જેનું મન જે માથે બંધાણું, પેહેલું હતું ઘર રાતું રે;
હવે થયું છે હરિરસ માતું, ઘેર ઘેર હીંડેછે ગાતું રે; એવા રે૦
સગળા સાથમાં હું એક ભુંડો, ભુંડાથી વળિ ભુંડો રે;
તમારે મનમાને તે કહેજો, નેહ લાગ્યો છે મને ઊંડો રે; એવા રે૦
કર્મ ધર્મની વાત છે જેટલી, તે મુજને નવ ભાવે રે;
સગળા પદાર્થ જેયકિ પામે, મારા પ્રભુનિતોલે નાવે રે; એવા રે૦
હળવા કરમનો હું નરસૈયો, મુજને તો વૈષ્ણવ વહાલા રે;
હરિજનથી જે અંતર ગણશે, તેના ફોગટ ફેરા ઠાલા રે. એવા રે૦

પરોઢિયે વહેલાં ઊઠવા વિષે. પદ ૬ ઠ્ઠું.

રાત રહે જાહરે પાછલી ખટ ઘડી, સાધુ પૂરૂષને સુઈ ન રહેવું;
નિદ્રાને પરહરી સમરવા શ્રીહરી, એક તું, એક તું, એમ કહેવું; રાત.
જોગિયા હોય, તેને જોગ સંભાળવા, ભોગિયા હોય, તેને ભોગ તજવા;
વેદિયા હોય, તેને વેદ વીચારવા, વૈષ્ણવ હોય, તેને કૃષ્ણ ભજવા; રાત.
સુકવિ હોય, તેને સદગ્રંથ બાંધવા, દાતાર હોય, તેણે દાન કરવું;
પતિવ્રતા નારને કથને પૂછવું, કથ કહે, તે તો ચિત્ત ધરવું; રાત.
આપણે આપણા ધર્મ સંભાળવા, કર્મનો મર્મ લેવો વિચારી;
નરસૈંના સ્વામિને સ્નેહથી સમરતા, ફેર નવ અવતરેનર ને નારી. રાત.

ઈશ્વર જાણવાનો ઉપદેશ. પદ ૭ મું રાગ મેવાડો.

જુવાનીને દાહાડે રે હરીને જાણ્યા નહીં રે, મોહ્યુ પરદાગ સાથે મન;
કાંઈકને મોહ્યા રે કામનીના કલ્પમા રે, કાંઈએક જોડવા ધાયો ધન; જુ.
પચિશને પચાસ રે પરપચમાં ગયાં રે, દોહિલા આવ્યા સાઠ વરસના દન,
સીતેરને સુધી રે કાંઈ સમજ્યો નહીં રે, પછે ચાલ્યો સાધન કરવા વન, જુ.
આંખડિયે ન સૂજે રે ગળે બહુ નાસિકા રે, બોલે, તે તો સંભળાય નહિ કરણ;
માયા તો ન મુકે રે, તુટે નહિ તૃષ્ણા રે, ઓળખાય નહીં અશરણ શરણ; જુ
હાથમાં લાકડી રે, ચરણ ચાલે નહીં રે, તુટીને શિથળ થયું છે તન;
મુખમાંહી દાંત રે એકે દીસે નહીં રે, તોય પાપી ઉદર માગે અન્ન; જુ
ભાગ્ય જેનું ભલુ રે,આ અવસરને ઓળખ્યો રે, તે તો પ્રાણી કહેવાય હરિના જન;
નરસૈંના સ્વામીને રે સુખમાં સંભારજો રે, જો હોય પેલા ભવનું પુન્ય. જુ

પદ ૮ મું

શરીર શોધ્યા વિના સાર નહિ સાંપડે, પંડિતા પાન નહિ પામો પોથે,
તાંદુલા મેલિને તુષને વળગી રહ્યા, ભૂખ નહિ ભાગે એમ હાલે થોથે, શરીર
રસના સ્વાદમાં સર્વે ફંધાઈ રહ્યા, વિગતિ ગુરૂજ્ઞાન વિના રે ગુથે,
વાણીવિલાસમાં વિવિધ વાણી વદે, પરહરી પ્રેમને વળગે ચુથે, શરીર
શબ્દ શીખે ખરો, સકળ વિદ્યા ભણે, અધ્યાત્મ ઊચરે આદિ ઓથે,
પ્રપંચ પિંડમાં રહ્યો, અહંકાર નવ ગયો, આથડ્યો એમ અનંત ગોટે, શરીર
શાસ્ત્ર કથા કહે, રજનીમાં આથડે, એમ અજ્ઞાનમાં શીશ ગોટે,
ભણે નરસૈયો, જે બે જાણી જુઓ, મેં તો રચી કહ્યું પદ ચોથે શરીર

પદ ૯ મું

શા સુખે સૂતો? સંભાર શ્રીનાથને હાથ તે હરિ વિના કોણ સહાય,
માત ને તાત સુત ભ્રાત ટોળે મળ્યા, દોહલી વેળા સૌ દૂર જાય શા સુખે
ઉંધે મસ્તક હતો, ઉગ્ર તપ આચરી, ભક્તિ કીધી ભગવાન કરી,
અવતરી પાશ બંધાયો માયાતણે, લપટી લાલચે લીધો ઘેરી, શા સુખે
દિવસે દોહ્યલો ભમ્યો રાત નિદ્રા વિષે, સ્વપ્નમાં સાંભરે મોટિ માયા,
પનક પરવાર નહિ હરિભજવા તણો જ્યાં લગી જીવ સંજોગ કાયા શા સુખે
ધન ધામે કરી મોહી રહ્યો, લોભિયા વેદના વીસરી ગર્ભ કરી
નાથ ત્રિલોકના હરિને સભારિયા, જ્યારે રાખ્યો તો જઠરમાં ઘેરી શા સુખે
જાગ રે જીવડા વાજ આવ્યો ઘણુ કેટલોએક પ્રતિબોધ દીજે,
નરસૈંના સ્વામિને નિત્ય સભારતા, દેહિના દુકૃત દૂર કીજે શા સુખે

પદ ૧૦ મું

પારકી હુંશે મહત્તા કરે પ્રાણિયા, પુન્ય પાખી સર્વ વાત ખોટી,
જ તેં તો કર્યણુ મેંદરા વાવિયા, ક્યાથિ જમે તુ તો નળ રોટી? ટેક
જ તેં તો દાન નહિ આપ્યુ અજાતણ, કહાંથિ હુહે તુ તો ઘેર ઝોટી?
જ તેં તો કયિર સોનારને આપિયુ, ક્યાંથિ પહરે તુ તો મનક ટોટી? પારકી
પુણ્યથી રિદ્ધિ છે પુણ્યથી સિદ્ધિ છે, પુણ્યથી પહરશો ડગલો ટોપી,
ભણે નરસૈંયો, તુ પુન્ય કર પ્રાણિયા, પુન્યથી પામશો પદવી મોટી પારકી

એમ કહે લખી ગયે છે કે નરસિંહ મહેતે મશાલ ખ પરો રચેલા છે

આત્મજ્ઞાન વિષે. રાગ પ્રભાતી પદ ૧૧ મુ

જ્યા લગી આતમા તત્ત્વ ચીન્યો નહીં, ત્યા લગી સાધના સર્વે જૂઠી,
માનુષ્ય દેહ તારો એમ એળે ગયો, માવઠાની જેમ વૃષ્ટિ વૂઠી, જ્યા ૧
શુ થયુ સ્નાન સેવા ને પૂજાથકી? શુ થયુ ઘેર રહી દાન દીધે?
શુ થયુ ધરિ જટા ભસ્મ લેપન કરે? શુ થયુ વાળ લોચન કીધે? જ્યા ૨
શુ થયુ તપ ને તીરથ કીધાથકી? શુ થયુ માળ ગ્રહી નામ લીધે?
શુ થયુ તિલક ને તુળસી ધાર્યાથકી? શુ થયુ ગંગા જળ પાન પીધે? જ્યા ૩
શુ થયુ વેદ વ્યાકરણ વાણી વદે? શુ થયુ રાગ ને રંગ જાણે?
શુ થયુ ખટ દર્શન સેવાથકી? શુ થયુ વરણના ભેદ આણે? જ્યા ૪
એ છે પરપંચ સહુ પેટ ભરવાતણા, આતમારામ પરિબ્રહ્મ ન જોયો,
ભણે નરસૈંયો કે, તત્ત દરશન વિના, રત્ન ચિંતામણી જન્મ ખોયો જ્યા ૫

એહની ગુજરાતી ભાષાનુ પદ ૧૨ મુ

હુ તો કાલ મે મારે જતાર રે હો કરમળિયા, ટેક
કરમળિયા, મા દરશણ દેજે, હું તો આરની રહિસુ તારી,
તારે ને મારે લગપણ લાગ્યુ, એ તો જાણે જશોદા રાણી, રે હો કર ૧
જમદર ઝીમા મેં તો છીમડો ર ગાયો, મડ ચોગો મહિ નાખ્યો,
આપણ બે બેળા બેસીને જમતુ, છારુ ઊડાડ્યુ માછ્યો, રે હો કર ૨
નવા ર ઘરનો મેં તો પુખજ પાડ્યો, ને માગા હેડળ મુક્યો,
તારે માટે, અન્યા કરમળિયા રે, મેં તો હળવે રહીને મુક્યો, રે હો કર ૩
અમે રે હેરડે લોગડી પાગી, તેના તે મેશ બોરા,
આપણ બે જણ્યા બોરા રે વેણુ, છોરુ તે ચારહે દોરા, રે હો કર ૪
માગ ઉત્તરમા કાગડી પાગી, તેની તે લાળી લાળી લુબો,
મારા ઉતરમા માનો માનો આવજે, રછે રે પાડતો મુમો રે હો કર ૫
કરમળિયા રે, મને લેન ગણીને, દાડી દાડી દરશણ દેજે,
નરમઈઆના સ્વામી, વનો પધારી, જોગે તે માઝી લેજે રે હો કર. ૬

હારમાળામાથી

વૈષ્ણવ વિષે રાગ આશાવરી પદ ૧૩ મુ

વૈષ્ણવ જન તો તેને રે કહીયે, જે પીડ પરાઈ જાણે રે,
પરદુખે ઉપકાર કરે છે તો, મન અભિમાન ન આણે રે વૈષ્ણવ ૧

સકળ લોકમાં સહુને વંદે, નિંદા તે ન કરે કેની રે,
વાચ કાછ મન નિશ્ચળ રાખે તો, ધન્ય ધન્ય જનની તેની રે. વૈષ્ણવ ૨
સમ દૃષ્ટિ અને તૃષ્ણા ત્યાગી, પર સ્ત્રી જેને માત રે,
જિહ્વાથકી અસત્ય ન બોલે તો, પરધન નવ ઝાલે હાથ રે વૈષ્ણવ ૩

*   *   *   *   *

વણ લોભી ને કપટ રહિત છે, કામ ક્રોધને નિવાર્યા રે
ભણે નરસઈયો તેનું દરશન કરતા, કુળ ઈકોતેર તાર્યા રે વૈષ્ણવ ૫

ઘડપણ વિષે ધોળ

ઘડપણ કોણે મોકલ્યું? જાણ્યું જોબન રહેશે સદા કાળ, ઘડપણ કોણે
ઉંમર તો ડુંગર થયા રે, પાદર થયા પરદેશ,
ગોળી તો ગંગા થઈ રે, અંગે ઊજળા થયા છે કેશ, ઘડપણ કોણે ૨
નોતું જોઈતું તે શીદ આવિયું રે, નોતી જોઈ તારી વાટ,
ઘરમાંથી ભાગવા થયા રે, કહેશે, ખૂણે ઢાળો એની ખાટ ઘડપણ કોણે ૩
નાનપણે ભાવે લાડવા રે, ઘડપણે ભાવે શીવ
રોજને રોજ જોઈએ રાબડી રે, એવી બળી રે ઘડપણની એટેવ, ઘડપણ કોણે ૪
આંખે તો સૂઝે નહીં રે, થરથર ધ્રૂજે કાય,
ખાધું તો અન્ન પચે નહીં રે નગી બેસ તો નવ રહેવાય ઘડપણ કોણે ૫
પ્રાત કાળે પ્રાણ માહરા રે અન્ન વિના અકળાય,
ઘરના કહે છે, મરતો નથી રે! તને બેશી રહેતા શું થાય? ઘડપણ કોણે ૬
દીકરા તો જૂજવા થયા રે, વહુઅર દે છે ગાળ
દીકરિયોને જમડા લેઈ ગયા રે, હવે ઘડપણના શા રે હવાલ? ઘડપણ કોણે ૭
નસ નાડિયો જૂંજવી પડી રે, આવી પોચ્યો કાળ
બઈરા છોકરા ફટ ફટ કરે રે, નાના મોટા મળી દે છે ગાળ ઘડપણ કોણે ૮
આવી વેળા અંતકાળની ત્યારે, દીકરા પધાર્યા બાર
પાસળીએથી છોડી વાસળી રે, તેણે લેઈ લીધી તેણીવાર, ઘડપણ કોણે ૯
એવું જાણી સહુ હરિ ભજો રે, સાંભળજો સહુ સાથ
પર ઉપકાર કરી પામશો રે, જે કાંઈ કીધું હશે જમણે હાથ, ઘડપણ કોણે ૧૦
એવું નકટ છે આ વૃદ્ધપણ રે, મૂકી દો સૌ અહંકાર,
ધર્મના સત્ય વચન થકી રે, મહેતા નરસઈ ઉતરો ભવપાર, ઘડપણ કોણે ૧૧

ઝુલણા છંદની ચાલ.

જે ગમે જગતગુરૂ દેવ જગદીશને, તેતણો ખરેખરો શેક કરવો;
આપણો ચિંતવ્યો અર્થ કાંઈ નવ સરે, ઊગરે એક ઉદ્વેગ ધરવો;
હું કરૂં, હું કરૂં, એ જ અજ્ઞાનતા, શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે;
સૃષ્ટિમંડાણુ છે સર્વ એણી પેરે, જોગિ જોગેશ્વરા કોઈક જાણે. ૧
નીપજે નરથિ તો, કોઈ ન રહે દુઃખી, શત્રુ મારીને સૌ મિત્ર રાખે;
રાય ને રંક કોઈ દૃષ્ટે આવે નહિ, ભવન પર ભવન પર છત્ર દાખે;
ઋતુ લતા પત્ર ફૂલ ફૂલ આપે યથા, માનવી મૂર્ખ મન વ્યર્થ શોચે;
જેહના ભાગ્યમાં જેહને જે લખ્યું, તેહને તે સમે [illegible]

તુલસી.

કુંતલપુરનો[1] સારસ્વત બ્રાહ્મણ

સંવત્ ૧૬૧૪, સન ૧૫૫૮ મા હતો.

તેના રચેલા

ધ્રુવાખ્યાનમાંથી.

ચોપાઈ.

ધ્રુવ કહે, માતા સાભળે, કિધા પાપ કોઈયે નવ ટળે,
કિધાં પાપ ભોગવશો સોય, લખ્યુ વિધાતા વ્યર્થ ન હોય,
નથી સગું કો આ સસાર, લેણે દેણે લે અવતાર. ૧
માત પિતા સુત દાર સબંધ, એ સરવે માયાનો બધ,
અધાત જળ છે આ સસાર, હરિ નામે તે પામે પાર ૨
શીખ દિયો માતા હવે હશી, એહ વાત મારે મન વશી;
*　*　*　*　*　*
માત વચન એવાં સાભળી, થઈ મૂર્છાગત ધરણી ઢળી, ૪
પામી અચાનક મૃત્યુ કાળ, બાંહ્ય ગ્રહી બોલાવે બાળ,
માતા હું નથી વન સંચર્યો, તો દુખ એવડુ શાને કરો ? ૫

---

૧ કુતલપુર એ કુતીઆણાનુ શુદ્ધ નામ.

અમૃત બોલ ધ્રુવ બોલે અસા, માતા પ્રાણ રૂદે તવ વસ્યા;
બેઠી થઈ ઉધર્યાં લોચંન, કોમળ નયણે નિરખ્યો તંન. ૬
માતા વચન જ બોલી એમ, બાપ તું વનમાં જાઈશ કેમ?
ઘેર બેઠા તું કરજે રાજ, સભામાં તારે શું છે કાજ? ૭
જાવ અંબાજી મોટો કરે, રાજ ભાર શિર ઉપર ધરે;
કરતા તપ જોગેશ્વર હશે, રાત દિવસ જે વનમાં વસે. ૮
રાજકુંવર તું મારા તંન, તેં કશી વાત વિચારી મંન?
વનમાં હોય વનચર વિકરાળ, ઉપદ્રવ તુજને કરશે બાળ. ૯
વિકટ પંથ, ને વન અતી દૂર, અંધારે નવ સૂજે સૂર;
અનેક પંખી કરે પોકાર, મનુષ્ય કો નહિ વનમોઝાર. ૧૦
મોટા પર્વત નદિયો જેહ, તેહતણો નહિ લાવે છેહ;
વિપરીત ત્યાં વિચરે જમદૂત, વિવિધ પેરનાં ત્યાં હોય ભૂત. ૧૧
ચિત્રા સિંહ વિછૂ વિકરાળ, સાબર રોઝ ને બેંસા શિયાળ;
નાહાર શશા જંગલમોઝાર, વાનર સેન ન લાભે પાર. ૧૨
મોટા ભુજંગ મણિધર જેહ, નવકુળના અધિકારી તેહ.
વસે વીર એ તે અતિ ઘણા, પૂર્ણે વિકટ નહિ કાંઈ મણા. ૧૩

દોહરા.

તૃષા તે તુજને લાગશે, સાંભળ મારા વીર;
કેમ જઈશ વન એકલો? નહિ હોય પાસે નીર. ૧
પુત્ર, ધરણી પર પોઢવું, નથિ રે તહાં પલંગ;
ચરણ કોણ ત્યાં ચાંપશે? નથી સેવક પણ સંગ. ૨
બોરડી બાવળ ગોખરૂ, કઠણ કાંકરા ઘર્ણું;
પંથ જતાં કયમ ચાલશે? કોમળ તારા ચર્ણું. ૩
ગિરિ જંગલ બહુ ડુંગરા, વળિ વાનરના ઠાડ;
પંથ દિસે નથિ આગળે, કયમ તું જાણિશ વાટ? ૪
સાદ કરૂં હું કેહને, પુત્ર, પુત્ર, કહિ નામ;
સજ્જનડા ચાલ્યા પછી, ઊજડ દીશે ગામ. ૫
દેવો સઘળા પૂજિને, પામી છું હું તુજ;
રાંકતણું જયમ રતનડું, એમ ગણું છું હું જ. ૬

દૈવે દુર્બળ ઘાતકી, મે જાણ્યોછે તેહ;
શું પેહેલુ સુખ આપિયુ? શુ હવે કાઢ્યો છેહ? ૭
પુત્ર મેં નવ પરણાવિયો, કાંઈ ન કીધુ કામ,
ભૂતળ ભૂલા આવિયા, હૈડે ન પહોતી હામ. ૮
અંધા કેરી લાકડી, હું દુબળીનુ ધન,
મુજને તજવા એકવી, કઠણ કરોછો મન. ૯
પુત્ર પાચ હોય જેહને, તેને સુખ ને સહાય,
એક જ હોયે દુબળિને, તેનુ દુખ નવ જાય ૧૦
નેત્રવતી એમ બોચરે, ઉભો સાભળે બાળ,
વશિષ્ટે વચન કહ્યા હતા, તે સાભર્યા તતકાળ ૧૧
વચન રૂદયમા રાખિયુ, નહિ મન ભાખ્યો ભેદ,
વશિષ્ટ વાણી સત્ય ગણી, વાચા અવિચળ વેદ. ૧૨
વચન એ જ નિશ્ચય કર્યું, રૂદન નિવાર્યું માય,
પુત્ર કને બોલાવિયો, હેતે હૈડામાય ૧૩
કુંવર તે વળતી બોલિયો, મુખથી એવી વાણ,
માતા મુજને શીખ દ્યો, નહિ તો તજશુ પ્રાણ ૧૪
બાળકનુ મન જાણીને, શીખ દે છે વળિ ત્યાય,
પુત્ર તમે રહો ત્યા લગી, ખટરસ ભોજન થાય. ૧૫

ચોપાઈ

વાત કરી સશય ટાળિયા, ખટરસ ભોજન તત્પર થયા,
હેમ થાળ લેઈ આગળ ધરી, પિરસે માતા પ્રેમે કરી ૧
છપન ભોગ આરોગ્યા બહુ, દાસી રાજવળાની સહુ,
વળતો ધ્રુવ એણી પેર વદે, વાત તમો આ રાખો રૂદે. ૨
કોઈને નહિ કરશો જાણ રખે રાય રાખે મુજ પ્રાણ,
કુવરે વાર્યા એણિપેર કરી, પ્રસ્થાના વેળા થઈ ખરી. ૩
માતાને ધ્રુવ લાગ્યો પાય, વળતી આશિષ દેછે માય,
પયે રૂપ ત્રણ તુજ રાખશે, દુખ તારૂ હરશે દિન નિશે ૪

* * * * * *

ધરા ઉપર જેટલા છે દેવ, રક્ષા તારી કરો તતખેવ,
સિદ્ધ સાધક ને ખેતરપાળ, રક્ષા કરશે તારી બાળ. ૧
ગૌરી પુત્રે કરૂણા કરી, તો મેં મુખે કથા ઓચરી;
વિપ્ર સારસ્વત, કુતબપુર ગામ, માધવ સુત, તુલસી છે નામ ૨
કાવ્યનાલા કીધા જેહ, સરસ્વતીએ ઉપદેશ્યા તેહ;
ખોડ ન દેશો કવિજન કોય, સત્ય વચન હું બોલું સોય. ૩
સંવત નારીનો શણગાર આદ્ય અંક, ને વેદ વિચાર,
માઘ માસ, ને પક્ષ અંધાર, તિથિ એકાદશી, ને સોમવાર. ૪
તે દિન કથા સંપૂરણ કરી, તે હરિજન હૃદયે વિસ્તરી.
શુણશે તેની પહોંચે આશ, ચાર પદારથ પામે પાસ. ૫

શિવદાસ.

ખંભાતનો નાગર બ્રાહ્મણ,

સંવત્ ૧૬૭૩, સન ૧૬૧૮ મા હતો

દ્રૌપદી સ્વયંવરમાંથી,

કડવું ૧૪ મું, રાગ ધનાશ્રી.

વૈશંપાયન બોલિયા રે, શૂંણ જનમેજયરાય રે,
માન તજી મેંહીપત રહ્યા મૂણ, મછ વીંધ્યો નવ જાય રે. ૧
અર્જુન એવું દેખતા, દ્વિજ રૂપે બોલ્યા વાણ રે,
જો સ્વામી મને આજ્ઞા દો તો, મછ વીંધુ નિરવાણ રે. ૨

ઢાળ

આજ્ઞા દો તો ધનુષ લેઇને, મછ વીંધુ મહારાજ,
મને ક્ષણ વાર લાગે નહિ, એમ કરૂં એ કાજ. ૧
અહીં કીર્ત્તિ થશે આપણી, દ્વિજ સૌને જશ હોય,
આ સર્વે ક્ષત્રી દેખતા, સુખ પામશે સૌ કોઇ ૨

---

૧ સંવત ૧૬૫૪

ત્યારે સૌકો દ્વિજ બોલીઆ, ધન્ય વીર કરો એ કાજ,
કેટલાક કહેકે ન રહો બેશી, કેમ લગાવો લાજ. ૩
એ વાત સર્વ શ્રુણતા, સર્વે દ્વિજને મૂકશે કાઢી આજ,
ભિક્ષા નહિ પામો તમે, સત્ય માનજો સૌ સમાજ. ૪
કહેશે ભિક્ષા અર્થે આવ્યા, દ્વિજ કરે મોટી હામ;
શિર ગાળ સૌને બેસશે, એ આપણું નહિ કામ. ૫
કેટલાક બીજા બોલિયા, ક્યાં ગઈ તમારી સાન
બળવંત એ દીશે ઘણો, નહિ વિપ્ર એ રાજાન. ૬
પ્રચંડ ભુજ એના સહિ, મછ વીંધશે તે આહી;
એ વાત મુખથી તો કરે, પણ જોર છે મનમાંહી ૭
જો જીતશે તો એટલુ, વિપ્રની વધશે લાજ;
નહિ તો બ્રાહ્મણ થઇને છૂટશુ, ચિંતા શી છે આજ. ૮
પછે ઊઠાડે સર્વે મળી, ત્યાં પારથને દ્વિજરાય,
ત્યારે યુધિષ્ઠિર સહદેવને લૈ, ભિક્ષા અર્થે જાય. ૯
સકળ દ્વિજને ચરણે લાગી, કર્યાં દંડ પ્રણામ,
આશિષ દેતા સકળ મુનિજન, ધન્ય પુત્ર કરો એ કામ ૧૦
પછે સ્વયવરમા ગયો ચાલી, જ્યાં મછ બાંધ્યો સોય,
ત્યાં ધનુષ તાણી અર્જુને જોયુ, દેખતા સૌ કોય ૧૧
ભીમ નિષ્કુળ સંગ આવ્યા, વધાવ્યાં નિજ ભ્રાત,
સ્વયવરમા કન્યા રહી, વરમાળ ઝાલી હાથ ૧૨
શલ્ય ને શિશુપાળ આદે, • સકળ કૌરવ જોય,
તે નર નિકટ થઈ તહીં, જોતા હવા સૌ કોય. ૧૩
તેને સુભટ સરખો દેખતા, સૌ કરે અન્યોઅન્ય વાત,
એ વિપ્ર નહિ કોયુ રાય છે, બલવંત ક્ષત્રી જાત ૧૪
એના પ્રચંડ ભુજ ભૂપે દીઠાં, એનું મુખ સુંદર દેહ,
નરનાથ સરખો શોભિયો, સહિ કન્યા વરશે એહ ૧૫
ત્યાં કૃષ્ણ કહે બળભદ્રજી, જુઓ પારથકેરા પાણ,
સૌ દેખતાજ દ્રુપદસુતને, લેઇ જશે નિરવાણ. ૧૬
અર્જુને ત્યાં ધૌમ્ય રુષિને, કર્યાં દંડ પ્રણામ,
ગુરુ દ્રોણનુ ચિંતન કરીને, ગ્રહ્યું ધનુષ તે ઠામ. ૧૭

ગાધર્વ નગર ને ગગનકુસુમ, જોગ અસ્થિર સ્વપના તેમ,
નિદ્રાવશ મન ક્યાહી ભમે, સ્વપ્ન સુખ નહિ માગ્યુ ક્યમે ૧૦
ચિત્રલેખાએ દીઠિ હારણ, સખી ઓખાને આપે ધારણ,
કુવરીનું મનાવા મન, કીધો દીપક કેળવિ જુગન. ૧૧
તપારયુ ભાળિયુ ચારે પાસ, પડિ ઓખા થઈને નિરાશ,
વાધિ વિરહતણી વેદના, મૂર્છાગત થઈ અચેતના ૧૨
ચિત્રલેખાએ બેઠી કરી, રૂદયે ચાપિ બે ભુજ ભરી,
કામ વશાયણી મન લાજતુ, વિરહ તપ્ત છે તન દાઝતુ ૧૩
છાટિ સખિએ પાણી નીર, વિરહે વ્યાકુળ સ્વેદ શરીર,
ચિત્રલેખા કહે સુણ સતી, સાવધાન થા લાવુ પતિ ૧૪
કેમ વિસર્યુ ઉમાનું વચન, સ્વપને વરશો સ્વામીન,
ઓખા કહે મને સ્મરણા થઈ, લાણી આપ પ્રભૂને અહીં ૧૫
વિધાત્રી કહે શુ તેનું નામ સ્વમે સ્વામીનૂ કેણુ ગામ,
કેણુ જાત પિતા ને માત, લઈ આવુ કહે માડિ વાત ૧૬
ઓખા કહે કરમે દઇ ભૂજ, વારે વારે શુ પુછે મૂજ,
મન મળવા રહ્યુ ટમટમી, તેનુ રૂપ અતર રહ્યુ રમી ૧૭
ઓખા કહે, હુ તો ઘેલી થઈ, નામ ઠામ પુછાયુ નહિ,
નાત જાત ને માત પિતાય, પ્રીછિ નહિ જે પ્રથમ પુછાય ૧૮
રૂપ ભલા મને મન ગમી, તે સ્વરૂપ રહ્યુ ચિત્ત રમી,
બાઇ તે નાથે મિથ્યા મને દમી, સુખે સુરજ ગયો આથમી ૧૯
નિશા નહિ જાય નિર્ગમી, મળવા મનડુ રહ્યુ ટમટમી,
વિરહ દુખ ન રહેવાય ખમી લાવ નાથને ચરણે નમી ૨૦
સખી કહે કરમે દઇ હાથ, તુ માડી કહે બધી વાત,
મિથ્યા વાત કહેછે મને નામ ઠામ વિના લાવુ કોને ૨૧
કશો એક જો આશરો ન૦ તારા સ્વામીને લાવુ સદ્ય
ઓખા બોલેછે આળપપાળ, આવે તો ઓળખુ તતકાળ ૨૨
ઘણું રૂપ સબળ છે સારૂ તેણે ચિતડુ ચોર્યું છે મારૂ
નાવ સખિ શિઘ્ર તેહને નહિ તો પાડ મારા દેહને ૨૩
સ્વામિ વિના તો જીવવુ વૃથા, માગે પિડ પાડ સર્વથા

સાખી

પિંડ હું પાડું સર્વથા, આજ ન આવે સ્વામી,
ચિત્રલેહા રૂપ ચીતરે, કાગળમાં બહુ કામી ૨૪

ચોપાઈ ત્રણ તાળની

ઓખા કહે છે શુણુ સાહેલી, વાત નાથને વેલી વેલી,
બાઈ તું છે સુખની દાતા, લાવ સ્વામીને થાય સુખ શાતા ૧
ઓખા તને તો પરણ્યો એ હેવા, સખી આણ્યાના ઉપાય કેવા,
તને પરણ્યાતણ મન થાય, નથિ લાવ્યાનો એકે ઉપાય ૨
દૂર પંથ છે દ્વારામતી, કેમ જવાય મારી વતી,
ત્યાં તો જૈ ન શકે રાય શક, રક્ષા કરવા ફરે છે ચક્ર ૩
જીવતા તો ફરી ન અવાય, નિશ્ચે મસ્તક છેદ ન થાય,
જાકુ જોજન સહસ્ર અગિયાર, તારો કેમ આવે ભરતાર ૪
નયણે નીરની ધારા વહે છે, કર જોડિને કન્યા કહે છે,
બાઈ તારી ગતી છે મોટી, તને તો ન કરે કોઇ ખોટી ૫
સહિયરને સહિયર વાલી, બાઈ તેં મને હાથે ઝાલી,
આપણે બે બાળ સધાતી, તું તો પ્રાણદાતા છે વિધાત્રી ૬
મા બાપ વેરી થયા મારા, મેં તો ચરણ સેવ્યા છે તારા,
ચિત્રલેખા તું દીન દયાળ એમ કહીને પગે લાગિ બાળ ૭
ચિત્રલેહાએ ધારણા દીધી, પછિ કાયા પક્ષીણિનિ કીધી,
મોનિ ચિત્રલેખા સત્ય વાણી, ક્ષણુ એકમા આપુ આણી ૮
તે શું પરણાવું રૂડી રીત, તો તું જાણજે મારી પ્રીત,
ઓખા કહે રહેજે રૂડે આચરણે, રખે અનિરુદ્ધને તું પરણે ૯
સખિ સુંદર વરને જાણી, રખે થાતી તું પટરાણી,
એનો અતિરો છે હાથ રૂપાળો, રખે મેળવે તું હાથેવાળો ૧૦
બાઈ જાદવ વર છે રૂડો, રખે પેરીને ખેમતી ચૂડો,
બાઈ જઇને આવજે તર્તે, રખે તે સાથે મગળ વર્તે. ૧૧
સખિ આવજે વેલી વેલી, વહાણું વાતા પેહેલી પેહેલી,
બાઈ તારો છે વિશ્વાસ, રખે કરતિ મને નિરાશ. ૧૨

વાર ચાપ ચઢાવી અર્જુને, જળ વિશે જોયુ તેહ,
તતક્ષણે વીંધી મછ પાંશે, ગગને બાંધે જેહ ૧૮
ત્યારે કન્યાએ તતખેવ મૂકી, પારથ શિર વરમાળ,
એવુ દેખતા તેણે સમે, કોપિયા સહુ મહીપાળ ૧૯
આજ નર મુગધારી છતા, કયમ દ્રાપદી લૈ જાય,
સગ્રામ કરિયે તેનિ સાથે લીજીએ કન્યાય ૨૦
શલ્ય કરણ ને શિશુપાળ આદે, મળ્યા રાણા ને રાય,
સ્વયવરમાથી બહાર આવી, રહ્યા મારગમાય ૨૧
ત્યારે કન્યા લેઈ અર્જુન ચાલ્યા, સગ સઘળી મુનિનાથ,
દ્રુ રખે મન ચિંતા ધરે હુ સહાય છુ તમસાથ ૨૨
પૂઠે વૃકોદર નિષ્કુળ બાંધવા, સઘાતે બહુ હામ
ત્યારે દ્રષ્ટદ્યુમ્ને પારથને ત્યા, કર્યો દડ પ્રણામ ૨૩
પ્રભુ આજ્ઞા દો જો તમે, કરૂં તે હમણા કાજ,
આ ભૂપ સૌ ટોળે મળી, જુદ્ધ સબળ કરશે આજ ૨૪
ત્યારે પારથ કહે જાઓ રથ લાવો મહા ધનુર બાણ શૂર
હુ જુદ્ધ કરૂં આજ સર્વશુ, મારી કરૂં ચકચૂર ૨૫
દ્રષ્ટદ્યુમ્ન એવુ સાભળી, બળ સહિત ચઢિયો સાથ,
ત્રણે બાંધવ તે રથે ચઢીને, ધનુષ લીધા હાથ ૨૬

વળણ

ધનુર લીધા હાથ પાડવ આવ્યા રણ વિષે સહી,
શિવદાસ કહે પછિ ભીમસેને ગરજના કીધી રણે રહી ૧
સવત સોળ તોતેર વર્ષે મકર સક્રાતનો દન,
તે દહાડે આરભ કર્યો મેં, આનદ ઊપનો મન ૨
એક માસમા કથા સપૂર્ણ થઈ, સભાર્યો શ્રી અવિનાશ,
શ્રીગુરૂ ચરણ કૃપાએ કરી બુદ્ધિ આપિ ભૂધર વ્યાસ ૩
બુદ્ધિપ્રમાણે આખ્યાન મેં કર્યું આણી મન ઉલ્લાસ,
દક્ષિણ દેશ વિજેપુરમા પદબધ કીધો પ્રકાશ ૪
કવિ નાગર સ્તભ તીર્થવાસી, કામેશ્વરનો દાસ ૫

આ કવિતા સરસ નથી, તો પણ જૂની જાણીને લીધી છે, કારણકે તે સમયની ભાષા જાણવામા આવે

પ્રેમાનંદ.

વડાદરાનો ચોવીશો બ્રાહ્મણ,

સંવત્ ૧૭૩૩, સન ૧૬૭૭

તેના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ

દશમસ્કંદભાગવત, ઓખાહરણ, સુધન્વાખ્યાન, નળાખ્યાન, સુદામાચરિત્ર, નરસિંહ મહેતાની હુંડી, મામેરૂં, શ્રાદ્ધ, રણયજ્ઞ

આ કવિ ગુજરાતી ભાષામાં સૌથી સરસ ગણાય છે.

ઓખાહરણમાંથી

ચોપાઈ ત્રણ તાળની

આશા ભંગ થઈ ભામીની,	રવે સ્તુતિ કરે સ્વામીની,	
ચિત્રલેહા ભણી તે ગઇ,	ઊઠ બેનિ તું શું સૂઈ રહી	૧
છે ચતુર કૈબાણ કુમારી,	પુછે વાત સકળ વિસ્તારી,	
ચિત્રલેહા કહે શુણ બાળી	કેમ રૂવેછે આંસુડાં ઢાળી	૨
જાગિ સૈયર બેબાકૂળી,	કેમ રૂવેછે કન્યા વ્યાકૂળી,	
આવડી ઓખા શું કાપી	શંકર ઓથાંગે તુજને ચાંપી	૩
મારિ મીઠી તું રહે છાની,	તને રક્ષા કરે રે ભવાની,	
કહે બેનિ તને શું હતું,	સ્વપનામાં દિઠું કાંઈ નવું	૪
ઓખા કહેછે કરમે દેઈ હાથ,	થોડા સારૂ દુખ્યો મેં નાથ	
હસતા રમતા ચઢિ ગયો ક્રોધ,	કોગટ ક્રાસ થયો વિરોધ	૫
કર દીવો ને ઘર નિહાળિયે,	છે તો આટલામાં પિયુ માળિયે	
ચિત્રલેહા કહે ઘેલી થઈ,	હેવે અહિયાં અવાયે નહિ	૬
આવિ ન શકે પ્રાણી પખના	એ તો સ્વપ્નાની ઝખના	
પીયુ પીયુ કરતા તું સતી,	આજે સ્વપ્નામાં દીઠો પતિ	૭
સ્વપ્ને નિર્ધન પામે ધન,	સ્વપ્ને વંઝા પ્રસવે તન	
જાગે ને હાનો ઉછરંગ,	સ્વપ્ન મૃગજળના તરંગ.	૮
ઇન્દ્રજાળની જેવી વસ્ત,	ગ્રહિયે ને હાનો હસ્ત	
લભ્ય ન થાય દીઠું સ્વપ્ને	દર્પણ રૂપ ન આવે કને	૯

ગાંધર્વ નગર ને ગગનકુસુમ, ભોગ અસ્થિર સ્વપ્નના તેમ;
નિદ્રાવશ મન ક્યાંહી ભમે, સ્વપ્ન સુખ નહિ સાચુ ક્યમે. ૧૦
ચિત્રલેહાએ દીઠિ હારણ, સખી ઓખાને આપે ધારણ;
કુવરીનુ મનાવા મન, કીધો દીપક ફેરવિ ભુવન. ૧૧
તપાસ્યું આળિયું ચારે પાસ, પડિ ઓખા થઈને નિરાશ;
વાધિ વિરહતણી વેદના, મૂર્છાગત થઈ અચેતના. ૧૨
ચિત્રલેખાએ બેઠી કરી, હૃદયે ચાંપિ બે ભુજ ભરી;
કામ વશથકી મન લાજતું, વિરહ તપ્ત છે તન દાઝતું. ૧૩
છાટિ સખિયે પાણી નીર, વિરહે વ્યાકુળ સ્વેદ શરીર;
ચિત્રલેહા કહે શ્રણુ સતી, સાવધાન થા લાવું પતિ. ૧૪
કેમ વિસર્યું ઉમાનું વચન, સ્વપને વરશો સ્વામીન;
ઓખા કહે મને સ્મરણા થઈ, આણી આપ પ્રભૂને અહીં. ૧૫
વિધાત્રી કહે શું તેનું નામ, અમે સ્વામીનું કોણ ગામ;
કોણ જાત પિતા ને માત, લઈ આવું કહે માંડિ વાત. ૧૬
ઓખા કહે કરમે દઇ ભૂજ, વારે વારે શું પુછે મૂજ,
મન મળવા રહ્યુ ટમટમી, તેનું રૂપ અંતર રહ્યું રમી. ૧૭
ઓખા કહે, હુ તો ઘેલી થઈ, નામ ઠામ પુછાયું નહિ;
નાત જાત ને માત પિતાય, પૂછિ નહિ જે પ્રથમ પુછાય. ૧૮
રૂપ કળા મને મન ગમી, તે સ્વરૂપ રહ્યુ ચિત્ત રમી;
બાઇ તે નાથે મિથ્યા મને દમી, સુખે સૂરજ ગયો આથમી. ૧૯
નિશા નહિ જાય નિર્ગમી, મળવા મનડુ રહ્યુ ટમટમી;
વિરહ દુઃખ ન રહેવાય ખમી, લાવ નાથને ચરણે નમી. ૨૦
સખી કહે કરમે દઇ હાથ, તુ માંડી કહે બધી વાત;
મિથ્યા વાત કહેછે મને, નામ ઠામ વિના લાવુ કોને. ૨૧
કરો એક જો આશરો વઃ, તારા સ્વામીને લાવું સદ્ય;
ઓખા બોલેછે આળપંપાળ, આવે તો ઓળખું તતકાળ ૨૨
ઘણું રૂપ સબળ છે મારૂં. તેણે ચિતડું ચોર્યું છે મારૂં;
લાવ સખિ શિઘ્ર તેહને. નહિ તો પાડું મારા દેહને. ૨૩
સ્વામિ વિના તો જીવતું વૃથા, માટે પિંડ પાડું સર્વથા.

સાખી

પિઉ હું પાકું સર્વથા, આજ ન આવે સ્વામી,
ચિત્રલેખા રૂપ ચીતરે, કાગળમાં બહુ કામી ૨૪

ચોપાઈ ત્રણ તાળની

ઓખા કહે છે શુણ સાહેલી, લાવ નાથને વેલી વેલી,
બાઈ તું છે સુખની દાતા, લાવ સ્વામીને થાય સુખ શાતા ૧
ઓખા તને તો પરઠો એ હેવા, સખી આણ્યાના ઉપાય કેવા;
તને પરણ્યાતણું મન થાય, નથિ લાવ્યાનો એકે ઉપાય ૨
દૂર પંથ છે દ્વાગમતી, કેમ જવાય મારી વતી,
સા તો જો ન વાંકે રાય શક, રક્ષા કરવા ફરે છે ચક્ર ૩
જીવતા તો ફરી ન અવાય, નિશ્ચે મસ્તક છેદન થાય,
જાતું જોજન સહસ્ર અગિયાર, તારો કેમ આવે ભરતાર ૪
નયણે નીરની ધારા વહે છે, કર જોડિને કન્યા કહે છે,
બાઈ તારી ગતી છે મોટી, તને તો ન કરે કોઇ ખોટી ૫
સહિયરને સહિયર વાલી, બાઈ તેં મને હાથે ઝાલી,
આપણે બે બાળ સઘાતી, તું તો પ્રાણદાતા છે વિધાત્રી ૬
મા બાપ વેરી થયા મારા, મેં તો ચરણ સેવ્યા છે તારા,
ચિત્રલેખા તું દીન દયાળ, એમ કહીને પગે લાગિ બાળ ૭
ચિત્રલેખાએ ધારણા દીધી, પછિ કાયા પક્ષીણિનિ કીધી,
બોલિ ચિત્રલેખા સત્ય વાણી, ક્ષણ એકમાં આપું આણી ૮
તે શું પરણાતું રૂડી રીત, તો તું જાણજે મારી પ્રીત,
ઓખા કહે રહેજે રૂડે આચરણે, રખે અનિરૂદ્ધને તું પરણે ૯
સખિ સુંદર વરને જાણી, રખે થાતી તું પટરાણી,
એનો અતિશે છે હાથ રૂપાળો, રખે મેળવે તું હાથેવાળો ૧૦
બાઈ જાદવ વર છે રૂડો, રખે પેરીને બેસતી ચૂડો,
બાઈ જઇને આવજે તર્તે, રખે તે સાથે મંગળ વર્તે. ૧૧
સખિ આવજે વેલી વેલી, વહાણું વાતા પેહેલી પેહેલી,
બાઈ તારો છે વિશ્વાસ, રખે કરતિ મને નિરાશ. ૧૨

કો ન જાણે એવું કરજે, વેગે સ્વામિને લઈને ફરજે,
જો જાણશે પિતા બાણ, તો તે આપણા લેશે પ્રાણ. ૧

તું તો કરજે સ્વામીનું જતન, મુજ રાંકને હાથ રતન,
પછે પંથે વળાવિ વિધાત્રી, પક્ષિણી મન વેગે જાતી ૧

દ્વારિકા પહોંતી કામીની, છેલી દોઢ પહોર જામીની,
જાવા કીધું નગરમા મન, એવે આવ્યું સૂદરશન. ૧

જેવું મસ્તક છેદે બળમાં, કન્યા પેઠિ ગોમતિના જળમાં,
એવે નારદ રૂપિ ત્યાં આવી, ચક્ર ભયથકી કન્યા મુકાવી ૧

કહે નારદ સૂદરશન, તેને લઈ જાવા દેજે તન
એ તો કામ છે કૃષ્ણને ગમતું, માટે રખે તું એને દમતું. ૧

પછે ઉદકનિ અંજળિ લીધી, મને વિધાત્રી નિર્ભય કીધી,
તામસી-વિદ્યા રૂષિયે આપી, પછે પીઠ પ્રેમદાનિ થાપી ૧

હવે અલ્પ રહિછે રાત્રી, જા લે અનિરૂધને તું વિધાત્રી,
ગયું ચક્ર તે પશ્ચિમ પાસે, રૂષિ નારદ ગયા આકાશે ૧૮

ચાલિ ચિત્રલેખા જોતિ ગામ, સામસામા શોભિતા છે ધામ,
સપ્ત ભૂમિના ભવન તે ભાસે, જોતા ભૂખ તરસ તે નાસે ૨૦

બહુ કળશ ધજા બીરાજે, જોતા અમરાપુરી તો લાજે,
શોભે છજા ઝરૂખા ને માળ, મણીમય થંભ ઝાકઝમાળ ૨૧

વાડિ બારિ ને ગોખે જાળી, લીલા કામ મુક્યા છે ઢાળી,
લીપિ ભીંતે સોનાની ગાર, ચળકે કામ તે મીનાકાર ૨૨

બના ચોગ ગેરી ને પોળ સામસામી હાટનિ ઓળ,
ઘેર ઘેર તે વાટિકા કુંજ, કરે ભમર તે ગુંજાગુંજ. ૨૩

થાય ગાનના ઘોર તે કાળે, રન જામ્યો વાજિત્રને તાળે,
મોગ માતંગ ઘૂમે ને ડોલે, ગુણગાન બંદીજન બોલે ૨૪

નરસિંહ મહેતાના મામેરામાંથી,

કડવું ૨ જું રાગ વેગડી

ગેહેને માંડ્યો ગૃહસ્થાધર્મ, પતિવ્રતા ઘેર નારી ધર્મ,
દામોદરની સેવા કરે, માળા તિલક ને મુદ્રા ધરે ૧

મધુ વેરાગી વૈષ્ણવજન, રાખતાળ વાજે બહુ ધન્ય,
ચોકમાંહી તુળસીના વન, અહર નિશા થાયે કિરતન. ૨

નહિ ખેતી કે કામ વેપાર, હરિભગત મેહેતો તદાકાર.
જે આવે તે વૈષ્ણવ જમે, ગુણ ગાઈને દહાડા નિરગમે
વિશ્વંભર પુરે પાડે અન્ન, વિશ્રામ ઘણો મેહેતાને મન;
બે સંતાન આપ્યાં ગોપાળ, એક પુત્રી ને એક બાળ.
શામળદાસ કુંવરનું નામ, તે પરણાવ્યો મોટે ઠામ,
કુંવરબાઈ નામે દીકરી, પરણાવ્યા ગોવિંદા કરી
પામ્યાં મરણ પત્ની ને પુત્ર, મેહેતાનું ભાગ્યું ઘરસૂત્ર
પતિવ્રતા વહુ વિધવા થઈ, *સુતગેના પછે એકલી રહી
સ્ત્રી પુત્ર મરતે ગયા સોક મેહેતાને તનમાત્ર ન શોક
ભલું થયું ભાંગી જંજાળ, સુખે ભજશું શ્રીગોપાળ.
કુંવરબાઈ વડે મોટી થઈ આણું આવ્યું ને સાસરે ગઈ.
સસરો શ્રીરંગ મેહેતો નામ, મોટુ વર કહાવે બહુ દામ
છે સામળિયાને ઘણું અભિમાન, ધન છે ને અતિ કરે ગુમાન;
નણંદ જેઠાણી સાસુ બળે, કુંવરબાઈ દુબળી ગળે
કહેગે આવો વહુ નિદ્રા કરી, સાસરિયાં સૌ પાવન ભરી,
ચેટા કરે સાસુ ગર્વે ભરી કુંવરબાઈ નવ બોલે ફરી.
છે લઘુરો નહાનો ભરતાર, તે નવ પ્રીછે વિવેક વિચાર,
કુંવરબાઈને આવ્યું સીમંત સાદર વાત ન પૂછે કંથ
રૂપ દેખી અતિ કુંવરતણું સાસરિયાં મન હરખે ઘણું,
કહે મેહેતો હરિનો છે દાસ મોસાળની નથી કરવી આશ.
વહુનો ઓરિયો વીતે ખરો, માહક મોસાળું ઘેરથી કરો,
દુર્બળની દિકરી રાંકડી આચાર કરી બાંધી રાખડી
ન કહાવ્યું પીયર ન કોને કહ્યું, પચમાસી તો એળે ગયું
સીમંતના રહ્યા થોડા દન કુંવરબાઈને થઈ ચિંતા મન
ઓશિયાળી દીસે દામણી, વહુવર આવી સાસુભણી,
બોલી અબળા નમી શીશ બાઈજી રખે કરતા મન રીસ.
આપણો ગોર પચો ખોખલો જૂનાગઢ સુધી મોકલો.
મોકલો લખાવી કંકોતરી તવ સાસુ બોલી ગર્વે ભરી.

---

*વહુનું નામ

કાં વહુવર તને ઘેલું લાગ્યું, મા મુઈ ત્યારે મહિયર ભાગ્યું;
તાળ વજાડી જે કીર્તન કરે, નાચી ખુંદીને ઉદર ભરે.
દરિદ્ર ઘરમાં ફેરા ફરે, તે મોસાળુ ક્યાંથી કરે;
જે સગાથી અરથ નવ સરે, શું થાય તેને નોતર્યે.
મહેતાને વહાલું હરિનું નામ, જોવા મળશે બાધું ગામ;
તમને ડોસો મળવાનું હેત, અમો નાતમાં થઇયે ફજેત.
તમરો સમરો લાજે બાઈ, વણ આવ્યે સરશે વેવાઈ;
કુંવરબાઈ તવ આંસુ ભરી, સાસપ્રત્યે બોલી ફરી.
બાઇજી એમ બોલતાં શું ફગો, દુર્બળ તોય પોતાનો સગો;
અહિં આવિ પાછા જાશે ફરી, એ મિશે મળશું બાપ દિકરી.
સાસુને મન કરુણા થઈ, પોતાના સ્વામિને પૂછ્યું જઈ;.
રહ્યા સીમંતના થોડા દહાડા, કુંવર વહુ લે છે આડા.
લખી મોકલો કંકોતરી, મળવા દોને બાપ દિકરી;
વેવાઈને લખિયે એક પત્ર, જેમ તેમ કરતાં આવજો અત્ર.
શ્રીરંગમેહેતો પરમ દયાળ, કાગળ એક લખ્યો તતકાળ;
સ્વસ્તિશ્રી જુનાગઢ ગામ, જે હરિ વૈષ્ણવનો વિશ્રામ.
નાગરિ નાતતણા શણગાર, સાધુશિરોમણિ પરમ ઉદાર;
ભકત નાયક વૈષ્ણવના ધણી, સદા કૃપા હોય કેશવતણી.
સર્વોપમા જોગ કરુણાધામ, મેહેતા શ્રીપંચ નરસૈં નામ;
અહિં મહુને છે કુશળખેમ, લખજો પત્ર તમો આણી પ્રેમ.
એક વધામણિતણો સમાચાર, અમારા ભાગ્યતણો નહિ પાર;
કુંવર વહુને આવ્યું સીમંત, અમકપર ત્રુઠા ભગવંત.
શ્રાવણશુદી સપ્તમિ રવિવાર, મુહુર્ત અમે લિધુ નિરધાર;
તમો તે દિન નિશ્ચે આવજો, સગ મિત્ર સાથે લાવજો.
ન આણશો મનમાં આશક, તમ આવ્યે પામ્યા લખ ટંક;
ઉજળો સગો આવ્યે બારણે, સોનાનો મેરૂ કીજે વારણે.
જો મેહેતાજી નહિ આવો તમો, ખરેખરા દૂભાઇશું અમો;
આપ્યું પત્ર રૂપિના કરમાંય, પત્રો ઓખલો કર્યો વિદાય.
કુંવરબાઈએ તેડ્યા રૂપિ રાય, એકાંતે બેસાડિ લાગી પાય;
ત્યાં બે દહાડા પરણ્યા રહેજો, મેહેતને સમજાવી કહેજો.

કાઈ મોમાળુ સાગ નાવજો, મપત હોય તો ઈહા આવજો,
કાઈ નામ થાય જો પૃથિવીતળે, માગણિયાનુ મેણું ટળે
જો અવસર આ સૂનો જશે, તો ભવનું મેણુ મુજને થશે,
બોલ બાણ નણદી મારશે, શત્રુનુ કામ દીયર સારશે
રખે નાગરિનાત્યે ઉતર થાય, તમારે માથે છે વૈકુંઠરાય
પછો ખોખનો કીધા વિદાય, મઘ પોહોતા જૂનાગઢ માય

વળણ

જૂનાગઢમા હરિજી આવ્યા, મેહેનો લાગ્યા પાય રે,
સ્તવન સ્તુતિ પૂજા કરી, પછે માડિ વાત સુખ ય રે

કડવુ ૪ થુ રાગ ધનાશ્રી

ખોખરે પરે પત્ર જ આપ્યુ મેહેતાજીને હાથ જી,
વધામણી કાગળમા વાચી, મમતા વૈકુંઠનાથ જી
મામેરુ પુત્રીને કરવુ, ઘરમા નથી ખેટો નામ જી,
શ્રીમજી તેડમા રહે ને, દ્રવ્યતણુ છે કામ જી
ભોજન કરાવી દક્ષણા આપી, મેહેતો લાગ્યા પાય જી,
મોસાળુ લેઈ અમો આવીશુ, પછો કીધા વિદાય જી
નરસૈ મેહેને ઘેર તેડાવ્યા, સગા વેરાગી સંત જી
મોસાળુ લેઈ આપણે જાવુ છે કુંવરબાઈનુ સિમત જી
જૂની વેહેલ ને ધૂમરિ વાળી સાગી સોટા ભાગી જી,
કોના તળાવાને ખાનિ પિંજણિયો, બળદ આણ્યા બે માગી જી
મેહેનોજી મામેરે ચાલ્યા સમર્યા શ્રીજગદીશ જી
તપુ સખિયો સધાને ચાલી, વેરાગી દશ વીશ જી
તપુર ત્રાબાની કડીનો તેમા બાળમક જી,
કડે કાગ કરીને ગયા, દામોદર ન નદ જી
વેહેલની પૂઠે ગોથળો બાધ્યો, માહિ ભર્યા વાજિત્ર જી,
ગાવડી એક ગોપીચનની, તુળસી માળ પવિત્ર જી
મોસાળાની સામગ્રી મા તિલક ને તુળસી માળ જી,
નરસૈયાને નિર્ભર છે જે, ભોગવશે ગોપાળ જી
બળદીયા બગે શુ હીંડે રેલે રેખુર સાથ જી,
મોર પાડે ને હાળ ચગાવે, જોજો વૈકુંઠ નાથ જી

એક બળદ ગળિયો થઈ બેઠો, આખયો તાણી જાય જી;
પળાને પુછ ગ્રહી ઉઠાડે, કૌતુક મોટી થાય જી
સાલે સાલ જૂજવા દીસે, રથતણા બહુ વક્ર જી,
સાગીનો બહુ શબ્દજ ઊઠે, ચૂચવે છે બહુ ચક્ર જી
ચડે બેસે ને વળિ ઉતરે, લે રામકૃષ્ણનુ નામ જી;
મધ્યાને મેહેતાજી આવ્યા, જોવા મળ્યુ ઉના ગામ જી
શું જાણે વૈષ્ણવનો મહિમા, વિપઈ પુરના લોક જી,
કોડ પોતાના કુંવર વહુના, મામેરૂ છે રોક જી

વળણ.

રોક મામેરૂ મેહેતો લાવ્યા, જુઓ વૈષ્ણવનિ વસાત રે;
અકેકિ માળા આપશે તો, પેહેરશે નાગરી નાત્ય રે

કડવુ ૫ મુ. રાગ આશાવરી

શુણી શ્રીરગ મેહેતો આવ્યા ધાઇ, ભાવે ભેટયા બે વેવાઈ;
મળ્યો જમાઈ જમાઈનો ભ્રાત, મળ્યો સહુકો નાગરનો સાથ
કપરૂ બેટી પાછા ખસે, જોઈ જોઈ સામગ્રી ને હસે;
ઉતરવા ઘર આપ્યુ એક, ઝાઝા ચાચડ મછર વસેક
ખાડા ટેકરા વસમો ઠામ, ઉપર નળિયાનુ નહિ નામ,
મસુ ગાજ ને જૂની વળિ, બીત્યો દશ દિશે બેસક ઢળી
ઝાઝા માકણ ઝાઝા જૂઆ, ત્યા મેહેત ના ઉતારા હવા,
વેવાઇ ગયા ઉતારો કરી, બોલે હસણી નાત્યનાગરી
કુંવરવહુનો વૈષ્ણવ બાપ, દર્શન કરિને બોઈએ પાપ;
મેહેતાને જોવા હરખે ભરી, ઘેરઘેરથિ ચાલી સુદરી
મનવિના મેહેતાને નમે, સાઈ થયુ જે આવ્યા તમે;
માંહો માહિ કહે સુંદરી, મેહેતો દીઠે દીઠા હરી.
જુઓ સાથ કેવો કૂટડો, એને પરમેશ્વર તુઠડો;
કુવરવહુનુ ભાગ્યું દુખ, એવુ કહીને મરડે મુખ
જુઓ બળદ મેહેતાજી તણા, બગાડયો શબ્દ કરે છે ઘણા;
વજાડશે મંડપમા ચંગ, નાગરીનાત્યમા રહેશે રંગ
આ ગાંડિ વળગાડિ લટકે, તાળના જોડા બાધ્યાં પટકે;
તુળસીકાષ્ટતણો એ ભારો, હવે આમેરાનો શો ઉઘારો

છાબમાં તુળસી મૂકશે, ઉભો રહિને શંખ ફૂંકશે;
વેરાગી હરિના ગુણ ગાશે, એટલે મોસાળું પૂરૂં થાશે.
એમ નાગરી કૌતક કરે, ટોળ કરીને પાછી ફરે;
કુંવરબાઇએ જાણી વાત, મોસાળું લેઈ આવ્યા તાત.
ઉતાવળી મળવાને ધશી, બોલિ નણદી મરમે હશી;
આ શું પિતા પુત્રીને હેત, શાને કરવા આવ્યો ફજેત.
લગ્નનું સાત પેઢિનું નામ, સાથે વેરાગિનું શું કામ;
શું મળવા ચાલ્યાં એકલાં, એ બાપથિ ન બાપાં ભલાં.
કઠણ બોલ એવો સાંભળી, કુંવરબાઇ બોલિ પાછી વળી;
નણદી શું મછર આવડો, પુંઠળથી બાઈ શું બડબડો.
સુખી પિતા હશે જેતણો, તે પુત્રીને લાભજ ઘણો;
કોનો પિતા લખેશરિ કહાવે, તે તો મારે શે ખપ આવે.
રાંક પિતા આવ્યો મુજ ઘેર, એક કાપડું સોનાનો મેર;
તમે મન માને તે કહો, એ પિતા મારે જીવતો રહો.
મર્મ વચન નણદિને કહી, પછે પિતા પાસે પુત્રી ગઈ;
દૂરથકી દિઠી દીકરી, મેહેતાયે સમર્યા શ્રીહરી.
અન્યો અન્યે નયણાં ભૅરી, ભેટયાં બેઉએ આદર કરી;
મસ્તકઉપર મૂકી હાથ, પાસે બેસારિ પૂછિ વાત.
કુંવરબાઈ કહો કૂશળ એમ, સાંસરિયાં કાંઈ આણેછે પ્રેમ;
રૂડો દિવસ આવ્યો દીકરી, તો મોસાળું કરશે હરી.
કુંવરબાઇ બોલી વીનતી, મોસાળું કાંઇ લાવ્યા નથી;
નાગરિ નાતે રહેશે કેમ લાજ, વિના દ્રવ્ય આવ્યા શે કાજ.
નિરમાલ્ય નિરધનનો અવતાર, નિરધનનું જીવ્યું ધિક્કાર;
નિરધનને કોઈ નવ ગણે, નવ રાખે ઉભો આંગણે.
ચતુરપણું નિર્ધનનું જેહ, ઘેલામાંહી ગણાયે તેહ;
લોક બોલાવે દુર્બળ કહી, એથી પિતા કાંઈ માઠું નહીં.
પિતાજી કાંઈ ઉદ્યમ ન કરો, ધનનો નવ રાખો સંઘરો;
આ અવસર સચવાશે કેમ, પિતાજી તમે વિચારો એમ.
નથી લાવ્યા કકૂની પડી, નથી લાવ્યા મોડ નાડાછડી;
નથિ માટલી ચોળી ને ઘાટ, એમ શું આવ્યા બારેવાટ.

કેમ કરી લજ્જા રહેશે તાત, હું શે ન મુઈ મરને માત,
માય વિના સુનો સંસાર, માય વિના તે શો અવતાર
જે બાળકની માતા ગઇ મરી, બાપની સગાઈ સાથે ઉતરી;
જેવું આથમતા રવિનું તેજ, મા વિના એવું બાપનું હેત
સુરભી મરતા જેવું વછ, જળ વિણ જેવું તલપે મછ,
ટોળા વછોઇ જેવી મૃગલી, મા વિના દીકરી એકલી
લવણ વિના જેવું ફીકું અન્ન, ભાવ વિના જેવું ભોજન,
કીકી વિના જેવું લોચન, મા વિના એવું બાપનું મન
ઘડો ફુટે રઝળે ઠીકરી, મા વિના એવી દીકરી,
ગોળ વિના મોળો કંસાર, માતા વિના સુનો સંસાર
સિદ કરવા આવ્યા ઉપહાસ, સાથે વૈરાગી પચાસ,
શંખ તાળ ને માળા ચંગ, એ તે મોસાળું કરવાના ઢંગ.
ન હોય તો પિતા જાઓ પાછા ફરી, એવું કહિને રોઈ દીકરી,
મેહેને મસ્તક મૂક્યો હાથ, કરશે મોસાળું વૈકુંઠનાથ
પેહેરામણી કરવિ હોય જેટલી, આશામી લખિ લાવો તેટલી;
લખજો સાસરિયા સમસ્ત, વિમારશો મા એકે વસ્ત
વચન મેહેતાજીના શ્રવી, કુંવરબાઈ આવ્યા સાસૂ ભણી;
આરે પિતાએ મોકલી ઘુંપ, લખો કાગળમા જોઈએ શૂય
સુખ મરડીને બોલી સાસૂ, શો કાગળ ચિતરવો ક્યાસૂ,
છાબમા તુળસિદળ મુકશે, ઉભો રહીને શંખ ફુંકશે

વળણ

ફૂંકશે શંખ ઉભો રહી, નરસૈંયો મોસાળું શું કરે;
સહુ કોઇ વહુઅરનો સાંભળી, પછે વડસાસુ એમ ઓચરે.

કડવું ૭ મું. રાગ મારુ

વડસાસૂ ઘણું ભારે માણસ, બોલ્યા પરમ વચન, વહુજી,
વડી વહુઅર તમે કાંઈ નવ જાણો, છે મેહેતો વૈષ્ણવ જન, વહુજી
જેને સ્નેહ શામળિયા સાથે, તેને શાની ખોટ, વહુજી,
પેરામણી મનગમતી માગો, કરો નાગરી ગોટ, વહુજી
કુંવરબાઈને કાગળ આપ્યો, લખો લખાવું જેમ, વહુજી,
રૂડો વેવાઇ જ્યારે આગણે આવે, તો કોડ ન પહોંચે કેમ, વહુજી

લખો પાંચશેર તો કંકુ જોઇએ, શ્રીફલ લખો મેં સાત, વહુજી;
વીશ મણ વાકડિયા કોફળ, મળશે મોટી નાત, વહુજી.
પાંચ વસ્ત્રના પચવિશ વાઘા, ચાર ઘોકડી તામ, વહુજી,
લખો પઠેડી પંચ જોડી, પટોળી પચાસ, વહુજી
સાંકેક મુગટા ને સોમેક સાળુયાં, ચીર લખો ચાળીશ, વહુજી;
ધોતિયાં તો બ્રાહ્મણને જોઇએ. તે લખો કોડી વીશ, વહુજી.
જરકશીની સાડી રેશમી, લખો જોડી બાર, વહુજી;
સાટી ચાદરો લખો ત્રગુણો, ઝુમણ લખો મેં ચાર, વહુજી.
ઘરચાડી લખો દશ વિશ જોડી, મોળ કોડી લખો ઘટ, વહુજી;
છીંટ ભોરલી ટુકડી એકેક, નવ જોડી લખો નાટ, વહુજી.
મગરૂ ગન્નિયાણી દરિયાઈ, લખો થાન પચાસ, વહુજી,
હજાર બાર સેં લખો કાપડા, લોક કરે બહુ આશ, વહુજી.
સોળ સેં લખો સોના શાળુ, તેન પાનનો શો આંક, વહુજી;
એ આશરા પડતું મેં લખાવ્યું, બાપ તમારો રાંક, વહુજી
તમને સોળ શણગાર ઘડાવે, બાપ લડાવે લાડ, વહુજી;
ઘટે જમાઇને સોના સાંકળા, તેમાં અમને શો પાડ, વહુજી.
સહસ્ત્ર મહોર સોનાનિ રોકડી, કહેના પામુ શોભ, વહુજી,
ઘરડા અમે માટે ધર્મે લખાવ્યું, ન મળે ઝાઝો લોભ, વહુજી
એ લખ્યાથી અઘકું કરો તો, તમારા ઘરની લાજ, વહુજી;
તવ મુખ મરડી નણદી બોલી, સિદ્ધ થયાં સર્વ કાજ, વહુજી
બારે મોગરો પહાણ લખાવો, જે મેંનાથી આપાય, વહુજી;
રોવી કહે, શો મેર કરો છો, લખતાં તારૂં શું જાય, વહુજી.

વળણ.

શું જાય લખતાં આપણું, વડમાસ વિકરાળ રે;
કુંવરબાઈ ચિંતામાં પડી, શું થાશે ગોપાળ રે.

કડવું ૮ મું રાગ મારૂ

ડટવાવ્યો રે રોશિએ ડટવાવ્યો રે,
વડમાસ વેરણ થઈ મારી, હરખ હૃદયનો ટાળ્યો રે, રોશિએ
મોહ વચનની ને ઘેષ બોલી, ઊંડે હરિગુણ ગાતી રે,
પરમારથી થઈ પત્ર લખાવ્યું, મનમાં મોગી કાતી, રોશિએ.

કાગળ લેઈને કુવરબાઈ આવ્યા, પીતાજીરે પાસે રે,
વડમાનુયે વિપરીત લખાવ્યુ, કહો હવે શુ થાશે; ડોશિયે
લખેશ્વરીથી ન પડે પૂરૂ, એવુ માહિ લખાવ્યુ રે,
સાધુ પિતાને માહા દુખ દેવા, મારે મિમત શાને આવ્યુ, ડોશિયે
સહસ્ર મહોર સોનાની રોકડી, વસ્ત્રતણુ નહિ લેખુ રે,
તાતજી હુ તો તમારી પાસે, કોડી એક ન દેખુ, ડોશિયે
પીતાજી તમો પાછા પધારો, અહિં રહે ઇજ્જત જાશે રે,
મેહેતાજી કહે પુત્રી મારી, રહો તમે વિશ્વાસે, ડોશિયે રહુ કીધુ રે

* * * * *

વિશ્વાસ રૂદેમા રાખો તમો, છો વૈષ્ણવની બાળ રે,
આપણુ એ પ્રતિપાલણ કરશે, શામળિયો ગોપાળ, ડોશિયે
હઇડે હેત દિકરીને આવ્યુ, શુણી તાતની વાણી રે,
કુવરબાઈ ફરિ મંદિર આવ્યા, વિશ્વાસ ઉરમા આણી, ડોશિયે

કડવુ ૮ મુ રાગ ગોડી

જોજોરે કૌતક કળિજુગના, વૈષ્ણવનિ ચેષ્ટા થાય રે,
વાકાબોલી નાત નાગરી, સહેજે બોને અન્યાય રે, કૌતક ટેક
ભોજન કરવા મેહેતાજી ઉઠ્યા, સાથે બહુ વેરાગી રે,
ટોળે મળી સહુ નાત નાગરી, જોઈ જોઈ હસવા લાગી રે; કૌતક
ચીર્યા તિલક ને તુલસીની માળા, છાપો અંગ બિરાજે રે;
વેવાઇના રૂપ જુઓરે બાઇયો, મહિક રૂપ લાજે રે; કૌતક
મલાર ગાશે નહાતી વેળા, વરસશે વરસાત રે;
પ્રમાદ કરતા થાળ ગાશે જમશે જગનાથ રે; કૌતક
સ્નાન કરી ભક્ત નાગર બેઠા, જેને જેશુ મળતુ રે,
મેહેતાજીને નહાવા અર્થે જળ મેલ્યુ કળકળતુ રે; કૌતક
જેમ તેનકળ તાતી ઉમાગી, સધનવાને તળવા રે,
તેમ વેરણે જળ ઉમાર્યુ, મેહેતાજીને છળવા રે; કૌતક
ઉષ્ણોદક ઉનુ દેખિને મેહતે માગ્યુ ટાઢુ પાણી રે;
મર્મ વચન મુખમ ડીને બોલી કુવરબાઇની જેઠાણી રે; કૌતક
મલ્હાર ગાઓ મેહેતાજી, તો આમ પામે શુ માગો રે;
ભાજ્ડે ને । તાર મગાવી, બો । રૂદેમા વાગો રે, કૌતક

મમગળુ કીધુ શામળિયાનું, આનાપ્યા ગગ મનારરે,
નાનગ લોક જોવાને મળિયા, એને વગ ઉચાર રે, કૌતુક.

નરસિંહ મહેતાના માગવાથી વરસાદ વરસ્યો, એવી નવમા કડવામા વૈષ્ણવ પથના ઉત્તેજન અર્થે ચમત્કારની વાત કલ્પી છે, માટે તે મૂકી દીધી છે તેમાં લખ્યુ છે કે, નરસિંહ મહેતા જમીને ઘેર ગયા. પછીની કથા દશમા કડવામાં છે

કડવુ ૧૦ મુ રાગ ગામેરી

ઢાળ

વીતી રજની કીર્તન કરતા, થયો પ્રાતસમળ રે,
કુવરબાઈ આવ્યા પીતા પાસે, હવે મોસાળાની કરો ચાલ રે
મેહેતાજી કહે પુત્રી જઈને, સગા સઉને તેડા કરો,
વિશ્વાસ આણી મડપમાહિ, એક ઘામ ઠાલી જઈ ધરો
ગ્રાત સગા સહિત પધરાવો, સર્વ કુટુબ પરિવારજી,
છે વાર ગ્રાત મહાતણી, નથી મોસાળાની વારજી
કુવરબાઈ કહે તાતજી મને કેમ આવે વિશ્વાસ,
ઠાલી છાબ હું કેમ ધરૂ, થાય લોકમા ઉપહાસ રે
મેહેતાજી કહે પુત્રી મારી, છો વૈષ્ણવની દીકરી,
તારે મારે ચિંતા શાની, મોસાળુ કરશે શ્રીહરી
મર્મવચન શુણિ તાતનુ, સાસકને આવી વહૂ,
મારા પિતા મોસાળુ કરેછે, સગા મિત્ર તેડો સહુ
ઓખતેપડે તેડા કીધા, મેળવ્યુ બાધુ ગામ,
વેવાઈ વિરગ અણીરેરે બોલે, મેહેતો મુખને જાશે માન
મડપમા મેહેતાજી આવ્યા, હાથ ગ્રહીને તાળ રે,
નાગર સહુ ઉભા થઇ, કહે પ્રેમે જેગોપાળ રે

વલણ

મગાવી એક છાબ ઠાલી, તે ચોકમા આણી રે
મેહેતાજીએ શખ પૂર્યો, વિનતી શ્રીહરિની કઃ

કડવુ ૧૧ મુ રાગ મારૂ

મેહેતે વજાડ્યો શખ, સમર્યા વનમાળી,
લાગ્યા હમવા ચારે વર્ણ, માહોમાહે દે તાળી

મોસાળાના ઢંગ, વેવાઇયે માંડ્યા;
નાગરના વેહવાર, એણે સરવ છાંડ્યા.
છાપાં તિલક ને તાળ, જુઓ તુળસી-માળા;
નરસૈયો કરશે નૃત્ય, ગાશે ટોપીવાળા.
જોવા મળિ નાગરી નાત્ય, બહુ ટોળે ટોળાં;
મુખ મરડી કરે વાત, આપશે ઘરચોળાં.
બહુ નહાની મોટી નાર, મંડપમાં મળી;
કરે વાંકી છાની વાત, માકરપેં ગળી.
મેહેતાને કરે જેશ્રીકૃષ્ણ, હસિ પડે જોતી;
મુખપર લળકે સાર, વેસરના મોતી.
સજ્યા સોળ શણગાર, ચરણા ને ચોળી;
જોબન મદભરિ નાર, કરે બહુ ઠઠોળી.
કાને ત્રોટિ જડાવ, ગળસ્થળ ચળકે છે,
જડાવ ચૂડો હાથ, કંકણ ખળકે છે.
સમિ રુચિ ઓઢે ચીર, મણગટ વાગે છે;
અણિયાળાં લોચન, કટાક્ષે ભાગે છે.
છુટે અંબોડે નાર, વેણી લાંબી છે;
ઝાંઝર ઝમકે પાય, કડલાં કાંબી છે.
કેસરતિલક વિશાળ, ભાલે કીધાં છે,
કોઇએ નહાનાં બાળ, કેડે લીધાં છે.
કોઈ જોવા હાલી છબ, અબળા ડરે છે;
કોઈ વહુવારુ સંઘાળ, નખુરી પુરે છે.
કો શિખવી બોલાવે બાળ, વાણી રમે છે;
કો વાંઝ બોલી નાર, વાંકું ભાખે છે.
એવાં કૌતક અનેક, મહેતો દેખે છે;
મહજે બોલે અનૂપ, હરિને સેવે છે.
કુંવરબાઈનો બાપ, હરખે મામેરું;
તું મેળવ પરોણી સાર, માડી નહિ પરે.
વિશ્વમ્બરને શી ખોટ, કરે મજા છે,
મેહેરદિવસ રહીત, ટોપીવાળા છે.

કુંવરવહુ ધન્ય ધન્ય, પિયર પનોતી છે;
બાપે વગાડ્યો શંખ, સાદર પોતી છે.
વાંકા બોલા વિપ્ર, બોલે ઉપહાસે;
મુકો છાબમાં પહાણ, વાયે ઉડી જાશે.
મુક્યોદિકરિયેનિશ્વાસ, આવિ પિતા પાસે;
મેહેને કીધી સાન, રહેજે વિશ્વાસે.

વળણ.

વિશ્વાસ રાખ્યો દિકરી, કરમા લીધી તાળ રે,
કાગળ મૂકયો છાબમાં, મેહેતે સમર્યા શ્રીગોપાળ રે

કડવું ૧૨ મું. રાગ સારંગ

હાલિ છાબમા કાગળ ધરી, નરસિં મેહેને સમર્યા હરી;
વેરાગી સર્વે પુછે આય, નાગરને મન કૌતક થાય.
વાંકાં વચન બોલે વેદિયા, મેહેતો માધવમા ભેદિયા;
જુઓ છાબમાં મુક્યુ સાર, એ દિસે કમખ નિ હાર
તે બોલ અતર નર ધરે, મેહેતો સ્તુતિ માધવની કરે;

બારમા કડવાના બાકીના ભાગમા અને તેરમા કડવામા વિષ્ણુને માનનાર માણસોને માત્ર ગમે, તથા વૈષ્ણવ પંથનો પ્રસાર થાય, તેવું લખાણ છે, તેથી, તે મૂકી દીધુ છે. તેમાં જણાવ્યુ છે કે, નરસિંહ મહેતાના બોલાવ્યાથી, કૃષ્ણે તથા તેની પત્નીએ દોશી વાણીઆને વેશે આવી, છાબ ભરી એ વાત બીજા ધર્મવાળા માને નહિ

કડવું ૧૪ મું રાગ મારૂ.

મેહેને તેડાવી દીકરી, આ જુઓ છાબ સોનૈયે ભરી;
પેહેરાવો સહુ નાત નાગરિ, આવો અવસર નહિ આવે ફરી.
કંકાવટી કરમા ધરી, સાસુ પાસે વહુ સાચરી;
હાસ કરી ગરવે ઓચરી, બાઈજી વસ્ત્ર આપો વેહેંચિ કરી.
વૈષ્ણવ કહિને દેતાં ગાળ, એ શુ મોસાળુ કરશે કપાળ;
તમો નંદતા તુળસિ ને તાળ, તેણે વશ કીધા ગોપાળ.
જુઓ કમાઈ દુર્બળ તણી, છાબે છે હરીના ગુણ ભણી;
જો હપ્પાયિ આશા હોય ઘણી, તો માગી લેજો પેહેરામણી.

સાંભળી કુંવરવહુની વાણી, સાસુએ તેડ્યાં ગોર ગોરાણી;
પૂજ્યા પાગ કરમાં પિંગાણી, આઠ વસ્ત્ર આપ્યાં તેને આણી.
પછે નાગરનિ બિડ ઘણિ બાળી, પછેડીની પલવટ વાળી;
આવ્યા છાબ પાસે વનમાળી, છોડે ગાંઠ આપે વસ્ત્ર ટાળી.
મેહેતાજી કહે લ્યો દીકરી, સસરાને આપો પામરી;
ગડી જરકશિ વાઘાનિ કરી, હેમ સાકળિ ઉપર ધરી
વરના મુખ આગળ ધરો, નીચું જોઇને પાછાં ફરો;
પેહેરામણી મનગમતી કરો, રખે પગલુ પાછું ભરો
સજોડે તેડ્યાં જેઠ જેઠાણી, આઠે વસ્ત્ર ત્યાં આપ્યાં આણી;
પ્રીતે પૂજ્યાં દિયર દેરાણી, ખુસટિયો તવ બોલ્યો વાણી.
જ્યાં નરસૈંયો ત્યા નરનીધ, દીયરિયો બેઠો હઠ કીધ;
પાંચ મોર સોનાની લીધી, પછિ પેહેરામણી ચાલતી કીધી
પેહેરામણી નણદિયે અટકાવી, કુંવરબાઈ પિતા કને આવી;
એ તોલાની રાખડી લાવી, દશ તોલા આપી સમજાવી.
આપ્યા સાસુને સોળ શણગાર, પેહેરાવીને કિધો નમસ્કાર;
તવ કોપ્યાં વડસાસુ અપાર, સર્વ કુટુબને કીધો તિરસ્કાર,

વળણ.

તિરસ્કાર કીધો ડોશિયે, હવે પેહેરામણી પેહેરૂં નહી;
એમ કહિ ઊઠી નીસરી, જઈ મંડપ બહાર ઉભી રહી.

કડવું ૧૫ મુ રાગ મેવાડો

વડી વેવાણ રીસાયાં જાણી, લક્ષ્મિજી પાસે આવ્યાં જી;
સારૂં ખિરોદક ખાધે મૂકી, ડોશિને સમજાવ્યાં જી.
જેજેકાર થયો મંડપમા, ગીત ગાય છે રામા જી;
મોમાગુ તે મેહેતાજીનું, બીજા સર્વે બામા જી.
પોતે પોતાનાં સગાં તેડ્યાં, જેની જ્યાં સગવેડ જી;
મનવંછિત પેહેરામણી દેખા, માંડી તડાતેડ જી.
ઘેરઘેર વાત થઈ નાગરમાં, ગેહેનો કરે મામેરૂં જી;
વિચાર કરતી અબળા દોડી, મનમાની સાડી પેહેરૂં જી.
ચાર વરણ સઉ ચરણે ચાલી, આવ્યા મંડપ માંહી જી;
પલવટ વાળી શ્રીવનમાળી, તતક્ષણ આવ્યા ત્યાંય જી.

મેહેતોજી ઉભા તાળ વજાડે, ગાય વૈરાગી ગીત જી;
વડમાસુ કુંવરવહુને કહે, પેહેરામણીની રીત જી
શ્રીરંગ ને શામળ મેહેતો, પામ્યાં જોડાં એવાં જી,
હેમજી ખેમજી મેહેતાને, દગલ ભારે મેલ્યાં જી
કબાય એને પામરી પટકા, નામ ન જાય ગણિયા જી,
કોને મુગટા કોને પિતાંબર, કોને એવા શણિયા જી
મણીયા ગોરિયા અમારણી કોને, એનાં પટ્ટ ગાય જી,
શુભ પેચ પાઘડીએ તોરા, દીસે ઝક ઝમાન જી
પાયજામા નીમા ને જામા, પટોળિ બાળાબંધ જી,
વસ્ત્રનો તો વરસાદ વરસ્યો, જ્યાં દેવી કરુણાસિંધુ જી
થરમા ડગલા એને એરા, વેઢ વીંટિએ ધાપ જી,
દુગદુગી માળા ને માદળિયા, આપ્યા મોતિ અમાપ જી
કોને કંદોરા ને કંઠિ પોંચી, એને સાંકળિ સોહે જી;
કનક કડાં ને કાને કુંડળ, દેખીને મન મોહે જી
પેહેરામણી પુરુષોને પોહોતી, તેઓ અબળા સાથ જી;
પિયળ કાઢીને ખાંધે મુક્યા, પટકુળ નાના ભાત જી
ગંગાવહુને ગજ્યાણી સાડી, સુંદરવહુને સાડુ જી,
ગોરે અંગે સુંદર શોભે, માહે કાપડુ કાગું જી
ધનિલીવહુને છાયલ બારે, ભાત ને રાતી ઘોળી જી;
મોટવહુને કનગેર આપી, પ્રેમવહુને પટોળી જી
રામકુંવરને, કૃષ્ણકુંવરને, આપ્યા ઉત્તમ ઘાટ જી;
છેનવહુને દીંટજ આપી, નાહાની વહુને નાટ જી
પાનવહુ તો પીતાંબર પહેરે, તાકે બચીબાઈ જી;
રૂપકુંવરને રાતો સાળુ, દેવકુંવર દરિયાઈ જી.
શામકુંવરને સોનેરિ સાળુ, મખરવહુ ઘરચોળુ જી;
લક્ષ્મીવહુને લાછાવહુને, લાલવહુને પટોળુ જી
જશામાદે જશોદા જીવી, જમુના જાનકિ વહુયે જી;
ચરણા ચોળી ને ઘરમાડી, પેહેરી ઉભા સહુયે જી.
માનબાઈ ને વેલવહુ ને, રંભાવતી ને રૈયા જી;
જૂના કાઢીને નવા પેહેરાવ્યાં, હેઠા મૂકી છેયા જી.

છાબની પાસે ઉભીલા એહ, જે જોઇયે તે આપે જી,
મશરૂ ગજિયા ને ગજિયાણી, ગજ ભરીને કાપે જી
પાટ પીતાંબર અતલસ અંબર, ચોળીને ચીર જી,
શોભે સુંદર ભાત નવરંગી, પૂતળિયો ને કીરજી.
આડી જરકશિની ઓઢણી, ચળકે સુંદર જોર જી,
કેમર છપ્યા ધોળા સાળુ, ફરતી કસણી કોર જી
ચંદ્રકળા ને મોરનિ શોભે, દરિયાઇમાં દોર જી,
અતલસ પાયપટા આભૂષણ, સોના રૂપાની મહોર જી
કોને અંકોડી કોને ટોડી ગળુબંધ બહુ મૂલ જી,
કોને ભમરી કોને સેંથો, ત્રસેંથિયા શીશફૂલ જી
કો મેહેતા પાસે માળા માગે, ઉભી રહી કર જોડે જી,
કળિએક પોતાના બાળક મેહેતા આગળ ઓડે જી

વલણ

ઓડે બાળક જાણે કાંઈ આપે મનવછિત પામ્યા સહૂ
સાસરિયાનું મેણ ટળ્યું પીયર પનોતી કુંવરવહૂ

કડવું ૧૬ મું રાગ ધનાશ્રી

કોડ પહેલા કુંવરવહુના ભાગ્યું ભરનું મેણું જી,
મનવાંછિત પહેરામણિ પામ્યા, જેને જેવું લેણું જી
નાગરિ નાત કુટુંબ પાડોશી આમ્ર કેળી માળી જી,
પહેરામણી સહુ કે ને પહેતી વાચા પ્રભુએ પાળી જી
કુંવરબાઈની નણદી આવી બબડતી મુખ મોડે જી,
પેહેરામણી કાંઇને નવ પહોતી વેરઈને આખોડ જી
પહેરામણી પરનાતી પામ્યા ઘરના માણસ ગયા ભુલી જી,
એક કટકો કાપડનું નવ પામી, પુની મારી ફુનફૂલી જી
મને આપ્યું તે લ્યો ભાની પાછું રાખડી બંધામણ જી,
નામ મેહેતો પણ નોહે નાગર, દીસે દુર્બળ બ્રાહ્મણ જી
કુંવરબાઈ પિતા કને આવી, તાત હવે શું થાશે જી,
આટલા ખરચને મેલ રહ્યું તે, હવે ક્યમ જીવાશે જી
વીસરી દિકરી નણદીકરી, નાનબાઈ તેનું નામ જી,
છ મહિનાની છે તે છોકરી, એક કાપડાનું કામ જી

નરસિંહ મહેતાએ આ પીડા પણ અદ્ભુત રીતે કૃષ્ણની મદદથી મટાડી, એવું વૈષ્ણવમાર્ગને ટેકો આપવાને કવિએ કલ્પ્યુ છે પછી ગ્રંથ સમાપ્તિમાં લખ્યુ છે કે —

વીરક્ષેત્ર વડોદર, ગુજરાતમધ્યે ગામ જી,
ચાતુર્વેદી જ્ઞાતી બ્રાહ્મણ, ભટ પ્રેમાનન્દ નામ જી.
સંવત સતર ઓગણચાળો, આસોશુદિ નવમી રવીવાર જી;
પૂરણ ગ્રંથ થયો તે દિને, યથા બુદ્ધિ વિસ્તાર જી

* * * * * *

ધર્મરાયને ઋષિ પૂછે, જળે લિજ્જા પગ મારા;
શુ દુખ છે સત્યવાદી રાજા, નેત્રે વહે જળધારા
ધર્મ કહે સાંભળિયે સ્વામી, ઉડી ગયો અર્જુન,
દુખ ઘણુ સાંરે હૃદયમા, માટે કરૂછુ રૂદન
ભીમસેનનિ પાસે જો હુ, માગુ નાતણુ પાણી,
બડબડતો જાય રીસ ચડાવી, મોટુ વૃક્ષ આપે આણી
પ્રાત સાંમથી નિકુળ પાસે, સ્નાપી જો માગી,
પહોર દીવસ ચડિ જાય, ગોખ્લી કરે વગણાગી
સહદેવને જો મમ બતાવ તો મનમા આણે રોષ,
મધ્યાન્હે ઘરમાથી નિસરે જોતો જોતો જોશ
દક્ષિણુ દિશાયે જોગણી છે હુ જાઉ તો દુખ પામુ,
પૂર્વ દિશાયે પરવડ તો, ચદ્રમાનુ ઘર સામુ
એવી રીતી નથી ભાઇની, મેં તો નવ ગ્હેવાય,
દ્રૌપદીને મોકલુ તો, હરણ કરિ કો જાય
વણુમાગ્રે વેળાયે આપે, જે જોઇયે તે આણી,
ફળ જળ નેઈ મુખ આગળ મૂકે, તે તો ગાળ્યા પાણી
તેના ગુણ મો નથી વીસરતા, રહ્યો છુ હૃદયે રાખી,
સુખ સતોષ વિના છુ સૂનો હુ તો પારથ પાખી
નિશ્વાસ મૂકી ધર્મ પૂછે, કહોને વૃહદશ્વ રૂખી,
વન વિષે વિજોગ પડિયો, હુ મરખો કોઈ દુખી
રાજ્યાસનધન ભક્તનુ રિધ સિધ સર્વે બેઠા હારી,
એવુ કોઇને થયુ હશે જે, પીડ પહોચી ભારી
વૃહદશ્વ વદતા બોલિયા, તમે શૈં આણો વૈરાગ,
નળરાજા દુખ પામિયો, નથિ તેનો સોમો ભાગ
રૂપ બળ ધન રાજ્ય જોતા ન મળે તેહ સમાન,
અનેક દુખ તેના જેવુ કોણુ, ભોગવશે રાજાન
ભિમક કુમારી નળની નારી, શુ કહુ રૂપ વખાણી;
તે રાણીને વનમા છાડી, જ્યા નહિ અન ફળ પા
દાસી રૂપ ધર્યું દમયતી, કુબડુ થયું નળગાત્ર,
તેના દુખ આગળ જુધિષ્ઠિર, તમારૂ દુખ કોણુ માત્ર

કર જોડીને ધર્મ પૂછે, કહો મને ઋષિરાય;
નળ દુખ પામ્યો અતિ ઘણું, તે શું કારણ કહેવાય.
કોણ દેશનો રાજા કહાવે, ક્યમ પરણ્યો દમયંતી;
તે નારીને નળે કેમ છાંડી, કાં મૂકી ભમયતી.
ઉત્પત્તિ કહો નળ દમયંતીની, અથ ઇતિની કથાય;
દુખિયાનું દુખ સાંભળતામાં, ભાગે મનનિ વ્યથાય.

ઉથલો.

પારે પુષ્કરને થઈ અદેખાઈ, મુજ્યથકી વાધ્યો જિવાઈ,
નળને નમે પ્રજા સમસ્ત, એ આગળ હું પામ્યો અસ્ત
એમ જાણી આણ્યો વૈરાગ, વનમા ગયો ઘર કીધુ ત્યાગ;
નળનો નાશ્યો તે નર બળ્યો, દારુણ વનમા પોતે પળ્યો.
જઈ સેવ્યુ પર્વતનુ શૃંગ, તળે વહેછે નિર્મળ ગંગ,
શલ્યાનું કીધુ સિંહાસન, પનનુ છત્ર ધરે રાજન
માનસિરાજ્ય માણ્યુ વનતણુ કોકિલા ગાન કરેછે ઘણુ
અશ્વત્થ અશ્વ મારે આગળે, કુમ નતિ ? ઉભા બારણે
સુક પત્રી પૃથવી પરસંગ, એ રાજ્ય મારૂ નવ થાયે ભંગ;
કો લટવા નર આવી ચડે, ઉઘાડે બાર ખાતર નવ પડે
એણિપેરે માણ્યુ રાજ્યાસન, અચાલતે વશ કીધુ મન,
વૃહદશ્વ કહે કથા એટલે રહી નળરાજા શુ કરતો તહીં
જ્યારે પુષ્કર ઉઠી વનમા ગયો, ભાઈ વિના ભૂપ એકનો થયો,
નિષ્કંટક રાજ્ય એમનો કરે, ધમઆણુ નળરાયની ફરે
માગા મોકલે દેશ દેશના ભૂપ નળ જોવરાવે કન્યાનુ રૂપ,
શરીર કુળમા કાઢે ખોડ, કહે નળ મુજ સરખી નહિ જોડ
બત્રિશ લક્ષણ હોય સપૂર્ણ તે કન્યાનો કરૂ પાણી ગ્રહણ
એમ કરતા ગયા બહુ દન, એવે આવ્યા નારદ મુનિજન

વલણ.

નારદમુની પધારિયા, શુણ યુધિષ્ઠિર ભૂપાળ,
વીણાપાણિને નળતણુ કેમ કીધુ વેવિશાળ રે

કડવુ ૩ જુ રાગ ગામગ્રીની દેશી

ણિ પેરે બોલ્યા વૃહદશ્વ વણિ જી, નળ ઘેર આવ્યા વિણાપાણી જી,
રસેન સુતે દીધુ માન જી અર્ધપાદે પૂજ્યા મુનિ ભગવાન જી

ઢાળ

પૂજ્યા નારદ અદર આણી મનમા આણી પ્રેમ
અન્યો અન્યે એ મમે પૂછ્યુ કુશળ ક્ષેમ
રાજ્ય સનુ દેખી નગન નારદ જી વળિ પૂછે,
પટરાણી પ્રમદા નથી તે મ્હોને મરણ શુ છે?

આમન બેમનુ નારિ રિણ, તેનો મોટો દોર્ષ;
પ્રતિઉત્તર વિચારિ બોલ્યા, આણિ મનમા શોષ.
નળ કહે તમે પ્રજાપતીના, પુત્ર વીણાધારી,
જાણતા હશો જે બ્રહ્માજીએ, કહિં નિર્મિ મારે નારી
સપ્તદ્વીપ નવખંડમા, છે કન્યા કોટાકોટ;
હું વર એવી નવ મળે, છે કન્યાની ખોટ
જહા કુળ ત્યા રૂપ નહિ, રૂપ તહા નહિ ચાલ,
બત્રિશલક્ષણ પૂરણ હોય તો, હું વરૂ તતકાળ
દેવઋષી એમ ઉચરે, જે એમ ન કીજે ભૂપ
તારા સરંખુ નવ મળે, શામાતણું સ્વરૂપ
એક કન્યા અલોકિક છે, વેદ જેને વરણે;
તે ઈંદ્રને પછે નહી તો, તુજને ક્યાથી પરણે
નળ કહે હો મહામુની, તે કન્યાનું કોણ નામ;
કોણ રાયની દીકરી ને, કોણ તેનુ ગામ
નારદ કહે સકળ દેશમધ્યે, ઉત્તમ વિદર્ભ દેશ;
ત્યાનુ રૂડુ રાંજ્ય કરે છે, ભીમક નામ નરેશ.
તેને ત્યા એક તારુણી, વજાવતી નિદાન;
પુન્ય દાન ઘણા કર્યા પણ, પેટ નહિ સતાન
એવે સમે એક દમન નામે, આવિયો તાપસ;
પુજા કીધી તેહની, ને જમાડયા ખટરસ
ઘણા દહાડાની ગઈ ક્ષુધા, ને પામિયો સનોષ,
ત્રિકળ જ્ઞાનિયે જાણિયો, રાણીને વઝા દોષ.
તે પૂછિને કીધુ ખરૂં, નિશ્ચે નહી સતાન;
કરૂણા કરીને આપિયુ, ત્યા રાણીને વરદાન
ત્રણ કુવર ને એક પુત્રી, હશે રૂપ ઉદામ;
એધાણ રાખે એ'નુ, જે મારે નામે નામ
એવુ કહિને રૂપીજી વળિ, પામ્યા અતરધાન;
કેટલે દિવસે આવિયા, તે રાણીને સતાન
દમન દાંત દુરદ દમયતી, નામ તેહના ધરિયા;
હરખ પામ્યો ભૂપતી ને, બાળક ચાર ઉછરિયા

નળ કહે આગળ વિસ્તારો, એ ભેદ મેં સાંભળિયે;
ચંદ્ર પેહેલી ચતુર, મંદેહ મનનો ટળિશે.
નારદ કહે સાંભળો રાજન, મીન ને મધુકર;
નેત્ર ભ્રુકુટી દેખિને, જળ કમળ કીધાં ઘર.
નાસિકા વેસર દેખીને, કળાધર ને કીર;
તેણે અરણ્ય પર્વત સેવિયા, ધારી શક્યા નહિ ધીર.
દમયંતીના અધર દેખી, પેટ વંધ્યુ પ્રવાળ;
એ કામનીનો કંઠ સાંભળી, કોકિલા થઇ કાળિ
એના વાણી સાંભળી, સરસ્વતીને આવ્યો વૈરાગ
કુંવારી પોતે રહી, સમાગ કીધો ત્યાગ
દંત દેખી દાડમ ફાટ્યુ, કપોત સતાડે મહોને;
તે નાદ કરતો ફરે વનમા, કહે દુખ કહુ હું કોને
દમયંતીના કુચ દેખી, હાર્યું કુંજરકુળ;
તે હીંડતા ચાલતા હાથી, માથે ધાલે ધૂળ.
હસ્ત કમળથી કમળ હાર્યું, જળમા કીધુ ઘર;
દમયંતીનુ ઉદર દેખી, સુકાયુ સરોવર.

વલણ

સરોવર સુકાયુ સાંભળી, નળરાય મનમાં રંજ્યા;
દમયંતિની જંઘા દેખી, કેળ રહી થાકરડા.

કડવુ ૫ મું. રાગ સામેરી

દમયંતિ છે દેવ રહીતા, તેના ગુણની ગાઇ ગીતા;
નારદજી વાયક એમ બોલે, નહિ ઉપમા તારુણીની તોલે;
દમયંતી છે દેવ રહિતા, તેના ગુણની ગાઇ ગીતા; ટેક
જોઇ ભિમકસુતાની કટી, સિંહની જાત વનમાં ઘટી;
હંસને પણ થઈ ચટપટી, ચાલ ગોરીની આગળ મટી; દમયંતી
રામા અગની ગેમારળી, વનસ્પતિ દવે મરેછે બળી;
તેના વસ્ત્ર રત્નો જળહળી, દેખી આભમા પેસે વીજળી, દમયંતી
પગ પાનીથી હાર્યો અળતો, રહે અબળાને પાગે લળતો;
નેપુરનો નાદ સાભળતો, રહેગાધર્વનો સાથ બળતો, દમયંતી

રરણુથી ચપક ન૨ ભજિયો, માટે મધુકરે તેને તજિયો;
એવું રૂપ બ્રહ્માએ સજિયું, બીજું કોઇ નથી નિપજિયું। દમયતી
વે શણગાર વખાણ્યું સોળ, મંજન ચીર હાર તબોળ,
કે સુગંધના કલ્લોલ, અંગ અરગજાના રોળ; દમયતી
શીશફૂલ રત્નરાખડી, શોભે બમરમાં ચૂંની જડી;
ઘરેણાં રચ્યાં અગણ્ય અડી, કટિમેખળાશુ પડે વઢી; દમયતી
ગળુબધ કડે નવરંગ, મુગતાહાર છે બે સગ;
કે ગિરી કરીને ભગ, રૈતને મધ્યે વહેછે ગગ; દમયતી.
માથે ઓઢણી રહિછે ઉડી ખુળકે કગણુ ને કર ચૂડી;
રૂપે રતિ તો સુભમે બૂડી, એવી કોઇ મળે નહિ રૂડી, દમયતી
વાજે નેપુરકેરો ઝણકો, અગુઠે અણવટનો ઠણકો,
અગુળિએ વીછવાનો રણકો, બોલે મધુર ઝાઝરિનો ઝણકો, દમયતી
જેણે દમયતી નવ જોઇ, તેણે ઉમર એળે ખોઈ,
જાણે કાયા કનકની લોઈ, એવી બીજી ન જગમાં કોઈ, દમયતી
જેમ નદીમાં ભાગીરથી તેમ શામામા સર્વથી,
જાણુ લોકમાં જોડી નથી જાણે સાગરથી કાઢી મથી, દમયતી
ઈદ્રાદિક પરણવા ફરે, એહેના મનમા ન૨ ધરે,—
અશ્વિનીકુમાર આગળ પળે તે ન આવે આપ્યજ તળે, દમયતી
જ્યારથી એ પુતળી અવતરિયુ નારી માત્રનુ માન ઉતરિયુ
દમ્યુ જગત સ્વરૂપ ઉદે કરિયુ માટે દમયતી નામ ધરિયું, દમયતી
જોગી થઈ તજ્યું હરી સર્વસ્ત, તીર્થ નાહ્યો હરી સમસ્ત
ગાળ્યા હરી હીમાળે અસ્ત, તે ગ્રહશે દમયતીનો હસ્ત, દમયતી
વખાણુ સાભળિને સબળ રૂધિર અટવાયુ પળ પળ,
નારદ પ્રત્યે બોલ્યો નળ સ્વામી પરણવાની મ્હો કળ દમયતી
નારદ કહે મારૂં કહેણુ ન લાગે, હું નવ જાઉં તારે માગે
મને મોહના બાણુજ વાગે, બ્રહ્મચર્ય વ્રત મારૂં ભાગે, દમયતી
એવુ કહી પામ્યા અતરધાન મોહ પામ્યો નળ રાજાન
લાગ્યું દમયતીનું ધ્યાન કામજ્વર થયો વન્હિ સમાન, દમયતી
વૈદ મોટા મોટા આવે, પગડાની ઔષધિ લાવે
તાપ કોઈયે ન શામવે, મની કહે શુ થાશે હવે, દમયતી

વલણ.

હવે શું થાગે કહે મંત્રી, વિચારે છે મન રે,
નીલાં વસ્ત્ર પહેરી અશ્વે બેશી. નળરાય આવ્યો વન રે.

કડવું ૬ ઠું. રાગ વસંત

અનંગ અનળ તે નળને પ્રગટ્યો, વન ગયે વૃદ્ધિ થમ. સા; કેસરિ
હવે બેઠો ચિંતામાં પેઠો, લાગ્યો આકુળ વ્યાકુળ થ સા; અનંગ. ટેક.
નીલાં વસ્ત્ર ને નીલો વાઘો, મૃગયાનો શણગાર;
અધીર વનમાં રાયે દીઠું, માનસરોવર સાર; અનંગ.
સુભટ સાથે કોય મળે નહિ, એકલો ન પડે ગમ્ય;
હયથકો હેઠો ઉતરીને, વન જોવા લાગ્યો રમ્ય; અનંગ.
વૃક્ષ વાર ચારોળીના, ચંદન ચવા અનેક;
નાનાવિધનાં પુષ્પને ભારે, વળી રહ્યા છે વંક, અનંગ.
મોગરો મરડાઈ રહ્યો, ને મગી અરણી ને મરેડી;
આંબલિ આરળ ને અગસ્તિયા, એખરા ને અરીઠી; અનંગ.
કદળી થબ શોભે અતિ સુંદર, સાકર સરખી શેરડી;
લવિંગ લતા ને બિંબુ લલિત વળી, વિરાજે વૃક્ષ વેલડી; અનંગ.
નાળીકેરી નારંગી નીંબમ, નીચા નમ્યા બહુ નેત્ર;
કેવડિ ફ્રાલસિ સુંદર દીસે, ખજુર ખારેકના ક્ષેત્ર; અનંગ.
પીપળા પીપળિ વડ ને ગુલર, દાડમડી ને પાલાશ;
અશ્વથિ ઉતરી નળરાજાયે, વન નિરખ્યું ચોપાસ, અનંગ.
જળ ફળ સબળ દેખી નળ હરખ્યો; ઉત્તમ આંબાસાખ;
બાબચિ બીજોરી ને ચિનિકબાલા ઝૂલે ઝુમખા દ્રાખ; અનંગ.
સુંદર કુમુદનિ સરોવરમાહે, વાયુ પ્રહારે નમંતી
દેખી અનળ તે બમણો વ્યાપ્યો, સાંભરી દમયંતી; અનંગ.
શીતળ વાયૂ વન્હી સરખો, લાગે રાયને તન;
નગ્ન વૃક્ષ છે કદળીના તેને, દેતો આલિંગન, અનંગ
રમન ચુંબન કરે કેળને, ચડથી મરડી પાડે;
સુખથી શબ્દ કરે જેમ કોઈ, મોરો મેગળ ચાડે, અનંગ.
એવે સમે બહુ હંસ ત્યાં દીઠા, સુવરણનાં છે અંગ,
તે દેખી દમયંતી વીસરી, ટળી ગયો અનંગ. અનંગ

નહોતું દીઠું તે મેં દીઠ, આવ્યો દિશ અનંગની,
આદિ કનકની જાત પખીની, જહાંગે કયારે નિરમી. અનંગ.
એક હાથ પડે એમાથી, પાસુ પાસે રાખુ,
રમાડુ જમાડુ એને, દુખ દહાડા ખોઇ નાખુ, અનગ
શરીર ધારી ડરે જો એને, તો એ થાય નિધન,
ગ્રહણ કરવુ જોઇએ જીવતુ, ભૂપ વિમાસે મન, અનગ
એવે સમળ પખીનો રાજા, દીઠો પૃથિવીમાય,
ક્ષિતળે થઇ નિદ્રા કરીને, ઊભો છે એક પાય, અનગ
તેને દેખી નળ મનમા હરખ્યો, ભેદ કરી પરવરિયો,
અનગ ઓઢી અગ સમોડી, શ્વાસ ઈંધન કરિયો, અનગ
ભૂમ થઇ પુઠે નળ ભડ આવ્યો, બેશી આઘો ચાલ્યો,
તારો કરવી નાખુ લાવીમા, પખીનો પગ ઝાલ્યો. અનગ

વળણ

ઝાલ્યો પખી ઝબકી ઉડ્યો કિધો નળને ચચ પ્રહાર
પછે પોતાની વાણીએ કરીને કરવા લાગ્યો પોકાર રે

કડવુ ૭ મુ રાગ મારૂ

પછે હંસે માડ્યો વિલાપ, પાપી માણસ રે,
શુ પ્રગટ્યા મારા પાપ પાપી માણસ રે
એ ઝાઝા માયાનો ધણી પાપી માણસ રે,
તેને નિર્દયતા હોય ઘણી, પાપી માણસ રે
એ તો જીવને હણે તતખેવ પાપી માણસ રે,
હવે હુ મુઓ અવશ્યમેવ પાપી માણસ રે
કાપી નાખશે મારી પખાલ, પાપી માણસ રે,
મને શેકશે અગ્નીમાય, પાપી માણસ રે
કોણ મૂરખને કરિ પક્ષ પાપી માણસ રે,
મારિ મને ને એને ભક્ષ પાપી માણસ રે.
માય મુજ સરખુ જે રતન, પાપી માણસ રે
ન તો તેજે થાશે નિધન, પાપી માણસ રે
ટળવળિ મરશે મારિ નાર, પાપી માણસ રે,
તે હવશે મને આધાર, પાપી માણસ રે.

અહો નાગિયે દીઠો નાથ, પાપી માણુસ રે;
ધાયો મેં સ્ત્રીનો સાથ, પાપી માણુસ રે.
નળ ઉપર ભમે સ્ત્રીવૃંદ, પાપી માણુસ રે;
અતિ કરવા લાગી આક્રંદ, પાપી માણુસ રે 68.
હંસણીયે દીધો શાપ, પાપી માણુસ રે;
તારી સ્ત્રી આમ કરજો વિલાપ, પાપી માણુસ રે.
હંસ નારીને કહે વચન, પંખિણિ સાભળો રે,
તમે જાઓ સ્વર્ગભુવન, અહિંથિ પાછાં વળો રે 69
જે કાંઈ લખ્યું હશે બ્રહ્માય, પખિણિ સાભળો રે;
તે અક્ષર નવ ધોવાય, અહિંથિ પાછા વળો રે.
કેમ છુટિયે કર્મના બંધ, પખિણિ સાભળો રે,
આપણો એટલો હશે સબધ, અહિંથિ પાછા વળો રે 70
જ્યારે અણુવટતુ કિધુ અમે, પખિણિ સાભળો રે,
મને વારી રાખ્યો નહિ તમે, અહિંથિ પાછા વળો રે.
આપણે વસતુ વૃક્ષે વ્યોમ, પખિણિ સાભળો રે;
મેં નિદ્રા કીધી ભોમ, અહિંથિ પાછા વળો રે 71
જે કોઈ થાશે સ્થાનભ્રષ્ટ, પખિણિ સાભળો રે;
મારી પેઠે પામશે કષ્ટ, અહિંથિ પાછા વળો રે.
સહુને દેઉછુ શીખામણ, પખિણિ સાભળો રે,
તમે ધરણિ ન મૂકશો ચરણ, અહિંથિ પછા વળો રે, 72
એમ કહેતો ત્રિને ભરથાર, પખિણિ સાભળો રે,
દેખિ નળે કિધો વિચાર, અહિંથિ પાછા વળો રે,
પંખિ સહુ પામેછે ભેદ, પખિણિ સાભળો રે;
એમા હુને દેછે સહુ દોષ, અહિંથિ પાછા વળો રે, 73
તમે હંસ ધરો વિશ્રામ, પખિખિ સાભળો રે;
હું તો નહિ કરવાનો નાશ, અહિંથિ પાછા વળો રે,

વળણ

નહિ કરવાનો નાશ હું, એવી વાણી નળે કહી;
વચન સુણી નળના પછે, હંસને વાચા થઈ. 74

કડવુ ૮ મુ રાગમારૂ

મનુષ્યની પેરે પખિ બોલ્યો, મને મૂકી દ્યો એકવાર;
પ્રાણદાન આપે મુજને તો, કાંઈ કરિશ ઉપકાર.
મૂક્ય મને સઉ રૂદન કરેછે, આ મારી સુંદરી;
આસના વાસના કરૂ એમની, આવિશ તુજકને ફરી
વચન શુણીને વિસ્મય પામ્યો, અલ્યા નહીં હું ચૂકુ;
રૂપ ને વાણી બે ગુણ તુજમા, મરતા લગિ નહિ મૂકુ
હસ કહે વિશ્વાસ આણો, અમો બ્રહ્માના વાહન,
આકાશ અવની એકથાયતોય, મિથ્યા ન બોલુ વચન
નળ કહે હું વિરસેન સુત છુ, નૈષધ માઈ ગામ,
દેશપતી ક્ષત્રી હુ કેવળ, નળરાજા એવુ નામ
હુથી કાંઈ વિઘન નહિ થાયે, પ્રાણનિ પેરે પાળુ,
અમો રાજવંશીને રૂડુ લાગે, તારૂ બોલ્યુ રઢિયાળુ
ખટપટ ટાળ્ય તુ મરણની, રખે આણતો મન શોક,
એવુ જાણિને રહો અમ પાસે, જવાની આશા ફોક.
પક્ષી કહે પુણ્યશ્લોકજી, મારિ માતા રોઈ મરશે;
હું એકલો છુ તેહને, તે કોને જોઈને ઠરશે
એક સહસ્ર રૂએછે નારી, ત્રણ છે પટરાણી,
તતક્ષણ તજશે પ્રાણ તે સઉ, મારૂ બંધન જાણી
વાલી સ્રીયે પુત્ર પ્રસવ્યોછે, તેનુ મુખ નથિ જોયુ,
અરે નળરાજા હુ રાકનુ, તેં સુતનું સુખડુ ખોયુ
આપણ બન્યો મીત્ર થયા, તેના સુર્ય દેવતા સાખી; રાજી
રૌરવ નરકે હું પડુ જો, નવ પાળુ વાચા ભાખી
ગુરૂદ્રોહી ને મિત્રદ્રોહી, તેનુ પાતક મુજને,
જો નારીને મળિ આવીને, શિર ન નમાવુ તુજને
ભલા ભલા કરિને નળ બોલ્યો, હું મુકુંછુ નિરધાર,
તુ જાણે પરમેશ્વર જાણે સમતણો વિચાર
પ્રતિજ્ઞા માટે મુકુછુ, મળવા તારી નાર,
નહિ આવે તો ગ્રહ ચડાવિશ, મ્યાનુ નાખ્ય બહાર

એવુ કહિને પખી મૂક્યો, તે ઉડી ગયો આકાશ,
રૂદન ન કરશો એમ કહેતો, આવ્યો પ્રેમદા પાસ
સમાચાર કહ્યો શામાને, સમજાવી સર્વે સુંદરી,
સતોષી નારીને આવ્યો, નળકને પાછો ફરી
જેમ કો અધ આન પામે, ફરિ આવે લોચન,
તેમ રાયનુ હસ દેખીને, હરખ્યુ અતિશે મન
ભૂપ કહે આ કાળ વિષે, તુ પખી બહુ મત્યવત,
પ્રતિજ્ઞા પાળી પોતાની, તને વાલા હશે ભગવત
હસ કહે હો ભૂપતી, સાભળો મારા મિત્ર,
બોલ્યુ વાક્ય ન પાળિયે, કાગ કરતા શો અત્ર

વળણ

અતર શો અમો કાગ કરતા, જુઓ અમારી પેર
પછે હસ સાથે અશ્વે બેશી, નળરાય આવ્યો ઘેર રે

કડવું ૯ મુ રાગ દેશાખ

નળરાય મદિર આવીયા, શુભ હસ સાથે લાવીયા,
સૈના સગળી સામી જાય, દેખિ હસને વિસ્મય થાય
એણિ પેરે પુછે પ્રધાન, આ વસ્તુ ક્યા પામ્યા રાજાન,
નળ કહે સરોવર માન, ત્યાથિ મુજને આપ્યો ભગવાન
એ તો મારો થયોછે વીર, એવુ કહિ આવ્યો મદીર,
કિધુ કનકતણું પિંજર, હસને રહેવાનું ઘર
એકઠા બેશિ બન્યો જમે, દ્યુત ક્રીડા તે રમિયા રમે,
અન્યો અન્ય કાઢીયે તબોળ મુખે વાણિ બોને કહોલ
હસ વીના ન ચાલે ઘડી, પ્રેમ રેણુશુ પ્રીતડી જડી,
અશોક વાડીમા એકવાર, બેઠા બન્યો ગુણ ભડાર
હસે વાત વિરહની કરી, નળને દમયતી સાભરી,
હૃમો ભીંજ્યો અકસ્માત, તેણે કીધો આસૂ પાત
હસ પૂછે હો મારા વીર, તારે લોચન કા વહે નીર,
નળ કહે શુ પૂછે મને એટલિ સૂઝ શુ નહિ હોય તને
પરણ્યા કુવારા ન જાણ્યા અમો, ઘરમા ભાભી દીઠી તમો,
હસ બોલ્યો કરને ધરી, મેં જાણ્યુ ભાભી પીયર વશી

કુવાગ તન જાણું માટ, શું પૃથિવિમા કન્યાનો ડાટ;
પોતાની પાખે લોહુ જળ, હમે રોતો ગણ્યો નળ.
મરકલહુ કરી મહિપતી, મિત્ર શું બોલ્યો વીનતી;
જે દહાડે મેં તમને ગ્રહ્યા, તે બોલ શું વિસરી ગયા.
તેં કહ્યુ મુજ્ઞે એકવાર, હું કાઈક કરિશ ઉપકાર;
એ બોલ ક્યારે પાળશો, મોહુ દુખ ક્યારે ટાળશો
વળતો હંસ કહે મહારાજ, હું સરખુ કાઈ સોંપો કાજ;
મહાકાર્ણ જે કારજ હશે, તે હું સેવકથી સહુ થશે.
નળ કહે તમો કરો સંથી, મારી જીભ ઉપડતી નથી,
કપરૂ કામ મેં કેમ કેહવાય, કદાપી થાય કે નવ થાય
નથાય તો નવ પામરો ખેદ, લાજશો નહિ થેર આવજો વેદ;
હંસ કહે અમયો નહિ વર્ણુ, હું રિસાવાનુ નહિ પૂતળુ.
ચૌદ લોકમા ગયાની ગત્ય, તારૂ કારજ થાશે સત્ય;
નળ કહે હો પખી જન, કાયા સોનાની ચાચ રતન
એવી તમારી દીસે કાય, ક્યાથી વર પામ્યા તમે ભાય;
એમ કહે સાભળિયે નળ, સરોવરમા સોનાના કમળ.
અનારે ભોજન કરુ તેહ, જેવુ જમિયે તેવી દેહ;
માળ પગથિયે જડ્યા રતન, ત્યા ચાચ ઘસુ પખિજન
તેની વળગી છે રેખાય, માટે રત્ન જડિત ચચાય,
હવે ન પૂછશો આડિ વાત, કામ શુ છે કહેને ભાત
નળ કહે વિદર્ભા દેશ, કુંતનપૂર ભિમક નરેશ;
તેને દમયતી દીકરી, કારણ રૂપે તે અવતરી.

વલણ

અવતરી તે કારણ રૂપે, વણ દીઠે મોહ થયો મને,
તે નારિનો વિવા મેળવો, હુ માગુંછુ તમ કને

કડવુ ૧૦ મું. રાગ રામગ્રી.

હવી બોલ્યો વિહંગમ વાણી જી, એ શુ માગ્યુ ભાગ બહુ આણી જી;

ઢાળ

માગિ માગિ ને શુરે માગ્યુ, દમયતી એક નારી,
દેવ કન્યા આણી આપુ તો, કવણુ ભિમક કુમારી

વિદ્યાધરી ને ગાંધર્વી, તે હોય રૂપ નિધાન,
તે નારીના રૂપ આગળ, દમયન્તિ મુકે માન.
કોટિ સુગધા પરણ્યાનું, પદ્મની ગાગર ગાન,
તેની કાંતિ આગળ દીસે, દમયન્તિ દાગી ભાન
અતળ વિતળ સુતળ તળાતળ, રસાતળ પાતાળ,
ત્યાં પેરી નાગ કન્યા કહુ તો, આપુ આપુ ભૂપાળ
નળ કહે હું મરુળ કન્યા, પામ્યો પંખીરાય,
કોટિ કારજ તેં કર્યાં, મેળા વર્ણવિ વિરાય.
એક માસનો વાયદો કરિ, ઉડ્યો હંસ સુજાણ,
નળ કહે મને ત્રીશ દહાડા, ત્રીશ જુગ પરમાણ.
આઠ દિવસની અવધ્ય કરીને, કહેતો ગયો ગુણ ગાન,
પારધિ ચોળજો નળરાજા તમે, તત્પર કરજો જતન
ભૂપ કહે આ પ્રાણ તે, હંસ નામે કહેવાય,
હુંતો તુ વિના એવો સુનો, જેમ પ્રાણ વોણી કાય.
એવું જાણી વિનય જો કરો, એ પક્ષનો સ્નેહ,
અવધ્ય ટળશે આવ્યાની તો, પડશે મારો દેહ
વિશ્વાસ આપી વીરને, પછે પરવર્યા ખગેશ,
થોડે દહાડે આવિયો, વિદર્ભ કેરે દેશ
ભિમકરાયના ઘરનિ વાડી, ત્યાં દમયતીનું ધામ,
તે વાડીમાં હંસે આવી, લીધુ નળનુ નામ
ચંદ્રમા ને માથે આવ્યો, છે પુન્યમ મધ્યરાતની;
સખી સાથે દ્યુત રમતી, છે દમયની ભામની
તેણે સમે હંસે આવી, વખાણ્યો નળ રાજન,
શબ્દ સુંદર સાંભળી, રામાએ ધરિઓ ધ્યાન.
ચંદ્રવદનીએ હંસ જોયો, બેઠો ચંપક ઝાડ,
આ શું સોનાનું માનવડુ થયો કાનવાનો ભેડ.
રોભનું ને બોલનુ, નળનું કરે વખાણ,
એ પંખિ કર ચડે નાર્હો તો, તજું મારા પ્રાણ
અબળા તે હેઠી ઉતરી, કાયા ઝાંઝર અતનિપાળ
હંસે દીઠી કામની ત્યારે, બેઠો નીચી ડાળ

આટી અવળી દેડે અબળા, ઝાલવાને ઉપાય;
હાથમાંથી હંસ નાસે, ચપળ ન૨ ઝલાય.
પંખિ કહે રે પ્રેમદા, અમો કમળના રહેનાર;
મને નળ વિના કોઈ ન ઝાલે, તું કોણ ઝાલણહાર

વળણ.

તું કોણ ઝાલણહાર મૂરખ, તને ક્યાથી નળની સુંધ્ય;
વચન સુણીને વિનતાયે કરિ, ઝાલવાની બુદ્ધ્ય રે.

કડવું ૧૨ સું રાગ મારૂ

ચતુર ભીમકની કુમારી, તેણે અકળિત વાત વિચારી
નથિ હંસ દેતો મને સાવા, પણ નહિ દેઉં એને જાવા.
પંખી ધીરે કમળને કાજે, મને હાથ આપ્યા મહારાજે;
જોગવાઈ જગદીશે મેળી, મારી કમળ જેવી હાથેળી.
શરીર સઘળું કયા સતાડું, પાણી પંકજ એને દેખાડું;
પોતાના વસ્ત્ર દાસીને પેહેરાવી, બેઠી ચેહેબચામા આવી.
માથે મુક્યુ પલાશનું પાન, વિકાસિ હાથેળિ કમળ સમાન;
મધ્યે મુક્યું જાબૂનું ફળ, જાણે ભમર લેછે પરિમળ.
પોતે નાસિકાયે ગણગણતી, ભામા ભમરની પેરે ભણતી,
હંસે હરિવદનીને જાણી, નહિ પંકજ પ્રેમદાનો પાણી.
જઈ બેસું થઈ અજ્ઞાન, પરણાવવો નળ રાજાન,
આનંદઆણિઅબુજભણિ ચાલ્યો, બેસતામા અબળાએ ઝાલ્યો.
દમયંતિ કહે ઉડિ કા ન નાઠો, અલ્યા ગારૂવો થઈ શુ ગાઠો,
મને દોડાવિ કીધી દુ ખી, મુઆ તેં મને નહિ ઓળખી.
તોય અવગુણ નહીં વિચારૂ, બાપના સમ જો નહિ મારૂં;
હંસ કહે શુ જાઓછો ફૂલી, નથિ બેઠો હુ ભરમે ભુલી.
હુમા પરાક્રમ છે અતિઘણું, ચચપ્રહારે હાથેળિ હણું,
દમયંતિ કહે હંસ ભાઈ, તારે મારે થઇ મિત્રાઇ
અન્યો અન્યે બોલ ત્યા દીધો, હાથથી મુકી ખોળે લીધો,
તમે વખાણ કીધું સબળ, તે ભૈયા કોણ છે નળ,
તેના કોણ દેશ માત તાત, તેની કહો વિસ્તારીને વાત.
હંસ બોલ્યો મુખે હસી, કન્યા ઘેલી દિસેછે કશી.

વળણ

પાય લાગુ ને નળ માગુ, હુ આવી તારે શરણુ;
નહિ તો પ્રાણ મારા જશે, પડ પડશે ધરણુ રે

કડવું ૧૩ મું. રાગ વેરાડી.

હંસ ભણે હો ભગની મારી, ભીમકરાજ કુમારી;
નિશ્ચે નળ તુજને પરણાવુ, મને દયા આવેછે તારી. હંસ ભણે.
અમો મળ્યાને પ્રાણ આપિયે, પૂરિયે મનની આશ,
તારો મોહ લગાડુ નળને, નાખિ ઝીણા નીચા પાશ, હંસ ભણે.
એક જડીબુટિ સુઘાડુ નળને, તતક્ષણ થાશે ઘેલો,
આતૂરો આવી રહેશે ઉભો, વેશો સરવથી પેહેલો, હંસ ભણે.
નળને તુ નિરધાર પરણજે, એ મારો સકેત,
રખે તુ ત્યાર પેહેલી પરણે, ત્યારે હુ થાઉ ફજેત, હંસ ભણે.
આવશે નળના રૂપ ધરીને, છે દેવ મોટા ઘાતી,
વણ તપાસે રખે વરતી, ડાહી થઇને વહાતી, હંસ ભણે.
નળ અમરમા વેરો શો છે, ઓળખાવુ તે વેષ,
દેવ રહેશે અન્તરિક્ષ ઉભા, ન મળે મેષોનમેષ; હંસ ભણે.
સ્વયંવર તુ ઘેર રચાવે, હું વળિ કરજે એક વાર્તુ;
તારો તાત તે નોતરૂં મોકલશે, તુ પત્ર લખજે છાનું; હંસ ભણે.
હંસરાયના વચનશુણીને, વામા કરેરે વિદાય,
જાઓ કહેતા મારી જીભ કપાયે, ગયા વિના કામ ન થાય, હંસ ભણે.
હો રે વિહગમ હોરે વિહગમ, મારો વિરહનો વન્હિ સમાવો;
વિરસેનસુતને વીસા અરથે, વીરા વેલો લાવો, હો રે વિહગમ.
તારા વેણી નળને વિજોગે, એ બે દુઃખ હુ દુખાળી,
~~અન્ન ન ભાવે નીદ્રા ન આવે, મેળાપ તમારા ટાળી, હો રે વિહંગમ.~~
વિશ્વાસ આપિને વાત વિવાની, રખે જાતા વિસરી,
સ્વયંવરમા નળ નહિ આવે તો, પ્રાણ જાસે નીસરી, હો રે વિહગમ.
જો તમો નાથ આણી નહિ આપો, તો કોણ આપશે વળતુ;
મોટુ પુન્ય છે મનુષ્ય રાખ્યાનુ, અનગઅગ્નિયે બળતુ; હો રે વિહગમ.
મારા માત પિતાને ભાઈ, તેને લાજુ કહેતી,
કેમ કહેવાય પરણાવો નળને, મને કહે સઉ અસેતી, હો રે વિહગમ.

ગુહ્ય વાત તે મિત્રને કહિયે, વાલાંની હોય ચોરી;
વણ રોગે આ વપુની વેદના, તું હંસ જાણે મોરી; હો રે વિહંગ.
તારી આશા સુતરને તાંતણે, પ્રાણ રહેશે વળગી;
ખોટી વાત મિથ્યા સાંભળતાં, દેહ થાશે પ્રાણથી અળગી, હો રે વિહંગ.
વિશ્વાસઘાતનું પાતક મોટું, તમો ડાહ્યાને શું કહિયે;
દર્દીને વાત કરીને જાઓછો, નથિ કરિ નાને છૈયે; હો રે વિહંગ.
હંસ ભણે હો ભગની મારી, નિશ્ચે રહેજે વિશ્વાસે;
એવું કહીને ખગ ગયો, ઊડીને આકાશે; હો રે વિહંગ.
આવી ઊભો નળની પાસે, પૂછે વાત જે વીતી;
સમાચાર કહ્યો હમે ત્યાં, નળને તે અથ ઇતી; હો રે વિહંગ.
દેખી કહે હો પુણ્યશ્લોકજી, બીજી વાત શી કરૂં;
દશ પાંચ દિવસમાં આવ્યું જાણજે, પરણવાનું નોતરૂં; હો રે વિહંગ.

વલણ.

નોતરૂં આવશે સ્વયંવરનું, હમે વાત ભાતને કહી;
વેવિશાળ મળ્યું દૂત થયું, તેમાં કાંઈ સંદેહ નહીરે.

કડવું ૨૪ મું. રાગ મલારની દેશી.

બંન્યો મિત્રો મળીને બેઠા, પૂછે નળ ભૂપાળ જી;
વીર વિહંગમ કહોને વારતા, કયમ થયું વેવીશાળ જી;
નામ ઠામ ને જુપ રૂપ ગુણ, ગોત્ર ને આચરણ જી;
સર્વાંગે સંપૂરણ શોભા, માન્યું અન્તસકરણ જી.
કેમ ગયો કેમ દૂત થયો તે, વાત કહો મને માંડીજી;
તે કન્યા કેમ બોલી તુજ સાથે, લજ્જા મનની છાંડીજી;
પંખિ કહે સાંભળિયે સ્વામી, કન્યા વરણુ વિવેક જી;
શેષ છેક પામે નહિ ભણતાં, શું કહું જીવ્હા એક જી;
કુન્દનપુર તે કુન્દન જેવું, જોતાં મોદ ઉપજાવે જી;
શું વૈકુંઠ આવ્યુ પૃથ્વીમાં, અમરાપુરીને લજાવે જી.
ચારે વરણ ધરમને પાળે, ઇચ્છે હરિયે કાંઈ કરતે જી;
સુખ નિરતિ નિત્ય પ્રજાને, આણ ભિમકની વરતે જી.
આનંદ ઉચ્છવ વાજિત્ર વાજે, ઘેર ઘેર હરિની સેવા જી.
વાસ વિષ્ણુ નિરન્ત્રી ઇછે, વસન્ત સુખને સેવા જી.

વિદ્યા મુકાવી નીશાચરની,   તે શીખ્યા નીશાચર કામ જી;
જુગ્મ કપાટ વિજોગી પુરમાં,   જુઆં રહે અષ્ટ જામ જી.

કર્મ ત્યાગ પારધિયે કીધો,   ગુણકાએ ગ્રહી લગ્ન જી;
ઉચાટ એક અધર્મિને ત્યાં,   સકંપ ધ્રુજે ધ્વજા જી.

ભવન ભારે ભૂપ ભિમકનાં,   તે ત્રણભુવન વ્યતિરેક જી;
ઘરની વાડી પરમ મનોહર,   મધ્યે અવાસ છે એક જી.

સપ્ત ભોમ્ય તે વ્યોમ પ્રમાણે,   ફરતી બારી જાળી જી;
દશ સહસ્ત્ર નારી આયુધ ધારી,   કરે કન્યાની રખવાળી જી.

ચંદન ચંપક ચારોળી ને,   વટ વાળો વેલડી જી;
ફનસ ફોફળ ને વળી શ્રીફળ,   સાખ આંબા શેલડીજી.

બીલી કોઠી દ્રાખ દાડમડી,   નારંગી ને નેત્ર જી;
અખોડ ખજૂર ને લવિંગ-લતા છે,   ખારેકોનાં ખેત્રજી,

શીતળ જળ કમળ કેતકી,   કુસુમ પૂરણ કુંજ જી;
મળિયાગર મોગરા માલતી,   ત્યાં ભમર કરે છે ગુંજ જી.

વેલા વાલોળ પરવળના વળિ,   શીતળ વાય સમીર જી;
રેણિયે પંખી વાણી બોલે,   ટોલે ગીરગંભીર જી.

સાગ સીસમ સરગુવા સાદડી,   તાળ ને તમાલ જી;
કણેર બાબચિ બદામ બદરી,   જાવંત્રી જાયનાળ જી.

વાડ વાટિકા વંક વળામણ,   બોરસડી બીજોરી જી;
વેલડી સાહેલડી વળગી,   દીઠે ગુણવંત ગોરી જી.

તે વનમાંહે હું ગયો ને,   હવો હરખ પૂરણજી;
વૃક્ષ જૂથમાં પેઠો જઈને,   ગુપત રહીને વરણ જી.

દાસી સર્વ થઇ નીદ્રાવશ,   ઈંદુ આવ્યો માથે જી;
દમયંતિયે ધુત આરંભ્યું,   સખી માધવી સાથે જી.

તે સમે મેં તમને વરણ્યા,   શામાયે ધરિયો શ્રવણ જી;
ઉઠી બાળા અટારિયે આવી,   જોતી નેત્રની ક્ષણ જી.

પાસે દાસી બંન્યો રાખી,   ચતુરાં ચોદશ ભાળે જી;
આ વનમાં કોઇ જન આવ્યોછે,   બોલી કરે આ કાળે જી.

વળણ

આ કાળે બોલી કોણ કરેછે, જુઓ વનમા ફરીફરી,
હસ કહે હુ હવો વિસ્મય, શુ વખાણુ એ સુદરી રે

કડવુ ૧૫ મુ રાગ ધનાશ્રી

ભૂપમેં દીઠી ગર્વ-ઘેલડી, સખી બે મધ્ય ઉભી અલબેલડી,
કદળી સ્થભ જુગલ સાહેલડી વચે વૈદર્ભી કનકની વેલડી,

ઢાળ

વેલ જાણે હેમની, અવેવ-ફૂલે ફૂલી,
ચકિત ચિત થયુ માહરૂં, ને ગયો દૂતત્વ ભૂલી
સામસામાં રહ્યા શોભે, વ્યોમ ભોમ્ય ને સોમ,
ઇદુમા બિદુ બિરાજે, જાણે ઉડગણ ભોમ્ય
ઉસે અમિનિધિ કીરણ પ્રગટ્યાં, કળા થઈ પ્રકાશ,
જ્યોતે જ્યોતથી સ્થભ પ્રગટયો, શુ એથી રહ્યો આકાશ
કામનીનો પરિમળ બેહેકે, કળા શોભે લક્ષ,
શકે ધરાધર વાસ લેવા. ચડયો ચદન વૃક્ષ
કુરંગ મીનની ચપળતા, શુ ખંજન ગાને પડિયા,
નેત્ર અણિ અગ્રે શ્રવણ વીધ્યા, સોય થઈ નીમડિયા
શકે નેત્રખેત્ર છે મોહનું, ડોડાળા અબુજ
ભ્રુવ શરાસન દૃષ્ટિશર, હાવ ભાવ બે ભૂજ
ગળસ્થળ નારંગ કળશા આદિત્ય ઇદુ અકોટી.
બધર પ્રવાળી દત કનક રેખા, જીભા જાણે કસોટી.
કીર અગ્નિ પર શ્રીખડ શોભે, કોયલ બોલે અણુછતી;
રન લતા પર પખી બેઠા, નવ રહેવાયું મારી વતી.
અધર રસ પર શ્વેત બિંદુ, મેં જાણ્યુ કઈ શ્રાસ,
ઉદર સર આભરણ અબુજ, જઈને પૂરું વાસ
નાભી નીકટ મેખળા, રહે ગમન સાથ અમારો,
રોમાવળિ દ્રુમ કુચ ટોડા, ઉરમાં ળ શુ ઉતારો
અગ રગ તરંગ યૌવન, જોતા તૃમ ન થઈએ,
ક્ષુધા તૃષા પીડે નહીં. રૂપ સુધામાં રહિયે

કુંચ ભૂષણુ કદળીઉપરે, શબ્દ તેનો જોઠે,
ન બોલે પંચો પણુ પ્રહાર થાતે, લાગ્યો પીંરન પુરે.
રક્ત વદન તે કદળી સરખા, ખટ તો વજતો એ પાણિ;
સુધ બુધ્ય નવ રહી મારી, હું બોલી ઉઠ્યો અભિલાખે.
વદી વાણી વ્યોમચરની, પડ્યો મુરછા ખાઈ,
હાટક રૂપ દેખી સખિ સાથે, મુજને ગ્રહવા ધાઈ
મોહ વારૂણી પી પડ્યો, કન્યાયે ગ્રહ્યો આવી;
ભુજ અંબુજ મેં પણુ ભેદ્યા, તોયે મન નવ લાવી.
નાત ગામ ને નામ પૂછ્યુ, સ્વામી તારો કૂણુ,
રટણુ રમનાયે કરે બાધી, એવો વરણુ નિપૂણુ.
સ્વામી નળને વરણુન નળનું, દૂત નળનો હુંય,
ગિરિ તરૂવર કે ધાતુ ફળ કે, કુસુમ નળ તે શુય
પ્રાણુ નળ કે ઉ઼ર નળ, કે જળ નળ ગૃહનો,
રહે તુજ મળ્યો કાંતિ કમળે, એ વરણુ તેની દેહનો.
પર અગ્ર વૃશ્ચિક આકડો, બેઠુ નિજ ભૂતળ,
શકે તારા નાથનિ એવી, કાયા છે કોમળ
શબ્દ શુણિ શામાતણો, હું સહિ રહ્યો તે કાળે,
તમ પ્રતાપે તારૂણીને, મેં નાખી મોહ જાળે
અમૃત ઘટ થાયે જો ઊણો, અમર પાન જ્યારે કરે,
વૈદર્ભીની વાણી સુધા જાણી, લેઈ કુંભ પૂરો ભરે
વિનતા વદન વિધિયે કીધુ સાર શશીનું લીધુ,
નક્ષત્ર નાથને લાછન ભાસે, કલંક લાગટ કીધુ
ગ્રહેશ ને શરવરીપતિ તે, ગૌપ્ય ઉભા ફરે,
વૈદર્ભીના, વકૃત્ર આગળ, અમર તે આરતી કરે
કુચ સમુહની રાન કરવા, વિધિ કને કળાધર ગયો,
કર અધર ચદ કાઢ્યો રેશે, તે અધાપી અંતરિક્ષ રહ્યો.
સંસાર સર્વેનું સાર લીધુ, દિવ્ય દેહડી થવા,
ઘડિ દમયતી ને ભુજ ખખેર્યા, તેના તો તારા હવા
જગ્ન જાગને ધર્મ ધ્યાન તીરથ, કીધા હશે સમરત,
તેને પુણ્યે પુણ્યશ્લોકજી, ગ્રહશે દમયતિનો હસ્ત.

ભાગ્ય ભૂપ એ તમ તણું, જે વશ વૈદરભી વળી;
વેવિશાળ મળ્યું ને દૂત ફળ્યું, નવ શકે તેનું મન ચળી.
કાલ આમંત્રણ આવશે, તમે કરો તતપર જાન;
એ વાત નિશ્ચે જાણજો, તેના સાક્ષિ શ્રીભગવાન
આનંદ નળ પામ્યો ઘણો, પણ સ્વપ્ન સરખું ભાસે;
વિશ્વાસ મન નથી આવતો, જે વીવા કેઈ પેરે થાશે

વળણ.

ચાશે સંબંધ ભિમક સુતાનો, એ આશ્ચર્ય મોટું સર્વથા;
કહે પ્રેમાનંદ કહું હવે, દમયતીતણી કથા.

કડવું ૧૬ મું. રાગ ગોડી.

હંસ વળાવિને વળી વિનતા, જ્યાં પોતાનું ધામ;
દમવા લાગ્યો દમયતીને, નળના વિરહનો કામ.
વખાણ બાણ શામાને વાગ્યાં, પખી ગયો મોહ મેલી;
રોમેરોમે વન્હિ પ્રગટ્યો, લાગી તાલાવેલી.
ઘડિયે ઘરથી બહાર નિસરે, બેસે જઇને અટાળી;
ચંદ્રકિરણ અગનીથી અદકા, મારશે મુજને બાળી.
વળુ પરણ્યાને વ્યાકુળ કરવા, વ્યોમ વસ્યો છે પાપી;
શું કહિયે કમળાપતિને રાહુનું, મસ્તક નાંખ્યું કાપી.
સિંહિકા-સુતને શરીર હોત તો, મુજને ચિંતા થોડી;
સુધાકરને ગળત પેટમાં, બળી થાત રાખોડી.
જળપાત્ર વિષે ઇંદુ બિંબ દીઠું, સખીને કીધી સાન;
લાવ્ય ભોગળ રિપુને મારૂં, પ્રહારે પિષ્ટ સમાન.
એમ કરતા પ્રાતઃકાળ થયો, તારૂણિને આવ્યો તાવ;
અન્ન ન ભાવે નીદ્રા ન આવે, વાતતણો નહિ ભાવ.
અગ્નિના તણખા સરખા લાગે, ટાઢક ચરચે જેહ;
વાયુ વ્યાધના બાણ સરીખો, નિસરે સોંસરો દેહ.
દુખતું જાણી આવી રાણી, જોયું વસ્ત્ર ઉઘાડી;
ચુબન કરિને પુછે માતા, શુ દુખ છે તને માડી.
લાડકવાઈ કયાંયકિ ઝવે, છે કર્મ અમારાં રોખી;
અક્ષત ઉતારો દ્રષ્ટિ બેઠી હોય, કોઇની મેલી ચોખી.

પરણ્યાનો ઓરિયો નવ પીત્યો, જાત સામરે સમોતીઃ
રજ દીકરી ક્યાંથી છવે, ત્રણ ભાઇનિ બેહેન પનોતી.
આવડો તાવ તે તારૂણિને શો, દૈવને ઘેર વળ્યો કાટ;
કહે કુંવરી અંતરની આપદા, અમને થાય ઉચાટ.
મુખ મરડી દમયંતી બોલી, ઘરડાં માણુમ નહોર;
પરણ્યાં કુંવારા કાંઇ ન પ્રીછે ફોગટ કરવો સોર.
હું સમાણી જાય સામરે, તેના જોને ભોગ;
તેની પેરે મારે થાશે, આફુરો જાશે રોગ.
વચન શુણીને સમજ્યાં રાણી, પુત્રી થઈ પરણનારી;
ભામનિયે જઇ કહ્યુ ભિમકને, ક્યા લગી રાખશો કુંવારી.
વહાણું વાયને આવે દુખવા, જો છવે આ બાળકી;
કોને ભાગ્યે કાળથી ઉગરે. પરણાવિ કરો પારકી.
દીકરી માણુસ મોટું થાય ત્યારે, પીયરમાં ન શોહાય;
સ્વયંવર કરિને પરણાવો, જ્યાં એની ઇછાય.
રાયે પુત્ર પોતાના તેડ્યા, કહ્યુ બેહેનને પરણાવો;
દેશ દેશતણા રાજાને, દૂત મોકલિ તેડાવો.
અન્ન ધન તૃણની સામગ્રી, મડપ મોટા રચાવો,
ધવળ મગળ ગીત નફેરી, અપસરાઓ નચાવો.
સ્વયવરની સામગ્રી માડી, મળ્યા મોટા રાજાન,
નળને તેડવા ભિમકે મોકલ્યો, સુદેવ નામ પ્રધાન.

વળણ.

પ્રધાનને નૈષધ મોકલ્યો, હમે કર્યુ હતું વખાણ;
દમયતીયે પત્ર પાઠવ્યું, વાચી નળે દીધા માન રે.

કડવું ૧૭ મું. રાગ સારગ.

આવી સુદેવે આપ્યો કાગળ, રૂદયે ચાપિને વાંચે નળ;
સ્વસ્તિ શ્રીનૈષધપુર ગામ, પુણ્યશ્લોકજિ પુણ્યવંત નામ.
છે કાલાવાલાનિ કંકોતરી, લખિતં દમયન્તિ કિંકરી,
અહિયાં આવી ગયા ખગપત્ય, કહે વાત તે માનજો સત્ય.
મેં તો તમને સમર્પ્યુ ગાત્ર. સ્વયવર તો નિમિત માત્ર;
મીન નીરને જેવી પ્રીત, મારા સરખુ રાખજો ચિત્ત.

વાંચિ પત્ર ને હરખ્યો નળ,
તતપર કીધું જાનનું દળ,
અતિ શીઘ્ર સાચરિયો રાય,
શુકનેમળી સવછી ગાય
કુરંગ કુરંગણીની સાથ,
આગ્ય ઉતર્યાં તે દક્ષિણ હાથ,
હંસ ભણે ભલા શુકન,
તું દમયન્તીપામે રાજન
વિદર્ભે જઇને સિધ કીજીએ,
મને આજ્ઞા હવે દીજીએ,
વળિ કો સમે આવિશ રાજન,
તું છે મારો પ્રાણજીવન
ભાઈ તુજને કહું વીનતી,
ઘૂત ના રમશો નૈષધપતિ,
નવ કરશો સ્ત્રિનો વિશ્વાસ,
એ બે થકી થાય વિનાશ,
ચાલ્યો ખગપતિ વિનતી કરી,
નળરાજાએ આંખડી ભરી,
હંસ કહે સાભળ રાજન
એમ કરિયે ન કાચું મન
માત પિતા સુત બાંધવ જેહ,
સર્વે વેર-સબંધે મળ્યું તેહ,
તારે કાજે મેં ગજ્ઞ એહ,
ખગપતિનો ધાર્યો દેહ
હું છુ બ્રાહ્મણ ને તું ભીલરાય,
પૂર્વ જન્મની કહું કથાય
મારા ઘરમાં હું દુખિયો થયો,
કાશિ કરવત મૂકાવા ગયો
એવો સમો મનમાં ધરી,
ચા તો વનમાં સમર્યા હરી,
અઘોર વનમાં જૂનો પડ્યો
તારે સ્થાનક આવી ચડ્યો
તેવામાંહે રજની થઇ,
દ્વાદશ કોશમાં વસ્તી નહી,
તેવા વનમાહિ રહેતો તુંય,
ત્યાં આવીને ચડિયો હુંય
તારે સ્થાનકે આવી રહ્યો
ત્યા તું પણ ચિંતાતુર થયો,
મારી આગતા સ્વાગતા કરી
પણ સુવાનિ ચિંતા ધરી
નહાનિ હતી ગુફા છેક,
આવ્યું માણુસ માય ન એક,
તારી સાધવી નારિ સુજાણ
માર્ આસન કર્યું નિર્વાણ
તું તો વીરા બાહર રહિયો
રાક્ષસ આવિ તને મારિયો,
માસ ચરણ હસ્ત હેઠે રહ્યું,
નવ જાણું તેનું શું થયું
તારી સ્ત્રીયે તજ્યો ત્યાં પ્રાણ
કાઇ ભક્ષ કરી નિરવાણ
મરતા એવું બોલી સતી
એજ નર દેજો કમળાપતિ
એવું જ્યારે સ્ત્રી બોલી વચન,
ત્યારે મેં વિચાર્યું મન,
શું જીવું હત્યા બે કરી,
એને તું મેળવજે હરી
એવું કહિને હું તે વાર
પછે બળના અગ્નિમોઝાર,
તે માટે પંખી અવતાર
લીધો નૈષધમાં આવાર

એવો બોલ ખગપતિયે કહ્યો, શીર નામિને ઉભો રહ્યો;
આજ્ઞા આપો તો તતપર થાઉં, અમો અમારે સ્થાનક જાઉં
એવી વિનતી હંસે કરી, નળરાયે આંખડિ ભરી;
એ શું બોલ્યો તું મારા વીર, તારા વીના ધરૂં કેમ ધીર.
આપ્યું તેં મને પ્રાણનું દાન, તું છે મારા બન્ધુ સમાન;
હંસ કહે, તેં ખરૂં કહ્યું વીર, પણ સાંભળ પરમ સુધીર.
તારૂં રૂણ છુટ્યો હું ભ્રાત, હવે રહેવાની કરિશ ન વાત,
એમ કહિને ઉડ્યો આકાશ, ત્યારે નળે મુક્યો નિશ્વાસ.
નળ પહોચ્યો જ્યાં વૈદ્રભદેશ, મળ્યા મોટા મોટા સુરેશ;
ચોફેર વશાનાં ધામ, જેટલા રાજા તેટલાં ગામ
સાગર મધ્યે નાવડું જેમ, ભ્રમકનગરી તો દીસે તેમ
ગજદળ હયદળ ને માનવ, અન્ન મોંઘુ થયું છે સરવ.
રસ કસ સામું નવ જોવાય, તૃણ જળ તે ટાંકે તોળાય;
રાંક જનની ચાલે અરજ ના, માગ્યાં મૂલ આપે ગરજના.
ભિમક લેછે સરવનો તપાસ, જે જોઈએ તે ફેરવે દાસ;
નગર ભરિયું છે ખચખચી, રાયે મડપ રચના રચી.
હિંડોળાખાટ બાંધી બારણે, કદળિ સ્થભ રોપ્યા બારણે;
ચિત્રામણ ચીતરિયાં ભીત, નાના પ્રકારની રિધિ રીત.
મડપ લીંપ્યો કનકની ગાર, સામસામી આસનની હાર;
જેને જ્યાં બેસવાનો ઠામ, આસન ઊપર લખિયાં નામ,
એ કથા એટલેથી રહી, એક વારતા બીજી થઈ,
નારદને કળહની ટેવ, ગયા સ્વર્ગ જ્યાં બેઠા દેવ.
પૂજ્યા અરચ્યા પ્રીતે અપાર. એક ઈંદ્રે પુછ્યો સમાચાર,
કહો રૂષિજી પૃથવીની પેર, કોઇ પુરૂષ ન આવે ઘેર.
પૃથ્વિમાં પડતિ સાધુનિ કાય, તે આવતા સ્વર્ગનિ માંય,
અમરાપુરીનો સૂનો ઘાટ. જમપુરિની વસેછે વાટ.
જમનગર ભરાઇને વશું. અહિયાં નાવે તે કારણ કશું,
કહે નારદ, સાંભળો સત્ય, હવડાં મનુષ્ય પામે અવગત્ય.
દમયતિ દમયતિ કરતાં મરે, તે મર્ત્ય જમપુર સચરે;
જેણે દમયંતિ નિરતખી, તે જીવતો મુઓ મરેથી.

ત્યાં સ્વયંવર માંડ્યો આજ, મળ્યા પૃથવીના મહારાજ;
શું અપ્સરાના વહોછો મના, દમયંતિનિ દાસી દેવાંગના
વૈદર્ભ દેશ ને કુન્તલપુર, જાઓ જોવા શુ બેઠા સુર,
કહિ રૂપિ થયા અંતરધાન, ચાર દેવ થયા સાવધાન
સમારી રૂપ મનમાં ફુલતા, ચાર દેવને લાગી લલૂતા,
ઇંદ્ર અગ્નિ વરુણ ને જમ, ઉઠીને ચાલ્યા જ્યમ ત્યમ.

વળણ

જ્યમ ત્યમ ચાલ્યા દેવતા, ધરી જૂજવા રૂપ,
વૈદર્ભ ગયા, મનનગ થયા, દેખી નળનું રૂપ રે

કડવું ૧૮ મું રાગ સારંગ

નળને જોવા ઇંદ્ર રહ્યા છે, એવે આવ્યા જમ જી
અગ્નિ વરુણ પુંઠેથી આવ્યા, પૂછે માંહોમાંહિ ક્યમ જી
અન્યો અન્યે ચોરી કરતા, બોને જુજવા કામ જી,
ચારે દેવ માંહોમાંહિ છેતરે, ન લે પરણ્યાનું નામ જી
અગ્નિ કહે શુ અધર્મ બોલો, સહુ દમયંતિના લોભી જી,
મનના મનોરથ પણ રહ્યા મનમાં, નળ આગળ કાંતિ ન શોભી જી.
તાળી દેઈ હસ્યા માંહોમાંહિ કપટ કીધું ત્યાગ જી
સ્વયંવરમાં ચારે જઇએ, કોઇનું ભળશે ભાગ્ય જી
વરુણ વદે, એ વૈદરભીને, મુકો નર્યાની આશા જી
પરણશે નળને આપણને ફજેતી, છેનશે આપણિ નાશા જી
અગ્નિ કહે, હો વાસવરાજા મુકો હઇયાનો હર્ષ જી
દમયંતી તમો નહિ પામો, જો તપશો શત વર્ષ જી
ભિમકસુતાને આલિંગન નહિ દે, અભાગિયા આપણા ગાત્ર જી,
વિરસેનસુત આગળ વિષ્ણુ ન પામે, તો આપણે કોણ માત્ર જી
કદાપિ નળને મુકે માનની, આપણિ મમતા કરે જી
તો ગુણ વહોણી દમયંતીને બના આપણી વરે જી
લક્ષણ વહોણી દમયંતી છે રૂપ યોવન ઉનમત્ત જી,
ગોળ મુકી જો ખોળને ખારો, તે ચતુરા પશુવત જી
બેહુ પ્રકારે એ ન પરણવી, તે માટે પાછા ફરવુ જી
મનુષ્ય વરે દેવ ફરે પાછા તે, એ ફજેતિથી બહુ મરવું જી.

ઇંદ્ર કહેછે જમરાજાને, નળને લો જમલોક જી;
આફણીએ આપણને વરશે, થાશે હમનું બોલ્યું ફોક જી.
ધર્મ કહેછે, એ શી લલુતા, કો વણ ખૂટે કેમ મરે જી;
એમ થતું હોય તો લેઉ દમયંતિને, અરથ મારો સૂરે જી.
અગ્નિ કહે, ભલો શ્રમ કરિ જોઈએ, કદાપિ થાયે સાચો જી;
દમયંતી ભણિ દૂત થઈ જાએ, ચારે નળને જાચો જી.
ચારે દેવ આવ્યા નળ પાસે, વેષ વિપ્રનો ધારી જી;
ત્રિપુંડ તાણ્યાં પુસ્તક કરમાં, ઝાલી સુંદર ઝારી જી.
નળે નિર્મળ બ્રાહ્મણ દીઠા, આપ્યા આદરમાન જી;
આસન આપી પૂજા કીધી, પૂછેછે રાજાન જી.
કામ કાજ અમ સરખુ કહિયે, હરિ મોટા કરનાર જી;
વિપ્ર કહે, અમો આવ્યા છૈયે, તને જાણી મસ ભડાર જી.
નળ કહે, જે માગો તે આપું, માનજો અવશ્યમેવ જી;
વચન લેઈ વિપ્ર-વેશ મૂક્યો, થયા તતક્ષણ દેવ જી.
વજ પાશ ને જ્વાળા ત્રણે ગ્રહિ, જમે ગ્રહ્યો જમદંડ જી;
જળહળ તેજ દિસે તનનું, જાણે ઉગ્યા ચાર માર્તંડ જી.
ચકિત રાજા થઈ રહ્યો, ને કરતો કોટિ પ્રણામ જી;
નળ વિના કોયે દેખે નહી, દેવ રૂપના ધામ જી.

વળણ.

રૂપધામ જે દેવતા, તે વિનતી નળની કરે;
તમે દૂત થઈ જાઓ કન્યા કને, જે દમવતી અમને વરે.

કડવું ૧૯ મુ. રાગ બિહાગડો.

દેવ કહે, હો રાજા મિત્ર, પુણ્યશ્લોકજી પુન્ય પવિત્ર,
કૃપા કરી કન્યા પાસે જાઓ, વેવિશાળિયા અમારા થાઓ.
મહેલાને મારો મોહનાં બાણ, ચારે દેવનાં કરજો વખાણ;
આયુ હશે તેને તે જશે, જેવા કર્મનું પલડુ ફરશે.
નળ કહે, સેવક નળિ હોય, મને પેસના નર દે કોય;
દેવ કહે, જાઓ જોગીને વેષે, દમયંતી વિના કો નહિ દેખે.
ચારે નળને કરે અણુસારા, અધિકા ગુણ બોલજો મારા;
એવું સુણી ચાલ્યો નળરાય, ત્યારે દેવને વિમાસણ થાય.

રૂપવંત એ નળને જોશે, કન્યાનું મન તેને મોશે;
દૃષ્ટિયે દૃષ્ટિ મળશે જ્યારે, ગુણ આપણા નહિ સંભારે.
વાત આપણિ નહિ કહે વરણી, વેવિશાળિયો બેસશે પરણી;
નળને લેવરાવ્યો જોગીનો વેષ, શીખવ્યું તેમ કરજો વિશેષ.
રૂપ પાલટિને નળ વળિયો, દેવે અનુચર એક મોકલિયો;
દૂતને નવ દેખે નળરાય, આગળ પાછળ ચાલ્યા જાય.
પેઠા ઘરમાં પાધરા દોર, કોઈ ન દેખે દિવસના ચોર.
જ્યાં દમયંતિનું અંતઃપુર, ત્યા આવ્યા નળરાય સુર.
દિઠિ દેવકન્યા જેવી દાસ, રહે દમયતિ રાણી પાસ;
કોઈ નાયકા ત્યાં તો નહાતી, કોય કન્યાના ગુણ ગાતી.
કોય શામા ને કોય ગોરી, કોય મુગ્ધા ને કોય છોરી,
કામ કરતી કો હાલેમાલે, વસ્ત્ર બાંધતિ ગડિયો વાળે.
રહે આપ આપણે સાજે, હાર ગુંથે કન્યાને કાજે;
એમ જોયો હેઠલો માળ, બીજે માળ ચઢ્યો ભૂપાળ.
તહા દાસીનું જુથ જોયું, વળિ ચઢ્યો જ્યાં ત્રીજું ભોંયું,
વસે જ્યાં દમયતી નારી, સહસ્ર દાસી સેવા કરનારી
કેટલિક ગાન કરે સ્વર ઝીણા, કોઇ કરમાં વજાડે વીણા;
એકાંતે છે એક ઓરડી, હિંડોળે બાંધિ હિર-દોરડી.
ત્યા બેઠી હરિવદની હીંચે, દાસી કેશમાં ધુપેલ સીંચે;
કિંકરી પાસે શિર ગુંથાવે, રખે સેંથો વાંકો આવે.
ચણિ ભીંતમા ચોપાસે ખાપ, વણુ ધરે મુખ દેખે આપ;
આગળ દમયતિ પુંઠળ દાસી, સામાં પ્રતિબિંબ રહ્યાં પ્રકાશી.
મુખ-કમળ કન્યાનું ઝળકે, સામો ચદ્ર બિમ્બે જાણે ચળકે;
શોભે નારી જોબન ધામ, મુખે નળરાજાનું નામ.
એવું ભૂપતિયે રૂપ જોયું, મોહબાણે મનડું પરોયું.
અગ રગથી આડો આંક, ભાઇ દેવતણો શો વાંક
ચારમાં કોનું ભાગ્યજ જાગશે, આ રત્ન કોને કર ચડશે;
મને પરણુત મનની રૂચે, અંતરાયી દેવ થયા વચે.
બને ભાવિ પદારથ થયો, નજે વિવેક મનમાં ગ્રહ્યો;

વળણ.

અહો વિવેક શોક તજી, જ્ઞાનને રૂદે ધરે;
સત્ય પોતાનું પાળવા, દેવતાનું માગ્યું કરે રે.

કડવું ૨૦ મું. રાગ સામેરી.

બેઠી દમયંતિ શીશ ગુંથાવા, સ્વયંવરમાં શાંતરી થાવા;
સામી ભીંતે જડી બહુ ખાપ, વણુ ધરી મુખ દીસે આપ.

ઢાળ.

આપ દીસે વણુ ધરે, પ્રતિબિંબ જોતી દષ્ટે;
દાસી ને દમયતી બેઠાં, નળ આવી રહ્યો પૂઠે.
પ્રતિબિંબ નળનું પડયુ દરપણુમાં, પ્રેમદાએ દીઠો પુરૂષ;
ગઈ ખુણે નાશી તેડિ દાસી, શું બેશી રહિછે મુરખ.
માધવી વળતી વદે બાઈ, શા માટે નાશી ગયા;
મેં કો ન દીઠુ તમો દીઠુ, આવડું વિસ્મય શું થયાં.
દાસી તારી મીટ મસ્તકમાં, મેં દરપણુ રાખ્યું દષ્ટિમાં;
સ્વરૂપ દીઠું નળતણું, ન મળે બીજુ સૃષ્ટિમાં.
વેષ છે વૈરાગનો, જાણે નાટક કોઈ લાવિયો;
શકે તો એ પ્રાણજીવન રે, નળરાય નિશ્ચે આવિયો.
દાસી કહે, દમયતિ સાંભળો, તમને નળની ઝંખના;
નળ આવીને નવ શકે, જ્યાં ન આવે પ્રાણી પખના;
કામની કહે, પ્રીછો નહીં, દાસી માણસ અવતાર;
નવ માને તો આવ્ય દેખાડું, કૌતક બીજી વાર.
પુનરપિ બેઠાં પુંઠાપુંઠે, દરપણુમાં મીટ જોઉ;
પ્રતિબિંબમાં નળ દેખાડ્યો, કાંતિ કંદર્પ કરોડ.
દાસી રાણી થયાં બેઠાં, ઝબકારે ઝબકી વીજળી,
દમયંતી કહે દાસીને, મારી વાત કેવી મળી.
પછે સ્તુતિ માંડી શામાયે, અંતરપટ આગળ ધરી;
હો દેવ સ્વરૂપ ઘો ને દેખા, ત્યારે નળે દેહ પ્રગટ કરી.
આસન આપી કીધું પૂજન, પછે પૂછેછે કિંકરી;
કહો દેવસ્વરૂપ, ક્યાંથી પધાર્યા, વેશ વૈરાગીનો ધરી.

નળ કહે, તુ નીચ માણસ, કેમ વદું હું કિંકરી;
દમયન્તી બોલે તો બોલુ નહિ તો જાઉ પાછો ફરી.
દમયંતિ કહે, દેવ જદપિ, થઇ આવ્યા સંન્યાસી,
કપટ રૂપને કન્યા કેમ પૂછે, માટે પુછેછે દાસી.

વળણ.

દાસી સન્યાસી જોગ છે, કેવળ નહીં અતીત;
વચન શુણીને નળ હરખ્યો, હરી લીધુ ચિત્ત રે.

કડવું ૨૧ મું. રાગ મારૂ.

મન મોહ પામ્યો મહિપતી, ધન્ય દેવ જે વરશે સતી,
જોગી ભૂપને ભામનિ જોગ્ય, ધરે દેવને અમો અયોગ્ય
નારિ પ્રત્યે નળ એમ કહેછે, જો તુ જોગી રૂપને લહેછે,
અમો ન જાઉ વિષયાની વાટે, અહિયા આવ્યો હુ સાધવી માટે.
હું તો દૂત છુ દેવતાતણો, પાળુછુ આચાર આપણો;
તારૂ પૂર્વ જનમનુ પુન્ય, ભાગ્યમાહિ કાંઈ નથિ ન્યૂન.
જે દેવદૂત ઘેર આવ્યો, મોદવર્ધન વારતા લાવ્યો,
અળગુ કરો ને અતરપટ, કરૂ વાત આણીને ઉત્કટ.
અમો રૂપ કોટાનકોટ ધરૂ, તજી સ્વારથ પરમાર્થ કરૂ;
સાભળીને બોલ રસાળા, પટ તજીને નીસરી બાળા
પરિસ્વેદ મુ તા રહ્યા ટમકી, બહાર નીસરિ વીજળી ઝમકી,
દિંડતા હાને જ્યમ દ્રમવેલી, નળ નિકટ ગઇ ગર્વેલી
તારૂણીનો પ્રતાપ ન માયો, ઝમકારે નળ જખવાયો,
દીઠી મદપૂરણ માતગી, નળ તકિયે બેઠો ઉઠગી
ઘુઘરિ ઝાઝરની ઝણુઝણતી, પગને અગુઠે પૃથવી ખણતી,
કર દીઠો છે ગળગ્યળે, એવિ નારી દીઠી નળે.
પ્રેમે પ્રેમે થયા બે ભેળા, મોહ્યો મહિપતિ દેખિ મહેલા,
સત્યવાદિયે સત્યજ રાખ્યુ, મનથી પરણુ કાઢી નાખ્યુ
રખે દ્દષ્ટિ નારીને નરખે, નળ મન પાછુ આકરખે,
બેહો આસને આસન વાળી, માડિ વાત તે સત્ય સભાળી.
પરમારથે દેવનિ વની, ગોટિ માડિ છે નૈષધપની,
અહો લલિતા અબુજ લોચની, સુખવર્ધનિ દુખમોચની.

રથ ઐરાવતનું સુખ લે રે.   વરના વાસવને હા કહે રે,
શણગાર કરો સર્વાંગે,   રહેતું ઇન્દ્રતણે અરધાંગે
વર્ષ વન્હીને હો ભાગી,   નહિ આવે અવસર આ વાળી,
મ દેવું એ છે વદન,   અગ્નિરૂપ તે મટિ મદન.
ળિ વરવા ઇછે છે યમ,   તેને ના કહેવાશે કયમ,
છે વરૂણને ઇછા ઘણી,   રઢ લાગિ છે રે તમતણી
મુકો બાળઅવસ્થાનિ ટેવ,   ફરિ માગ્યુ ન મોકલે દેવ,
હસ કરિ ગયો મિથ્યા લવ,   રૂપ હીણુ છે નળ માનવ

વળણ.

માનવ નળ કદ્રૂપ કાયા,   નળ ભર્યો છે તે મળે,
પોતે પોતાનું આપ નિંધુ,   તે દેવનો દૂત સાભળે રે.

કડવુ ૨૨ મુ રાગ રામગ્રી

નળને નિંધો પ્રેમદા દાખિ જી,   દૂતત્વ કીધુ વષ્ટિ ન વાધિ જી,
વિજોગ વન્હિ મુકયો સકોરી જી,   બહુ દુખે દાઝિ ગુણવંત ગોરી જી

ઢાળ

નિંદા કીધી નળતણી,   છે વિરહ વન્હિ પ્રથમ,
કોમળ કદળી કહોવાડાના   ઘાવ સહે કહો કયમ?
વિરહિણી ઘણિ વિહ્વળ થઈને,   પડી પૃથિવી માહિ,
સાહેલી ચાપે રૂદે સાથે,   મુખે કહે ત્રાહિ ત્રાહિ
આસવાસના કરી કિંકરી,   શામાને વળિ સાન
દૂત પ્રત્યે કહે કન્યા,   શુ કરૂં સુરરાજાન
અપ્રાપ્તિ અમને અમરની   અમે અલ્પ માનવ કાય,
જઈ કહો તમો દેવને   જે એ કારજ નહિ થાય
ઉતકૃષ્ટ અમર, નિકટ છે નળ   મેં તમથિ જાણ્યું આજ,
નૈષધનાથને પિંડ સોંપ્યો,   અવરનુ નહિં કાજ
અકળ અજ ને અનગ અરિ,   જો વરવા આવે ત્રણ,
તોયે હું ચૂકૂ નહીં,   ચિત ચોટયુ નળને ચરણ
વિરસેન સુતનો દૂત હંસ,   મેં તેને દીધી આશ,
ના કહું, તો જનક જનનીનું   સત્ય થાયે નાશ

તમો પધાર્યા દૂત થઈને, સુરનું કરવા હેત;
શકે તો નળ વરિ આવ્યા, સુરશું કરિ સંકેત
જથારથ બોલો જોગીજન, જોગી છો ભૂપાળ;
મનમાં છો તેવા દેખુછું, હવે નાખી મોહજાળ.
સંન્યાસી કહે હો સુંદરી, કોણમાત્ર નૈષધપત્ય,
દેવ વિના નવ હોય મનુષ્યને, ગોપ્ય આવ્યાની ગત્ય.
બુદ્ધિહીન બાળા દીસેછે, માનવ ઉપર મોહ;
સ્વર્ગ સદન મધવાનું મુકી, કાં ઇછે નળવર ગોહ.
તું નહિ વરે તો દેવ ચારે, કરશે બળાતકાર;
કલ્પવૃક્ષ તને તાણી લેશે, જાયશે સુર લગાર.
દમયંતી કહે, દેહ પાડું, જળમા કરૂ જળશાયી;
તો વરુણ વસેછે જળમાં, તતક્ષણ જાગે સાહી
પાવક માંહી દેહ પ્રજાળુ, હું કરૂ ઝપાપાત,
વન્હિ વરવા બેશિ રહ્યોછે, વારૂ વિચારી વાત.
કંઠપાશ કરૂ કે વિષ ખાઉં, જેમ તેમ પડું કાય;
તો અવગતે જમયોકે જાઇશ, મઘ વરે જમરાય.
અનશન વ્રત લેઈ તપ કરૂ, મરૂ ગુફામા પેશી;
તે પુણ્યે સ્વર્ગ લોક પામિશ, ઇંદ્ર રહ્યોછે બેશી.

વળણ.

બેશી રહ્યોછે સુરપતિ, મુએ ન છુટિશ ઘેલી;
અંતે અમર વરશે ખરી, તો પરણ પ્રેમદા પહેલી.

કડવું ૨૩ મુ. રાગ દેશાખ.

દૂત કહે, સાંભળ સુન્દરી, અમર ન મૂકે પરણે ખરી;
કન્યા કહે, હો જોગી જન, તું નળ સરખો દિશે દરશન.
હસે જેવુ રૂપ વરણવ્યુ, તેવુ તમારૂ દર્શન હવ;
નહિ નળ હું દેવનો દાસ, નરિ કહે, નવ આવે વિશ્વાસ
જો બ્રહ્મા કરે કોટિ ઉપાય, નળ જેવો અન્ય નહિ નિરમાય;
સત્યવાદિ હોયતો સત્ય વદો, તાતના સમ જો મિથ્યા વદો.
સાંભળિ નળને આવ્યું હાસ, દમયતિ ગઈ પ્રભુ પાસ;
ચોદ નાસીઓ અરાપરા, ઓળખ્યા મેં નળરાય ખરા.

તોય નળ સત્યથી નવ ચળે | તે મધ્યે આવ્યા દૂત સાભળે,
ધરી શ્રીમતી ગઇ પ્રભુ પાસ, | અતરધાન થયો નળ આકાશ
જ્યારે મીટે મીટ ન મળી, | ભિમક સુતા ધરણિયે ઢળી,
મૂળ સ્વામીની લે છે સદા, | મળિ જાતા વાધી આપદા
દાસિ બોલેછે એમ સબળ, | બાઈ તમને પરણશે નળ
વદે નરેશ્વ, હો ધર્મરાય, | નળ પહેલો દેવદુત જાય
વદે સેવક ઇંદ્રને નમી, | તમે કેમ ગ્યા ટમટમી,
નળનુ માઈ ન લાગ્યુ કહેણ, | ન તુટે હસનુ ઝાલ્યુ રેણ
કામિની કુન નળ હીરા માર, | જરજનારી લસ સે નાર,
નળે દૂતપણું મન મુકિ કર્યું, | પણ કન્યાયે કાંઇ ન ધર્યું
જેમ ગતિ કરે અગિનો મારૂત | તેમ સત્યે વિરસેનસત
નળને સત્યે ગગા મેઘ કરે | નળને મરે ધગ શેષ ધરે
નળને સત્યે મેરૂ નવ ડગે, | ધર્મ રહ્યોછે નળરાય લગે
તમે ન પરણો તે કર્મનો વાક, | બાકિ નળે રાખ્યો આંકાઆક
એવે સમે નળ આવ્યો તહી | અથ ઇતિ માંડીને કહી
સ્વામી મારૂં કહ્યુ નવ કરે, | બીજો મોકલો જેનુ મન ધરે
મારે વિષે તેનિ લઘુતા થવી, | બિજિ વાત ન ગમે નવી,
પછે દેવતા કરે વિચાર | ફરિ જાતા હસે સંસાર
આપણો શ્રમ કેમ જાયે વૃથા | માટે કન્યા વરવી સર્વથા
જો કન્યાને ગમે નળભૂપ, | આપણ લીજે નળનૂ રૂપ
દેવ કહે, સુણો નૈષધરાય | અમો ધરૂં નળસરખી કાય
પચ નળ રહિયે એક હાર | ભાગ્ય હોય તેને વરશે નાર
પુણ્યશ્લોક કહે, કા નહિ સ્વામ્ય | મારે આવવુ તમારે કામ
માનવને ક્યાથી સુર સગત્ય | દેવતાનિ પામુ પગત્ય
બોલ બધ ન્ધિા નળ દેવ | કાલે એમ કરવુ અવશ્યમેવ
એ કથા ધર્મ રહિ એટલે | પછે કન્યાની કાણ થઇ વલે
ગઇ દમયતિ જ્યા છે માત, | સ્વયવરનિ પુછેછે વાત,
લાડવચન કન્યાના ગમે, | ઘરમા ભિમક આવ્યો તે સમે
પુત્રિને શિર મૂકો ભૂજ, | કાલે નળને વરજે તુજ,
જખના તુજને જેતણી | તે આવ્યો છે નૈષધધણી

પુત્રિ મનમાં પ્રસન્ન થઈ, પોતાના અંતઃપુરમાં ગઈ;
રાય ભિમક સભામાં આવિયા, સુત બંધુજન તેડાવિયા.
આજ્ઞા આપિ વેદર્ભેરાય, પડો વજડાવ્યો સેનામાંય,
સભામાં આવજો રાજકુમાર, કાલે કન્યા આરોપશે હાર
પ્રાણીમાત્ર આવજો સજ થઈ, પડો વજડાવ્યો એવું કહી;
તાણિ શિબિર ઉતર્યા રાય ઘણા, ત્યાં સેવક ફરે ભીમકતણા.
ઠામ ઠામ પડા વાજતા, ક્ષત્રિ શણગારને સાજતા;
મળસ્નાન કરે અંગ ઉલટ, ફરી ફરિને બાંધે મૂગટ.
રાતે શિખે ચતુરાઇની ચાલ, રખે વીસરિ જાતા કાલ;
આખિ રાત થયા સાંતરા, પડે ઢળિ ઢળિ ઊજાગરા.

વળણ.

ઉજાગરા થયા આખી રાતના, શણગાર સજતાં થયું વાહ્ણું;
મંડપમાંહિ મહિપતિ મળિયા, કહે કવિ, શું વખાણું રે.

કડવું ૨૪ મું રાગ સોરઠી.

વહદશ્વ કહેછે વચન, સાંભળ સ્વયંવરનું વરણન;
પડો સાંભળ્યો અરવે રાતે, ઊઠયા ઉદ્યમ થતે પ્રભાતે.
શીઘ્ર જઈયે વર્યાની તકે, તેડું મોકલ્યું રાયભીમકે;
નહિ અતિકાળ કીધાનું કામ, નહિ મળે બેસવાનો ઠામ.
ભીડ ભરાઈ ગામ ભાગળથી, રંક રાય જાય આગળથી;
મળે શુકન તે સામાં તેડે, શુકન વંદિ શીઘ્ર રથ ખેડે.
કરે તિરસકાર સેવક પરરીસ, પડે મુગટ ઉઘાડે શીશ;
જાય અસ્વાર બહુ અલબેલા, દોડેછે જેમ જળના રેલા.
રાય રથ માંહોમાંહી અડકે, ત્રાડે હસ્તી ને ઘોડા ભડકે;
બેહ અસ્વાર પડે નીસરી, તેહ મળે કહીક જ ફરી.
વાહન પડધા ચાલ્યાનિ છબ, ચરણરેણુએ છાયો નભ;
ત્યાંતો થઇ રહ્યું અંધારૂં ઘોર, પડિ રહ્યો છે સોરાસોર.
બોલે દુંદુભીના બહુ ડંકા, અકળામણના વળ્યા અંકા;
સઉને દમયંતીનું ધ્યાન, પ્રાણિ માત્ર વર, નહિ કો જાન.
સ્વયંવર જોવા કારણે, પ્રજા મળિ મંડપ બારણે;
દ્વારે ઉભા છે જોદ્દિકાદાર, તેડે જેને જેવો અધિકાર.

કડવું ૨૬ મું રાગ મારૂ.

'વાગિ સ્વયંવરમા ઢાક, એ નળ આવ્યો રે,
ભાગ્યા બીજા ભૂપના વાક, એ નળ આવ્યો રે
જાણે ઉદયો નૈષધ ભાન, એ નળ આવ્યો રે,
અસ્ત થયા અવર રાજાન, એ નળ આવ્યો રે
તેજ અનંત અનંગનું અંગ, એ નળ આવ્યો રે,
જાણે કનક કાયાનો રંગ, એ નળ આવ્યો રે.
ઝળકે જળહળ જોત, એ નળ આવ્યો રે,
ચળકે મુગટતણો ઉદ્યોત, એ નળ આવ્યો રે
રવિ ઇંદુ કુંડળ જેને લેહેકે, એ નળ આવ્યો રે,
સુઆ ચંદન અર્ગજા મેહેકે, એ નળ આવ્યો રે
શોભે વદન પુન્યમનો ચંદ, એ નળ આવ્યો રે,
કમળ નયન પ્રેમનો ફંદ, એ નળ આવ્યો રે
જાણે નાસિકા કીરનિ ચંચ, એ નળ આવ્યો રે,
કો ન દેખે સરખા પંચ, એ નળ આવ્યો રે.
કંઠે મુક્તાફળનો હાર, એ નળ આવ્યો રે,
કર કુંજર શુંડાકાર, એ નળ આવ્યો રે
રૂદે નાભિકમળ શોભાળ, એ નળ આવ્યો રે,
સઉ નિરખે વૃદ્ધ ને બાળ એ નળ આવ્યો રે
ચાલતો શાર્દુલની ગત્ય, એ નળ આવ્યો રે,
નીરાશ થયા નરપત્ય, એ નળ આવ્યો રે
એ તો દમયંતીનો પ્રાણ, એ નળ આવ્યો રે,
હવે એ પરણે પરમાણ, એ નળ આવ્યો રે
તે કન્ય ને યસુછે જાણ એ નળ આવ્યો રે,
હંસે કીધુ હતુ વખાણ, એ નળ આવ્યો રે
તેજે કરિને જેવો ભાન, એ નળ આવ્યો રે
શીતળતાયે સોમસમાન, એ નળ આવ્યો રે
ગતે કેસરિ જેવો કહેવાય, એ નળ આવ્યો રે
મહિમાયે સમ્રરાય, એ નળ આવ્યો રે

મનસ્થિરતાએ જેવો મેર, એ નળ આવ્યો રે,
ધને બીજો જેવો કુબેર, એ નળ આવ્યો રે.
સત્યવાદી શિબિ સમાન, એ નળ આવ્યો રે,
ઐશ્વર્યે નિરોપ રાજન, એ નળ આવ્યો રે.
જુરે શોભે જેવો ઇંદ્ર, એ નળ આવ્યો રે,
દાને શોભે જેવો હરિચંદ્ર, એ નળ આવ્યો રે.
વિદ્યાએ ગુરૂ શુક્ર જેમ, એ નળ આવ્યો રે,
દુખ હર્તા ધન્વતરિ તેમ, એ નળ આવ્યો રે.
દમયંતિ થઇ ગરક, એ નળ આવ્યો રે,
રખે વાર લાગે પલક, એ નળ આવ્યો રે.
શિબિકાએ બેઠી નાર, એ નળ આવ્યો રે,
નામી ઉચકી લાવી બહાર, એ નળ આવ્યો રે

વલણ

બહાર પધાર્યા પ્રેમદા, ચતુરા ઉચકે ચાર,
નળ બેઠો સિંહાસને, ત્યાં મન છે તદાકાર રે

કડવું ૨૭ મું રાગ સારંગ

મંડપમાંયે આમને, માનની બેઠી જોય,
સર્વેશ્વર સુભટ ને સુંદરી, વરણુવુ હું સોય

૭૬ હરિગીતની ચાલ

નૃપભિમક તનયા, રૂપ બનયા, રસીલી રંગ પૂરણા,
નર અંગના, દેવાંગના, માનની મન મદ ચૂરણા,
દુખમોચની, મૃગલોચની, છે લલિત લક્ષણવતિ એ,
નિજ મન ઉજાસી, વેણી વાસી, અલક લટ વિલસંતિ એ
રાખડિ અમુલ્યે, શીશ ફુલે, સેંથે સીંદુર શોભિયા,
શુભ ઝાલ ઝળકિત, રત્ન ચળકિત, ભૂપના મન લોભિયા,
મુખ સુધાસિંધુ, અધર બિંદુ, ભૃગુટિ ભમર બે ગુંજ છે,
બે નેત્ર નિર્મળ, દિસેછે કમળ, ફૂલ ફૂલ્યા કુંજ છે.
આજેલ અંજન, ચપળ ખંજન, મીન મૃગ બે હારિયા,
પડ્યા શામ શરા, ઘાય પૂરા, બાણ કટાક્ષે મારિયા,

ડાના થઇ મંડપમા પેસે, વાચિ નામ ને આસને બેસે;
એક મંત્રિ સેવક ને ખવાસ, ત્રણ ત્રણ સેવક રાય પાસ.
કોણ મંડપકેરી રચના, વરણવિ શકે એક રસના;
કદળી સ્થંભ શોભ્યા દ્વાર, માંડ્યા આસન હારોહાર.
જશ ગીત બંદીજન બોલે, ઉનમત્ત ત્યાં મેંગળ ડોલે;
નાનાવિધ ચિતર ચીતરિયા, જાણે દેવઇંદ ઊતરિયા
ઉડે અબિર ગુલાલના છટા, વાજે ઢોલ ને ઘૂઘર ઘટા;
બેઠા મંડપમા મહામૂની, લાગિ વેદ શાસ્ત્રની ધૂની
જટિલ જોગી બેઠા પાવન, રાયના ભાટ ભણે ભાવન
રાયને છત્ર ચમર શિર ઢળે, મુગટે મણિ બહુ ઝળહળે
અગર ધૂપ સુગંધ ઉવેખે, થાય વાજિત્રનાદ અલેખે,
નટવા ત્યાં કરછે નૃત્ય, ફરે ફૂદડિ કાઢે શૃત્ય
બોલે ઘુઘરિના બહુ રણકા, ગર્વઘેલી નાચે ગુણકા,
પગનિ પાનિયે શોભે ઘરા, વાજે કંકણ ને ઘૂઘરા.
ગીત ગાય કોકીલાસ્વરા, અનંગ વધારેછે અપસરા,
જાણે સુરપુર મંડપ ધરા, નાચે નારી નરચિત્તહરા
ભિમક ભૂપને દેછે માન, આવિ રહ્યા સઉ રાજાન
વસ્ત્ર કેસરમા ઝકઝોળ, બેઠા આસને ચાવે તંબોળ.
વર થઇ બેઠા આણી આન, સમા કરેછે વરૂઆ ગાત્ર,
શરિરે ક્ષત કાષ્ટના ખોડ, તેને દમયતિ વરવાના કોડ
બાળ યૌવન ને વળિ વૃદ્ધ, તેને દમયતિ પરણ્યાનિ શ્રદ્ધ,
કો કહે મોટા કુળના કુંવર, કો કહે, આઘ અમારૂ ઘર
આશા અભિમાને ભરિયા નર, ઘરગ થઇ બેઠા નહાના વર,
વાંકા મુગટ મુક્યા શિરપર, વતા કરારતા નાખ્યા છર
તનમન કન્યાને અરપણ મુખથિ ટાળે નહિ દરપણ
કેટલા કરે તિલકની રેખા, કેટલા માંહોમાંહિ અદેખા
કેટલા કરેછે પૂજાપૂજ, હુ મેલો હુ મરડે મછ,
જેના મુખમાહિ નહિ દંત, તેને દમયતિ પરણ્યાનું ચિંત.
કેટલા વૃદ્ધ ને ડાચા મળિયા, તે તો બેઠા ચુટાવે પળિયા,
જોશિની પરણીપત કરી, દેખાડે હાથ જન્મોતરી.

જો દમયંતિ મુજને પરણે, તોથિ, લાગું તમારે ચરણે;
જેના બેશિ ગયાં ગળાગળ, મુખમાં નાખે ખમે ફોફળ.
અને ઉંચા કરે ગ લોગ, જુએ કાચનાં સરખા ચો
એમ આશા પૂર ગુમર્વ કોય, કન્યા તો વાટ નળની

વળણ.

વાટ જુએછે નળાગણી, દાસીને કહેછે સતી,
હું સ્વયંવરમાં પછી આવું, પ્રથમ આવે નૈષધપતી રે.

કડવું ૨૫ મું રાગ રામગ્રી.

મંડપમાંહી મહિપતિ મળિયા જી, અભિમાન ભર્યા રૂપ બુદ્ધિ બળિયા જી;
તેડો કન્યાને ભિમક ઉચરિયા જી, પ્રેમદાએ શણગાર ધરિયા જી.

ઢાળ

શણગાર સજતી સુંદરી, તે શોભિતી શ્રીકાર,
નળ નથિ આવ્યો મંડપમાહે, માટે લગાડે વાર
કુંકુણાગરમર્દન વાસ વર્દ્ધન, મહેલા કરે મંજન,
બહુ નારિ આવિ વધાવવા, વરસે મુક્તાપરજન્ન
શુભ વચન બોલે શુકન વદે, ઉપનો હરખ અનંત,
ભેરિ નાદ થાયે, ગીત ગાયે, કિંકરિ બહુ નાચંત
માન પૂરણ માનની, મહિપતી મોહવા કાજ,
સ્વયંવરમાં સુભટ મોહવા, શામાયે માંડ્યો સજ
એમ પાશ લીધો પ્રેમદા, નાખવા મંડપ ક્ષેત્ર,
ભ્રકુટિ ધનુષ આકર્ષિયું, બાણ બન્યો નેત્ર.
તારુણીને તેડવા મોકલે, તાત વારંવાર,
દીકરી બહારે પરવરે, કરમાં ગ્રહીને હાર
વાજિંત્ર વાજે, ધૂપ દાઝે, થાય કુસુમની વૃષ્ટ,
રાજા માત્ર જુએ બારણે, કરમ મળે દૃષ્ટ દૃષ્ટ.
એ કન્યા આવી, કન્યા આવી, સોર એવો હોય,
શબ્દ બાણ વાગ્યા થયા આધા, વાંકા વળિ વળિ જોય.

વળણ

જુએ રાજા ફરિ ફરિ, કેવું હશે કન્યારૂપ,
એવે સમે દેવચાર સાથે, આવિયો નળભૂપ રે.

કડવું ૨૬ મું રાગ મારૂ

વાગિ સ્વયંવરમા હાક, એ નળ આવ્યો રે,
ભાગ્યા બીજા ભૂપના વાક, એ નળ આવ્યો રે
જાણે ઉદયો નૈષધ ભાન, એ નળ આવ્યો રે,
અસ્ત થયા અવર રાજાન એ નળ આવ્યો રે
તેજ અનત અનગનું અગ એ નળ આવ્યો રે,
જાણે કનક કાયાનો રંગ, એ નળ આવ્યો રે
ઝળકેછે જળહળ જોત, એ નળ આવ્યો રે,
ચળકે મુગટતણો ઉદ્યાત એ નળ આવ્યો રે
રવિ ઇંદુ કુડળ જેને લેહેક, એ નળ આવ્યો રે,
ચુઆ ચદનઅર્ગજા મેહેક એ નળ આવ્યો રે
શોભે વદન પુન્યમનો ચદ, એ નળ આવ્યો રે,
કમળ નયન પ્રેમનો ફદ એ નળ આવ્યો રે
જાણે નાસિકા કીરનિ ચચ એ નળ આવ્યો રે,
કો ન દેખે સરખા પચ, એ નળ આવ્યો રે
કંઠે મુક્તાફળનો હાર, એ નળ આવ્યો રે,
કર કુંજર શુંડાકાર, એ નળ આવ્યો રે
રૂદે નાભિકમળ શોભાળ, એ નળ આવ્યો રે
સઉ નિરખે વૃદ્ધ ને બાળ એ નળ આવ્યો રે
ચાલતો શાર્દુલની ગત્ય, એ નળ આવ્યો રે
નીરાશ થયા નરપત્ય, એ નળ આવ્યો રે
એ તો દમયતીનો પ્રાણ એ નળ આવ્યો રે
હવે એ પરણે પરમાણ એ નળ આવ્યો રે
તે કન્યને વસુછે જાણ એ નળ આવ્યો રે,
હસે કીધુ હતુ વખાણ એ નળ આવ્યો રે
તેજે કરિને જેવો ભાન, એ નળ આવ્યો રે,
શીતળતાયે સોમસમાન, એ નળ આવ્યો રે
ગતે કેસરિ જેવો કહેવાય એ નળ આવ્યો રે
મહિમાયે શક્રરાય, એ નળ આવ્યો રે

મનસ્થિરતાયે જેવો મેર, એ નળ આવ્યો રે,
ધને બીજો જેવો કુબેર, એ નળ આવ્યો રે
સત્યવાદી શિબિ સમાન એ નળ આવ્યો રે,
ઐશ્વર્યે નિગોધ રાજન, એ નળ આવ્યો રે
શુરે શોભે જેવો ઇદ્ર, એ નળ આવ્યો રે,
દાને શોભે જેવો હરિચંદ્ર, એ નળ આવ્યો રે
વિધાયે ગુરૂ શુક્ર જેમ, એ નળ આવ્યો રે,
દુખ હર્તા ધન્વંતરિ તેમ, એ નળ આવ્યો રે
દમયતિ થઇ ગરક, એ નળ આવ્યો રે,
રખે નાર લાગે ચનક, એ નળ આવ્યો રે
શિબિકાયે બેઠી નાર, એ નળ આવ્યો રે,
નામી ઉચકી લાવી બહાર, એ નળ આવ્યો રે

વળણ

બહાર પધાર્યાં પ્રેમદા ચતુરા ઉચકે ચાર,
નળ બેઠો સિંહાસને ત્યાં મન છે તદાકાર રે

કડવું ૧૭ મું રાગ સારંગ

મંડપમાંયે આમને માનની બેઠી જોય
રસ્યનર સુભગ ને સુન્દરી વરગુણુ હું મોધ

છંદ હરિગીતની ચાલ

નૃપભિમક તનયા, રૂપ બનયા, રસીલી રસ પૂરણા
નર અંગના, દેવાંગના માનની મન મદ ચૂરણા,
દુખમોચની, મૃગલોચની છે લલિત લક્ષણવંતિ એ,
નિજ મન ઉનાસી, વેણી વાસી, અલક લટ વિલસતિ એ
રાખડિ અમુલ્યે શીશ ફૂલે, સેંથે સીંદુર શોભિયા
શુભ ઝાલ ઝળકિત, રત્ન ચળકિત, ભૂપના મન લોભિયા
મુખ સુધાસિંધૂ અધર બિંદૂ ભૃગુટિ ભમર બે ગુંજ છે,
બે નેત્ર નિર્મળ દિસેછે કમળ, ફૂલ ફૂલ્યા કુંજ છે
આંજેલ અંજન ચપળ ખંજન મીન મૃગ બે હારિયા,
પડ્યા રાય રંતા ઘાય પૂરા બાણ કટાક્ષે મારિયા,

જુએ વિવિધ પેરે, નયનએરે, તિલક ભાલે કીધલાં;
દીપક પ્રકાશા, એમ નાસા, કીરનાં મન લીધલાં.
શોભીત દાડમ, બીજ રદ જ્યમ, ચિબુક મધુકર બાળ રે;
ગળાબંધ જુગતા, હાર મુગતા, માણિકમય શોભાળ રે;
કમળના અંબુજ, જ્યમ જુગમ ભુજ, બાજુબંધ ફૂમતાં ઝૂલે;
થાય નાદ રણઝણ, ચુડિ કંકણ, મુદ્રિકા કર બહુ મુલે.
દશ આંગળી, મગની ફળી, નખ જોત જ્યમ પુખરાજ છે,
ફુલના મનોહર, હાર ઉપર, આભુષણ બહુ સાજ રે;
પડિ વેણિ કટિ પર, જાણે વિષધર, આવિ કરે પયપાન રે;
ગુછ કુસુમ ઊરે, કુચ રૂદે, કે કુંજર કુંભસ્થળ માન રે.
અલકાવળિ લલિતા, માળ સલિતા, ઉદર પોયણ-પાણ રે;
છે ચિત્ર લકી, કટી વંકી, મેખળા ઘૂઘર ગાન રે;
બે જંધા રંભા તણા થભા, હંસ ગત્ય પગ છાંડની;
સુખપાલ મુકી, રાયકુંકી, જાય પગલાં માંડતી.
નેપૂર ઝમકે, અણુવટ ઠમકે, ઘુઘરિનો ઘમકાર છે;
ઘાઘરે ઘૂઘર, અમુલ્ય અંબર, ફૂલેલ છાંટ્યાં અપાર છે.
ત્યાં અગરબતિ બળે, ચમર શિર ઢળે, રસિલિ રામા રાજતી;
ગાય ગિત કલોલક, ચંગ ઢોલક, મૃદંગ વેણા વાજતી.
વળિ કીર્તિ અતિવણિ, બોલે બદણિ. ચાલે ચોપદાર ત્યાં;
પંચ કામ-બાણે, કરિ સધાણે, રાજ પુત્રને માર ત્યાં.
ભરમાઇને ભુપ, પડ્યા મોહકુપ, પ્રેમપાશે બાંધિયા;
કામથી ડગિયા, સ્વાર્થે ઠગિયા, સાંભિ મીટે સાંધિયા;
કો આડા ઉતરે, ખુંખારા કરે, ભામનિ નિરખું ભાળે રે;
કો આસને પડ્યા, લડથડ્યા, શકે આવિ લીધો કાળે રે.
બોલી ન શકિયા, ચિત્ર લખિયા, કો નમે વારે વારે રે;
કો સમિપ ધરિયા, મુગટ ખશિયા. પુંઠેથિ સેવક ધારે રે;
કો કનક કાપે, લાચ આપે, સાહેલીને સાંપે રે;
જોઇયે તે લીજે, વખાણુ કીજે, વિના મારો વાંધે રે.
લાંભિ ડોક કરતા, નથી નરતા, કહે હાર આરોપ રે;
ફરિ મુગટ બાંધે, પ્રેમ સાંધે, પડ્યા નર મદ કોપ રે;

રાય ગોરાં ગાત્રે, લૂણ્યા માત્રે, તારૂણી નવ લેખતી
જોઈ મૂખ મરડે, આંખ્ય ઠરડે, સર્વને ઊવેખતી.

વળણ.

સર્વને ઊવેખતી, આવી ચાલી નાર;
ગઇ નળને જાણી કરી, દિઠિ પાંચ નળની હાર.

કડવું ૨૮ મું. રાગ સારંગ.

મન ઇછા નૈષધરાયતણી, દમયંતી ગઈ નળભણી;
જુએ તો નળ દીઠા પચ, કન્યા કહે, એ ખોટો સંચ.
હંસનું કહ્યું વ્યર્થજ ગયુ, નળરાયનું વરવું રહ્યું;
એક નળ સાંભળિયો ધરા, આ તો કપટી કોઇક ખરા.
પાંચે નળ ચેષ્ટા કરે લાબ્ય હાર કંઠ આઘો ધરે;
દમયંતિ તે થઈ આકળી, દેખી વિપરિત પાછી વળી.
આવિ જ્યાં છે પિતા ભીમક, અરે તાત જુઓ કૌતક;
એક નળને આરોપુ હાર, પાંચ દેખિને પડ્યો વિચાર.
કહે ભીમક, અચરજ હોય, તુ વિના પાંચ દેખે ન કોય;
શકે દેવતા છે નિરધાર, થઈ આવ્યા નળને આકાર.
એ પરીક્ષા નિમિષ નહિ ચક્ષ, દિવ્ય વસ્ત્ર ઊભા અંતરિક્ષ;
વાત સાંભળિ ભીમકતણી, કન્યા આવિ પાંચ નળભણી.
પિતાયે માર્ગ દેખાડીયો, નારિયે નળ શોધી કાઢીયો;
દમયંતી વરવાને જાય, ધરિ ઇંદ્ર નળ આગળ થાય.
એક એકને અળગા કરે, લાબ્ય માળ કંઠ આગળ ધરે;
પાચ નળ આવે ફરીફરી, દમયંતી થઈ ગાભરી.
ઇદ્રે શાપ્યો હૂતાશન, થાજે વાનર જેવું વદન;
અગ્નિયે જાણ્યુ ઇદ્રનુ કાજ, રીછમુખો થાજે મહારાજ.
વરૂણે શાપ મનમાં દીધો, જમને માંજારમૂખો કીધો,
ધર્મે અતર ઇછ્યું એવુ, મુખ વરૂણનુ થાઓ શ્વાન જેવું.
રીછ વાનર શ્વાન માંજાર, કન્યા કહે, વર રૂડા ચાર;
ઇદ્રરાય એમ વાણી ભણે, ખાધાવેધ માંડી આપણે.
યમ કહે, કાં હસાવો લોક, માહોમાહિ શાપ તે ફોક;
પછે થયા પોતાને સ્વરૂપ, મટ્યા કુરૂપ દિસે અનૂપ.

દમયંતિ વિચારે વળી, શોભે સમાન ત્યાં પંચ નળી;
કોને વરિયે, કોને ઉવેખીયે, વરમાળ કોને આરોપીયે.
જોવા મળિયા રાજકુમાર, એક નળ તે દેખે નીરધાર;
બુદ્ધિવાન છે કન્યા ઘણું, માન મૂકાવે દેવતાતણું.
ચારેને પુછે કરિ પ્રણામ, તમારા તાતનું શું છે નામ;
લોભ વિષે ત્યાં ન ગણ્યું પાપ, વીરસેન પાંચેનો બાપ.
કન્યા તે સાંભળી કર ઘસે, સખિયો સામું જોઇને હસે;
સખિ કહે શું ઘેલાં થયાં, શું કપટિને વળગી રહ્યાં.
બીજા રાજા છે રૂપનાં ધામ, કહું દેશ દેશપતિ નામ;
દાસિયે દેશ કુળ નામ ઠામ, સંભળાવ્યાં વરણવિ ગુણ ગ્રામ.
તોય કન્યાને ન ગમે કોય, ફરિ ફરિ નળ સામું જોય;
હું હું નળ એમ પાંચે ઉચરે, પણ કન્યા કોને નવ વરે.
નારદજી અંતરિક્ષ આવિયા, ઇંદ્રાણીને સાથે લાવિયા;
ચારે દેવનિ ચારે નાર, ગગને દીઠીછે ભરથાર.
લજ્જા પામ્યા તે લોભિયા ઘણું, એ તો કામ છે નારદ તણું;
કન્યાયે દિઠિ દેવાંગના, અમર જાણિ માંડી સ્તવના.
અમો અલ્પજીવ અણુરૂપ, તમો બારેખમ છો ભૂપ;
જરા મરણે અમો ત્રાસીયે, પૃછ્ઠે તમને ઉપાસીએ.
તમો મારે ભિમક રાજાન, હું તમારે પુત્રી સમાન;
એવું કહિને ભરિયાં ચક્ષ, લાજ્યા દેવ થયા પ્રત્યક્ષ.
ઇંદ્ર વરુણ વન્હી યમરાય, શોભે મંડપે જયજય થાય;
નળરાયને થયા તુષ્ટમાન, દેવ કહે માગો વરદાન.
અબે વર આપ્યા સુરરાજ, સેજે નળનું સરિયું કાજ;
કમળમાળ આપી સુરરાય, લક્ષ વર્ષે નવ કરમાય.
અશ્વમંત્ર આપ્યો રાજન, હાંરે એક દિને શત જોજન;
અગ્નિ કહે નહિ દાઝે તુંય, જ્યાં સમરે ત્યાં પ્રગટું હુંય.
ધર્મ કહે તું ભોગવિશ ભોગ, ત્યાં લગી નહિ પુરમાં રોગ,
જે કરશે તારિ કથા વાંચના, તેને નહિ હોય જમજાતના.
વરુણ કહે સાંભળ નળરાય, સુકું વૃક્ષ નવપલ્લવ થાય;
સમરે જળ પ્રગટે તતકાળ, એ આઠે વર પામ્યો ભૂપાળ.

દમયંતિને આપ્યો વર, અમૃત-સ્ત્રાવિયા હજો
સઉએ સ્તુતિ કિધી દેવતણી, વિમાન બેશિ ગયા રે
દમયંતિ હરખી તતકાળ, નળને આરોપી વરમ
સાધુ રાજા તે સુખિયા થયા, અદેખા તે તો ઊઠી
વર કન્યા પરણ્યા રીત કરી, બિમકે પેરામણી આપિ
લાડકોડ પોત્યા તેતણા, નળને વાના કીધા ઘણુ
નળ દમયંતિ બન્યો જાય, વળાવી વળ્યો ભીમકરાય,
ગાજતે વાજતે નળરાય વળ્યો, એવે કળિજુગ સામો મળ્યો
વરવા વૈદર્ભિ નારદે મોકલ્યો, આવ્યો એમાટે ઊતાવળો,
બેઠો મહિષ ઊપર કળિકાળ, કરે મનુષ્ય માથાની માળ
કરમા કાતુ ને લોહ શણગાર, શીશ શગડી ધિકે અંગાર,
જઈ વરૂ દમયંતિ નિદાન, જોતા સામિ મળીછે જાન
જાણ્યો કન્યાને નળ વર્યો, ક્રોધે કળિજુગ પાછો ફર્યો,
નળે પરણવા દીધો નહી, આજથિ એનિ કેડ લઉ સહી,
નળ આવ્યો નૈષધપુર વીખે, કરે રાજ્ય નારીશુ સુખે,
ભોગવે સુખ વીવિધ પેર, સ્વર્ગનુ સુખ પામ્યો ઘેર
ભૂપ પતિને વાધ્યો પ્રેમ, સાચવે સત્ય ધર્મ તે નેમ,
ચારે વર્ણ પાળે કુળ ધર્મ, કરે યજ્ઞાદિક બહુ કર્મ
તેણે કળિજુગનુ ચાલે નહી, હીંડે છિદ્ર જોતો તે તહી,
નગર પુઠે ફેરા ખાય, સત્ય આગળ ન પેસાય
એમ સહસ્ર વર્ષ વહિ ગયા, દમયંતિને બે બાળક થયા,
જુગલ સઘાતે પ્રસવ્યા, પુત્ર પુત્રિ રૂપે અભિનવા
નળ દમયંતિ હરખે ઘણુ, બાળક વડે શોભે આંગણુ,
એક સમે ત્યા નળ ભૂપાળ, માગ્યુ જળ થયો સંધ્યાકાળ
રહિ પાનિ ભરી ધોતા પાગ, કળિ પામ્યો પેસનો લાગ,
સંધ્યાવંદન કીધુ રાજન, પ્રવેશ થયો કળીનો તન
પછે સજ્યાયે સુતો ભુપાળ, સર્વાંગે વ્યાપ્યો કળિકાળ

વળણ,

કળિકાળ વ્યાપ્યો રાયને, ભ્રષ્ટ થયો નૈષધ ધણી,
હવે વધકુ પિત્રાઇને, કળિ ચાલ્યો પુષ્કરભણી રે

દમયંતિ વિચારે વળી, શોભે સમાન ત્યાં પંચ નળી;
કોને વરિયે, કોને ઉવેખીયે, વરમાળ કોને આરોપીયે.
જોવા મળિયા રાજકુમાર, એક નળ તે દેખે નીરધાર;
બુદ્ધિવાન છે કન્યા ઘણું, માન મૂકાવે દેવતાતણું.
ચારેને પુછે કરિ પ્રણામ, તમારા તાતનું શૂં છે નામ;
લોભ વિષે ત્યાં ન ગણ્યું પાપ, વીરસેન પાંચેનો બાપ.
કન્યા તે સાંભળી કર ઘસે, સખિયો સામુ જોઇને હસે;
સખિ કહે શું ઘેલાં થયાં, શું કપટિને વળગી રહ્યાં.
બીજા રાજા છે રૂપનાં ધામ, કહ્યું દેશ દેશપતિ નામ;
દાસિયે દેશ કુળ નામ ઠામ, સંભળાવ્યાં વરણવિ ગુણ ગ્રામ.
તોય કન્યાને ન ગમે કોય, ફરિ ફરિ નળ સામું જોય;
હું હું નળ એમ પાંચે ઉચરે, પણ કન્યા કોને નવ વરે.
નારદજી અંતરિક્ષ આવિયા, ઇંદ્રાણીને સાથે લાવિયા;
ચારે દેવનિ ચારે નાર, ગગને દીઠી છે ભરથાર.
લજ્જા પામ્યા તે લોભિયા ઘણું, એ તો કામ છે નારદ તણું;
કન્યાયે દિઠિ દેવાંગના, અમર જાણિ માંડી સ્તવના.
અમો અલ્પજીવ અણુરૂપ, તમો બારેખમ છો ભૂપ;
જરા મરણે અમો ત્રાસીયે, પૂજી તમને ઉપાસીએ.
તમો મારે ભિમક રાજાન, હું તમારે પુત્રી સમાન;
એવું કહિને ભરિયાં ચક્ષ, લાજ્યા દેવ થયા પ્રત્યક્ષ.
ઇંદ્ર વરૂણ વન્હી યમરાય, શોભે મંડપે જયજય થાય;
નળરાયને થયા તુષ્ટમાન, દેવ કહે માગો વરદાન.
બબે વર આપ્યા સુરરાજ, સેજે નળનું સરિયું કાજ;
કમળમાળ આપી સુરરાય, લક્ષ વર્ષે નવ કરમાય.
અશ્વમંત્ર આપ્યો રાજન, દોડે એક દિને શત જોજન;
અગ્નિ કહે નહિ દાઝે તુંય, જ્યાં સમરે ત્યાં પ્રગટું હુંય.
ધર્મ કહે તું ભોગવિશ ભોગ, ત્યાં લગી નહિ પુરમાં રોગ;
જે કરશે તારિ કથા વાંચના, તેને નહિ હોય જમજાતના.
વરણ કહે સાંભળ નળરાય, સુકું વૃક્ષ નવપલ્લવ થાય;
સમરે જળ પ્રગટે તતકાળ, એ આઠે વર પામ્યો ભૂપાળ

દમયંતિને આપ્યો વર, અમૃત આપિયા હર્ખે કરુ
સઉએ સ્તુતિ કિધી દેવતણી, વિમાન બેશિ ગયા સ્વર્ગ
દમયંતિ હરખી તતકાળ, નળને આરોપી વરમાળ
સાધુ રાજા તે સુખિયા થયા, અદેખા તે તો ઊઠી ગયા
વર કન્યા પરણ્યા રીત કરી, ભિમકે પેરામણી આપિ ઘ
લાડકોડ પોત્યા તેતણા, નળને વાના કીધા ઘણા
નળ દમયંતિ ચાલ્યો જાય, વળાવી વળ્યો ભીમકરાય,
ગાજતે વાજતે નળરાય વળ્યો, એવે કળિજુગ સામો મળ્યો
વરવા વૈદર્ભિ નારદે મોકલ્યો, આવ્યો એમાટે ઊતાવળો,
બેઠો મહિષ ઊપર કળિકાળ, કરે મનુષ્ય માયાની માળ
કરમા કાતુ ને લોહ શણગાર, શીશ શગડી ધિકે અંગાર,
જઈ વરું દમયંતિ નિદાન, જોતા આખિ મળીછે જાન
જાણ્યો કન્યાને નળ વર્યો, ક્રોધે કળિજુગ પાછો ફર્યો,
નજે પરણવા દીધો નહી, આજથિ એનિ કેડ લઉં સહી,
નળ આવ્યો નૈષધપુર વીખે, કરે રાજ્ય નારીશુ સુખે,
ભોગવે સુખ વીવિધ પેર, સ્વર્ગનુ સુખ પામ્યો ઘેર.
ભૂપ પત્નિને વાધ્યો પ્રેમ, સાચવે સત્ય ધર્મ ને નેમ,
ચારે વર્ણ પાળે કુળ ધર્મ, કરે યજ્ઞાદિક બહુ કર્મ
તેણે કળિજુગનું ચાલે નહી, હીંડે છિદ્ર જોતો તે તહી,
નગર ચુડે ફેરા ખાય, સત્ય આગળ ન પેસાય
એમ સહસ્ત્ર વર્ષ વહિ ગયા, દમયંતિને બે બાળક થયા,
જુગલ મધાતે પ્રસવ્યા, પુત્ર પુત્રિ રૂપે અભિનવા
નળ દમયંતિ હરખે ઘણુ, બાળક વડે શોભે આંગણું,
એક સમે ત્યા નળ ભૂપાળ, માગ્યુ જળ થયો સંધ્યાકાળ
રહિ પાનિ ઝારી ધોતા પાગ, કળિ પામ્યો પેશાનો લાગ,
સંધ્યાવંદન કીધુ રાજન, પ્રવેશ થયો કળીનો તન
પછે સજ્યાયે સુતો ભુપાળ, સર્વાંગે વ્યાપ્યો કળિકાળ

વલણ,

કળિકાળ વ્યાપ્યો રાયને, ભ્રષ્ટ થયો નૈષધ ધણી,
હવે વઢાડુ પિત્રાઇને, કળિ ચાહ્યો પુષ્કરભણી રે

કડવુ ૨૯ મું રાગ કાલેરો

કળિજુગ દ્વાપર મળિને આવ્યા,	પુષ્કર કેરે પાસ રે,
હાથ ઘસે ને મસ્તક ધૂણે,	મુખ મૂકે નિશ્વાસ રે કળિજુગ
વેશ વિપ્રના ધરિ અધરમી,	દુષ્ટ વચન મુખ બોલે રે,
નૈષધપતિ બેઠો તપ કરવા,	થઈ તરણને તોલે રે કળિજુગ.
એક કુળમા બેઉ ઉપના,	તુ જોગી નળ રાણો રે,
નળ ભોગવે ભોગ વિવિધ પેરે,	તારે નહી જળ દાણો રે કળિજુગ
કળિ કહે જો જો ભાઈઓ,	કર્મે વાળ્યો આડો આંકો રે,
એકજ બોરડિના બે કાંટા,	એક પાધરો એક વાંકો રે. કળિજુગ.
તારા પિતાશુ અમારે મિત્રાઈ,	તે માટે હેત કીજે રે,
એવુ કહી કર ગ્રહિને તાણ્યો,	આવ્ય આલિંગન દીજે રે કળિજુગ.
ભેટતામા પડે પુષ્કરમધે,	કળિએ કીધો પ્રવેશ રે,
તેડી લાવ્યો નૈષધપુરભણી,	નળશુ કરવા કલેશ રે કળિજુગ
વાટે જાતા વાતજ કરતી,	નહિ મનનુ નાખે નિસાસા રે,
કળિજુગ કહે તુ દ્યુતજ રમજે,	હું થઈશ તારા પાસા રે કળિજુગ
પ્રથમ પણ કરજે પ્રાભનુ	દ્વાપર થાશે પોરી રે
સર્વેશ જીતી લેજે નળનુ,	વાત એ મનમા ગોરી રે કળિજુગ.
જદપિ પુષ્કર પવિત્ર પૂરો,	નહોતી રાજ્યની અભિલેખા રે,
ઉપની ઈર્ષ્યા નળરાય ઉપર,	મળ્યા જુગ બે અદેખા રે. કળિજુગ
ગ્રામ વાહન પાસા કરવા,	આવ્યો રાજસભાય રે,
બંધુ જાણી ઉલટ આણી,	ઉઠિ બેઠો નળરાય રે કળિજુગ.
બંધુ પધાર્યા પુષ્કર ભાઈ,	જોગીનો વેશ છાંડો રે,
અરધુ રાજ તમારૂં વીરા	રાજરીતી માંડો રે કળિજુગ
આસન આપી પૂજન કીધુ	પુછે કુશળ ખેમ રે,
પુષ્કર કહે વિત્ત ગમે નહીં,	છે ધૂત રમવાનો પ્રેમ રે કળિજુગ.
નળ કહે બંધુ દ્યુત ન રમિયે,	અનર્થનુ એ મૂળ રે,
શું જોગેશ્વર મા ઉકાળ રે,	ઉન્ચ ચોળિ ને શૂળ રે કળિજુગ
પુષ્કર કહે મારો પાચ મહેરો,	પોરી છતું કે હારૂં.
એકે પામે બળ, માગે,	એક પામે રાજ્ય તમારૂં રે કળિજુગ.

કળિની સંગને પુણ્યશ્લોકને, પાપતણી મતિ આવી રે;
દ્યૂત રમવા પ્રમાણ કીધું, આગળ વાત જે બાની રે.

વલણ

ભાવિ પદારથ ભૂપને, વેઠવું તે બહુ કષ્ટ,
દ્યૂત રમવા બેઠો રાજન, કળિયે કીધો ભ્રષ્ટ રે.

કડવું ૩૦ મું. રાગ મેવાડો

નળ રાજાએ દ્યૂત આરંભ્યું, સત્ય થયું સર્વે ફોક જી,
નગરમાંહે વાત જણાઇ, ત્રાહિ ત્રાહિ કરે લોક જી
દમયંતીએ નળને કહાવ્યું, બળદ ભણી નવ જોશો જી;
એ જુગટું વેરી છે કારમો, રમતાં રાજ્યને ખોશો જી
ડાહ્યા લોક નગરના વારે, વારે ઘણું પ્રધાન જી,
કળિજુગે બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ કીધી, કહ્યું ધરે નહિ કાન જી
બેઠા બંન્યો પણ કરીને, બોલ્યો પુષ્કર રાય જી,
જે હારે તે રાજ્ય મુકી, ત્રણ વર્ષ વનમાં જાય જી
ત્રણ સંવછર ગોપ્ય રહેવું, વેષ જોગીનો ધરિ જી,
જો તે કદાપી છતો પડે તો, વનવાસ ભોગવે ફરી જી
મહિમા મોટો કળિજુગ કેરો, નળને ગમતી વાત જી;
નળ કહે નાખો રે પાસા, વરશ્યો રુધિર વરસાત જી
હાહાકાર થયો પુરમધ્યે, વાયુ અવળો વાય જી,
સત્યવાદિયે દ્યૂત આરંભ્યું, ચમક્યા ગ્રામ દેવતાય જી.
નાખ્યા પાસા ને પુષ્કર જીત્યો, બેઠો સિંહાસન જી,
ચોતરફ આણ વરતાવી પુરમાં, કહે નળને જાઓ વન જી
વનકુળ પેહેરો વનમાં રમીને, વનફળનો કરો આહાર જી,
એકેકું વસ્ત્ર અંગે રાખો, ઉતારો શણગાર જી
સર્વ તજી એક વસ્ત્રજ પહેરી, ઉઠ્યો તે નળરાય જી,
દમયંતીને નળે કહાવ્યું, તું જાજે પીયરમાંય જી.
રૂદન કરતી રાણી આવી, બાળક ઝાલી હાથે જી,
શિર નામી સ્વામીને કહેછે, મુજને તેડો સાથે જી.
સુખ દુ:ખને કારણે નરે, એકલા નહિ રહેવાય જી;
હું સેવાને સાથે આવીશ, થાકે તો ચાંપું પાય જી.

કંથ કહે હો કામની તું, આવ્યે મને જંજાળ જી;
સુખ દુઃખ સર્વે વેઠી લેશું, ટળવળિ મરશે બાળ જી.
રોતી કહેછે કામની એમ, છાયા દેહને વળગી જી;
તેમ હું તમારી તારુણી રે, ક્યમે ન થાઉં અળગી જી.

વળણ.

અળગી કરશો કંથજી, તો તજિશ પ્રાણ તતકાળ;
નળ કહે આવો વન વિષે, તો પિયર વળાવો બાળ રે.

કડવું ૩૨ મું રાગ મેવાડો

મોસાળ પધારો રે બાળક બાળુડા રે, માહારાં લાડક વાયા બે બાળ,
નમાયાં થઇ વર્તો રે, સેહેજે મામા મામીની ગાળ; મોસાળ
રૂદયામાં ચાપે રે, પેટને છેલ્લું વેલ્લુ લાડ,
હવે મળવા દોહલા રે, મળિયે તો પ્રભુજીનો પાડ, મોસાળ
થયાં માતા વોણ્યાં રે, નહિ કોઈ કહે રૂડો સાથ;
રોશે હઈયું ફાટતે રે, હવે કોણ ફેરવશે હાથ; મોસાળ.
ગુરૂ સુદેવજી રે, તમારે ખોળે છે રે તન,
કહેજો મુજ માતને રે, કરે જીવની પેરે જતન; મોસાળ.
પુત્રિ જમાઈએ રે, કહેજો વનમાં પૂર્યો વાસ;
કહેજો મુજ તાતને રે, લે વિજોગીનો તપાસ; મોસાળ.
સુખન કરી માવડી રે, ફરી ફરી એ મુખ જોય,
હૃદયેથી ન ઉતરે રે, દમયંતિ રાણી રોય; મોસાળ.

વળણ.

રૂએ રાણી અતિ ઘણું, પછે સોંપ્યાં ગુરૂ કરમાંય;
વોળાવ્યાં બે બાળકાં, રૂષિ સાથે નળરાય રે.

કડવું ૩૨ મું. રાગ વેરાડી.

બાળ વોળાવ્યાં વિપ્રનિ સાથે, દમયંતિ કરે આક્રંદ;
હાહાકાર થયો પુરમાહે. મળ્યાં મનુષ્યનાં વૃંદ.
પડો વાજે પુષ્કર પાપીનો, નળને કોય ન રાખે,
એક અંજળી જળ નવ પામ્યાં, જો અમિયાં પુર આપે.
બારણાં દે નળને દેખીને, જે પોતાના લોક;
તરષિ દમયની જળ ન પામી, દૂરે પડિયો શોખ.

એક રાત્ય રહ્યાં નગરમાં, આવ્યાં વહાણું વાતે;
પુણ્યશ્લોકની પુંજ્જ લીધી, કળિ થયો સંધાતે.
જ્હાં વાવ્ય સરોવર કૂવા, પાકાં ફળની વાડી;
રિપુ કળીજુગ આગળ જઇને, સર્વે મુકે ઉડાડી.
ફળ જળ ને પત્ર ન પામ્યાં, રાણી કરે આંસુ-પાત;
વનમાં ફરતાં લાંઘણ કરતાં, વહિગયા દિન સાત.
અરધું પટકુળ અંગે પેહેર્યું, કોમળ કાયા દાઝે;
પાય પંકજ-પત્ર જેવા ને, તીવ્ર કાંટા ભાજે.
માનસરોવર આગળ આવ્યું, તેમાં દીઠું પાણી;
કળિજુગથી તે ફોક થયું નહીં, જઇ પીધુ રાય રાણી
વારે વારે પાણિ પિયે ને, બેસે ને વળિ હીંડે,
નર નારી વારી-તૃપ્ત થયાં પણ, ક્ષુધા પાપણી પીડે.
સ્વામી કહેછે સંતોષ પામી, બેશ થઇને સ્વછ;
જઈ સરોવરમાં શોધી લાવું, જો જડે એક બે મછ.
થોડા જળમાં પેહો રાજા, કીધુ ધીમરનુ આચરણ,
સાધૂ રાજાને શ્રમ કરતાં, મીન મળિયાં ત્રણ.
આણીને અબળાને આપ્યા, શામા કહે થયું વારૂ;
નળ કહે આપણ બે પ્રાણીને, શું થાય એટલા સારૂ.
ભક્ષ ભારજાના કરમાં સોપી, ભૂપ ગયો બિજિવરાં;
કળિજુગ સર્પ થઈ બિહવરાવે, મછ નાસે અરાં પરાં.
નળે શ્રમ કીધો ઘટિકા બે, મછ ન અડિયું હાથ;
પેલાં ત્રણ મછ વહેંચી લીજે, વીચારે મન સાથ.
નળ આવ્યો નિરાશ થઇને, ત્રણ મછ ઉપર ચિત્ત;
એટલે અંતરમાં દમયંતીને, થઇ આવ્યું વિપરીત.
અમૃતસ્ત્રાવિયા કર કૃષ્ણાના, મછ સજિવન થયાં પળમાં;
હાલ્યાં ચાલ્યાં એટલે મૂકી છાંઆં, ઉડીને પેહાં જળમાં.
વેલી સરખી મીનને કાજે, પાણીમાં વેવલાં વીણે;
હવે સ્વામીને શો ઉત્તર આપિશ, રૂદન કરે સ્વર ઝીણે.
વીલે મુખે રૂએ દમયંતી, નાથ આવ્યો તે નીરખે;
ચોદસ ન્યાળે આંસુ ઢાળે, જાણે શ્રાવણે બિંદુ વરખે.

રોતી પત્ની પતિએ દીઠી, ફીકું મુખ થયું દીન,
કહે પાપણી શકે હું પાખે, ભક્ષ કિધા તેં મીન
હું ક્ષુધાતુર ફરિને આવ્યો, રઝળ્યો પાણીમાંય,
ઊઠ હોઠ મચ્છ ભોજન કીજે, લાવ્ય પાપણી ક્યાંય
રૂદે ફાટને બોલી રાણી, પડે આંસુ જાણે દાણા;
ક્ષુધા પાપણિયે મચ્છ ખવરાવ્યા, મ રહેવાયુ નહિ રાણા
કહે નળ હસે શિખામણ દીધી, વિ ાય થયો આદારા,
એકદ્યૂત ન રમતુ, બીજે ન કરવો, નારીનો વિશ્વાસ
બે વાના વાર્યા તે કીધા, હાથે લિધુ દુખ માગી,
હું ભૂખ્યો ને તેં મચ્છ ખાધા, શું પેટમા આગ્યજ લાગી
દમયંતી વીમાસણ કરતી, સમ ખાઉં જાણે શાને,
સજીવન થયા ઉડી ગયા, કહુ તો રાય નહિ માને.

વળણ.

નહિ માને રાજા અચરજ મોહ ઉઠિ ચાલ્યો નળરાય,
અણતેડી દમયંતી રાણી, પિયુની પુઠે જાય રે

કડવું ૩૩ મુ. રાગ વેરાડી.

આગળ નળ પુઠળ પ્રેમદા, સતિને અતર આપદા,
નળ તિરસમાર હીંડતા કરે, દઈકુ ફાટે આંખળા આંખ્ય ઝરે
ખાધા મચ્છ હશે શકતી ઘણી, તોય હિંડતા હારે પાપણી,
પી રે પાણી તુ ફૂરી ફરી, મચ્છ ખાધા છે પેટજ ભરી
બે માર્ગ આવ્યા આગળે, વિદા નારી કીધી નળે,
નહિ નારિ તુ હુ નહિ કંથ, આ તારા પિયરનો પંથ
મારી સાથે તને નહિ ગમે, પિયરના પેટ ભરિને જમે,
નાથજી મને કરજે ક્ષમા, નથિ પીયરની મારે તમા
અયુક્ત આળ ચડાવે શીશ, મચ્છનિ વાત જાણે જગદીશ,
દેવતાનુ મને વરદાન, કા નથી જાણતા રાજન.
સતિ વાત મામનિયે કહી, કળિજુગે નળે માન્યુ નહી,
આગળ પાછળ ચાલતા જાય, કળિયે કીધી બગની કાય.
ચોદિ પાખ ને માસજ ઘણું, લલચાયુ મન રાજાતણું,
પંખિમા ઘણો દીસે ભાર, નર નારીનો પૂર્ણ આહાર

કોણ પ્રકારે બગને હણું, ઉપર વસ્ત્ર નાંખું મુજતણું,
ઉદ્ગારટિ કિધી. સુંદરી, નળ ચાલ્યો કાયા નમ કરી,
લાજ્યો સૂર્ય મિચ્યાં લોચન, લાજ્યાં પંખિ ને લાજ્યું વન
સ્વાદઇંદ્રિ પિડ્યો મહારાજ, થયો નગ્ન મુકીને લાજ.
પીતાંબર ઝાલ્યું ભૂપાળ, જેમ ધીમર કરમાં જાળ;
બગનિ નિકટ ગયો તે રાય, ત્યમ કળિબગ આઘો જાય.
ધાઈ વસ્ત્રનો નાંખ્યો પાશ. પંખિ લેઈને ઉડ્યો આકાશ,
એક વસ્ત્ર પખી ગયો લઈ, બેઠો નળ કપાળે કર દઈ.
અરે દૈવ તેં એ શું કર્યું, વસ્ત્ર જાતાં કાંઈ ન ઉગર્યું;
ગયું રાજ છત્ર મહિમા ઘણો, ન રહ્યો અંગે સુત્ર-તાતણો.
વિહંગમ વસ્ત્ર ગયોરે હરી, દમયંતિ ન જોશો પાછુ ફરી;
પાછે પગલે ગઈ સ્ત્રીજન, આપ્યું અર્ધ વસ્ત્ર સ્વામીન.
અકેકો છેડો પેહેર્યો ઉભે, જાણે તિર્થ નાહ્યાં એવાં શોભે;
અન્ન વિના અડવડિયાં ખાય, સત્યને આધારે ચાલ્યાં જાય.
મહાવન આવ્યાં નેંખરા જાળ, ત્યાં થઈ ગયો સંધ્યાકાળ;
બેઠાં બન્ચો જઈ દ્રુમ તળે, ચુંટિ પત્ર પાથરિયાં નળે.
દુખનિ વાત કિધી નવનવી, દમયંતિ નિદ્રાવશ હવી;
ક્ષુધા અંગે રહી છે વશી, મુખ જાણે પુનમનો શશી.
નળે દીઠિ સુતી સુંદરી, મુકયો નિશ્વાસ નેણાં ભરી;
કોણ દિવસ આવ્યો શ્રીહરી, એ દુખે પ્રાણ નહિ જાય નિસરી.
વૈદર્ભી વસુધા પર પડી, દુખ નહોતું દિઠું અધઘડી;
ઘણે દોહલે વરી મેં એહ, રૂએ રાજા જોઈ જોઈ દેહ.
નખથી નિરખી જોયું મુખ, ત્યારે લાગ્યું મનમાં દુઃખ;
કળિ વળિ તેનું ચિત ફેરવે, રાજા મનમા દેવ મેળવે
શી સગાઈ પર તનયાતણી, દુષ્ટ દમયંતિ એ પાપણી;
પ્રીત છેહ દીધો જેણીએ, મુજવિના મચ્છ ખાધાં એણીએ.
મલિન મન એનું નિરધાર, કો સમે કરે મારો આહાર;
ન ઘટે રહેવું એ સાથે મળી, રાયને બુદ્ધિ ઉપજાવે કળી.
તો શમે રૂદયાની દાઝ, મુકું એકલિ વનમાં આજ;
બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ મન રાજાતણું, કળિનો પ્રેર્યો ક્રોધ્યો ઘણું

મનમાંહે આરાડ ન ગણે, એક વસ્ત્ર પેહેર્યું બે જણે;
ચિર ફાડુ જો બળ કરી, થાય શબ્દ જાગે સુંદરી
છરિ હોય તો તો છેદું પટકુળ, કળિ થયો કાંતુ અનરથ મૂળ;
નજે લીધુ છુરીકા શસ્ત્ર, વચેથી વેહેર્યું અર્ધું વસ્ત્ર
કટકા બે પટકુળના કરી, નળ ચાલ્યો મુકી સુંદરી;
ગયો ડગલા માતજ ભરી, પ્રીત શામાની સાંભરી
વિમાસણ નળ મનમા કરે, વનમા એકનિ ફાટી મરે,
વરી મને દેવને પરહરી, વળિ વનમા સાથે નીસરી.
ત્રિનોદ મોહનિ માનની, કેમ સહે વેદના રજનીની,
ન ધરે મૂકી જાઉ મને, - આવ્યો નળ દમયંતી કને
દીઠું મૂખ અતર પરજળ્યો, મછ સભાગિ પાછો વળ્યો;
કળિ તાણે વાટ વનતણી, પ્રેમ તણે દમયતિભણી
વિચાર પારિનિવીમા પડ્યો, આવન જાવન હિંડોળે ચઢ્યો;
સાતવાર આવ્યો ફરિ ફરિ, તજિ ન જાય સાધુ સુંદરી.
પ્રબળ બળ કળિજુગનુ થયુ પ્રેમ બધન તૂટી ગયુ;
સર્પ કચુકિને તજે જેમ, નજે દમયતી તજી તેમ
વૃક્ષ જેમ પત્રને પરહરે, પુનરપિ અંગિકાર ન કરે;
જેવુ વમનનુ હોય અન્ન, તેવિ મારે એ સ્ત્રી જન.
એ સમે મને મારે નેટ, હુયે વહાલુ એને પેટ;
એવુ કહિને મેલી દોટ, ઉવાટે ચાલ્યો સાસોટ
ત્યા લગે ધાયો ભૂપાળ, રહ્યો જ્યા થયો પ્રાત કાળ

વળણ

પ્રાત કાળ અરુણ ઉદે, ત્યા લગે ધાયો અવનીશ,
જાગ્યુ રૂદે થયુ દુખ ઉદે, દીઠો જ્યારે દીશ રે

કડવું ૩૪ મુ રાગ રામગ્રી

નળરાય જળ નયણે ભરે, કરે વિવિધ વિલાપ;
વ્યાકુળ અગ પોતાતણુ, અનનિ પછાડે આપ
વૈદર્ભિ વામા એક રામા, એકલડી વનમધ્ય,
ભય ધરશે ને ફાટી મરશે, ઝીલ્યાનિ હત્યા અવધ્ય.

નહિ મળે ફરી દોહિલાસ્વરી, શો ઉપનો વિખવાદ;
મનગમતી બોલ દમયંતી નળો માંડ્યો સાદ.
વિશ્વમોહની સૃષ્ટિ દોહની, સુંદરી સુજાણ;
રે મુજવલ્લભ દર્શન દુર્લભ, બોલ્ય પિયુના પ્રાણ
રુદન કરતો વનમાં ફરતો, આવ્યાની જોતો વાટ;
કળિયે ચરણ ધરણના ભુંસા, વન કીધું નરેંદ્રાટ
વડફળ ભૂપાળ વળગ્યો, ને રૂએ તે રુદ્યાફાટ;
મોહધારણ કરમ કારણ, કહે ભુજ દેઈ લલાટ.
રાયજી વિલપે ઘણુ કંપે, સંભારે સુખસ્નેહ;
કુબુદ્ધિ આવિ વાત ભાવી, અન્યાયે દીધો છેહ.
અજગર નાગ વરૂ વાઘ છે, દારુણ વનની હદ;
કરડાં કોતર સિંહના સ્વર, શામા ફાટી મરશે સદ.
દોહવે પામી મેં ગજગામી, દેવ ગયા નિરમૂખ;
સ્વયંવર સાથ સાભળી ગાથ, તે સર્વ પામશે સૂખ.
કોણ નેત્ર લૂએ રાય રૂએ, એવે શબ્દ સાભળ્યો ગાઢો.
જો પ્રેમજળ મુકાવ્ય નળ, બળતાને બાહેર કાઢો
સાંભળિ વાણી રાણિ જાણી, રોઈ રોઈ બેહો સ્વર;
હરખ ભરાયો સ્વરે ધાયો, વીરસેનનો કુંવર
પાડે બરાડ બળે દવાડ, તરફડે મોટો વ્યાળ;
દયાસિંધૂ દીનબંધુ, મને કાઢ નળ ભૂપાળ.
વન્હિ વરદાન ગયો રાજાન, નાગે કિધો નમસ્કાર;
આપ્ય પ્રાણ હો ગુણવાન, હું કરિશ કાંઈ ઉપકાર
વિષથી ન બીધો નાગ લીધો, જોજન દેહ પ્રમાણ;
ખાંદે ચડાવી મુગો બહાર લાવી, શાતાપામ્યો પ્રાણ
પુણ્યશ્લોક માથા પાળિ વાચા, મળ્યો વૈદર્ભિકાંત;
પુછે એમ નગ દોંયો સબળ. અને કહે આડી વૃત્તાંત.

વલણ

વૃત્તાંત કહે ભાઈ કોણ છે, પામ્યો બહુ પરિતાપ;
સર્પ કહે રાય સાભળો, મને હવો ઋષિનો શાપ રે.

કડવું ૩૫ મું. રાગ દેશાખ.

બોલ્યો નાગ કરી પરણામ, મારૂં કરકોટક છે નામ;
પ્રાચિન કર્મે પામ્યો સંતાપ, સમરૂષિયે મને દિધો શાપ.
વિમાન જાતું હતું સ્વર્ગભણી, અજ્ઞાનતા જાગી મુજતણી;
કુતકારિ નાંખી વિષજ્વાળ, દાધા રૂષિ ને ચડિયો કાળ.
પાપી તેં નાંખી વિષલહર, બળજે દવમાં અવની ઉપર
બહુ કાળ તું અવનીમાંય, ભોગવ દુખ પણ જીવ નહિ
મેં કહ્યું શાપ દીધો તે ખરો, મને શાપનો અનુગ્રહ કરો
વન્હિ વેદના દોહલી છે ઘણું, કહ્યું દર્શન થાશે નળતણું.
પુણ્યશ્લોક બહાર કાઢશે. તને શાતા પમાડશે;
તે દિનનો દાઝુછું અહીં, શત સહસ્ર વરસ ગયાં વ
તે તમે આજ દુખ ટાળિયું, પુણ્યશ્લોક સત્ય પાળિયું;
એવું કહિને સર્પેજ ધશો, કરકોટક નળને ડશો.
લાગિ વિષજ્વાળા દાઝ્યો ભૂપ, કાળિ કાયા થયું કુબડું રૂપ;
કાજળપેં શામતા વિશેષ, વાંકુ મુખ પૈચવર્ણા કેશ.
છતે દાંતે ડાચાં ગયાં મળી, નિસરિ ખુંધ કટિ બેવડિ વ
નળ કહે ધન્ય કદ્રુકુમાર, ઘણો રૂડો કિધો ઉપકાર.
મેં તને આપ્યું જીવનદાન, તેં કિધો મને શાહિ સમા
નાગ કહે રખે દુખ ધરો, જોતાં એ ઉપકાર છે ખરો
ગુપ્ત રહેવું સંવત્સર ત્રણ, કો નહિ ઓળખે એણે વ
આ ત્રણ વસ્ત્ર આપુંછું ભૂપ, પરિધાને થાશે મુળ રૂપ.
પેહેરિ જોયાં પરિક્ષા કરી, તતક્ષણ દેહની કાંતિ ફરી;
નળ હરખ્યો થયું દિવ્ય કામ, નાગે બાહુક ધરિયું નામ.
ભૂપ વ્યાળ બે થયા વિદાય, અયોધ્યા ગયો નૈષધરાય;
દેખિ માણસ ખસે અરાં પરાં, ધાય બાહુક પુંઠે છોકરાં.
જે જે માર્ગ મહીપતિ પળે, ત્યાં ત્યાં માણસ જોવા મળે,
હસે લોક રૂપે લીક વાળી, નાંખે કાંકરા પાડે તાળી.
રાજસભામાં રાજા ગયો, પ્રતિહાર સાથ ખરિને રહ્યો;
દીઠી સભા હરી રૂતુપર્ણ, વિધિયે આ ક્યાં નિર્મ્યું વર્ણ.

હાર્યું કાજળ જાણૂ કળ, આતો રૂપે જાણે બિજો નળ;
કહો કોણ છો સ્વરૂપ ધામ, કયમ આવવું પડ્યું આ ગામ.
નળ કહે મારૂ બાહુક નામ, આવ્યો ઉદર ભરવાને કામ;
હું અશ્વમંત્ર જાણું રાજન, એકુ એક દિને શત જોજન.
કહે રતુપર્ણ મોટું કારણ, આ રૂપ ને વિદ્યા અસાધારણ;
નળ છંદ્ર વિના જાણે નહીં, મંત્ર પ્રાપ્તિ તને કયાંથિ થઈ.
હું નળનિ કરતો સેવાય, મંત્ર પાઠ કરતા નળરાય;
કો સમે પ્રકાશિ ભણતા તેહ, ત્યાંથિ વિદ્યા હું પામ્યો એહ.
નૈષધપતિ તો વનમા ગયો, તે દુખે બળી આવો હું થયો;
આવ્યોછું રહેવા તમ કને, અન્ન વસ્ત્ર આપજો મને.
નહીં કરૂ હુ નીચું કામ, નહીં ધરાવું સેવક નામ,
રાયજી હું તમને નહિ નમું, સ્વયંપાક કરીને જમું
રાજા કહે રહો જેમ તેમ, વિદ્યાવાન જવા દેઉ કેમ;
દીધો હયપતિનો અધિકાર, સેવક માત્ર કરે નમસ્કાર.
જદપિ માન તે પામ્યો ઘણું, પણ કહેવાયુ દાસત્વપણું;
હયશાળામા જઇને રહ્યો, અશ્વપતી તે રાજા થયો.
છે વિજોગની વેદના ઘણી, નિત્યે સુએ શ્લોક એક ભણી,

*श्लोकः स्वागतावृत्तं.

आतपे धृतिमता सह वध्वा, यामिनी-विरहिणा विहंगेन;
सेहिरे न किरणा हिमरश्मे-र्दुःखिते मनसि सर्वं मसह्यम्.

ભાવાર્થ વસંતતિલકા છંદ

જે ચક્રવાક દિવસે વહુ સાથ રાખે, તે સગ રગ રમતા રવિતાપ સાખે;
રાતે વિજોગથકિ ચંદ્રપ્રકાશ ખુચે, જો દુઃખ હોય દિનમા કશુએ ન રૂચે.

રાગ ચાલતો.

એવુ કહિને કરે શયન, વિસ્મય થાય પાડોશી જન;
બાળક બિહામણો આવી વરયો, કદ્રુપને વિયોગ તે કશો.

---

* કિરાતના નવમા સર્ગનો ૩૧ મો શ્લોક

કડવુ ૩૫ મુ રાગ દેશાખ

બોલ્યો નાગ કરી પરણામ, | મારૂ કરકોટક છે નામ,
પ્રાચિન કર્મે પામ્યો સતાપ, | સમરૂષિયે મને દિધો શાપ
વિમાન જાતુ હતુ સ્વર્ગભણી, | અજ્ઞાનતા જાગી મુજતણી,
કુતકારિ નાખી વિષજ્વાળ, | દાધા રૂષિ ને ચડિયો કાળ
પાપી તેં નાખી વિષલહર, | બળજે દવમા અવની ઉપર
બહુ કાળ તુ અવનીમાય, | ભોગવ દુખ પણ જીવ નહિ
મેં કહ્યુ શાપ દીધો તે ખરો, | મને શાપનો અનુગ્રહ કરો
વન્હિ વેદના દોહલી છે ઘણું, | કહ્યુ દર્શન થાશે નળતણુ
પુણ્યશ્લોક બહાર કાઢશે | તને શાતા પમાડશે,
તે દિનનો દાઝુછુ અહીં, | શત સહસ્ત્ર વરસ ગયા વ
તે તમે આજ દુખ ટાળિયુ, | પુણ્યશ્લોક સત્ય પાળિયુ,
એવુ કહિને સર્પેજ ધશો, | કરકોટક નળને ડશો
લાગિ વિષજ્વાળા દાઝયો ભૂપ, | કાળિ કાયા થયુ કુબડુ રૂપ,
કાજળપેં શામતા વિશેન, | વાકુ મુખ પચવર્ણા કેશ
છતે દાતે ડાચા ગયા મળી, | નિસરિ ખુધ કટિ બેવડિ વળી
નળ કહે ધન્ય કદ્રુકુમારે, | ઘણો રૂડો કિધો ઉપગાર
મેં તને આપ્યુ જીવનદાન, | તેં કિધો મને શાહિ સમાન,
નાગ કહે રખે દુખ ધરો, | જોતા એ ઉપકાર છે ખરો
ગુપ્ત રહેવુ સવત્સર ત્રણ, | કો નહિ ઓળખે એણે વર્ણ,
આ ત્રણ વસ્ત્ર આપુંછુ ભૂપ, | પરિધાને થાશે મુળ રૂપ
પેહેરિ જોયા પરિક્ષા કરી, | તતક્ષણ દેહની કાંતિ ફરી,
નળ હરખ્યો થયુ દિવ્ય કામ, | નાગે બાહુક ધરિયુ નામ
ભૂપ વ્યાળ બે થયા વિદાય, | અયોધ્યા ગયો નૈષધરાય,
દેખિ માણસ ખસે અરાં પરા, | ધાય બાહુક પુઠે છોકરા
જે જે માર્ગ મહીપતિ પળે, | ત્યા ત્યા માણસ જોવા મળે,
હસે લોક રૂપે લીક વાળી, | નાખે કાંકરા પાડે તાળી
રાજસભામા રાજા ગયો, | પ્રતિહાર સાથ ખશિને રહ્યો,
દિઠી સભા હરો રૂતુપર્ણ, | વિધિયે આ કથા નિર્મુ વર્ણ

હાર્યું કાજળ જાગૂ ફળી, આતો રૂપે જાણો બિજો નળ;
કહો કોણ છો સરૂપ ધામ, ક્યમ આવવું પડ્યું આ ગામ.
નળ કહે મારૂં બાહુક નામ, આવ્યો ઉદર ભરવાને કામ,
હું અશ્વમંત્ર જાણું રાજન, બેહુ એક દિને શત જોજન.
કહે રતુપર્ણ મોટું કારણ, આ રૂપ ને વિદ્યા અસાધારણ;
નળ ઇંદ્ર વિના જાણે નહીં, મંત્ર પ્રાપ્તિ તને ક્યાથિ થઈ.
હું નળનિ કરતો સેવાય, મંત્ર પાઠ કરતા નળરાય,
કો સમે પ્રકાશિ ભણતા તેહ, ત્યાથિ વિદ્યા હું પામ્યો એહ.
નૈષધપતિ તો વનમા ગયો, તે દુખે બળી આવો હું થયો;
આવ્યોછુ રહેવા તમ કને, અન્ન વસ્ત્ર આપજો મને.
નહીં કરૂં હું નીચુ કામ, નહીં ધરાવુ સેવક નામ,
રાયજી હું તમને નહિ નમું, સ્વયંપાક કરીને જમુ
રાજા કહે રહો જેમ તેમ, વિદ્યાવાન જવા દેઉં કેમ,
દીધો હયપતિનો અધિકાર, સેવક માત્ર કરે નમસ્કાર.
જદપિ માન તે પામ્યો ઘણું, પણ કહેવાણુ દાસત્વપણું;
હયશાળામા જઇને રહ્યો, અશ્વપતી તે રાજા થયો
છે વિજોગની વેદના ઘણી, નિત્યે સુએ શ્લોક એક ભણી,

*श्लोकः स्वागतावृत्तं.

आतपे धृतिमता सह वध्वा, यामिनी-विरहिणा विहंगेन;
सेहिरे न किरणा हिमरश्मे-र्दुःखिते मनसि सर्व मसह्यम्.

ભાવાર્થ વસતતિલકા છંદ

જે ચક્રવાક દિવસે વહુ સાથ રાખે, તે સગ રગ રમતા રવિતાપ સાખે;
રાતે વિજોગથકિ ચંદ્રપ્રકાશ ખૂચે, જો દુઃખ હોય દિનમા કશુએ ન રૂચે.

રાગ ચાલતો.

એવુ કહિને કરે શયન, વિસ્મય થાય પાડોશી જન;
માળક મિહામણો આવી વસ્યો, કદ્રુપને વિયોગ તે કશો

* કિરાતના નવમા સર્ગનો ૩૧ મો શ્લોક

તે શ્રીયે સુકૃત શુ કર્યું, જેણીએ આ પુતળુ વર્યું;
વારૂ થયુ જે વિપત્તિ પડી, આ ભૂતથી છૂટી બાપડી.

વળણ.

બાપડિ છૂટી લોક કહે, રહ્યો રાયને રીઝવી,
બ્રહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, હવે દમયંતીની શી ગત્ય હવી.

કડવું ૩૬ મુ. દોહરા.

સ્વપનુ આવ્યુ નારિને, મુકી જાયછે નાથ,
ઉઠી અચાનક અંગના, ગ્રહવા પ્રભુનો હાથ.
થાય ફરિ ફરિ ગાભરી, જૂએ ચારે પાસ,
અબળાના રૂદય કોમળા, હુ બિહું તમારે હાસ
જોયુ વન ફરી ફરી, સમ દેઈ કીધો સાદ,
ન બોલ્યો નાથ નિરાશ થઇ, પછે રોતી ગાઢે નાદ.

રાગ મારૂ.

અમો અબળા માણુસ બીજે, ન કીજે હાસ, હો નળરાય
કેમ ધીરજ ધરૂ હું નારી, તમારી દાસ, હો નળરાય
રાત્ય અંધારી તો અમારી, વલે શી થાશે, હો નળરાય
તમ ચરણ કેરી આણુ, પ્રાણ મારા જાશે, હો નળરાય
અહિયા બોને સાવજ નાગ, વાઘ ને વરૂ, હો નળરાય
બોનો હું રહિશ કયમ, સમ હું મરૂં, હો નળરાય
હાજી હાજી જાઓછો હાડ, રાડ થાશે કામ, હો નળરાય
શુમ રેશા ન આવે દયા, દેખી મારા આસ, હો નળરાય
તમારા પગલા ન દેખુ કય, પથ કેમ લહૂં, હો નળરાય
રાત્ય અધારી ભયાનક, સ્થાનક કયમ રહૂં હો નળરાય
નૈષધરાયનણી જે ગણી, તાણી રોય, હો નળરાય
પ્રભુ અંગ અલેવ મારા, તારા જોય, હો નળરાય
થઇ ઘેલી સરખી ચાલે, વાલે તરછોડી, હો નળરાય
ઓઢુ વનડું આડયુ જોતુ, રોતુ મુકયુ છોડી, હો નળરાય
વલવલતિ વૈદર્ભી વાંચે, ઉચાટે ભરી, હો નળરાય
કહો સ્વામી જે કારણ રૂપ, દુંપ પરહરી, હો નળરાય.

વાલાજી ન દીજે છેહ, નેહ વિચારો, હો નળરાય
આ તો કર્મે વાળ્યો આંક, વાંક શો મારો, હો નળરાય

વળણ.

શો મારો અપરાધ સ્વામી, દારૂણ વન મૂકી ગયા;
અલ્પ ભ્રાંતિયે હું તજી, અંતર નહિ ઉપની દયા.

કડવું ૩૭ મું રાગ રામગ્રી.

વૈદર્ભિ વનમાં વલવલે અંધારી રાત;
ભામનિ ભય પામી ઘણું, એકલડી જાત; વૈદર્ભિ.
રમનાપે નામ દે નળતણું, જાપ જપની જાત;
શુધ્ય નથીરે શરીરની, ભાગે કાંટા પાય; વૈદર્ભિ.
રોઈ રોઈ રાતી આંખડી, ખુટયું આસુનું નીર;
નયણે ધારા બે ઝરે, વહેછે રૂધીર; વૈદર્ભિ.
દોડંતી તે આખડે, વાગે પાયમાં ઠેશ;
ચાલતી ઊભી રહે, ભરાય કાંટામાં કેશ; વૈદર્ભિ.
અંગે ઊઝરડા ઘણા, ઝરે શોણિત ધાર,
ઓ નળ ઓ નળ બોલતી, બિજો નહિ વિચાર; વૈદર્ભિ.
ઉંડાં કોતરે ઉતરે, ચડે ગિરી ગરાડ;
અશુધે ઉર ધડકે નહિ, પાડે વાઘ બરાડ, વૈદર્ભિ.
વાંકિ વાટે ટિંબા ટેકરા, ભયાનક ખોહ;
રાફમાં સાપજ ફુંફવે, ઘણુ ઘુત્રવે ઘોહ; વૈદર્ભિ
શબ્દ પશુ પખીતણા, ન પડે કાંઈ પ્રીછ;
વરૂ વણિયર બિહાવે બહુ, ધાય પુંડે રીછ, વૈદર્ભિ.
શુકર રોઝ છિકારગા, ચિતરા દેછે ફાળ,
ફાલુનાદ હોયે ઘણા, બહુ બોલે શિયાળ; વૈદર્ભિ.
આંબા આંબલિ લીંબડા, એખરા છે અપાર;
શીશમ સાલડિ સેમડી, ફળે ફેર ન સાર, વૈદર્ભિ.
ખેર ખાખર ને કાચકી, કાંટાળી ચોર;
બાવળિયા બીહામણા, ત્યાં ઝાઝી બોર; વૈદર્ભિ.
આખડી પડેછે સુંદરી, ચરણે વેલાં વિટાય;
છૂટા કેશ કામનીતણા, શાખરે ઝીણા ભરાય; વૈદર્ભિ.

અથડાયે વૃક્ષ અગણુ, મુકે કાંટામાં પાય,
શુધ્ય નથીરે શરીરની, ભજતી નગરાય, વૈદર્ભિ
દિવસ રયણી સૂઝે નહીં, એવુ ગાઢુ અરણ્ય,
દમયંતી ભૂલી પડી, દહાડા થયાછે ત્રણ્ય, વૈદર્ભિ
અન્ન ઉદક નહાવું નહીં, બેસવું ન શયન
ત્રણ્ય દિવસ એમ વહિ ગયા, ભમતા તે વન, વૈદર્ભિ

વળણ

ભમતા વન નૃપ ભામની, ત્રણ્ય દિવસ ગયા વહી,
વાટ ઘાટ કે ગામ ઠામ, પ્રેમન માઈ પામી નહીં

કડવુ ૩૮ મુ રાગ રામગ્રી

ભૂલિ ભમેછે ભામની, નૈષધનાથની નાર,
હો નળ હો નળ બોલતી જિમ રાજકુમાર, ભૂલિ ભમેછે
ધોવાયુ કાજળ આંસુએ, વેદનાએ વ્યાકૂળ,
અરધ ઊઘાડી દેહડી, નાથે ફાડયુ પટકૂળ, ભૂલિ ભમેછે
એવે દિઠો એક ચીતરો, ધરિ ધીર ઉલટ
પૂછિ ભાગ ભૂપાળની તારા સરખી છે કટ, ભૂલિ ભમેછે
શાર્દૂલ દીઠો વનમાં વૈદર્ભિ પુછે વહાલ,
નૈષધ દેશી વાટે મળ્યા, તારા સરખી છે ચાલ ભૂલિ ભમેછે
સાવજ ચાયે ગાભરો ભયથી નશિ જાય,
વનદેવી મને ઝાલશે, પશુ ઘણા કપાય, ભૂલિ ભમેછે
પૂછ્યુ ઉંચા દ્રુમને, તારિ ગગને ગઈ ડાળ,
તરૂપતિ જો મારી વતી, કહીં દીસે ભૂપાળ, ભૂલિ ભમેછે
ઉત્તર દ્રુમ આપે નહીં તેમ રાણી રોય,
પુણ્યશ્લોક મને પરહરી શત્રુ થયુ સર્વે કોય, ભૂલિ ભમેછે
અજગર પડ્યોછે વાટમાં વિકાશી મુખ ભાગ
દમયંતિયે પ્રીછ્યો નહીં, મેલ્યો મુખમાં પાગ, ભૂલિ ભમેછે
ચરણ ગળ્યો જાનુ લગી વિષ ચડિયુ શરીર,
પડિ બોમ્બ માદ નળ કરે મુખે પડી રીન, ભૂલિ ભમેછે
અજગર આનંદ પામિયો, ભલું જડિયુ ભક્ષ,
વૈદરભી ઘણું વનાને ઉંચા ચડિ ગયા ચક્ષ, ભૂલિ ભમેછે

કંઠે તો કાંટા પડ્યા, સુખે પડિયો શોક;
મરણ સમે મારૂં કો નહીં, રસનાયે પુણ્યશ્લોક; ભૂલિ ભમેછે.
રોતી ગણી માંભળી, પારધિ આવ્યો ધાઈ,
પગ અજગરના મુખમાં, શામા દીઠી આહી; ભૂલિ ભમેછે.
પારધિયે અજગર મારિયો, કુહાડીને ઘાય,
જુગત કરી મૂકાવિયો, નળપત્નિનો પાય, ભૂલિ ભમેછે.
વૈદર્ભીને વિષ ચઢ્યુ નહીં, વાસવનું વરદાન;
કરતળ વામ સુચાતરો, દેહ રહિ પરમ નિધાન, ભૂલિ ભમેછે.

વળણ.

દેહ રહિ પરમ નિધાન રે, હળાહળ ગયુ ઉતરી,
કહે ભટ પ્રેમાનંદ પછે, શું દુ:ખ પામી સુંદરી

કડવુ ૩૯ મું. રાગ મારૂ.

વિષધર માર્યો વ્યાધે આવી, મહેલા મૃત્યુથકી મૂકાવી;
વ્યાધે અજગર લીધો હાથે, ચાલ્યો દમયંતિ તેડી સાથે.
પારધિ હીંડ્યો જુગતે છતી, જાય દમયંતિ બિહિતી બિહિતી;
ગયો એક સરોવર તીર, પ્રક્ષાલન કિધુ સર્પ શરીર.
દેખતા દમયંતિ પ્રત્યક્ષ, વ્યાધે અજગર કીધો ભક્ષ,
મુખનુ પાસુ તે રહેવા દીધુ, બાકી શરિર તે ભોજન કીધુ.
દમયંતિ તો વિસ્મય હવી, આ તો વાત દિઠી મેં નવી;
પારધિ કહે હો નારી, તમો દીઠી વિદ્યા અમારી.
મનનિ ખટપટ સઘળી છાંડો, પ્રેમ કટાક્ષ મુજપર માંડો,
હું તો પારધિપતિ છુ વ્યાધી, પટરાણી કરૂં ભલે લાધી
એકલા આવ્યા આણી દશે, કાં ન બોલો રળીરસે,
ગણુ માત તાત ને સ્વામી, વન નિસર્યા વૈરાગ પામી
કોણે વચન કહ્યુ રે કવરહુ, કાં અમર અંગે અરહુ,
શુ નગ્ન નગ્ન મુખે જોવો, છો ડાહ્યા ને ઘેલામા ખપો
જદપી દુ:ખ તમને પડિયુ, પણ ભાગ્ય મારૂં ઉઘડિયુ,
એમ કહિને ગયો સ્પર્શ કરવા, ત્યારે અબળા લાગી ઓસરવા.
જેશો રાહુ ચંદ્રને ચાંપે, તેમ દમયંતિ થરથર કાંપે;
મા ભરિશ ઓરેરૂં ડગ, મુજ પર ત્રુટી પડશે ખગ.

હું તો ભીમકરાયનિ બાળી, અસ્યા હું નહિ ચુકવાવાળી;
હું તો દમયંતિ નળની નારી, પારધી કહે ભાગ્યદશા મારી.
એવું કહિને પારધિ ધશિયો, અબળાને ક્રોધ મન વશિયો;
મૂરખ કહ્યુ માન રે મારૂં, હો જમપુરના વટેસારૂ.
ઉપકાર તારો હું જાણું, તે માટે હું દયા કાંઈ આણું;
બળ મા કર તું મુજ સાથે, મુરખ મરણ ચડ્યુંછે માથે.
કેમ જાવા દેઉં ભોળી ભામ, મુજ વિરહીતણો વિશ્રામ;
હુમાં શો અવગૂણજ દેખો, મને શા માટે ઉવેખો.
મારે મંદિર સ્ત્રી છે તરણ, તે રહેશે તમારે ચરણ;
આપણ બે જીવ જીવશું જડિયા, કોણ સુકૃતથી સાંપડિયાં.
ચનાર હશે તે દેખશ થાશે, પણ નહિ દેઉં તમને જાવા;
સુખે પારધિ વંશમાં વરતો, હું નળથી નથી કાંઈ નરતો.
લક્ષણવંતિ મને લોભાવો, પૂરિ વાસ સદન શોભાવો;
અન્ન વસ્ત્રે નહીં દમાવો, ડયો ગૃહસ્થાશ્રમનો લાવો.
ભક્ષ દુઃખ ન ધરશો ચિત્ત, શત પશુ વેધશું નિત્ય;
લિયું જોઈ કહે ધન્ય વિધાતા, મને દમયંતિનો દાતા.
મારી કર્મદશા છે ચડતી, વૈદર્ભી પામ્યો રડવડતી;
દેવ નહિ પામ્યા ખપ કરતા, મને વાર ન લાગી વરતાં.
તૃણનો મેરૂ ને મેરૂનો તરણ, તારી લીલા અશરણ શરણ;
ભોગવિ ન શક્યો નૈષધસ્વામી, નજો ખોઇ નારી મેં પામી.
શું નળ નળ જપના લાગી, પહોર નિશાયે ગયો ત્યાગી;
શે લોભે લ્યો નળનું નામ, જેણે દુખિયાં કીધાં આમ.
બોલો આધાર પ્રાણજીવન, ધાયો દેવાને આલિંગન;
કૂપે સતિયે સંભાળ્યુ સત્ય, રોઈ સમર્યા કમળાપત્ય.
વીઠલજી ચડજો વારે, હું તો રહિશુ તમ આધારે;
જો વિપત સમેના શામ, મધુસૂદન રાખો મામ.
આપ્યું પદ ધ્રુવને અવિચળ, આહથી મુકાવ્યો મદગળ;
રાખ્યો પ્રલ્હાદ વસિયા થંભ, રખે કરો હું વેળા વિલંબ.
સત્ય હોય સદા નિરંતર, અસત્યથી હોઉં સ્વતંતર;
ો મુગ્યો હોય નળ મનથી, જો કુદષ્ટે જોયું નહિ અન્યથી.

આપતકાળે રહી જો હું સત્યે, સુખ સમે રહી શુભ મત્યે;
પચ મહાભૂત સાક્ષીમાન, ન ચુકી હોઉ નળનું ધ્યાન
સત્ય બળે હું દેઉંછુ શાપ, ભસ્મ થાજો પારધી આપ;
વાક્ય નીસર્યું મહેલાને મુખથી, અગ્નિ લાગ્યો પગને નખથી
સ્તવન કીધું બેઉ કર જોડી, જોતામાહે થયો ગખોડી;
પ્રેમદા પામિ અતિ પરિતાપ, ઉપકારીને દીધો શાપ.
જદપિ વ્રત મારૂ નવ ભાગ્યુ, પણ લૌકિક લાછન લાગ્યુ,
લોકને પારધીનો સદેહ, માટે પાડુ હુ મારી દેહ.
પ્રાણ ત્યાગે હુ બિહિતી નથી, કંઠ પાશ કર્યો કેશ ગુથી;
ગાળો કરિને ઘાલ્યો કંઠ પાશ, મનમા ચીંતવિ એવી આશ
વિષ્ણુ કને વર માગિને મરૂ, નળનિ દાસી થઈ અવતરૂ,
એવે કળિજુગે વાર્યું મન, કરૂ કૌતક હુ ઉતપન
મરણથી ઉગારી લીધી, એવી કળિજુગે માયા કીધી;
તાપસ આશ્રમ દીઠી વાડી, ગઈ દમયતિ શ્વાસો કહાડી
નગ્ન દિગબર છે મહત, ગઈ પાસે ને હરખ્યુ ચ્યત,
બોલ્યો કળિજુગ નાસિકા ગ્રહી, મછ મારે પ્રીતજ ગઈ
શકે ભિમકસુતા દમયતી, તજિ નાથે હિંડે ભમયતી;
અલ્પ અપરાધની ભ્રાતે, સ્વામની તજિ દીધી રાતે
દમયતિ આનંદી અપાર, જોગિ જગદિશનો અવતાર;
ફરિફરિને પાગે નમે, નળનુ પ્રશ્ન કરેને તમે
મુનિ કહે નળરાય છે ક્ષેમ, પણ તુજ ઉપર નથી પ્રેમ;
નળ નરિ શોધિઠે અન્ય, તુ કરજે જે ઉપજે મન.
હરખ્યો પ્રેમદાકેરો પ્રાણ, મારા નાથને છેરે કલ્યાણ,
લક્ષ નારી કરે રાજન, પણ મારે તો નળનુ ધ્યાન
રિ હાસ થયો જાણિ નળ, નારિયે લિધુ જળ ને ફળ;
પામિ વિરામ કીધુ શયન, નીદ્રાવશ થઇ સ્ત્રીજન

વલણ.

નળસ્ત્રી નીદ્રાવશ થઈ, આવ્યો સ્વપનમા પુષ્કરયોધ;
ચાર ઘટિકાયે જાગી ચતુરા, થઈ તાપસ વાડી ફોક રે

કડવું ૪૦મું. રાગ મલાર.

ભીમક સુતા જાગી કરીને, ચારે પાસે જોય રે;
નહિ તાપસ વન બીહામણું, પછે નળની નારી રોય રે.
હું પાપણીને પગલે કરીને, મુનિયે મૂક્યો હામ રે;
કોણ કૃત્ય મેં આચર્યા જે, વિપત પડીછે આમ રે.
હોંરે સાદ કરતી સ્વામીને, ત્રિભુવન-નાયક નર રે,
ગગને રહી હરખે ઘણું, જે ઊવેખ્યા અમર રે.
લક્ષણવંતે લોક હસાવ્યા, સ્વપરના શત્રુ સર્વ રે;
આજ રિપુને વહી જાયછે, કૌતકકેરૂં પર્વ રે.
એવુ જાણી મારા નાથજી, મુજ દાસીનિ લ્યો સભાળ રે;
હો વિહંગમ વેવિશાળિયા, મને મૂકી નળ ભૂપાળ રે.
હો વજાવતિ મારી માતા, મારૂ ઢાક્ય ઉવાડું ગાત્ર રે;
હો ભિમક મારા તાતજી, શોધિ મતાવો જામાત્ર રે
હો નૈષધ દેશના રાયજી, ઓચિંતુ ઘો દરશન રે;
ભૂપ રૂપને જાઉં ભામણે, હો સલુણા સ્વામીન રે.
વૈદર્ભિ નાથ વિજોગણી, વિરહે વ્યાકુળ શરીર રે,
ચતુરાને વન ચાલતાં આવી, સલિતાકેરી તીર રે.
આનદી અબળા અતિ ઘણું, ઉતરતા દીઠા લોક રે;
ધાઇને પૂછે પ્રેમદા ભાખયો, દીઠા ક્યાંઈ પુણ્યશ્લોક રે.

વળણ.

પુણ્યશ્લોક છે એ સાથમાં, એમ પૂછે નળની નારિ,
નદી ઉતરતાઆશ્ચર્ય પામ્યા, પરદેશી વેપારિ રે.

કડવું ૪૧ મું. રાગ મલાર.

સામ ખરી પૂછે સતી, વેપારી રે,
કહિં દીઠ છે નૈષધપતિ, વેપારી રે.
પ્રભૂ ગયા છે પરહરી, વેપારી રે;
છે તમમા વાત કહો ખરી, વેપારી રે.
દેખાડો નગ નાથને, વેપારી રે;
રેહૂં હજો સઘળા સાથને, વેપારી રે.

સાચું બોલો નદીની તીર છો, વેપારી રે;
વિપત્ત સમયના વીર છો, વેપારી રે.
રૂપે અહ્નાયે વાળી હદ રે, વેપારી રે;
મારો સ્વામી ઓળખાશે સધ રે, વેપારી રે.
છે અદભુત ગોરૂં ગાત્ર રે, વેપારી રે;
દિઠે અડસઠ તીરથ જાત્ર રે, વેપારી રે.
ગોરૂં મુખ ને મુછ વાંકડી, વેપારી રે;
મોટી ભ્રકુટી ને આંખડી, વેપારી રે;
કાંતી મણી જેવી ચટકતી, વેપારી રે;
ચાલ્ય ચાલેછે લટકતી, વેપારી રે.
કંટે મોતીનું લેહેરીયું, વેપારી રે;
અરધું પટોળું પહેરીયું, વેપારી રે.
મુગટે માણક ઝળકતાં, વેપારી રે;
શ્રવણે કુંડળ લળકતાં, વેપારી રે.
અધર આંબાની કાતળી, વેપારી રે;
વિશાળ રૂદે કટિ પાતળી, વેપારી રે.
જેના બોલ સાકરથેં મીઠડા, વેપારી રે;
એવા નૈષધ નાથ કહિં દીઠડા, વેપારી રે.
ત્યારે વણઝારા એમ ઉચરે, શુણ શામા રે;
નિર્લજ વનમાં શું ફરે, શુણ શામા રે.
કો કહે કૃત્યા વનવસી, શુણ શામા રે;
કો કહે દિસે રાક્ષસી, શુણ શામા રે.
કો કહે મોટી પાપણી, શુણ શામા રે;
કો કહે દીસે શાકણી, શુણ શામા રે.
કો કહે હૂં નૈષધપતી, હો ઘેલી રે;
આવો આલિંગન દીજે સતી, હો ઘેલી રે.
વાંકી દૃષ્ટે જૂએ ઘણા, હો ઘેલી રે;
દુખ પામ્યામાં નહિ મણા, હો ઘેલી રે.
રોતી નાવે બેઠી સુંદરી, શુણ રાય રે;
લોકમાં બળતી ઉતરી, શુણ રાય રે.

વેપારી ત્યા વાસો રહ્યા, શુણ ગાય રે,
બે પહોર નિશાના ગયા, શુણ રાય રે
નયણે આસુડા ગળે, શુણ રાય રે,
દમયતિ બેઠી ઝાડ તળે શુણ રાય રે
ગજ જૂથ પીવા આવીયુ, શુણ રાય રે,
કળિયે સિંહ થઈ બિહરાવીયુ શુણ રાય રે
ત્યારે ભડકી મેગળ-મડળી, શુણ રાય રે,
વેપારીને માર્યા દગી, શુણ રાય રે,
સતિને કુછિત વાક્ય બોલિયા, શુણ રાય રે,
તે પાપી ગજે રોળિયા શુણ રાય રે
પછે અધિપતિ વેપારિતણો, શુણ રાય રે,
તેઓ સાથ જીવનો આપણો, શુણ રાય રે
બાધિયો કુતોહળ મોકુ હવુ, શુણ રાય રે,
મને ઘટે છે બિજે વન જવુ, શુણ રાય રે
એવે કળિજુગ પાપિ આવિયો, શુણ રાય રે,
વેર જોશીનો લાવિયો, શુણ રાય રે
તિથિપત્ર જોઈ જોઈ કહે, શુણ રાય રે,
ચેતો કોઇ જીવતુ નહિ રહે, શુણ રાય રે

રહ્યું બોલાતું હો, કંકે કાંટા પડે રે;
બંધન ત્રૂટ્યું હો, નામતિ આખડે રે.
હું વધુને દેખી હો, પૂર્વજ લાજિયા રે;
સુજને રાખો હો, નૈષધ રાજિયા રે.
ત્રાસે ને નાસે હો, પાછું ફરિ ફરિ જુએ રે;
રાજ મારગે હો, દમયંતી રૂએ રે.
અંગે બહુ ઢીમાં હો, રૂધિરધારા ઝરે રે;
સગ બહુ ઉઠ્યા હો, અવલોકન કરે રે.
ઉષ્ણ છે રેણુ હો, ચરણ બહુ દાઝે રે;
કળિ થયો પુંઠે હો, દુઃખ દેવા કાજે રે.
નગર એક આવ્યું હો, અબળા ઉલાસી રે;
ત્યાં રાજ્ય કરે હો, ભાનુમતિ માસી રે.
પુરમાં આવી હો, એવી અવસ્થા રે;
ઘેલી જાણી હો, લોક બહુ હસતા રે.
બાળક પુંઠે હો, તાળિયો પાડે રે;
શે હાંકે કચા હો, રેણુ ઉડાડે રે.
વૈદર્ભી વીલી હો, શેરી ચૌટાં ફરે રે;
લોક નાંખે કાંકરા હો, કર આડો ધરે રે.
જરૂખે બેઠી હો, માસી ભાનુમતી રે;
દયા તેને આવી હો, તેડાવી સતી રે.

વળણ.

સતી તેડાવી રાણિયે, જઈ અબળા ઉભી રહી;
ભાણેજે માસી ઓળખી, પણ દમયતી ઓળખી નહીં રે

કડવું ૪૩ મું. રાગ ગોડી.

દમયંતિ મંદિરમાં પળે, અવાસ ન આવે આંખડી તળે;
ભાનુમતિ જોઈ વિસ્મે હવી, કહે પ્રેમદા કોણ પરભવી.
પ્રભુતા તારા મનમાં રમે, ભાગ્યવાન કાં વનમાં ભમે;
છો રૂદ્રાણી કે વૈષ્ણવી, કોણ કારણ ધર્યું રૂપ માનવી.
લૌકિક કષ્ટ વેઠેછો માત, કહો યથાર્થ માંડી વાત;
ના બાઈ માનવિ છું સર્વથા, કર્મ ભોગે ભોગવતી વ્યથા.

નર નારિયે યાત્રા માડી, અતરિયાળ ગયા પ્રભુ છાડી,
ન જાણિયે શુ દુખ મન ધરી, નિશાયે નાથ ગયા પરહરી
[illegible]મ કથા એ મારી માત, માશી કહે સાભળને વાત,
કહિયેક તને દીઠિછે ખરી, જાણિયે ભગનીની દીકરી
પણ ન હોય તેની અવસ્થા એવી છો રૂપે દમયતી જેવી,
સુખે રહો સદનમા સતી, તુ મારે જેવી ઇદૂમતી
સુબાહુ સુત મારો જેહ, બેહેન કહિ બોલાવશે તેહ,
કહે દમયતિ રાખી મામ, નહિ કરૂ હુ નીચુ કામ
નિત્ય એક વિપ્રને આપુ અન્ન, હવિષ્યાન્ન કરૂ ભોજન,
એવુ સાભળિ હરખી રાણી, રાખિ સતી મન ઉલટ આણી
સતિ નામ ધરાવી રહી, દમયંતિ ઓળખાઈ નહીં,
રાત્ય દિન કરે નળનુ ધ્યાન, વિદેશિ વિપ્રને આપે આમાન્ન
ટલિયો તેડાવે વાટે જતો, જાણે નળ સ્વામી થાયે છતો,
હવિષ્યાન્ન જમે અવની સૂએ, દેહ દમન કરી દિન ખુએ
સુખ સાભરે ત્યારે તન તપે, રાત્ય દિવસ તે નળને જપે,
ઘણા દિવસ એમ ગયા વહી, કળિજુગને મન ચિંતા થઈ
નળથિ મન ચળે નહિ રતી, તો કયમ વરાય મારી વતી,
દૂષ આણે જે નળને સાથ, તો દમયતી આવે મુજ હાથ
વળિ વિપત એને પાડુ, એને માશિ સાથે વઢાડુ,
માશિની દિકરી ઇંદુમતી, એક દિવસે નહાતી હતી
મોતિહાર કઢિથિ ક્હાડ્યો ભિંતને ટોડલે વળગાડ્યો,
દમયતિ હતી તે સમે, સગ ઇંદુમતિને બહુ ગમે
ટોડલામા પેઠો પાપી કળી, મુગતાફળની માળા ગળી,
ઇંદુમતિયે માડ્યો શણગાર, જુએ તો નવ દીઠો હાર
અરો પરો તે ઓળ્યો ઘણું વિચાર્યું કૃત દાસીતણુ,
પુછ્યુ તેડીને એકાત, બાઇ તુજ પર આવેછે ભ્રાત્ય
લાવ્ય વેહેલિ ક્યા મૂકી માળ, દમયતિને લાગી ઝાળ,
બાઈ બેહેન ન ચડાવો આળ, જાશે પૃથવી રસાતાળ
જોઈ બોલો વદને વાક, સ્વામિ દ્રોહિ પડે કુમ્ભિપાક,

વલણ

કુબિપાક પડે સર્વથા, ન ઓળે માસુ ભેદ
વેર ગખી ન જાણી, એમ કા ધેઠો છેદ

કડવું ૮૪ મુ રાગ પરજીયો.

ઇંદુમતી કહે સાભળ બાઈ, તેક ન મજાણો
દમયતી કહે નણ ચોરીએ, શામાટે ન ણાનો
હાથમાથી હાર તેહને, ના કહો કયમ ચાલે રે,
તરકર કરિને તો બાને જો, સ્મુ નાથે જાને રે
નિશ્ચા હું કહેતી નથી બાઈ, હાર માળા તે તુજ પાખે રે,
એની ભુડી હું જો હઉ તો, નજરમા કેમ મને રાખે રે
માતા માનિયે માનજ દીધુ, સતી સરખી જાણી રે,
આમાવની મુજને કયમ ઓળખી, શુ લેતા જાણો મુજ પાણી રે
અમે પરિક્ષા તારી કીધી, જ્યારે ભરથારે પરહરી રે,
એવુ સહેવા જોગ થઇ છ, તારા વરની પેરમરી રે
ચોરી કરવિ ને આપજ બગની, એ તે કયાનો ન્યાય રે,
એવે સમે ગજમાતા પધાર્યા, ગેહ બન્યો કન્યાય રે
આપ આપણુ દુ ખ કહી તે, તેણે ભરિયા આસૂ રે,
એક કહે મારો હાર લીધો, એક કહે ચોરિ શાસુ રે
ચતુર શિરોમણિ ગજમાતાજી, તે અતર વાત વિમાસે રે,
બાળા ગઈ તે મોડુ અચરજ મતિને કેમ કહેવાશે રે
તુ તો દેવી જેવી દિસે છે, નારાયણની દાસ રે,
આપો હાર ને નરેશ નિવારો, જો કીધુ હોય હાસ રે
સરખે સરખામા કૌતક થાયે, આપો હાર મોતિનહાર રે.
ગજકવર રીસાળ ઘણુ છે, નાપ્યે થશે નરેશ નણો
જો માગ્યા હેય માગ વગની, તો પરિતાપ ન થાય રે,
છે સસુરપક્ષની સહુ જાણો, તેને ઉત્તર શો દીજે રે
કહે કાટતે કહે દમયતી, અપવાદ દીધો એવો રે,
હા હા બાઈ તે હાર તમારો, મેં લીધો છે તે દેવો રે
ન ઘટે ગજમાતાજી તમો, દુખ દેવુ ઘેર રાખી રે,
નથિ લિધો નિવે તમે જોજો, તેના સાક્ષિ માખી રે

ઇદુમતી કહે આપે છુટશો, મોર કરો શાને હાથો રે,
માળા મારા હાથમા મુકો, જો જશ લોગે વહાલો રે
સેવક મખિયો મત્તિમે કહેછે, એસિુયે માગા લીધી રે,
ખાવો ટાગો માર્ગ પછાડો, અબળા આકળી કીધી રે

વળાનુ

કીધી નિશ્ચે ચોરટી, માતાયે જાણ્વી રીસ,
દમયતી દુખ પામિ ઘણુ, સમર્યા શ્રીજગદીશ રે

કડવુ ૪૫ મુ રાગ મારૂ

હો હરિ સત્યતણારે સંઘાતી, હરિ હુ તો કહિયે નથી સમાતી,
હરિ મારે કોણ જનમના કરેતુ હરિ ચોરિચિ શુ બિજુ નરેતુ
હરિ હુ શામાટે દુખ પામુ હરિ જૂઓ રાકડી સાસુ,
હરિ તમે ગ્રાહથિ ગજ મૂકાવ્યો, તો હું ઊપર શો રોષ આવ્યો
હરિ હુ નથી દુખની ધીગ, હરિ છો વિપત્ય સમેના વીગ,
હરિ તમે મન અપરાધ ન લાવો, હરિ તમે અનાથબન્ધુ કહાવો
હરિ હુ હરખે ઘણુ હણાઈ, હરિ હું ચોરટિમા રે ગણાઈ,
હરિ હુ તારી સેવા ચૂકી, હરિ તો નળે વનમા મૂકી
હરિ મેં વિપ્ર ન પૂજ્યા હાથે, હરિ તો તરછોડી નળ નાથે,
હરિ મેં શીવ ન પૂજ્યા જળે, તો હું રોતી મુકી નળે
મારે દોહલા ઉદર ભરવુ, હવે ઘટેછે મારે મરવુ,
મને ભરથારે કેમ છાડી, હરિ હુ કેને કહુ દુખ માડી
હરિ મેં કોણ પાતક કીધા, હરિ મેં સાધુને મેણા દીધા,
મારા કોટિક છે અવગુણ પણ તમો તે છોરે નિપુણ
હરિ મેં રાખ્યુ હોય જો સત્ય, મને વહાલા હોય નગે પત્ય,
અપરાધ સરવ વીસારી, ચડો વીદન વહારે મારી
જો નહિ આવો જગદીશ, તો હું મારા પ્રાણ તજીશ,
એમ કહિને આખ્યે ભર્યુ જળ અમો અબળાનુ શું બળ
એવુ મનમા ધરિયુ ધ્યાન સતિનિ વહારે ચઢ્યા ભગવાન,
અનંગજાભિગે બુધ્યજ દીધી, સતિયે આખડી રાતી કીધી
કહે માશિને કરિને ક્રોધ, બાઈ હારની કરો પુરિ શોધ,
સાક્ષિ સૂર્ય ને ચદરમાય, જો મ કીધો હોય અન્યાય

બાઈ હાર તમારે જડજ્યે, લેનારો તે ફાટી પડજ્યે;
કહેતામા કળીજુગ નાઠો, ચડેડાટ રોડલો ફાટયો.
માહિથિ નીસરિ પડિયો હાર, મતિને નૂઠ્યા વિશ્વાધાર;
અતરીક્ષથિ અકસ્માત, વરસ્યો હારતણો વરસાત.
એક એકપેં અદ્દ્ભુ મોતી, રાજમાતા તે ટગ ટગ જોતી;
પછે દમયતીને પાગે, રાજમાતા ફરિફરિ લાગે.
બાઈ તું તો દિસેછે આધ, ક્ષમા કરજે મારો અપરાધ
ઇદુમતી થઈ ઓશિયાળી, ન દેખાડે મુખડુ વાળી,

વળણ

વાળિ મુખ દેખાડે નહીં, એમ સત્ય સતિનુ રહ્યુ;
બ્રહદશ્વ કહેછે ધર્મને, પછે વિદર્ભ દેશમા શું થયુ રે.

કડવું ૪૯ મું રાગ દેશાખ.

બ્રહદશ્વ કહે કથા રે, સાભળ ધર્મ ભુપાળ,
સુદેવ સચર્યો રે, સાથે નમાર્યાં બે બાળ.
માધવી કેશવી રે, સખિ દમયતિને જેહ,
શોભે સાહેલડી રે, પ્રાણ વિના જેવી દેહ.
કુતલપુર આવિયા રે, રૂપિ સખિ ને બે સુત,
દીઠા દોહલા રે, બીમકે જાણ્યુ મન આકૃત.
છોરૂ છેહ પામિયા રે, સાથે રૂદયાશુ લીધ,
મા બાપ મુકી ગયા રે, દિસે દામણા સરખા કીધ.
સુદેવ શોકે ભર્યો રે, દુ:ખિ દિઠિ દાસીનિ જોડ;
મોટે મોટ મગી રે, મોટે સ્વરે રૂદન મુક્યુ છોડ.
સુતા જામાત્રનું રે, જાણ્યુ જોગી થઇ જાવુ;
સ્વજન ટોળે મળી રે, માડ્યુ નળગુણનુ ગાવુ.
પુછે વજાવતી રે, બોલો સુતા સાહેલિ,
દિકરી ક્યા ગઈ રે, આ બે બાળકડા મેલિ.
નાથ નૈષધતણો રે, ગયો વન માયા ઊતારિ,
સુદેવે વારતા રે, કહિ ભૂપને વિસ્તારિ.
વૈદર્ભપતિ વળવળે રે, શોકે સાગર સુકે,
ભિમકની ભામની રે, બાળેજાને રૂદયાથિ ન મુકે

કુટુંબ રોજે મળી રે, ભીમ્ય સ્વયવરની નિરખે;
પુત્રિયે ઇહા નગ વર્યા રે, હોંડના પગલા પરખે
રાણી કહે રાયજી રે, હવે શોધ પૂજ્યતણી કિજે,
જમાઇજી નવ જડે રે, તો આપણે જોગંવટો લિજે.
ગોપિ કાઢો સર્વથા રે, જો મારૂ જીવનુ જાણો,
દિકરી મળ્યા વિના રે, ન મૂકુ મુખમા જળ દાણો
ભીમકે મોકલ્યા રે, શોધના સેવક સહસ્ર એક,
ખપ કરિ ખોળજો રે, જડજો ક્ષિતિનેરો છેક
એવે સમે ઊતી રે, વાર્તા ભિમકે શુણી કાન,
દમયતિ એકલી રે, નળે મેલી મુકી રાન
વણઝારે કહ્યુ રે, અમે દીઠી સરિતાનિ તીર,
રૂપ ઘણુ હતુ રે, અમે જાણ્યુ શક્તિનુ શરીર
કેશ છુટા હતા રે, વસ્ત્ર તે અર્ધું અંગે જાણુ
વાત ખરી મળી રે, વદતી હતિ નળ નળ વાણ્ય
માતા વિલપે ઘણુ રે, દુખે દાઝ્યુ અત કરણ,
મેળાવો ક્યા હશે રે, દિકરી રડવડતિ પામશે મરણ
વજાવતિ માતને રે, નિર આવે રૂદયા અશાડ,
સુતાને શોધના રે, સુદેવને ચઢાવ્યો પાડ

વલણ

પાડ ચડાવ્યો સુદેવને, કહે રાણી ને રાય,
સુર તમ વિના અથ નહિ સરે, એમ કહિ લાગ્યા પાય રે

કડવુ ૪૭ મુ — રાગ રામગ્રી

બ્રાહ્મણ ચાલ્યો અનુચરને વાજી, અટન કરતો દેશો દેશ જી,
કળા પાડી વરૂઉ ગાત્ર જી, જીર્ણ વસ્ત્ર ગ્રહ્યુ તુબિપાત્ર જી

ઢાળ

પાત્ર કરમા રહિત જોધ્યમ, જોરિકા જીર્ણ વસન,
દુખે દરીદ્રી દેખિયે જદપિ છે રતન
નિરખે નીર નવાણના, જ્યા નીર ભરતી નાર,
જુથ જુએ જુવતીતણા, ન જડે ભિમક કુમાર

તીરથ જાત્રા યજ્ઞ યાજન, જુએ સ્ત્રિયોના સંવાય;
અજાણ્યો થઈ જુએ બ્રાહ્મણ, શિશ ધુણીને જાય,
પગે અટન રસના રટન, દમયંતીનુ નામ;
શ્રમ કરતા સુદેવને, આવ્યુ રાજમાતનું ગામ.
વિપ્ર પુરમાં આવિયો, વધામણી પામ્યો તરત;
માબાપ્યું જે રાજમાતા, ઉજવેછે વરત.
પૂર્ણાહુતિ વેળા હુતી. જોવા મળ્યા સઉ જન;
દાસી મળતી દમયતી, કરે પથીનુ દરશન.
અપૂર્વજનનુ કરે દર્શન, નિરખે તેની કાય;
વિચાર એવો વૈદર્ભિને, જે આવિ ચડે નળરાય.
વેદાધ્યયન કરે વાડવ, અભિષેક આશિર્વાદ,
કિંકરી બહુ ગીત ગાતી, થાય ભેરીનાદ.
દીક્ષા લીધી સુબાહુએ, બેઠો તે સિંહાસન,
હુતદ્રવ્ય હોમાય વિવિધ પેરે, ધ્રૂમ્ર જાય ગગન.
દાન અપાય સવચ્છ ગાય, ગય ભર્યો અહમેવ;
એવે યજ્ઞના કુંડ આગળ, આવિયો સુદેવ.
દેહ દુર્બળ રજે ભરિયો, જોટિકાયે તુમ ભરાવ્યું;
સભા સરવ ખડખડ હસી, આ રત્ન ક્યાથી આવ્યું
જજ્ઞ મંડપ જોયો નહી, ન જોયો દિક્ષિત નરેશ;
ઘેલો જશો આગળ ધશો, સર્વને મારતો ઠેશ.
લોક કહે હો ઘેલા ટેલિયા, અંતરમાં છે અંધ;
ભીક્ષુક ભ્રષ્ટ ને ચપળ દ્રષ્ટ, ગો સ્ત્રીઓ સાથ સંબંધ.
કહ્યું કોનુ ન સાંભળે, છે કવેતરમાં કષ્ટ;
એવે દમયતિ ને સુદેવની, ત્યાં મળી દષ્ટેદષ્ટ.
નિમિષ થાની રહી નયણ, વિચારમાં પડ્યા બેય;
શ્વાસે ભરાયાં બોલતા, સર્વને થયો સદેહ.
વિપ્ર કો વૈદર્ભનો, એ નહાનપણાનો નેહ;
મારે પીયરથી પધાર્યો, સુદેવ નામે એહ
ગુરૂએ ગોરી ઓળખી, જડ્યું બાળપણનું એંધાણ;
બામનીના ભાલ ઉપર, વિધિયે નિરમ્યો બાણ.

શુભ રાખતિ માથીને મંદિર, કેશ કેરી લટ;
ખરા વેષ્યુ સરજ ઝળકે, રૂદે ભરાઈ ઉલટ.
સમીપ આવ્યાં સામસામાં, નેત્ર મળ્યાં નેત્ર;
સાથે બંન્યો બોલિયાં, દમયતિ દેવી સુદેવ

વળણ.

સુદેવ દમયતી મળ્યા, ધરણે ઢળ્યાં મુરછા લહી;
સભા સર્વે થઇ વિસ્મય, આ તો વાત દીઠી નવી.

કડવું ૪૮ મું. રાગ વેરાડી.

મુર્છાથી મહેલા જાગી, પુછયુ ગોરને પાયે લાગી;
શકે છો તમે ધરના મુની, હા દીકરિ કેમ તુ સુની.
થઈ દુર્બળ કોણ કારણે, ઉદાસી માસિને બારણે,
તને ઓળખિ નહી શું માડી, ના મેં કળા દેહની પાડી.
શું મારિયે દુ:ખજ દીધ, નાજી આસના વાસના કીધ;
નાથજીએ તને કેમ મુકી, નેટ હું કાઇએક ચૂકી.
નથિ તું કદિ ચુકવાવાળી, નથ મૂકે નળ તે ટાળી;
માત પિતા જે છે તારાં, તે તો રોતા હશે ચોધારા
હું પીયરથી આવ્યો સતી, ત્યાં શુ છે નૈષધપતી,
હા નળની થઈછે શોધ, મને દીધોછે પ્રતિબોધ.
નિશ્ચે છે નળરાય પ્રગટ, છે વાણી માહે કપટ,
છોરૂને મેં ત્યાં જઇ આપ્યા, છતે બાપે થયા નબાપા.
પછે રાજમાતા એમ પૂછે, રૂષિ તારે ને તેને શુ છે,
એનું કોય ન જાણે તેજ, એ તો છે તમારી ભાણેજ.
એ તો ભીમકરાજ-કુમારી, દમયતી નળની નારી,
એ વાત કેમ નીપજી, ભરથારે એને કેમ તજી.
બાઇ દમયતી તુ ખરી?, હા થઇ રહિછુ કિંકરી,
ત્યારે માશી ધરણી ઢળી, સભા સહુકો થઈ વ્યાકુળી.
થઈ રહ્યો ત્યા હાહાકાર, સુદેવ કહે ધિક્કાર,
ઓળખી નહિ શુ સુરતી, ઓશિયાળિ થઈ ઇદુમતી.

વળણ

ધિક્કાર કહે સુરવઝી, ઓળખિ નહિ સુંગિ સર્ન
રાજકુંવર લાજ્યો ઘણું, ગાઢ ગેઈ છ્રૂમતી રે.

કડવુ ૪૯ મુ રાગ ગોડી

માયા કુસુમ રૂપે કિંકરીને, દેખિ હાથો સુદેવ,
અજાણ્યા થઈને ઘહા ગ્યા, થઈ દાસી ખીવી મેવ
અન્યોઅન્યે વાત પુછી ને, રૂદયે પામ્યા શોક,
રાજમાતા સુબાહુને, સુદેવે દીધો દોષ
માશી મૂર્છા પામિયા રે, હવો હાહાકાર
દમયતીપર દાસત્વ ભોગવ્યુ, પ્રીછયો નહિ પરિવાર
રાજમાતા લાજ પામતા, આવ્યા દમયતિ પાસ,
દિકરી દુખે દિવસ નીર્ગમ્યા, વરત્યા થઇને દાસ
અધર્મ આળ ચડાવિયા ને, ઓધુ આપ્યુ અન,
ભોજન પેટ ભરી પામ્યા નહિ, વસ્તુ લેખે વન
છબિલિ છાનુ કહેવુ હતુ મુજને, પ્રગટ થવુ હતુ નેટ
પરઆધિન થઇ પડ પીડિયો, પરવશ ભરિયુ પેટ •
તુ રત્ન મારી દીકરી રે ગણિ દીકરીને સમાન,
વેઠાંભિ વિપત વેરી ઘણી તેં, ખોયુ વપુનુ વાન
બેહેની તુ થઇ રહિ બાપડી, તેણે દુખે મને બાળિ
દુબળ દરિદ્ર જણાવિયુ, પાસે નહિ વાલનિ વાળિ
સુવાને કાજે સાથરો રે, વસ્ત્ર પેહેરવા જાડુ,
શીતળ જળ નહિ દીકરી રે, નહિ નેહરી ને નાહુ
દાધુ કનેરર માહરૂ રે, ચીરીને કાયલા કાઢુ,
ફુલફુલી મારિ દીકરી રે, જમિ અન્ન દીધુ ટાઢુ
હવે છ્વીને હુ શુ કરૂં રે, વીખ ખાઇનિ પોઢુ,
થઈ ગોઝારી બેહેન આગળે રે, શુ દેખાડુ મોઢ
ઇદુમતિ મુખ સતાડતી રે, હું તો છેક થઈ છકોરી,
હું બૂડિ ભવોભવ વારતા રે, ચડાવિ દાસનિ ચોરી.
લાજમાગરમા બૂડિઓ રે, મશિયાઇ જે સુબાહુ
સુતા સુરજને આવી ગ્રહ્યો રે, અપરાધ રૂપિયો રાહુ

એમ ગોગિયાગ્રા સર્વે થયા રે | બેની દમયંતિ રાણી,
માશિ તમને સુખ પામી ઘણુ રે, | સાક્ષી મારગપાણી
કેટલા દહાડા ઉતર્યા રે, | રહી મારી લાજ,
પુનો સ ખી ુ ગણી રે | ન દીધું નીચું કાજ
મારી બાહેન મે મળ્યા રે | ગોળખ્યાનુ આલિંગન,
અરસ સ્વાગત આવિયા રે | મા પે ઘણુ સુનિજન
વસ્ત્ર વાહન આપિયા રે, | વીનવિયો વિપ્રરાય,
વણુએ દમયંતિને આવિયુ રે | પછે માશી લાગ્યા પાય
સુખા્ સાથે સચયા રે | વેળાના કુતનકૂર,
સુખ શોભાયે જાય સુ રી રે | પથ ઘણો છે દૂર
ભાનુમતિ બેટે ફરિફરિ રે | ભાણેજ માગી સાધ,
તુ છે ધનપતિનિ પ્રેમદા રે | ક્ષમા કરો અપરાધ
પાયે લાગી માગી આગના રે | બેશી ખેડી સુખપાલ
બેહેન માશિને જાતા માગિયુ રે | વૈદર્ભિ રાખે વહાલ

વલણ

વહાલ રાખે વૈ ર્ભિ, | પ્રમે મળજો નૈસધધણી
ચો દહાડે પહોતી પ્રેમદા, | પીયર ગઇ વધામણી રે.

કડવુ ૫૦ મુ રાગ મેવાડો

હરખે બના સુદેવ વદે વાણી | હો દમયંતી જી
એ આવિ નગરિ ભીમકતણી | હો દમયંતી જી
હા તો લેઈ જાઉં વધામણી | હો દમયંતી જી
પુરિ પિયરનિ જુઓ નિજ્ગેગણી, | હો દમયંતી જી
એ દીસે દુરગ કાંગરા | હો દમયંતી જી
રે હસ્તિ મારગ નાગરા | હો દમયંતી જી.
એ પેલા ઘર વાડિના ઝાડા, | હો ગુરૂજી રે,
શ રમતા હશે મારા બાળુઆ, | હો ગુરૂજી રે
મ જીરિ હશે બે સાહેલી, | હો ગુરૂજી રે,
મો દેખિ માતા થાશે ઘેલી | હો ગુરૂજી રે
એ દીસે સ્થળ સ્વયંવરતણા | હો ગુરૂજી રે,
ઈહાં હાર્‌યા દેવ દેવતાપણુ. | હો ગુરૂજી રે.

નહિ વિસરે અવસ્થા ગનની, હો ગુરૂજી રે,
આ દેખુ જાત તમ જજમાનની, હો ગુરૂજી રે
પ્રભુ વિના પિયર મને દમે, હો ગુરૂજી રે,
નળ વિના મને નહિ ગમે, હો ગુરૂજી રે
શ્યામ ભર્યા સુદેવ સંચર્યો, હો શુણુ રાય રે,
વધામણી વધામણી ઉચર્યો, હો શુણુ રાય રે
સભા સરવે વિસ્મય હવી, હો શુણુ રાય રે,
જાણે પ્રગટયા નૈષધપતિ રવી, હો શુણુ રાય રે
હરખ ભર્યો ભિમક પુછે ફરી, હો શુણુ રાય રે,
આ આવિ તમારી દિકરી, હો શુણુ રાય રે
ચાલ્યો ભિમક કુવરીભણી, હો શુણુ રાય રે
વજાવતિ હરખે મન ઘણી, હો શુણુ રાય રે
ધાયા ભાઇ ભોજાઇ લાજ વિસરી, હો શુણુ રાય રે,
હરખે ઝાંઝર પડે નીસરી હો શુણુ રાય રે.
ઘેલિ સાહેલિ મળવા ધરી, હો શુણુ રાય રે,
શિર ઊત્રાડા અમર જાય ખશી, હો શુણુ રાય રે
વાગે કેશ થાય મોકળા, હો શુણુ રાય રે,
છુટે અંબર કટિમેખળા, હો શુણુ રાય રે
આવિ પિયર પ્રજા શોહામણી, હો શુણુ રાય રે,
દિઠિ દમયતિ દ ખ દામણી હો શુણુ રાય રે
ભુજ ભરિ વિયગિયા મળે, હો શુણુ રાય રે,
જુએ મુખ માતા આસુ ગળે હો શુણુ રાય રે
ભારિ પુત્રિ આવી મા દુબળી, હો શુણુ રાય રે,
શુ પ્રીત પ્રભુ નળની ટળી, હો શુણુ રાય રે
આસુ લોહિ મહિર તેડિ આ ના, હો શુણુ રાય રે,
મારા વેષના વસ્ત્ર મુકાવ્યા, હો શુણુ રાય રે

વળણ

સુંદરો વેષ ઉતરિ વારણા, બાળક મૂક્યા એ જો,
માતા ને બે બાળુઆ, બે વર્ષે મળ્યા રોજો રે.

એમ ઓશિયાળા સર્વે થયા રે, બોલી દમયતિ રાણી;
આશિ તમેરે સુખ પામી ઘણું રે, આક્ષી આરગપાણી
દોહલા દહાડા ઉતર્યાં રે, રહી મારી લાજ,
સુતી મન્ખી હુ ગણી રે ન દીઠુ નીચુ કાજ.
માની ભાણેજ મે મળ્યા રે, ઓળખ્યાનુ આલિગન;
સહસ્ર સ્વાગત માડિયા રે, માન્યો ઘણું મુનિજન
વસ્ત્ર વાહન આપિયા રે, વીનવિયો વિપ્રરાય,
ઘણુએક દમયતિને આપિયુ રે પછે માશી લાગ્યા પાય.
સુબાહુ સાથે નચર્યાં રે વોળાવ્યા કુતલપૂર,
સુખ શોભાયે જાય સુન્દરી રે, પથ ઘણો છે દૂર
ભાનુમતિ બેટે કરિકરિ રે, ભાણેજ માગી સાધ;
તુ છે ઇન્દ્રપતિનિ પ્રેમદા રે, ક્ષમા કરો અપરાધ
પાયે લાગી માગી આગના રે, બેશી બેઠી સુખપાલ,
બેહેન માશિયે જાતા માગિયુ રે, વૈદર્ભિ ગણે વહાલ.

નહિ વિસરે અવગ્યા રાનની, હો ગુરૂજી રે;
ક્યાં દેખુ જાત્ય તમ જજમાનની, હો ગુરૂજી રે.
પ્રભુ વિના પિયર ગને દમે, હો ગુરૂજી રે;
નળ વિના મને નહિ ગમે, હો ગુરૂજી રે.
શ્યામ બર્યાં સુદેવ સચર્યાં, હો શુણ રાય રે;
વધામણી વધામણી ઉચર્યાં, હો શુણ રાય રે.
સભા મરવે વિસ્મય હવી, હો શુણ રાય રે;
જાણે પ્રગટ્યો નૈષધપતિ રવી, હો શુણ રાય રે.
હરખ બર્યાં ભિમક પુછે ફરી, હો શુણ રાય રે;
ઓ આવિ તમારી દિકરી, હો શુણ રાય રે.
ચાલ્યો ભિમક કુવરીભણી, હો શુણ રાય રે;
વજ્રાવતિ હરખે મન ઘણી, હો શુણ રાય રે.
ધાયાં બાઇ બોજ્નઇ લાજ વિસરી, હો શુણ રાય રે;
હરખે ઝાંઝર પડે નીગરી, હો શુણ રાય રે.
ઘેલિ માહેલિ મળવા ધસી, હો શુણ રાય રે;
શિર ઊપાડા અંબર જાય ખશી, હો શુણ રાય રે.
વાયે કેશ થાય મોકળા, હો શુણ રાય રે;
છુટે અંબર કટિમેખળા, હો શુણ રાય રે.
આવિ પિયર પ્રજા શોહામણી, હો શુણ ગય રે;
દિઠિ દમયતિ દુઃખ દામણી, હો શુણ રાય રે.
ભુજ ભરિ પિયરિયાં મળે, હો શુણ રાય રે;
જુએ મુખ માતા આંસુ ગળે. હો શુણ રાય રે
મારિ પુત્રિ આવી કાં દુબળી, હો શુણ રાય રે;
શું પ્રીત પ્રભુ નળની ટળી, હો શુણ રાય રે.
આંસુ લોહિ મંદિર તેડિ આવ્યાં, હો શુણ રાય રે;
માગેં વેષના વસ્ત્ર મુકાવ્યાં, હો શુણ રાય રે.

વળણ

મુક્યો વેષ ઉતારિ વારણાં, બાળક મૂક્યાં ખોળે;
માતા ને બે બાળુઆં, બે વર્ષે મળ્યાં રોળે રે.

કડવું ૫૨ મું રાગ આશાવરી

વૈશપાયન વાણી વદે શુણ જનમેજય ભૂપાળ રે,
વ્રહદશ્વ કહેછે યુધિષ્ઠિરને, મળિયા બન્યો બાળ રે.
માયે ભાઈ ને ભોજાઈ મળિયા, મળ્યા માત ને તાત રે,
દમયતીને નાથ વીના, અતરમાહિ અશાત રે
કુટુબ સરવે પૂછે પ્રેમે, શી શી વારતા વીતી રે,
ઘટે તેવો કહ્યો સમાચાર, અતિયે આથડતિ રે
ફરી નળની શોધ મંડાવી, ભીમકે મોકલ્યા દાસ રે,
પ્રભુ પખે દમયતી તે, પાળવા લાગી સન્યાસ રે
અલૂણુ અન્ન અશન કરે ને, અવની ઉપર શયન રે,
આભૂષણ રહિત અગ અબળાનુ, કાજળ વીના નયન રે
નીયમ રાખે નાના વિધના, ઊગ્ર આખડી પાળે રે,
પતિવ્રતા પિયુને ભજેછે, અન્ય પુરૂષ નવ ભાળે રે
નામ તે નળનુ ધ્યાન તે નળનુ, સખિ શુ નળની વાત રે,
દુખે જાય દિવસ ને રયણી, નયણે વરસે વરસાત રે
પરદેશી વિપ્રને શોધિ નિત્યે, આપે એક આમાન્ન રે,
વૈદરભી જાણે વાડવ વેગે, આવિ મળે રાજાન રે.
એવે આવી રૂતુ વરષાની, વૈદર્ભિ વિરહ વધારણ રે,
ગાજે મેઘ ઉઘડકે દેહ, સખિ આપે હૃદયાધારણ રે
વિનતા હીંડે વાડી માહે, દ્રુમ લતાને તળે રે,
સુગધ મધાતે બિંદુ શીતળ, ગોરી ઉપર ગળે રે
કોકીલા બપૈયા બોલે, તે શબ્દ ભેદે અગ રે,
વિરહિણી તે વીજળી જાણે, ભેદે રૂદયા મગ રે.
વર્ષાકાળે વિજોગ પીડે, માનનિને મન આસો રે,
વૈદર્ભિને વરષાકાળ વીત્યો, આવ્યો શત્રુ શિયાળો રે
આકાશ અગિયા અણુજ ઘણા, નિર્મળ ઈંદુ શરદે રે,
પતિવિજોગ પિડેછે પાપી, મતિ રહેછે સત્ય બરદે રે
દુખે દિવસ નાખે દમયતી, એક વરસ ગયુ વહી રે,
ત્રણ સવત્સરની અવધ્ય પહોતી, નાથજી આવ્યા નહિ રે

સુદેવને તેડી સ્તુતિ કીધી, નયણે આંસુ ઢાળી રે;
નૈષધનાથને કોણ મેળવે, હો ગુરૂજી તમટાળી રે.
જન્મતણા છો તમે હિતસ્વી, કારમું નથી કરવું રે;
ન જોઈએ કહ્યાનિ વારતા, ઘટે શોધવા નિસરવું રે.
ધીરજ આપી ચાલ્યો બ્રાહ્મણ, વેષ નાનાવિધ ધરતો રે;
દમયંતીયે શીખવ્યું તેમ, હીંડે ટેલને કરતો રે.
રથે બેશીને ફરે મુનીવર, સેવક સેવા કરે રે;
જ્યાં ગામ આવે ત્યાં કળા પાડિને, વેષ ટેલિયાનો ધરે રે.
દોઢ માસ ગયો અટન કરતાં, આવ્યો અયોધ્યામાંય રે;
સભામાં જઈ તે ટેલ નાંખી, જ્યાં બેઠો રૂતુપર્ણ રાય રે.
અલ્પ વસ્તુની પ્રાપ્તી થઈ, પરિત્યાગ તેહનો કીધો રે;
ધર્મ ધુરંધર ધિક છે તુજને, ફરિ તપાસ નવ લીધો રે.
રંકે રત્નનું જત્ન ન થાય, જાય નિમડી નેટ રે;
વિલપેછે વસ્તૂ વહોરતિયા, તું ભરે પરઘેર પેટ રે.
કુળ લજાવ્યુ કરમી માણસ, કીર્ત્તિ કીધી જાંખી રે;
ચતુર નર વિચારી જોજો, ટેલ સુદેવે નાંખી રે.
સભા સર્વે વિસ્મય પામી, ટેલ દિસે મરમાળી રે;
ઉત્તર તો સુજે નહિ કોઇને, સર્વે રહ્યાછે ભાળી રે.
સુદેવ ગયો હયશાળા પાસે. ટેલ નાંખી તે હાર રે;
મહેલાનાં કહાવેલાં વચન સાંભળી, બાહુક નીસર્યો બહાર રે.
કદ્રુપ કાયા ને કાંબળો ઓઢ્યો, કરમાંહે છે ખરેરો રે;
પ્રગટ ઘાંટે ખુંખારી બોલ્યો, તીખો ને તરેરો રે.
કારમુ સરખું કપોળ ચઢાવે, ટુંકડા કર નચાવે રે;
નાસિકાયે ભરે સરડકા, નયણને મચમચાવે રે.
મર્મ વચન કહ્યાં તે બ્રાહ્મણ, નીસર્યો છે મેહેણું દેવા રે;
વસ્તુને વિપસતો વહોરતિગો, કરનો હશે પરઘેર સેવા રે.
વહોર્યું હતું કાંઇ રત્ન જાણીને, કાચ થઇ નીમડિયું રે;
સત્ય રહિત મારે તજ્યું છે, નથી છૂટી પડિયું રે.
તે મિત્રને શું કરિયે જેને, મન વિના મળવું ઠાલું રે;
સ્નેહીને જીવ કરી જણાવે, પણ પેટ પોતાનું વહાલું રે.

વાંક નહીં વહોરતિયા કેરો, ગ્યો હશે નિજ ધર્મે રે;
વસ્તુ વિપર્યાસ પામતી હશે તે, પોતે પોતાને કર્મે રે
ગૂઢ વચન કહિને ઘોડારમા, બાહુક જઇને બેઠો રે;
સુદેવ તો આંમાંમા પડિયો, પ્રાણ વિચારમાં પેઠો રે.
એ બોલિ તો નૈષધનાથતણી છે, એ હારદ અનાહુત રે;
નળ ભૂપ કહિને કેમ માનિયે, રૂપે બીજો ભૂત રે.
ઉદર ભરણ કોય રીમનું જાણું, ફરિ ન જાય બોલાવ્યો રે;
પાડોશીને પૂછી કાઢ્યૂં, ત્રણ સંવત્સર થયાં આવ્યો રે.
લોકે કહ્યું રાજાયે રાખ્યો, અશ્વવિદ્યા કાંઇ જાણે રે;
છે પવિત્ર નૈવેદ્ય પાળે, વિજોગનું દુખ આણે રે.
એવું સાંભળી સુદેવ ચાલ્યો. આવ્યો વૈદર્ભ દેશ રે,
દમયતી આનંદજ પામી, પૂજ્યો વિપ્ર વિશેષ રે.
શામાયે સમાચાર પૂછ્યા, કહિ સ્વામીનિ સંભાળ રે.
સુદેવ કહે મેં શ્રમ બહુ કીનો, જડ્યો નહી ભૂપાળ રે.
દેશ વિદેશ ગામ ઉપગામે, શોધી અવની આખી રે;
અટન કરતા અયોધ્યામા, શુદ્ધ કાંઇક લાધી રે.
સભા ન સમજી ઋતુપરણની, રહ્યા મસ્તક ડોલી રે;
એક સિદ્ધામણો ઘોડારમાંથી, બાહુક નીકળ્યો બોલી રે.
સરૂપ જોઇને હું વિસ્મિતો છું. સ્વપનમા બીહાવે રે.
નાગે આવ્યો છું ફરિ ફરિ જોનો, રખે પુંઠે આવે રે.
ભૂત પિશાચ કે યમનો કિંકર, પ્રેત અથવા ગહૂ રે.
અયોધ્યામા રોતા રાખવા, બાળકને તે હાટે રે.
તેણે દેહવનો ઉત્તર દીધો, કે સ્વાદહડીનો વાંક રે;
વસ્તૂ ખોટી થઇને નીસરી, શું કરે વહોરતિયો રાંક રે.
પ્રીવાજનને પેજ્જ વધાર્યું, તેનો મગ તે માગે રે;
એકને સુખ દુ:ખ સરખું લગે, એમ કહિને ઘોડારમાં નાગે રે.
એ બોલી તે બાહુકિયની. જુઓ વિચારી બાઇ રે;
મર્મ વચન શુણી મહેતાનું, રદયું આવ્યું ભરાઇ રે.

વળણ.

ભરાયું રૂદય રાણીતણું, આસૂ મૂક્યારેડી,
બાહુક ન હોયે એ નૈખધપતિ, તેને સુદેવ લાવો તેડી રે

કડવું પર મું રાગ સોરઠી.

આસુ ભરતી ભામની રે, કરે વાણીનો વિચાર,
એ ન હોય બાહુકના બોલવા રે, એનો વિ મેનકુમાર, ગુરૂજી,
એ તો જીવન પ્રાણઆધાર, ગુરૂજી,
ફરિ લેજો સમાચાર, ગુરૂજી
ભ્રાત પડેછે રૂપની રે, પ્રગટ્યા મારા પાપ,
રૂપ ખોયું કહ્યાં ગયજી, મેણે દીધો વિનેડે શાપ, ગુરૂજી,
મારા જાય તનના તાપ, ગુરૂજી,
તમ વડે થાય મેળાપ, ગુરૂજી
અશ્વરક્ષકનો નહિ આશરો રે જાણે અતરની વાત,
બોલે બોલ જે માગ્વો, નોહે ઘોડારિયાની ધાત, ગુરૂજી,
હુતો જાણુ બોલ્યાની જાત, ગુરૂજી,
એ તો પુષ્કરજીના ભ્રાત, ગુરૂજી
પુનરપિ જાઓ તેડવારે, જીવન વમેછે જ્યાય,
પરિક્ષા પુણ્યશ્લોકની, એક દહાડે આવે ઇયાય, ગુરૂજી,
જાઓ અયોધ્યા માય, ગુરૂજી,
એવી રહાડો કાય, ગુરૂજી
જઇ કેહો રતુપર્ણને રે, તજિ દમયંતિ નળરાજ,
બીજી સ્વયંવર માંડિયો, એના લગ્નનો બ્હાર આજ, ગુરૂજી,
એ વાતે નથિ લાજ ગુરૂજી,
જ્યમ ત્યમ કીજે કાજ, ગુરૂજી
ધપે લખી કંકોતરી રે, રતુપર્ણને નિમનણું.
સુદેવ તેડી આવજો, જોઈએ બાહુકનું આચરણ ગુરૂજી,
એનુ મેનુ છે અંત કરણ, ગુરૂજી,
જોઈએ વપૂનું વર્ણ, ગુરૂજી

વળણ

આચરણ અશ્વપાળકતણા, ઘણા આવ્યે ઓળખાય,
પત્ર લેઇ પરપચનુ, સુદેવ આવ્યો અયોધ્યામાય રે.

કડવુ ૫૩ મુ રાગ મારૂ

સુદેવ સભામા આવિયો, જ્યા બેઠો રૂતુપર્ણ,
કરમા આપી કંકોતરી ઊપર લખ્યુ નિમત્રણ
પ્રાતસમે પત્ર કરમા લીધુ કીધુ અવલોકન,
સ્વસ્તિ શ્રીપુરી અયોધ્યા, રૂતુપર્ણ રાય પાવન
વૈદર્ભેશથિ લિખિત ભીમક, નળે દમયતિ પરહરી,
એને દેવનુ વરદાન છે, માટે સ્વયવર માડ્યો ફરી
પૃથવીના સઉ ક્ષત્રિ આવશે, તમો આવજો ખપ કરી,
સૂર્યવશીને નિશ્ચે વરવુ, કુવરિયે ઇચ્છા ધરી.
ભૂપતિ તો આનદ ભર્યો, પછે સભામાહે એમ ભાખે,
વેદ વાચક દમયતિ ભાઇયો, નહિ વરે મુજ પાખે.
અધર ડસે ને કર ઘસે, વિપ્ર ઉપર આપ્યો કહાડે,
નોતરિયો નિરમાલ્ય દિસેછે, આવ્યો લગ્નને દહાડે
સુદેવ કહે હું શુ કરૂ, વેગળુ તમારૂં ગામ,
શત દામ થાતા આવવુ, કંકોતરીનું કામ
ધાઇ ગયા હશે સર્વે રાજા, પ્રથમ રૂપના પલકા,
રૂતુપર્ણ આસને બેસે ઉઠે, થાય પરણવાના સળકા.
ગઈ દમયતી હાથમાથી, કંકોતરી આવી મોડી,
એક રાતનો આતરો હોત તો, જાત જેમ તેમ દોડી
ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય બોલે મસ્તક ડોલે, નીસાસા મૂકે ઉંડા,
વૈદરભી વરતા વેર વાળ્યુ, અરે બ્રાહ્મણ ભુડા
શુ કરૂ કેમ હાથ લાગે, વિચાર સશયમા પડિયો,
એકે વાતે ઉપાય ન સૂજે, દૂર દેશ બહુ નડિયો
સાધ્ય તો સપડાતી નથી, નહિ પવનવેગી ઘોડા;
કસાર દમયતીના કર્મનો, ન જમ્યો ભુડા મહોડા
સભામાહે બેઠો થઇને, પ્રધાન બોલ્યો વચન,
પેસો બાહુક શો અર્થ આવશે, બેઠો વણમારે અન

રતુપર્ણે આનંદ પામિયો, મોકલિયો સેવક;
લાવ્ય તેડી બાહુકિયાને, જાયઠે વર્ષોની તક.
સામે બગયો સેવક ધાયો, અશ્વપાળકને પાસ,
ઉંડા બાહ ભૂપ તેડેછે, એહે પરોણો ને રાશ.
ચાલ્યો બાહુક ચાબુક ઝાલી, ભૂમેરી બડબડ કરતો;
આવ્યો નીચી નજરે નિરખતો, નાકે મરડકા ભરતો.
પ્રજા સરવે હાસ કરતી, આ રત્ન રથ ખેડણ,
રતુપર્ણ બોલ્યો માન દેઈ, આવો દુખ ફેડણ
ઘણે દિવસે કામ આવ્યુ છે, રાખો અમારી લાજ,
તમો પરણાવો દમયતીને, વિદર્ભ જાવુ આજ
સમુદ્ર મેલ્યો રત્ન આપે, રાખ્યા એવુ જાણી,
આજ વિદર્ભ લેઈ જાઓ મુજને, ગ્રહુ દમયંતિનો પાણી.
બાહુક વળતો બોલીયો રે, ફૂલાવીને નાસા,
અભિયા પરણશે દમયંતીને, અરે પાપણી આશા
હમ કન્યા કેમજ કરશે, પાપમશુ સંકેત,
નિર્લજ સાથે નીસરુ તો, અમો થાઉ ફજેત
છત્રપની છઠેરા ન થઇએ, પરપત્નીશુ તનખા,
કેમ વરશે વર છતા, એ મિથ્યા મારો વલખા
પુણ્યશ્લોકની પ્રેમદા રે, ભીમકની કુમારી,
તમો વિવાહીને લજ્જા શાની. થાય ફજેતી મારી
રાય કહે હો હયપની, મારિ વતી હયને હાંકો,
મારે તો સંશય ગયુ રે, તમો જ્યારે મને નાકો
બાહુક કહે તુ સાભળ્ય રાજા જ્યા હશે સ્વયવર,
અતર નહિ સ્વામી સેવકનો, આપણ બે જણ વર
હાસ્ય કરીને રાજા કહેછે, તમો વર પરથમ,
ભાગ્ય ભળશે તેને કન્યા મળશે, ત્યા જઇએ જ્યમ ત્યમ
દુર્બળ ઘોડા ચારે જોડ્યા, કીધો રથ સાવધાન,
શણગાર સજવા સદનમા, પછે સચર્યા રાજાન.
રાણી કહે રતુપર્ણને, પરસ્રીપર શો પ્રેમ,
તમો ક્ષત્રી થઈ કરો અધર્મ, ન હોય કુશળ ક્ષેમ

સુરજવંશતણી એ શોભા, તમથી જાણી હોય,
રીસ ચડી ઋતુપર્ણને, પછે ધણિયાણીને ધોય
અમો ભમર મેલિ કુસુમ મેલુ, ચલાવીને ચાલ,
વિજળી સરખી લાવુ દમયતી, કર મોમ્યનું સાલ.
એમ કહી સભામાહે આવ્યા, દુંદુભિ ગહિયા ગાજી,
રીમ કરી કહ્યુ બાહુકિયાને, કર દુર્બળ જોડ્યા વાજી
કાન લૂલા ચરણ રાટા, બગાઇયો ગણગણે,
અસ્થિ નીકળ્યા લચ્યા ગાદી, ભયાનક હણહણે
ચારે નોહે ચાલવાના, આગળ નીચા પાછળ ઉચા,
ઝુધા ને ખોડે ભર્યા, બે કરડકણા બે બૂચા
ઋતુપરણ જોઈ શીશ ધુણીને, બોલ્યો વળતી ખીજી
એ શુ જોડિ કુરૂપ જોડી છે, જો ધણી છે બીજી
પવનવેગી પાણીપથા, શત જોજન હીંડે હેઠ,
એવા ઘોડા મૂકીને કા, જોડ્યા દૈવની વેઠ
બાહુક કહે એટા શી માડી, શુ જાણે અશ્વનિ જાત,
જો પુષ્ટ હયને જોડશો તો, હુ નહિ આવુ તમ સાથ
એ અશ્વ રાખો રથને હાથે, ચડિ બેઠો ભૂપાળ,
રાશ પરોણો પકડિયો ને, બાહુ ને ચડિયો કળ
આટલિ વારલગી લાજ રાખી, બોલ્યો નહિ મા સુચ,
તુ આગળથિ ચડી કેમ બેઠો, કુરૂપ તુ શુ ઉચ
ઋતુપર્ણ હેઠો ઊતર્યો, વિવિધ વીનતી કરતો,
જાય ભૂપ પાસે ને બાહુક નામે, રથ પુઠે તે ફરતો
ઋતુપર્ણ પ્રણિપત્ય કીધી, હયપતિ હસ્તે મૂકો,
ઉપકારીજન અપરાધ મારો, હુ બેઠો તે ચૂકો
બાહુક કહે હુ રાશ ઝાલુ, પણ બેશિયે બને જોડે,
તને હરખ પરણવા તણો, ત્યમ દુએ ભર્યાછુ કોડે
સામસામા ચક્ર ધરીને, સાથે રથમા ચડિયા,
બાહુકે બળમા એડી મારી, અશ્વ ઢળીને પડિયા
મુગટ ખશિયો રાયતણો, માન્ય શુકન ત્યા હુવા,
બાહુકે અશ્વ ઉઠાડિયા, હાકે ને કહે ધણિમૂવા.

અન્ન તેવા અશ્વ નિર્બળ, ખેડ ખીજી ખીજી,
રાય કહેરે લોક સાંભળજો, એ વિના ગળ દ્યો બીજી
સુદેવને રથમાં બેસાર્યો, રાય ચડાવે ઊંગા,
શેરિયે શેરિયે જન જોતા, ઉભા લોકના ટોળા
દુર્બળ ઘોડા દરિદ્ર બ્રાહ્મણ, જોગ સારથી જોડો,
વૈદર્ભિ વરવા રાય પધાર્યો, ભલો ભજ્યો વરઘોડો
હાંકે તો હીંડે પાછા પાછા ધુસરિ ાંદી નાખે
તાણી હીંડે ઘરભણી ને, ઉભા રહે વણ રાખ્યે
પીઠ ઉપર પડે પરેણા, કરડવા પાછા ફરે,
પોળે પગે રહે ઉભા, વારવાર મળ મૂત્ર કરે.
રાય કહે હો હયપતિ નથી વત એમ સરવી,
બાહુક કહ બરાબર ચિંતા, મારે કન્યા વરવી
ઘણે દોહલે ગામ મૂન્યુ, વિચાર વર્યાના મૂક્યા,
પુણ્યશ્લોકે હેઠા ઉતરીને, કાન અશ્વના ફુક્યા
અશ્વમન ભણિયો ભૂપતિ ધરિ વાસનનુ ધ્યાન,
અશ્વ ચારે ઊડિયા તે જઈ રહ્યા અશમાન
અવનીયે અડકે નહી, રથ અતરીક્ષ જાય
ડોટ મુકી બેઠો બાહુક જોજો પડતા રાય
માહો માહી બેઠા વળગી, ભૂપતિ ને બ્રાહ્મણ
રાય વિમસે વરે એ કન્ય, વરવામા વશિકરણ
કાઇક કામણ જાણે કુબડો, એના ગૂણ રસાળા,
ત્રણ કોડીના ટટુઆ, એણે કિધા પાખાળા
હશી રાયજી બોલિયા, યાબડિ સારથિ કધ,
તમ પ્રતાપે દમયતીશું, મારે થશે સબધ
નાઇવિદ્યા શમવ ી આ, દ્વીજ કને પરિપૂર્ણ,
નહાની વાત ન હોય જો કરે હયમત્રનું સ્મરણ
ઐરાવત ને ઉચ્ચિશ્રવા રે, હાર્યો ગરૂડનો વેગ
તમારે હાકે હરડી થાશે, વૈદર્ભ લગાભેગ
વળી વખાણે ભાગ્ય પોતાનું, ભૂપતિ કાંઢે ઘેલા,
જો દમયતી મુજને વરે તો, પૂજુ બાહુકને પેહલા

બિમકસુતાનો હસ્તમેળાપક, જો થાશે હયપતી;
બાહુક કહે વિલંબ શો છે, જો પ્રબળ તારી રતી.
વાટ ઓસરે વાત કરતાં, ઉડતા ચાલે અશ્વ;
રાય વિદ્યાને વખાણે, ન જાણે મંત્રનું રહસ્ય.
તાણ્યા ન રહે તરેહ કરતા દે દોટ ઉપર દોટો;
એક ઝાંખરે વળગિ રહ્યો, રાયનો પામરીનો જોટો.
હાહા કરતામા હય હીંડ્યા, ગયા એક જોજન,
તવ બાહુકે રથ રાખિયો, કહે લેઈ આવો રાજન
રાજા વળતી બોલિયો, મનમા એમ વિચારી;
દમયંતીના નામ ઉપરથી પામરી નાંખું ઉતારી
જા લેઈ આવે તો તને આપુ, બાહુક બન્યો જોડ;
બાહુક કહે દમયતી ઉપર, તુજ સરખા વારૂં ક્રોડ.
રાય મોટો દાનેશ્વરી બોલ્યો, બાહુક જાચક તુ થા,
પરણવા જાઉંછુ દમયતી ને, લેઉ પામરીના ચુથા.
એવુ કહીને રથ બેઠો, મનમા રાય વિમાસે;
રંક હોય તો સઘ લે, પણ મોટા ક્યમ લે પાસે
હયપતિ તમમા વિદ્યા મોટી, ગુણે વાળિયો છેક;
તમ પ્રતાપે છે મુજમાટે, વિદ્યા અનુપમ એક.
ગણિત શાસ્ત્રને હુ જાણુછુ, કહો તો દેખાડુ કરી;
એટલે બેડાનો વૃક્ષ આવ્યો, બન્યો પળ્યા ઉતરી.
રાજાપ્રત્યે બોલ્યો બાહુક, ગર્વ વચન ના આવડા,
આ બેડાની જમણી ડાળે, કેટલા છે પાદડા.
રાયે વિચારીને કહ્યુ, ત્રણ સહસ્ર શત ને ત્રણ,
બાહુકે જઈને વૃક્ષ છેદ્યો, ડાળ તે પાડી ધરણ
પછે બાહુકે ગણી જોયા, ઉતર્યાં તતે તત,
ઉત્કૃષ્ટ એ વિદ્યા દેખીને, નળનુ હરખ્યુ ચત.
ફરીને આવ્યો રથ પાસે, કહ્યુ રાય તમને ધન્ય;
ભૂપ કહે જો મન માને તો, વિદ્યા લિજે અન્યો અન્ય.
માટોમાહે મંત્ર આપ્યા, ને મન ગયાછે મળી,
પરીક્ષા કરવા વિદ્યાની, ડાળ બિજી છેદિ વળી.

કહ્યા એટલા મંત્ર ઉતર્યા, ગણિત સંખ્યા મળી;
બીજી વિદ્યાના પ્રતાપથી, દેહમાંથિ નિકળ્યો કળી.
પાડાનુ ચર્મ પહેરિયુ ને, ઉંટતણા ઉપરણા;
ટુકડા ચગણુ ને શામ વરણુ, છે કેશ તે પચ્ચવરણા
કરમાં કાતી આંખ્ય રાતી, મુખે રૂધિરના ઓવરાળા,
ભર્યો રીસે શગડી શીશે, ઉડે અગ્નિ જ્વાળાર
નિમરી નાગો ભયે ત્રાઠો, ધાયો નળ નરેશ;
લપઝાક મારી શગડી પાડી, ગ્રહ્યા કળીના કેશ.
વિજળી સરખુ ખડગ કાઢ્યુ ન જાય જીવતો પાપી,
મન ભ્રષ્ટ કીધુ કષ્ટ દીધુ, રહ્યો દેહમાં વ્યાપી.
ગજદોજ્યો રેણુની માહે, કેમ પડ્યો હતો પુઠે,
આંખ તરડે દંતે કરડે, માર્યો ખડગની મુઠે
ઉઠે અડવડે અવની પડે, અકળાયો અલેખે;
બાહુકના હસ્ત કળીના અસ્ત, રતુપરણુ નવ દેખે.
રૂદન કરતો ને લોચન ભરતો કળિયુગ પાયે લાગે,
પુણ્યશ્લોકજી ઉગારિયે, ન મારિયે મુજને વાગે.
અરે અધર્મના મૂળાડિયા, જીવતો તને કેમ મૂકુ,
અમને તેં રોવરાવિયા, નથિ નેત્રનુ નીર સૂકયુ
અરે પાપી ધર્મ ઉછેદન વિશ્વ વેદનાકારી,
વિયોગદાતા છેદન શાતા, તેંજ તજાવી નારી
અવગુણ એવા કરાવી સેવા, પારકે મંદીર,
વદે દીનવાણી મૃત્યુ જાણી, નેત્રે ભરતો નીર
મહારાજ વળતી મારજો, ગુણ અવગુણ બે જોઇ,
નળ કહે અવગુણભાજન તં, સૃષ્ટી સર્વે વગોઇ
સ્વામી બે ગુણ મોટા મુજમાં, અવગુણના છેદન,
નળ કહે ગુણ અવગુણ તુ, બેઉનું કર વરણન
સ્વામી પ્રથમ અવગુણ વર્ણવુ માગ જે આચરણ,
જ્યાં હું ગયો ત્યાં ધર્મ નહીં, ને ભ્રષ્ટ ચારે વર્ણ
દંભી લોભી ને લનતા, બ્રાહ્મણને કરુ ભ્રષ્ટ,
અલ્પ આયુષ્ય ને અલ્પ વિદ્યા, અલ્પ મેઘની વૃષ્ટ.

અનાચાર ને અપરાધ બહુ, અનંત આભડછેટ;
સિદ્ધ હોય મંન્યાસિ શીળિયો, ભ્રષ્ટ કરૂં હું નેટ.
મરજાદા લાજને મુકાવું, ઉમારગ મંડાવું;
જપ તપ તીરથ ને જાત્રા, દાન દયા છંડાવું.
ધ્વંસ કરૂં હું ધ્યાનમાં, તાપસને ડોલાવું.
અભક્ષાભક્ષ અસ્પર્શાસ્પર્શ, અસત્ય વાક્ય બોલાવું.
સ્વજન વૈર ને પરશું મૈત્રી, હોય નીચ સંગત્ય;
વૈષ્ણવતા ફેડી વિષય સ્થાપું, એવી મારી મત્ય.
માત પિતાને પુત્ર ઉવેખે, દેખે શામામાં સાર;
ક્રીડા કામે આઠે જામે, સ્ત્રીમાં તદાકાર.
વિખવાદ કરતાં જન્મ જાય, ગાય ગોરીના ગુણગ્રામ;
લંપટ નિર્લજ થઈ અતી, જપે નારીનું નામ.
હેલામાં બ્રહ્મચર્ય મુકાવુ, જતિ પડે મોહમાંજ,
પાખંડિ લાંઠ સુખે જીવે, એવું મારૂ રાજ.
હું વ્યાપું ત્યાં હરિ હર નહીં, નહિ દેવ દેવસ્થળ;
જ્ઞાન ગોષ્ટિ કથા નહીં, એવું મારૂં બળ.
સ્વામીદ્રોહી, ને મિત્રદ્રોહી, ગુરૂદ્રોહી નર ઘણા,
વચનદ્રોહી ને બ્રહ્મદ્રોહી, એ સઉ ગુણ આપણા.
પ્રજા ખોટી રાજા લોભી, નિરકુશ લપટ નાર,
વ્યભિચારણી દ્રોહ કારણી, ભમતી હીંડે બહાર
ભરથાર પેહેલી કરે ભોજન, સૂએ સ્વામી પેહેલી;
થાકે નહી તે વાદ કરતાં, વઢકણી મન મેલી
ક્રોધમુખી ને ચોરટી, લોભણી ને લડતી;
સાચી વાત ભળે નહીં ને, આઠે પહોર બડબડતી.
ચોડબોલી સાધમુખી તે, સુતો સ્વામીને વેચે.
પુછ્યો ઉત્તર આપે નહી ને, બોલે પેચે પેચે.
અભડાવે રસોઈ અન્ન ચાખે, જણાય પરમ પવિત્ર;
કળિ કહેછે મારે પ્રતાપે, એવાં સ્ત્રીનાં ચરિત્ર.
પંડિત દુખિયા ને મૂરખ સુખિયા, ભોગી રોગે ભરિયા;
અસાધુ સુખે અન્ન પામે, સાધુ ધડિયે નહિ ઠરિયા

દાતાર ત્યાં ધન નહીં, દાતાર નહીં ત્યાં ધન,
ખાનાર ત્યાં અન્ન નહીં, ખાનાર નહીં ત્યાં અન્ન.
રૂપ હોય ત્યાં ગુણ નહીં, ને ગુણ તહાં નહિ રૂપ,
શારા અવગુણ વરણવું, જે પ્રતાપ મારો અનૂપ
શિષ્યનિ સેવા ગુરૂ કરે, સાધુ અસાધુનું ઉપચરણ,
સ્ત્રીની સેવા કરે સ્વામી, શુદ્રને સેવે બ્રાહ્મણ.
છત્રી ઝામે' આધક અધિકારી, અઘટિત કરે અન્યાય,
અન્ન વિક્રય હય વિક્રય, કરે વિક્રય ગાય
પરપત્ની સંગ ને પરનિંદા, અરીષ્યા અપલક્ષણ,
ઉપવિત અન સીમત અન્ન, કીયા અન્ન ભક્ષણ
કન્યાવિક્રય ભૂમી વિક્રય, કરે અમરાવ્યુ કામ,
સન્ન્યા લે ને ગોદાન લે, ને બોળે બાપનું નામ
વાટ પડાવે વિશ્વાસઘાતી, માહોમાહે વૈર સાધે,
પંચ દેવનુ પૂજન તજીને, અસુરને આરાધે
વૈરાગી વિષયી ને જોગી તે ભોગી, ખોટા વણજ વેપારી,
વિષય સેવન કરે ને ગર્ભ ધરે, નવ વરસની નારી
સુરભી દૂધ થોડું કરે ને, કાળ પડે દુર્ભક્ષ,
શોક રોગ વિજોગ ઘેર ઘેર, સદા ભરે જળ ચક્ષ.
કોનું રૂડું દેખી નવ શકું મારે કો સાથે નહિ સ્નેહ,
કળિ કહે નરરાયજી, છે અવગુણ મારા એહ.
વિશેર કેશ આભળી આવ્યા, ચડી રાયને રીસ,
હવે ન મૂકું અધરમી, હું છેદુ તારૂં શીશ
અધર્મી અવની વિષે, આવડો તારો ઉન્માદ,
તારો વધ જાણી મને સહુ દેશે આશિર્વાદ
ભયને ધરતો રુદન કરતો, રાયને કહે કળી,
પછે મુજને મારજો, બે ગુણ મારા સાભળી
કૃત ત્રેતા દ્વાપરે, શત વર્ષ તાપસ તાપે,
તોય તેને હરિ હર બ્રહ્મા, દર્શન કોય ન આપે.
કળિ કહે મારા રાજ્યમાહે, ધ્યાન ધરે વિશ્વાસે,
તો તેને ઇષ્ટદેવતા તે, આવિ મળે ખટ માસે.

એ ગુણ છે એક માહરો, હવે બિજો કહું વિસ્તરી;
શત વાર દાન કરે ત્રણ યુગે, એકવાર પામે ફરી.
ભાવે કુભાવે મારા વારામાં, જે હેને નર નાર;
પુન્ય કરે જો એકવારે, તો પામે શતવાર.
નળ કહે જા નહિ હણું, ઉપની મુજને માયા;
અનંત અવગુણ તાહરા તે, બે ગુણે ઢંકાયા.
મારા રાજ્યમાં તું નહીં, જો હોય જીવ્યાનું કામ;
કળિ કહે હું ક્યાં વસું, વસવાનો આપો ઠામ.
જ્યાં જાઉં ત્યાં નામ તમારૂં, તો ક્યાં રહું હું દાસ,
નળ કહે બેડાના દ્રુમમાંહે, સદા તારો વાસ.
જ્યાં કથા હોયે માહરી, અથવા હરિ કીર્તન,
એવે સ્થાનક તું નહીં, તેં લીધું સત્ય વચન.
રાય બેઠો રથઉપર પણ, ઋતુપર્ણ સમજ્યો નહીં;
હરખ પૂરણથી હય હાંક્યા, પ્રેમ સરીતા વહી.

વળણ.

વહિને ચાલ્યો પ્રેમરસ, રથ ચાલ્યો ગડેડાટ,
ભટપ્રેમાનંદ એમ ભણે, વૈદર્ભિ જુએછે વાટ રે.

કડવું ૫૪ મું રાગ ગોડી.

દમયતી કહે દાસીને, શુણ સાધવી,
છે વિપ્રનો વાયદો આજ, મેળાવો માધવી,
દેહથી ઋતુપર્ણ આવશે, શુણ સાધવી,
જો હશે નળ મહારાજ, મેળાવો માધવી
અવધ્ય પહોતી આવ્યાતણી, શુણ સાધવી,
થયા ત્રણ વર્ષ વનવાસ, મેળાવો માધવી.
એવડા અવગુણ શા વસ્યા, શુણ સાધવી,
પ્રભુ ફરિ ન લીવો તપાસ, મેળાવો માધવી.
નહિ સભાર્યાં બાળુડાં, શુણ સાધવી;
છે કઠણ પુરૂષના મન, મેળાવો માધવી,
હું મુઈ જીવી જોઈ નહીં, શુણ સાધવી,
ક્યમ વેઠ્યું હશે વન, મેળાવો માધવી.

એ બોલે વાયસ આંગણે,	શુણ માધવી;
મને ઉપજે હર્ષ તરંગ,	મેળાવો માધવી.
આજ ફરકે ડાબી આંખડી,	શુણ માધવી;
મારૂં ફરકે ડાબું અંગ,	મેળાવો માધવી.
શું મનનો માન્યો આવશે,	શુણ માધવી;
એ શુકનકેરાં ફળ,	મેળાવો માધવી;
શ્રવણે વધામણી માંગશું,	શુણ માધવી,
કો કહે પધાર્યા નળ,	મેળાવો માધવી.,
વધ થાશે વેરી વિજોગનો,	શુણ માધવી;
ગયો જડશે સંજોગ,,	મેળાવો માધવી,
વીરસેન સુત આવશે,	શુણ માધવી;
ત્યારે ટળશે નગજો રોગ,	મેળાવો માધવી.
કો આવિ ખાશે વધામણી,	શુણ માધવી,
નથી આપવા સરખી વસ્ત,	મેળાવો માધવી;
આપીશ હાર હઇયાતણો,	શુણ માધવી;
વળિ પ્રણમિશ જોડી હસ્ત,	મેળાવો માધવી
બારિયે બેશી નિહાળિયે,	શુણ માધવી,
હવે ઉડતી દીસે રજ,	મેળાવો માધવી.
ઓ રથ આવે ગાજતો,	શુણ માધવી;
જોને સબળી ફરકે ધ્વજ,	મેળાવો માધવી;
ઓ પડઘી વાગે અશ્વની,	શુણ માધવી,
એનિ હાકણીમાંહે વિચાર.	મેળાવો માધવી.
ઓ પરોણો ઊંચો ઉછળે,	શુણ માધવી;
હોય નળમુખનો ડચકાર,	મેળાવો માધવી.
રથ આવ્યો ગામ ગોંદરે,	શુણ માધવી,
હોય હોય અયોધ્યા-ભૂપ,	મેળાવો માધવી;
ઋમે સુદેવ એને બુઝવે,	શુણ માધવી.
પણ હાંકનારો કુરૂપ,	મેળાવો માધવી.

વલણ.

કદ્રુપ બેઠણ રથતણો,	કેમ કહું નળ રાય;
અવસ્થા દેખી ગામની,	રતુપર્ણ દુખિયો થાય રે.

કડવું ૫૫ મું. રાગ કેદારો.

ઋતુપર્ણ કહે સુદેવને, એ કારણ શું ભૂદેવ રે;
આળ પડેછે મુજને, નથિ સ્વયંવરનો અવેર રે.
મુની મને મિથ્યા લાવિયો, કાંઈ દીસેછે કપટ રે;
રિપુ લોક હસાવિયા, ફેરો પડ્યો ફોગટ રે
વિવા કરમ દીસતું નથી, નથી રચ્યો માંડવ રે,
દુંદુભી નથી વાજતી, નથી ગીત ને તાંડવ રે.
સુદેવ વદતો બોલિયો, એ છાનું વિવાનું કર્મ રે,
કંકોતરી તો લખી દમયંતિયે, ન ભાગશો ભિમકને ભર્મ રે.
ક્ષણ એક રહિને આવજો તમે, પુરૈયથી મહારાજ રે,
સુદેવ આગળથી સંચર્યો, વધામણિ કેરે કાજ રે,
વૈદર્ભી જુએછે વાટડી, વિપ્ર આવ્યો પુરમાંય રે
હરખ ભરી તે સુન્દરી દમયન્તી લાગી પાય રે.
રૂડી કહેજો વધામણી, શું પધાર્યા પ્રાણનાથ રે;
બાઈ રૂડી પેરે નથી ઓળખ્યા, રાય ભોજન કીધાં સાથ રે
રૂપ તેનું બીહામણું છે, ખૂંધો બીજો નળ રે,
પરીક્ષા સારૂ તેડજો રે કાંતે, જ્યાં વાડીનું સ્થળ રે
દમયતી હરખી ઘણું એવે આવ્યો ઋતુપર્ણ રે,
નગરલોક હસે ઘણું, જોઈ સારથીનું વર્ણ રે.
ભીમક ભૂપ સામો ગયો ને, રથથી ઉતર્યો રાય રે,
ત્રણે રાજકુમાર આવી મળ્યા, ઉઠી સર્વ સભાય રે.

વળણ.

સભા સર્વે ઉભી થઈ, આસને બેઠા ભૂપ,
ભીમક આદે સર્વે કો, જુએ સારથિનું રૂપ રે

કડવું ૫૬ મું રાગ કેદારો.

ભિમક ભક્તિ કરે ઘણી રે, ભલે આવ્યા અયોધ્યાધણી રે,
હય દુર્બળ વાળ્યો છેક રે, માર્ગથી સમાગ વ્યતિરેક રે.
કાંઈ અષ્ટપદ સરખું દીસે રે, એવે બાહુક બોલ્યો રીસે રે,
ઋતુપર્ણ મુકો રથ ત્યાગી રે, મેલો ઘોડાને ઘાસ ને પાણી રે.

નાખ્યો પરોણો ને રાશ રે, જઈ બેઠો ઋતુપર્ણ પાસ રે,
આવે વગગતો રાય આયો ખમે રે, સભા મુખ વસ્ત્ર દેઈ હસે રે
ત્યમ ત્યમ મચમચાવે આખડી રે, તેના ખોળામા ગાદડી રે,
ઋતુપર્ણને બાહુક પુછે રે, વિદાનો વિલબ શુ છે રે
રાજા સાન કરી રાખે વારી રે ત્યમ બાહુક બોલે ખુખારી રે,
ઋતુપર્ણને ભીમક પૂછે રે, સખા જક કરેછે તે શુ છે રે
એ મિત્ર ક્યાથી ઉપરાજ્યો રે, જેથી કામ હિંડેછે લાજ્યો રે
ઘણુ થાક્યા રેણુએ ભરાણા રે, કહો ક્યાથિ પધાર્યા રાણા રે
ઋતુપર્ણ કહે અભિયા ગૂણી રે, નથિ એકે વિદ્યા ઊણી રે,
મધ વિદ્યાયે ન જાય વાધી રે, તે માટે મિત્રાઈ બાધી રે
રથ હાકણુ વિદ્યા હાથે રે, મેં મૃગયાયે તેઓ સાથે રે,
વન ભમતા થયો અતિમળ રે અહિં આવી ચઢ્યા ભૂપાળ રે
ભીમક કહે કીધિ કરણા રે, મહેજે સ્વામી રહો પરણા રે,
ભૂપે હલમન અતિશે કીધી રે આગના રસોઇની લીધી રે,
ભૂપ બાહુકનો છે ભેદી રે, અભિયા છે આત્મનિવેદી રે

વળાણુ.

આત્મનિવેદી સારથી, હરખ્યો ભિમક ભૂપાળ,
અન્ન વમન થાય દર્શને, તે આવડો શો સૂગાળરે

કડવું ૫૭ મુ રાગ નટ.

બાહુક મોકલ્યો બાગમા, રસોઇનુ સ્થળ એકાત,
વૈદરભી કહે કીજે પરીક્ષા, ભાગે મનની ભ્રાત, બાહુક
ભિમકે સેવકને આગ્ના આપી જઈ અશ્વનો લ્યો તપાસ,
ઋતુપર્ણ ઉતાર્યા ભવનમાહે સેવા કરેછે દાસ બાહુક
દમયંતીએ પિતાને કહાવ્યુ આગ્ના તમારી લીજે,
બાહુકમાહે ગુણ છે નળના, કહો તો પરીક્ષા કીજે, બાહુક
એકાત વાડી દમયંતીની કીધુ રસોઈનુ સ્થળ,
ઠાલા કુભ આણીને મૂક્યા, નહિ જળ ને અનળ, બાહુક
બીજા પાત્ર મેલ્યા નાનાવિધના, ન મૂક્યુ મેક્ષિણુ,*
માધવી કેશવી મૂકિ સેવામા, જે જાણે સકે લક્ષણ બાહુક

* કમાર હલાવવાનો ચાટવો

બારિગે બેઠી દમયન્તી,
તેહિ લાવો રૂપાળી જોઈગે,
દાસી એક તેડાને આવી,
અમ રિ વાડીને ગાજાવે
ઊડી નગ આવ્યો તે જોતા
મખી સાહેલી અચરત પામી,
દમયતી જુએ હેરી હેરી
આ સ્વરૂપનિ ન મળે જોડી
શરીર દીસે દરતું દાધુ
ટુંકા કર ને નામા નિકળી,
ક્યા તે નગ ને ક્યા એ બાહુ
સાકુ મુખ ને મસ્તક મોટુ
આ સાથે શી ગોઠી કરિગે,
દીજ્તા પગના સ્પર્શથકી તે,
એને વિદ્યા હયની ક્યાથી,
મતરાતો આવે નાક ફુલાવે,
દમયતી પાસે હસતી હસતી,
બાઈ આ પૂતળુ ક્યમ પધરાવ્યુ
કદાપિ નળ નીમડશે તો,
કહો બાઈ તમે કેમ કરશો,
શાપ હશે કોઈ તાપસનો તો,
અભિયા આસને બેસશે
જ્યા હશે ત્યાથી કાલે આવશે
એમ વલખા શુ માગે છો
દમયતી કહે કૌતુક મૂકો
જાઓ સેવા કરો બાહુકિયાની
માધવિ કેશવિ બને આવી
રૂદે ભરાયુ ન રાજાનુ
સુકા વૃક્ષને સ્પર્શ કિધો નળે
દમી બન્યો હર પામી,

નતર પટ આડો બાધિ
કેમ જમે છે રાધિ,
ચાસો કદ્રપહીં
ચાલો ચપક છો ,
આનદ બાનુ આણિ,
દમે આણિ શણગટ તાણિ
વિસ્મય થઇ મનમાહિ,
જોતા ત્રિભુવનમાહિ,
કાપે જાનો પગે પાતળો,
મોટો પેટનો નગો
ક્યા સુર્ય ગજમન
પાગ ઉગ્ન સુડળ,
બાનક બાગી બવની,
કાગી થાને અવની,
આશ્ચર્ય સરખુ દીસે,
અગુટિ નરી છે રીસે
બાભી આવી વણુ,
વારૂ રૂપ ને વર્ણ,
રહેશે એવુ અગ,
એવા પુરૂષનો સગ
રહેશે એવો સર્વાગે,
તમે ક્યમ રહેશો અર્ધાગે
બાઈજી તમારો સ્વામી,
ધીરજ ધરો ગજગામી
બેશિ કિજે પરિક્ષા,
સખિને દીધી શિક્ષા
પુણ્યશ્લોકની પાસ
ઓળખિ બને નાસ
થયુ નવ પલ્લવ
નાથ વૈદર્ભિનો વલ્લભ

કહે કુંવર સુણો આચારી જન, ધરશો નહી મન ધોખો;
દમતલે સ્થળ રસોઈનું છે, અમો દિધો છે ચોકો; બાહુક.
નહાવા કેરું વસ્ત્ર પેહેરિયું, પાગ પછેડી વરજે;
જ્યારે ગુંછળાં કેશનાં છે, શરીર ભરિયું બરજે; બાહુક.
નીચું જાણે શરિર ખંજુવાળે, દાસીએ દ્રષ્ટમાં કિધો;
શેર પને હાંડે ખડખડતો, ઠાલો કુંભ જળનો લિધો; બાહુક.
વરૂણમંત્ર ભણ્યો નળરાજન, તતક્ષણ કુંભ ભરાયો;
વીશ ઘડા રેડ્યા વપુ ઉપર, ઉભો રહિને નહાયો; બાહુક.
દાસી અતી આનંદજ પામી, કૌતક દીઠું વળતું;
ચૂલામાહે કાષ્ટજ મૂક્યાં, અગ્નિ વિના કર્યું બળતું; બાહુક.
ઉજરાતું અન્ન કરવડે હલાવ્યું, કડછીનું નહિ કામ;
સખી ગઈ દમયંતી પાસે, બોલી કરી પ્રણામ; બાહુક.
વાઉ જક્ષ ને જળ અનળ, એ ચારે પરીક્ષા મળી,
અન્ન લાવો એનું અભડાવીને, દમયંતી કહે વળી; બાહુક.
દમતી ભમતી દાસી આવી, નિરખતી નિજ ગાત્ર;
એકે બાહુક વાતે વળગાડ્યા, એક લેઈ નાઠી અન્નપાત્ર, બાહુક.
અરે પાપણિ કહિ બાહુક ઉઠ્યો, દાસિયે મૂકી દોટ;
માધવિ કહે ફરિ કરો રસોઈ, હું દેઈ આપુ અઓટ; બાહુક.
નળે પાક ફરી નિપજાવ્યો, ભાવે કરવા ભોજન;
દમયંતીએ ચાખી જોયુ, અભડાવ્યું તે અન્ન, બાહુક.
સ્વાદ ઓળખ્યો નળરાય નિશ્ચે, પાક છે પરમ રસાળ;
ફરિ પરીક્ષા જોવા સખિ સાથે, મોકલ્યાં બન્ને બાળ; બાહુક.

વળણ.

સાથે ગયો બાળ લેઈ, નળ કને આવી ડિકરી;
બાળક દીઠાં બાહુકે, જળે આંખડલી ભરી રે.

કડવું ૫૮ મું. રાગ રામગ્રી.

બાહુકે દીઠાં બાળકાં, ઉલટયું અંત:કરણ;
દામણાં મારાં બાળકાં, દેખિને આવે મરણ; બાહુક.
કલ્પાંત કીધું કળજુગે, બાળ વરત્યાં મોસાળ;
કોણ કુકર્મ મેં આચર્યાં, તજ્યાં અંતરિયાળ; બાહુક.

સંજોગ સાગર ઉલટયો, નેણ વર્ષા મઆન;
આલિંગન દેવા સુતને, નળે કીધી સાન; બાહુકે.
મળવાને તેણા મીડડાં, કર લાંબા કિધા ઈશ;
છજ્યાં બિદીનાં છોકરાં, પાડે ચીસેચીસ; બાહુકે.
દાસિયે રૂદયાયું ચાંપિયાં, બાહુકને કરિ તિરસ્કાર;
ગ્હેવાદે તારૂ રમાડવું, રૂએ રાજકુમાર; બાહુકે.
બાહુક કહે એ બાળને, સાંઈ દેવાનો સ્નેહ;
મારે બાઈ થાય બેરતાં, કાળિ કુવરનિ દેહ; બાહુકે.
કે છત્રપતિનાં છોકરાં, મળવા કયમ થયું મન;
શે દુખે થાયે ગળગળો, રોઈ ફુટરો લોચન; બાહુકે
બાહુક વળતો બોલિયો, મારે બાળનિ જોડ;
આ દેખિને તે સાંભર્યાં, થયો રમાડવા કોડ; બાહુકે.
દાસિયે કહ્યું દમયંતિને, બાળ્ય બાહુકનિ વાત;
આશ્ચર્ય દીઠુ અતિઘણું, કાળો કરે આંસુપાત; બાહુકે
દમયંતિ પૂછે ભિમકને, બાહુકમાં નળનિ ભ્રાંત;
આજ્ઞા હોય તો એહને, તેડિ પૂછુ એકાંત; બાહુકે.
ભીમક કહે સુતા સતી, તને શી કહું શીક્ષા;
બોલાવો સુખે બાહુકને, કરો નળની પરીક્ષા; બાહુકે.
વૈદર્ભિ આવ્યાં અંતપુરે, જ્યાં પોતાનિ મેડી;
દીધી આજ્ઞા દાસિને, લાવો બાહુકને તેડી; બાહુકે.
શીઘ્ર આવી સાહેલડી, અતરમાહિ ઉલાસ;
ઉઠો બાહુકજી ઉતાવળા, દમયંતિનિ પાસ, બાહુકે.
રાયજી વળતો બોલિયો, હું છુ દીન કંગાલ;
વરવા આયે વૈદરભીને, વાત કર્યાનું શું વહાલ; બાહુકે.
સોમવંશની સુંદરી, સારંગનયનિ સુજાણ;
વાત કરતાં બ્રહ્મચ ભાગે, વાગે મોહના બાણ; બાહુકે.
પરઘરમાંહે અમો નવ પેસુ, સ્ત્રીનાં ચંચળ મન;
સાધુ પુરૂષને સધ પાડે, આપિને દે આલિંગન; બાહુકે.
દાસીને તત્ર હાસ્ય આવ્યું, દૈવના કૌતુક જોય;
વિશ્વ મોહિનિ દમયતી તે, અભિયાને કયમ નહિ મોય; બાહુકે.

બોર ન ખાય એ કગતણા, વિપરિત વપુનૂ વાન,
એના ઉપર વળિ કર્મે લક્ષા, નળી રૂપનું અભિમાન, બાહુક
બળાત્કારે તેડ્યો બાહુક, દાસી થઈ બાહધર,
નીચિ નાડે નળ ચાલિયો, જ્યા ધરણીનુ ઘર, બાહુક
જાતા કહેછે કિંકરીને, બ્રહ્મચર્યને છે ઘાત,
વૈદર્ભી વિમાસે બરી, મને વશ કરવાની વાત બાહુક
માધવી કહે બોલ્ય વિચારી, એણ ભાગે છે ધર્મ,
વૈદર્ભી તને ક્યમ નહિ વરે, કરે અશી કમ, બાહુક
નચિ આશરો ગયાતણો, કહિ ભીડાવ્યા કપાટ,
દાસિયે દેખાડી આખડી, ત્યારે ચાલ્યો પાધરિ વાટ, બાહુક
બાહુકને બારણે બેસાર્યો, ઢાળિ રૂપાનો બાજઠ,
દમયતિ ઉમરા ઉપર બેઠી, આડ ધરિ અતરપટ, બાહુક
બાહુક ખુખારે આળસ મોડે, માડ્યા વિપયિના ચિહ્ન
ચિત મળ્યુ ત્યા ચમ કશો રે, જો નચિ ભિન્ના ભિન્ન બાહુક

ઉથલો

જો નચિ ભિન્નાભિન્ન તો, મધ્યે અંતરપટ કશ,
નહિ બોલો જો મન મૂકી, તો અમો ઉઠીને જશુ
કડવુ ૫૯ મુ રાગ કાફી કટિબધની ચાલ્ય
વિનય સઘાતે બોલે, વૈદર્ભી સુંદરી,
શામાટે ઉઠિ જાશો, તેડાવ્યા ખપે કરી
અમોને રહેવુ ઘટે બાધીને અતર પટે,
મોઢુ હુ કેમ પ્રગટે, પરપુરૂષની નીકટે
બેસોજી બાજઠે, બોનોજી ઊનટે,
નહિ પુછુ કપટે મોનવુ નિમળ ઘટે
પુરૂષ ભરાયો હઠે, ચાલ્યો પોતાની ચટે,
હીંડે નારીને નટે ચાને નહિ રાજવટે
જે જન મન કાળા મુખે વિખની જ્વાળા,
ક્યમ વિજોગના બાલા, સહી શકે તે બાળા
બાહુકજી છો આચારી, સાભળો વીનતિ મારી,
કા મૂકિયે વિસારી, દોહલે પામી નારી

નવનસા નેહ ઊદે, વહાલાના વાયક વદે;
ભરી હોય જે ભદે, પુરૂષના કારણ રૂદે.
વળગી હીરે કાડે, નવી નવી પ્રિત માંડે,
જાણીયે દુઃખને ટાડે, સ્નેહીને નિશ્ચે છાંડે.
જાણિયે મળિયે વેહેલા, દેખીને થઇયે ઘેલા.
નારી નવ પ્રીછે પહેલા, પુરૂષના મનડા મેલા
એ વહાલપણા ત્યા ગયા, મુખે કહેતા અમીયા.
વજ્રરૂપે કઠણ હઈયા, તરછોડીયા નહાના છઈયા
અલાયે પુરૂષ ઘડિયા, નારીને છવે જડિયા;
દુઃખના દહાડા પડિયા, વેરી થઈ નીમડિયા
પ્રીતડી જેને વ્યાપે, તેને મારે અહાપે,
ફળ બે રૂડા આપે, વૃક્ષને ચડથી કાપે.
જ્યારે વેલ્ય સૂકે, પરભરી વેહેતી મૂકે,
તજે તે ચતુર ન ચૂકે ફરી ન આવે ઢૂકે
જે સ્થગતનુ જળ પીજે, શાના ત્યા કરમ દીજે,
જેપર દયા કીજે તેનો જીવ ન લીજે
જે અબળાનો હાથ ગ્રહિયે તેને મૂકી ન રજઇયે,
અમો તો અબળા છઈએ, વેદના મેને કહિયે
ન પામી માનવ જને, દેતા ન આવ્યા મને,
ગાખની ઘટે કને, તેને ન મૂકીયે વને
મેશિયે એજ પાટે કામની કનક ઘાટે,
ચોડા અપરાધ માટે, નમુકિયે ઉજડ વાટે
શા અબળાના હોય બળ, કદળીપેં એ કોમળ,
પ્રગટ્યા કર્મના ફળ નયણે ભરિયે જળ
વનમા વાવજ ગાજે પાસલિયે કાગ ભાજે,
બીજા લોક ઘરડુ ગાજે તેલ કઠ સ્વામી નર લાજે
વનમાહે રામા રોએ, ત્યા ભેણુ આસૂડા લોએ,
પ્રભુ તપાસિ ના જોએ પોતાનુ ફળ વગોએ
ત્યા આધીમ્ર અતેખે, દારુણ વન ઉવેખે,
ન આવે નાથને લેખે, વેરીડા હેવો દેખે.

ન જાણી નારી મોરી,	છે છત્રપતીની છોરી;
ચતુરાની શી છે ચોરી,	અજગરે ગળી ગોરી.
આંખે આંસુડાં રેડે,	તારૂણી પિયુને તેડે;
ઝબીલીને છંછેડે,	પારધી લાગ્યો કેડે.
મત્તા લંપટ લોભ કામી,	ક્યમ જીવે એ ગજગામી;
કુળને લાગે ખામી,	નવ જાણે શઠ સ્વામી.
કુળને લજાવ્યું નેઠ,	જે નીચપણે નફેટ;
કરિ માછીની વેઠ,	પ્રેમદાએ ભરિયું પેટ.
કર્મની લાંબી દોરી,	ચડિ શિર હારની ચોરી;
નવ જાણે નાથ અઘોરી,	બાગ્યો શિર ઈંધણ-પોરી.
પૃથવી જાએ પાતાળે,	સતિને જૂઠે આળે;
વિચાર ભણી નવ ભાળે,	ન જાણે કૂડી ગાળે.
નરનો વિશ્વાસજ કરે,	તે શામાં ઘેલી હરે;
એના ઉપર પ્રીત ધરે,	મારી પેરે કોઈ મરે.
જે ખપ કરીને વરી,	દુખણી અંતે કરી;
કહો બાહુક એ વાત ખરી,	તેને કાંઈ પૂછશે હરી
છે કર્મની વસમી ગતી,	ભૂરી નવ જાયે રતી;
શત્રુ થયો પ્રજાપતી,	બ્રહ્માને દયા નથી.
ભલાનો વેરી બ્રહ્મા,	કઠણ તે કૃતવર્મા,
લખે લેખ કર્માધર્મા,	ક્લેશને ઘાલે ઘરમાં.

વળણ.

ક્લેશ ઘાલે ઘરવિષે,	પ્રજાપતી કઠણ ઘણું;
બાહુકજીને પ્રશ્ન પૂછે,	જોયું ડહાપણ તમતણું રે.

કડવું ૬૦ મું. છંદ ભુજંગીની ચાલ.

હું દેહ-વીજોગની વિરહ જ્વાળા,	મારે મર્મના વેણ પૂછે રે બાળા;
તમારી સબળ બુદ્ધિ બાહૂક દીસે,	કાંઇ જાણવા ભેદ મુજ મન હીસે.
દિસે શારદા વાસ તમ જીભ અગ્રે,	પધાર્યા ભલે આપ ભીમકનગરે;
વિવેકી દિસો છો વડા માહુવાન,	જાણો ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન.
એક શોભના પુરૂષ ને મૂર્ખ મોટા,	જેવા છીપમાહે મોતીદાણા ખોટાઃ
એક રૂપહીણા બહુ ગુણ ભરિયા,	જેવા હીરા સાચા સુવર્ણે જ જડિયા.

બાહુક બાપના સમ જે જુઠ ભાખુ, તમો ઊપરે વિશ્વ ઉતારિ નાખુ.
કોઈ ઈંદ્રવરણાતણા ફળ સાથ, કરે ભક્ષ જે તેરનો છત્ર જાય
ધરે છત્ર સર્વગ્યાગો આણુ વરતે, કરે નવનવા બોજનો નિત્ય પ્રત્યે,
એવા પુરૂષને મોહિ કોઈ નાર પહેલી, તપ તેજ સરખી છવે ગર્ધેલી
નેત અમરો મૂનિની આથ તોડી, મૃત્યુલોકિ માણસથી પ્રીત જોડી
તજ્યા માત તાત પિયર ને પાડોશી, નથી જાણિયા નાથ છે નીરદોષી ,
સોંપ્યા તન મને પ્રાણ નિર્દોષ જાણી, બાહુકજી શુણો કર્મની કહુ કહાણી,
વેધે મૃગને નાદ ધરી વજાડી, તેમજ પ્રેમદા પ્રેમને પાશ પાડી
બહુ રગ વીનાગ સૂખ દેખાડી, ગયા લાડ અતે વિપત્તીજ પાડી,
નહી કદ મૂળે નહી પત્ર પાણી, એવે ઠામ મૂકી ગયા નાથ રાણી
નહી કો કરે એહવુ કર્મ કીધુ, અપરાધ પાખે બહુ દુખ દીધુ,
ઉજડમા મુકી વસ્ત્રનો ખડ કીધો, રૈણી મધ્ય નાથેજ વીજોગ દીધો
દિવસ ત્રણ ત્રણ રાત્ય વનમધ્ય ભટકી, નિર્દય નાથને મનમા નવ અટકી,
ગ્રહી અજગરે સુદરી દુખી કીધી, મળ્યો પારધી ઈશ્વરે રાખિ લીધી
મળ્યા વાટમા વાટજાતા વેપારી, કહી ડાકણી સાકણી માર મારી,
ચડી ચોરી તે મોતીની માળ કેરી, ગઈ શરણ જેને થયા તેજ વેરી
પરાધીન થઈ નીચનું કામકરિયુ, ધરી દાસિનું નામ ત્યાં પેટ ભરીયુ,
વરસ ત્રણ કાઢ્યા વરતર શ્વેતપહેરી, નહીં કંકુ કાજળ નાકુ નેહેરી,
પરાધીન પડે હવિષ્યાન્ન પામી, નહી તોય તેણે તજ્યો નીજ સ્વામી,
બાહુકજી કહો એહ અધરમ કેવો, ઘટે નાથને એવડો છેહ દેવો
સરવ પાપમા પાપ વિશ્વાસઘાત, તેને પૂછશે કાઇ વૈકુઠનાથ,
એ બાહુકજી પ્રશ્ન ઉત્તર દીજે, એવા હોય કપટી તેને શુય કીજે
શુણી મર્મની વાણી નરનાથ રીઝ્યો, વળી મીતજોવા વિરોતેજ ખીજ્યો,
શુણો પ્રશ્ન ઉત્તર ભીમક બાળા, સહી પુરૂષને ઉપજે વિરહ જ્વાળા
વરી સુદરી પ્રેમદા સાધુ જાણી, મોહ્યો નાથ તેને કિધી પટરાણી,
બિજી નારીના સામુ સ્વપ્ને ન જોયુ ગુણહીણ સ્ત્રી સાથ આયુષ્ય ખોયુ
સગા મિત્રની પ્રીત તે સાથ ફેડી, ગયો વનમા સુંદરી સાથ તેડી,
વને ભમતા સાત ઉપવાસ કીધા, મછ રાખવા નારીને ત્રણ દીધા
કીધો શ્રમ બીજા કાઇ નવ લાધ્યા, પેલા પાપણી નારિયે મછ ખાધા,
કહો ભિમકબાળા બની વાત એવી, કરો પ્રશ્ન ઉત્તર તે નાર કેવી

જોતાં તેહનો કાંઇ અપરાધ નહાનો, તેને મૂકતાં નાથનો વાંક શાનો,
અહી સુંદરી અજગરે દીધ વ્યાળે, હશે કથને તો ડશો મર્પ કાળે
થયું શાકિણી નામ અપવાદ એવો, હતો તો હશે કથને ભૂત જેવો,
હગે કીપી આએ જ પરઘેર વેહ, હશે ભર્યું કયેય પર વેર પેટ
કહો કોણ કોના કહી કર્મ રોશે, બુદ્ધિવંત પ્રાણી કરમ આસુ જોશે;
ઘોળા સાળુ પહેરી સ્ત્રિયે પડ પીધો, કાળો કાબળો ઓઢિને કંથ લીધો.
એ મેં પ્રશ્ન ઉત્તર આપ્યો વિચારી, વળી પૂછવું હોય તે પૂછ નારી,
કહી મર્મની વાત નિજ નાથ જાણ્યો, ભાગ્યો ભેદ મનનો પછે પ્રેમ આણ્યો.
એવી ગુહ્ય વાણી બિજુ કોણ ભાખે, એવું કોણ બોલે નળનાથ પાખે,
થયુ ભેટવા મન મર્યાદ નાઠી, ગયુ વસ્ત્ર અંતરપટ કેરૂ ફાટી.
ગજગામની ભામની મદમાતી, ગઇ નાથ પાસે ગુણગ્રામ ગાતી,
પ્રદક્ષણા કરીને પછે પાય લાગી, બોલો નૈષધનાથ કહુ માન માગી
અપરાધ કોટી અબળાના હોય પરીક્ષા તે કરણા મીટ જોય;
વનમધ્ય મૂકી અપરાધ પાખી, અરે મછઆહારના વિષ્ણુ સાખી.
તમારા ચરણમા સદા ચિત્ત ગાળું, તમો પાખે હુ પેટમા ધૂળ નાખુ;
અમો અબળા નારિમાં બુદ્ધિ થોડી, કરે વીનતી પ્રેમદા પાણ જોડી
નથી રૂપનુ કામ રે ભૂપ માગ, થઇ કિંકરી અનુસરૂ ચરણ તારા;
સુણી વીનતી નારની દીનવાણી, ઉઠ્યો બાહુક અતરે પ્રીત આણી
કરકોટક નાગનો મંત્ર ભાખી, જિરણ કામળો દૂર કીધો ે નાખી,
ત્રણે નાગનાં વસ્ત્ર પરિધાન કીધાં, હશી સુન્દરી સર્વે કારજ સીધ્યાં
તે વેળા સુભરૂપ મહારાજે ધરીયુ, અસુર ધામનું સર્વ તીમીર હરિયુ;
તમાલ ઉપર જેમ વીંટાય વેલી, તેમ કંથ કંઠે વળગી હર્ષઘેલી.

વળણ.

હરખે ઘેલી સુંદરી, ભેટી બીડી બાથ,
જેજેકાર થઇ રહ્યો, નિરખી નૈષધનાથ રે.

કડવું ૬૨ મુ. રાગ મારૂ.

વરત્યો જેજેકાર હો, નૈષધનાથને નિરખીજી,
નળ દમયતિની જોડ હો, દેખી દાસી હરખી જી.
ત્યાંસે ભરી આહેલી હો, આવી જ્યાં ભીમક તાત જી,
રાય વધામણીદીજે હો, અદભુત મરખી વાત જી

ઋતુપર્ણનો સેવક હો, ભીમકિયો નગનાથ જી,
વધામણી સાંભળી હો, હરખ્યો સઘળો સાથ જી
બાહુક રૂપ પરહરિયું હો, પ્રગટ્યું મૂળ સ્વરૂપ જી,
એવું સાંભળતાં આપે હો, હરખ્યો ભીમક ભૂપ જી
વાજે પંચ શબ્દ નિશાન હો, ગુણિજન ગાય વધાઈ જી,
પુણ્યશ્લોકને મળવા હો, વરણ અઢારે ધાઈ જી
ત્યાં નાનાવિધની ભેટ હો, પ્રજા ભૂપને લાવે જી,
કરે પૂજા વિવિધ પ્રકારે હો, મુક્તાફળે વધાવે જી
તળિયાં તોરણ બાંધ્યાં હો, માનની મંગળ ગાય જી,
દ્વિજ મુનિવર આશીષ હો, અભિષેક બહુ થાય જી,
વાજે ઢોલ દદામા હો, ભેર મૃદંગ નફેરી જી,
મરૂને આન વરતો હો, શણગાર્યાં ચૌટા શેરી જી
મન ઉછાહ બહુ વ્યાપ્યો હે, ભીમક દે બહુ દાન જી,
આવ્યો અન પુરમાંહે હો, મધાતે સુત પ્રધાન જી
માતી સૂર્ય સહસ્ર હો, વિનસે શક સમાન જી,
રૂપ કામી લાવણ્ય હો, જમાઈ જાજ્વલ્યમાન જી
પડ્યો ભીમક પૂજાને પાયે હો, હસી આલિંગન દીધું જી,
આપ્યાં આદર માન હો, પ્રીતે પૂજન કીધું જી
અર્ઘ્ય આરતી ધુપ હો, ભૂપને પૂજે ભૂપ જી
નખશિખ ફરિફરિ નિરખે હો, હરખે જોઈ જોઈ રૂપ જી
શ્વસુર શ્વસુરપત્ની હો, રંગભર શાળા હેલી જી,
દમયંતિને બહુ પૂજે હો, નાચે ગાઈ માહેલી જી
લક્ષ્મીનારાયણ હો, એવું જોડું બન્યું છે જી,
માન દેઈ સહુ બેઠા હો, કુશળ ક્ષેમ તે પૂછે જી

વલણ.

નરનાથને પૂછિયું કુશળ ક્ષેમની વાત,
સમાચાર કહિ પરસ્પર હરખ્યો સઘળો સાથ રે

કડવું ૬૨ મું રાગ મલાર

નળરાય પ્રગટ્યો સાંભળી સંસાર સુખિયો થાય રે,
પરમ લજ્જા પામિયો દુખિ થયો ઋતુપર્ણ રાય, હવે હું શું કરું રે

સેવક કહિ બોલાવિયો, નહિ જાણ્યો નૈષધનાથ રે,
પસ્તાવો મનમા કરિ પૂરો, ઘસવા લાગ્યો હાથ, હવે હું શુ કરૂં રે.
જવ મન કીધુ દેહ મૂકવા, તવ હવો હાહાકાર રે,
જાણુ થયુ અતપુરમાં, નળ ભીમક આવ્યા બહાર, હવે હું શુ કરૂં રે
હાહા કરીને હાથ ઝ઼ાલ્યો, મળ્યા નળ રૂતુપર્ણ રે,
ઓશિયાળો અયોધ્યાપતિ થઈ, પડયો નળને ચરણ, હવે હું શુ કરૂં રે
પુણ્યશ્લોક પાવન સત્યસિંધુ જાય પાતક લેતા નામ રે,
એવા પુરૂષને મેં કરાવ્યુ અશ્વનું નીચુ કામ, હવે હું શુ કરૂં રે
જેહનુ દર્શન દેવતા ઇછે, સેવે સઉ નરનાથ રે;
તે થઈ બેઠો મમ સારથિ, ગ્રહિ રાશ પરોણો હાથ,હવે હું શુ કરૂં રે
શત સહસ્ર જેણે જગ્ન કીધા, મેર તુલ્ય ખરચ્યુ ધન રે,
તે પેટ ભરી નવ પામિયો, મુજ પાપિતણે ઘેર અન્ન, હવે હું શુ કરૂં રે
એના વસ્ત્રથી વિદ્યુત લાજે, ને સ્ફટિક મૂકે માન રે,
તે મહરાજ મારે ઘેર વસિયા, કરિ કાબળો પરિધાન, હવે હું શુ કરૂં રે
મેં તુકારે તિરસ્કાર કીધો હશા પુરના લોક રે,
ત્રયુ સવત્સર દોહલે વેઠ્યા મેં નવ જાણ્યા પુણ્યશ્લોક,હવે હું શુ કરૂં રે.
અભાગિને ઘેર ગગા આવ્યા, ઊઠિ નવ નહાયો મૂરખ રે;
ભાડ્યો તે ગતિ મારે થઈ, નવ જાણ્યા મહાપૂરૂષ, હવે હું શુ કરૂં રે.
જ્યમ ચકોરીને માળે આવે, ગરૂડ ગુણભડાર રે,
તેમ મ્હારે ઘેર આવિયા, વિરસેનતણો કુમાર, હવે હું શુ કરૂં રે.
જ્યમ અધપલિતણા આભૂષણુ, વૃથા જાએ સસાર રે,
જ્યમ નીચ અબુધ કાયરને કર, મરકટ કઠ મોતીહાર, હવે હું શુ કરૂં રે
જેમ કળશ અમૃતનો ભર્યો કોઈ મૂર્ખને પ્રાપ્ત થાય રે,
મૂરખ ભોગી વારૂણીનો, નવ અમૃત પાસે જાય, હવે હું શુ કરૂં રે
નિસ્વાસ મૂકે ને કંઠ સૂકે, થઇ ભૂપને વેદનાય રે,
વિચારિ અપરાધ આપણો, રૂતુપર્ણ પામ્યો ખેદનાય, હવે હું શુ કરૂં રે
પુણ્યશ્લોકને પાય લાગી, કરિ વિનવે રાજન રે
એ કૂર કરમનું હોય પ્રાયશ્ચિત્ત, ભૂપ ભરે લોચન, હવે હું શુ કરૂં રે
પાવકમા હુ પરજળુ કે, હાળાહળ ભક્ષણ કરૂં રે,
એ જીવન મારૂં ધિક્કાર છે, આ દેહ હવે પરહરૂં, હવે હું શુ કરૂં રે

વળણ.

દેહ હવે હું પરહરૂં, નીઝામી ઝીણી શું કરું;
ઋતુપર્ણનું મહા દુઃખ દેખી, સમાધાન કોઇપેરે કરું રે

કડવું ૬૩ મું. રાગ મારૂ.

ઋતુપર્ણની પીડા જાણી, રાયનળ બોલ્યા વાણી;
ન થઈએ કાયર આંસુ આણી, એમ કહિ લોયાં લોચન પાણી.
આપત્કાળનું કર્મ શું કહિયે, જેવું દુઃખ પડે તે સહિયે;
કોને આશ્રયે નિશ્ચે જઈયે, પચગત સેવક થઈ રહિયે.
ગુપ્ત રહેવાનું કારજ સિધ્યું, મારૂં દુઃખ નિવારણ કીધું;
જે મેં જનનીનું પય પીધું, તેણિપે આપનું સુખ નવ દીધું.
દશ માસ તે પેટમાં રાખે, અધિક થાય તો ઓછું ભાખે,
કોણ ત્રણ વરસ લગિ ગખે, તમારિ ભલાઈ થઇ જગ સાખે.
જ્યારે પ્રાણિને સંપત્તિ હોય, ત્યારે પ્રીત કરે સર્વકોય;
પડે આપદ તો શત્રુ હોય, જગમાતા તે મારું ન જોય.
જે સોને લિંપ્યા માથા માંડે, પરીક્ષા થાય દુખને દહાડે:
ક્ષત્રિ જણાય ઉઘાડે ખાંડે, જુંઠા મિત્રને ભીડે છાંડે.
કર્મકથા મેં મારી જાણી, ત્યારે વર્ણું મેં પુત્ર પ્રમાણી;
વનમાં નીસર્યા હું ને રાણી, તે પ્રજાએ ન પાયું પાણી.
થયો પુષ્કર અધત વેરી, અકેકું વસ્ત્ર નીસર્યા પહેરી;
કીધાં હોતક ગોરીગેરી, દીઠી દુઃખસાગરની લહેરી.
મને ભાઇએ કાઢી નાંખ્યો, ત્યારે સંસારસાગરનો ચાખ્યો;
તમારૂં દુઃખ દેખી કળપે લોક, ગુભ વેળા આંસુ ભરે કોક,
એવું કહિ બેઠયા પુણ્યશ્લોક, ટાળ્યો ઋતુપરણનો શોક.
પછે ઋતુપર્ણ કહે શીશ નામી, દુઃખ દહાડા નાંખ્યા કેમ વામી;
તમો સકળ પૃથ્વીના સ્વામી, સ્વાર્થે અંધ થયો હું કામી.
ભિમક તનયા જનેતા જેવી, પતિવ્રતા માધવી તેવી;
તે પર દૃષ્ટિ કિધી મેં એવી, એથી અન્યાયની વાત કેવી.

વળણ.

કેવી વાત અધરમતણી, હવે શું કરૂં આ દેહ ધરી,
વૈદરભિ મુજ માત જેવી, વરવાની મેં બુધ્ધ કરી રે.

કડવું ૬૪ મું. રાગ ધનાશ્રી.

સજ્જન કૂપમાં ભૂપતિ પડ્યો, ઊચું ન શકે ભાળી જી;
ચતુર શિરોમણિ નૈષધનાથે, વેળા વાત સંભાળી જી;
ભીમકરાયના પુત્રનિ પુત્રિ, સુલોચના એવું નામ જી;
દમનક કુંવરતણી તે કુંવરી, શુભલક્ષણ ગુણધામ જી;
અંગ અનંગના સરખું સુંદર, દમયંતી શું ખીજી જી;
રતુપરણને તે પરણાવી, દમયંતિનિ ભત્રિજી જી.
પેરામણિ બહુ વિધની આપી, સંતોખ્યો રતુપર્ણ જી;
અયોધ્યાપતિ ચાલ્યો અયોધ્યા, નમી નળને ચરણ જી.
પરસ્પરે દીધાં આલિંગન, નળે આપી અશ્વવિદ્યાય જી;
પંચ રાત્રિ રહ્યો તે પુરમાં, પોતે નૈષધરાય જી.
શ્રીજા સદવ સંઘાતે લેઈનિ, પછી થયા વીદાય જી;
નાનાવિધનાં વાજિત્ર વાજે, શોભા કહિ નવ જાય જી.
ચતુરંગસેના બિમકે આપી, સંતોખ્યા નરેશ જી;
થોડે દહાડે નળનેષધ સંઘાતે, આવ્યા નૈષધ દેશ જી;
સમાચાર પુષ્કરને પહોચ્યા, તે વેળા ઉઠ્યો રાય જી.
શ્રજા સંઘાતે લેઈને સામો, પોતે ચાલ્યો પાય જી;
હયદળ ગજદળ રથદળ પાદળ, કળ ન પડે કાંઈ કાન જી.
સકળ પ્રબળ દળ ને પુરવાસી, મળવા નળરાજન જી;
વાહન પાઘા ધ્વજા અંબાડી, મેઘાડંબર છત્ર જી.
કનક કળશ ઘંટા બહુ ધમકે, શોભે સુરીયાં પત્ર જી;
ભેરીભેર મૃદંગ દુંદભી, તાળ ઢોલ બહુ વાજે જી;
વેણા શરણાઈ શંખધ્વનિ, ઝાંઝ ઝાંઝરી બહુ ગાજે જી.
જાણે ઉદધિ પરવણિયે ઉલટ્યો, પુન્યમચંદ્રને માટે જી;
શ્રવણ પડ્યું સંભળાય નહી એવી, પડી ભીડ પુરવાટે જી.
ભીમકનંદન કહે નળપ્રત્યે, અમને આજ્ઞા દીજે જી;
પુષ્કર આવ્યો સેન સજીને, કહો તો યુદ્ધજ કીજે જી.
નળ કહેછે શાળક પ્રત્યે, વ્યર્થ વિશેષ વિચાર જી;
પુષ્કરનું મન થયું છે નિર્મળ, ગયો કળિનો વિકાર જી.

સાધુ પુરુષને કુબુધી આવે   પુરો કરમનો દોષ ઈ
પુષ્કરે કીધુ કળિનુ પ્રેર્યું,   કહે નિષધરી પુણ્યશ્લોક ઈ-
ચંદ્ર અને રવિ પશ્ચિમ પ્રગટે, પાતક શીતળ થાય ઈ
વિધિ ભૂલે નિધિ સાતે ઉછળે, પુષ્કર ભાણુ ન સાય ઈ
વાત કરતા પુષ્કર આવ્યો,   બાંધી પટકુળ હાથ ઈ
દંડવત કરતો કમળા બગતો, ઘણુ લાજે મનસાથ ઈ
નળ ઉઠ્યો બાંધવને દેખી,   કર ગ્રહિ ઉભો કીધો ઈ
મસ્તક સૂંઘી કરી પ્રશંસા,   હરખે હૃદયે લીધો ઈ
એક આસન બેઠા બે બાંધવ, ગેઝે કામ વસન ઈ
પ્રજાએ બહુ પૂજા કીધી,   આપી ભેટ અનંત ઈ
પુષ્કરે બહુ દીનતા ભાખી,   થયા સજળ લોચન ઈ
હું કૃતની કારણ ગોત્રને,   દંપતિ કાઢ્યા વન ઈ
વણ અપરાધે વિપરીત કીધુ, દીધુ દારૂણ દુ:ખ ઈ,
સાત સમુદ્રે ન જાય શામતા, ધેના મદ ભૂખ ઈ.
પુષ્કરને તો નળે સમજાવ્યો, કહીને આત્મજ્ઞાન ઈ,
એક ગજે બેઠા બે બાંધવ,   આવ્યા પુરમા પરમ નિધાન ઈ-
ધ્વજા પતાકા તોરણમાળા,   નાખિયા ચિત્રો ગોરી ઈ
અગર ધુપ ને આરતિ કરતા, વાજે ભેરી નફેરી ઈ
ધવળ મંગળ ગીતો ગાતા,   હાથે કુમ કુમ રોળે ઈ
ચૌટા ચૌટ રસ્તાને નાકે,   પ્રજા મળી છે ટોળે ઈ
પુષ્પે મુક્તાફળે વધાવે,   ગોખ ચડી પુરનારી ઈ
નૈષધની શોભા અતિસુંદર,   અમરપુરી ઉતારી ઈ
અભિજિત મુહૂર્તે શુભ સાધી નળ, બેઠા સિંહાસન ઈ,
મળવાને બહુ મહિપતિ આવ્યા, બોલાવ્યા રાજન ઈ
સેનાપતિ પુષ્કરને કીધો,   કીધા યજ્ઞ અનંત ઈ
ધર્મરાજ્ય કીધુ નળરાયે,   વર્ષ સહસ્ર પર્યંત ઈ
નળ રાજાના રાજ્યમાહે,   પુસ્તકનેજ બંધન ઈ
દંડ એક ઓપાવને હાથે   ધન્ય વીરસેન નંદન ઈ
કંપારા ધ્વજાને વસ્તે,   પવન વને આકાશ ઈ.
કર્મત્યાગ પારધિયે કીધા,   ન કરે જીવનો નાશ ઈ

જયમાર તસ્કરને હરે, ક્ષમા ને વીજોગ જી,
ધૂત રમે નૃપતી યશહિન, ત્યાગ વ્યસનનો ભોગ જી
ચાર વરણ તે મરવે શરી, જ્ઞાન ખડગની ધાર જી,
દેહમદ મધ્યે પટ તસ્કર, તેને ખડે તે ચાર જી
પતિવ્રતા વ્રત પાળે નારી, શુભ કરે બહુ દાન જી,
યાજન અધ્યાપન અધ્યયન, સેવા આત્મધ્યાન જી
નળરાજાના રાજમાંહે, અકાળ મૃત્યુ ન થાય જી,
માન્યા મેહ વરસે વસુધામાં દૂધ ઘણું કરે ગાય જી
માતપિતા ગુરુ વિપ્ર વૈષ્ણવની, સેવા કરે મતિ ફાર જી,
પરનિંદા પરનારી પરધન, કુદૃષ્ટિએ નવ જોય જી
એવું રાજ્ય નળરાયે કીધું, પુણ્યશ્લોક ધર્યું નામ જી,
પુત્રને રાજ આપી પરવર્યો, તપ કરવા ગુણધામ જી
અનશન વ્રત કરીને દેહ મૂક્યો, આવ્યું દેવ વૈમાન જી
વૈકુંઠ નળ દમયંતિ પહોતાં, પામ્યાં શ્રીભગવાન જી
મહામુનિ કહે રાય યુધિષ્ઠિર, એવો થયો નળ રાય જી,
એ દુઃખ આગળ દુઃખ તમારું છે શા લેખામાંય જી
કાને અર્જુન આવશે રાજા, કરીને ઉત્તમ કાજ જી
કથા સાંભળી પાયે લાગ્યા, મુનિવરને મહારાજ જી
પરિતાપ ગયો મારા મનનો, સાંભળિ સાધુ ચરિત્ર જી
સ્નેહ સહિત જે કોઈ સાંભળે, થાયે પરમ પવિત્ર જી
વૈશંપાયન કહે જનમેજયને, થયું પૂરું નળ આખ્યાન જી,
શિખ સુણે કે આપે પુસ્તક, સર્વ તીર્થ ફળ સ્નાન જી
કરકોટક ને નળ દમયંતિ, સુદેવ ઋતુપર્ણરાય જી,
એ પાંચને સંભારે ત્યાં, કળિજુગ કદી ન જાય જી
પુત્ર પૌત્ર ધન ધાન્ય સમૃદ્ધિ, પામે નળિ નર નાર જી
બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ ટળે ને, પામે ભવજળ પાર જી
વીરક્ષેત્ર વડોદરું, જેના ગરૂઓ દેશ ગુજરાત જી
કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદ વાડવ, ચોવીસા વિખ્યાત જી.
ગુરુ પ્રતાપે પદબંધ કીધું, ભાવાર્થના ભાખી જી
આરણ્યક પર્વની મૂળકથા, મહિ નૈષધીલા દાખી જી

સુદર્ત કીધુ સુરતમા, થયુ પૂરણ નદરબાર જી,
અંત મત્તર છોતેરના, જેઠવદ છઠ ભગવાર જી.
તે દિવસે પરિપૂરણ કીધો, અથપુનિત પદબંધ જી,
શ્રોતા વક્તા સહુને થાશે, શ્રીહરિકેરો સબંધ જી
નળાખ્યાન સંપૂર્ણ.

વિવેક વણઝારો રાગ પરજ.

૧ સાધુને ‌ નમુ,	ધેનુઝાન રે	
૧ ૨ને લાગુ પાય,	સમજ મન મારા રે	
ન્ણુ કરિયે શ્રીરામનુ,	વણ, પદબંધ મનોહર થાય, સમજ.	૧
ા નગર સોહામણુ,	વણુ ત્યા વસત્ર કીધુ ગામ, સમજ,	
ણુ ફરે ત્યા તહારી,	વણુ, પુરનાયક એનુ નામ, સમજ	૨
૧ દશ એ ત્રણ સુન્દરી,	વણ વણઝારી મળી ચોવીસ, સમજ,	
માયે તુ ક્રીડા કરે,	વણુ તેં વીસાર્યા શ્રીજગદીશ, સમજ.	૩
નાણી બે પ્રેમદા,	વણુ તેના પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ નામ, સમજ,	
વૃત્તિ વખાણે ભોગને,	વણુ નિવૃત્તિ વખાણે રામ, સમજ	૪
તાન થયા એક નારને,	વણુ માંડ્યા જીતવા બે ધરસુત્ર, સમજ	
વૃત્તિને પાંચ પુત્રી થઈ,	વણુ વળી ત્રત થયા છે પુત્ર, સમજ,	૫
.શા, તૃષ્ણા, હિંસા દીકરી,	વણુ વળી ભ્રાંતિ અરીશ્યા નામ, સમજ	
ભ, ક્રોધ, મ દી રા,	વણુ ગર્વ, મત્સર મોહ, ને કામ, સમજ	૬
ચાર પ્રવૃત્તિનો વંશ,	વણુ હવે નિવૃત્તિના સંતાન, સમજ,	
ત્રા ચાર ચતુર ઘણી,	વણુ થયા પુત્ર પાંચ ગુણવાન, સમજ	૭
ાંતિ, ભક્તિ દયા, દીકરી,	વણુ વળી નતિ, મળી થઈ ચાર, સમજ,	
તે ૧ ને વળ દીકરા	વણુ વૈરાગ્ય, વિવેક, વિચાર, સમજ	૮
ત સંતાન નિવૃત્તિના,	વણુ હવે પ્રવૃત્તિનો વિસ્તાર, સમજ,	
તાન જોઈને શતા થઈ,	વણ પતિ રીઝ્યો જોઈ પરિવાર, સમજ	૯
ીમ નાર દાસી થઈ,	વણુ કરે પ્રવૃત્તિ ગણિનિ સેવ, સમજ,	
૫૨ અભિમાને ભર્યો,	વણુ એના મનમા ઘણો અહમેવ, સમજ	૧૦
નવૃત્તિ કહે સાગ નાથજી,	વણુ તમે મુકો ભોગ વિલાસ, સમજ,	
્યા નગર છે કા સુ,	વણુ, તે જૂઠાની શી આશ, સમજ.	૧૧

નવ નાડીઓ, દશ ઇન્દ્રિયો, નિવૃત્તિ, પ્રવૃત્તિ રાજસી, તામસી, સાત્વિકી વૃત્તિ ૨૪.

બંધ બાંધ્યાછે જળતણા, વણ; માંહે હાડ ને માંસ રૂધિર, સમજ;
શરીર એવું જાણવું, વણ; માટે સમરિયે શ્રીરઘુવીર, સમજ. ૧૨
માત પિતા સુત સુંદરી, વણ; વળિ મિત્ર સહોદર બંધ, સમજ;
તે અંતે કો તારૂં નથી, વણ; છે જીવતાનો સંબંધ, સમજ. ૧૩
ગોખ જરૂખા માળીયાં, વણ; સાત ભૂમિના સરસ નિવાસ; સમજ;
એક દિવસ મેલી ચાલવું, વણ; શમશાને કરવો વાસ, સમજ. ૧૪
માલ મતા વાસણ ઘણાં, વણ, મણી માણક મોતી અનેક, સમજ,
જમ-કિંકર ગ્રહી ચાલશે, વણ; સાથે કોડી ન આવે એક, સમજ. ૧૫
કર્મ કમાય જે આપણું, વણ, તે જાયછે જીવને સાથ, સમજ;
વૈતરણીમાં બૂડતાં, વણ, નકી મૂકાવે શ્રીરઘુનાથ, સમજ. ૧૬
એવું જાણીને જાળવો, વણ; તમે પ્રવૃત્તિ રાણિના ભોગ, સમજ;
નહિ તો પસ્તાશો નાથજી, વણ, તે તો જાણજો કેવળ રોગ, સમજ. ૧૭
એવું જાણીને મારા નાથજી, વણ, રખે શોક્યનો કરતા સંગ, સમજ;
શીખ મારી શ્રવણે ધરો, વણ, તમે સમરોને શ્રીરંગ, સમજ. ૧૮
પ્રવૃત્તિ રહેશે વેગળી, વણ, જ્યારે આવશે જમના દૂત, સમજ;
પડ મૂકી પ્રાણી ચાલશે, વણ, ભૂતમાં મળશે પંચભૂત, સમજ. ૧૯
જમરાય લેખું પૂછશે, વણ, ત તો શો કીધો વેપાર, સમજ;
તે વેળા છે ઘણી દોહલી, વણ, તમે ચેતજો કંઇ ભરથાર, સમજ ૨૦
દ્રોહ કોઇનું ના કીજિયે, વણ, સદા ચાલિયે સીધી ચાલ, સમજ,
ભજન દાન હમણા કરો, વણ, પછી કોણે દીઠીછે કાલ,સમજ. ૨૧
નિવૃત્તિનાં વાક્ય સાંભળી, વણ, કંઈક આવ્યો ઉર વૈરાગ, સમજ.
પ્રવૃત્તિ રાણિયે જાણિયું, વણ, અણે ભોગ કીધોછે ત્યાગ, સમજ. ૨૨
શણગાર સોળે અંગે ધર્યા, વણ, તેડવા મોકલ્યા [1]પંચ-દાસ, સમજ,
કંઇ લટપટ કરી લાવિયા, વણ, પિયુ આવ્યો રાણીની પાસ, સમજ ૨૩
પેરી પટોળી પ્રેમદા, વણ, છે ચોળીમાં ચગુ રંગ, સમજ,
શણગાર શુભ સુન્દરી તણા, વણ, જોઈ વૈરાગ્ય પામ્યો ભંગ, સમજ. ૨૪
પ્રવૃત્તિ રાણી બોલિયા, વણ, હેને નાખી ગળામાં હાથ, સમજ,
ત્યાગી વૈરાગી કેમ થયા, વણ, કંઇક ઉધમ કીજે નાથ, સમજ. ૨૫

---

૧. શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ.

બાળક સૌ પરણાવવાં, વણુ, જેમ લોકમાં વાધે લાજ, સમજ,
ઘર ઊંચાં ઊંચાં કરાવિયે, વણુ, પૂરનાયકમાં દિજે રાજ, સમજ ૨૬
હસ્તિ ઘોડા સપડાવિયે, વણુ, ત્યારે જીવ્યું તે સફળ જ થાય, સમજ,
દધિ દૂધના સુખ લીજિયે, વણુ, ધણી લાવો મહિષી ગાય, સમજ ૨૭
શય્યા સિંહાસન પાલખી, વણુ, આગળ બહુ દાસી દાસ, સમજ,
બેબે દીપક પ્રગટાવિયે, વણુ, ભલા કીજે ભોગ વિલાસ, સુમજ ૨૮
ધધો કરી ધન લાવિયે, વણુ, તો અંતે આવે કામ, સમજ,
ઠગ બ્રાહ્મણ તો વસે ઘણા, વણુ, નવ ખરચીયે કોડીદામ, સમજ ૨૯
બેન બનેવી ભાણેજા, વણુ, દીકરી દૌહિત્ર જમાઈ, સમજ,
દાર કેને ન દેખાડિયે વણુ, એ તો વસ્તુ સારી જાયે ખાઈ, સમજ. ૩૦
સવત્સરિ શ્રાદ્ધ ન સારિયે, વણુ, એ તો સર્વે છે આળપપાળ, સમજ,
દીકરાને જુજવા કરો, વણુ મને ગમતી નથી જજાળ, સમજ ૩૧
આપણે સુખે ખાઇ પીજિયે, વણુ, રૂડા રમતા દહાડા જાય, સમજ,
વેપાર કરી ધન લાવિયે, વણુ, તો લખેશરી નામ કહેવાય, સમજ ૩૨
પિતાંબર શુભ પેરિયે, વણુ ખાઈએ નાનાવિધ પક્વાન સમજ,
ખાધુ પીધુ તે આપણું, વણુ, નવ કીજીયે કોડીનું દાન, સમજ ૩૩
લાણા લાહિયે નાતમાં, વણુ, થાય દેશ વિદેશે નામ, સમજ,
દહાડા ભોગ કમાઈના, વણુ, પછી અંતે જપશુ રામ, સમજ ૩૪
પ્રવૃત્તિની શીખામણ થેણી, વણુ, પછે રીઝયો મૂઢ અજાણ, સમજ,
નિવૃત્તિ થઈ અળખામણી, વણુ, પ્રવત્તિ વહાલી પ્રાણ, સમજ ૩૫
એકાંત બેશી નર નારિયે વણુ, ભલી માડી કીધી ગોઠ, સમજ,
સકલ્પ વિકલ્પ બે પોઢિયા, વણુ, પછી અલાવે કમનિ પોઠ, સમજ ૩૬
લોભ પુત્ર સાથે થયા, વણુ, ગર્વ મત્સર કામ ને ક્રોધ, સમજ,
દાસી દશ સાથે થઈ, વણુ, કરી ધર્મતણો વિરોધ, સમજ ૩૭
મન ઘોડે નાયક ચઢયો, વણુ, ગ્રહી આશા હાથ લગામ, સમજ,
મમતા આવ્યો વહોરવા, વણુ, અહંકાર નગારૂં નામ, સમજ. ૩૮
છળ ભેદના બે ત્રાજવા, વણુ, તોળે પ્રપચ વાણોતર, સમજ,
કૂડ કપટનાં બે કાટલા, વણુ, મોટી માયા દાંડી બરાબર, સમજ ૩૯
દામ દામ ટાકુ પડે, વણુ, પૂરનાયક મોટું નામ, સમજ,
લાભ લેવને દોડિયો, વણુ, જોયા લક્ષ ચોરાશી ગામ, સમજ ૪૦

સસાર દેશ સોહામણો, વણુ, તેનો જોતા ન આવે પાર, સમજ,
શ્રીફળ સોપારી એળચી, વણુ, તેમા નવ દીઠું કાંઈ સાર, સમજ ૪૧
ગોળ ખાંડ સાકર નહિ, વણુ; નવ લીધા ઘત ને ઘઉં, સમજ,
શાક દાળ વહોરી નહિ, વણુ, એની અવગણના કરિ બહુ, સમજ ૪૨
માણેક મોતી સોનું નહિ વણુ, નવ વહોર્યા પટોળા ચીર, સમજ,
લાલચ લોહુ વહોરીયુ, વણુ, કોડે લીધું કપટ કથિર, સમજ ૪૩
હિંસા હિંગ વહોરી ઘણી, વણુ, સમ રીસુ લીધુ અપાર, સમજ,
પચ પીતળ વહોરિયુ, વણુ, સમારમા દીઠું સાર, સમજ ૪૪
મમતા મીઠું વહોરિયુ, વણુ, અને વહોરિયુ માયા મીણુ, સમજ,
કુમ્પ મોમન વહોરિયો, વણુ, અતિ વહોર્યું વિષય અફીણુ, સમજ ૪૫
અનચાર વહોર્યો, એળિયો, વણુ, વહોર્યો આળસ ટકણુ ખાર, સમજ,
ભ્રાંતિ ભાંગલિધી ઘણી, વણુ, વછનાગ વહેર્યો વ્યભિચાર, સમજ ૪૬
વહોરી અરીસ્યા આમની, વણુ, કુલક્ષણી વહોરી લાખ, સમજ,
કપટ કાપડ તે વહોરિયુ, વણુ જેનો રંગ ઘણો અભિલાખ, સમજ ૪૭
લઘુતા વહોરી તોમડી, વણુ, વહોરી કાબળી કાળે રગ, સમજ,
છળ છાયલ વહોર્યા ઘણા, વણુ, લોભ પુત્રને રાખી સગ, સમજ ૪૮
નિંદા ગળા વહોરી ઘણી, વણુ, અતિ વહોર્યું મદ્ય અજ્ઞાન, સમજ,
આડિ તાડી વહોરી ઘણી, વણુ, ભર્યું પાત્ર તે કઠ સમાન, સમજ ૪૯
ખુનસ ખાડી વહોરી ઘણી, વણ, વળી વહોર્યા અવગુણ ટાર, સમજ,
પોઠી સુપર અવગુણે ભરી, વણુ, હાકિ પોઠ તે વળતી વાર, સમજ ૫૦
મન ચિતવન બે વેઠિયા, વણુ, સકલ્પ વિકલ્પ વેપાર, સમજ,
અભિમાન ઊંટે નાયક ચડ્યો, વણુ, તેને દેખે સૌ સસાર, સમજ ૫૧
પ્રવૃત્તિને માન દીધુ ઘણુ, વણુ, પ્યારી તુ મારા પ્રાણ સમાન, સમજ,
નિવૃત્તિ આવી પૂઠે પડી, વણુ, એને દીધુ ઘણું અપમાન, સમજ ૫૨
પ્રવૃત્તિ આભૂષણે ભરી, વણુ, સોઈ નાયકે સુધ બુધ સાન, સમજ,
જરા શણગાર નિવૃત્તિનો, વણુ, વળી વસ્ત્ર બિરાજે જ્ઞાન, સમજ ૫૩
સાથે લઈ બાળક બાપડી, વણુ, ચાલે પ્રવૃત્તિ પિયુને સાથ સમજ,
નર સતાન નિવૃત્તિના, વણુ, એ તો ચાલે જેમ અનાથ, સમજ ૫૪
જ્યા જ્યાં ટાંડુ ઊતરે, વણુ, પિયુ પોઢે પ્રવૃત્તિનિ પાસ, સમજ,
નિવૃત્તિ આવી ના શકે, વણુ, દ્વારે ઊભા છે પંચ દાસ, સમજ ૫૫

પ્રવૃત્તિ કહે પિયુ સાંભળો, વણ; રખે શોકનો કરતા સંગ, સમજ;
પળ એક પાસે જે બેસશે. વણ; કરશે ઘર વેપારનો ભંગ, સમજ. ૫૬
એખ એના ભીખારીતણા, વણ; જોગી કીધાનો અભિલાખ, સમજ;
એની શીખામણ માનશો. વણ; તો તે તમને ચોળાવશે રાખ, સમજ. ૫૭
દેખીતી મંદભાગણી, વણ; જ્ઞાન વૈરાગ જેના તન, સમજ;
વેષ સર્વ વિધવાતણા, વણ; કરે તમને માનશકુન, સમજ. ૫૮
નાયક કહે સૂંણ સુંદરી, વણઝારી રે;
તારા વચન તે સુધા સમાન, સતિ સુખકારી રે,
તારી શીખામણ શુભ ગણું, વણ; મેં તો તને કિધા ભગવાન, સતી. ૫૯
નિવૃત્તિ દીઠી નવ ગમે, વણ; તુજ સાથે બાંધ્યો પ્રેમ, સતી;
નિવૃત્તિ સાથે બોલુ નહી, વણ, મેં આજથી લીધો નેમ, સતી. ૬૦
કોલબધ એવો કર્યો, વણઝારા રે;
પ્રવૃત્તિનો વાધ્યો ગર્વ. સમજ મન મારા રે;
નિવૃત્તિ દાસી થઈ રહી, વણ, એની સોકે કિધુ વશ સર્વ, સમજ. ૬૧
હું ચલાવા ચોદિશે, વણ, જોયો દેશ સરવ સસાર, સમજ;
ભોગળ લાભ દિઠો ઘણો, વણ, આદિ અને ખોટ અપાર, સમજ. ૬૨
ળે દાણી આવી લાગિયો, હણ, એણે રોકીછે સઘળી પોઠ, સમજ;
ન્તુનું મૂલ આવ્યું નહિ, વણ, થઈ લાખ કરોડનિ ખોટ, સમજ. ૬૩
જમ કિંકરે આવિ બાંધિયો, વણ, ત્યાંરે નાશિ ગયો પરિવાર, સમજ,
પ્રવૃત્તિ પણ વેગળી રહી, વણ, નહિ કોય પાણી-પાનાર, સમજ ૬૪
જમરાયકને બાંધી આણિયો, વણ, વેપારિયે કીધી રાવ, સમજ;
કેક ખાતાં ખોટા નીકળ્યા, વણ; જ્યારે જોયા મેળ હિસાબ, સમજ. ૬૫
બાંધ્યો માર્યો બહુ ભાતથી, વણ; વળી નાંખ્યો નરકકુંડમાંય, સમજ;
વણિવારે દેવાળું કાઢિયું, વણ, નહિ લાજ્યો કરતાં અન્યાય, સમજ. ૬૬
કારાગ્રહનું દુઃખ ઘણું, વણ, કોણ કાઢે ત્યાંથી બહાર, સમજ,
પેરી સાડી સુધ બુધની, વણ, પાસે આવી નિવત્તિનાર, સમજ. ૬૭
નાયક જોઈને રોયો ઘણો, વણ, દેખી સતીનું તે સમે મુખ, સમજ,
નીચુ જોઈને કહે સાધવી, વણ; તેં પાપે ભોગવ્યું દુઃખ, સમજ. ૬૮
આશું લોહ્યાં નાથનાં, વણ, વળી બોલી નિવૃત્તિનાર, સમજ;
પ્રવત્તિ તારી ક્યાં ગઈ, વણ, સાત પુત્રી ક્યાં પંચ કુમાર, સમજ. ૬૯

એક અનોપમ સુરલતા, વાધે વધતે રૂપ લલનાં;
બીજી બીજતણી પરે, ઈંદુ-કળા અભિરૂપ લલનાં; દેશ. ૯
વેદ વિચક્ષણ વિપ્રને, સોંપે મોહનદેવ લલનાં,
સકળ કળા ગુણ શીખવા, સુરસુંદરીને હેવ લલના, દેશ ૧૦
ચતુરકળા ચોસઠ ભણી, એક બુદ્ધિ નિધાન લલનાં;
શબ્દશાસ્ત્ર સહુ આદર્યા, નામ નિઘંટ નિદાન લલનાં; દેશ ૧૧
મયણાની માતા હવે, જિનમત-પંડિત પાસ લલનાં;
સાર વિચાર સિદ્ધાંતનાં, આદરવા અભ્યાસ લલનાં; દેશ ૧૨
કવિત કળા ગુણ શીખવા, વાજિંત્ર ગીત સગીત લલનાં;
જ્યોતિષ વૈદક વિધિ જાણે, ગગરગ રસ રીત લલના; દેશ ૧૩
સોળ કળા પૂરણ શશિ, કરતા કળા અભ્યાસ લલનાં;
જગતી ભમે જશ મુખ દેખી, ચોસઠ કળા વિલાસ લલનાં; દેશ ૧૪
મયણાસુંદરિ મતિ અતિ ભલી, જાણે જૈન સિદ્ધાંત લલનાં;
સ્યાદવાદ તસ મન વસ્યો, અવર અસત્ય એકાંત લલનાં; દેશ ૧૫
નય જાણે નવ તત્ત્વના, પુદગળ ગુણ પરિયાય લલનાં;
કરમ ગ્રંથ કંઠે ઠવે, સમકિત શુદ્ધ સુહાય લલનાં; દેશ ૧૬
સૂત્ર અર્થ સંઘેણના, પ્રવચન સારોદ્ધાર લલના,
ખેત્ર વિચાર ખરા ધરે, એમ અનેક વિચાર લલનાં; દેશ ૧૭
રાસ ભલો શ્રીપાળનો, તેની પહેલી ઢાળ લલના;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે, હોજો મગળ માળ લલનાં; દેશ ૧૮

દોહરા.

એક દિન અવની પતિ ઇચ્છ્યો, આણી મન ઉલાસ,
પુત્રીનું જોઉં પારખું, વિદ્યા વિનય વિલાસ. ૧
કરિ સણગાર સભા મહી, ખેલતી એક બાલ;
આની અધ્યાપક સહિત, મોહન ગુણ મણિમાળ ૨
અર્થ અગોચર શાસ્ત્રના, પૂછે ભૂપતિ જેહ,
બુદ્ધિ બળે બેઉ બાળિકા, આપે ઉત્તર તેહ. ૩
અધ્યાપક આનંદિયા, સજ્જન મળે સુખ પાય;
ચતુર લોક ચિત્ત ચમકિયા, ફળ્યા મનોરથ માય ૪

વિનય વલ્લભ નિજ બાળની, શાસ્ત્ર સુકોમળ બાખ,
સરસ જેવિ સહગારની, સાકર સરખી સાખ.

ઢાળ ૨.

રાગ ધોરણી

પ્રશ્નોત્તર પુછે પિતા રે, આણી અધિક પ્રમોદ,
મન લાગે અતિ મીઠડા રે, બાળક વચન વિનોદ રે,
વછ વિચારજો, દેઈ ઉત્તર એહ રે, સાસો વારજો, આંકણી ૧
કુણ લક્ષણ જીવત તણુ રે, કુણ મનમથ ઘર નારિ,
કુસમ કેણ ઉત્તમ કહિયે રે, પરણી સુ કરે કુમારી રે, વછ ૨
એક વયણે એહનો રે ઉત્તર એણિપરે થાય,
સુરસુંદરી કહે તાતજી રે, શુણજો સંસ રહી જાય રે,
નૃપઅવધારજો અર્થ કહ્યો અમે એહ, રે, મોટ વધારજો, નૃપ ૩
મયણાને મહિપતિ કહે રે, અરથ કહો અમ એક,
જો તમ શાસ્ત્ર સભાળતાં રે, બાંધ્યો હૃદય વિવેક રે, વછ ૪
આદી અક્ષર વિણ જેહ છે રે, જગ જીવાડણહા ,
તેજ મધ્ય અક્ષર વિના રે, જગ સહારણહાર રે, વછ ૫
અંત અક્ષર વિણ આપણો રે લાગે સહુને મીઠ,
મયણા કહે શુણજો પિતા રે, તે મેં નયણે દીઠ રે, (કાજળ) નૃ ૧ ૬

સુરસુંદરી કહે માયુ પિતા રે, એમા કગો સદેહ;
જગ ઉત્તારણુ હોય છે રે, એક મહિપતિ દુન્ને મેહ રે, ૨૫ ૧૩
સાચો સાચો સહુ કહે રે, સકળ સભા તીણુ વાર,
એ સુરસુંદરી જેહવી રે, ચતુર ન કો સંસાર રે, ૫૭ ૧૪
રાજા મયણા મન રંજિયો રે, કહે સુંદરી વર માગ,
ચાહિ વર તુજ મેળવી રે, દેઉં સકળ સોભાગ રે, ૫૭ ૧૫
તિહા કુરુ-જગલ દેશથી રે, આવ્યો અવનીપાળ,
સભા માહે મોહે ઘણું રે, જોબન રૂપ રસાળ રે, ૫૭ ૧૬
શખપુરી નયરી ધણી રે, અરીદમણુ તસ નામ,
તે દેખી સુરસુંદરી રે, અંગે ઉપનો કામ રે, ૫૭ ૧૭
પૃથ્વીપતિ તમ ઉપરે રે, પરખી તામ સનેહ,
તિલક કરી અરિદમણુને રે આપી અગજા તેહ રે, ૫૭ ૧૮
રાસ રચ્યો શ્રીપાળનો રે, તેહની બીજી ઢાળ,
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે રે, હોજ્યો મગળ માળ રે ૫૭ ૧૯

દોહરા.

ઉદયરત્ન.

ખંભાતનો ગોરજી.

સંવત ૧૭૬૩ સન ૧૭૦૭ માં હતો.

શિયળની નવ વાડો વિષે. દોહરો.

શ્રીગુરૂને ચરણે નમી, સમરિ સરસ્વતિમાય;
નવવિધિ શીલની વાડનો, ઉત્તમ કહું ઉપાય.

ઢાળ.

પહિલું ને પાસું-એ દેશી.

પેહેલી ને વાડે હોજી, વીર જિનવરે કહ્યો;
સેવો હો સેવો વસ્તિ વિચારિને જી;
સ્ત્રી પશુ પંડગ હોજી વાસો વસે જિહાં;
ત્યાં નહિ રહેવું શીળ વ્રતધારિને જી.
જિમ તરૂ ડાળે હો જી વસતો વાનરો,
મનમાંહિ બિહે જે રખે બૂચે પડું જી,
માંજાર દેખી હો જી પંજરમાંહથી,
પોપટ ચેતેરે રખે દાંટે ચડું જી.
જિમ સિંહલંકી હો જી સુંદરી શિર ધરી જી;
જેહવું-બેડું જુગતે જાળવે જી;
તિમ મુનિ મનને હો જી રાખે ગોપવી,
નારિને નિરખી ચિત નવિ ચાળવે જી.
જિહાં હોવે વાસો હો જી સહજે માંજારનો
જોખમ લાગે તિહાં મુષકની જાતને જી;
તિમ બ્રહ્મચારી હો જી નારિની સંગતે,
હારિ રહે શિળ સુધાતને જી.

ઢાળ ૨ જી.

" નૈર્જ દેશકુડ " એ દેશી.

સુરપતિ સેવિત ત્રિભુવનધણી, અજ્ઞાન તિમિરહર દિનમણી,
શીળરત્ન યતના નિતને, ભાખી વાડ બિજી ભગવને ૧

ત્રુટક

ભગવંત ભાખે સવ શાખે, શિયળ સુરતરૂ રાખવા,
મુક્તિ મહાફળ હેતુ અદભુત, ચારીત્રનો રસ ચાખવા ૨
મીઠે તે વચને માનનીશુ, કથા ન કરે કામની,
વાડ વિધિશુ જેહ પાળે, બલિહારી તસ નામની ૩
ઘાત વ્રતને ધાતકારી, પવન જિમ તરૂપાતને,
વાત કરતા વિષય વ્યાપે, તે માટે તજો વાતને. ૪
લિંબુ દેખી દુરથી જિમ, ખટાશે ડાઢો ગળે,
ગગન ગર્જારવ શુણીને, હડકવા જિમ ઉછળે ૫
તેમ વ્રતિના ચિત્ત વિણસે, વેણ સુન્દરિના શુણી,
કથા તજો તે કારણે, એમ પ્રકાશે ત્રિભુવનધણી ૬

ઢાળ ૩ જી.

" તટ જમુનાનો રે અતિ રળિયામણો રે " એ દેશી

ત્રીજી વાડે રે ત્રિભુવનરાજીયો રે, એણિ પેરે દે ઉપદેશ,
આસન છાંડો રે સાધુજિ નારિન રે, મૂર્તલગે સુવિશેષ ૧
હુ બલિહારી રે જાઉં તેહને રે, ધન્ય ધન્ય તેહનિ માત,
શીળ સુરંગે રે રગણી રાચ્યુરે, જેની સાતે હો ધાત ... ૨
શયનાસન રે પાટ ને પાટલા રે, જ્યા જ્યા બેસે હો નાર,
બેઘડિ લગે રે તિહા બેસે નહી રે, શિળવ્રત ગખણહાર, ... ૩
મહલાકેરી રે ગધ સયોગથી રે, જિમ જાય કણકનો વાક,
તિમ અબળાનૂ રે આસન એવડો રે, વિણસે શીળ સુરગણ પાક ... ૪

ઢાળ ૪ થી.

" હુ વારી રગ ગેતણા " એ દેશી

ચોથી વાડે ચેતજો હો રાજ, ઇણિપેરે ભાખે શ્રીજિનભૂપ રે,
સવેગી સુધા સાધુજી.

ઢાળ ૨ જી.

" વંઝે દેશડુ " એ દેશી.

સુરપતિ સેવિત ત્રિભુવનધણી, અજ્ઞાન તિમિરહર દિનમણી,
શીળજ્ઞ યતના નિતને, ભાખી વાડ મિઠ ભગરને ૧

ત્રુટક

ભગવત ભાખે મધ શાખે, શિયળ સુરતરૂ રાખવા,
મુક્તિ મહાફળ હેતુ અનુપમ, ચારીત્રનો રસ ચાખવા
મીઠે તે વચને માનનીશુ, કથા ન કરે કામની,
વાડ વિધિશુ નેહ પાળે, બલિહારી તસ નામની ૩
વાત નનને ધાનકગી, પવન જિમ તરૂપાતને,
વાત કરતા વિરહ વ્યાપે, તે માટે તજે વાતને ૪
લિંબુ દેખી દુગ્ધી જિમ, ખટારો કાગ ગળે,
ગગન ગંભીરવ સુણીને, હંકના જિમ ઢળે
તેમ વતિના ચિત્ત વિણસે, વેણ સુ[િ]ના સુણી ૫
કથા તજે તે કારણે, એમ પ્ર[કા]શે ત્રિભુવનધણી

નયણુકમળ વિકાશિને હો રાજ, રખે નિરખો રમણી રૂપ રે,
સંવેગી સુણો સાધુજી.
રૂપ જોતા રઢ લાગશે હો રાજ, હેના ઉનશે અનગ રે, સવેગી
મનમાહી લાગશે મોહની હો રાજ, ત્યારે હોગે નતનો ભગ રે, સવે
દિનકર સામુ દેખતા હો રાજ જગમા નયણે ઘટે જિમ તેજ રે, સ
તિમ તરણી તનુ પેખતા હો રાજ, હીણ થાય શિયળ સુહેજ રે, સ

ઢાળ ૭ મી

"ગઢ બુંદીરા વાલા" એ દેશી

સાતમિ વાડે વીર પયપે, સુણો સયમના રાગી હો,
શિયળ રયના હો ઘોરી, સુધા સાધૂ વૈરાગી,
સુજ આણ્ણા કરિને બ્રહ્મચારી, વિષયરમના ત્યાગી હો શિયળ ૧
સરસ આહાર તજજો મહજો, વિગય થોડી વાવરજો હો, શિયળ
મોદક આહારે મનમથ કોપે, તેજાનો પરિહરજો હો શિયળ ૨
સન્નિપાતે જિમ ઘૃત સયોગે, અધિક કરે ઉછાળા હો, શિયળ
પાચે ઇન્દ્રી તિમ રસ યોગે, ચારીત્રમા કરે ચાળા હો શિયળ ૩

ઢાળ ૮ મી

"ઝરમર ઝરમર હોસીના માર વરસાવો મેહા" એ દેશી

ત્રિશલાસુત હો ત્રિગડે બેશી એમ, આઠમિ વાડ વખાણી શીળની;
અતિમાના હો આહાર તજે અણગાર, લાલચ રાખો સયમ શીળની ૧
અતિ આહારે હો આવે ઊઘ અપાર, સૂપનમાહિ કરે શીળની વિરાધના,
વળી તેણે હો થાય મદરતી દેહ, સયમ નવિ થાયે આરાધના ૨
જિમ રોરના હો માપ માહિ ખરોર, ઓરીને ઉપર દીજે ઢાકણુ,
ફાટે તોલડી હો ખિચડી એરૂ થાય, તિમ અતિ માત્રાયે વ્રત બગડે ઘણુ ૩

ઢાળ ૯ મી

"અણુ સમજતીરે વિરહ અનાહક દીધ" એ દેશી

નવમી વાડે નિવારજો રે, સાધૂજી શણુગાર,
શરીર શોભાયે શોભે નહિ રે, અતનીતળ અણુગાર ૧
ઇમ ઉપદેશે વીરજી રે, મુનિવર ધરજો રે મન,
શીખામણુ એક માહારી રે, કરજો શીળ યતન ૨
સ્નાન વિલેપન વાસના રે, ઉત્તમ વસ્ત્ર અપાર,
તેલ તમોળ આદી તજો રે, ઉદઘટ વેષ સફાર ૩
ઘોઇને ધરણી ધર્યે રે, જિમ રત્ન હાર્યું કુભાર,
તિમશીળ રત્નને હારશો રે, જો કરશો શણુગાર ૪

ઢાળ ૧૦ મી

દેશી ભટિયાણીની

એકલી નારી સાથે, મારગે ન જાવુ હો, વળિ વાટે વાત ન કીજીયે,
એક શેજે નર દોય, શીળવત ન સુવુ હો, સહેજે ગાળ ન દીજિયે ૧

ન સુવારે નિજ પાસ, સાડાઠ વરસની હો, પુત્રીને પણ હેજમાં,
સાત વરસ ઉપરાત, સુતને પણ ન સુવારે હે, શીયળ રતી શેજમા
ભાગે શીયળ જે કાંઈ, સજ્જન જાણો હો, અદકુ પાપ નથી કશુ;
કરતા વિષય સભોગ, સમ્મૂર્છિમ પચેંદ્રી હો, હણાય ઘણું કહિયે કિશુ
ઈમ જાણી નર નારી, શીયળની સદહણા હો, સુધી મનમાં ધારજો,
સે દુર્ગતિનું મૂળ અબ્રહ્મ સેવાથી હો, જાતા મનને વારજો.
તપગચ્છ ગયણ દિણ઼, વાછિત ફળ દાતા હો, શ્રીહિરરત્ન સુરીશર;
નામી તાસ પસાય, વાડ વખાણી હો, શિળની એહ મનોહર
ખભાત રહિ ચોમાસ, સત્તરસેં ત્રેસઠ હો, શ્રાવણ વદ બિજ બુધે ભણે,
ઉદયરત્ન કરજોડ, શિળ જે પાળે હો, તેહને જાઉં ભામણે
નમુ રે નમુ સો વાર

સ્ત્રિઓને શીખામણની સઝાય.

એક અનૂપમ શીખામણ ખરી, સમજી લેજો રે સગળી સુન્દરી

ત્રુટક

સુદરી સેજે હૃદય હેજે, પરસગે નવિ બેશિયે,
ચિતથકી ચૂકી લાજ મૂકી, પરમંદિર નવિ પેશિયે,
બહુ ઘેર હીંડે નિર્લજ, શાસ્ત્રે પણ તજવી કહી,
જિમ પ્રેત દ્રષ્ટે પડ્યુ ભોજન, જમતુ પણ જુગતુ નહીં

ઢાળ

પરશુ પ્રેમે રે હસિ નવિ બોલીયે, દત દેખાડી રે ગુઝ ન ખોલીએ.

ત્રુટક

ગુઝ ઘરનો પરનિ આગળ, કહો કેમ પ્રકાશિયે,
વળિ વાત જે વિપરીત ભાખે, તેથિ દૂરે નાશિયે,
અસુર સવારે અને ગોચર, એકલા નવિ જાઈએ,
સહસાતમરે કામ કરતાં, સહજે શીળ ગમાઈએ

ઢાળ

નર વિટ નરશુ રે નયણ ન જોડીયે, મારગ જાતા રે આધુ ઓઢીયે

ત્રુટક

આધુ ઓઢીયે વાત કરતા, ઘણુજ રૂડા શોભિયે,
સાસુ અને માતા જણ્યા વિન, પનક પાસ ન થોભિયે

સુખ દુઃખ સરજ્યું પામિયે, પણ કુળાચાર ન મૂકિયે,
પરવશે વસતા પ્રાણ તો પણ, શીળથી નવિ ચૂકિયે. ૩

ઢાળ.

વ્યસનિનિ સાથે રે, વાત ન કીજીએ, હાથોહાથે રે તાળિ ન લીજીએ,

ત્રુટક

તાળિ ન લીજે નજર ન દીજે, ચચળ ચાલ ન ચાલિએ;
વિષય બુદ્ધે વસ્તુ કેની, હાથ પણ નવિ ઝાલિયે,
કોટિ કંદર્પ રૂપ સુંદર, પુરૂષ પેખી ન મોહિયે.
તણખલાને ગણો તોલે, ફરિ પાછો નવિ જોઈએ. ૪

ઢાળ.

પુરૂષ પિયારો રે વળિ ન વખાણીએ, વૃદ્ધ તે પીતા સરીખો જાણીએ;

ત્રુટક

જાણિયે પિતુ વિણુ પુરૂષ, સગળા સહોદર સમોવડે;
પતિવ્રતાનો ધર્મ જોતા, નાવે કોઇ તડોવડે;
કુરૂપ કુષ્ટી કૂબડો ને, દુષ્ટ દુર્બળ નિર્ગુણો,
ભરતાર પામી ભામની તમે, ઇદ્રથી અદકો ગણો. ૫

ઢાળ.

અમરકુમારે રે તજિ સુરસુંદરી, પવનકુમારેરે અજના પરિહરી;

ત્રુટક

પરિહરી સીતા રામે વનમા, નળે દમયતી વળી,
મહા સતી નિર્મળ કષ્ટ પાડે, શીળથી તે નવ ચળી,
કસોટીયે જિમ સુવર્ણ કસતાં, કતશુ વિછંડે તહી,
વન મન વચને સત્ય રાખે, સતી તે જાણો સહી. ૬

ઢાળ

રૂપ દેખાડી રે પુરૂષ ન પાડીએ, નિર્લજ થઈને રે મન ન બિગાડીએ.

ત્રુટક.

મન ન બિગાડિયે પુરૂષ પરનું, જોગ જોતા નવિ મળે;
કલક માથે ચડે કૂડા, સગા સઉ દૂરે ટળે,
અણુસરજ્યો ઉચ્ચાટ થાયે, પ્રાણ તિહા લાગી રહે;
આ લોક પામે આપદા, પરલોકે બહુ પીગ સહે. ૭

ઢાળ

રામને રૂપે રે સુર્પણખા મોહી, કામ ન સિધ્યું ઞાને ઇજ્જત ખોઈ

ત્રુટક

ઇજ્જત ખોઇ દેખી અભયા, શેઠ સુદર્શન નવિ ચળ્યો,
ભરતાર આગળ પડી જુઠી, *અપવાદ મગજે ઉછળ્યો,
કામની ખુદે કામનીએ, વકચુળિ વાળો ઘણું,
પણ શીળથી ચૂક્યો નહી, દષ્ટાંત એમ દહેતા ભણું

ઢાળ

શીળપ્રભાવેરે જુઓ સોગે સતી, ત્રીભુવન માહીરે તે થઈ છતી

ત્રુટક

છતી થઈ જ્ને શીળ રાખ્યુ કલ્પના કીધી નહી,
તે નામ તેહના જગત જાણે, વિશ્વમા ઊગી રહી,
વિવિધ રત્ને જડીત ભૂષણ, રૂપ સુન્દર કિંનરી,
પણ શીળ વણ શોભે નહી, તે સત્ય ગણજો સુંદરી

ઢાળ

શીળે સુરનર સઉ સેવા કરે, નવે વાડુ રે નિશ્ચળ જે ધરે

ત્રુટક

ધરે નિર્મળ શીળ ઊજ્વળ, તાસ કિરતી ઝળહળે
મન કામના તે સિદ્ધિ પામે, અષ્ટભય દૂરે ટળે,
ધન્ય ધન્ય તે જાણો ધરા, જ્યા શિયળ ચોખુ આદરે,
આનન્દ તે બોધ પામે, ઉદયરત્ન જશ વિસ્તરે ૨

સોળ સતિયોના નામવિષે ચોપાઈ

ઉઠ રે પ્રાણી સતો જાગ, ધર્મતણે મારગ તુ લાગ,
સોળ સતીના લીજે નામ, જ્યમ પામીજે ઉત્તમ ઠામ ૧

પહેલી સમરૂ બ્રાહ્મી સતી, ચદનબાળા બીજી ભગવતી,
રાજેમતિ જાણો મનરગ, ચોથી દ્રુપદી શીળ સુચગ ૨

કૌશલ્યા ને મૃગાવતી, સુલસા સીતા વહુ ગુણવતી,
સુભદ્રાને શિવા સુજાણ, કુતા શીળવતી મનઆણ ૩

નળ દમયંતી[13] મહા ગુણવંતી, પુષ્પચુલા[14] ને પ્રભાવતી,[15]
પદ્માવતી[16] પ્રમુખ સુન્દરી, સોળ સતી જાણો ગુણ ભરી ૪
સોળ સતી જગમા અભિરામ, કર જોડીને કરૂ પ્રણામ,
ઉત્પન્ન મુનિવર એમ ભણે, મતિ નામે નવનિધ આગળે ૫

અખો ભક્ત.

ગુરૂ અંગ ૩

ગુરૂ થઇ બેસે તુંરી કરી, કહે પાણ શકે કયમ તરી,
નજાની નારી રતુ પ્રસત ફળની વાધે નહિ અદ્ભૂત,
શિષ્યને બારે બારે રહ્યો, અખા તે મુળગેથી ગયો ૧
પોતે હરિને ન જાણે લેશ, કાઢી બેસે ગુરૂનો વેશ,
આપને ઘેર પરણો સાપ, ચાવી ભૂખ રહે ઘર આપ,
એવા ગુરૂ ઘણા મમાર તે શુ અખા ઉતારે પાર ૨
તુ તારૂં સમઝીને બેશ, કા ચોળે ડિલ વિચારી મેશ,
જો તુબડુ માટીથી મરે, તો જે વઈ પેસે તે તરે,
તરૂવર ફળ આપના ન જાય, અખા આવિ ચડે તે ખાય ૩
પેહેલો તો પરમારથ પ્રીછ, પછે ગુરૂ થવાને ઇછ,
પારો મુઓ તે રોગ નિગમે, ભોજન પછે ખહોણુ જમે,
નિરાશિથી ન મળે નારાણ, અખા એમ ખરેખર જાણ ૪
તુ તારૂં મન નહાનુ પ્રીછ, વાને મોટપ લેઠે શીશ,
ઝીપ મળીને મોટુ થાય, મોટુ કણકા થઈને જાય;
અખા વાત વિચારો વિગે, રિદ્ધિ ઘણી રહેછે નિગે ૫

* * * *

અષ્ટપદી

જ્યા જોઈએ ત્યા કૂડે કૂડ, સામામામી બેહા ધૂડ,
એક વાત સરજની કરે, તે આગળ લેઇ ચાચજ ધરે,
હજાર વર્ષે અધારે ગયાં, તમે આવા ડાહ્યા ક્યા થયા,
મોટાની તો એવી જાણ, મૂકી હિરો ઉપાડે પહાણ ૧

નિના વૃક્ષને ઓડે રહે, જયમ પારધી પગને ગ્રહે,
હરિને ઓરે ધૂતા ઘણા, કરે ઉપાય ધન સ્ત્રી તણા, ૨
અખા ગુરૂ શુ મૂકે પાર, શિષ્ય ગધ્ધન ને ગુરૂ કુમાર
અગ આળસ ને તપસી થયો, ઘર મેલીને વનમા ગયો,
કામ બાણ ન શકયો જાળવી, ગડવતી એક આણી નવી,
ધાન ભમાવે દોડે છકયો, ઠગ્યો નહી ને ઘર નવ રખ્યો ૩
જોગીના જોગીપણુ ભાગ, માતા પાસે આજ્ઞા માગ, ~
બળતનિ તે યમ થાયે ગય મૂરખ મિથ્યા કરે ઉપાય,
જ્ઞાન વિના તે સાધન એવા, અખા તેગા નહિ લેવા ને દેવા ૪
સો અધામા મણો રાવ, અધાને કાણાપર ભાવ,
મહાત નેત્રો ફુટી ગયા, ગુરૂ આચારજ કાણા થયા, ૫
શાસ્ત્રતણી છે એક જ આખ્ય, અનુભવની ઉઘડી નહી ઝાખ્ય.
મુડ મુડાવી હરિને કાજ, લોક પુજે ને કહે મહારાજ,
મન જાણે હરિયે કૃપા કરી, માયામા લપટાણો ફરી,
સહુને મન તે કરે કલ્યાણ, એને હરિ મળ્યાની હાણ ૬
જ્ઞાતાનો એવો ઉપદેશ, વચના ગુરૂ તે સગળો વેપ,
ઘરઘર મહાત્મ્ય વધારતા ફરે, દામ ચામનુ જતનજ કરે,
તે જ્ઞાતાની ન માને વાત, સાચુ કહેતા છીજે ગાત ૭
હરિને કાજે ઘાટ જ ઘડે, નિજ સ્વરૂપથી પાછો પડે,
પર્વત કહે પહાણને લહુ, એ અચરત તે એને કહુ,
અખા થકી તે બીજો હરી, પર્વતમાથી પાણ જ ખરી. ૮

શામળ ભટ.

શ્રીગોડ માળવી બ્રાહ્મણ.

અમદાવાદ પાસે વેગણપુર, જેને હાલ ગોમતીપુર કહેછે, ત્યાંનો.

સંવત્ ૧૭૮૧ સને ૧૭૨૫ માં હતો.

તેના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ.

સિંહાસનબત્રીશી, શિવપુરાણ, શુકબહોતેરી, રણછોડજીના શ્લોકો, રેવાખંડ, વૈતાળપચીશી, નંદબત્રીશી વિગેરે.

સમસ્યાઓ વિષે છપા.

સાઠ નારિયેં[1] નાર[2], નાર આઠે નરૈ[3] જાણું;
આઠ નરે નરૈ[4] એક, પુરૂષ એ ત્રીશ પ્રમાણું.
બાર પુરૂષ[5] બળવંત, એક નરે નરપતિ જેવો,
એવા નર દશસહસ્ર, તરતિએ ભોગવ્ય તેવો.
સ્વામી જે સત્યાવીશનો, કશ્યપ સુત જોગ જોગવે;
શુભ આશિષ શામળભટ ભણે, ભૂપતીનું સુખ ભોગવે.

ઉત્તર—પળ[1], ઘડી[2], પહોર[3], દિવસ[4], માસ[5], સંવત્સર, ચંદ્ર[6], સૂર્ય.

ત્રણ અક્ષર નિજ નામ, પગ વિના છે પાંગળિયો;
બે છે બાહુ વિશાળ, અંગમાં નહિ આંગળિઓ.
શીશ વિના છે શરિર, મોજ ગ્રહેરી મહાલે;
અવનીથી અંતરિક્ષ, ચરણવિના તે ચાલે.
છે સુખ કરણ સંસારમાં, લક્ષ વસા શુભ લાજ છે;
દાતા આપે જન દીનને, કષ્ટનિવારણ કાજ છે.

ઉત્તર—ડગલો.

વૃક્ષ[1] એકનાં ડાળ[2], બાર ભલિ ભાત ભણી જે;
પાંખડિ[3] ત્રણ સેં સાઠ, ગુણીજન જોઈ ગણી જે.

ચતુર ગુણુઓ ચોવીશ, સરમ ફૂળ તેને ફળિયાં;
એકવીસ મહત્ત્વ છ મેં, પત્રે કવિલોકે કળિયાં.
પણ ચોથ ભાગ એ પત્રનો, ગ્રહસ્થ શિર શોભિત ઘણો;
તે આપે માનજુને અધિક, વેણીદામ રખિયલ તણો.

ઉત્તર-પાઘડી.

વર્ષ, મહિનો, દિવસ, પખવાડિયાં, ઘડી, પોં ઘડી.

ભાત ભાતના રંગ, લિલો પિળો કે રાતો;
લોહ લકડ વૃક્ષ વેલ, રાવ રંગ દુર્બળ માતો.
કનક કથિર મણિ રત્ન, મેર મોટમ તુચ્છ તરણાં;
જીવ જંતુ પશુ પક્ષિ, સિંહ નર હસ્તી હરણાં.
વળિ જડ ચૈતન નર નારિયો, લાયક જન લેખી લિયો;
શામળ કહે ચેતો ચતુર નર, એક રંગ સૌનો કિયો.

ઉત્તર—પડછાયો.

તરૂણી અક્ષર ત્રણ, પાતળી સોટા સરખી;
રસમય રૂડું રૂપ, પતિતે પ્રીતે પરખી.
સપુત ત્રણ સંતાન, દેવને દુર્લભ દીઠાં,
ત્રણ લોકમાં તત્વ, મહોના અમૃત મીઠાં.
માનનિ મન માને તે થકી, આણુ આણુ રે આ ઘડી;
શામળ કહે સહેજે સમજજો, કહેશો કામની શે લડી.

શેલડી.

નવ ગ્રહમાંહી નામ, કામ કાશદનું કરતો;
પૂરણ જશ પરતાપ, તાપની હરકત હરતો.
ભાગ્યશાળિને ભોગ્ય, રોગ દુખ દાઝે દેહે;
સારંગ નામ સરદાર, સારગપર વાહન સ્નેહે
તેને નામે જે નામ છે, તે આવ્યાથી દુ:ખ જશે;
એ શીઘ્ર સ્વામીજી લાવજો, તો વળતી સોળે થશે,

ચાંદલો.

કણુરૂડા કહેવાય, જમે નહિ જન પણ કોઈ;
મરદ વધારે માન, માનની રહે મન મોહી.
માર ગણે સંસાર, ભૂપ પણ ગણે ભલાઈ;
અતિશે ઉજ્વળ અંગ, સંગ શોભિત સદાઈ.
ગોળાકારે ગુણવંત છે, પ્રસન્ન મન પૂરણ કરે;
જો સ્વામી શીઘ્ર તે લાવશો, શામળ કહે સોળે સરે.

મોતી.

નાર મગી દશ વીશ, પુરૂષ પરણ્યો જેનો,
સુરપતિ વાહન જાત, તાત જાણે સઉ તેનો
નામ એક નર હોય, આવરદા એનો સરખો;
વસે વેગળે વાસ, પંડિતે પૂરે પરખ્યો.
તે તાવેવંત તરૂણી તણો, હસ્તક રૂડો નર હશે;
પડ્યાજી પેહેલો લાવજો, ત્યારપછી સોળે થશે

ચૂડો.

સપુત તણું છે નામ, સભામા શોભે ગેહેલો;
રજની કેરૂ રૂપ, પૂજન શિવ કરતા પેહેલો
નેહ કરે નર નાર, દેહ શુભ આપે દાખે;
તરકરને મન તાપ, ભના જન તો શુભ ભાખે.
તે નરના તનથી નીપજે, કરૂપ કહે છે કામની,
શામળ કહે સ્વામી લાવશો, તો ભજશે શુભ ભામની.

દીવાનું કાજળ અથવા મેંશ

સાઠ નારિયે નાર, નાર આઠે નર જાણુ;
આઠ નરે નર હોય, પુરૂષ જે ત્રીશ પ્રમાણું
બાર નરે નર નામ, ભાગ ત્રીજો લે તેનો;
અત્ય મધ્ય ને આધ, અમન જોરાવર જેનો.
હરધડિ તેને હરનાર છે, દુઃખ ટાળે જે દેહનું,
વળિ જે મારે કૌરવ હણ્યા, તરત કામ છે તેહનું.

ચીર.

કાયા કૂંપણ સ્વરૂપ, સુપટ પણ સારો સહુથી;
ભોગી નરને નામ, ઉગ્રે તે બેહેક બહુથી.
પાખડિયે પરવેશ, કરે અતરિક્ષથી આપે,
પછી ચૂણ ગણાય, પાય ખટની છે છાપે.
એ નર જેને અડકે નહિ, ભાવ ધરીને નવ ભજે;
તે લાવ કથ લેખાવિના, તો સુંદરિ સોળે સજે.

ચંપાનાં ફૂલ

ત્રણ અક્ષર તરતીબ, તેર ગુણ શોભા સારી;
રાજદ્વાર સનમાન, માન દે નર ને નારી.
નપુંસક છે નિજ નામ, પુરૂષ બે શોભે સગે,
કામ વધારણ કાય, રંજિત તે સૌને રગે.
ફળ ફુલ વિના છે ફૂટડું. કથ લાવ કહે કામની,
તો શામળ કહે, સોળે સજે, જોખ કરતા જામની.

તાંબુલ

સરસ સરોવર એક, ભર્યું છે નિર્મળ નીરે,
પિયે નહિ કોઈ પંથિ, હંસ નવ બેસે તીરે.
તે સર સમિપ જાય ખુડે જન જોતા ઝાઝા,
દુ ખ ન પામે દેહ, રહે તરતીએ તાજા
કવિ શામળ કહે તે કારણુ, હોશીજનને હિત હશે,
સ્વામી લાવો સોહામણુ, તો સોળે પુરા થશે.

દર્પણ

અદ્ધબિંબ આકાર, નામ બે અક્ષર નારી,
સ્ત્રી શગાર શોભીત, બહૂ ગુણની બલિહારી
સુખ મડન મહારૂપ, અનૂપમ દીસે દેહે,
તેથી શોભે નાર, કાન શુણી નર નેહે.
લક્ષ્મી ખરચી તે લાવજો, એ વણ અડવુ દીસશે,
શામળ કહે, શામા જો સજે, તેથી હઇડુ હીસશે.

કાનની ઝાલ

ચાર પુત્ર પરમાણ, નેહે પરણ્યા બે નારી,
તેને બે નપુંસક તન, વધૂએ જુઓ વિચારી
એ આદીનો હાર, પુત્ર પરમાણો એકે,
નારે લિધો નન્હેહ, સુખે નીહાળે નેક
તે લાવ કથ મનકામણા, સ્થિર થાવર નિત્ય શોભને,
કહિ શામળ ભટ સાચુ કહે, મેળ મળ્યા તે ગોભને

પલંગ

બાળા અક્ષર બેન, નાર નીચી ને નારી,
નહિ કરપદ નહિ નેન, સઘળાને મન માની
નારિ સાથે નેહ, રહે નારિને સંગે,
ઉદર એહને ગર્ભ, રાચે સદા તેને રંગે
તે નારી નારીને ગળે, તો દશ રૂડી દીપશે,
શૃંગાર સોગમા શોભશે, તો જશ તારો છતશે

વીટી હીરા સુદ્ધાં

સરોવર સુંદર સાર, નાતમે નીર ભર્યું છે,
નહિ આરો નહિ પાળ, સ્થીર પણ ઠામ ઠર્યું છે
વનસ્પતિ સ્થિર વેલ, વિના પગ મૃગ ચરે છે,
વિના ધનુષ્ય ને બાણ, વિના કર ચોટ કરે છે
તે મારનાર નથિ દીશતો, મૃગ તેને મારી મરે,
તે લાવ્ય કથ કહે કામની, જેણી મન મરૂ હરે

દીવો પવનથી હોલવાયછે તે

માગી નાર કુરૂપ, અનુપમ ઓપે આઝી,
ઔવી ઔંધે મૂન, ત્રણે પખ તેની તાજી
નરથી ઉપજી નાર, અરણ્યમા એ તો નરખી,
મહિપ સભામા માન, પવિત્ર પડિત પરખી
છાની રાખી જે છળ મરી, પ્રસિદ્ધ પોતે થાય છે,
શામળ કહે સ્વામી લાવજે, એ ગયા શિર રાય છે

કસ્તુરી

જીભ વિનાનો સાપ, બેય પાસેથી સરખો,
જરાય મુખ નહિ ઝેર, પકિને તેને પરખ્યો
નર નારીની કમર, રહે વીંટી તે વાર,
વસ્ત્ર તણો વિવેક, સુશોભા સઘળી સારૂ
એ દર તેના બે પાસ છે, બહાર ગયો દીસે બહુ,
શામળ કહે, સમશા સેહેલ છે, સુણ્યા થકી સમજે સહુ

નાડુ

એક નાર મુખ દોય, ભૂપ સભામા ભાળુ,
ગૌર વરણ મુખ એક, એક કુરૂપી, કાળુ
નહીં હાથ પગ નહીં, ઘણેરી તરતિબ તોલે,
મારે મહોકમ માર, બૂમ પાડી તે બોલે
વળિ ભુકુ અન્ન ભાવે નહિ, કાચુ કચર્યું ભખ કરે,
ડાહ્યા દાતા મનમા ધરે, મહિપતિ કેરા મન હરે

પખાજ

વહાન વૃષભ વહત, પરાક્રમ અધિકુ ઓટે,
ફેટમાળ વિશાળ, કારમી દીઠી કોટે
મસ્તક ગગ તરગ, ચહુ પાસે તે ચાલે;
કરતી હણુહણુકાર, ભૂપ સઉ નજરે ભાળે
એ સમશા છે પણ શિવ નહિ, સમજુને મન સેહેલ છે,
જો વાટે ઘાટે દશ દિશે, અહિપતિ કેરે મેહેલ છે

પાણીની ઘટમાળ

ચોમુખવાળા ચાર, પુત્ર પરાક્રમી પરખ્યા,
ન કો ઉચ કે નીચ, શોભિતા ચારે સરખા
ચાર વચે બે નાર, પ્રીતની રીતે પરણ્યા,
બેય નપુસક તન, આઠ એ વેગે વરણ્યા
થાયે એકે અળગુ આઠમા, તો સાને નહિ કામના,
નર એક થાય એ આઠથી, કહો અરથ એ નામના

પલગ

નામે કહિયે નાર, અધર અવનીથી આંધી;
વનિતાને વણ વાંક, લોહને પાશે બાંધી.
માનવિ જશુ બે ચાર, ચડી રદયાપર બેસે;
આથી પાછી જાય, ફરી ઠેકાણે પેસે.
ચોમા પાટે ચારે મુખે, દયા ન આવે દેહમાં;
શામળ કહે, પંડિત પારખો, નર નારીના નેહમાં.

હિંચોળાખાટ

ગુણમય ગોળાકાર, અધિક અમૃતનો ભરિયો;
સ્ત્રીઓ સુદન્ત દશ વીસ, કબુલ તે નરને કરિયો.
જો કોઈ પાસે જાય, નાર દુઃખ તેને દે છે;
અહો નિશ આડે જામ, અધર રસ તેનો લે છે.
તે નરને મારે પારધી, રુધિર સરસ જન ખાય છે;
શામળ કહે, માંસ રુધિર સદા, ચૌટામાં વેચાય છે.

અસ્થપૂરો.

મોતીને અનુમાન, પૃથ્વીપર આવી પડિયો;
કો જાણે કેવો માલ, કંથ મારાને જડિયો.
સોંપ્યો મારે હાથ, ભલા ભોજનમાં ભળિયો;
ચોરી ગયો કો ચોર, કોઇ નર નારે ગળિયો.
ક્રિરિ કોટિ જતનથી નવ જડ્યો, લખજન જોતાં સીઝીએ;
શામળ કહે, શોધ્યો નવ મળે, તો શો ઉત્તર દીજીએ.

પાણીનો કરો.

અચરત સરખું એક, સાંભળ્યું છે સૌ કરશે;
જતા દિસ જશવંત, તોલથી જન તો તરશે
ખટ પગ ને ખટ હાથ, નેત્ર બે દૈવત દેખે,
બે ચરણે ચાલંત, લલિત લક્ષણથી લેખે.
તે કાનને નામે નામ છે, સતવાદી શોભિત સદા;
કવિ શામળ કહે, શોધી જુઓ, કૂડ કથન ન કહું કદા.

શ્રવણ, કાવડવાળો.

વૃક્ષ નહી નહિ વેલ, નહી પત્રે નહિ ફૂલે;
નહી બીજ વાવેત્ર, કહે કણુ અતી અમૂલ્યે
ગુણુ જશ અપરમપાર, દેશ બાધામાં દીઠે;
દેવ દનુજ નૃપ રંક, ગણે અમૃતથી મીઠે.
છે મોઘાગુણુ મોતી થકી, સોંઘામાં સોંઘો સદા,
કવિશામળકહે, શોધી જુઓ, કોઈએ નવ તજીઓ કદા.

લવણુ અથવા મીઠું.

નારી નિરખી નીચ, જુઓ લક્ષણુ કહુ જેના,
અંગે ઉજળી આપ, બાપ મા કાળા તેના
નહી હાથ નહિ પાગ, કુલક્ષણુ તેની કાયા,
મુખ નાસા છે નેણુ, નહિ મમતા કે માયા
તે નહિ પશુ પક્ષી માનવી, નહિ જીવા જેની જદા;
શામળ કહે, સુમતિ સલક્ષણા, તે શોધી જોશે સદા

સર્પની કાંચળી.

એક બાળ બે મુખ, એક ઉપર એક હેઠુંક
ઉપર પાતળું છેક, કેડથી પહોળુ પીઠું.
તળે મુખ તેમા ઝભ, તેહ બોલાવ્યુ બોલે;
હલાવતા હાલત, વળી ડોલાવ્યુ ડોલે
ઈશ્વર આગળ અધિકુ રહે, ગુણુવતા જનને ગમે;
શામળ કવિ કહે, તે ઊચરે, જગત લોક તેને નમે

દેવની ઘંટા.

રથ દીઠે સમરથ્ય, અધર અવનીમા ચાલે,
બ્રહ્મા નામે નામ, મંદિર તેનામા માલે
અપરમપાર અપાર, પ્રગત પેદા સદા થાય
વેડે આગી આંગ, માર પણ ઝાઝો ખાય.
આવે અમુલ્ય કામે અરથ, મૂલ અલ્પ માટે મળે;
શામળ કહે છે, શોધી જુઓ કવિ રથ, તો તે કળે.

કુંભારનુ ચાક.

નીચ ઘેર છે નાર, દેશ બાધામા દાખે;
મુખમાં મોટી જીભ, ગીઝથી બાહાર રાખે.
નહી હાથ નહિ પાગ, શીશરિના મુખ બોલે,
ફરે છત્ર તે શીશ, જમે કણુ અધિક અનોહે.
ઘરધણી તો ગીતો ગાયછે, પવિત્ર નર પુરે ફરે;
શામળ કહે, એવું એહનું, મોટા જન મસ્તક ધરે.

ઘાણી.

ચતુર નર તુ ચેત, એક અચરત મેં દીઠું,
સુંદર રૂપ સ્વરૂપ, અધિક અમૃતથી મીઠું
કાયા ઉપર હાડ, હાડપર વાળ બણીજે,
વાળ ઉપર છે રૂધિર, સુગ્રણુ તેનાજ ગણીજે.
ખરી તે ઉપર તો ખાલ છે, ખાલ ઉપર વાળજ નથી;
વળિ મુખમાથી અમૃત ઝરે, શામળ કહે, કહો કથી.

ફેરી

પ્રમદા એક પ્રચંડ, અધર અવનીપર રાચે
ઉપર ઉભા બે ચાર, જેમ નચવે તેમ નાચે.
જ્યમ હોય જોડી મલ, ફેર ઝાઝેથી ઝુઝે,
ખોલે ખેલ બળવંત, ધરા બાંધી ત્યાં ધ્રુજે.
પાણી તો તેહ પિયે નહી, અન્ન અનેખે ખાય છે;
વળિ ચરણ નથી પણ ચાય છે, એવું એનું મોં ચકાય જે

જે વડે પુંવા ખુડાયછે તે ઢીંકણી

ભર્યું નારિમા નીર, પુરૂષ એક પીવા આવ્યો
બે નારિયે બળવંત, અવળા સવળી બાધ્યો.
અવનીથી અંતરિક્ષ, નાર નચવે ત્યમ નાચે,
ચાર ઉત્તમ દાસ, રિદ્ધિ રૂડીથી રાચે
પરભાતિ રાગ રૂડે સ્વરે, ગુણ રૂડેરા ગાય છે,
શામળ કહે, ઘેર શ્રીમંતને, જરૂર એહ જણાય છે.

વલોણુ.

કહું, વસ્તુને આકાર, છત્ર જેવી છત છાજે;
રાજુ સરીખા ચાલ, ભામની દેખી ભાજે.

વસ્ત્રાભરણ વિવેક. ફૂલ ભરિયાં ભલી ભાતે;
મોંઘી છે મહામુલ્ય, જોઇ જોરાવર જાતે.
શુરામાંહિ શૂરી ઘણી, સૌથી આગળ સંચરે,
અરિગંજણ રક્ષણ દેહની, અર્થ કવી શામળ કરે

ઢાલ.

મસ્તક પાખી મૂખ, દિસે મેં તેનો ડમર;
ગુદ્દળો સમરથ, હસ્તિ નહિ કાળો ભમર.
પ્રોઢુ દીસે પુઠ લાંબી એક પાસે મોટી;
મેહ સમોવડ માન, મૂલ મર્યાદા મોટી.
આહાર અન્ન ઓપે નહિ પેટ ભરી પાણી પિયે;
શામળ કહે વ્રત ઘણા કરે, કહો અરથ કારણ કિયે.

પાણીનો કોસ

ચતુર ચોત મુખ ચાર, નહીં બ્રહ્મા બ્રહ્માણી,
ત્ર્યંબારૂઢ વાહન, નહીં રૂદ્રે રૂદ્રાણી
જળ પૂરણ જશવંત, નહીંજ નવાણ નવાણી,
સેવક શોભે સાથ, નહી રાજા કે રાણી.
એ અકલકલ અતર ધરો, શું વળિ વળી વખાણિયે,
ઉપમરા કવી શામળ તણી, જશવતા જન જાણિયે

ઘાડકડો તે રિપુ લોકને, જે છે જમકિંકર જસો;
કવિ શામળ કહે, શોધી જુઓ, કહો અરથ એ તે કશો.

કીર

સુકે કાષ્ટ ફળ લાગ, તેનિ શોભા છે સારી;
ત્રણ અક્ષરમા તોલ, નામ કહેતામા નારી.
નાભિ પાતળી લાર, કનક કાયામા કુડી;
જુવાનિનું છે જોર, બહુ જન કહે છે બુડી.
ઝાઝુ તે ફળમા ઝેર છે, ચપળ લોક શુ ચાય છે;
શામળ તે ફળ આરોગતા, જન જમપોકે જાય છે.

બરછી

લાબડ પુછ લખાય, નહિ વાદર ફૂકડિયો;
ગતી માજર શીશ, નહિ માકડ કૂકડિયો
અતિશય ઝેરી અગ, નહી વીંછી નહી સાપે;
વૃષ્ટિ સમે વાધંત, તરણ તો થાયે તાપે.
વનમા વસ્તીમા પણ વસે, તોલ કાઈ તેમા નથી,
કવિ શામળ કહે, જે સમજશે, કહું ડાહ્યો તેને કથી

કાચંડો

નારી એક અનૂપ, સરસ શોભંતી સેહેલી;
એ અક્ષરમાં નામ, મૂઢ રૂદયામા મેલી.
ઉદર વચે એક શીંગ, એક આખે દિન દેખે;
પવિત્ર સગ પોસાય, ડાહિ દુનિયા પુર પેખે.
તે મુખથી જળ પ્રાશન કરે, શિંગેથી આખે ઝરે,
કવિ શામળ કહે, શોભે તદા, જ્યા વરને કન્યા વરે.

ઝારી.

છેન કુદનો છેક, એક કહે એ તો ઘોરી,
શિંગ નથી તે શીશ, કહે ત્યારે તો તોરી.
પીઠે નથી પલાણ, ત્યારે તો મેડક માણે;
નથિ રહેતો તે નીર, જરૂર કાઈ શશલો જાણે.

પણ શશલાને પગ ચાર છે, પગ વિણુ આતો પરવરે,
શામળ કહે, અર્થ સહેલ છે, રંજન રંગે ધરે

ચાંચડ

પુણ્ય સુપાત્ર પવિત્ર, રૂડા એવાની કન્યા,
કિધો પિતાનો કાળ, એહ પણ મોટો અન્યાય
વરી વડકિયા સાથ, જાત રૂડી તે જાણી
કાંઈ ન ચડ્યું કનક, બડા લોકોએ વખાણી
કહો કવણ નાર પીતા કવણ, કવણ વડકિયાને વરી
વળિ કવણ કુળ પેદા થઈ, શામળ કહે તે સુંદરી

છાશ

નહિ નપુસક નાર, નથી નરને છે નામે
અમૃત તુલ્ય આહાર, કરતા ન ઠરે ઠામે
નિર્મળ નીર ઝરત, પૂર્ણ ગુણ અપરમ પારી,
દુર્લભ જાણે દેવ, સકળ ગુણ શોભા સારી
છે તત્વ તેહ ત્રણ લોકમા, ભાગ્યશાળિ જન ભોગવે,
શામળ કહે તેથી નીપજે, જે જર ગાડે જોગવે

કોલ, સેલડી પીલવાનો

જળમા રહિ જીવત નહિ મેડક નહિ મચ્છી
ચારે દિશ ચાલત; નહિ પશુ કે નહિ પક્ષી
પગ વિણ વહે પ્રવાહ, પવન પણ વહિ નહિ પાણી;
લક્ષ્મી લીલા લેહેર નહિ રાજા નહિ રાણી
છે તત્વ તોલ તારણ તરણ બુડતાને રાખે બહુ,
વળિ પાર ઉતારે પલકમા, શામળ કહે સમજો સહુ

નાવ

એક માત સંતાન, નપુસક ને એક નારી,
તે બેના સંતાન અલેખે અપરમ પારી
નપુસકના સંતાન અરથ અધિકે નર આવે,
વડે મૂલ વેચાય, ભૂપ જોવાને ભાવે
બાળક જે તેની બેહેનના, સર્વ અરથ તેથી સરે,
શામળ કહે, પણ સોંધા સહુ, કોડિ મોડિ કરતા ફરે

મોતી અને માટી

શામા છે. શામળી, સ્વરૂપે પણ સોહંતી;
ભમરાળી ભરપૂર, મરદ મોટમ મોહંતી.
વપુ વરણાગણી વેશ, વળી વળવાળી વંકી;
દુશ્મન ગંજણ દાખ, સાર શોભિત સિંહલંકી.
તે નાર વડે નર શોભશે, તે વિણ ભૂખ લગ્નમણાં;
કહે શામળ, એ સમશા કહો, ભલિ રીતે લેક ભામણાં.

મૂછ.

પંખણિ એક પ્રમાણ કોડથી નારી કહાવે.
જ્યાં મોકલિયે જાય, આપ તેડાવી આવે.
ઉડે તે આકાશ, નહિ સમળી નહિ ગરજણ;
સૂત્રસહિત શોભંત, નહિ દાઇ કે દરજણ.
ગંભીર ઘોષથી ગરજતી, ધજા ફરકે બારણે;
શામળ કહે, શાણા સમજજો, કવણ નાર તે કારણે.

પડાઈ.

પ્રતાપવંતો પુરૂષ, જનોઈ અંગ ધરે છે;
પ્રૌઢ પેખિયે પેટ, સિંગ એક શીશ સરે છે.
ચરતો સાતે ચાંચ, કોઠિયા નૃત્ય કરે છે;
બાળક તેડ્યું બાંહ, હામને હામ ઠરે છે.
ફરિ જાશે છે તે ફુદડી, ઘોર સ્વરે ગુણ ગાય છે;
શામળ કહે, તેના સંગથી, વધતે મુલ વેચાય છે.

રેશમનો રેંટિયો.

અચરત એક અપાર, વપૂ જોતાં વાંકડિયું;
પાછળ પુંઠ વિશાળ, શોભતું મુખ સાંકડિયું.
રૂપ બહુ બહુ નામ, ધણી બાજત મુખ બોલે;
છત્રિશ રાગનિ છત્ય, દશે દિશમાં તે ડોલે.
બોલાવ્યું બોલે નીચ ઘેર, ઉચ અમિરને વશ કરે;
શામળ કહે. સમશા શોભની. ધારક રૂડા મન ધરે.

શરણાઈ, ત્રુઇ, બણુગુ.

નિરખી નહાની નાર, કાંઇ ઉજળી કાંઈ કાળી;
કપટી કુડ કલંક, પેડમાં પોઢી પાળી.

પગ લાંબા બે બાહુ, બંધ બાંધી છે બેડી;
અનમી નર અહંકાર, ટેક રાખંતી તેડી.
તે ભામનિ જોઈ ભોગવે, ભૂપતિની પાસે ભજે,
દુશમન તેને દેખી ડરે, શામળ કહે, શોભા સજે

કટારી.

શીશ વિનાની નાર, મૂખ મોટું સુખ માણે;
જોર્રિંગનો જે ભક્ષ, જમી તે ઝાઝું જાણે.
પલક ન રાખે પેટ, વળી ઊઠે વળિ બેસે;
પાતળું થઈને પેટ, તેહ પૃથ્વીમાં પેસે.
વાંકાં કહુણને વશ કરે, બળતાંને બાળે બહુ;
સમજ્યા કેડે તો સેહેલ છે, શામળ કહે, ગોધો સહુ.

ધમણ.

નૌતમ નિરખી નાર, જુલમવાળી ઝળકંતી;
નહિ હાથ નહિ પાગ, લાડ ઝાઝે લણકતી.
મંદિરમાં માલત, ઓપતી ઓઢી પેહેરી;
નાસે થઈ નિરમાલ્ય, વાદ કરતો જે વેરી.
છે નારિ જાત નિરબળ નહી, કળી કરૂપ કાયા થકી;
શામળ કહે, શાણા સમજશે, કહું કાલ્હા તેને નકી.

તરવાર.

આવ્યો સોદાગર એક, માલ લાખેણો લાવ્યો,
ગરથ કમાવા કાજ, ભલો સઉ જનને ભાવ્યો.
હય હાથી સુખપાલ, લક્ષધા લાખે લેખે;
જેને જેવું કામ, દૃષ્ટિએ દુનિયા દેખે.
પુછિ તેજ ઘડી ને તે દિવસ, રહ્યો ન પૈસે રોકડો;
હુડી પત્રી તો હોય શી, દિસે ન ગાડે દોકડો.

માટીનાં રમકડાં પડ્યાથી ભાગી ગયાં.

નહિ પુરૂષ, છે નાર, નિહાળી જોતાં નામે;
ચંદ્રબિંબ આકાર, નથી તે ઠામે ઠામે
ગજધાર રહત, અધર અવનીથી બાંધી;
જોતિષ વિદ્યા જાણ, સમય દેખીને સાંધી.

ને માર ખાય મહોકમપણે, બૂમ પાડી બોલે બહુ;
નાનાં મોટાં નર નારિયો, શામળ કહે, સુણો સહુ.

ઘડિયાળ.

એક નારી નિર્માણ, પ્રમાણિક જને પ્રમાણી;
વીશ પુત્ર બળવંત, વિવિધ શું કહું વખાણી.
તેને સુત ચમ્યાર, સુતા બે બે વળિ તેની;
પુત્રીનો પરિવાર, જગતમાં શોભા જેની.
ચંચળ સુત તો ચમ્યાર છે, તેહ સવાયા શેર છે;
કવી શામળ કહે, શોધી જુઓ, મહિમા મોટા મેર છે.

વીશ મણની ખાંડી.

પુરૂષ એક વયવૃદ્ધ, ખરી તેને ખટ નારી;
તેને બે બે તનુજ, તનુજને સુંદરિ સારી.
એક એન એક શામ, પુત્ર પછિ તેના ઝાઝા;
પંદર પંદર પ્રમાણ, તેહ વળી કહિયે તાજા.
જે નામમાત્રનો નાશ છે, કોડ શાસ્ત્ર કહે છે કવી;
પણ શામળ, એ પરિવારનો, નાશ કોઇ કાળે નથી.

સંવત્સર અથવા વર્ષ.

પુરૂષ એક પવિત્ર, પરાક્રમિ દીસે પોઢો;
ચંચળ ચાર ચાલ, જાણ જશવતો જોડો.
રાજમારગે રોજ, મોજ ઝાઝેરી માલે;
જર વિધાની જોસ, અહિ ચોખુટે ચાલે.
નર એક નારિ મે નિરખિયે, અધર ઉપાડીને લિયે;
છે નામ એક બે નારનું, કહે શામળ કારણ કિયે.

પાવડીનો જોડો.

બ્યંડળ મળી દશ વીશ, નપુસક ટોળું કીધું;
શ્રેષક નાની નાર, બંધને બાંધી લીધું.
નવરાવ્યું ધરિ નેહ, રૂદેમાં રાખિ રમાડ્યું;
પરમેશ્વરથી પ્રથમ, જુગતથી તેને જમાડ્યું.

તેનું જૂઠું, સૌ કો જમે, ગુણ તેના પણ સઉ ગણે.
શામળ, એ સમશા શોધશે, ઘટમાં જે ડહાપણ ગણે

પત્રાળું

નારી છે નવ રંગ, નહિ મા બાપનિ સૃષ્ટી,
નહી બીજ વાવેત્ર, નહિ નિપજાવે વૃષ્ટી
રહિ અવનિ આકાશ, નહી મેઇ તેનું જોડુ,
છે મુખ નાસા નેણ, પુછ પણ પરઠ્યુ પોહુ
તે નારિ નારિયે નથિ જણી, સ્વરૂપ ઉજળે સાચગી,
પરણ્યો તો પેહેરો પાઘડી, નહી તો પેહેરો કાચળી

સપની કાંચળી

અતિશય મોહુ મુખ, બેય પાસાથી સરખુ,
ઔષ્ણ સીંગ અનૂપ વિના પાણી'તે પરખ્યુ
લક્ષ હજારો લોક, સૌ રહે તેને શરણે,
નિરમળ સાથે નેહ, ચાલ ચાલે વણ ચરણે
સમશા છે સાગર જેવડી, અકરરત કહે આવડ્યુ.
શામળ કવિ કેહે છે, શાખતુ, નકી કહો જો નાવડ્યુ

ત્યાં કોઇનું મહા રાખે નહી, લાચ ગાઇની નવ લિયે,
શામળ કહે, તે સતવાદિયો, દેખે તેવું કહિ દિયે

દશરોરો

આઠ પુરૂષે એક નાર, નાર ત્રણે નર જાણ્યું;
સોળ નરે નર હોય, પરાક્રમિ તે પરમાણ્યું,
બે પુરૂષે એક પુરૂષ, ભાગ દ્વાદશને નામે,
ફરી વાયદો કથ, ગયા ગુણવતા ગામે
રખવા તો પીશક વહી ગયા, વરવા તહા કે વાગ્મા,
શામળ કહે છે, તે સુ રી, અતિ દીઠ ઊચાટમા

(છ ચોખાની, રતી ત્રણ રતીનો વાલ સોળ વાલનો
ગદિયાણો, બે ગદિયાણાનો તોલો, તોલાનો
બારમો ભાગ માસો એટલે મહિનો)

આઠ પગ તો છે ખરા, ભમર તો નહિ તે ભાઇ,
એક વાસો બે શીશ, કહું શી તેની કમાઈ
વિધિ બંનેગમ નાક, નાથ ઘાલી ઘણિ મોટી
જુઓ કરમના જોગ, ચોટિ વાસા વચ મોટી
વાજુ કહેછે સૌ તેહને, છે જુનુ જો જોખમાં,
શામળ કરિ કહે, સદા વસે, સાહુકાર ઘેર શોખમા

તાજવું

અતરિક્ષ નાર અનૂપ, તેહ ડેનાવી ડેરે,
મહોકમ ખાયે માર, બહુ બકવા કરી બોરે
મુખવિણુ મોટુ શીશ, જનોઇ કડે ઘાલે
આપેથી બત્રતિ, મોજ મંદિરમા માલે
તે હસ્ત પ્રહારે જેહને, તે શોભાવે સર્વને,
શામળ કહે, એ શમશા કહો, કે મૂકે મન ગર્વને

પીંજારાની તાંત

મસ્તક મોટું હોય, મૂખ તેનુ નવ દીઠું,
અન્ન નીર નવ ખાય વદે અમૃતથી મીઠું
પોઠા પગ ને પેટ, પ્રીતથી પચ પ્રમાણું,
રાજદ્વાર રહત, કદી મોટા પરમાણો

સારંગ નામ શોભીન છે, વરમે સારગ વાણિયે;
સમજે સમશા શામળ તણી, તે જશવંત જાણિયે.

તંબુરો.

બસેં હાથની બાળ, કહું શી તેની કરણી;
પાંચ હાથનો પુરૂષ, પ્રીતથી તેને પરણી.
કામનિ વશ કરિ કંથ, બળે કરિ બાંધી લીધો;
ત્યારે પામ્યો માન, કબુલ સઉ લોકે કીધો.
નર નારિ બિજાં તે ભોગવે, લંપટ કોઈએ નવ કહે;
કવિ શામળ ભટ સાચુ કહે, રૂચિ મૌ ટાને નિત્ય રહે.

ખાટલો અને ભરવાની પાટી.

એક નાર ખટ ચરણ, પાખવાળી રસ ગચે,
જાત જોરાવર જાણુ, વદનથી અમૃત સાચે.
ઉત્તમ અધમ આહાર, ઉચ નીચે જઈ પેસે;
દિવસે તે દેખંત, નિશા અધી થઈ બેસે.
કોઈ એની આભડછેટને ગણે નહી ભમતા ભવન;
સમજ્યા કેડે તો સહેલ છે, કહો, નાર એ તે કવણ

માખી

નારી બહુ બળવંત, રહે પોઢી પુર પ્રીતે,
કરે અહાર અપાર, નદી તે રૂડી રીતે.
પુંછળ આખ ને કાન, બહુ જોગવર બોલે,
શત્રુ કેરે માલ, દેખિ તેને દુર ડોલે.
તે રાજદ્વાર રાખેં રહે, અજિત કહાવે આપમા;
શુરા પણ કાયર થાય છે, તે નારીના તાપમાં.

તોપ.

નપુંસક સરખું નામ, મહિપને મહિર મહાલે,
નર નારી બે જોડ, ચડી વાહન તે ચાલે
શાહ સુબા સુલતાન, માન પામે તે મહિમા;
ત્રિવિધી પાડે ત્રાસ, ગ્રર આમઃ ને સામા.

છાનું રાખ્યું તે નવ રહે, બોલાવ્યું બોલે બારણે;
શામળ કહે, સમજે સુલક્ષણા, કવણ અર્થ એ કારણે.

નગારૂં.

વૃક્ષ ઉપરે વાસ, માન પદવી છે મોટી;
જટા બિરાજે શીશ, ચાર તે ઉપર ચોટી.
ત્રણ નેત્રો તનમાંહિ, નહી શિવજીનો સગો;
અમૃત સરખું નીર, નહી ગુણવંતિ ગગે,
તે જગત જાગમાં જશ લિયે, ઓછવ મગળમાં અતી;
છે નરમ હાડ કાયા કઠણ, શામળ કહે, શોધો સતી.

નાળિએર.

નગર એક નવરંગ, દિસે ચારે દરવાજા;
વરણ ચારનો વાસ, જગત જશ મહિમા ઝાઝા.
મંદિર છન્નુ મહાન, પડે પાદર ત્રણ પાસા;
કરે રાજ બે વીર, ક્ષત્રિવટથી તે ખાસા.
સુંદર સાહેલી સોળ છે, રમત રમે તે શું નિત્યે,
તે કવણ નારિ, ને નગર શું, ચાતુર જન ચેતો ચિતે.

સોગટાંબાજી.

અગ્નિ તણી બહુ આંચ, એક મરદે શિર માણી;
બીજે દીસે હાડ, ગાળ્યા વરવાને રાણી.
ત્રિજે કરવત શીષ, કપાની કટે કાયા;
ત્રણ પામ્યા એક નારિ, માનની ઉપર માયા.
છે ત્રણ નામ તે નારિનાં, નપુંસક નર ને મેરિઓ;
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે, લઘુગીનતની લહેરિઓ

પાન, તબોળ, નાગરવેલ, ચૂનો, કાથો, અને ફોફળ.

અતિશે ઉજ્વળ અંગ, થયો કાળો તે કરમે;
ખટ્ દર્શન ખટ શાસ્ત્ર, ધરે અતરમાં ધરમે.
પોતે જાત પવિત્ર, ન્હાના ધોવાથી નાસે;
જળ પિધે જીવે નહી, પલક ન રહે જળપાસે.
પરમાર્થી પરાક્રમી ઘણો, પરમૂલકમાં પરવરે;
શામળ કહે, શાહ સુલતાન સહુ. અધિક આશ એની કરે.

કાગળ

અભાગિયા વિષે

છપા.

નિર્ભાગી જાય ગામ, કષ્ટ પામિ લુટાય,
જો તે રળવા જાય, લાભ સુદ્ધા લુટાય
અભાગિ પરણે નાર, જાય નિમરી કે મરશે,
અભાગિ પામે ગરથ, ચોર કે હાકમ હરશે
નિરભાગી બેસે ઘોડલે, પડશે કે પગ ભાગશે,
નિરભાગીને મંદિર મળે, પડશે કે દવ લાગશે
અભાગિ જમવા જાય, ભુખ્યો રહે કે વળે નાસી
વદે સરસ જો વાત, લોક કરશે સઉ હાસી
અભાગી ડાહ્યો થાય, ઘણા જન તો કહે ઘેલો,
જો નવ બોલે બોલ, કહે હઈયાનો મેલો
સઉ કર્મહીન કુટાય છે, ગરથ જ્ઞાનનો ગૂટકો,
શામળ કહે છે, નિર્ભાગિનો, કશિ વાતે નહિ છુટકો
અભાગિ બહુ આદરે, થયો કહે શે હડકાયો;
જો ઉદ્યમ નવ કરે, અકર્મી એ કહેવાયો
જો તે ઝાઝું ખાય, થયો કહેશે અકરાંત્યો;
જો તે ગાણું ગાય, થાય વિસ્તારે વાતો
આપે કો સિધુ અકર્મિને, પડિયો કાણો નીકળે;
શામળ કહે સઉ એ સમજજો, ખોટ અકર્મિને ખળે

ધનવાદિ અને વિદ્યાવાદીનો સંવાદ.

પ્રથમ ધનવાદી બોલ્યો

છપા

જરનુ જ જગતમા જોર છે,   દુરિજન જરે નમે સહુ;
શામળ કહે છે, જર જોરથી,   "બાપો" એમ કહે બહૂ
જર માતા ને તાત,   જાત તે જરથી જાણો;
ડહાપણ પણ છે દામ,   દામ રાજા ને રાણો
સગા સહોદર સર્વ,   દ્રવ્ય વણજે વેપારી,
રંગ ને રૂપ અનૂપ,   દ્રવ્ય તે ધીરજ ધારી
સૌ જગત વશ્યુ છે જર થકી   ગરથમાહિ ગુણ બહુ ગણ્યુ,
શામળ કહે સ્વર્ગે સચરે,   જોર હોય જો જર તણુ
વિપ્ર ભણે છે વેદ,   જઈ જરને તે જાચે,
સાધક ને વળિ સિદ્ધ,   રૂદે જરથી તે રાચે
ધરા બાધે શસ્ત્ર   જરથકી તે કર જોડે,
અનમી ને અહંકારિ   હાથ જર આગળ ઓડે
ગામી નામી ને મહિપતિ,   જરને વશ વરતી રહે,
શામળ કહે છે, સસાર સૌ   દમડાને "ડાહ્યો" કહે
જરથી પામે જોખ,   જરે ઇન્દ્રાસન આણે,
જરથી જગ જીતાય,   જરથકી મોટમ માણે
જરથી લાખ કરોડ,   હોડ હઠીલા હારે,
જરથી રાજ્ય થપાય,   જરે આજ્ઞાને મારે
એમ જગત વશ્ય છે જરતણે   ચિંતવે તે ગુણ ગણે
જગદીશ ઈશ વશ જર તણે   શામળ ભટ સાચુ ભણે
ઘણો જેહ ઘર ગરથ,   રૂપ તેને ઘેર રહે છે
ઘણો જેહ ઘર ગરથ   કુલિન પણ તેને કહેછે
ઘણો જેહ ઘર ગરથ   રહે વશ તેને રાજા,
ઘણો જેહ ઘર ગરથ   સુજશ ઓને જન ઝાઝા
જર તો છે જીવનથી અધિક,   બુદ્ધિ નિધાન પ્રાક્રમ બહુ,
શામળ, સેવક શ્રીમતના   શત પ્રકાર શોભિત સહૂ
જર વિના જેહ જોખ,   શોખ તે તો નહિ સાચો,
જર વિણ તનમા પ્રાણ   કહુ કરતુ તે કાચો
જર વિના જે રૂપ   દેહ કુરૂપી કૂડો,
જર વિણ મદિર માલ,   ભર્મ રાખે તે ભૂડો

જર વિણ ડહાપણુ છે જેટલુ, તે ઘેલાપણુ જાણવું;
શામળ કહે, સઘળી ચીજ તે, જગમા જર પરમાણુ.
જરથી શોભે સર્વ, વેદના જરથી વામે,
જરથી જીતે ન્યાય, જરે મન વાછિત પામે.
જરથી સગપણુ સાથ કરે જરથી સૌ કાજે,
જર ઓપવે હાથ, જર થકી સરવે લાજે.
જર તરણાનો મેરૂ કરે રાજ્ય અપાવે રકને,
કવિ શામળ કહે છે, જરથકી, પામર લુંટે લકને
ગાંઠે જેને ગરથ, ભની તે વિદ્યા ભણિયો,
ગાંઠે જેને ગરથ, રહે નહિ કોઈનો રણિયો
ગાંઠે જેને ગરથ, તેજ પડિત છે પૂરો,
ગાંઠે જેને ગરથ, તેજ છે સામદ શૂરો
વળિ ગાઠે જેને ગરથ છે, પરાક્રમી પરમાણવો,
શામળ કહે છે, સંસારમા, જરવિણુ મૂરખ જાણવો.
જર છે સૌનો જીવ, જરે લે મહાસુખ માણી,
કરે પરાણે પ્રીત, રક રાજા ને રાણી.
જર વશ બધુ જગત, જરે જુવતી વશ થાય,
જર આગળ કર જોડી, રહે મોગ કવિરાય.
જર જગલમા મગળ કરે, જુગતી સરવે જોગવે,
શામળ કહે, ધનથી ધનપતી બારે સુખ તે ભોગવે.
ડહાપણુ દમડામાહિ, રહે દમડામા યારી,
દમડામાહી રૂપ, ભેદ દમડામા ભારી
જો દમડામા જોર, રહે વશ થઈને રાજા,
દમડે ઉચ્ચ અધિકાર ગુણ દમડામા ઝાઝા.
દમડો છે મોધો દેવને, વણુ દમડે સૌ વામણા,
શામળ કહે છે, દમડાતણા, ભાત ભાત લેઉં ભામણા
જર દેખી જશવત, ગુણને જ્ઞાન ગમાવે,
ધન દેખી ધનવત, નીચને શીશ નમાવે.
સોનુ દેખી શ્રીમત, કપટનું કામ કરે છે,
ગરથ દેખિ ગુણવત, હેતથી હાથ ધરે છે

રાજા કે શું રાંકની, નિર્મળ કુળની નારિયો;
શામળ કહે છે, મસ્ત જાણજો, જર દેખી કરે જારિયો.
શૂર કપાવે શીશ, ચતુર ચાકરી ચહાયે;
નાચે છે નૃત્યનત, ગીત ગુણિજન થઈ ગાયે
સિધાવત વિદેશ, જાચવા કાગળ જાયે,
મજુર વહે શિર ભાર, કષ્ટ કાશદ મહે કાયે
જે જે ઉપાય અન્યાય જે, બુદ્ધિ બગાડે બારણે;
શામળ કહે, શાણા સમજજો, દ્રવ્ય કમાના કારણે.
જર પાખી જગમાહિ, મોજ એકે શી માણે;
જર પાખી જગમાહિ, આપ અક્કલ શી આણે
જર પાખી જગમાહિ, સ્વાદ એકે નવ સૂઝે;
જર પાખી જગમાહિ, બડાઈ કશી ન બુઝે
જર પાખી તો જમ મારતા, ફરે બિજુ બૂઝે બહૂ;
શામળ કહે છે, જર જોરથી, શુભ વાતો સૂઝે મહૂ.
દમડા પાખી દરિદ્ર, કુલિન તે કિંકર કહાવે;
રિદ્ધિ વિના તે રંક, પ્રતિષ્ઠા માન ગમાવે
વિદ્યા અને વિવેક, દામ આગળ સૌ ડૂલ્યા,
જે જે કરવા જાય, ભરમથી સરવે ભૂલ્યા.
જે શૂર પૂર શાણા ઘણા, વપુ વર ગુણી વાકડા,
શામળ કહે, સૌ સંસારમા, રિદ્ધિ વિનાના રાકડા
જેને જરનું જોર, જુલમ ઝાઝા કરિ ઝુઝ,
જેને જરનુ જોર, બિજાને તે નવ બૂઝે
જેને જરનુ જોર, અહંપદ અતિશે આણે;
જેને જરનુ જોર, જગત ઉજડ તે જાણે
વળિ જેને જરનુ જોર છે, છાકયો રહે અમલે અતી.
શામળ કહે છે, સદબુદ્ધિ વણુ, રૂડુ ન થાય તેથી રતી
એ હાથીનુ જોર, બાહુ બે માહિ બિરાજે,
વાઘ સિંહની પેર, ગરથ ગાંઠે તે ગાજે
ભુખ તડકો કે ટાઢ, નહી જર પાસે જાય,
વ્યતર ભૂત કે પ્રેત, કદી ચેટક ન ચહાય

મન મદીરા શેર સમાતણી, કેફ સદા આવી વસે;
શામળ કહે, દુખિયો દુખ કહે જરવાળો હૈડે હસે
નિરધન બેલે મત્ય, કહે જરવાળો જૂઠી;
નિરધન ગાણું ગાય, જાય જરવાળો ઊઠી
હાહા કરે સઉ લોક, વદે જરવાળો જૂઠ,
રિદ્ધિ ઉપર સઉ રાજી, રિદ્ધિ પાખી મઉ રહુ
ચોદ વિદ્યાની ચાતુરી, ગરથ સાથ વાસો રહે;
વળિ કર્મ ધર્મ ને શર્મ સઉ, કવિ શામળ જરને કહે.

દોહરા.

દશધા દરિદ્ર ઘર વિષે, દરિદ્ર ઘર ઘરસૂત્ર;
અર્થ સરે કેમ ગય વિણ, પરણે ક્યાથી પુત્ર
શુ કરે વિદ્યા બાપડી, શુ કરે રૂડુ રૂપ,
લક્ષણ તો લક્ષ્મી વિના પડે કારમે કૂપ
શુ કરે ખચારૂં શાણપણ કરે શુ વારૂ વર્ણ;
ધન વિના ધાતો ફરે, ભ્રષ્ટ છેક જ્યમ તર્ણ.
જેવુ સુખ શમણા તણું, નદી મૂળ નહિ ડાળ;
મનોરથો નિરધન તણા, સરવ આળ પંપાળ
દરિદ્ર સરખુ દુખ નહિ, શ્રીમત સમુ નહિ સુખ;
લક્ષ્મીવત લીલા નહિ, ભાગે ભારે ભૂખ
લાયક સો લક્ષ્મી વડે, લક્ષ્મી પાખી લીન,
જરવિણ જશ જુતે નહી, દેહ દામણા દિન
લક્ષણ બત્રિશ લક્ષ્મી વિના, શબવત્ સર્વે શૂન્ય,
બોતેર કળા બેશી રહે, નિર્ણય કરતા ન્યૂન
દરિદ્રિ હોય ડાહ્યો ઘણો, ગાતા આવડે ગાન,
એ ગુણ કોઈને નવ ગમે, કહે શીદ ફોડે કાન.
મેલો મલિન હિંડે ઘણો, દૃઢ ગાઠે હોય દ્રવ્ય;
વિશ્વ વખાણે તેહને, સારો કહે જન સર્વ.
કેશરિયો ને કુલક્ષણો, કાયર કપટી કૂડ;
જર હોવે જશ દે સઉ, પરાક્રમી એ પ્રૌઢ.

વેદ પાત્ર વિદ્યા નિધી   સકળ શોભાય સાર્થ;
લક્ષ્મીવંત આગળ જઈ,   હેને ઓડે હાથ.
જોરાળા જગ દૂતથી,   ધારાળા મહા ધીર;
જર કારણ જશ ગાય છે.   સોંપે શીર શરીર.
કવિતા હોય સવિતા સમો,   ને તમ નામ ગણાય;
લોભે લક્ષપતિ કને,   જર જાચણ તે જાય.
નગરતણો હોય નરપતિ,   અનમી કરે સહુ અર્જ;
કોટપતિને કરગરે,   કાઢવા માગે કર્જ.
કળાવંત કળા કરે,   ગુણ રૂડા સહુ ગાય;
રાગ સંભળાવી રીઝવે,   જરપતિ પાસે જાય.
વાંકા ને વરણાગિયા,   ફોકટ મારે ફૂલ્ય;
મૂકે પુત્ર મોસાળમાં,   ધનવિણ ડહાપણ ધૂળ!

કરે નીચનો સંગ, નીચની ભાષા ભાખે;
કરે નીચનો સંગ, નીચની રીતી રાખે
વળિ નીચ કામ નીચા કરે, નિચ કહે શામે ઊચ જન
શામળ કહે, સંગત નીચની, સાચ ન કરશો કોય દન.
પંડિત પંડિત પ્રીત મૂરખને મૂરખ વહાલા,
રૂડો રૂડી રીત, ચતુર ચતુરાઈ ત્યાં ચાલ્યા
૫૮ સૂમને વહાલો સૂમ, દાનને દાતાને દાતા,
જોગને વહાલો જોગ, ગુણી જનને ગુણ જ્ઞાતા ૨૮
શરાને વહાલા શૂર નર, કાયરને કાયર ગમે,
જશવત ગમે જશવતને શામળ કહે સદા સમે
મળે ઊચને ઊચ, મળે ભગીને ભગી;
મળે નીચને નીચ, મળે રાગીને રગી
મળે ભગતને ભગત, મળે પાપીને પાપી
મળે જ્ઞાનિને જ્ઞાનિ, મળે જાપકને જાપી
વળિ વ્યસનીને વ્યસની મળે, મળને મળતા ગુણ મળે,
જમ લક્ષણ મળે છે તકમાં, શામળ, પય શાકર ભળે

મોતવિષે છપા.

કોઇ કહે આવ્યો તાવ કોઇ કહે થયુ કોગળિયુ,
કોઇ કહે કરડ્યો નાગ કોઇ કહે વ રસી વળિયુ
કોઇ કહે વાધ્યો રોગ કોઇ કહે શસ્ત્ર જ વાગ્યુ,
કોઇ કહે મારી મૂઠ કોઇ કહે પાપજ લાગ્યુ
ઇશ્વર મ ગે લેતો નથી, જગતમાહિ મહિમા જુઓ
શામળ કહે છે સૌ સાભળો મોત આવ્યું તેથી મુઓ
પેસે અરણુ નીર, તીર ગગાને બેસે;
ચડે જો પર્વત મેર કહી પાતાળે પેસે
મંદિરમાહિ પ્રવેશ, કરે આપે એકાતે,
ભોજન અમૃતાહાર ભમે ભૂના બહુ ભાતે
ફિકર રાખે કઇ માઠિધા, સચ પ્રપચ ઘણા કરે
શામળ કહે છે સૌ સાભળો મોત આવ્યો નિશ્ચે મરે

કોઇ આજ કોઇ કાલ, કોઈ દિવસે કોઇ રાતે,
કોઇ જોબન કોઇ વૃદ્ધ, બાળ જન જુવતી જાતે
કોઇ તાવે તરફડી, આપ ઘાતે કોઈ મરતા,
કોઇ ભોગ કોઈ રોગ, કોઇ તો સરપ કરડતા.
કોઇ વાઘિ શિકાર કે હડકવા, કોઈ મમતે લડિને મુઓ,
પણ કાળ ન મૂકે કોઈને, શામળ કહે સમજી જુયે
રાખે લખ રખવાળ, લોહ પિન્જરમાં પેસે
અરણ્ય વિચ આસન, પાળીને જો કોઇ બેસે
વજ્ર ગુફા ગભીર, માહિ કોરાની માણે,
ઈંદ્રજાળ વિદ્યાય, જુગતથી જો વળિ જાણે
સંભાળિ સાચવી સાચવે, કોટિ જતન કોઈ કરે,
જાળવતા પણ જીવે નહીં, મોત વખત નિશ્ચે મરે
ચિરંજીવિ નહિ કોઇ, ગયા મનુજેવા અધિપત,
ચિરંજીવિ નહિ કોઇ, ગયા વહિ અગણિત અધિપ
ચિરંજીવિ નહિ કોઇ, ગયા અધિકારી ઇંદ્રે,
ચિરંજીવિ નહિ કોઈ, ગયા કઇ સૂરજ ચંદ્રે
વળિ ગયા રામને રાવણા, ગયા દેવ ને દાનવી;
સતવાદી સલક્ષણા ગયા કોણ માત્રમાં માનવી
કોઇ આજ કોઇ કાલ, કોઇ માસે ખટ માસે,
કોઇ નવે દશ બાર, કોઈ પચીસ પચાસે.
કોઈ સાઠ શીતેર, કોઈ પોણોસો એશી,
જે જાયુ તે જાય, નથી રહેવાનું બેશી.
જે નામ તેહનો નાશ છે, ધર્મજ એવો ધારવો,
કવિ શામળ કહે મૂરખ કરે, ગદી દેહનો, ગારવો
ઘડી પલક કે પહોર, સાંજ સવાર કે વહાણું,
એ દીપકો ઓલાય, ન આવે સાથે નાણું
રહે ઘરમાં કે ગામ, દેશ પરદેશ પડશે,
જળ બુદબુદ જેમ, એક દિન નિશ્ચે નડશે

રાખી કોઈની રહેશે નહીં, દિવસ નથી નહિ દેહનો,
શામળ કહે કાચો કુંભ છે, તો ભરમો શો તેહનો.

સ્ત્રીના ગુણવિષે છપા.

રામા રજનિ ખાણ, જાણ એ રંભા રૂડી,
ધરે સોળ શણગાર, હાર કંઠે કર ચૂડી,
શોભે જળ હળ ગેહ, દેહ ગેમત શુભ સાજ;
શોભા કેરૂં સદન, મદન હરિ રાખે રાજ
ભાઇ ભોજ કરણ વિક્રમ ભને, હરીયંની હાર ા,
પડીત ચતુર પુત્ર પાટવી, નૃપતિ ને સુત નારસ.
જે ઘરમાં ઘરનાર, કામ ઉધારે દેશે,
જે ઘરમા ઘરનાર, પિંડ પિત્રી પણ લેશે
જે ઘરમા ઘરનાર, તોજ મેણ શિર ટળશે,
જે ઘરમા ઘરનાર, માન માણસમા મળશે
ઘરનાર જેહને ઘર થશે, શોભિત શાહ રમ જસો
ઘરનાર વિના નર નિંદિણો, શાહ તોય તસ્કર તસો
નાર વિના નર રંક, શક રાખે નહિ કોઈ,
નાર વિના નર ચોર, જેર જર બેસે ખોઈ
નારવિના નર નિર્મળ, સબળ રાખે નહિ સગે,
નાર વિના નર દીન, હીનસુખ એકલ અંગે.
ચતુરા વિન તો ચાને નહીં, જગતમાહિ રહે જાહરે.
શામળ કહે છે, શામા કરી તજે જગત ના તાહરે
બાળપણે થઇ માત મટાડે પીડા મનની,
જોબનમા દે રંગ, સગ સુખ દાયક તનની.
સુખ દુ ખમા સમભાગ, રાગ રૂડે ગુણ ગાતી,
ચતુરા ચિત્ત હરનાર, ગાર ઉરમા મદમાતી.
વળી વૃદ્ધપણે સેવા કરે, દેખ્યાથી દિલ દુખ ટળે
એ અંતકાળ અળગી નહીં, બહુ સ્નેહ મ ધે ભજે.
મામ ચાગો મેવ, જોહને વિશ્વ વખાણે,
પાછળ પડે દુકાળ, કોણ તે જુગતી જાણે

મોતી મોંઘે મૂલ્ય, વેહ પાડતાં તૂટે;
કરનારુ હોય[1] કતાર, [2]શલભ ખાતાં તે ખૂટે.
પણ લાભ અરભ ગોધો તનુજ, વદ વહેગ જાણિયે;
નહિ ભેદ મોતિ ને મેહની, નર નીરડે વખાણિયે
પક્ષ ચરેછે તરણ, રહેછે રણમાં રમતાં;
નર નારીની જોડ, ભાળિયે સાથે ભમતાં;
દિઠુ ગુપ્તિ આકાશ, જુઓ તેનું પણ જોડું:
હોવું ઉંચ કે નીચ. ગધાડું કે કાં ઘોડું
સુર અસુર નાગકિંનર વિષે, દેવી, નાગણ, દાનવી;
મન ગરદ કર્યાછે મેરિયે, કોણમાત્રમાં માનવી.
નારિ વિના નર રંક, દામણો દીસે દેહ,
નારિ વિના નર રંક, દિસે ગુણહીણો ગેહ
નારિ વિના નર રંક. નહીં ધન ધીરે કોય.
નારિ વિના નર રંક, હરિ પૂજન નવ હોય.
નિર્બળ છે નર નારી વિના, ભોગ કશા તે ભોગવે;
આરગુણ અદક્ષ અધુતો ગણ્યા, જુવતી વણ નર જોગવે.
નારી નરનું અંગ, સુખ દેયણ કર સેવા;
વળી પુણ્યમાં ભાગ લાભ જશ લાખો લેવા
જામથી સંતાન, ધર્મ બુદ્ધી તે ધારે;
પ્રગટે પુત્ર સપૂત, કુળ ઇકોતેર તારે.
કુળ શુદ્ધ મળે જો કામની સ્વામીને સુખ દે મતી,
કહુ ગ્રંથ વિચારુ આંપથી, પુણ્યવંત તેનો પતી.
માનિ મોટે મુલ્ય મહામાયા એ મોટી;
જિતવા ઘટે જેહ, તેહની ખાતજ ખોટી.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, ભેદ ભારત જે ભણિયા;
ઉંચ નીચ ને અમીર, સર્વ જુવતીએ જણિયા,
સ્ત્રી ખરા રત્નની ખાણ છે, મોટિ પુરુષથી પ્રીછજો:
કરૂ શાસ્ત્ર સાહિ, શામળ કહે, અંતરમાં સઉ ઇછજો

---

૧ દાર અથવા પતિ ૨ તીડ.

નિર્મળ મનની નાર, સ્વામિને સ્વર્ગ પમાડે;
યુવતી જોબનમાંહિ, રીઝથી રંગ રમાડે.
ટાંડે કૂળ કલંક, સરસ સચવે ઘરસૂત્ર;
વધે તેહથી વંશ, પરસવે પુત્ર સપુત્ર,
વળિ હોય સતી શુભ સાધવી, પુણ્યવંતી તે પારખી;
એ નીચ કોઇક જ નારિયો, સ્વભાવે સઉ નહિ સારખી.

જુવાનીના જોર વિષે છપા.

કઈ જોબનને જોર, જગતમાં બનિયા જોગી;
અડસઠ તીરથ અટન, ભાવ ભરપૂરે ભોગી.
કઈ જોબનને જોર, પ્રસિદ્ધિ પામ્યા પ્રાણી;
કઈ જોબનને જોર, ભણ્યા વિદ્યા રસ વાણી.
જે સત્ય અસત્ય ભુંડું ભલું, જોબનમાં સ્થિર થાય છે;
શામળ કહે જોબન જોરમાં, વેગે જન વહિ જાય છે.
ધોળા થાશે કેશ, ડાહિ કહેવાશે ડોશી;
વિપરિત થાશે વેશ, તનુ પાળીને પોશી.
થર થર ધ્રુજશે થૂળ. નમી જાશે બે નેણાં;
પડે દેહમાં વેહ, વદાશે વિપરિત વેણાં.
વળિ લીટ ચુશે બહુ નાકથી, બેય કાન બેરા થશે;
સેવો પ્રભુને, શામળ કહે, જોબન જોર વહી જશે.
જેમ વાદળની છાંય, ચાર પળનો છે ચટકો;
મનમાં ચેતો મનુષ્ય, ખરો રાખીને ખટકો.
રાખ્યું તો નહિ રહે, રૂપ ને જોબન રૂડું;
વૃદ્ધ થઈ જશે વેષ, કલંક રહેશે કુડું.
છે કોણુ રંક કે રાજિયો, રૂપ વૃદ્ધ ને બાળનું;
શામળ કહે, રાખ્યું નવ રહે. સર્વે ચવેણું કાળનું.

સોકયવિશે છપા.

હસ્તિ સિંહને પ્રીત પ્રીત વાઘણ ને હરણી;
ગરૂડ સરપને પ્રીત. પ્રીત તીમીર ને તરણી.
ઉંદર બલાડી પ્રીત, પ્રીત મીની ને શ્વાન;
પ્રીત સરપને નોળ, પ્રીત લંપટ ને ધ્યાન.

પિતાના હેત વિષે છપા.

પુત્ર કરે જો પાપ, પિતા તે પુણ્ય જ જાણે;
પુત્ર કદિ દે દુઃખ પિતા તે સુખ પ્રમાણે.
પુત્ર કરે જો હાણ, પિતા તે લાભ જ લેખે;
પુત્ર વદે જો જૂઠ, પિતા દિલ સત્ય જ પેખે
અવગુણ અસંખ્યધા પુત્રના, પિતાને મન તો લાડ છે;
આ ગુણ ઓશીકળ કીજિયે, પૂર્ણ પિતાનો પાડ છે.
પુત્રતણો વીજોગ, તેથી દાવાનળ રૂડો;
પુત્રતણો વીજોગ, તેથિ શુભ જળમાં બૂડો
પુત્રતણો વીજોગ, તેથિ શુભ ડસવો સાપે;
પુત્રતણો વીજોગ, તેથિ શુભ તપવું તાપે.
મહાદુઃખ નહીં મરવા તણું, દુઃખ નહીં તન રોગનું;
પણ કોડ દુઃખ શામળ કહે, પોતું પુત્ર વિજોગનું.
પ્રીતી બહેરી તાત, મહાપ્રીતી માતાની;
પ્રીતી સગાં સમસ્ત, પ્રીત બારે ભ્રાતાની.
પ્રીત ઘણી મોશાળ, પ્રીત પણ શ્વશુરે પુખાન
પ્રીત ઘણી પ્રિયનારિ, પ્રીત શુભ સ્નેહિ સખાને
છે પ્રીતિ અધિક પ્રકારની, કહે શામળ કોડે કથી;
પણ અધિક પ્રીત અતરતણી, સપુત સમાન સરસ નથ
જેણે ચડાવ્યાં આળ, બાળ રમતાં રોવરાવ્યાં;
સ્ત્રીવધ ગોવધ બ્રહ્મ, હત્યાદિક પાપ કરાવ્યાં.
પ્રિય માય કરિને વેર, ઝેર દેઇને જર હરિયાં;
કર્યા ગર્ભ કઇ પાત, ઘાત કુટંબે કરિયાં.
પાડ્યા વિછોહ નર નારિને, ભંગ કર્યાં ઘરસૂત્રનો;
પામે પોતે તે પાપથી, વિજોગ પ્યારા પુત્રનો.

મોટા લોક વિષે છપા.

મોટા કેર છિદ્ર, કાઢશે તે દડાશે,
મોટા સાથે વેર, કરે તો સ્ત્રી રડાશે.
મોટા સાથે પ્રીત, પિડા કોઈક દિન કરશે;
મોટા સાથે મમત, કિવે વણુ મોતે મરશે.

વળિ મોટાને જે ઝુખ્યુ કરે, તે આટાનું શેર નમે,
દમનિ કિરતિ રાજા ક્રને, કરશે તે દુખિયો થશે.
મોગ પામે ગેહ, ફિરે તો ઘોડા બાધે,
અગપણુ મોગ સાથ, ફિરે તો કાળજુ નાપે.
મોગ આવે ઘેર, અવારથને તો તારે,
મોટાથી વેહેવાર, કરે તે આખર થાય
જે મોગ જન મૂરખમના, તે ગાયે ના ઓનિયે,
શામળ કહે, એવા આગળે, ગન પડ્યો નવ ખોનિયે
મોગ સાથે વેર, કરે તે હાગજ કુદ,
મોગ સાથે વેર, કરે તો ભાગજ બુદ
મોગ સાથે વેર, થયુ તો છરજ લેશે,
મોગ સાથે વેર, કરે તે કેમ નહુશે
માનિયે વાત મોટાતણી, કદિ નિંદા નવ કીજીયે,
શામળ કહે, પ્રીતી પૂર્ણ જો, પણ મોટાથી બીહીજે
કરે ચોરી જે ચોર, એક દિન શીશ કટાવે,
કરે જારી જે જાર, માન મરજાદ મગાવે.
કરે ચાડી જે ચાડ, સુજશ જોતામા જાય,
નિર્ધનનો વેપાર, કદી દેવાળુ થાય,
જે મોગ સાથ મમત કરે, મોત વિના જિવે મરે,
નીગરા નગરાથી પણુ નકી, કેમ અગ્ય એકે ગરે

સહુજ વેર વિષે છપા.

વેર રૂપણુ દાતાર, દેખિને દિલમા દઝે
વેર જતિમને વિપ્ર, પરસ્પરના મત ભાજે
વેર શ્વાન માજાર વેર તો ગરૂડ અહીને,
વહુ સાસુને વેર, વેર ગજરાજ સહીને
વળિ વેર પાપિ પુન્યવતને, વળિ ઓરમાયા ભાઇને,
એ સહજ વેર, શામળ કહે, બેહેન અભાગણિ બાઇને
વેર ધર્મને કર્મ, વેર સોકયો જ્યા સરખી,
પાગી ગર પટેન, વેર ઇજારા કરણી

નળિ પ્રીત વિ ને વરતિયા પ્રીત અસુર સુરલોકની,
શામળ કહે, ન્વી પ્રીત સહુ, સકળ સૃટિમા લોકની,
પ્રીત તેતરા બાજ, પ્રીત કાગળને પાણી,
પ્રીત સતિ ગુણિકાય, પ્રીત આટા ને ધાણી.
પ્રીત અગ્નિ ને નીર, પ્રીત સાચા જૂઠાની,
પ્રીત ચોર ને શાહ, પ્રીત રિઝવણુ રૂઠ્યાની.
એ પ્રીત વૈર લાખો ગમે, કહે શામળ કહુ શુ કથી
સૌ દુઃખમા દુખ અસારમા, સોકય સમાન કશુ નથી
અધાને દુખ આખ, સારૂ નરતુ નવ દેખે,
બેરાને દુખ કાન, રાગ પૂરણુ નવ પેખે
રોગીને દુખ રોગ, ભોગ એકે નવ ભાવે,
ભિક્ષુકને દુખ એક, છેક ભીખારિ કહાવે
એવા તો દુખ અનેક છે પગાને દુખ પગ તણું,
શામળ દહે, સ્ત્રીને સોક્યનું, છે દાવાનળ દુખ ઘણુ
પતિની સાથે રહેવાવિષે છપા

કાકાને સુત પાચ, ગૂણ હિણુ મૂર્ખ ગણાયા,
ભોજ પરાક્રમ પ્રૌઢ, સુજસ જગમાહિ જણાયા.
કાકે પરઠ્યો શિર કાપવા, ત્યારે ત્યા વનમા કહ્યુ,
તુ સમર ભા [શ્રીરામને જાણુ ભોજને ત્યા થયુ
લખ્યો પત્ર એક તત્ર ગયા માધાતા મહિપત,
ગયા રામ રાવણે, ગયો દુરજોધન ધનપત
ગયા પાડવો પાચ, ગયા સુરનાયક ઇંદ્રે,
ગયા જ નળ નદ્ર ગયો હુશી હરિચદ્રે
પૃથ્વી ઉપર કઇ પ્રગટિયા, પૃથ્વીમા સહુ કો શમ્યા,
મ માથે પૃથ્વી નવ ગઇ, ગુણુ કોઇનિ પણુ નવ ગમ્યા

ભોજની સભા વિષે.

સભાપડિત શત સાત, વદે વ્યાકરણુ સુવાણી,
જોશી આઠ હજાર, અગમની જુગતી જાણી
વૈદિક વેદ હજાર, એક ભારતના ભાળે,
અગ્નીહોત્રી અયુત, આચસત પ્રયુતજ પાળે
નાટક ચેટક નિત્ય નવનવા ચારણુ ભાટ કવિત ભણવા,
ભરપૂરણુ ભોજ સભા ભળી, શામળ કહે છે નહીં ભણ્યા
એમ્સયો કાળિદાસ, બેસયો માઘ પ્રમાણુ,
તણુસનો નૃપ ભોજ, ચોસઠી સભા વખાણુ
નવુ કવિત ક શ્લોક, નવી કા વાત બનાવે,
મના લાખની મરસ, ભોજ મનમાની લાવે
બડ રથકી પાછો વળ્યો તો તેને ભમણુ જણુ,
શામળ કહે, તેથી ભોજનુ, ભમણુ ભોજ નામ જ પડયુ
દિવ્ય દેખાશી દેહ, મેહ જેવો મન ગરવો,
કરણુ સમો દાતાર માત સાગરવત સરવો
નિર્મળ શશિવત નામ, કામ હરિચદ્રજ સત્યે,
પૂરણુ રવિ પ્રતાપ, આપ રાજા બળિવતે
છે જોડ જુધિષ્ઠિર સરિખો, લાયક જન લક્ષમાં લહે,
તે ભોજ ભલો [illegible] ની, કવિ શામળ કોડે કહે

વળિ મોટાને જે ચુપ કરે, તે આટાનુન જન,
રજનિ કિરતિ રાજા કને, કરશે તે દુખિયો થશે.
ભોગ પામે ગેહ, ફિજે તો ઘોડા બાધે,
અગપગુ ભોગ સાથ, ફિરે તો કાળજુ વાધે
ભોગ આવે ઘેર, સ્વારથને તો તારે,
ભોગથી વેહેવાર, વરે તે ગાખર થા
જે ભોગ જન મૂરખમના, તે ગાયે નર બોનિયે,
શામળ કહે, એવા આગળે મન પ ગે નર બોનિયે
ભોગ માથે વેર, કરે તે રાગજ કુ
ભોગ સાથે વેર, કરે તો ભાગજ બુડ
ભોગ માથે વેર, થયું તો છત્રજ લગે,
ભોગ સાથે વેર, કરે તે કેદ રગશે
માનિયે વાત મોટાતણી, મહિ નિ। નર ખોટે,
શામળ કહે, પ્રીતી પૂર્ણ જો, પણ મોટાથી બીજે
કરે ચોરી જે ચોર એક દિન શીશ મ્હાવે,
કરે જારી જે જાર, માન મરજાદ મગાવે
કરે ચાડી જે ચાડ, સુજશ જોતામા જાય.
નિર્ધનનો વેપાર, કદી દેવાળુ થાય
જે ભોગ સાથ મમત કરે મોત વિના નિચે મરે
નીગન રહ્યાથી પગુ નહી, કમ ગરથ ગોપે મરે

સહુજ વેર વિષે છપા.

વેર કૃપણ દાતાર, દેખિને દિલમા દઝ
વેર ક્ષત્રિને વિપ્ર, પરસ્પરના મત જાણે
વેર શ્વાન માજાર વેર તો ગરૂડ અહીને
વહુ સાસુને વેર, વેર ગજરાજ સહીને
વળિ વેર પાપિ પુણ્યવતને, વળિ ઓરમાયા ભાઈ
ગે સહજ વેર શામળ કહે બેહેન અભાગણિ બાઈને
વેર ભમો કમ વેર સોકયો જ્યા સરખી
પાણી ગ પટેન, [illegible]

વેર સગુણ અવિવેક, વેર ભિક્ષાપાત્ર ભિક્ષા,
વેર મૂર્ખને મિત્ર, શાણપણાની દે શિક્ષા
એવાં વળી વેર અનેક છે, નાઈ ઉતર નાર્ય જશે,
વળી સદા વેર શામળ કહે, સદગુણને દુર્ગુણ વિગે.
પિતા તણો હણનાર, એહ પણ વેર અનેક,
હણે નારિ કે પુત્ર, નેહ પણ વેર ઘણેક
કરે નિત્ય અપમાન, કનક ચડાવી કોપે,
હરે ભૂમિ ઘરસૂત્ર, લાજ લોકોમાં લોપે
પણ હાડવેર એથી અધિક, શામળ ભટ સાચું ભણે,
જે જુલમ વેર તો જાણવું, હત્યા કરતાં નવ ગણે

નેડું ભલું શત્રનું, જેમ ગમે દગાવે,
તેડું ભલું મેં દુષ્ટ, દેશ છગ કરી છડાવે
તેડું ભલું યમરાજ, જીવ જલદી લઈ જાય
તેડું ભલું લેણદાર, તેણું લઈ મારગ થાય
શુભ તેડુ તાત તરિયા તણું, મિહ સર્પ વિવાહનું,
શામળ કહે, ભટ્ટ સત્ય શી દુખ તો તેડું દિવાનનું.
કોઈ સમે દે દ્રવ્ય, કોઈ વેળા મન મેને,
કોઈ સમે કરે કોપ, કોઈ વેળા ખુશિ ખેને
કોઈ સમે શિરપાવ, કોઈ વેળા લે લૂંટી
કોઈ સમે રહે રીઝ કોઈ વેળા રહે રૂઠી
જુદા ઘડી ઘડીમાં ગુણ ઘણા, શામળ સત્ય કહે સહી
બહુ દીઠા ને બહુ સાંભળ્યા, નૃપતિ મિત્ર કોના નહીં

વાણિયા વિષે છપા.

જીવ દયા પ્રતિપાળ, આળ એકે નવ મોને,
ન્યાવટ શાવક નેમ, ધર્મની ધારણ તોળે
સદાવ્રતની સાખ, લાખ ઠેકાણે લહિયે,
પુણ્ય વાતમાં પૂર નૂર કુળ શું કહિયે
આનેછે મોગ્ય મહિપતી, દેશ વિદેશ કાંઠી કરે,
શામળ કહે, શા સુલતાનસમ એમાં નર અંતર ધરે
અધર્મ કે અભિમાન, ગાન કે તાન ગમે નહિ
નિંદા નીચ સ્વભાવ, ભડુ મુખ વેણ ભગે નહિ
વણિકમાદિ ગુણ વીશ, રીમતો ન ગો રો
ચોરી ચાડી જૂઠ, અહપ. ધરે ન ભગે
કદિ ગાળો કોઇક દે ઘણી પાછી વાળિ ન જાણિયો,
વળિ પુરુ ન જોને પારકી બાહારી જ નહિ જો
વીશ વસા નહિ વણિક, જિભે જે જૂઠ રોતે,
વીશ વસા નહિ વણિક પેટો પડે ખોતે
વીશ વસા નહિ વણિક ઉતાવળિયો જે મારો,
વીશ વસા નહિ વણિક, વનિતા શું વઢેવારે

વળિ વીસ વસા તે વણિક નહિ, ચડચો રાવણે જાણિયો;
જે સત્ય તજે શામળ કહે, વીશ વસા નહિં વાણિયો.
વાસ નહીં જ્યાં વણિક, નગર તે ઉજડ કહેવું.
વાસ નહીં જ્યાં વણિક, રાતવાસો નવ રહેવું.
વાસ નહીં જ્યાં વણિક, કશો વેપાર ન કરવો;
વાસ નહીં જ્યાં વણિક, તહાં બેકાર ન ભરવો.
વિદ્યા વિવેક બુદ્ધિ નહીં, વસે નહીં જ્યાં વાણિયો;
એ અધિક અક્ષર વરણ વિષે, શામળ જુગતે જાણિયો.
ભોગી ભૂપ સમાન, દયાળુ દાતા દાનો;
વણજ વજીરી વકીલ, મહીપતિનો મન માન્યો;
નાણાવટમાં નેક, કોઇ કરોડ કહિયો;
દોશી દાસ દલાલ, ભલો ભંડારી ભણિયો;
ગુણ સાગર દિલ ગરૂઓ ઘણો, લેણ દેણ લાયક લહ્યો;
વિચારિ વિવેકી વાણિયો, શામળભટ કવિયે કહ્યો.
દયાનો ધીર, નીરમાં નાણાં નાંખે;
નો ડાહ્યો દીક, તોતળી ભાષા ભાખે.
પજે આગળ બુદ્ધિ, સમા પરમાણે સૂઝે;
રે લાખનો વણજ, ઘણાં નાણાં ત્રિણ ગૂં
ચાર કોડી ફેરી કરે, ખરચ કોડ જશ જાણ
ચાર વરણમાં ચતુર નર, વિવેકી જોતાં વાણિયે
વો નિરદય નીચ, એવો વમતઘયા વાકુ;
વો કોઈ અકરમિ, ખાત્ર પાડુ કે ખાડુ
વો ભાંડ ભવાઈ, એવજો જાચક જોગી;
એવો વરણ અવરણ, એવજો ભીક્ષા ભોગી.
એવને કાઢિયા માડિયા. દગ ગોરા કે ઠગિયા;
શામળ કહે, અર્થ સરે નહીં, ત્યારિ એવજો વાણિયા.

દાતા વિષે દોહરા.

દાતાથી મોટો નહિ, દાતાથી નહિ શૂર,
દાતાથી ડાહ્યો નહી, પ્રતાપ જેને પુર
બહોતેર કળા બુદ્ધિ વધે, ચઉદ વિદ્યા ચિત્ત ચ હાય,
દાતાગુણ જેમા વસે, બહોળો જશ બધાય
કેળ વિફળ જાણે નહી, દીનથી હોય દાતાર,
વિશ્વભરને વહાલો ઘણો, ધન્ય એનો અવતાર.
સોમા શુરો સેર્ઝક નર, લક્ષે કોઈ દાતાર,
પડિત નર પરખી શકે, ધન્ય એનો અવતાર.
શરીર આપવુ સોહલુ, દોહલો દેવો દામ,
દાતા ધન ધુળવત ગણે, તે નહી હામે હામ
જીવત જગતે જશ વધે, સ્વર્ગસમુ સુખ થાય,
કૃપણ હોય મોટી પતી આપ હાથે ન ખાય.

કૃપણ વિષે દોહરા.

અગ્નિ ચોર હાકમ લિયે રહે કર્યો દાટ્યો દામ,
કરપિ છોરા કરગરે, ન મળે વપુ વિરામ
એને ધન શત સહસ્રધા, ગાય કરોડો લાખ,
નિરખી હરખે સુમ નર, રહે છે અતે રાખ

છપા.

જેમ ઘાચિનો બળદ, રાત દિવસે તે ફરિયો,
જ્યમ ગદ્ધો ગુણ હીણ ભાર અગુતેખે ભરિયો
પાડો જેમ પખાલ પુર પર પરડે પાણી,
વેઠે પકડ્યો વીર, તરફડીને તે તાણી
જર રળ્યો રોજ થઈ રાકરો, વેઠી દુખ વધારિયો,
શામળ,નવ ખાધો ખરચિયો, જીતી બાજી હારિયો
જર જોતામા જાય, ચોર કે હાકમ લૂટે,
જર જોતામા જાય, જુઓ જર ખાતા ખૂટે
જર જોતામા જાય ઉડે જો આગ સજોરી,
જર જોતામા જાય, ચડે ચાડી કે ચોરી.

જર જાવા બેસે જે સમે, રાખ્યું ઘડી રહે નહીં;
શામળ કહે, જાય સમૂળગું, કહો મૂખ જોવું કહીં.

લોભ વિષે છપા.

લોભ ઘટાડે લાજ, કાજ બગડે જો જાગે;
વળિ ઘટે વેહેવાર, ભાર શોભા પણ ભાગે.
લોભે લક્ષણ જાય, થાય અન્યાય અધર્મે;
લોભે સૌ સંતાપ, છાપ ચોંટે કુળ કર્મે.
સન્માન માન મોટમ મટે, શુદ્ધ કુળમાં શળ છે;
શામળ કહે, શાણા સમજજો, લોભ પાપનું મૂળ છે.
વાણું સાંજ સવાર, મધ્ય સંધ્યા મધ્ય રાતે;
ઘડી પલક ને પહોર, આજ કાલે પરભાતે.
રવી સોમ શનિવાર, ત્રીજ તેરશ ત્રયવેળા;
શરદ શિશીર વસંત, ભુવન ભૂવનમાં ભેળા.
કૃત આદિ યૂગઅંતે કળી, શુદ્ધ વદ સર્વે સમાયછે;
શામળ, આશા તો અમર છે, જુગ ખાધા વહિ જાયછે
જાય લોભથી જીવ, દૈવ પણ લોભે રૂઠે;
ભવન કરી દે ભસ્મ, લોભનો અગ્નિ ઉઠે.
હોય લોભથી હાણ, જાનપણું લોભે જાય;
લોભે હીમત હીન, દીનપણું લોભે થાય.
લોભે લક્ષણ લાખો ઘટે, લોભે સંકટ શળ છે;
કવિ શામળ ભટ, સાચું ભણે, લોભ પાપનું મૂળ છે
લોભે તૂટે પ્રીત, લોભથી કીત ન હોય,
લોભે ચોરિ ચાડિ, કરે કુળવંતા કોય.
લોભે બોલે જૂઠ, લોભથી હત્યા થાય:
લોભે જાય વિદેશ, લોભથી ગાણાં ગાય.
લોભી સઘળો સંસાર છે, હોય જોયિ પણ દીનતા:
શામળ, બહુ લોભી બે જણાં, વિપ્ર અને વળિ વીનતા.

આશા.

આશા હાડી ખાણ, પહાડયિ થાય ન પૂરી:
હેમ મેર સમ હોય, તોય પણ રહે અધૂરી.

આશા નીર અઘાત, બહુ જન તેમા બૂડ્યા;
કોણ રાય કે રંક, કોણ રૂડા કે ભુંડા
શૂરા પૂરા પંડિત સઊ, ભણ્યા ગણ્યા ભૂલા ભમ્યા,
આશારૂપી અરણ્યમાં જઊ, શામળ કહે સઊ શમ્યા.
ગળે અઢારે અંગ, ગળે નાસા ને નેણાં,
પળે મુંડ ને તુંડ, વદાયે વિપરિત વેણાં.
અસ્થિ રૂધિર ને માંસ, સુકાય ચલાય ન ચરણે,
ધાતુ સરવગે ધ્વંસ, કશુ સભળાય ન કરણે.
ઇંદ્રિયો બંધિયે અડવડે, આહાર નિદ્રા પણ ઘટે,
શામળ કહે, તૃષ્ણા શતગુણી, મનમા વધે, નહિ મટે
અર્થી ન ગણે પાપ, અર્થી જગને નવ જૂએ,
અર્થી ન માને શાપ, પાણી પરિયાનું ખૂએ
અર્થી ભૂંડા કામ, કરે એકે નવ બીહે,
અર્થી બોળે નામ, લાખ લાછન શિર લિયે
અર્થી તો જિવ આપે ખુએ, આથ અવગુણ નવ ગણે,
અર્થી આંખે દેખે નહી, શામળ ભટ સાચુ ભણે.

અંધ કોણ ?

કામી કહિયે અંધ, અંધ લક્ષ્મીનો લોભી,
અંધ સવારથ સર્વે, અંધ મેલો મન મોભી
અંધ અદેખો આપ, અંધ ચોરી ને ચાડી,
અંધ અહપદ ઊર, અડાવે વાતો આડી.
એવા અનેક તો અંધ છે કા નર ને કા નારિયો,
શામળ કહે અંધ અતી ઘણા, જે જન ઇછે જારિયો
લોભ કરાવે કષ્ટ, લોભ મરજાદ મટાડે,
લોભ કપાવે શીશ લોભ ગુણ જ્ઞાન ઘટાડે
લોભે જાય તણાઈ લોભ સુખ સર્વ શમાવે,
ઉત્તમ અધિપતિ આપ, નીચને શીશ નમાવે
દુખ દાવાનળ તો લોભ છે, કરે ગુણીને ગરકમા,
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે, લોભી પડશે નરકમા

ભીખ વિષે છપા.

ભીખમાહિ નહિં ભોગ, ભીખથી જોગ ન સાધે,
ભીખમાહિ નહિ માન, ભીખથી ભાગ્ય ન વાધે.
ભીખ નામ નિર્માલ્ય, ભીખથી ભાર જ ખૂએ,
ભીક્ષુક ઓછુ પાત્ર, ભીખ સામુ કો જૂએ
છે વરણુ તુચ્છ તે સરનથી, ભીખ હોય હલકી બહુ,
કવિ શામળ કહે, શાણા સુણો, ભિખથી ભુડુ શુ કહુ.

દોહરા

મોતથી ભુડુ માગવુ, ધર્યો જન્મ તે ધીક,
કહેવો દાતા સૂમને, ભુડી સૌથી ભીખ
કાયર શૂર વખાણવો, કૃપણ કહી દાતાર,
નીચને ઊચ વખાણવો. ભારે ગ્રહેવો ભાર.
અધર્મિ હોય અભાગિયો, અધિક જણાવે હેટ,
રીઝવવો રાજા કહી, ભીખને માથે ભટ
ગુણી કહેવે ગુણહીનને, સ્વલ્પ નાની શક;
ન રહે બોલ જાચક તણો, ભીખને માથે ભક.

પ્રશ્નોત્તર વિષય છપા.

પ્રશ્ન

કોણ પૃથ્વિથી પ્રૌઢ? કોણ અણુથી પણ નાનો?
કોણ પવનથી પહેન? કોણ દેવોથી દાનો?
કોણ વિધુથી વિમળ? કોણ અગ્નીથી તાતો?
પયથી ઉજ્વળ કોણ? કોણ મદિરાથી માતો?
વળિ કવણુ તેજ તરણીયકી? કોણ શર્કરાથી ગળી?
કવિ શામળ કહે, ઉત્તર ક્યો, પૂરણ પહેચે મન રળી
સ્વાણુથિ શીલ્લે કવણુ? કવણુ કુશમથી સોંઘો?
કવણુ તરણુથી તુચ્છ? કવણુ મણિથી છે મોંઘો?
કવણુ બરાસથિ બેહેક? કવણુ કાજળથી કાળો?
કવણુ લોહથી કઠણુ? કવણુ બાળકથી બાઝો?

નઠારૂં શું?

બાળ મુરખશું મેળ, બાળ જે પાપે રળવું;
બાળ નિર્લજ વેપાર, બાળ અણમળતે મળવું.
બાળ ગુણ વિણ રૂપ, બાળ વગડામા વસવું,
બાળ બહુ બકવાદ, બાળ દરદમ જે હસવું.
વળિ બાળ ઉપાસન ભૂતનું, બાળ વિદ્યા વિણ નામને,
વળિ બાળ દેહ દાતાર વિણ, બાળ વૃદ્ધ વિણ ગામને
બાળ વસવું મોસાળ, બાળ સ્ત્રીધણ સુખ વરવું,
બાળ બનેવી ઘેર, વસીને ભરણું ઉદરનું
બાળ દિકરિના દામ બાળ શત્રુઘર શરણું;
બાળ કુંડળો કાન, કથા ન સુણી કદિ કરણે
બાળો પરવશ પેટાગ્રી, અન્ન વિણ ઉદર ભરે,
શામળ કહે, બહુધા બાળ જે, સપુત વસે અમગ્ર વરે
બાળ માગવી ભીખ, બાળ કાશદિયુ કરવું;
બાળ ચોરિનું ચિત્ત, પારકુ ધન જે હરવું
બાળ વેતરૂં વેઠ, ભાર લેવો નિત શીશે,
બાળ પુરૂષ પરવશ, દીનતા નિશદિન દીસે
વળિ બાળ પથ જે પાપનો, બાળ એકલ શૃગ થવું.
શામળ, તે ધંધો બાળ જે, વિદેશ જનમારો જવું

વાધા વિજોગ ભોગ, ભોગ વામાને મનુ
મહાભોગ પ્રેમ પગનારીશું, ભોગ મમત મુરખપણું,
મહાભોગ બન્નિ આવે નહીં, ભોગ એ નાને બાણુ.

કોણુ મુઓ ?

મુઓ મુરખને જાણુ, મુઓ જે નરિ કુનારી,
મુઓ દેહ ક્ષયરોગ, મુઓ જો રણુશિર ભાગી
મુઓ ચડેલ કલંક, મુઓ અપજશ લે આપે,
મુઓ ખેપ કરનાર, મુઓ જે રળુ પાપે,
જન મુઓ જેહ પરવશ પડયો, મુઓ જે વનિતાવશ હવો,
કવિ શામળ ભટ સાચુ ભણે માનહીણુ માણુસ મુઓ

કોણુ જીવ્યો ?

જીવ્યો જશ લેનાર, જિવ્યો પરમારથ પૂરો,
જીવ્યો દાતા દેહ, જિવ્યો જે સામદ શૂરો
જીવ્યો ભાવિક ભક્ત, જિવ્યો જે જગને જાણ્યો,
જીવ્યો કિરતીવંત, જિવ્યો કવિએન વખાણ્યો
જીવ્યો જન તે તો જાણુવો, જેનિ આશ સઉ કો કરે,
શામળ કહે, જીવ્યો તેહ જન, જે સંકટ પરના હરે

પ્રશ્ન

પ્રથમ પાણી કે પવન ? પ્રથમ ક્ષીતી કે ખગ્ગા[1] ?
પ્રથમ બીજ કે વૃક્ષ ? પ્રથમ ઔષધિ કે અંગ્ગા ?
ઘણ કે એરણ પ્રથમ ? પ્રથમ મરદંજ કે ભેરી ?
પ્રથમ વૃષ્ટિ કે સૃષ્ટિ ? પ્રથમ આંબો કે કેરી ?
વિદ્યા કે વિપ્ર પ્રથમ, કહો ? પ્રથમ દિવસ કે જામની ?
શામળ કહે, જાણો તો કહો ? પ્રથમ કંથ કે કામની ?

ઉત્તર

નહિ પાણી કે પવન, નહી ક્ષીતી કે ખગ્ગા.
નહીં બીજ કે વૃક્ષ, નહિ ઔષધિ અગ્ગા
નહીં એરણ ઘણ નહો, મરદ કે નહિ નહિ ભેરી,
નહીં વૃષ્ટિ કે સૃષ્ટિ નહીં આંબો કે કેરી

---

૧ પક્ષી ૨ પ્રેન

નહિ વિદ્યા કે નહિ વિપ્ર પણ, નહી દીવસ કે જામની;
શામળ કવિ કહે છે, સમજજો, ક્યનિ સાથે કામની.

ખાવાના છ રસ.

ગુણનિધિ ગોરસ એક, બિજો ઇક્ષુરસ બાળા;
ત્રીજો રસ તાંબુલ, મધુ ચોથો રસ માળા.
ત્રિયા આંબરસ પાંચ, છઠ્ઠો સબરસ તે મીઠું,
વિશ્વવિષે વિખ્યાત, કેને દુર્લભ દીઠું.
સપ્તમ રસ શોધ્યો નર મળે, ખરી જ રસની ખાણ છે,
જેમ હીરો કોઇક હોય છે, થોડા તો બહુ પાણ છે.
ગાવાના રસ ગણું, કર સૂકી પહેલો,
બીજો રસ બહુ તાલ, ત્રિજો રસ વાજા વહેલો.
ચોથો રસ ચતુરાઈ, ચઢી જે બુદ્ધિ બોને;
પવિત્ર રસ પાંચમો, નામ ઈશ્વર અણુ તોને.
છઠો રસ સઉનો છત્રપતિ, જે વેરાગનું ગાન છે,
શામળ કહે રસિક શિરોમણી, મોટા જનને માન છે.
દર્શન પેહેલું વિપ્ર, પ્રભુને યજ્ઞે પૂજે,
શુભ દર્શન શ્રીપાત, સચ્ચિદાનંદજ સૂઝે.
નિર્મળ દર્શન નાથ, શક્તિ પૂજનનો સંગમ;
વર્તિક દર્શન વેદ, પાંચમું જાણો જંગમ
દર્શન છઠું દરવેશનું, એક જ સઉનો ઇશ છે,
શામળ કહે છઠો એકના, પા ખડો છત્રીશ છે.
સંસ્કૃત ભાષા સરસ, માગધી મોટે મુલ્યે,
ગ્વાલેરી ગુણનીધ, અપભ્રંશી તે તુલ્યે
દેશી ભાષા દાખ, પિશાચી પઢજો પ્રીતે;
ચારણુ ચોથી ભાખ, નાજકારે શુભ રીતે.
એ ખટ ભાષા જે ઓળખે, ધારી જોતા ધર્મ છે,
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે, ભોગી તેના બ્રહ્મ[1] છે.
ન્યાયશાસ્ત્ર નવરંગી, બિજુ વેદાંત વખાણું,
મીમાંસા મહામુલ્ય, જુગતિ પાતાંજલિ જાણું.

---

૧ બ્રાહ્મણ

સાંખ્યશાસ્ત્રની સાખ, ભણા જન તે તો ભાગે,
વૈશેષિક ગુણવાન મનનો સશય ટળે
ખટશાસ્ત્ર કહ્યા તે ખોળશો, વિવેકતા તો થશો,
કવિ શામળ ભટ સાચુ કહે, નહિ એમા સશય કરો

જીવતાને સઘળુ મળે

વાંઝિયુ પ્રસવે પુત્ર, મુખ પણ કવિજન થાયે,
નીર ભરાય નવાણ, રક શિર છત્ર ધરાવે
વળે કોઈ દિન વેર, ઝેર વળિ જાય જરૂરી,
ગુણકા જેવિ ગમાર, સતી તે થાય જ રૂરી
એ રીત અનેક થયા થશે, શાસ્ત્ર સાખ દે છે સહી,
શામળ કહે, શાસ્ત્ર શુ કહુ, જીવ ગયો આવે નહી
જિવતો પામે રાજ્ય, જીવતો પરણે નારી,
જિવતો બેસે અશ્વ, થાય જીવતો વેપારી
જિવતો માડે જતન, સુકીરતિ જીવતો સાહે,
જિવતો પહેરે નગ, જીવતો લાણુ લાહે
વહાલાનો હોય વિજોગિયો, તે સજોગી થાય છે,
પણ મુઆ કોઈ દેખે નહી, શામળ ભટ ગુણ ગાય છે

સુખ દુખ વિષે

દુખે જાય સદબુદ્ધિ, દુખે ભણતર નવ ભાવે,
દુખે ડહાપણ દૂર, દુખ કુડ કપટ કરાવે
દુખે દેહમા રોગ, તેજ તનનુ તો નસે,
દુખમા લીના લેહેર, પરક નવ આવે પાસે
દુખ દાવાનળમા ડૂબિયો, જરિયે શાતી નવ જડે,
હસવુ નવ આવે હેતથી, ફુલ સુખમાથી કયમ પડે
સુખે સાભરે સર્વ, વ્યસન બહુ વિધિના બૂઝે,
રમવુ હાસ્યવિલાસ, સ્નેહની જુગતી સૂઝે
બાગ બગાચાના બાગ, જાન જોણુ ને જાતર,
ખટરસ ભોજન ખેલ, મહાસુખ મહિમા માતર
દુખ દાવાનળમા જે પડ્યો, સુખ સર્વે એનુ ગયુ,
હસવુ ક્યમ આવે હેતથી, પિંજર બળી પ્રલે થયુ

ઈશ્વરની કૃપા તથા આપત્તિ વિષે.

દિકરી કે દામ, ખન્ચિ જોબનમા રાડે,
જન્મ કુવારા જાય, પછી ઘડપણ ઘર માડે.
મૂકે નિરમા નાવ, બને એવુ કે બૂડે,
ધણિ પકવે બહુ ધાન, આવિ ગામોતર ગૂડે.
મનના મનરમા મન રહે, વિચાર્યુ વાયે જાય છે,
મન મમત ઘણો મૂરખ કરે, કર્તાનુ કર્યું થાય છે
જે બેસે ગજશીશ, ચરણ અણુવાણે ચાલે,
ન જુએ તડકા ટાઢ, ફરે દાવાનળ ઝાગે
જે ઘેર લાખ કરોડ વ્યાજ ભરતા તે દીઠા,
સુતા પુષ્પની શેજ, કાશદા કરે વરીઠા.
છે એવિ અકળ ગતિ દૈવની, સુખ ત્યા દુખ આવી અડે,
શામળ કહે સઘળા માનવી, સાખે દુખ જે શિર પડે

દોહરા

ભર્તા કહે શુણ ભામની, તજ મન ચિંતા શોક.
ગમ્યુ થાય જગદીશનુ ડહાપણ કરવુ ફોક.
કો વેળા નવનિધ્ય ઘરે, કો વેળા નહીં દામ,
કો વેળા સેવક મહુ કો વેળા પરકામ
કો વેળ ખટરસ સહિત, પેર પેર પકવાન,
કો વેળા કુટે મળે, મઠ કુશકા ખડધાન
કો વેળા ગજ ઘોડના. છત્ર ચમરની છાય
કો વેળા પગ પાદરે, તાતી વેળુ માય
કો તક મંદિર મહેલમાં, સુખ સજ્યા ફૂળ ફૂલ
કો વેળા આલોટણુ. ધરણી કટક ધૂળ
કો તક પટકુળ પામરી, મોંઘે મૂલ્ય મગન,
કો વેળા રણુ રખડવુ. નિર્લજપણે નગન
કો વેળા પરવત ટપે, સમરથપણે શરીર
કો વેળા દેહ દામણી, ન પીએ હાથે નીર
કો તક કેસર અરગજા, વપૂ ઓપાવે વર્ણુ,
કો વેળા કિંકર થઈ, ચાપે પરના ચરણુ

જો તક માણક મોતીના, દીસે હાટે હાટ,
કરે જો સમે જ ગદ્દ, ભારો માથે ભાર.
જો વેળા અમે ચડે, નિશાન થઈ દિન દીશ,
જો વેળા અધંર મળે, પડે મોજન ચીર
જો વેળા ધ્વજ ધર્મની. નદાવતની વીખ,
કંગાળ થઈને કરગરે, ભમતી માગે ભીખ
ના તક પચ પ્રમાણમા, મોટા આપે માન,
જો તક દેશો જો દિયે, કથન સુણે નહી કાન
સમા સમાની ચાવડી, સુખ દુખ અપરંપાર,
પુણ્ય પાપ બે જોડલે, એમા શો અહંકાર
સાત સપૂત શોભિત સદા, મોટા જન દે માગ,
પશુ પંખા તે પાળિયો, કોઈ ન મૂકે આગ
મા, માફ મૂરખ કહે, તારું ન મળે તન,
પુણ્ય પરવારે રણ અટે, દિવસ પાધરે ધન
પુણ્યાર્થનું ફળ સુખ છે, પાપ દુખની પેર,
પૂરું ભાઇ અમૃત પીએ, ભાઇ હળાહળ ઝેર
સુત સમૃદ્ધિ શરીરનો, કરશો ગર્વ ન કોય,
ભલે મળ્યું તે ભોગવો છાયા ફરતી હોય
રાણી દાશરથી[1] તણી, સમારે દાસિ શરીર,
અરણ્યમા અર્ભક જણ્યો, ન મળે અન્ન કે નીર
નધણાઈ રઝળી રણ વિષે, જળ કારણ તે જાય,
પડતે પડે, ચડતે ચડે, જગતિ કહેવાય

હિંમતવિષે છપા.

હીમત મૂકે હાણ હિમત મૂકે તન ધ્રુજે,
હિમત તજે જિવ જાય, સરમ રસના નર સૂજે
હિમત મૂકે હમેશ, જરૂર જર ને જશ જાય,
હીમત મૂકે દામ, લેણના દેણા થાય
હીમત મુકયાથી હરિયે, ભડકી વેણ ન ભાખિયે,
કવિ શામળ કહે છે, સર્વે । રહો હીમત રાખિયે

[1] રામ

ગરજ વિષે છપા.

ગરજે જાય વિદેશ, ગરજ શિર ભાર ઉપાડે;
ગરજે વાજાં વાય, ગરજ તરવાર વજાડે.
ગરજે ગૂણ ગણાય, ગરજથી ધન પણ ધીરે;
ગરજે મોંઘો માલ, નાંખશે ઉંડે નીરે.
પામર જનને પીતા કહે, માકા સંગ રહે મળી;
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે, ગરજ જ સાકરથી ગળી.
ગરજે ઘેલા સાથ, જાય ડાહ્યા પણ દહાડી;
ગરજે નિત્ય ઘર જાય, લે જ લાખેણી લાડી.
ગરજે પંડિત રાય, મુરખની માને સેવા;
લક્ષપતી તજી લાજ, ગરીબ ઘેર જાયે લેવા.
વળિ ગરજે ગરે ઘટે ઘણો, ગરજે રોષ મુકી રહે;

દરમે દરમે હીરા નહિ, પુરપુર પોઠા પાણ છે;
જાણો વિરલા જશવંત નર, અસંખ્ય પુરુષ અજાણ છે.
શેરી શેરી બહુ શ્વાન, સિંહ સાંભળિયે કાને;
સપુત મહસ્ત્રે એક, કપુત કોટી અનુમાને
સદવિદ્યા ક્યાંઈ શેષ, અવિદ્યા અતિ આડંબર,
ધાતુવાદિ કો ધીર, ધૂર્ત જૂઠા જગ ડંમર.
હરિજન સાચો તો કોઈ એક, મૂર્ખ કવી બહુ માણતા.
શામળ બહુ લોક સવારથી, પરમારથ કો જાણતા.
બહુ બાંધે હથિયાર, તાણવા વેળા ત્રાસે;
બોલે બોલ અતોલ, નાણું ખરચ્યાથી નાસે.
ખાય પિયે જન ખૂબ, હોય ખરચાવે ખાંપણ;
મલ કોઈ સાહુકાર, બોળને આપી થાંપણ.
બકવા કરિ બોલ બકે બહુ, પાળે કોઇક પુરપતી;
નુર રાખે નરપતિ નામનુ, રૂડી કરમની જો રતી.

પાપપુણ્યવિષે છપા.

પાપે પાપની બુદ્ધિ, પાપ અતિશે દુખ આણે.
પાપે મિત્ર કુમિત્ર, પાપ જુગતી નવ જાણે.
પાપે કુળ કલંક, પાપથી પુણ્ય પળાયે,
પાપે વટલે વંશ, પાપ સહુ અવગુણ ગાયે.
પાપે સુધર્મ ધારે નહીં, પાપ ભગાવે ભોગને,
શામળ કહે પાપે પામશે રગતપીત સમ રોગને.
પાપે પુજે પાખંડ, પાપિ કુળ હીણુ કહીજે,
પાપે સુખ વિછેદ, પાપથી ફેર રહીજે
પાપે અધ અપંગ, પાપથી દુર્બળ દેહે;
પાપે અપજશ પૂર્ણ પાપ અવગુણનું ગેહે.
પાપે પરિગ્રહ વિગ્રહ નહિ, રગ રગ વેહે રોગને,
શામળ કહે ફળ એ પાપના, પાપ ન જાણે જોગને.
પુણ્યે નાસે પાપ, પ્રજા શુભ પુણ્યે પામે,
પુણ્યે પ્રસરે કીર્તિ, વેદના પુણ્યે વામે.

પુણ્યે નહિ ગ્રહ દોષ, પુણ્ય સજ્જનનું ભૂષણ;
પુણ્યે દેહ ન દંડ, પુણ્ય નિર્મળ નિરૂપણ
વળિ પુણ્યથકી લક્ષ્મી મળે, પુણ્યે પાપ બધું બળે,
શામળ કહે, પુણ્ય પ્રતાપથી, તાપ ત્રિવિધિ તનના ટળે.
છાનું કરિયે પાપ, જગત વ્યાધું તે જાણે,
છાનું કરશે પુણ્ય, મોજ મહિમા તે માણે
છાનું ખાયે ઝેર, ઝેર તે વેળા લાગે,
છાનો કરડે નાગ, પનક પાણી નવ માગે.
જપ તપ કે સાધન જોગનું, તે છાના કરવા ઘટે;
અન્યાય અધર્મ ગુપ્ત કરે, તેનું માન તુરત મટે.
છાનો કરડે નાગ, જોરથી ઝેર ચડે છે,
છાનું વામે વેર, પોઢિ પછિ વિપત પડે છે
છાનો કરડે વિંછિ, ચિત્તમાં લાગે ચટકો
છાનો પાવક પડે, ભયાનક લાગે ભડકો
જે છાના પાપ જગત કરે, જરૂર તે દુખ જોગવે,
પણ છાના પુણ્ય પ્રતાપથી, બધા સકળ સુખ ભોગવે

બહોતેર કળા વિષે

ચિત્રકળા[1] પોશક[2], પાગબંધન[3] કૃતિપાક[4],
જમવું[5] તરવું[6] નીર, સ્નાન[7] જિતવું વદિ વાક
બરને બાર[8] પતંગ, બેસવું[10], સુવું[11] રોજે,
ગાનવું[12] ફિડવું[13] હોડ[14], દેવપૂજન[15] અતિ તેજે.
ધરવા અંગે શણગાર[16] શુભ, તિલક[17] કરે હીંડું[18] કરે,
ભખવું[19] ને સેવું[20] લાજવું[21], કળા એહ કો મન ધરે
કરવા લેખા[22] કામ, કામ રમવું[23] જન રીઝે[24],
ખેતી[25] વણજ[26] વિવેક, સત્ય[27] શુરાપણું[28] લીજે
ચડે[29] આડંબર જુગતિ, પારધી[30] પરઠે પાપે;
પંખી[31] પાડે પલક, કરી મહેનત[32] હરિ આપે
રૂપ સાધન[33] કરે વિવેકથી, હામી જાણે હોડથી,
ઓખડ[34] ને અમલ જ કેળવે, શામળ, શુકળા જોડથી.

પરખે નરખે[૩૫] નેહ, બોલ મકે અમતા[૩૬] બોલે;
ન્યાય[૩૭] ચૂકવે નેટ, ધર્મની ધારણુ[૩૮] તોળે.
ગાયે[૩૯] વાય[૪૦] વિવેક, ગ્રાહે[૪૧] ચોપગને ચિત્ત;
ઉપાસન[૪૨] આસન[૪૩], મંત્ર[૪૪] જંત્રો[૪૫] જપ નિત્યે.
પોષણુ[૪૬] દોષણુ[૪૭] ને દિલહરણુ,[૪૮] શરણાગતને[૪૯] રાખવું;
ચોરવું[૫૦] ચિતમાં[૫૧] ચેતવું, બણી કળા સત્ય ભાખવું[૫૨]
દાન[૫૩] માન[૫૪] અપમાન,[૫૫] જૂઠું[૫૬] જાણું પરખાવું;
ભ્રચ[૫૭] પ્રપંચ પાખડ,[૫૮] દંડ દેવું[૫૯] ચિત[૬૦] ચ્હાવું.
તજવું[૬૧] સજવુ[૬૨] મેવ,[૬૩] દેવ[૬૪] દર્શન પ્રિયમળવુ;[૬૫]
કળવુ[૬૬] રમવુ[૬૭] રમત, દુઃખ[૬૮] સુખ શરિરે સહેવુ.
વળિ પ્રીત[૬૯] રીત પગ કાઢવો,[૭૦] ખળ નવ[૭૧] જાયે ખેતરી;
નિત્ય સત્યનામ[૭૨] દિલ રાખવું, શામળ કળા બહોતરી.

છત્રીશ વાજાં વિષે

તાલ[૧] મૃદંગ[૨] ત્રુધ[૩] ઢોલ[૪], રવાજ[૫] મારગિ[૬] સતારી,[૭]
વેણુ[૮] વંશી[૯] જંત્ર,[૧૦] તમ્બુરો[૧૧] ને ત્રોતારી[૧૨]
ડાંમી[૧૩] નરઘાં[૧૪] ભેર,[૧૫] નફેરી[૧૬] ડફ[૧૭] શરણાઈ;[૧૮]
ભુગળ[૧૯] શગિ[૨૦] કરનાટ,[૨૧] ડાક[૨૨] ડમરૂ[૨૩] ગોમુખાઈ[૨૪]
ખંજરી[૨૫] મંજિરા[૨૬] મોરચંગ,[૨૭] શંખ[૨૮] ઉપંગ[૨૯] નોબત[૩૦] ભળી;
એક[૩૧] બે[૩૨] ચો[૩૩] ખટ[૩૪] નવ[૩૫] બારના,[૩૬] તારતણાં છત્રિશ મળી.

સ્વભાવ વિષે છપા.

કેસર ક્યારા માંહિ, બરાસ કસ્તુરિ બેહેકે;
પાછળી કનકનિ પાળ, લક્ષધા મોતી લેહેકે.
ગંગા ગોમતિ નીર, ઝવેર જડીત્રજ ઝારી;
સોળ ધરી શણગાર, સિંચે નરપતિની નારી.
એવી રીતે કદિ ઉગિપો, લસણુ છોડ ગંગાતટે;
બદબોઈ છોડે પણુ બહુ ઘણી, શામળ, સ્વભાવ નવ મટે.
જળ તરવાને તુંબ, અગ્નિ હોલવવા નીર;
ભુખનું ઓષડ અન્ન, બાળનું ઓષડ ક્ષીર.
તાવ ઓષડ ઉપવાસ, ગૂમડે ડામજ દેવા;
વિવેક તો વશિકરણુ, સમસ્ત પ્રકારે સેવા.

ઓષડ છે એક એકના, કોડે કોડે કહું કથી,
ભુંડા કે રૂડા સ્વભાવનું, શામળ કહે ઓષડ નથી
કોઈ સ્વભાવે શીળ, તથા કોઇક તો તાતો,
કોઈ સ્વભાવે ઉદાર, કોઈ કરપી મદ માતો
કોઈ જાર કો જુલમિ, કોઈ દંભી કે ડાહ્યો,
કો પાપી પુણ્યવંત, કોઈને વ્યસને વાહ્યો
કો હરામિ ને કો હેતુવો, કો હસમુખો હરી ધર્યો,
શામળ સ્વભાવ જે જાતનો, પ્રથમ પડ્યો, તે તો પડ્યો
કોઈ વરણવે વેદ, ભેં કો ભારે ભણિયો,
કો મૂરખ મહિપત્ય કોઈ જ્ઞાનીમાં ગણિયો
કોઈ કરે બહુ પુણ્ય, કોઈ કહેવાણા પાપી,
કોઈ સમજ્યા નહિ સત્ય, કોઈ જપમાળા જાપી
કો સુખદાતા સંસારને કોઈ નીચ સહુને નડ્યો,
શામળ સ્વભાવ પલટાય નહિ, પ્રથમ પડ્યો, તે તો પડ્યો

કણબી વિષે છપા

પટલ પાસ પતશાહ, આપ જઈને કર ઓડે,
પટલ પાસ પંડીત, જાચવા જઈ જશ જોડે
પટલ પાસ મહા રાય, માન મૂકીને માગે,
પટલ પાસ લખપતિ, લાલચે પાયે લાગે
આ તો છે પટલ પસાયતા, જગ જીવાડણ જાણિયા,
પાતશાહ વડો નહિ પટલથી, વખાણિયે શા વાણિયા
શેઠ હોય શ્રીમંત, હોડ કણબીથી હારે,
કણબી જેવો કોઈ, ધર્મ રૂડો નવ ધારે
વણિક કોટિધ્વજ હોય, તોય ગણશે લખિ લેખુ,
દુર્ભેગ કણબિ દાતાર, ડાહ્યો એ એનો દેખુ
જે આપ્યું હશે તે જાણશે, અભિમાની મદ આણશે,
શામળ, સીમા આશ્ચર્યતણી, મગણ મોજે મણશે
કણબી જેવો કોય, ન દીઠો ગામનો મેહેરી,
અડબડ આપે અન્ન, શાહનિશ સાંજ સવેરી

ગુપડે આખુ સુરત,	ખાય ખરચે ને ખેલે,
પરસોત્તમી પરકાજ,	રિદ્ધિ ખરચે રમ રેલે.
એવો કણબી ભૂમડળે,	દેતા પાછુ નવ જુએ;
શામળ કહે, બીજા બાપડા,	રિદ્ધિ ખરચ્યા કેડે રૂએ.
એવો કણબિ જો કોઈ,	જાચકો તેને જાચે,
રિદ્ધે હોય બળવંત,	રમે કો તેને રાચે.
ન કહે કણબિ નકાર,	ગરમમાં એ શરમાશે,
જો કદિ નહીં અપાય,	તોય કાયા કરમાશે.
બળીભદ્રની પેરે બળ કરી,	ના પોકારી નહિ કહે,
શામળ કહે, ભૂનો ભાર તો,	ધોરી કે કણબી વહે
જાચક જે જશવંત,	સુજશ કણબીના જોડે,
બ્રાહ્મણ જે મહામૂલ્ય,	હાથ હળપતિને ઓડે.
નર્તકી જે નવરંગ,	નેક કણબી પ્રતિ નાચે,
ભાટ ચારણ ભાટ,	જરૂર કણબીને જાચે
રિદ્ધિ મેલ વણિકને વેગળા,	એથિ અર્થ તો નહિ સરે,
કર ઓડ જઈ કણબી કને,	હળપતિ કોડ પતી કરે.
પ્રથમથી બળિયો બળદ,	પૃથ્વિનો ભાર ઉપાડે,
જાવ હણે છે જીવ,	બળદ તો જગત જિવાડે
સ્રષ્ટાએ રચિ સૃષ્ટિ,	પ્રથમ તો કણબી કીધો;
ધોરી સર્જ્યો ધીર,	બનેને ત્યાં વર દીધો.
ઉપાડો ભાર અવનિતણો,	કરો કામ ખડ અન્ન જમો;
છત્રપતિ આદિ સઉ છોકરા,	ભા ભા થઈ ભૂતન ભમો

સોરઠો

" કણબી કેડે કોડ,	કણબી કોઈની કેડે નહિ;"
એરી એક છે ખોડ,	ઉદ્ધતુ ઓવડ નહિ

જુદી જુદી નાતો વિષે છપા.

બાળોદ-વાળદને ઉર વાત,	રહે નહિ છાની છપની,
વાળદને ઉર વાત,	રહે નહિ ખોટી ખપની
અઢાર વરણે એહ,	અતીશે જાતજ ઓછી,
ન ગણે પુણ્ય કે પાપ,	છકે તેની મતિ છોછી.

' શીખામણ દઉં છું સર્વને, દેશે વાગશે ડુંકિયો,
જો વાળદ આગળ વારતા, કદી રૂડી કે ભુંડિયો॥

ભાટ—કરે જમાની કોઇ, દસોંદી કોઈ કહાવે;
કોઇ વળાવે વાટ, કોઈ કિરતી ગુણ ગાવે.
કો પિંગળના પાઠિ, કોઈ મીરાશી મહોની, '
કો પસાયતાં ખાય, કરે નહિ સેવા કોની
સનમાન મળે તો સાહેબી, અપમાને દિલમા ડરે;
કવિ શામળભટ કોડે કહે, ભાટ ભલી મોજો કરે.

કોળી—કોકિલ તો દાતાર, સ્વભાવે કોકિલ સગરો;
કોળિ વળામણ વાટ, ન હોયે કોકિલ નગરો.
કોકિલ કોકિલમાહિ, કદી નહિ થાયે કૂડો;
જઇ ચોરે પરરાજ્ય, રાજ્યમા તો રહે રૂડો.
ભેટે ભુપતિભડારને, શરણાગત સોડ્ય સહી;
શામળ, જાતિ કોકિલતણી, દિઠી વસ્તુ મેલે નહી.

સોની—ચાહન કોળી ચોર, લહે તે ખાતર પાડી,
સુગલ લોક પણ ચોર, લહે તે કરિને ચાડી.
વણિક જાત પણ ચોર, લહે મરડી દાંડીને;
કુળિક જાત પણ ચોર, લહે ખેતર માડીને.
એમ કસબ ચોર કઈ કોટિધા, એ તો અપરમપાર છે;
પણ દહાડે ચોરે દેખતા, મત્ય ચોર સોનાર છે

ચોપાઈ.

સોની કેરો એ જ સ્વભાવ, ન ચોરાય તો આવે તાવ;
ન ચોરાય ઉપજે ચિતભર્મ, સોની કેરા કુળનો ધર્મ.
તસ્કર તો બીજા છે ચોર, કોણાથી એ ચોગણો ચોર;
સોની સાચો તેનું નામ, કરે ઘણું તસ્કરનું કામ.
ન ગણે બ્રાહ્મણ ન ગણે ભાટ, ન ગણે માત બહેનની ખાટ;
ન ગણે ધર્મ ગણે નહિ કર્મ, નહિ સોનીની આંખે શર્મ.

સોનાનું સનું કરિ દિયે, ધીરે તેનું લૂટી લિયે;
પ્રથમ તો સૌકોનું હરે, વળતો ખૂએ કે પુહરૂ કરે.
પવિત્ર જાત કરે બહુ પુણ્ય, લેતાં નિમિષ ન રાખે ન્યૂન.

દોહરા.

નિંદાથી નરતું ઘણું, શું કહું વારંવાર;
જગમાં સોની જાણવો, સઉ તસ્કર સરદાર.
મીઠું બોલે મુખથકી, પેર પેર કરિ પ્રીત;
વિધવિધની વાતો કરી, હરે સર્વનું વીત.

સપૂત વિષે છપો.

સપુત નામ સરદાર, કોઈ ઉપર નવ કોપે;
સપુત નામ સરદાર, પિતાનું વચન ન લોપે.
સપુત નામ સરદાર, બાપનું કુળ ઉદ્ધારે;
સપુત નામ સરદાર, હોય સમરથ પણ હારે.
વળિ સપુત નામ સરદાર તે, કુટુંબનું પોષણ કરે;
શામળ કહે, સપુત સલક્ષણા, માત પિતા જેનાં ઠરે.

કપૂત વિષે છપો.

કપૂત કહિયે તેહ, બહુ પરિયાને બોલે;
કપૂત કહિયે તેહ, ધર્મ ધારણ નવ તોળે.
કપૂત કહિયે તેહ, રંક જનને રંજાડે;
કપૂત કહિયે તેહ, ભવન ઝાઝાં ભંજાડે.
એવા તો કપૂત અનેક છે, અહંકાર ધર આપનો;
શામળ કહે, સઉથિ કપૂત જે, બોલ ઉથાપે બાપનો.

ચતુર વિષે છપા.

ચતુર લોકનું છિદ્ર, જગતમાં કોઈ ન જાણે;
ચતુર ન ચિંતા ધરે, મોજ આનંદે માણે.
ચતુર લોકનો વણજ, જાણ ન લેવું દેવું;
ચતુર લોકનું પુણ્ય, ગુપત કોઈને નહિ કહેવું.
વળિ ચતુર લોકના પારને, કોઈ પંડિતે ન પારખ્યો;
મૂરખનાં મુળ જાણે સઉ, તે, શામળ, શઠ સારખો.

શકટ થકી કર પંચ, વેગળો ચાલે થાવું;
અશ્વથકી કર આઠ, જાણીને ચાલ્યા જાવું.
ગજથી ગજ શત પાંચ, આચનો જન અધિકારી;
સિંહ થકી કર સહસ્ર, અહીથી એ જ વિચારી.
પણ ચોર થકી ચોગામ તજ, ચુગલ થકી તો ચાળસો;
કરિ દેશ ત્યાગ દુરિજન થકી, શામળ કહે, શાણા વસો.
જાય શત્રુને સાથ, રૂદેમાં તે તો રૂએ;
જાય શત્રૂને શરણ, ખરેખર જીવજ ખૂએ;
જો દેખાડે ઠામ, ઠામ ઠેકાણું જાને;
શત્રુનો વિશ્વાસ, કરે તે ગોદા ખાશે.
અણજાણ્યાને જે ગુણ કરે, દયા ધરે જે દેહમાં;
શામળ કહે તે દુ:ખ પામશે, નર અજાણ શું નેહમાં.

લોકને પ્રીતિ ઊપજવાનાં કારણોના છપા.

હાકમ[1] વિનય[2] વિવેક,[3] શાહપણ[4] ને સત્ય[5] જોઈએ;
વિદ્યા[6] વપુ[7] શુભ વાત[8], પ્રીય[9] પોશાક તેહમાં.
નાદ[10] નૃત્ય[11] કવિગાન,[12] દાન[13] ડાહપણ[14] ગુણ[15][16]અર્થ,
કરમ[17] શરમ[18] નરમાઇ,[19] ન્યાયિ[20] કુળ[21] શૂર[22] સમર્થ.
જપ[23] તપ[24] જુગતી[25] જર[26] જો મળે, લાયક[27] મર્દ[28] નટ[29][30] રીતના;
પેખક[31] લેખક[32] શામળ કહે, લક્ષણ બત્રિશ પ્રીતના.

મમત વિષે છપા

મમતે ખરચે દ્રવ્ય, મમતથી વીઝા માડે;
મમત કપાવે શીશ, મમતથી માથા છાડે.
મમતે હારે હોડ, મમત ઘરબાર વટાડે,
મમત ચડાવે આળ, મમત તો માન મટાડે.
મોટા પુરૂષો સહુ માનજો, રૂડી વાતમા રેલજો;
શામળ કહે, જીતો જગતમા, મિથ્યા મમત મેલજો.
મમતે જાય વિદેશ, મમત તો રાજ્ય મુકાવે;
મમતે મૂકે શરમ, મમત ચતુરાઇ સુકાવે.
મમત કપાવે કીર્તિ, મમત અપજશ ઓપાવે;
દુ:ખનો ડુંગર મમત, ઝેરનાં તરૂ રોપાવે.

મમતે તો ગોટમ નહિ ગ્રહે, મમત થકી મરવુ પડે,
શામળ કહે, મમત્વ મૂકજો, મમત નકી નરને નડે

એકના કામથી બીજાને પીડા છપ્પા

વઢે રાય ને રાય, પ્રજા ત્યા તો પીડાય;
નડે મહીપ મહીપ, ઝાડનુ છેદન થાય
નડે ભ્રાત ને ભ્રાત, દુ ખ પામે ડોકરડા,
વઢે ધણીધણીયાણિ, પિડા પામે છોકરડા
વળિ વિપ્ર વિપ્રમાહી નડે, દેવે લેવે દાનને,
શામળ કહે, સાચુ માનજો, મહાદુ ખ જજમાનને

શૂર વીર વિષે છપ્પા

ગાડાપણુ ગુણવત, કદી ગોટમ નવ માણે,
નહીં ટેક તરતીબ, અહપદ મન નવ આણે
વાકા ચુકા ન થાય, બોલ નવ વાકા બોલે,
પોતે થાય ન પ્રૌઢ, પરો પડદો નવ ખોલે
પણ વીર હાક વાગે જહ, ત્યા ધીરજ મનમા ધરે,
પછિ જામ ગોઝા ઓખા છડે, વૈરિ ઉપર કર વાવરે

ઈશ્વર જ્ઞાન વિષે દોહરા

ધર્મ શાસ્ત્ર ધ્યાને ધર્યું, શુણજો મહિમા સાર,
મારગ સહુના જુજવા, કહેતા નાવે પાર
કો કહે, મુક્તી ધ્યાનમા, કો કહે જપ તપ વ્રત,
કો કહે, દાને યજ્ઞમા, કો કહે તારક તર્ત
કો કહે, પૂજો પ્રતિમા કો કહે, નાઓ નીર,
કો કહે, શોધો સ્વાતમા, કો કહે શુદ્ધ શરીર.
વૈષ્ણવ જન 'વિષ્ણુ' કહે, વ્યાપક સઘળે જગત,
શિવમાર્ગી તો શિવ કહે, શક્તિમાર્ગી શક્ત
વામવાદિ તો વામ કહે, કહે વૈરાગી રામ,
પડિત પરમેશ્વર કહે, નૌતમ જૂદા નામ

પારકી આશા વિષે

કોઈ રમે ને કોઈ જમે, તાકે પરનો માન,
આશા કરે જે પારકી, કર્મ હિન કંગાલ

મંદ મતિ તે માનવી, કરે મનુષ્યની હાસ્ય,
ચટકી દેખી દિન ચારની, વળતિ થાય નિરાશ.

વાવે તેવુ ફળ.

બાવળનું બી વાવશે, પ્રીતે પરકા ખાય;
આંબાનો રહે ઓરતો, ઈશ્વરનો એ ન્યાય

ચોપાઈ.

વાવે બીજ તે ઉગે ઝાડ, એમા શાનો ગણુ ને પાડ?
કરે, તેવું ભોગવશે તેહ, એહ વાતમાં શો સંદેહ?

પરધન દેખી ધારું અધ, પર નિંદા નવ ધારો ધધ;
નીચ વાત થકી નાસજો, ગુણીજન દેખો ત્યાં ધાસજો
જુનમ ન કરશો કોઇ જૂર, રંક સાથે રખે રહો રૂઠ,
મહા મમતીના મન મોડજો, કગાળપણું આળસ છોડજો
કરજો એક ઇશ્વરની આશ, પુરણ જાણો ઇશ પ્રકાશ,
નવ કરશો મધપનો સગ, આપ મલિન નવ રાખો અંગ.
ભજતા ભણતા ગળતા ધન, રખે તમે કરો ત્યાં મન;
પાપે ધન નવ પેદા કરો, અધ દેખો ત્યાંથી ઓસરો
નવ ગણુશો માયા આપણી, તરણુ તણી એ છે તાપણી,
સ્વપ્નાવત જાણો સંસાર, માથે તાણી નવ લ્યો ભાર.
સ્નેહ તજો પરદારા સાથ, હૈંડુ મન રાખો નિજ હાથ,
સાચી વાતે થાજો શૂર, નિચ કામે નવ થાશો નૂર
મનની લહેર જાતી વાળજો, જનક જનનીનું પાળજો,
દુષ્ટ કર્મ રખે કોઇ કરો, પડે પાપ બુદ્ધિ પરહરો
કરજો પરમારથ નિત્ય કાજ, તો રાજી રહે શ્રી મહારાજ,
અમૃત ફળ વાવો સૌ ખાય, વળી વાટમા છાયા થાય.
બીજુ પુષ્કર નવાણે નીર, સુખ પામે સહુ જન શરીર,
નવાણુ ખોદાવે રોપે ઝાડ, પરમેશ્વર માનેછે પાડ.
ભલી વાત મુખથી ભાખજો, શરણાગત શરણે રાખજો,
અહંકાર નવ કરશો લેશ, દુઃખ ભજન કહેવાજો દેશ.
રૈયતના કહેવાજો રામ, કરજો નિત્ય પરમારથ કામ;
માત તાતની સેવા કરો, અહંકાર મનમા નવ ધરો.
કિંકર શુ નવ કરશો ક્રોધ, રૂડી વાત નવ કરશો રોધ,
જીવ હિંસાથી બીહીજો ઘણુ, રક્ષણ કરજો પ્રાણી તણુ.
પર દુઃખ દેખી થાજો દુખી, સુખી રૈયત પેખી રહો સુખી,
અનાવૃષ્ટિમા આપો અન્ન, નિર્મળ રૂડુ રાખો મન
કોઇ દિવસ નવ રમશો દ્યૂત, ધર્મ વાતે નવ થાશો ધૂર્ત,
અમન વશ નવ થાશો આપ, સતી તણો નવ લેશો શાપ
આપ્યુ પાછુ લેશો નહી, "ના"નવ કહેશો મુખથી કહી,
કરિયે, તે ભોગવવુ પડે, આવીને સહુ અગે અડે.

છાનું છપનું કરિયે પાપ, પરમેશ્વર જાણે તે આપ;
આપે તે તો પામે બહુ, સુખ દુખ એવી રીતે સહુ.
જેવું અન્ન વાવે તે લણે, શામળ ભટ તો સાચું ભણે.

અંગદ વિષ્ટિમાંથી

ઝૂલણા છંદ.

(અંગદ.)

આજ મહારાજ કરૂણા કરો તો કહું, પ્રીત શુ દીજીયે પાણિ જોડુ;
ગરગડે નાદ નિશાન નિર્ઘોષના, તેતણા ટેક જે હુતે તોડું,
કોડશું જોડ બેઠા દશાનનતણા, કોટિ બાણુંતણાં માન મોડુ;
દુષ્ટની સેવથી દેવ મુકાવિને, ગ્રહ છય ત્રણુતણા બધ છોડુ.
કથન અંગદ કહે શીશ નામી પ્રભુ, કોડ મુજને અતી હોડ હાંસું;
આજ્ઞા હોય તો જાઉં એ ગામમાં, નામ પરતાપથી નહિજ નાસું;
શીશ દશ છેદિને વીસભુજ ભેદીને, દુર્ગ પાડી કરૂ બેત્ર ખાસું,
રાવણે રોળિ રજ ચરણુ પરતાપથી, લક ઉદવસ્ત કરિ હરણુ વાસું.

સવૈયો.

હુકમ હોય હજૂરી કરો, શોષી નાખું બાંધો સાગર;
હુકમ હોય હજૂરી કરો, મહાકામ કરવાણુ આહર;
હુકમ હોય હજૂરી કરો, જોરે જુદ્ધ કરૂં ત્યાં જાહર;
કામદ કામ સોપ્યુ કયમ મુજને, છેક મને કેમ કીધો કાયર

દોહરો.

(રામ.)

કાયર તુજને કયમ કહું, સાયર શુર સરદાર;
જાહર છો મહા જોદ્ધમાં, અપરમ પાર અપાર.

સવૈયો.

(અંગદ.)

અંગદ કહે આજ્ઞા દો મુજને, જોરે જુદ્ધ કરૂં ત્યાં જાઉં,
હાથી બાર્થી સાથી એના, દેખી મારા દિલમાં હાસું;
રામનો મુખ ઉ ભારે, બડતા ભુપતિથી નહિ ભાજું,
કામ કાસદનું કરવું, લંકામાં જતાં હું લાજું.

ઝૂલણા છંદ.

કહો તો, ગઢ લંકના સહસ્ત્ર કટકા કરૂં, ધંધોળીને કરૂં ધૂળધાણી;
કહો તો, હું સાત સાગરજળ શોષિને, આળ-પંપાળ કરૂં પૂર પાણી;
કહો તો, રાક્ષસ બધા રોળિ નાંખું વળી, જે વદો વદન મહારાજ વાણી;
કહો તો, દશકંધનું દેહવટ વાળીને, રોવરાવું બધી રાવ-રાણી. ૬

સવૈયા.

(રામ.)

રામ કહે, સાંભળ રે અંગદ, ધર્મ બુદ્ધિ હમણાં તો ધારો;
કહ્યું કરશે નહિ એ અહંકારી, ભારે સર્પતણો છે ભારો;
સોગટિ નામે માર કરૂં નહિ, મોટા વાંક ન કાઢે મારો;
પાપિ પહેલ કાઢે આગળથી, વળતી રાજ તમારો વારો. ૭

(અંગદ.)

કહો તો બાધિ સાહુ બળવંતો, લંકાપતિ લંકાથી લાવું;
કહો તો અશોક વાડીને શોધું, કાયર નામ કયમે નહિ કહાવું;
કહો તો પુત્ર એના પરજાળું, જરૂર એ નવ પામે જાવું;
હુકમ કરો શામળના સ્વામી, એક ઘડીમાં શરણે આવું. ૮

(રામ.)

મહારાક્ષસ ભૂપતિ એ ભુંડો, સંહારવો ન પડે તો સારૂં;
લુંટાય નહિ લંકાની લક્ષ્મી, ધર્મ બુદ્ધિ તે માટે ધારૂં;
ઇંદ્રજિત સરખો રન રોળાશે, માટે મન માને નહિ મારૂં;
વષ્ટિ કાંઈ માને નહિ મૂરખ, ત્યારે કામ પડશે છ તારૂં. ૯

(અંગદ.)

વષ્ટિ કામ કરવું તે શાને, કરગરિ બોલ શા માટે કહિયે;
નગર ઝગર કરવું નિર્વંશી, શત્રુ વચન શા માટે સહિયે;
સુત પરિવાર સંહારૂં એના, હવે રાજ બેસી ક્યમ રહિયે;
લક્ષ વસા સીતા અહિં લાવું, જરૂરપણેથી અયોધ્યા જઈયે. ૧૦

(રામ.)

અધિક બોલ કહો છો અંગદ, થર-પણ જાણે છે સૃષ્ટિ;
મારૂં મન એથી નવ માને, રાડથકી નવ ધીપે રષ્ટિ;

થિર સેવકને માથા ઉપર, નથી ચાલતી મારી દષ્ટિ;
મુજને સુખ ઉપજાવો અંગદ, વિવેક વાત કરો ત્યાં વષ્ટિ. ૧૧

(અંગદ.)

રાજ તમારે મુખ ક્યમ બોલું, જાણો હુકમ થયો તે જોવાયું;
એ ગુરુ દીક્ષા દેશે ગાળો, ભાંડ બોલશે એહ જવાયું;
શત્રુ વચન ક્યમ સાંખી રહિશું, તે દુખે મારૂં તન તવાયું;
શામળના સ્વામી કહોઓ જો, સહજ વસા તે વચન સવાયું. ૧૨

અષ્ટમાસિદ્ધિ નવનિદ્ધિ રિદ્ધિ, મહાલક્ષ્મી વાસો વશી;
શિવની આપી સમૃદ્ધિ જ્યાં, ત્યાં ઉપમા કહેવી કશી.

સાત સોનેરી કોટ, અધિક એક જોજન ગયા;
પાંચ સે પાંસઠ પોળ, ઓળ ખરાં જ્યાં ખૂંચા;
દરવાજા દસ્તીસ, બ સેં બાસઠ જ્યાં બારી;
બેઠા ત્યાં બળવંત, ધીર નર ધનુષો ધારી;
વણ આગ્યે વિચરે નહિ, વાયુ સરખા પણ જહાં;
એ અતળી-બળ અંગદ અધિક, પલક એક પહોંચો તહાં.
સતર સહસ્ર સંગીત, વિવિધ પેર વાજાં વાજે;
ઘંટ ઘડિયાળાં ઘોર, ઘણાં નીશાનો ગાજે;
નવલખ નવે હજાર, નવિન નૃત કિંનર નાચે;
નાટક ચેટક તહાં, રાય દેખી મન રાચે;
વળિ દેવ દુંદુભી ગડગડે, શોભા સુરનાયકતણી;
બાણું કરોડ સામદ સહિત, ધન્ય બેઠા લંકા-ધણી.
પરત્વાળાં પુખરાજ, જવાહિર પાટે જડિયાં;
ચોરાશિ જોજન ચોક, મેહેલ મણિ માણક મઢિયા;
જોજન સોળ સભાય, સિંહાસન શોભા સોહિયે;
મયત્વાથી બહુ માન, મેહેલ દેખી મન મોહિયે;
વૈમાન દેવ વૈકુંઠનાં, શિવ આપી સમૃદ્ધિ ઘણી;
બેઠા સુર બળિયા બારણે, ધન્ય બેઠા લંકા-ધણી.
સહસ્ર ક્ષોણી સૈન્ય, શોભે રાવણની સાથે;
અંદાચળ મંડાણ, ધરે હેને એક હાથે;
સાઠ લાખ સરદાર, પ્રેમદા પ્રીતે પરણી;
અણુત્વરિ એંશી લાખ, વિવિધ રૂપાળી વરણી;
છે સાત લાખ શીતેર સુત, ઇંદ્રજીત આદે અતિ;
અનમી અહંકારી અધિપતિ, રાવણ મોટો મહીપતિ.
એક છત્ર-ધર રાજ, પ્રતાપ પામ્યો તે પ્રોઢે;
દેવ દનુજ નર નાગ, કિંનરો સહુ કર જોડે;
દશ મસ્તક ભુજ વીસ, ઈશ વરદાન જે દીધું;

ચૌદ ચોકડી રાજ્ય, કબુલ એ કર્મે કીધું,
કોઇ થયો નહિ, થાશે નહિ, બળિયો રાવણ સારખો,
વણ રામ કોઇ જીતે નહિ, પંડિત રૂડે પારખ્યો. ૨૧
પાંચ લાખ પરધાન, પાંચ અયુતો પાગેરી,
છે દશ લાખ દિવાન, વીસ હજાર વજીરી,
સામદ સોળ હજાર, લાખ બહોતેરે રાજા,
મંડળિક છંનૂ લાખ, મુગટધર જોદ્ધા ઝાઝા,
વળિ બાણુ ક્રોડ બેઠા રહે. આઠ જામ અહોનિશ જહાં,
શામળ કહે અંગદ બળ અધિક, પવક એક પહોતો તહાં ૨૨

દોહરા

પ્રતિહાર અચરત પામિયો, દેખી લેહેર લંગૂર,
રહે રહે ઊભો વનચરા, સામદ બોલ્યો શૂર ૨૩

છપય.

(પ્રતિહાર)

પેશી ન શકે પવન, ભવન ઊભો રહે ઇંદર,
સુર સૌ સેવા સજે, ચાકરીમાં રહે ચંદર,
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, આણ અવનીમાં જેની,
ઈશ સરીખા પામ, રહે આજ્ઞામાં એની
તું પશુ પેઠો કયમ પરવરે, હજુ લગણ ધીરજ ધરૂં,
જારે જ્યાંથી આવ્યો તહાં, નહિતર કોટિ કટકા કરૂં. ૨૪

દોહરા

અણ સમજ્યો આગળ જઈશ, દેખત ધોળે દીશ,
મારિશ મુગ્ગર જોરથી. તોડિશ તારૂં શીશ ૨૫

ઝૂલણા છંદ

ગ:)

કહે છે અંગદ પ્રતિહાર શુણુ પુરતણા, રાત દહાડો બેઠો દેહ દાખે,
ઓળખે નહિ અલ્યા મૂઢ મૂરખ મને, ભાર ખોવા બનો ભૂર ભાખે,
હાથ દીઠા નથી હોશ શું આદરા, ચોરટા તેહનો સ્વાદ ચાખે,
સત્ય કહે, રે અલ્યા, કેમ બેઠો અહીં, કોતણાં ઝુપડાં રીઝી રાખે. ૨૬

દોહરો

(પ્રતિહાર)

એ મંદિર રાવણતણા, હીરા કનક જડાવ,
તું જોવા સમરથ નહિ, કોઈ ન પામે લાવ ૨૭

(અંગદ)

રાવણની સમૃદ્ધિ કહો, રાવણ રાય કે રંક,
પૂછે અંગદ પ્રતિહારને, કેવી શોભે લંક ૨૮

ઝૂલણા છંદ

(પ્રતિહાર)

લંક શોભા તે લંગૂર તું શું લે, ચિંતામણી ચંદ્ર ચોપાસ ચળકે,
ઇંદ્રજીત ઉપમા પૂછ તું ઇંદ્રને, શંકરપણ સામળી શીષ સળકે,
દશમુખા ડરથિ દિગપાળ નેતે દશે, કોડ પચાસપતિ પ્રાણ પળકે,
પોળિયો મ્હે પશુ પેર પીઠે નહિ કુંભકરણ દેખિ તુજ કુંભ ટળકે ૨૯

અંગદ)

લંક લીલા જ લંગૂર લખ લૂટશે મેન મૂરખ મન માન મટકા,
ઇંદ્રજીત ઉપમા પુણ્ય પરવારિયું ચાર દિવસતણા ચોળ ચટકા,
દશમુખા શિશ દશરથસુત છેદશે, લૂટિ લેશે તારા લાખ લટકા,
રામ પરતાપથી કામ એ તો કરું, કુંભકરણાતણા કોડ ઝટકા ૩૦
કપિવર કોપિયો લાજ લખ લોપિયો ઓપિયો આપથી ક્રોધ કુડી,
રણજગ રોપિયો ચાર દિશ ચોપિયો ભમર ચઢાવી થયો દૃષ્ટિ ભુંડી,
સેનશ ખેલશું રેલશું નગરમાં, દેશ બાંધામાં તે નાખ્ય દુડી,
તાહરે મન અવ્યા લંકપતિ છત્રપતિ, મારે મન રંકપતિ એક ભુંડી ૩૧

દોહરો

છત્રપતિ તો એક છે, રિદ્ધિપતિ રઘુનાથ
એમ કહી પ્રતિહારનો, હોડે સાહ્યો હાથ ૩૨

(પ્રતિહાર)

વડો મુરખ તું વાદરા, વડી વડી કરે વાત,
ચોળ બીજો પાત્નુ, દિન ઉગો રહે નાત ૩૩

છપ્પય.

પોકારી પ્રતિહાર, ધીર ઉપર તે ધાયો;
દીધી ગાળ દશ વીસ, પુછ શત્રુયે સાહ્યો,
અંગદ ઉપર પ્રહાર, કોપ કરી ત્યાં કીધો,
કયમ લોપે મુજ લાજ, દાવ દેખીને દીધો,
પછિ અંગદ ખીજ્યો અગમાં, ઘાટ પ્રથમ એનો ઘડું,
શામળ કહે, સેવક રામનો, નરપતિને વળનો નડું ૩૪

કવિત.

પ્રતિહારે દીધી ગાળ, અંગદને ઉડી ઝાળ,
ઊઠયો ત્યાંથી તતકાળ, દાબે દાંત કડિને,
બે ચારેક ભરી ફાળ, કૃતાંત સરીખો કાળ;
અધિક કરતો આળ, ઘણી રીસ ચડિને,
સવાયો ગવાયો વાલ, ભલેરૂ તિલક ભાલ,
બુદ્ધિ નિધિતણો બાળ, બાઝ્યો વપુ વાંનિને,
પકડ્યો ત્યાં પ્રતિહાર, મોહોકમ દીધો માર,
કહ્યું કે શી વાર લીધા, પાંચ માથા મારિને ૩૫
અડાવીને દીધી દોડ, ચાતુરીથી કીધી ચોટ,
કર્યા લોટ પોટ સહુ, ધીરપણે ધાઇને,
મસ્તકની માણી મોટ, કુંતો કનક કોટ,
અધિક જોરની ઓટ, ચઢ્યો ચિત્ત ચાહિને,
હલાવતો હાથ હોટ, પુછનો પ્રહાર પોટ,
ઘણા ગુણવાળો ગયો, રામ ગુણ ગાઇને,
બેઠો જહાં લંકાધીશ, હરેમાંહી રાખી રીશ,
પાતરીસ શીશ ઉજો, સભા માંહી માંહીને. ૩૬

છપા

હાલક હૂલક, ત્રાસ, પડ્યો દોડી ને પેઠી,
બુંબારવ બહુ પાસ, નિકટ નાટયો જ્યાં રેઠી,
પરાજય કરી પ્રતિહાર, દ્વાર ઉઘાડી ધાયો,
પાંત્રિસ શિશ હરમાય, અતિ અહંકારિ આગો,

તે જોદ્ધા સહુ જોઇ રહ્યા, કર જામ્યો કોઈ નવ થયો,
શામળ કહે સેવક રામનો, ધાવડમલ ગઢમાં ગયો. ૩૭

ધાયો અંગદ ધીર, નીર ઉતારણ નરના;
દેહવટ કિધો દરબાર, વખાણ શા કરૂં વાદરના,
પુરમાં પડ્યો પોકાર, છેક હિમ્મત છુટાણી,
નાથે નાખી વાત, લંક બાધી લુટાણી,
ત્યાં ખર્લક બાધિ તે ખળભળી, નાસવા લાગી નારિયો;
કોઈ જઈ ચઢે અટારિયે, બંધ કરે કોઈ બારિયો. ૩૮

ઝપેટી વારે લાખ, ઝપેટી કીધો જોરો,
અટપટિ કરતો આળ, ટેક દેખાડ્યો તોરો,
કરતો દૂકાદૂક, ઉડતો એ આકાશે,
કુદતો કરતો પ્રહાર, વખાણ ઘણેરાં વાસે,
પ્રતિહારને મારી પરવર્યો, ઘાટ ઘણા જનનો ઘડ્યો,
પછિ ગત થઈ ત્યાં રાવળે, રાવણ પણ રોષે ચડ્યો ૩૯

ગઢ લગ ઘેર ઘેર, વાત વાયુવત વાધી,
ચડ્યુ રામનુ સેન, લંકા લુટાણી આધી,
કહે હણો કુંભકરણ, કહે રાવણ રણ રોપ્યો,
ઈન્દ્રજીત અજીત, તેહ ચાંચડ-વત ચોળ્યો,
ગુળખાન ઘણુ ગલિ કૂચિયો, લખ કરોડ સૈંકે લહ્યો,
કહે ઝૂઝયો રામ રાવણ પરે, ઉલકાપાત એવો થયો ૪૦

દેશ ખપે ક્રમ ડોલ, થયો લંકા ગુણ ગામે,
લૂટ્યા મહિપના મેહેલ, રિધિ અસ્વારી ગમે;
માથે લીધી મોટ, રૈયત નાઠી દશ દેશે
બાલે લીધા બાળ, કામની છૂટે કેશે,
ફટ ફટ રે રાક્ષસ રાવણા, સતિ સીતા શાને હરી,
શામળનો સ્વામી કોપિયો, કનક-લંક લોહનિ કરી. ૪૧

થયુ રાવણને જ્ઞાણ, દેશમા દુડી વાહી,
પ્રતાપવત પ્રધાન, ચઢ્યો ચોખુટે ચાહી;
રિધિ રૈયતને ધીર, વીર હકાર્યા વારે;
જોરાળા મહા જોદ્ધ, મૂક્યા બહુ ઘાટે ઘાટે,

પણ તાપ લાગ્યો સહુ તરફ્ડ્યા, ધૈર્ય કોઇનું નવ રહ્યુ,
શામળ કહે, સેવક રામના, અંગદથી એટલું થયુ ૪૨

પાત્રિસ હણિ પ્રતિહાર, શીશ ગ્રહ્યા છે હાથે,
જોરાળા વડ જોદ્ધ, બહુ વળગ્યાછે બાથે,
હનુમત થકી હજાર, પ્રલય કરતો પરભાતે,
આવ્યો સભામા શૂર, ઘણો જોરાવર જાતે
ફલપાત કળાહળ કૂદતો, ક્રોધ એનો શુ કહું કથી,
કોઇને ગણતીમા નવ ગણે, નિમિષ માત્ર નમતો નથી ૪૩

પુરમા પડ્યો પોકાર, ઢોલ ધમકાવ્યા ધીરે
બહુ બણગા રણતૂર, વિવિધ વજડાવ્યા વીર,
બારે ફુકી ભેર, ખુંખારવ બૂમ પડાવી,
દરવાજે દીવાન, ચોપખે નાળ ચઢાવી,
વળિ હલ હલ કરી હજૂરમા, હલકારો હિત હામનો
મહારાજ રાજ શુણ મહીપતિ, સેવક આવ્યો રામનો ૪૪

દોહરો

(અંગદ)

જનની કુણ રાવણતણી, જેણે જણ્યા બહુ બાળ,
જાત શ્વાન કે શૂકરી, શાહુડી કે શીયાળ ૪

ઝૂલણાછંદ

છ કરતા ઘડી પાચ પૂરણ થઇ, બોલતા શે નથી કર્મ ફૂટયા,
શીસ ચઢશે મને શીશ તો તોડિશ, કોપ તો તાહરા કાળ ખૂટયા,
ચોર છો માટે બીહોછો શુ ચિત્તમા, તોલ અહંકારના ટેક તૂટયા,
અંગદ કહે ઉત્તર શે નથી આપતા, સર્વની આખ કે કાન ફૂટયા, ૩

* * * * * *

(રાવણ)

જા અલ્યા જીવતો કહે તારા રામને, ગામ આવે કેમ ધામ ધારી,
દૃષ્ટિ દીઠી નથી તેં દશાનનતણી, કાન સૂણી નથી વાણિ ...
... નન્દણ એક આળસ તજી ઊઠશે, લાખ સવામણે ખીચ ...
... ડ બોહોતેર તે પદમ અઢારમા, ઝાખશો નહિ કોઈએ આયો,

દોહરો

વઢવા આવ્યો વાદરા, તો તે કરિયે પેર;
જો મુકુ હુ જીવતો, ધણી દ્યાથી ઘેર ૫૦

ઝૂલણાછદ

અગદ્દ અગમા શે તુ સમજે નહિ, દૂખ કાયરતણી તુજ આવ્યો,
કપુત વાલીતણા કુળ વિષે અવતર્યો, કે અલ્યા નીચનું થાન ધાવ્યો,
શત કટકા કર્યાં તાત તારાતણા, તેતણી ભક્તિમા ભૂર ભાવ્યો,
વાદરા સર્વનો ઘાટ ઘડાવવા, લખવસા લખમણો આહિ આવ્યો ૫૧

(અગદ)

અન્ન પાદણુને નીછનુ કેટલું, જેહમા ગુણ નહિ જ્ઞાન ન્નાતા,
વીસ છે નેત્ર પણ અધ તુ તો થયો, સાધતો શે નથી ચિત્ત ચાતા
જે કુરે જેહનુ ભાગ્ય તે ભોગવે, તે તમે દેખશો ધધ ધાતા
વાલિ વૈકુઠપ પામિયો પ્રીતથી, ગમજી મુક્તિ પદ દિવ્ય દાતા ૫૨

(રાવણ)

કાપડી વેર ધરી વન વિષે જે ફરે, શીશ જટા ધરે સગ સારો
સીતની સુધ નર માસ નિરખી નહિ, આજ સાગરતણો દીઠ આરો
લાવિયો રીંછ લગૂર લખ મેળિયા માનવી મૂળ મુખવાસ મારો
લકપતિ છત્રપતિ રામ રાવણથકી, રાડમા જીતશે રામ તારો ૫

(અગદ)

એક કિંકર અહીં આવશે રામનો, તે નહિ તાહરો બોલ સાખે
તાત મારાતણી કીરતિનો તુ કવી, હુ ખમુ બોલ જે ભડ ભાખે
અન્યને તો ઓશિઆળ શી તાહરી, જો ઘડી એકમા જોર ઝાખે
લક પરનક એ અક એકે ભરી, નિમિષમા નિધિતણે નીર નાખે ૫

(રાવણ.)

કહે દશાનન શુણો વાલિના દીકરા પ્રીત સભાળિ કર પેર પુકી
રામ ઉપર તને હેત કેમ ઊપજે, તાતને મારિયો કાલ ફૂકી,
પેટ પાળે તારૂં વેર વાળે નહિ, પેટની વેઠમા વાટ ઊઠી
કર ઇહા ચાકરી બાધ ત્યા ભાકરી, રામશુ રાડ કર આવ્ય રૂઠી ૫

(અંગદ.)

બુદ્ધિ બળ હીણ તુ ક્ષીણ આયુષ્ય થયો, રાવણા નૂર મુખ શું જ ભખુ
રાજ મહારાજ અધિરાજ રઘુવરતણા, દશનો નિત્ય હુ દીન દાખુ
એહ અમૃતરસ ખાણ પૂર પ્રેમની, તે તજી ઝેર નહિ ચિત્ત ચાખું
સ્વામી શામળતણા ચરણ પરતાપથી, તુજ મમાકિંકર મોડ નાખુ ૫૬

છપ્પા

(રાવણ)

મૂરખ મૂઢ અજાણ, જૂઠ બોલે મ્યમ ઝાઝ
મણુ ગણુતિમા રામ, લવરિ શુણતા ? લાજુ
ફોર બિલાં ખાનાર, લડુરા કોટિક લાવ્યો
વાઘણ કેરા દૂધ, લેના મણિધર મણિ આવ્યો,
વળિ તારુણી મારી તાડિકા, તે પ્રાક્રમ દીઠ તમે
વળિ હોય પરાક્રમ રામનુ, કહે કિંકર શ્રણિરે અમે ૫૭

ઝૂલણાછદ

(અગદ)

ત્ર્યંબક જ્યા તોડિયો, માન તુજ મોડિયો, છોડિયો ત્યા તને ધર્મધાર્યો
દુશમન જે દાખમા, રાખિયો કાખમા, પલક એક પખમા હોડ હાર્યો,
કોટિ રાક્ષસ હણ્યા ભય તેના નવ ગણ્યા, વેદ ભણિયા હવે તારો વારો,
મારવો રકને લૂટવી લકને, પાપથી ઓસરે ગમ મારો ૫૮

રાવણ)

માનવી માનવી સત્રરેછે સહુ માકડા સાથ મન એનુ મોયુ
નનપણમાહથી નામ કાઢ્યુ જુઓ, પરવયા પુગયમો રાજ ખોયુ
ક્ષત્રિવટ ખોઇને જોગ જટા ધરી, શરમને કરમને ધરમ ધોયુ
મત્રિ તુજ સારખા પ્રાક્રમી પારખ્યા, રાવણે રામનું જોર જોયુ ૫૯

ચોબોલા.

(અંગદ)

મત્રી તો પુન્યવતાં પૂરણ, ઘેર બેઠા લખ લૂટે છે
શ્રી દશરથના નદન સાથે, ધારા વેદનિ છૂટે છે
લાયક લીલા લક્ષ્મણ સાથે, અમૃતના ઘન ગાઢે છે
અભાગિયો અકર્મી અંગદ, રત્ન પથરશુ કૂટે છે ૬૦

છપા.

અન્યાઈ એસે આવ, ગાલ ગુણ-હીણા દે છે,
અધરમના અવતાર, ભાર શું માથે લે છે,
મુજને તુજ પર હેત, ખેદ રખી નહિ ખીજુ,
આપણ બન્ને ભ્રાત, બતાવું કારણ બીજુ,
જે વાલિ તાત છે આપણો, દૈયે સહોદર સુખમા;
તુજને રાખ્યોતો કાખમાં, મુજને રખ્યો દૂખમા. ૬૧

(રાવણ.)

વાળી નરખા ક્રોડ, ચરણ મરા ચાપેછે
સુગ્રિવ મરખા લાખ, કૃત્ય દેખી કાપેછે,
ઈંદ્ર આદિ સુરનાથ, હાથ જોડે જન આગ્રા,
નથી ગ્રહ્યો તેં કાન, રિદ્ધિપતિ રાવણ રાજા,
ડોલાવુ દશ દિગપાળને, સળકાવુ શેષ ધામને,
તુ અલ્પબુદ્ધિ નમજે નહિ, રહો વખાણે રામને ૬૨

સવૈયો ત્રીસો.

રાક જાન તે રત્ન શુ ઓળખે, આખર ચૈતન ચાકરનો,
ગરીબતણે ઘેર પેટ ભરે તે, કાઠ શુ જાણે ઠાકરનો,
મેરૂતણો મહિમા નવ દીઠો, કરે વખાણુ તે કાંકરનો,
ખાખરની ખીસોડી અગદ, સ્વાદ શુ જાણે સાકરનો. ૬૩

કવિત

(અગદ)

માન કહ્યુ મૂઢ મતિ, ગ્નાનહીન ગંડગતિ,
શાપ દીધો સીતા સતી, પડ્યા પાપ પાસમા,
મોકલ્યો કાસદ કામ, હુકમ ન દીધો રામ,
નેતો વાસુ ઠામ ઠામ, વાદરા આ વાસમા;
રૂદે નથી રેતી રીશ, તોડી નાખુ તારૂ શીશ,
ભાગું ભૂજા વીસ હજુ, હેત રાખું હાસમાં,
ભવપણે ભાખુ ભાખ, શાસ્ત્રતણી દેઉ સાખ,
ઈંદ્રજીત જેવા લાખ, ઉડાડું આકાશમા. ૬૪

રાવણ મંદોદરી સંવાદ.

મનહર છંદ.

મંદોદરી કહે કરજોડીને શુણો પિયાજી,
જીવવા જો ચાહો તો મળો જઇને રામને,
અવગુણ આપનો જાણીને માનો કહ્યું મારૂં,
તમારૂં આકુળ તન થયું પામી કામને;
દેખો એક આવ્યો દુત જૂથ જ્યાં અપાર હતા,
તોય ત્રાસ ટાળી બાળિ ગયો લંકા ગામને,
શામળ કે એમ કરો રામજીને પાય પડો,
ડરો આપ મોતથી જો રાખ્યું ચાહો નામને. ૧

(રાવણ.)

શુણ મંદોદરી બોલ કોણ છે અમારે તોલ,
રામનું તો આપુ મૂલ ભૂલ નથી ખરી છે
દેખ તુ સજાઈ કેમ ભૂલથી ભમાઈ કુંભ,
કર્ણ જેવો ભાઈ ખાઈ સાગરની ભરી છે,
ઇંદ્રજીત અનુપમ ઘોર વૃષ્ટિ કરે ઘન,
જેની સર્વ દેવ સાથ મળી સેવા કરી છે,
ખરૂં માનજે ખચીત જે હશે અમારી જીત,
ભીતિ કશી નથી જાણી, સતિ સીતા હરી છે ૨

મંદોદરી) ઝૂલણાછંદ.

ધીર મહાવીર બે તીર અર્ણવ તણા, નીર દળ ઊતર્યાં દેઈ ડંકા
કહે સતી શુણ પતિ દુર્મતી માહરા, ભૂમિ ભારે ઘણી ભેય ભકા
સીત સતાપ મહાપાપની છાપ છે, ત્રણ્ય શિર તાહરે વેદવંકા,
ઈશ અળગા હવે શીશ તારા થકે, લખ વસા લખમણે લૂટિ લંકા ૩

રાવણ.)

વેઠ ઊઠી વનીતા તારી વાતમા, પાનિયે બુદ્ધિ એ જોર તારૂં,
શું કરૂં પ્યારિ છે તું ઘણી પ્રેમદા, અન્ય કો હોય તો હાર મારૂં,
રીછડા વાનરા માકડા મેળિયા, જુદ્ધ જીત્યાતણું સેન સારૂં
દેવ દાનવ મદ મેત્ર આપે કરે, છેક છોરાથકો હું જ હારૂં. ૪

(મંદોદરી)

નાશકાળે તારી બુદ્ધિ વિપરીત થઈ, સીત સામુ કરી દૃષ્ટિ જોયુ;
હુંશ થઇ વાઘના દૂધના દહિતણી, મોતિની ઘુઘરી શ્વાન ધોયુ,
અમૃતી ખાણુ જાણી હરી એહને, વીષ હળાહળ બીજ બોયુ,
કેહે છે મંદોદરી લાભ શો કાઢિયો, ચોકડી ચૌદનુ રાજ ખોયુ.　　૫

(રાવણ)

અવધ્યઊજડ કરૂ અહિયિ જો પરવરૂ, એટલિ આય ધરૂ જોર ઝાઝુ,
કૂખ કાયરતણી નારિ તુ અવતરી, મેલ લવરી પરી હુ જ લાજુ;
અતળ ઊપર કરૂ સ્વર્ગ આણુ તળે, ખંડ નવ ભૂમિનો ભાર ભાજુ,
રામ લક્ષમણ બેહૂ બાગ બે બળ કશુ, દળ પશૂ દેખતા દેહ દાઝુ.　　૬

(મંદોદરી)

ખીજ કે રીજ પણ કહુ તને કથજી, આપ્ય એ વીનતા માન્ય ધારે,
સુમનની શેજમા તેજ ત્રીલોકનુ, હોંશથી હીંચિયે ખાતે ખાટે,
માળિયા જાળિયા ગોખ અટાળિયા, દ્રવ્ય જાશે બધુ બારે વાટે,
સાઠ હજાર શણગાર શામાતણા, ઊતરે એક હરિ સીત માટે　　૭

(રાવણ)

*　　*　　*　　*　　*　　*

માત અરણુવતણા નીર શોષુ અમો, ભુમિ નવ ખંડનો ભાર પીજે,
ખડ નવ નૃપતણા માન મોડુ અમો, રામની ભીતિથી સીત દીજે　　૮
લૂણ હરામ કર તુ કયમ માહરુ, રામ લખમણ સારૂ શીદ તાણે,
માકડા રાકડા રીછડા વાદરા　તેતણા સેનને શુ વખાણે,
દીઠ નથિ હાથ એણે દશાનનતણા, ત્યા લગી મોજ મન સાથ માણે,
ફુંક મારીથકી પહાણુ ફાટે ઘણા, એહ અભિમાન તે શુ જ આણે　　૯

(મંદોદરી)

લંકપુર પરવરી સીત એ સુદરી, ત્યારથી પાપ વરસાત વૂઠ્યો,
તેતણા કરવણા ઊગિયા તે જુવો, નાકેથી નરપતી નહિરે છૂટો,
વાત વિપરિત થઈ સર્વ સમૃધી ગઈ, રાજ મહારાજ શ્રીરામ રૂઠ્યો,
કહેછે મંદોદરી સોંપ્ય એ સુદરી, નહિતરે કંથજી કાળ ખૂટ્યો　　૧૦
સીત હરિ આવિયો રોગ ક્ષય લાવિયો, ભાવિયો નહિ ભલો ચિત્ત ચાલે,
કામમા અધ દશકંધ આપે થયો, ધધમા ધ્યાન તે બુદ્ધિ બાળે.

સીત દ્યો તો પછે બીજા શી રીત્યની, પ્રીતથી પરવરો પંથ પાળો:
કેથ તુજ કારણે જાઉ વિધ વારણે, બારણે કળકળ્યો કાગ કાળો ૧૧

(રાવણ.)

ભાઇ ભુંડો થયો તેમ તેં ભામિની, કથન સંભળાવિયાં કૂડ કરણે;
માર ખાઇ મારા હાથનો તે ગયો, વળગિયો શત્રુને આહિ ચરણે;
લડવું છે લંકમાં તે ઘણું દોહિલું, આપ ઊભો જશે તુછ તરણે;
મહિપતી કહે જે મંદોદરી તું બિહે, સ્વામિ શામળતણે જાઓ શરણે.૧૨

(મંદોદરી.)

સ્વામિજી આગળે સત્ય બોલું અમો, ગાળ દેશો ઘણી વીધ વાંગે;
વિભીષણ ભ્રાત મળિયો રઘુનાથને, નાથ અનાથનો ચિત્ત ચહાશે;
લંક લૂટાવશે એહ આગળ રહી, ખાંતે અમૃત ઘણું એહ ખાશે;
સમૃદ્ધિ ગૃહ તેહને વામિ તમ દેહને, લંકનો અધિપતી એહ થાશે. ૧૩

(રાવણ.) છપ્પો.

શી મુરખને શીખ, કશી ઘેલાને ગોષ્ઠી;
કશી કૃપણને કિરતિ, કશી વેરીશું વષ્ટી,
શી સજ્જનશુ ગડ, કશી રાંકોશું રહી;
શું નગરાને જ્ઞાન, પ્રીત ત્યાં શાની પુંઠી.
વળિ વાત કશી વનિતાતણી, મોટા જન ક્યમ માનિયે.
કવિ શામળ કહે,શાણી ઘણી, પણ પ્રમદા બુદ્ધિ પાનિયે. ૧૪

(મંદોદરી.)

ગોખરૂમૂળે હાથ, ઘણે હેતેથી ઘાલ્યો,
મણિધરકેરી મણી, મહીપત લેવા મહાલ્યો:
દવાનળ ધરિ દેહ, તાડથી પડિને જિવવું:
છિંગડિયો વછનાગ, ઝેર હાળાહાળ પિવવું:
રાણા રાવણ ત્યમ રામથું, અકલ કેશાવે આડિયો;
તે માગી લીધું મોત તેં, સૂતો સિંહ જગાડિયો. ૧૫

(રાવણ.)

મેરુ શિખરપર ચડે, કદી પાતાળે પેસે;
જાય રિપુને શરણ, સર્વ મંડળ જઈ બેસે,

---

૧. વિભીષણ

છેક થાય તન રંક, લક્ષ કોઈની લૂંટે,
આયુરદા ઘટિ એક, વધે નહિ કે નવ ખૂટે
લેલાટ લખેલ ટળે નહિ, તો નિચ થઇ નમવુ કશુ,
ગુણરાણી તુજને ગમ નહિ, એક હાણુ બીજુ હસુ ૧૬

(મદોદરી)

જોબનમદ જરમદ, અહંપદ ધરે અલેખે
કામાતુર નર અંધ, તેહ પણ આખ ન દેખે
સ્વજન મદ મદ થર, મૂર્ખ જન મમતી મોટા,
સાચા જે પ્રતિબોધ, તેહને સર્વે ખોટા
જે આખર આવ્યો આંકનો, કોનો ટાળ્યો ક્યમ ટળે,
અધો નિત્યે અધકાય છે, ત્યાર પછી પાછો વળે ૧૭

(રાવણ)

કહે તું વાર કરોડ, શીખ માનું નહિ માઠી
ગાગડુ કણ ન રંધાય, ક્રોડ મણ બાળે કાઠી,
માખણ નાવે મેળ, વરસ સો વલુવે પાણી
પથર ઉપર જ્યમ નીર, અધિક શી કહુ એંધાણી
તને કામનિ ક્રોડ વસા કહુ, મૂક દીનતા વારવુ
રાવણને જઇ રણજંગમા, રામ થકી નથિ હારવુ. ૧૮

(મદોદરી)

સુમનતણી શુભ સેજ, હેમ હીંચોળા ખાટો,
ચિંતામણિની ખાણ, રત્ન પરવાળી પાટચો
માગ્યા વરસે મેહ, છે ખટ ઋતુની છાપે
અશોક સરિખુ વન, અલક્ષ્ય ભોગવિયે આપે
વળિ નવે નીધ ને રીધ સિધ, સમૃદ્ધિ જોતામા જશે,
મદોદરિ કહે માને નહી, ધન તો ધુળધાણી થશે ૧૯

(રાવણ)

નિત્યે નિંદે વિપ્ર, વશ તો જરૂર જાયે
કપટ સહિત વ્યાપાર, તદા દેવાળુ થાયે
કાયરમા રહે શૂર, કોઈ વેળાયે નાસે
રૂડી બુદ્ધિ ખશબોઇ, પટ બેસે રહે પાસે.

જે ઘેર ચલણ તરૂણીતણું, કામનિનુંજ કહ્યું કરે;
ગર્ધવ જાણો તે ગૃહસ્થને, આખર અર્થ નહી સરે. ૨૦

(મંદોદરી.)

પ્રમદા તેજ પ્રધાન, પ્રીત પ્રમદાની પોઢી,
પ્રમદાથી શો પુરૂષ, કહે નર નારી જોડી;
પ્રમદાથી ધરસૂત્ર, પુત્ર પ્રમદાથી પામે;
અર્ધાંગા પુણ્યભાગિ, દુઃખ વિનતાથી વામે;
ધર છિદ્ર ટળે ધરણીયકી, માન અધિક મહિમા મળે;
શુભ ઇચ્છે છે સ્વામીતણું, અંતે પણ ભેગી બળે. ૨૧

(રાવણ.)

કુળ રૂડે કન્યાય, ધણી બીજો નહિ ધારે;
સિંહતણી સોબત્ય, મળે નહિ વારેવારે;
શાહ પુરૂષના બોલ, જેમ બોલ્યા તે બોલ્યા;
હાથી કેરા દંત, જેહ બોલ્યા તે બોલ્યા;
મહિપતિ કહે, શુણ મંદોદરી, રાવણ રાડ લિધી સહી;
નવ આપે નારી જે હરી, હઠિલો હઠ મૂકે નહી ૨૨

(મંદોદરી.)

નમે સકુળની નારિ, નમે ફળ ફુલે વેલી;
નમે સતપુરૂષ સાધ, નમે સરિતા રસ રેલી;
કદી નમે નહિ કાઠ, નમે હિન કુલટા કામી;
નમે નહી કો નીચ, હઠીલો જેહ હરામી;
વળિ નમે શ્રીરામ સરીખડા, જેણે ધર્મ મન ધારિયું;
પણ નમે ન રાવણ નરપતી, જેનું પુણ્ય પરવારિયું. ૨૩

(રાવણ.)

બેશિ રહે બુદ્ધિહીણ, તોલ તારૂં તું તજાવે;
પ્રગટી કાયર રૂપ, લુણ મુજ ખાઇ લજાવે;
કરે તું વૈરિ વખાણ, કરેછે વપુને વહાલો;
કરે લવરિ લખવાર, કુંવરને જાણો કાલો;

તુજને પૂછી લાવ્યો નથી, યુવતી ગણુ રાવણ ચડે,
તુ બેસ માનની માળિયે, કંય તારો કેવો વડે. ૨૪

* * * * *

જુદી જુદી નાતોના અભિપ્રાય.

ઝૂલણા છંદ.

બ્રાહ્મણ —વાત પૂછી એક વિપ્રને વિધવિધે, કેમ મહારાજ આ માનમાની,
આપવી એ ઘટે કે નહી આપિયે, છેક મુજને કહો વાત છાની,
ઉત્તર —મહિપતી માન તે મુકિયે ક્યમ કરી, લાજ પણ ખોઇએ હોડ હાની,
પાછિ તો આપવામાહિ પ્રાક્રમ કશુ, ભીખ તેને પછી ભૂખ શાની ૨૫

સવૈયા

વૈશ્ય —વૈશ કહે, વેહેવાર તો એ છે, પાછિ દિધે નાજ પરિયામા,
અથડાના ઘો દશ વિશ દહાડા, હાલ બકાલ છે કરિયામા,
મોટાની વાતો છે મોટી અથડાવા ઘો વરિયામા,
કાયર ક્યમ ચૈંપે આગળથી, વહાણ મુક્યુછે દરિયામા? ૨૬

કણબી —કહે કણબી, ક્યમ કામનિ દીજે, જાત જોરાવર એની જાણી,
પાછા જશે અથગાઈ પોતે, લહરિ સમુદ્રનિ લેશે તાણી,
લાવ્યા શુ પાછી આપવાને, એક હસવુ ને બીજી હાણી,
પૃથવીપતિ એ આપ્ય મુકો ક્યમ, છેલે ક્યારે ગયુ શુ પાણી ૨૭

ઝૂલણા

સુતાર —કહે ગજધર, દહાડા પાધરા દૈત્યના શીવ વરદાનની છાપ છે રે,
માત સાગરતણી આડછે ઊભિ, અધિનાથ તો રાવણો આપ છેરે,
દેવ હીંડેછે દશ દીશમા નાસતા, તેવો તીલોકમા તાપ છે રે,
ભલે લાવિયા ભૂપતી ભામની, જ્યમ ગજે તસુ તે તો માપ છે રે ૨૮

સવૈયા.

કુલાલ —(કુભાર)-કહે કુલાલ, કરો શી વાતો, એનો મારગ એંડો છે,
વહતા કુણ જીતે કુણ હારે, મહિપતિ માની મેંડો છે,
તેવો ગઢ લકાનો દુર્ગમ, વૈંક વળામણ વેંડો છે,
શુ ઘટ કે શુ ઘેડ ઊતરશે, ચાક ઉપર હજિ પેંડો છે ૨૯

આળિ ગયો બળવંતો કોઈક, રેક ધણેરો તોને છે,
આરા કેડે વારો આવશે, સોયનિ કેડે દેરો છે   ૩૫

પરિયટ કહે, હું પ્રીછ્યો પારખું, હાથ તારે શિર હરનો છે,
નરમ બાંધ્યા છે નરપતિ તો, ભાર શો એના ડરનો છે,
હારીને જે હીમત મુકશો, તો ધિટકારો નરનો છે,
ધોબી કેરો કુતરો તે નહિ, ઘાટતણો કે ઘરનો છે   ૩૬

જોઈ કહે ભૂપતિ કહું દુજને, સીત હરી તે સાખી છે,
જોરાવર દીઠી જન સઘ, ભાગ્યનિધિ શી ભાખી છે,
પચવાની નથિ એની પ્રમદા, જેવી જિવતી માખી છે,
અગદ વહિયે આવ્યોતો તે, કણુક મછને નાખી છે.   ૩૭

સલાટ કહે, શાણા છો સહુ કો, વેદ વચનની વાણી છે,
સીતાજીને શ્રી જાણો પણ, રામતણી એ રાણી છે,
એના શાપથી ઊજડ થાશે, હુંશયકી બહુ હાણી છે,
રકનુ કહ્યુ ન રાવણ માને, પત્થર ઉપર પાણી છે.   ૩૮

માબળિયો કહે, સઉ જાણો છો, જુવતી લાવ્યોછે એ જાણી,
એને ગમતું આપણુ બોલો, વિધવિધ ઉચરો વાત વખાણી,
શીખામણુ દઈને થાકી છે, રાવણને મંદોદરિ રાણી,
ધર્મનિ વાત ધિરજથી થાશે, દુધનું દુધ પાણીનુ પાણી.   ૩૯

કહે ભરવાડ, ભૂપતિ પૂછે છે, સાચી વાત કહો મુખ મોની,
દેશતણો ભગ થશે દેખતા, પરથમ તો પરજાને પોણી,
લગૂરે લકા તો બાળી, જ્યાન સઊને પેહેલી ભોણી,
રાડ ન થાય તો સઊને રૂડુ, દુધ રહે ને રહે વળિ દોણી.   ૪૦

જતી કહે, સાંભળજો સઉ કો, ભૂકા લોકો ભર ભમાડે,
રામચંદ્ર મોટા રિખ રાજા, મોટ કોટ પણ વાનર પાડે,

આપણો રાજા અતળિ બળિયો, જીત્યા મલ્લ અધીક અખાડે;
એ સાથે વઢતાં નહિ વાધે, વેચવો કાંશકો વરતિયા વાડે. ૪૧

ગોલો—

ગોલો કહે, ગુણવંતા આગળ, મારી તે શી ચાલે મતી;
નવ ગ્રહ જીતી બાંધ્યા નરપત્ય, રાવણ રાયનિ મોટી રતી;
જો જીતે તો તો જશ થાશે, નહિ તર પાછી આપે સતી;
હાર જીત છે હોડે રમતું, ક્યાં ગોલાને ગાયો હતી. ૪૨

કોળી—

કોળી કહે, હું કહું કર જોડી, દેશપતી આવ્યો છે દાવે;
શૂરો થઈ સીતાને લાવ્યો, તે કૂડો કયમ કાયર કહાવે;
જીતવું રણમાં ને જશ લેવો, નિચ નિરમાલ થયો તો નાવે;
કુણ જાણે કરતાર શું કરશે, ભીલનું ભાલોડું પાંશરું આવે. ૪૩

ખાતરી—

ખાતરિ કહે, હું કહું ખરેખરું, હલહલ કરવા દોને હેલાં;
મોટા સાથ લડે તે મરશે, શું [illegible] છે સાકર કેળાં;
હીમત જોર જણાશે એનું, ભૂપી [illegible] તેલ [illegible]
એક ઘડીમાં રંગ જણાશે, તાણો [illegible] જેમ નાસે રણ રોં[illegible]

ચીતારો—

ચીતારો કહે, ચિંતા મુજને, અધિક કાનરાં આવી અડશે;
ઘણાંક જોજન ગઢ છે ઉંચો, ચહાયને વેળા ઉપર ચડશે;
દેહવટ કરશે દેશ લંકાનો, નિશ્ચે એ નરપતિને નડશે;
રામચંદ્ર સમજેછે સરવે, [illegible] તારવાં પડશે.

બારોટ—

બારોટ કહે, બળવંતે રાવણ, ગુણહીણે કીધી ઘાટાઈ;
રામ સંઘાતે રાડ સાંધવી, ખોટી જાણો એ ખાટાઈ;
ઘડીમાંહિ તો ઉજડ થાશે, પોઢું રાજ્ય જશે પાટાઇ;
કરૂં વખાણ તે વાટજ ઉડે, બલિ કહેવી શી ચ્હમાટાઈ.

કુંભાર—

કહે પ્રજાપતિ, સુણ રે ભૂપતિ, અતિશે વાંક તમારો આડો;
ચતુરા કેરા ચોર કહેવાણા, વળિ તે સાથ કરો છો તાડો;

હનુમાનને હરાવિ હઠાવે, એવો કોઈ દાસ દેખાડો;
જગજીવન સાથે જઈ જિતવું, કોઢિ ઘોઈ શું કાદર કહાડો. ૪૭

તંબોળી—

તબોળી કહે, તમે વિચાર્યું, ખરૂં લખાણુ અક્ષર ખાતુ;
ચૌદ ચોકડી રાજ્ય પામિયા, શિવ પરતાપ હતું સુખ સાતુ,
આજે ઈંદ્રતણી છે અવખત, જુલમ કર્યાથી જોશો જાતુ;
સઉ જાણેછે સુખ ભોગવિયે, પાન ખાઈ હરિયે સુખ રાતું. ૪૮

સોનીવાણિયો—

સોનિવાણિયો કહે છે સાચું, અધિપતિ છે તારે મન આટો,
જોરાવર શું જુલમ કરોછો, તળપદ નહિ એ વિપરિત વાટો;
ઈશ અદલ ઇનસાફ તોળશે, એની સાથ લડી નહિ ખાટો;
રૈય કદી કોઇની નહિ રાખે, શર્મ કશી સોનીનો કાંટો. ૪૯

વૈદ—

વૈદ કહે, વેરીશું વઢિયે, તો તો એક કહું તે કીજે,
મામ દામ ને ભેદ કરો બહુ, વાત ખરીમા કોઈ ન ખીજે;
આમે જેહ લખ્યું તે થાશે, ઘડિ લાહો લાખેણો લીજે;
બળ દેખાડિ જુઓ ન બિહેતો, રૈય પછે નેપાળો દીજે. ૫૦

વેદિયો—

કહે વેદિયો, વેદ લખાણું, શાપ મહા સતિના શુણવા છે;
લંગુરને લંકા જે લેવી, તે કાંઈ શુ ડુંગર ખણવા છે,
જેવુ વાવિયે તેવુ ઊગે, તેવા કણ પછિથી લણવા છે;
રોળી નાખે રામ રાવણને, તેમાં વેદ કશા ભણવા છે. ૫૧

ભાડભુંજો—

ભાડભુંજો કહે, બહુ મનાવો, વખાણુ કરિને બોલો વાણી,
ભાગે રાડ મળી રઘુવરને, દુખ પામેછે સીતા રાણી,
પરજાળી પલકમાં લંકા, જુઓ ભાડમાહે તે આણી,
ખપશે પુઆની પેરે, એનું રાજ્ય થશે ધુળધાણી. ૫૨

જોશી—

જોશી કહે, જોશો સઉ લોકો, કરણા નિધિયે કરણા કીધી;
રોળાશે રાવણ રણમાહે, જો નવ પાછી સીતા દીધી,

ભાઇ વિભીષણ ભૂપતિ થાશે, એક ઘડીમા લકા લીધી;
રામ રાજ કરશે એ રૂડા, જન્મપત્રિ આગળથી કીધી. ૫૩

પંડિત—

પડિત કહે, પ્રીછો આગળથી, ગુણહીણો મારેછે ગોથા;
જે વેળા લક્ષ્મણજી ચડશે, લકા ગઢ વેશે સહુ જોતા;
રણમગ્રામે જીતે રાવણ, એ તો મરવે જાણો થોથાં;
રામ હાથ મૃત્યુ રાવણનું, પુરાણના એ લખાણાં પોથાં. ૫૪

* * * * *

ભવાઇયો—

કહે ભવાઇયો, ભુંડું ન માનો, તાન વાત એક કહિશું તાનો;
સીતા સોંપી શીશ નમાવો હોય દશાનન જો કાઇ દાનો.
જુડાશે લંકાની લક્ષ્મી, પાઇને શું ચડશે પાનો;
સત્ય કહેતા રીઝો કે ખીજો, નાચવું ત્યા ઘુમટો તે શાનો ૫૫

બારોટ—

એક ચક્ષુનો નર એમ કહે છે, અધિપતિ તે હજુ આડામા,
એરાવત એણે નથિ દીઠો, કશું પરાક્રમ પાડામા,
હરિશો હજી હીમત નહિ મૂકે, ટેક ધરેછે તાડામા,
કપટ અટિધા એ મરિ જાશે, બત્રિશ લક્ષણ બાડામા

પારે—

કહે પારે, એ પેર હું પ્રીછુ, એ રિછ વાનર ક્યમ કરિ વડશે,
ઉદ્ધ જોજન છે કોટ કનકનો, તે કોનો ક્યમ પાર્યો પડશે,
રામ રાય ને રાવણ રાક્ષસ, નિર્બળ ક્યમ નરપતિને નડશે,
રીસાઇ રહેશે રાવણથી તો, શુ પાર્વને પાનો ચડશે ૬૦

જુગટિયો—

જુગટિયો કહે, હું જાણુ છુ, સઉકો વાત ગણો એ સાચી,
જુઠુ કામ કર્યું છે ભૂપત રામની લાવ્યો રામા રાચી,
મહારાજ ગજેશ્વર રૂઠા હજી જુએ પગ સામુ નાચી,
આખર જિવતો તો નહિ મૂકે, સોળ સોગઠી એની કાચી ૬૧

કાછિયો—

કાછિયો કહે, કહ્યું મેં કોડે, દિલ અતિશે હું એવું દેખુ,
વાનર રિછ બળવતા છે બહુ, પેર ઘણીથી હું મન પેખુ
સર્વ વખાણોછો રાવણને હુ એકલડો કેમ ઉવેખુ
રામજિ આગળ રાવણ તે તો મુળા પણી શુ ઝાડમા લેખુ ૬૨

વણઝારો—

વણઝારો કહે વારો એને, ગુણ વાતો મ્હો છે તે ઘેલી,
અગ્નિ આચમા આવ્યો અધિપતિ, પ્રીછે નહિ એ પ્રીત પહેલી,
નક્કી વાત થશે એ વિપરિત, સીતા આપવી તે છે સેહેલી
આપણ શિદ આગળથી કહો, શુ ગુણ્ય કુદશી બળદ પહેલી

જોગી—

જોગિ એમ ચોરેથી બોલ્યો, કરી વખાણ મ્હો સઉ વદો,
સેના સજ્જ કરાવે રાવણ પુર બાધે વજ્રપ્રવો પૈડો
કુણ જાણે કુણ જીતે હારે, દેશ બધાનો વળશે દડો,
હીમત કોણ મુકાવે એની, કોણ તાવને કહેશે ચડો ૬૪

નેસ્તી—

નેસ્તી એક બોલ્યો નરપતિનો, સુરતા એક મને તો થઈ છે;
ગીતાને લાવ્યો એ રાવણ, રૌરવ રોગ ખરો એક ખઈ છે;
ઈશ શીશથી રહ્યા વેગળા, એના કર્મથિ લંકા ગઈ છે;
વિચાર કરતાં વહાણું વહાશે, નેસ્તીની મા ખાટલે મુઈ છે. ૬૫

પટેલ—

પટેલ કહે, પાપી એ રાવણ, મોત એનું થોડે દિન મળશે;
સુખસાગરમાં સદા ઝીલતો, તે તો વૈભવ વેળા ટળશે;
સતીતણા જે શાપ થયા છે, તેવો વૃક્ષ હવે તો ફળશે;
સાચું નવ કહિયે શા માટે, શું પસાયતાં ચાંપી કળશે ? ૬૬

માળી—

માળિ કહે છે, મુજને ગમ નહિ, વાત કરોછો જે જે મોટી;
રાવણ રાજા છે દિલડહાયો, લક્ષ વસા પડશે તે લોટી;
હું કહુંછું તે માનો સાચું, તમે કહોછો તે સઉ ખોટી;
ઝાઝું કરે તો સીતા લેશે, માળિ રૂઠયો શું લેશે ચોટી. ૬૭

બ્રાહ્મણ—

બ્રાહ્મણ કહે, ભાવિક સરજ્યું છે, રામ રાવણ વેરેથી વઢશે;
જે વેળા લખમણ જુધ કરશે, એક ઘડીમાં ઘાટજ ઘડશે;
હાથ દેખાડ્યા વિન હટશે નહિ, જયમ ત્યમ તો જાનકિ ક્યમ જડશે;
મેળિ ધાડ બેઠો છે મહિપતિ, ભિખનાં ભાંડ શું શીકે ચડશે. ૬૮

કણબી—

કણબી એક બેઠો તો માળે, તે કહે છે મુજને એ ભાસે;
રાવણ રાડ કરી શકશે નહિ, નિર્બળ નીચ થઈને નાસે.
એકે વાત ઉકલતી છે નહિ, પડીયો પાપતણે એ પાશે;
સીતા સાથે સર્વે સમૃદ્ધિ, ગોફણ ગોળા સોતી જાશે. ૬૯
એક પટલ પાદરથી બોલ્યો, રાવણની નવ પહોતી રળી;
સીતા વેલી ઝેરતણી છે, તે એને લાગેછે ગળી;
ઈંદ્રતણી અલખત ભોગવતો, ટેક બધી એની તો ટળી;
સતિ સીતા જોખમ કરિ જાશે, ન ખાધો પુંખ હયેળા બળી. ૭૦

પ્રીત ઘણી પરધાનશું, ક્ષણ અળગો નવ થાય;
એ જણ રમવા એકદા, મૃગયા કારણ જાય.
વસંત રતુ ફુલી રહી, સુંદર સરોવર નીર;
મૃગયાથી પાછા વળ્યા, આવ્યા તેને તીર.
સુંદર તટ રળીઆમણુ, ઉભા તેને છાંય;
માનની એક મટે ભરી, જળ ભરવાને જાય.

(એ કન્યાનું નામ સુલોચના હતુ. તેને રાજ કુંવર વેરે પરણવાની ઇચ્છા થઈ.)

કુભ ભરી ગિર પર ધર્યો, કટાક્ષ કરતી જાય;
ચાતુરી ઘણી ચાળવી, તોય ન ચેત્યો રાય
રીસ કરી રામા વદે, સાંભળ રાજકુમાર,
કોણ કારણ ચઢ્યુ કામટુ, શીદ વેંઢારે ભાર.
રાય સુણી અચરત થયો, આથી આમુ જોય;
શું કહે છે એ કામની, કહી નવ શકે કોય.
કહે રામા તું કોણ છે, કોણ તમારી જાત;
શા કારણ પડ્યુ પુછવું, તે કહો મુજને વાત.
નારી વેણ જ ઓચરી, સાભળ સાચુ ધીર;
કશી ભરીને નાખ તુ, મારા કુભ પર તીર
કુભે તીર જ વાગશે, ચાલશે જળની ધાર;
હોડ આપશે એટલી, આપુ એકાવળ હાર.

(પણ) આવતા તીરને ઝાલી લઉં, ને તમારી પહેલી ફાળ ચૂકાવું,
તો તમારે મારે ઘેર આવી મારી વેરે લગ્ન કરવુ.

મહિપતિ રિઝ્યો મન વિષે, એતો રૂડી વાત;
હુ નિશાન ભુલું નહિ, બેહુ તે કોણ માત્ર.
તાણી તીર જ નાખિયો, રાજાયે દઇ દોટ;
આવતો ઝાલ્યો ઝડપશું, ચુકવ્યો પહેલી ચોટ.
સખિયો સાથે હસી પડી; ચડી રાયને રીસ;
કો કાળે ભુલુ નહી, જાણે છેદું શીશ
પ્રધાને વારિ રાખિયો, રીસ ન કીજે રાઓ;
સુખયિ વેણ જ એ ઓચર્યા, એને મન્દિર જાઓ. મૃ

પછિ રાય હશિ બોલિયો, કહો આવ્યાની વાટ,
મંદિરનું દે પારખું, આવું પડતી રાત
નિત્યે પાનક પરજળે, નૃત સજીવન થાય
તેથિ મોહોલ ઉંચેરડો, એ એંધાણિ રાય
અગ્નિથકી લોહુ ગળે, જતી ધમણો સાર.
મંદિર કહ્યુ તે માનની, લક્ષ વસા લોહાર
જેને દિઠે જગ મોહે, નેનું છેદે શીશ,
તેને ઘેર થઈ આવજે, રવિ આથમતે દીશ.
નિમગ વાડી વનસ્પતિ, નિર્મળ નીચ્યુ નેહ,
પુષ્પો વીણે પ્રીતશુ, માળી મંદિર તેહ
જેહ સમારે તુજને, તેને સમાર જેહ,
તેથી મહોલ ઉંચેરડા, સહિ એંધાણી એક.
શોભા દે સઉ લોકને, તેને ઉજ્વળ કામ,
શામા સમજાવ્યુ તમે, ધોબી એનુ નામ
જેને ખાધે વિષ ચડે, તેને જે માઇ ખાય,
તે મેલુ મુજ બારણે, એ એંધાણી રાય. ઉત્તર મોર
મરગ હેમ સરિખડો, પુષ્પ પીવંતો નીર,
તે મેલુ મુજ બારણે, આવજે આણી ધીર
દિવસે મારે કામની, કનમા કરે ઉદ્યોત,
ઘેર ઘેર અજવાળુ કરે જુવતી દીપક જ્યોત
મુખે મધુરૂં બોલનો, ચાતુર ન વશ હોય,
તેનો શબ્દ સુણી આવજે, જેમ ન જાણે કોય
બોગી માણે ભુપતિ, તેને વાનો તત્ર
બોને બેશી જોખથી, જુવતી ને તો જત્ર
નાક અધારે વણુમા, જે તું તારૂં રાજ,
ધીરજ રાખી આવજે, જાત અમારી આજ.
નાખો અકરે આગળો, નર્વ કળાનો સુત્ર
નરી મેં તે ઓળખ્યો, વણીક કેરો પુત્ર

અમુલક બે જે તમ કને, જલમા નીપજે જેહ;
એ બે કીજે એકઠા, તાત અમારો તેહ
અમુલક બે તે નેણુ છે, જળમા કમળ સુધામ,
નારી તેં મુજને કહ્યુ, નૈનકમળશા નામ

ચોપાઈ.

એવુ કહીને નારી જાય, મનમા હરખ્યો પોતે રાય;
આપ આપણે મંદિર ગયા, સાંજ સમે બે તત્પર થયા.
કહ્યા એંધાણુ ધરીને ગઈ, રાજાને મન વશિયા સઈ,
પ્રીત થકો રાજા પરવર્યો, સ્ત્રી મહોલ સામો સચર્યો
ઉઠિ અબળાએ કર્યાં પ્રણામ, ભલે પધાર્યા રૂડે કામ,
પાચ પદારથ પામ્યા અમો, પ્રીતે કરી પધાર્યા તમો.
રાજા બેઠો પાસે જઈ, સ્ત્રી કર જોડી ઉભી રહી,
ભામનીયે નિરખ્યો તે ભૂપ, રાજબીજ રંઢિયાળુ રૂપ,
રાજાયે રાણિ નિરખિયા, બેઉ જણા હૈડે હરખિયા

દોહરા

સુલોચના એમ ઓચરે, સાભળ રાય સુધીર,
જો વરૂં તો તુજને વરૂં, નહિ તો પાડુ શરીર
(બાઈની મરજી એવી હતી કે, તે જ વખતે ગાન્ધર્વ વિવાહ કરવો. પણ, રાજકુમારને એમ છાનુ પરણવુ ઠીક લાગ્યુ નહિ, તેથી તેણે ના કહી)
વિનતા વળતી ઓચરી, એ શુ બોલ્યા રાય,
ના કહેતા મરશુ અમો, તે તમને હત્યાય.
રાય કહે સુણ સુદરી, એમા અમને ખોડ,
કાલ સવારે પરણશુ, આપણ જુગતી જોડ.
હૈડે ધીરજ રાખ તુ, જઈ સભળાવુ તાત,
નગર લોક સઉ દેખતા, ઝાલુ જમણો હાથ
મડપ રચાવુ મોકળો, પરણુ રૂડી પેર,
પટરાણી કરૂં પ્રેમશુ, રાખુ મારે ઘેર
(રાજકુમારના એ વચનથી સુલોચના સંતોષ પામી, પોતાની માની પાસે ગઈ. કુંવર અહીં શેઠને ઘેર રાતે સુઈ રહ્યો, એવામા બીજુ કૌતુક થયુ.),

ચોપાઈ.

તેણે સમે વળતું શું થાય, સજી સભાને બેઠો રાય;
ચપકસેન નામ જે તણું, ઢળે છત્ર શિર શોભિત ઘણું.
નિશા અંધારિ દિપક બળે, રાજ કુળ છત્રિશ મળે;
રાગ રાગણી છત્રિશ થાય, બહુ મળ્યા રાણા ને રાય.
વિવિધ પ્રકારે થાયે ગાન, એ રિતે બેઠા રાજન;
પહોર રાત એમ કરતાં ગઇ, નગરમાંહી ત્યાં બુમ જ થઈ.
ધસમસીને ત્યાં આવ્યા લોક, સઉ કોને મન પ્રગટયો શોક;
રાય સભામાં આવી રહ્યા, કારણ રાજા આગળ કહ્યાં.
રાય બચ્યાનો નથી રે લાગ, નગર વિષે આવ્યા બે વાઘ;
રાજાજી સાંભળજો વાત, માણસ ત્રણની કીધી ઘાત.
સુણતાં રાય થયો અસ્વાર, ગોંઢયા છે ત્યાં મહા ઝુઝાર;
નગરથકી બહાર નીસર્યા, ઘેરી વાઘ બે આગળ કર્યા.
રાજા સૌથી આગળ રહે, ક્રોધ કરીને વાણી કહે.

દોહરા.

નગર પડો વજડાવિયો, વરતાવી છે આણ;
જે નહિ આવે રણવિષે, તેના લેઉં પ્રાણ.
રહે રાયના દેશમાં, અન્ન રાયનું ખાય;
વહેલો આવી આ ઘડી, રણમાં સાથે થાય.
પાંચથકી પંચાસનો, પાળો કે અસવાર;
જે નહિ આવે રણ વિષે, તેને મારૂં ઠાર.
વૃદ્ધ પ્રધાન વાણિ વદે, એમ ન બોલો બોલ,
કોઇક એવો રહી જશે, ઉતરશે તુજ તોલ.
નહિ ગુદરૂ પરધાનને, નહિ બેટા કે બાપ;
પક્ષ કરૂં જો કોઇનો, બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ.

રણમા મઝા કરીને રાય, સઉ કોને ત્યા કરે પસાય,
હુ તેને આપુ શિરપાવ, જેણે વાઘ પર કીધા ઘાવ.

દોહરા.

કર્યું નિરીક્ષણ નરપતિ, જોયા અધળા રૂપ;
દ્રષ્ટે આવી નવ ચઢયો, પુષ્પસેનસુત ભૂપ
ક્રોધપૂર્ણ રાજા થયો, ભમર ચઢાવી શીશ,
જઈ સુતને હાથે હણુ, રવિ ઉગતે દીશ
હત્યા ન ગણુ બાળની, વચન અમારૂ જાય,
રાજા મઉ ઝાખા થયા, કર્યો મહા અન્યાય

ચોપાઈ

રાતે સર્વ રણમા રહ્યુ, ઉગ્યો સૂર્ય ને વહાણુ થયુ,
પ્રાત કાળ થયો જેટલે, પુષ્પસેન જાગ્યો તેટલે
રવિ ઉગમતે તે ઉઠિયો, પાગ સમારિ બેઠો થયો,
પ્રમ । આવી પાવર ગ્રહ્યા રાજાને એમ વચનજ કહ્યા
તમો વિના મેં ગણુ ન જાય, ઘડી એક વરસની થાય,
તમ દીઠે મુજ ભાગે ભૂખ, અણ દીઠે ઉપજે મહાદુખ
રાય કહે ધીર ગખો તમો, વચન મારૂ જે વરશુ અમો,
વચન દેઈને મહિપતિ ગયો, મહેલ પોતાને દાખલ થયો
આવતો માયે નિરખ્યો તન, કિનટ વધી માતાને મન,
કહો કુવર ત્યાથી આવિયા, સમાચાર શા શા લાવિયા
કોણે વાઘ હણ્યા કઈપેર, રાજકુવર પધર્યા ઘેર,
જીતી જશ તે કોણે લીધ, કટનાને સરપાવ જ દીધ
મા શુ વાઘ શુ કહો છો તમો, વાત કશિ પ્રીછુ નહિ અમે,
રાતે તે શી થઈ છે વાત, કયાહા ગયા છે મારો તાત

દોહરા

રાતે વાઘ બે આવિયા, સેન ગયુ રણમાર
નગર પડો ગજડાવિયો, તુ કયમ ન ગયો ત્યાય
વચન શુણીને માતનું, ચા તો રાજકુમાર,
અશ્વ બેશી એકલો, ગયો નગરથી બહાર

કટક સર્વે પાછું વળ્યું, જાણે સાગરપૂર,
કુવર મળિયો વાટમા, ત્યા ઉગમતે સૂર
પિતા સમીપે આવિયો, પાળો થઈને વાર,
કર જોડીને કુવરે, કિધો જઈ જુહાર.

ચોપાઈ

રાયની કરડી દીઠી દૃષ્ટ, કુવર મનમા પામ્યો કષ્ટ,
કુવર મનમા ઝાખો થયો, સૌની પાછળ પાછળ રહ્યો
રાજા આવ્યો રણમા જઈ, સેના સૌ માને ઘેર ગઈ,
ચપક બેઠો આસન ચડી, તેડ્યો કુવરને તે ઘડી
નનુ, મોટુ નગરનુ સહુ મળી ખલક જોવાને બહુ,
સાચું કહો રહ્યા કયા રાત, વળતી આવ્યા કયમ પ્રભાત
વળતી કુવરે વચનજ કહ્યુ, જેમ સરજ્યુ હતુ તેમ જ થયુ,
ગજાજી, જે કહો, તે કરૂ, ઘા આજ્ઞા લે મસ્તક ધરૂ
શાને પૂછો રાખણુ હાર, હુ અન્યાઈ ઊભો આ ઠા ,
બોલ્યો રાય ચડાવી રીશ, જાઓ કુવરનુ છેદો શીશ
એની જે કો કરશે વાર, મારૂ તેને સાથે ઠાર,
ચપક વાણી એમ બોલિયો, હાહાકાર નગરમા થયો
એહ વચન કરિ માનો સત્ય, વાર ન લાગે કહે ભૂપત્ય
નગર લોક સૌ મનમા લહે, કોણ એવો જઈ રાયને કહે
બેઠી હતી રાણીજી જહા તે વાત વળતી ગઈ તહા
માગ સુતને મારે આજ તેના ચક્ષુ કરાવુ ત્યાજ
જો કોઈ લહે કુવરનુ નામ, તેનો કેડુ નિશ્ચે ઠામ.
ચઢાવી દૃષ્ટિ છુટે કેશ, ભર જોબનમા બાળે વેશ
રાણિયે મન આણી ગર્વ સોઢડી સાહેલી સર્વ,
લાગી વારજ કરતા વાત, સાહેલિયો મળી સૌ સાત
સઉકો ખડગ ઊઘાડા કરી, રાજસભામાહે સચરી
જઈ નરપતિને કર્યા પ્રણામ માગુ છુ હુ એક ઇનામ
રાય કહે માગો ઝટ તમો, તે હાથથિ નહિ આપુ અમો,
તારા મનથી માગ્યો સુત, તુ ઉગારવા આવી પુત

દોહરા.

ગણિ મન વિમાશિયુ, જોતનું કર્યું જતન;
ડુબ્યાથી મરવું ભલુ, જો સુત જાય રતન
ક્રોધ કરીને કામની, ધરી રાયશુ રીશ;
ગોક કરિ બેઠી સભા, કોઇ ન દેગો દોષ.
રાજાને કહ્યુ રાણિયે, કોડે ગળશે જાત,
હમણા તુજને લાગશે, સ્ત્રીહત્યા ને સાત
બ્રહ્મહત્યા છુટયા તણો, કોઇક કાળે પાર,
સ્ત્રીહત્યા જેને કરી, નહિ નરકમા હાર

ચોપાઈ.

વચન સુણી માતાજી તણુ, કુવર મન દુખ પામ્યો ઘણુ,
સુત માને જઇ લાગ્યો પાય, ફોકટ બોનો કા અન્યાય
માગ તાતનુ વચન જ જાય, શે કામે આવે આ કાય,
આયુ તે જાવાનુ સર્વે, ગદી દેહતણો શો ગર્વ
મુજ પિતાથી ઉગારશો, જમ કિંકરને કયા વારશો,
એક વચન માટે બળિ છળ્યો પુરણ વચન પોતાને પળ્યો
હરિશ્ચંદ્ર અંત્યજ ઘેર રહ્યો, વિભીષણ લંકાપતિ થયો,
વચને પાડવ વનમા ગયા, વચને કૌરવના ક્ષય થયા
અહંકારી અભિમાની હોય, ચિરંજીવી જગમા નહિ કોય
જાઓ બેસો તમો રૂડી પેર, પ્રીછવી માને મોકલી ઘેર
કહ્યુ તાતને મૂકી મામ, તમે તમારુ કરો ને કામ

દોહરા.

રાયે મન વિમાશિયુ, મોટી હત્યા બાળ,
કુવરને હાથે હણી, આણુ મારો કાળ
કોન પળે સુત ઉગરે, સ્ત્રીહત્યા નવ થાય;
કહ્યુ પ્રધાનને તે કરો, પુછો પડિત રાય
તેડયા પંડિત પ્રાતિશુ, પ્રધાન પુછે જોય,
કહો, કેમ સુત ઉગરે, દિસે ન કોઈને દોષ.

---

૧ શરીરનુ

પ્રીત કરી પંડિત કહે, સુણો રાય એ સૂત્ર;
બોલ તમારો પાળવા, વનમાં કહાડો પુત્ર.
અમ શિર દોષ ન દીજિયે, સુણો રાય સુજાણ;
જેવી શાસ્ત્રોમાં ઘટે, એવી બોલું વાણ.

ચોપાઈ.

ક્રોધે બોલ્યો ચંપકરાય, કુંવરને કાઢો વનમાંય;
પછી પંડિતની ભાગી ભૂખ, ટાળ્યું જન્મ બધાનું દુઃખ.
પુષ્પસેને સજ્યો કેકાણ, અંગે ધર્યાં ધનુષ ને બાણ;
માગી શિખ ચાલ્યો જેટલે, પ્રધાનપુત્ર મળ્યો એટલે.
પરસ્પરે રોયા બે જણા, રોતાં કાંઈ ન રાખી મણા;
પૂછે વિચાર બ્રાહ્મણજન, વળતી સુજને કાઢે વન.
વળતી મિત્ર ગયો તે ત્યાંય, રાજસભા બેઠી છે જ્યાંય;
માન દઈ મહિપતિને મળ્યો, એક અરજ મારી સાંભળો.

દોહરા.

વજીરસુત વાણી વદે, સુણો રાયજી સૂત્ર;
એક વચનને કારણે, વનમાં કાઢો પુત્ર.
એણે વચન તમ પાળિયું, ઊત્તમ કીધો ન્યાય;
વચન જાય તમ પુત્રનું, એ મોટો અન્યાય.

ચોપાઈ.

સુતને તેડીને પુછિયું, સત્ય કહો, કાલે કેમ થયું;
ક્યાંહાં રહ્યાતા કેને કાજ, સાચું બોલ તજીને લાજ.
જે તારા મનમાંહિ હોય, મારી આગળ ભાખો સોય;
સુત કહે, સાંભળો મહારાજ, વનમાં જાતાં હર્ખ્યો આજ.
સુજને વહાલી નથી મુજ દેહ, સત્ય કરી માનો છો તેહ;
કાલે મુજને કૌતુક થયું, બીક થકી કોઈને નવ કહ્યું.
આજ તમે તજિયો છે ક્રોધ, તો સાચો બોલું પ્રતિબોધ.

દોહરા.

નેનકમળ વહેવારિયો, નગર તમારામાંય;
બત્રિશ લક્ષણ[1] આગળી, તેને છે કન્યાય.

---

૧ ઘોડો.

જો અશ્વેથી ઊતરૂ, લાજે જનની આજ;
હાલ હાલ કરી શિખ દ્યો, કીજે રૂડાં કાજ.

ચોપાઈ.

માયા મોહ ને મમતા તજો, એક મને ઈશ્વરને ભજો;
બુદ્ધિસાગર છે મારો મિત્ર, ઘણો ચતુર ને ઘણો પવિત્ર.
રહેશે ઘણુ તમારી પાસ, એથિ કાય ન થાય વિનાશ.

દોહરા.

રાજાને નારી કહે, કોલ અમારો એહ;
બારે વર્ષે ન આવિયા. તો પાડુ મુજ દેહ.
બાર વરસ પર એક દિન, જો વીતીને જાય;
જીવ ધરૂ જો દેહમા, નહિ મુજ એક પિતાય
કથ પાખે જે કામની, બારે નહિ સુખ ભોગ;
એટલુ તમ પાખે તજુ, સુખનો નહિ સજોગ
ચાલુ કહેતા ચમકશુ, પુઠ દિઠે જીવ જાય;
નેણુ પડશે નીકળી, કાળજુ કટકા થાય.
આભ પડે ધરતિ ગળે, એવડુ મારૂ દુઃખ,
જ્યારે તમને દેખશુ, ત્યારે થાશે સુખ.
નરથી નારી એકલી, પગલે પગલે વક;
દિશે દિન દિન દામણિ, કામની શિર કલક.
પૂજ્ય અમારે એક તમ, અવર ન બિજો કોય;
અવર બીજો જો કરૂં, કુળમા ખાપણ હોય.
રાયે નારીને કહી, સમાવિયો તેવાર,
એ અવસરે પ્રધાનસુત, આવ્યો એણે દ્વાર.
કર્યો પ્રણામ પ્રધાનને, વળો હવે કહ્યુ વીર;
જીવ આપણો એક છે. દીસે દોય શરીર.

ચોપાઈ

પ્રધાનસુત તે પાછો વળ્યો. મોતે રાજા પથે પળ્યો.
વેગે પાણી પંથ પળાય મનમા બીક ન આણે રાય

મારા સમજો દુઃખ દિલ ધરો, નયને આંસુ શાને ભરો;
જ્યાં જાઉં ત્યાં સુખજ હોય, મુજને ગાંજી શકે ન કોય.
પ્રસન્ન થઇને શિખ દીજિયે, પ્રણામ લક્ષવરાં લીજિયે;
ચાલો કહેતાં જીવ જ જાય, પણ શું કરિયે, કોપ્યો રાય.

દોહરા.

વચન માતનું શિર ધર્યું, ત્યાંથી ચાલ્યો જાય;
આમો જઇ ઉભો રહ્યો, જ્યાં છે રાજ-સભાય.
શિશ નમાવ્યું તાતને, સભાને કર્યો જુહાર,
રાજા બેઠો ત્યાં જઈ, ચરણે નમ્યો કુમાર.
રાજા મુખથી બોલિયો, જો સુત મારો હોય;
વનમા જાજે એકલો, સાથે ન લઇશ કોય.
હું ને અશ્વ અમારડો, ન કરૂં કોઈની આશ;
જો કોઇ સાથે સચરૂં, સુકૃત થાજો નાશ.
સેવક સાથે સચરે, તે કાયરનુ કામ;
જાઉં વનમાં એકલો, "પુષ્પસેન" મુજ નામ.
એમ કહી પાછો વળ્યો, ન હોય મન ઉચાટ;
પ્રધાનપુત્રે નિરખિયો, ઉપજો મન ગેંગાટ.
પ્રધાનસુત પાછો વળ્યો, - હૈડું ફાટી જાય;
સાથે આવું કેમ કરિ, વારી રાખે રાય.
વળતી નિજ નારી કને, આવ્યો રાજકુમાર;
નારે નિરખ્યો કંથને, કીધું રૂદન અપાર.

મંદિર આવ્યો વેવારિયો, સમાચાર જઈ શ્રીને કહ્યો;
કુંવરિ તો ઇચ્છાવર વરે, ના કહિયે, તો નિશ્ચે મરે.
શેઠાણિયે તે શુણિ લહ્યું, જઇ કુવરિની આગળ કહ્યું.

દોહરા.

રાજકુવર તને પરણશે, હવણાં જાશે રાન;
લખ્યુ હશે, તો આવશે, તુ શુણ તારે કાન.
કર્મે મારે જે લખ્યુ, તે થાશે મુજ હાલ,
રૂડો ભુંડો મૈં વર્યો, આ ઠેકાણે કાલ.
તુ જાણે વરૂ રાયને, બેઠી ચાવુ પાન;
એ તો રહેશે ઓરિયો, સમજે આણી સાન
કાલ સવારે કાટશે, રઝળી ભરશે પેટ;
તાત કહે છે તાહરો નહિ સુખ પામે નેટ.
કન્યા માતાને કહે, કર જોડીને વાત;
માનું નહિ હુ માવડી, ઘેલો થયો મુજ તાત.
તાત શું બેઠા દીન થઈ, કરો ગણેશ આચાર,
લગન ચોઘડિયું જાય છે, હવે ન કરવી વાર.
આવ્યો રાજા પરણવા, વાગ્યા વડા નિશાન,
પાટ બેસારિ પદમની, જાણે, ઉગ્યો ભાન.
હાથ મેળાવ્યો હાથશુ, આરોપી વરમાળ,
મૂર્ત એકમાં ઉઠિયાં, પરણિ તે તતકાળ
આશિરવાદ વિપ્રો વદે, વેદ વદીને વાણ,
ચિરંજીવી રહે બે જણાં, બોલે લોક પ્રમાણ.
પરણી ઉઠયા પાટથી, ઉતારી વરમાળ,
મીંઢળ છેડા છૂટશે, લખ્યુ હશે તે કાળ.
શિખ માગી નારીકને, હું પરદેશ પળીશ,
હુકમ લઇને હજુરનો, જાતા તને મળીશ.

ચોપાઈ.

પુષ્પસેન પરણી પરવર્યો, નમસ્કાર જઇ માને ર્કયો;
માતાજી અમો વન ચાલશુ, લખ્યુ હશે, ત્યારે આવશું.

કરમ સંજોગે તે મળી, નાખ્યો તેણે પાશ;
વચન દિધું વરવાતણું, ભાગી તેની આશ.
આશા ભંગી જે કરે, કાલ એકાલી થાય;
મહા નરકમાં માનવી, જરૂર તે તો જાય.
ચંપક ચિતમાં ચિતવે, સર્વ સુણી વૃત્તાંત;
તરત શેઠ તેડાવિયો, આધિપતિએ એકાંત.
મહાજન આવ્યા મલપતા, જ્યાં બેઠા છે રાય;
ભૂપે માન દિધું ઘણું, આવી નમિયા પાય.
રાય કહે, શુણ શેઠજી, મારૂં સુણ હું માન્ય;
નેનકમળની દીકરી, આપો અમને દાન.
વળતા માજન બોલિયા, સાંભળ રે ભૂપાળ;
કન્યા અમો કયમ દીજિયે, બેસે શિર પર ગાળ.
તમો ક્ષત્રિ અમો વાણિયા, તમો રાય અમો શેઠ;
વરકન્યા પરણે નહીં, વેરયો કાઢે વાંક.

ચોપાઈ.

નરપતિ કહે, નહિ મારો વાંક, એ કન્યાયે વાળ્યો આંક;
મુજ કુંવરને તેડી ગઈ, ક્રિધિ કાલ અમારી થઈ.
તેને જઈ પુછો નિરધાર, જેમ ઘટે તે કરો વિચાર;
શેઠ શુણિ આવ્યા ઘરમાંય, પુત્રીને જઈ પુછ્યું ત્યાંય.
સત્ય વચન તું કહેજે આજ, જેમ કહે, તે કરીયે કાજ;
પુત્રિ કહે, વર એ જ પ્રમાણ, નહિ તો મારા છાંડું પ્રાણ.
શેઠે વાત ધારી તે ધ્યાન, દેઉં કુંવરને કન્યાદાન;
નવ આપું તો પુત્રિ મરે, વળિ રાજા મન વેર જ ધરે.
કહો છો તો રાજા લીજિયે, કન્યાદાન અમો દીજિયે.

દોહરા.

મારી પુત્રી લાડકી, તમ સુત બાવન વીર;
જુગતું જોડું પરણશે, જેમ સાકર ને ખીર.

ચોપાઈ.

રાજા કહે, ન લગાડો વાર, સામગ્રી કરજો તઇયાર;
શાને વાર કરો એવડી, જાઓ પરણાવી દ્યો આ ઘડી.

અનેક દિન એમ રસ્તે થયા, ભમતા ભમતા વનમા ગેયા,
ગજા ચાલ્યો વનમા વળી, મહાવનમા એક જેક્ષણી મળી
મોટા હાથ ને ભૂરા વાળ, આવીને બીવરાવ્યો બાળ,
કોણુ છે ને કેમ આવ્યો અહીં, મુજ આગળથી જાદશ કહીં
ઘોડા સાપે તુજને ગણુ ઘણે દિને મુજને ભક્ષ મળ્યું,
ત્યારે વાયક બાળક ભણે, હું શરણે આવ્યો તુજકને,
તમો કહો તે કામજ કરૂં, ઘો આગ્ના તે મસ્તક ધરૂ,
જક્ષણીને મન આવી દયા, પ્રીત વચન રાજાને કહ્યા

દોહરા.

વળતી જક્ષિણી વદે, સાભળ રાજકુમાર,
ભીડ પડે સભારજે, હું આવીશ તે ઠાર
સિદ્ધ વચન તે શિર ધર્યું વેગે બેઠો બાજે[1],
ઘણે દિને જઇ નીસર્યો, કુતીભોજ જ્યા રાજ
નગર સમીપે જઈ રહ્યો, મળ્યો વિપ્ર એક ત્યાય,
પુછ્યુ તેને પ્રેમશુ, કોણુ નગર કોણુ રાય
વિપ્ર જ વાણી બોલિયે, તુ શે ન જાણે મન,
ધાર નગર રળિયામણ, કુતીભોજ રાજન
વદન નમાવ્યુ વિપ્રને, પછિ બેઠો કેકાણુ[2],
નગર અનુપમ નિરખિયુ, જાણે ઉગ્યો ભાણુ
ગઢ દિસે રળિયામણો દેખિ રિઝ્યો રાય,
સુવર્ણ કુભે સુદરી, જળ ભરવાને જાય
વડી જુક્તિ વાડીતણી, પુષ્પો ઝાડ વિશેક,
વર્ણન પુરૂં શુ કરૂ, કેતા નાવે છેક.
રાજસભામા સચર્યો, ઉત્તમ શોભા હોય,
ટસ કરે વારાગના, તે દેખી મન મોહોય
પડિત બેઠા પાચ સેં, રાજકુળી છત્રીશ,
જ્યોશી જુગને ઓચરે, લક્ષણધર બત્રીશ
જમણી પાસે જુગતશુ, પ્રધાન જે ધનરાજ,
ડાબી પાસે બેટડો, કાનકુવર મહારાજ

---

1 ભુનડી અથવા નીમ્બડી હશે 2 ઘોડો

કળાવત કળા કરે, ગુણિજન ત્યાં ગુણ ગાય,
ચમર ઢળે ચોપાસથી, કનક સિંહાસન રાય.
રાજસભા મનમા વશી, હૈડે હરખ્યો ગાય,
ક્યા જઈએ આવુ તજી, ઉત્તમ આ જ સભાય
પંડિત સૌને પ્રણમિયે, રાયને કર્યો જુહાર,
ભૂપતિ મન આનંદિયો, દેખિ રાજકુમાર
રાજસભામા જઇ રહ્યા, સહુના રીઝ્યા મન,
માન દઈ બોલાવિયો, મન હરખ્યો રાજન
ગુણતણા તમ બેટડા કોણ તમારો દેશ,
કિયા મુલકથી આવિયા, પુછે વાત નરેશ
પૃથ્વી દેશ અમારડો, તાત તો સરજનહાર
ઉમેદવાર ઓળગતણો, જ્યા ધાર્યું કતાર
રાજસભા રાજિ થઇ, બધાવ્યો તોખાર,
ખાઓ પિયો આનંદ કરો, એમ બોલ્યા દરબાર
અહીં રહે ઓળગ કરો, સહસ્ર ટકા લ્યો રોક
કુંવર સાથ નિયે રમો ન હોય મનને શોક
નિત્ય વાડિયે મચે, ચોરે ચૌટે જાય,
જાણિતો થયો નગરમા, આવ્યા અમુનખ રાય
વર્ણો સઘળે વિસ્તરી, સુંદર ચતુર સુજાણ
જ્યા બેઠી પદ્માવતી, દાસી કરે વખાણ
કુંવરી સ્ત્રીઓજની, પદ્માવતી અભિધાન,
શશિવદની મૃગલોચની, હીરા તમમાન.
સાહેલી મોળ વર્ષની, સુલેખા તેનું નમ,
ત્યા બેઠા પદ્માવતી, તે આવી તે ઠામ

રૂપ સુરૂપ છે લક્ષણ સાર, કારણ રૂપનણે અવતાર;
દૈત કરી રાખ્યો છે રાય, તેની શોભા કહી ન જાય
અશ્વ અનોપમ ઉપર ચઢ્યો, કાય અમારિ દૃષ્ટે પડ્યો;
ચિત્ર લખેલી હું તો થઈ, સુધ બુધ મારિ સર્વે ગઈ.
વર્ષ સોળ બાઈ મુજને થયાં, એવા રૂપ મેં ન નિરખિયા;
નહી માનજો મારૂ કહ્યુ, રૂપ અલૌકિક મેં તો લહ્યુ

દોહરો.

પદ્માવતી કહે પ્રેમશુ, સાંભળ અદિયર એહ;
વખાણ તુ કરે જેહનું, મુજને દાખવ તેહ.
કાઠ બેસો બાળિવે, નિરખાવુ હું આલ;
કરવા સ્નાન સરોવરે, જાશે પ્રાત કાળ.
નારી બેઠી નિરખવા, ચોગમ રૂંધે વાટ;
ચાર ઘડિમાં આવિયો, ભાગ્યા બર ઉચાટ
દૂરથી દિઠો આવતો, ભાગી મનની ભાત,
અશ્વ રોકાવ્યો પાદર્યે, નિરખિયે એકાંત

ચોપાઈ

નૃરે નાઇ વસ્ત્રો પેરિયા, કડકનો જુરજને કર્યા,
મનાગજી શિર ઉપર કેશ, ધુગ મેલ્યા બાજે વેશ
ઘોડા ઉપર થયો અસવાર, ફરી આવે રાજકુમાર;
વાંકા મેલ્યા છોગા બહુ, તે દીઠે હરખે છે સહુ

દોહરા.

કપૂર સરખો ઉજળો, કુંડળ ઝગે કાન,
રૂપે કામ સરિખડો, દાતા કર્ણ સમાન.
જો પરણુ તો એહને, નહિકર બેસે પાપ;
અવર પુરૂષ પૃથ્વી વિષે, સર્વ ભાઈ ને બાપ

ચોપાઈ.

આપુ તને સોળ શણગાર, વળી એક મોતીનો હાર;
ઉપાય કરજો રૂડિ પેર, જેમ તેમ નેડિ આવો ઘેર
રૂપ રંગ એનુ નિરખિયે, જાત નાત એની પૂછિયે;
જોઇયે ચતુરાઇનો રંગ, પછિ પરણું તેને સંગ.

દોહરા

બીડું ઝડપ્યું માનની, ઉલટ અંગ ન માય,
જો નવ લાવું રાયને, નાતું મોનો માય
દાસી ચાલી વેગશું, આવી જ્યાં રાજાન,
સમ દેઈ સમજાવિયો, ચાલ્યો ચતુર સુજાન
આગળ દાસી સચરી, પાછળ ચાલ્યો છેલ,
પ્રશમસતો મોને ચલ્યો, થઈ રહી રંગ રેલ
પદ્માવતી પ્રેમે કરી, દિધું ઘણુંએક માન,
સફળ જન્મ અમારડો, ઘેર આવ્યા રાજાન
ખાટે બેસો ખાત શું, લ્યો ચાવો આ પાન;
અમ ઉપર કરૂણા કરી, ત્રુઠ્યા શ્રીભગવાન
આશા પૂરો અમતણી, અમ ઘેર આવ્યા ઈશ,
રાજ પધાર્યા રીઝમાં, સફળ થયો આ દીશ
રાજા રીઝી બેસિયો, સન્મુખ ઉભી નારિ,
કોણ ધરતી કોણ દેશડો, પુછે રાજકુમારિ
કોણ રાયના બેટડા, કેમ નીકળ્યા પર દેસ,
હું પુછું છું પ્રેમશું, દિસો બાળે વેશ

ચોપાઈ

શે કામે પુછો છો ગામ, શે કામે પુછો છો નામ,
જોર કરે વિવાની વાત, તે પુછે પિતાની જાત
જયહા વસુ ત્યાં મારૂં ગામ, રજક લઈ આવ્યું આ ઠામ,
તારા તાતની ઓળગ કરૂં, મૃગયા રમવા સાથે ફરૂં
વખ્યા પ્રમાણે રહિશું અમો, તે સત્ય કરીને માનો તમો

દોહરા સમશ્યા.

નારી બોલી નેહશું, તમો છો ચતુર સુજાણ,
પાચ પ વહાલા પુરૂષને, તેના કરો વખાણ

ઉત્તર.

પાન પાઘ ને પદમણી, પઙિમળ ને પોશાગ,
પાંચે વહાલા પુરૂષને, વળિ પૂછ સદભાગ

ધન ધન તારિ સઝને, ધન ધન રાજકુમાર;
પાંચ ક વહાલા કામની, એહ હવે ઉચ્ચાર.

ઉત્તર.

કાજળ કંકુ કંચવો, વળી કસુંબો, કંત;
પાંચ ક વાલા પદ્મણી, સુણજે, નાર, સુચંત.

પ્રશ્ન.

જુગતું બોલ્યા જાણિતા, લાગી મનસું રાજ્ય;
પાંચ કકા નથી તુજ કને, તે તું કહી દેખાડ્ય.

ઉત્તર.

કુડ કપટ કુલક્ષણો, કુડિજાત કુનારિ;
એ પાંચે નથી મુજકને, સાંભળ રાજકુમારિ.

પ્રશ્ન.

કહો, છો છેયે એકલા, તમ સાથે છે સાત;
પ્રગટ દેખું છું તમ કને, તે કહો સાચી વાત.

ઉત્તર.

તીર તરકસ તરવાર ને, ભાલો ને તોખાર;
ઢાલ અને વળી ચાબકો, સાત સાથી છે સાર.

પ્રશ્ન.

પંખિ ઊડે જીવ વિના, બેસે જેની ડાળ;
મૃત્યુ પમાડે દેખતાં, કહો મુજને ભૂપાળ.

ઉત્તર.

કુંવર કહે, સુણ કામની, સાં હું સમજ્યો એહ;
સમસ્યામાં સમઝાવિયો, તીર કહીજે તેહ.

પ્રશ્ન.

ઉત્તમ કુળથી ઉપની, તાતતણો જે તાત;
તે સાથે વિવા કર્યો, સમજે સજ્જન વાત.

ઉત્તર.

મહિપતી કહે, સુણ માનની, ઉત્તર આપું એહ;
એ સમસ્યા હું સમજિયો, તક કહીજે તેહ.

ચોપાઈ.

એવાં વચન વનિતાયે કહ્યાં, રાજકુમારે મનમાં લહ્યાં;
પ્રતિઉત્તર એનો આપિયો, સ્ત્રીને મન ભૂપતિ ભાવિયો.

દોહરો.

રામાને રાજા કહે, છો તમે ચતુર સુજાણ;
અમને ઉત્તર આપિયે, બોલ્યો રાય પ્રમાણ.

સમશ્યા. પ્રશ્ન.

એક નરે સ્ત્રી શોભતી, સ્ત્રીને વાલી અપાર;
ગળસ્થળે ચુંબન કરે, તે કહો રાજકુમાર.

ઉત્તર.

કુવરી કહે અકોટડી, તમે પુછિયું તેહ;
બીજું પૂછો રાયજી, ઉત્તર આપું એહ.

પ્રશ્ન.

શત નર બાંધ્યા બંધને, મળી થયો નર એક;
તે નર તારી પાસ છે, વહાલો સ્ત્રીને વશેક.

ઉત્તર.

કુંવરિ કહે સુણ રાયજી, ઉત્તર આપુ એહ;
હાર નામ છે એહનુ, તમે બતાવ્યો તેહ.

ચોપાઈ.

રાજાએ જે પૂછી વસ્ત, સ્ત્રિયે ઉતર કર્યાં સમસ્ત;
એક એકથી અદકી ચાતુરી, બાંધી ન શકે કોઈ બાકરી;
માંહોમાંહે હરખ જ ધરે, ત્યાં વિહંગના સખિ ઉચ્ચરે;
તમો બેઉ છો ચતુર સુજાણ, તમ આગળ મુજ મતિ અજાણ,
બાઈ જો મન માને તાહરૂં, રાજા સાથે વાતો કરૂં;
કુંવરિ કહે, બોલજો સત્ય, મારા સૂણની રાખે પત:
હરખ ઘણો હૃદએ આણિયે, બોલિયે, જો બોલી જાણિયે;

દોહરા.

પર પરાક્રમ પર ચાતુરી, પર લક્ષ્મી પર નાર:
તેશું વાદ ન કીજિયે, સાંભળ રાજકુમાર;

ચોપાઈ

વિહંગના વાણી શીચરે, હેને રાજા હયડે ધરે ;
તમો મુખે વક્તા લાજિયે, એક વેણ ઉત્તર આપિયે

પ્રશ્ન. દોહરા.

ચાલે છે પણ ચરણ નહિ ઉડે પણ નહિ પાખ,
લાખે સાચો નર ગ્રહે, મઉ કો દેખે આખ

ઉત્તર.

ઊડે તે આકાશ જાણિ, ધરમા રહે ગૈંવાર,
ધુમાડો નિર્ધારિયે, વિચગે વસમી વાટ

પ્રશ્ન.

ચચુ પણ ચકરી નહિ, માજાગી મુખ શામ,
બે જીભો નહિ નાગણી, નગપત કહો તે નામ.

ઉત્તર

બ્રહ્માના દિલમા વસે, પડિતને પ્રિય પૂગ,
લક્ષણ જોતા લેખણી, નાણાવરીનું નૂર
રાજા મન રિઝયો વણુ જોઈ ચતુરાઈ એહ,
સાચુ બોલ સલક્ષણી, તુ નહિ દાસી, દેહ

ચોપાઈ

બોલી દાસી નમાવી શીશ, હુ સાચુ બોલિશ આ દિશ,
દાસિ પણ રાખિશુ વસ એહ વાતનુ અચરત કશું
કુવરિ કહે, ઉઠો જી ગય, ભોજનની વેળા વહી જાય,
તત્પર થઇ હેઠા ઊતરો, ભોજન મન ભાવતા કરો
(રાજકુવરે બાઈને પૂછ્યુ કે, તમે મને પરણ્યા છો, તે કહો.
હું પર સ્ત્રીની જોડે વાત કરતો નથી)

દોહરા

હુ પરણી છુ પેટમા, દષ્ટે ચડિયા આપ,
તમ વિણ બીજા પુરૂષ જે, તેહ ભાઈ ને બાપ
જેમ ધટે તેવુ કરો, છો જી ચતુર સુજાણ,
ના કહીને જો નીમરો, તો તમને દઉં પ્રાણ

ચોપાઈ

રાજા કહે, જાણે મુજ તાત, આપણ એની કરશે ઘાત;
વાલી નથી મુજને મુજ કાય, મુજને ચિંતા તારી થાય.
વિનતા, એ મૂકી દો વાત, કહો જઈ, પરણાવે તમ તાત;
આજ્ઞા લેવાને સંચરો, શા માટે વણ ખુટે મરો;
ચતુરાઈ નહિ ચકડે વેચાય, એળે જીવ તમારો જાય

દોહરો.

ક્ષત્રિનું એ કર્મ નહિ, કુંવરિ કહે, શુણુ કર્ણ;
નાઠાથી છૂટે નહિ, માથે આવ્યુ મર્ણ.

ચોપાઇ

શુણિ હ્રદયમા રાજા હસ્યો, બોલ તેહનો મનમા વસ્યો,
જો વરવાનુ મનમા ધરો, વિપ્ર તેડાવિ મુજને વરો.
પુરે સાખ જો બ્રાહ્મણ આપ, એ વાતે નવ બેસે પાપ;
પછિ મકટ જો આવી પડે, ઇશ્વિર આપણી વારે ચડે

દોહરા

ગોર પોતાના ધગતણો, તેડી દિધુ માન,
મુજ પરણાવી પરવરો, લ્યો મન ગમતા દાન.
વિપ્ર પડ્યો વિચારમા, વળગ્યુ મુજને વ્યગ;
મૃત્યુ મારૂ બે તરફ, પડિયે વિકટ પ્રસગ.
જો નૃપ જાણે તો હણે, કુવરી કેમ દુભાય,
એમ પ્રમરે મોત છે, પડિત મન પસ્તાય.

ચોપાઇ.

વળતિ વનિતા વાણી વદે, વાડવ દુ:ખ નવ ધરશો રૂદે;
જો રાજા દંડે મુજ દામ, તાકુ નહિ લેવા દેઉ નામ
પરણાવિ આણુ બાળિયે, જનમતણા દુખડા ટાળિયે,
કુવરી કહે ગુરૂજી શુણો, આશિરવાદ રૂપિજી ભણો.

દોહરા.

જોડી લાકડે માકડુ, દક્ષણા પામુ ક્ષિપ્ર;[1]
વળતિ અગીયારા ગણું, એમ વિચાર્યું વિપ્ર

---

1 તરત

કર્યું મામરૂં મલપતું, ચોરીના થંભ ચાર;
મંગળ ફેરા ફેરવી, આરોગાવ્યો કંસાર.
પ્રેમે પરણી હરિયાં, પોતી મનની આશ;
ભાવટ ભાગી ગુરુ તણી, કહે કવિ શામળદાસ.

ચોપાઇ.

ત્યાં વિપ્રે વનિતાને કહ્યું, આપો શિખ, ન જાયે રહ્યું;
તને અમે રૂડું કહાવિયે, હવે ભણવા નહિ આવિયે.
સાચું માનો રૂડી પેર, હવે નહિ આવું તુજ ઘેર.

દોહરા.

બોલી બત્રીસ લક્ષણી, સાંભળ વિપ્ર જ વીર;
લાજ અમારી તમ કને, સોંપ્યું તુજને શીર.
એક તાત જેણે જણવાં, બિજો તાત કરતાર;
ત્રીજો તાત તો ગોર છે, ચોથો અન્ન દાતાર
બ્રાહ્મણ ભોળે ભાખિયું, વશ થાશે સઉ લોક;
આશિરવાદ અમારડો, શાબા, છાંડો શોક.

ચોપાઇ.

નરનારિ મળી લાગ્યાં પાય, વિપ્ર શિખ લઈ, થયો વિદાય;
સોંપ્યું ઘર ઘરણી વાશિયે, પછિ વાડવ ચાલ્યો કાશિયે.
(આ છાના લગ્નની ખબર રાજા કુંતિભોજને કેટલાંક વરસ સુધી થઈ નહિ.)
પ્રાત:કાળ સમે પરવરે, રાજ સભામાંહિ સચરે;
કુંતિભોજને હરખ ન માય, જાણે, રખે નગરથી જાય
એમ કરતાં વિત્યા બહુ દિન, રાજાનું માન્યું બહુ મન;
પ્રતીહાર નામે પેખિયો, ચતુરપણે મનમાં ચેતિયો
તેણે ત્યાં માંડિ પડપૂછ, જેને મુખે નહોતી મૂછ;
રાત દિવસ ખુખારા કરે, સઘળિ વાત તે દિલમાં ધરે.
આંખે કાણો ને વામણો, ભુરા વાળ ને લજામણો;
કુંવરી મોલતણો પ્રતિહાર, રાત દિવસ નવ છાંડે હાર.
ગયા આવ્યાની તે શુદ્ધ લહે, ખબર જઈ રાજાને કહે;
એમ કરતાં વામ્યા બહુ દિન, ચેતો પેખિયો પોતે મન.

ત્રણ વરસ એમ વિતિ ગયાં, ચોર થઈ નગરીમાં રહ્યાં;
એક દિવસ એક કૌતુક થયુ, સેજ વાતમાં લક્ષણ લહ્યુ.
એક સમે બેઠા રાજન, ગોર પધાર્યા તેણે દન;
મહિપતિયે દિધાં બહુ માન, આપ્યાં આભૂષણ ધન દાન.
પુછે ધર્મધુરધર ધણી, કહો, કુંવરિ કેટલું એક ભણી;
શા શા ગ્રંથનુ શીખિ જ્ઞાન, ભાષા કવિત સંગીત તાન,
કાવ્ય કોશ ને નૈષધ ન્યાય, કહો વાત, જેથી સુખ થાય

દોહરા.

બ્રાહ્મણ વાણી બોલિયો, સાભળ રાજા કર્ણ,
કુંવરિને મંદિર ગયા, વર્ષ વિતિયા ત્રણ
બાળા બત્રિસ લક્ષણી, અદ્દભુત બુદ્ધિ અપાર,
શિખિ વિદ્યા સર્વ તે, મેં છોડ્યો તે ઠાર.
ત્યાર પછિ જાત્રા ગયો, જોયુ કાશી ગામ,
પુછિ જુવો તે પુત્રિને, બોલાવી આ ઠામ

ચોપાઈ.

એવુ કહિને બ્રાહ્મણ જાય, પ્રધાનને તેડાવ્યો રાય,
પ્રધાન આવ્યો તેણે દીશ, આવી રાયને નામ્યુ શીશ
જાઓ તમો કુંવરિને દ્વાર, આશિશ કહો અમારિ ચાર,
કહેજો ચિંતા તજજો તમો, વર રૂડો જોઇયે છિયે અમો
શિખામણ દઇને આવજો, પ્રતિઉત્તર તેનો લાવજો;
પ્રધાન પધાર્યા રૂડિ પેર, તે આવ્યા કુંવરિને ઘેર
મલપંતા મેડિ પર ચડ્યા તે કુંવરિની નજરે પડ્યા;
ભલે પધાર્યાં પ્રધાન આજ, ઉભી થઇને કીધિ લાજ.
કિયા દેશના વા વાઇયા, પ્રધાન મુજ મોલે આવિયા,
વાત સર્વ જાણુ છુ અમો, સેવા ખબર પધાર્યા તમો.
અવખત ધણી કરૂં છુ આપ, તે તો રાય પ્રધાન પ્રતાપ,
વઝીર વળતી બોલ્યો વાણ સાંભળ કુંવરિ ચતુર સુજાણ
રાજાને સાંભરિયા આજ, મોકલિયો સુદ્ધ લેવા કાજ,
કહ્યુ છે, ચિંતા તજજો તમો, વર રૂડો જોઇયે છિયે અમો

દેશ વિદેશ વિષે કહાવશુ, વર રૂડો ખોળિ લાવશુ,
ખાઓ પિઓ ને દિન નિર્ગમો, સખિઓમાથે સ્નેહે રમો

દોહરા

બાળા બોલી રીસશુ, સાભળ ડાહ્યા શેઠ,
વાત કરો વરવાતણી, પાળી મારૂ પેટ
જઈ સમજાવો તાતને, જેમ ચડે નહિ રીસ,
તાત તુલ્ય તુ માહરે, તારે ખોળે શિશ
રાજાને તો સાન નહિ, રાજાને તો કાન,
માને કહ્યુ પ્રધાનનું, માટે માગુ માન
વણિક સમો તો કોઈ નહિ, દીસતો તે રક,
વગર વજીરે વાણિયે, ખોય રાવણે નક

ચોપાઇ.

પ્રધાન કહે, સાભળ રે સતી, એમા કોઈનું ડહાપણ નથી
જેવી ઇશ્વરની ઇચ્છાય, તે કોઇથી મિથ્યા નવ થાય
આજ્ઞા આપો તો સચરૂ, કામ કાજ રાજાનું કરૂ,
શિખ માગિને શેઠ જ ગયો રાજસભામા આવી રહ્યો
રાજાએ દીઠે પરધાન, બોલાવીને દીધુ માન,
કુવરિ લાડક છે જેહ, શુ બોલી કહો સાચુ તેહ?
પ્રધાનને શુણિ ચિંતા થાય, સાચ કહેતાં કોપે રાય,
પ્રધાન બોલ્યો રૂડી પેર, તમને મળવા તેડે ઘેર
કહ્યુ તાત મળવા આવજો, સાથે કોઇને નવ લાવજો,
વળિ કહ્યુ છે બેઉ કર જોડ, નથી મારે પરણ્યાના કોડ

દોહરા.

કુતિભોજ શુણિ કળકળ્યો, એ શુ બોલી બાળ,
કુવરિને મોલે જવા તે ઉઠ્યો તત્કાળ
રાય પધાર્યા માળિયે, આવ્યો ત્યા પ્રતિહાર,
નરપતિને ચરણે નમ્યો, જુગતે કર્યો જુહાર
મોલે બેઠી માનની, કર્યું દાસિયે જાણ,
તમે બાઇજી સાભળો, આવે છે અહિં રાણ

રાય પધાર્યો વેગથી, કુવરિ આગળ જાય;
પ્રત્યક્ષ જઈ ઉભો રહ્યો, આસન બેઠો રાય.

(પછી, પુત્રી જોડે વાતચીત કરતા, રાજાને મન એવો વહેમ આવ્યો કે, છાની પરણી છે. એથી કોપાયમાન થઈ, રાજા પોતાને મહેલે ગયો, તે એ શક ખાચો કે જૂઠો, તે નક્કી કરવાને કુંવરના મંદિરની ચોકી કરનાર પોળિયાને બોલાવી તજવીજ કરી, તે પરથી જણાયુ કે, કુંવરીના ગુપ્ત લગ્ન પુષ્પસેન વેરે થયા છે)

દોહરા

પ્રતિહારે જે વાત કહી, વિહંગના શુણિ જાય,
ચેતાવી પદ્માવતી, કોપ્યો તુજ શિર રાય
વેળા વડી આપણી, જો ચેતે તો ચેત,
ઉગર્યાનો ઉપાય નથી, ઉતર્યુ બાપનું હેત.
પદ્માવતી બોલી પછી, સાંભળ સખિ સુજાણ
કુંજપતિને ચેતાવ જઈ, નહિ તો થાશે હાણ.
લાવ તેડી આ મોલમા, કરિયે કાંઈ વિચાર,
વિહંગના વળતી ગઈ, તેડી આવી એ ઠાર
પદ્માવતી પ્રણમી કહે, ચતુર પુરૂષ તુ ચેત,
વેળા વડી આપણી, ઉતર્યુ રાયનું હેત
મુજ માટે તને મારશે, મોટી થાશે હાણ,
માન મારા કથનને, માનો મારી વાણ
જીવશે, તો નારિ ઘણી, જીવ વિના સૌ શૂન્ય,
પરદેશી ક્યાઈ પરનશો, તમારે શી છે ન્યૂન
તાત કહેશે તે શુણિશ, ધારિશ આજ્ઞા શીશ,
તમારો જીવ ઉગારજો, કોપ્યો નૃપ આ દીશ
સ્વામી કહે, સુણ સુન્દરી, નવ મુકુ આ ઠેર,
નાસે જનુની માહરી, નામ ધરાવુ ચોર
મરવુ માથે સર્વને, ચિરંજીવિ નહિ કોય,
નાસુ નહિ નિર્બળ થઈ, પ્રભુ કરે, તે હોય

ચોપાઈ

હુ ક્ષત્રાણિ કેરો તન, આજ અમારૂ માન્યુ મન,
તુજ માટે તુજને નૃપ હણે, હત્યા મનમાહી નવ ગણે

તમ હાથે હું દેજી વચન, તમ સાથે પાડું મુજ તન,
એને મન પુત્રીનુ ઝેર, વધુ વધ્યુ છે મનમા વેર
ભાઈ ચાલતાં મુકાવીશ, નહિ તો તુજ સાથે જ મરીશ.
પુષ્પક બોલ્યો ત્યારે ત્યાય, વિચરૂં રાજસભાની માય
શામા અમને શીખ જ દિયો, છેલો જુહાર માની લિયો,
રામા કહે, સાંભળ રે રાય, ચતુર ન ધરશો મન ચિંતાય
પ્રસન્ન જો પરમેશ્વર હશે, તો કલ્યાણ આપણું થશે,
માગી શિખ, ને થયો વિદાય, રાજા ચાલ્યો રાજસભાય
એ ગ સન્મુખ ભૂપતિ ભણી, બિક ન આણી મન કોઈ તણી

દોહરા.

રાજા કહે વજીરને, શો કરવો ઉપાય?
વાત બહાર નવ નીકળે, કામ આપણુ થાય
વજીર વાણી બોલિયો, વાણી મારી શ્રણુ,
જાણો, તેમ તમે કરો, ના કહેનારૂં કૂણ
રાયે તેડું મોકલ્યુ, તેડાવ્યા ચડાગ,
રાત સમે લઘ નિમગે, આણો એનો કાળ
નિશાની લાવો નેત્રની, મનની આગ ઓલાય,
કોઈને નહિ જણાવશો, એમ ઉચર્યો રાય

ચોપાઈ

એવી કીધી છાની વાત, અરૂણ અસ્ત, અને થઈ રાત,
તેડાવ્યો ત્યા રાજકુમાર, પાસે પલીત ઉભા ચાર
એની સાથ તમો પરવરો, આયુધ સર્વે અહિયા ધરો,
પાળા પથ જાઓ તે સાથ, હવે ન ર પુછશો બીજી વાત
રાજાએ મન આણ્યો ગર્વ, તે કુવર મન સમજ્યો સર્વે.

દોહરા.

રાજકુવર વળતી વદે, હુ ગાજ્યો નહિ જાઉં,
જે કહો, તે હાજર કરૂં, લુણ તમા- ખાઉં.
લુણ હરામી જે કરે, વળિ વિશ્વાસી ઘાત,
મિત્રદ્રોહ વળિ જે કરે, દાગી જેની માત

પાપ પૃથ્વીમાં છે ઘણાં, કહીયે લાખ કરોડ;
નથી કોઈ ત્રિલોકમાં, લુણ હરામી જોડ.
તે માટે હું સંચરૂ, જ્યાં કહો તહાં, સુજાણ;
જો કહો, તો હાજર કરૂં, મુજ હાથે મુજ પ્રાણ.

ચોપાઈ.

આગી શીદ કરો છો વાત, જાઓ તમો ચંડાળો સાથ;
વળતી છોડીને હથિયાર, રણમાં ચાલ્યો રાજકુમાર.
પાચે જણ ચાલ્યા જેટલે, જઇ પ્રધાન મળ્યો એટલે;
નિશા એક પહોર ત્યાં ગઈ, કોશ એક પહોત્યા તે જઇ.

દોહરા.

કહે પ્રધાન પતીતને, લઈજાઓ છો વન;
રાજકુંવરિયે જે કહ્યાં, તે તમે શુણો વચન.
જો આ કામ કરો નહિ, કામ તમારૂં થાય;
કુંવરિયે કહ્યું છે, શુણો, ઉગારિ લેજો રાય.

ચોપાઈ

એવું કહીને પાછો ફર્યો, કુંવરિ પાસે તે પરવર્યો;
ચતુર બેઠી ચિંતા કરે, દુઃખ ઘણું દિલમાં તે ધરે.
એટલે ત્યાં આવ્યો પરધાન, બોલાવી દીધું ઘણું માન;
ખોળા ઉપર મેલ્યું શિશ, પ્રધાન ઉગારો આ દિશ;
માત તાત મોશાળ જ તમો, તમો થકી ઉગરિયે અમો.

દોહરા.

પ્રધાન કહે, પદ્માવતી, વેગે વાર ન થાય;
મખિને ધન દઈ મોકલો, તેડી લાવવા જાય.
પમાય કરીને પતીતની, બનની બાવટ બાગ્ય;
હું મંદિર જાણ માહરે, જન મોકલ તે જાગ્ય.
કાઢી મેલ તુજ કથને, કોઇ નગર મોઝાર;
રાજા જાણે જીવનો, તો મારે તે ઠાર.

એકાંતે દાસી તેડિયા, ગણિકા[1] ભણી પધે બેડિયા,
ચતુરા ગુણમ ચદ્રાવળી, દાસી જઇને તેને મળી
તમને તેડે પદ્માવતી, અરજ કર્યાનું કારણ નથી,
પઠિ દડાદ ગુણકા દડવડી, પદ્માવતીને ભોરે ચડી
શા મમે બાઇ તેડી આજ?, મુજ સરખુ કહી દીજે કાજ,
પદ્માવતી તવ લાગી પાગ, ઓનવ આજ અમારી આગ
આજ સકટ મારે અતિ ઘણુ, તેથી કામ પડ્યુ તમ તણુ,
ગજ કુવર મેં છાનો વર્યો, તાત અમારો ક્રોધે ભર્યો
દેહ તણુ છેદાવે શીશ, પતિત પાડવ્યા આણે દીશ,
વાર નથી લાગી એવડી, હમણા લઇ ગયા આ ઘડી
છાના ગયા ન જાણે કોય, આની પ્રધાને પ્રિછવ્યુ સોય,
તેને જઇ ઉગારો તમો, દીન થઇ બોલુ છુ અમો
રખે રાય નગરથી જાય, તેડી લાવો મોતો માય

દોહરા

વળતી ચદ્રાવળિ વદે, શામા તુ તજ શોક,
જો નર લાવુ રાયને સુકિત સર્વે ફોક
તેડી લાવુ તુજ કથને, રાખુ મારે ઘેર,
ખબર મદયા મોકને દાસીને શુભ પેર.
સાભળ તરુણી તુ વળી, જો નર લાવુ રાયે,
જો પતીત તેને હણે, તુ હણજે મુજ કાય
મનમા દુ ખ રખે ધરો, ગાઢો ઉર ઉચ્ચાર,
જાણો મહિપતિ મોલમા, નવ કરજે ગેંગાર

ચોપાઇ

એવુ કહિને ગુણુકા જાય, વેગે જઇ પોતી વનમાય,
પતીત દીઠા તેણે ચાર, આગળ ઉભો રાજકુમાર
ગુણુકા ત્યા જઇ ઉભી રહી પતીત આગળ વાણી કહી,
રાત સમે અહીં કેમ આવિયા, રાજકુવરને કેમ લાવિયા
રાજકુવરિને ચડી છે રીશ, તમો ચારના છેદે શીશ
રાજકુવર કેમ માર્યો જાય? અર્દ્ધાંગા જેની તે થાય

---

[1] ફક્ત ગાવાનો ધધો કરનારી સદગુણી

રાત સમો છે, મુખી દિવો, જે જોઈયે તે મુખથી લ્યો,
વળતી બોલ્યા તે ચડાળ, અમ શિર શાને ઘો છો આળ
કુતિભોજ બોલ્યો જે રાય, કેમ વચન તે મિથ્યા જાય?
લાગ્યુ પાપ અમોને બે પેર, કહો તો જાવા દઈયે ઘેર
ચૂળ કોપે જો તે દામ, લઈયે અમે તમારૂ નામ,
ત્યાર ગુણમ તે તો હશી, વાત એ મારે મન વશી
કુવર દેશ વિદેશે જશે, મહિપતિ શી રીતે જાણશે?
એહ વાતની શી ચિંતાય? જેમ તેમ કામ તમારૂ થાય
સોનાની મોહરો સૌ ચાર, વેંચી આપી તેણે હાર,
પતીત તો હઈડે હરખિયા, હેમગ્ગ્કા નયણે નિરખિયા
વળતી બોલ્યા મધુર વચન, મૃગમારી તેણુ લોચન

દોહરા

દામ ઉગારે દેહને, જો કોપ્યો હોય દૈવ
હુ બલિહારી ભિડા, સમર્થ તુજ મદૈવ

ચોપાઈ

પતીત શિખ મ.ગી પરવર્યા, નગર ભણી ચારે સચર્યા
જઈ રાજાને કહ્યા વચન, લાવ્યા તેહતણા લોચન
નૃપ કહે ક્યાઇ ન મરશો વાત, કરશો તો તમને કરૂ વાત,

એહ વાત એટલેથી રહી, પુષ્પસેનની શી ગત થઈ
વનમા ઉગર્યો રાજકુમાર, તવ ગુણમને કર્યો જુહાર,
અમો વિચરશુ દેશ વિદેશ, પુરમા તમે કરો જ પ્રવેશ
પદ્માવતિને કહેજો જઈ, લખ્યુ હતુ તે વાત જ થઈ

દોહરા.

ચદ્રાવળી રળતી વદે, શોક રૂદયનો ટાળ,
મુજ મેર આવો મહિપતી, વાચા મારી પાળ
ઉનો વા વાશો નહિ, લે નહિ કોઈ નામ,
પ્રીત ધરીને ગયવ્છ, આવો મારે ધામ
તમ પરદેશી પખિયા, વળી કોમળ તમ હાડ,
આવો મદિર માહરે, માનુ તમારો પાડ

ચોપાઇ.

પદ્માવતીશું પરણી હોડ,	લાવું પતિ પોચાડું કોડ,
માટે મારો કોલ ન જાય,	બીક તજી ચાલો ઘેર રાય
એવું શુણિ મુખ બોલ્યો વાણ,	સૂણ્ય ચંદ્રાવળિ ચતુર સુજાણ,
મારો તમે ઉગાર્યો જીવ,	તમો અમો વચે છે શીવ

દોહરા

મમ ખાઈ બે ચાલિયા,	આવ્યા પુર મોઝાર,
જળ હળ જ્યોત ઝળકી રહી,	ગુણકા કેરે દ્વાર
દાસિ દામ તેને ઘણા,	થઈ રહ્યો ગગાટ,
સુંદર આસન બેસવા,	હેમ હિંડોળા ખાટ
પ્રવેશ નહિ ત્યા પુરુષનો,	દીરો લીલા વિનાસ,
ખાઓ પીઓ દિન નિર્ગમો,	રહો અમારી પાસ
શાક પાક ઘૃત નવનવા,	પાન સોપારી તેલ,
ખાટ તળાઈ ઓશિસા,	થઈ રહી રંગ રેલ
પદ્માવતીએ પાઠવી,	દાસી જોવા એક,
પતિ આવ્યો કે આવશે,	જુઓ કરી વિવેક
દાસી ત્યાથી સચરી,	જ્યા ગુણકાનો વાસ,
રાજા દીઠે રીઝમા,	પોતી મનની આશ
ચંદ્રાવળી વળતી વદે,	જુવતી જનદી જાય,
મહીપતિ છે મુજ મહોલમાં,	વધામણી તું ખાય.
દાસિ દોડની ત્યા ગઈ,	સુણો બાઈ કહું વાત,
રાજા આવ્યો મહોલમા,	મે દીઠો સાક્ષાત
મુક્તાહાર હીરે જડ્યો,	જળ હળ જ્યોત અપાર,
ત્યથી આપ્યો કાઢિને,	ન્યાલ કરી તે નાર
બાવટ ભાગી દાસિની,	બહુવિધ દિધું માન,
મહોચ્છવ કીધો મોલમા,	દઇ જાચકને દાન
શણગાર સોળે મોક યા.	ચંદ્રાવળીને ઘેર,
તુજ પ્રતાપથી ઉગર્યો,	રાખે રૂડી પેર
ચરણા ચોળી શોભતા,	નારી કુંજર ચીર,
તુજથી અદકુ કોઈ નહિ,	બાવી નણદી વીર

ચોપાઇ.

એમ કરતાં વીતા બહુ દન, માન્યું રાજકુંવરનું મન;
ચંદ્રાવળીના મંદિરમાંય, સભા ઈંદ્રના સરખી થાય.
ચંદ્રાવળિયે છાની કીધ, નામ ઠામ પૂછીને લીધ;
એ વાત અહિંયાથી રહી, પદ્માવતીની શી ગત થઇ.
પદ્માવતીની જ્યાં છે માત, કુંતીભોજ ત્યાં જઈ કહે વાત.
શિખામણ કુંવરિને દિયો, સમજાવીને પાસે લિયો.
આજ સુણી મેં વિપરિત વાત, તે સાચી માની સાક્ષાત;
ગોરે મંદિર તજ્યું તે તણું, પ્રતિહારે પણ જાણ્યું ઘણું
ત્રિજે જોઈ આવ્યો પરધાન, તેણે સંભળાવ્યું મુજ કાન,
ચોથો હું જોઇ આવ્યો દ્રષ્ટ, કાયા નિરખિ પામ્યો કષ્ટ
જાયસ કજુ ધરવુંતું નહિ, તે સુણી ચિંતા મુજને થઇ,
મેં મોટો કીધો ઉત્પાત, રાજકુંવરની કીધી ઘાત
અતિ અલૌકિક એનું રૂપ, એ માટે મેં માર્યો ભૂપ,
સઘળું રાણી સાંભળી રહી, પછિ બોલવા તતપર થઇ
મારિ કુંવરિ એવી ન હોય, જુઠ તમે બોલો છો સોય;
નથિ મુજ બેટીનો કાંઈ વાંક, શા માટે માર્યો નરરાંક
શરણે આવ્યો રાજકુમાર, વણ અપરાધે માર્યો ઠાર,
કોઈ નગરથી આવ્યો ઘેર, વડા સાથે બંધાશે વેર.
રાય કહે મેં સઘળું લહ્યું, માનો સાચું મારૂં કહ્યું;
કુંવરિને મોલે જઇએ આજ, દો શિખામણ તો રહે લાજ.
એવું વચન કહી ગયો રાય, કુંવરિ પાસે માતા જાય;
ચાંપી કુંવરિ રૂદયા સાથ, ગુઝ કરવાને બેઠી માત

દોહરા.

માતા બોલી માન દઈ કેવી ખબર છે તુજ,
મરવા કારણ આવિ હું, સાચું કહે તું મુજ.
પદ્માવતી થઇ ગળગળી, આંખે આંસુધાર;
શા માટે હું અવતરી, ધિક ધિક મુજ અવતાર.
માર્યો રૂડો મહિપતી, બેહુ મોહુ પાપ,
મુજ માટે હત્યા કરી, મૂરખ મારો બાપ.

વળતી બોલી માવડી,　　　　માનકી પુત્રી સુજાણ,
કરતા ધાર્યું ઇશ્વરે,　　　　નિપજે એજ પ્રમાણ.
ખાઓ પીઓ દિન નિર્ગમો　　તમો મેયરો સાથ,
શિખામણ દઇને વળી,　　　મંદિર આવી માત.

ચોપાઇ.

શિખામણ દઇને ગઈ માય　　રાણીને જઇ પૂછે રાય;
કહો પુત્રિનુ કેવુ રૂપ,　　　ફિકરી થઇને પૂછે ભૂપ
રાણી કહે, રાજજી સુણો　　બુડી વાત મુખ શાને ભણો;
જેવી તેવી પણ બેટી થાય,　તેડે ઘેર પરણાવો રાય.
રાય ગયો સાંભળીને વાત,　તેડાવ્યા ગરત મેં સાત,
કુવરિને મોકલે મંચરો,　　રાત દિવસ ત્યાં ચોકી કરો
પુરૂષ નામ આવે નઇ વાર　તણુ પૂછે દરવાને તે દ્વાર,
શીખ લઈ રાવત પરવર્યો,　કુવરિને મોકલે સચર્યો
રાત દિવસ ત્યાં રક્ષા કરે,　મહોલ ફરતી ચોકી ફરે,
પછિ રાયે તેડ્યો પ્રતિહાર　હવે ચુકીશ તો ખાઇશ માર
એક ગુનો મેં બખશ્યો મહી,　બીજો ગુનો તો બખસુ નહીં,
કપટ હોય તે કરજો જતન,　નિકર તારો ખોઇશ પ્રાણ
એવી સાચવી રાખો બાળ,　માથે જેમ ન બેસે આળ,
એમ કરતા દિન ઝાઝા ગયા　આઠ માસ ગુણિકા ઘેર રહ્યા.
રૂદયામા રાણી સાભરે,　　　હાસ વિનોદ હઇયામા હરે,
રાણીને નવ ભાવે અન્ન,　　રાજકુવરશુ માન્યુ મન

દોહરા

એક સમે મળીને સભા,　　　કુંતીભોજ જે રાય,
પંડિત મેહ્યા પાચ મે,　　　જોશિ જોશ પુછાય
ક્યાં આ કન્યા દીજિયે,　　જુઓ પ્રશ્ન વિચાર,
સેહ્યું હોય જે રાયથી,　　ત્યા પરણાવુ કુમાર
પંડિત રાણી ઓચર્યાં,　　એક કરોને કામ,
મળતા વરેક જોઇએ,　　　ટપો વરકન્યા નામ
ચપક દેશથી તે સમે,　　　આવી ગુણિકા નાર,
ભર જોબન વર્ષ સોળમા,　વિચરી રાજદ્વાર

શત ગાંધર્વ સાથે પળે, આહુલી સૌ સાત,
રૂપ સ્વરૂપે આગળી, સંગીતમાં વિખ્યાત.
દીધું માન મહીપતિ, વિસ્મય થઈ મનમાય,
મહિપતિ રીઝ્યો મન વિષે, ચિત્રલેખ સૌ થાય
ત્યાં પ્રધાન પંડિત મળ્યા, રાણા ને વળિ રાય;
વાજાં અર્વે સાધિયાં, આનંદ ઉર ન સમાય
વાજે વેણુ વાંસળી, મોરલી ને સાજ,
તાળ કાંગી ને તંબુરો, જંત્રો અને પખાજ
નગર લોક જોવા મળ્યા, કરે નવકા નાચ,
એ અવસર શોભે સભા, સુરપતિ જેવી સાચ
રાજા જોઈ રીઝ્યો ઘણું, આપ્યો ભલો પસાય,
આભૂષણ ને પાવખી, સુવર્ણ નેપુર પાય.
સલામ કરિને શિર ધરી, રામા ઊભી રહેય,
એક માસ અહિયાં રહે, રાજા મુખે કહેય
નારી નીચુ જોઈ રહી, વળિ ધુણાવ્યું શીશ
તે દેખી આંખો પડ્યો, ચડી રાયને રીશ.
ગુણિકાને રાજા કહે, સાંભળ ચતુર સુજાણ,
સાચું કહે મુજ આગળે, તુજને મરી આણ.
પ્રેમદા કહે નવ પૂછશો, પૂછે થશે અનર્થ;
દુઃખ થાશે મન અતિ ઘણું, વળિ કોપશો વ્યર્થ
ભૂપતિ કહે શુણ ભામની, તાન તણો એ કોલ,
જે હોય તે ભાખશું શુનો, સત્ય હોય તે બોલ્ય.
રામા કહે શુણ રાયજી, દુઃખ લાગો કે સુખ,
ચતુર ન દીઠો કોઈને, માટે મરડ્યું મુખ.
મહિપતિ કહે શુણ માનની, જોયા કેટલા દેશ,
ચતુર શિરોમણિ સર્વથી, નિરખ્યો કિયો નરેશ
રાજા પ્રત્યે તે પછિ, વનિતા બોલિ વાણ,
ચતુર શિરોમણિ રવનું, સાંભળ કહું વખાણ
સોરઠ દીઠો સામટો, મારૂ ને મેવાડ,
નરપતિ નિરખ્યા અતિ ઘણા, જેનાં કોમળ હાડ

સાગર તટ ચંપાવતી, ચંપકસેન રાજન;
બત્રિશ લક્ષણ આગળો, પુંપસેન એક તન.
રૂપ અનુપમ એહનુ, ગણે સકલ વિવેક,
નર સઘળા મેં નિરખિયા, આવ્યો દૃષ્ટે એક.
રાજા મન રીઝયો ઘણુ, ગોત્યા મનના કોડ;
કુંવરિ આપુ એહને, જુગતે જુક્તિ જોડ.
પદ્મણી પુત્રી માહરી, બત્રિશ લક્ષણો એહ;
પરણાવુ જે પ્રીતશુ, દુરે મુકે મેહ

ચોપાઇ

બે દિન તે ત્યા ગુણિકા રહી, શિખ માગીને નારગ વહી,
રાજાયે તેડાવ્યા ભાટ, ચંપાવતીની ઝાલે વાટ.
વેગે જાઓ ચંપક ભણી, કહે જે કુતલપુર ધણી,
તેને પુત્રી પદ્મ રતી, રૂપ અનુપમ છે તે અતી.
વિવા અર્થે મોકલ્યા પ ન, પુષ્પસેનને દેવુ દાન,
કામ સિદ્ધ કરીને આવજો, સાથે જાન તેડી લાવજો.
એ રીતે ઉચરેછે રાય, ચદ્રાવળી આવી વળી ત્યાય;
કુતિભોજે જે જે કહ્યુ તે ચંદ્રાવળીયે શુણિ લહ્યુ
એ રીતે બોલ્યો જે રાય, ચદ્રાવળીને હરખ ન માય;
મેં રાખ્યો છે પુંપક રાય, સફળ મનોરથ પુન થાય
ભાટ વાટ ચાલે જેટલે, ચદ્રાવળી મોચી તેટલે

દોહરા

ગુણકા કહે, શુણ રાયજી, કુતિભોજ સુજાણ;
પુષ્પસેન અહિં પાઠવુ, શુ દેશો મુજ લાણ.
દુત મોકલવા નવ પડે, દિન ઝાઝા નવ થાય;
તેડાવુ હૂં પાધરો, શુ દેશો મુજ રાય.

ચોપાઈ

રાજા કહે, સાભળ તુ નાર, માગો, તે આપુ આ વાર,
તત્પર થઇને જાઓ તમો, જે કેશો, તે દેશુ અમો
ચદ્રાવળી કહે તે વાર, પુષ્પકરાય હતો આ ઠાર;
રાખ્યો હતો તમે જે રાય, તે તો પુષ્પસેન કહેવાય.

તાતવચનથી તે વન ગયો, નગર આપણે આવી રહ્યો;
હવણાં કહી ગયો શે કાજ, તે તો તમે જાણો મહારાજ

દોહરા.

રાજા કહે પ્રધાનને, માહી ઉપની મત્ત;
વણ સમજે મેં મારિયો, ગજકુવર ભૂપત્ત
કાં તો વિષ ખાઇ મરૂં, કાં કરૂં આતમઘાત,
જમાઈ હણ્યો મેં જુગતશું. અઘટિત કીધી વાત
વરુચિ કહે શીં દુઃખ ધરો, શિદ આણો ચિંતાય;
ઘો વાચક ચંદ્રાવળી, પેદા કરશે રાય
શુચિકા કહે માનું નહિ, ગજાનો વિશ્વાસ;
કોલ દિજીએ તાતનો, તો લાવું તમ પાસ
રાય સ્નેહિ માને નહીં, જો સોંપી દે પ્રાણ;
મઈ મોની ને સર્પની, માને પ્રીત અજાણ
સિંહ અહી ને છત્રધર, માને મિત્ર અજાણ;
જો ત્રુટે તો ગુણ કરે, રૂઠે તો લે પ્રાણ

ચોપાઇ

નરપતિ કહે, સાંભળ તું નાર, અમ શિર એવડો નવ દે ભાર,
કોલ આરો જો રીસ જ ધરૂં, જે માગે, તે હાજર કરૂં

દોહરા.

શુચિકા કહે, નૃપ સાંભળો, વાચક રૂડી પેર,
ચંપક કેરા એટડો, મેં રાખ્યો છે ઘેર.
પ્રધાન પ્રતાપે ઉગર્યા, આયુષ્ય એનુ હોય,
મોસે રાખ્યો માહરે, જેમ ન જાણે કોય
શાલ આપી સો લક્ષની, ગુણકાને દઇ માન,
ગયો કુંવરને તેડવા, કુતિભોજ રાજાન
કર્યાં પ્રણામ પ્રધાનને, ધન ચતુરાઇ આજ,
મુજ શિર હત્યા ઊતરી, રાખી મારી લાજ.
એક વિપ્ર ને વાણિયો, વળી નદી નહી ગામ,
રાજા કહે શુણ સુંદરિ, તે ગોઝારો ઠામ.

ઓચ્છવ કીધો અતિ ઘણો, મળિયા રાણા રાય;
પ્રધાન પાયે ચાલીને, કુંવર કને તે જાય.
નગર પડો વજડાવિયો, ગડગડિયાં નિશાણ;
રાજા ચાલ્યો તેડવા, જાચક કરે વખાણ.
પુષ્પસેન પાસે જઈ, પુરપતિ લાગ્યો પાય;
અમ ઊપરે દયા કરો, કીધો છે અન્યાય.
ઉઠી આલિંગન કર્યું, રથે બેશીને જાય;
કહે શામળ, શું વર્ણવું, અદ્ભુત એ શોભાય.
મહેલ પધાર્યા મલપતા, કુવરિને થયું જાણ,
મનમાં હરખી માનની, ઉગ્યો કનકનો ભાણ.
સુરત જોઇ સુખ ઉપન્યું, પદ્માવતિની માય;
રસબસ થઇ રહી રંગમાં, હઇડે હરખ ન માય.
કનક થાળ હીરે જડ્યા, મુક્યા શુભ આસન;
જોડે બેશી જુગત શું, કર્યું રાય ભોજન.
લવિંગ સોપારિ એલચી, બિડા માહિ બરાસ;
આરોગ્યાં આનંદશું, પોતી મનની આશ

ચોપાઈ.

વળતી રાજા બોલ્યો વાણ, સુણજ્યે પુષ્પક ચતુર સુજાણ;
બાળાપણુમાં બાળે વેશ, નિકળ્યા કેમ તમે પરદેશ.
શા માટે તમે છાંડ્યો દેશ, મુજને માંડી કહો નરેશ,
વળતો બોલ્યો પુષ્પક રાય, માંડીને બધી કહી કથાય.
ચપાવતી નગરિનો રાય, ચંપકસેન તાત મુજ થાય;
સિંહ કેડે સેના પરવરી, મારે તાતે પ્રતિજ્ઞા કરી
જો નહિ આવે રણમોઝાર, તેને હું તો મારૂં ઠાર;
સઉ લોકો સધાતે થયા, કર્મસંજોગ અમો રહી ગયા.
મુજને હણતાં જાણ્યો દોષ, તાને વન કાડ્યો કરી રોષ,
તેથી અહિંયાં આવ્યા અમો, પછિ થયુ, તે જાણો તમો
જામાતાનું સુણિ વચન, હર્ખ્યો કુતીભોજ રાજન;
પંડિત પ્રધાનને કહે ગજ, કરો હવે વિવાનું કાજ.

દોહરા.

પુત્રીને જઈ કહે પિતા, કરિને અતિશે ક્રોધ;
વણુ પરણે દંપતિ થયાં, કિધો ધર્મ વિરોધ.
પદ્માવતિયે ગોરને, તેડિ પુરાવી સાખ;
ગોર કહે અન્યાય નથી. રાજા રીસ ન રાખ.
જેમ ઓખાનું નારદે, કર્યું સંક્ષેપે લગ્ન;
વિધિવત પછિ બાણાસુરે. કર્યું લગ્ન થઈ મગ્ન.
મેં પણ સંક્ષેપે કિયા, કરિ પરણાવી એમ;
વિધિવત હવે વિવા કરી, પરણાવો તમે તેમ.
તહાં લગન લેવરાવિયાં, પોત્યા મનના કોડ;
કહે શામળ. શું વર્ણવું, જુગતે જુક્તિ જોડ.

ચોપાઈ.

રાજાયે કરી નગર શોભાય, આણુ ફેરવીને પુરમાંય;
અજવાળિયાં મહોલ માળિયાં, શણગારિયાં ગોખ જાળિયાં.
ઘેર ઘેર ગાયે મંગળ સહુ, રાજાયે ધન ખરચ્યું બહુ;
ભાટ ચારણો માગણહાર, બ્રાહ્મણનો નવ લહિયે પાર.
પ્રધાન સઉ ઉતારે કરે, નગર બધું ત્યાં ભોજન કરે.

દોહરા.

પીઠી ચોળી પદ્મણી, કનક કચોળા માંય;
કસ્તુરિ લેપન કરી, સુગધી જળથી નાય.
એક સુગંધ શરીરનો, બીજો પુષ્પનો હોય;
ભમરા ગુંજારવ કરે. દેખીને મન મોય

ચોપાઈ.

પીઠી ચોળી રાય શરીર, મંજન કીધું નિર્મળ નીર;
વર રાજા વરઘોડે ચડ્યા, દુંદુભિયે ડંકા ગડગડ્યા.
વાગે ઢોલ નિશાને ઘાય, સૌના મનમાં હરખ ન માય;
ગજ તુરંગ તણી બહુ લાર, તે ઉપર બેઠા અસ્વાર.
તોરણ આવ્યો પુષ્પ કુમાર, સાસુયે પોંખ્યો તે વાર; ?

દોહરા.

કર્યું મનોહર માયરૂં, ચોરીના થંભ ચાર;
પધરાવી ત્યાં પદ્મણી, વર્ત્યાં જે જે કાર.
વાજાં વાગે અતિ ઘણાં, ગુણિજન ત્યાં ગુણ ગાય;
પરણેછે પદ્માવતી, જોડે પુષ્પક રાય.
હાથ મેળાવ્યો હેતશું, દીધું કન્યાદાન;
હાથી ઘોડા આપિયા, દઇને મોટું માન.
મંગળ ફેરા ત્યાં ફર્યા, આરોગ્યા કંસાર;
મંગળ ગાએ માનની, હરખ્યા શ્રી ભર્થાર

પ્રશ્ન.

પેહેલું મંગળ વર્તતાં, વનિતા બોલિ વાણ;
રાતિ વસ્તુ વખાણિયે, તમો છો ચતુર સુજાણ.

ઉત્તર.

ગતિ પાની પગતણી, રાતા અધર પ્રવાળ,
રાતો રંગ મજીઠનો, ચુક નાસા પણ લાલ

પ્રશ્ન.

શામ નીલ ને પીત વળી, વસ્તુ શ્વેત વખાણ,
કહો એટલું કથજી, જો છો ચતુર સુજાણ

ઉત્તર.

શ્યામ તો કીકી આખ્યની, શામ ભમર શુભ ભાગ,
શામ તો અંજન આંજીયુ, શામ તો વેણિ નાગ.
લીલી પહેરી કંચુકી, નીલ કમળનું ફુલ;
નીલું કંકણ ચૂડલે, નીલુ ત્રાજુ અમુલ્ય
પીળું સુવર્ણ શોભતુ, પીળી કેસર આડ,
પીળાં પટકુળ પેરિયા, જોતા મોહ પમાડ.
શ્વેત નેણ છે શોભિતા, શ્વેત શશિ સમ મુખ;
શ્વેત હાર મોતિતણા, જોતા ભાગે ભૂખ.

પ્રશ્ન.

બાંધ્યા તાંતણે સાત નર, એવા નર મળી ચાર,
એહ બતાવો રાયજી, થઈ તેની એક નાર

ઉત્તર.

પુષ્પક બોલ્યો પ્રીતથી, તમે જુઓ આ ઠામ,
પુછો છો જે પ્રેમથી, ચોરી એવું નામ
સત્ય કહો છો રાયજી, હું હરખી મન આજ,
વિઘન જજો સઉ તમતણા, અવિચળ તપજો રાજ
ચાર વેદની ધુન થઇ, આશિર્વચન ભણ્યાય,
આજ્ઞા માગી ગોરની, ઉઠ્યા વરકન્યાય
ગોત્રજ પાસે આવિયાં, રમવા પાસા સાર,
ત્યા જીત્યા પદ્માવતી, હાર્યા રાજકુમાર
ત્યા કૌતક વિધ વિધ કરે, રાયને હર્ષ ન માય,
મીંઢલ છેડા છોડિયા, ગુરૂને લાગ્યા પાય
મંદિરમા રહી માનની, ગયો સભામા રાય,
કહે શામળ, શુ વર્ણવુ, રાજકુવર કન્યાય
ઉત્તમ આસન ઉપરે, બેઠો રાજકુમાર,
બંદિજન જશ વર્ણવે, હરખ્યા લોક અપાર

ચોપાઈ

વર કન્યાના પહોચ્યા કોડ, જુગતે જુગતી મળિ છે જોડ,
રાજારાણી રંગે રમે, કરે વિનોદ જે મનમા ગમે
વળી સસરાની સાથે રાય, મૃગયા રમવા કારણ જાય,
એમ કરતાં દિન ઝાઝા ગયા, ત્યારે રાય ચિંતાતુર થયા
સાભરીયા ત્યા મા ને બાપ, તનમા અતિશે ઉપજ્યો તાપ,
પિતા સાભરે વારવાર, આખે આવે આસુધાર
માતા સાભરે પુષ્પાવતી, આણ્યો શોક હૈઅમા અતી,
સુલોચના સભારી મન, હૈડુ ફાટે કરે રૂદન
જે પરણી મુકી તે ઠાર, તેહ સાભરે વારવાર
ઘર મુકીને સાથી વહ્યો, વરસ અગીઆર પુરા થઈ ગયા
સુલોચનાનું વચન સાભર્યું, બાર વરસ વીત્યા પછી મરૂં
જો મરશે, તો હત્યા થાય, અવતાર એનો એળે જાય
એમ કહી મુકયો નિશ્વાસ, પદ્માવતી તવ આવી પાસ,
રામાયે દીઠુ ત્યા મુખ, દીલગીર જોઇને પામી દુખ

પાય નમીને ઉભી રહી, શામાટે ચિંતા ચિત થઈ,
ગયે વાત વર્ણવી કહી, જેટલી વાર્તા આગળ થઈ
મુજને મોટી તે ચિંતાય, નાર મરે તો હત્યા થાય,
વણ તેઓ અહીંથી જો જાઉં, તરણા તુલ્યે હલકો થાઉં
એવી વાત કરે જેટલે, ચક્રાવળી આવી તેટલે,
વળની ગુણમ બોલી વાણ બોલો સાચું ચતુર સુજાણ
ગે કારણે તમે દુખ ધરો? મુજ આગળ સાચુ ઓચરો,
આપ વીતી જે વાતા થઇ, ગુણુકા આગળ માંડી કહી
ગુણકા કહે ત્યા જાશુ અમો, ચિંતા મનની ટાળો તમો,
રાજા કહે, જે જે જે ગામ, અમારૂં ત્યા જૈ લેજો નામ
પુરની ચરચા જો જો સોય, ત્યા અમને સંભારે કોય,
જધિને ત્યા ચેતાવો રાય, ચાર હત્યા શીર પર નવ થાય
માત તાતને ત્રીજી નાર, ચોથો મારો જીવ ઉગાર,
ગુણકા ત્યાથી વાટે થઈ, ખટ માસે ચપક પુર ગઇ
નગર પડો વાજે તે દીમ, ગુણકાએ જે નાખ્યું શીશ,
પ્રધાન બોલ્યો ગુણકા સાથ, નાટકની નવ કરશો ગાથ
રાજાને મન દુખ છે ઘણું, માટે નૃત ન જુવે તમતણુ,
ત્યારે ગુણકા બોલી વાત, શું દુખ છે રાજાને, ભ્રાત?

દોહરા.

ત્યારે પ્રધાન બોલિયો, સાંભળતું ગુણકાય
પુષ્પસેન એક બેટડો, કાઢયો છે વનમાંય.
વરસ એકાદશ વહિ ગયા, ઉપર થયા ખટ માસ,
તે કુંવર આવ્યો નહીં, માટે મન ઉદાસ
પુરૂં વરસ થયા પછી, નારી તજશે પ્રાણ,
વાત ચાલશે વિશ્વમા, હસતું ને વળી હાણ
માતાએ અનજળ તજ્યું, તાત ત્યાગશે દેહ,
જોતા વાટ ન આવિયો, જેમ બપૈયો મેહ
ગુણમ કહે શીદ દુખ ધરે, મુજને આપે લહાણ,
અહિં આણીને આપશ, ચતુરા ચતુર સુજાણ

વારો એની માતને, વારો એની નાર,
માસ છ પહેલા મોકલ્યું, પુષ્પક રાજકુમાર
નૃપને આનંદ ઉપન્યો, કીધો બહુ પસાય,
પછી હું આપીશ પારખી, જે મન ચિંતા જાય
ખબર સુણી આ મોહલમા, ગુણકાને લઈ જાય,
પુછે રાણી પ્રીતથી, કહો કુંવર છે ક્યાય
કુતલપુર રળીઆમણું, કુંતીભોજ રાજન,
બેની પરણો તેહની, પુષ્પસેન તસ તન
ત્યા ગુણકાને આપિયા, મોતીકેરા હાર,
ન્યાન કરી ચંદ્રાવળી, આપ્યા ગજ તોખાર
નાસી એવું સાભળી, ત્યાથી ચાલી જાય,
સુલોચના જે પત્નની, પાસ રંધામણી ખાય
આવી કુશળતા કથની, ચિંતા મનની મેન,
સુણુતા આનંદ ઉપન્યો ચઈ રહી રંગ રેન
પ્રેમે જઈને પત્નની, નમી સાસુને પાય,
વાત કહો ગુણકાતણી, મુજને આનંદ થાય
સુલોચનાએ કચવો, હીરાજડીત અપાર,
આપ્યો ગુણકાને વળી, આપ્યા શુભ શણગાર
ગુણકા સાથે મોકલ્યો ગુણસાગર પરધાન,
તેડી વેહેલા આવજો, એમ બોલ્યો રાજાન
કહેજો કુંતિભોજને, અમો તણો જુહાર,
જેમ તેમ તેડી લાવજો, વેલો રાજકુમાર
નળતી પ્રધાન સાચર્યો શત સહસ્ત્ર લઈ દાસ,
બે માસે પોહ્યા જઈ, કુંતિભોજને વાસ
નગર સમીપે આવિયા, ગડગડીયા નીશાન,
રાજા બેઠો તો તહા, ગુણકાએ કર્યું જાણ

ચોપાઈ

ચંદ્રાવળી ગુણકા ગઈ તહા, કુંતિભોજ બેઠો છે જહા,
પાસે બેઠો પુષ્પકરાય, ગુણકા તહા રંધામણી ખાય

આવ્યો ચંપક તણો પ્રધાન,	તેડી લાવો દઇને માન,
પ્રધાન સાથે પુષ્પકરાય,	ગુણસાગરના સામો જાય.
ઢોલ દદામા વાજે બહુ,	આવ્યો પ્રધાન હર્ષ્યાં સહુ,
પુષ્પસેન મંત્રીને મળ્યો,	તાપ તેહના તનનો ટળ્યો,
સૌને મળિયા પુષ્પ નરેશ,	વગતી પુરમાં કર્યો પ્રવેશ,
રાજ સભામાં વેગે જાય,	કુતીભોજ ત્યાં ઉભો થાય.
મળી હળી આસન બેઠાય,	કુશળ વાર્તા પુછે રાય;
પછી સુંદર નીપજાવ્યા પાક,	રસોઇ કરી સુંદર શાક,
કરી ભોજન કીધો મુખવાસ,	કુતિભોજની પોગી આશ

દોહરા.

ગુણસાગર કહે રાયને,	અમને કરો વિદાય,
એક ઘડી રેવું નહિ,	ક્ષણ વર્ષ સમ થાય
પુષ્પસેન પદ્માવતી,	મોકલો મારી સાથ,
ફરી ફરી ના પુછશો,	અમને બીજી ગાથ
તાને ભોજન ત્યાગિયું	નાએ તજીયું અન્ન,
દીન થોડે દેખે નહિ,	તજશે નારી તન
બીજી વાત કશો નહિ,	જે કરશો, ન જુઠ,
આસરવાગે સજ કરો,	રાય આ ઘડી ઉઠ
ત્યારે રાયે તતક્ષણે,	તેડ્યા વણિક સોનાર,
વસ્ત્ર ઘરાણા નજ કર્યા,	કહેતા નાવે પાર.
ચીર ખીરોદક દોરિયા,	મલિયા મોંઘી ભાત,
સાડી જરકશીની સહી,	જેની ઉત્તમ જાત
ત્રણસો રથ શણગારિયા,	સહસ્ત્ર દાસી દામ,
દશ સહસ્ત્ર દઇ અશ્વ ને,	ઉંટો શત પચાશ
ગજ મોટા શણગારીઆ,	મદ ઝરતા મછરાળ,
બખતર ટોપ ધરી શીરે,–	બેશ વીર વિકરાળ
બહુ પસાય દીન રીઝિને,	આપ્યા તેણે દાર,
કહે શામળ, શું વર્ણવું,	કહેતા નાવે પાર.
પ્રાત કાલે પદ્મની,	માને લાગી પાય,
માતા આપો આગના,	અમને કરો વિદાય

નેણેથી આંસુ પડ્યાં, દુર્જનવિણ રહ્યું ન જાય;
સુખ દુખ કહેશે કોણને ? એ મોટી ચિંતાય.
માને વાલી બેટડી, સૌથી હોય વિશેષ;
પુત્રીને જનની કહે, દુખ ન ધરશો લેશ.
શીખ માગી લઈ સર્વની, લઇને સઘળો સાજ;
રથમાં બેઠી શીઘ્ર થઇ, સરિયાં સઘળાં કાજ.
પુષ્પક હય ઉપર ચડ્યો, બાંધ્યાં કશી હથીઆર,
સસરાને શીર નામિયું, સૌને કર્યો જુહાર.
ચંદ્રાવળી ચરણે નમી, રાયે આપી લાણ;
હસ્તી આપ્યો હેતથી, વળી આપ્યા કેકાણ.
નગર થકી તે નીસર્યો, સર્વે વળાવા જાય;
ચરણે નમીઓ રાયને, મળ્યા કંઈક રાણાય.

ચોપાઇ.

પ્રણામ કરીને પાછા વળ્યા, પુષ્પસેન તો પંથે પળ્યા;
ઢોલ શબ્દ થાયે અતિ ઘણા, મોટા લશ્કરમાં નહિ મણા.
એક દેશથી બીજે જાય, પડે નીશા ત્યાં વાસો થાય;
કંઇકિ દીવસ તો વાટે થયા, અઘોર વનમાં વાસો રહ્યા.
કર્યાં ઉતારા તેણે ઠામ, સૌ લાગ્યા પોત ને કામ;
રથથી ત્યાં રાણી આખડી, અવની ઉપર આવી પડી.
સખી સરવ આવી વિંટાય, હાહાકાર શુણ્યો તે રાય;
નવ બોલે નેત્રે નવ જુવે, દુખ પોકાર કરીને રૂવે.
રાજાજી ડેરામાં ગયો, જોઇ રાણીને દુખીયો થયો;
એમ દીવસ ત્રણ્ય વાટે ગયા, રાજા દિલમાં દુખિયા થયા.
વનમાં સ્ત્રીની થાશે હાણ, ઘેર સુલોચના તજશે પ્રાણ;
એવું કહી મનડામાં બળે, ત્યાં જક્ષણી તે સામી મળે.
કુંવરે તેણીને કહી ગુજ, કોલ દીધોછે મારે ભુજ;
આ દુખથી બીજું શું લહું, સ્ત્રીનું દુઃખ જાયે નહિ કહ્યું.
નવ ખાયે નવ પીયે નીર, તે દુખ સાલે મુજ શરીર;
જક્ષણિયે ઉપાય જ કર્યો, રોગ રાણીના તનનો હર્યો.

ત્રણુ દીવસે ભોજન ત્યાં કર્યું, ભૂપતિનું મન હરખે ભર્યું;
વળતી ત્યાંથી થયા વિદાય, ચંપકપુરની વાટે જાય.
નગરલોક સૌ કરે ઉચાટ, પુષ્પસેનની દેખે વાટ,
વર્ષ થવાનાં પુરાં બાર, તેમાં છે ઓછા દિન ચાર.

દોહરા.

નેનકમળની દીકરી, સુલોચના જે નાર,
વેગે ચાલી સાસરે, સૌને કર્યાં જુહાર.
સસરા આપો આગના, પાડુ મુજ શરીર;
વરસ બાર વીતી ગયા, નાવ્યો નણુદી વીર.
સાસુને સાચુ કહ્યુ, પાડુ મારો દેહ;
વાટ જોઈ નવ આવિયો, માસુ જાયો જેહ.
કોલ દીધો તો કરવિષે, તે મિથ્યા થઈ વાત,
તન ન તજું જો માહરૂં, લાજે માગે તાત
એવું મન ન લાવીએ, કહે સાસુ તે વાર,
બાર વરસમાં તો હજી, છે ઓછા દિન ચાર.
ઘડી એકમાં શું નિપજે, સાહ્ય કરે ભગવાન;
વહુને વારી રાખિયા, કથન શુણાવી કાન.

ચોપાઈ.

નમજાવીને રાખી નાર, ગયા પછી દુખના દિન ચાર,
બીજે દીવસ પડી જ્યા રાત, પુષ્પક આવ્યો સેના સાથ
નગર વિષે આવીને અડે, નીશાન વાગે ને ગડગડે;
ધામણી ત્યાં દશ દિશ જાય, વધામણિ વધામણિયા ખાય
ચપક નૃપ બેઠો જે હાર, આવી ભાટ બોલ્યો તે વાર,
રાજકુંવર આવ્યા પુર બાર, સુણતાં હરખ્યો રાય અપાર.

દોહરા.

આસનથી નૃપ ઉઠિયો, હરખ ન હઈયે માય,
પડો વજડાવ્યો પુર વિષે, રાજા સામો જાય.
આગળ મા પુષ્પાવતી, સાહેલી સૌ ચાર,
પાછળથી સુલોચના, વિચરી તેણી વાર

તે પાછળ પૃથ્વીપતી,   એના અપરમ પાર,
તે પાછળ વેતાળિયો,   સમરો જે નિરધાર
મઉ આગળથી પરવર્યાં,   ગુણસાગરનો તન,
તે જઈ પુરપને મળ્યો,   માન્યુ એનું મન.
માત પિતા જઈને મળ્યા,   પુત્ર પ્રણમિયો પાય,
વચન હતુ મુજ તાતનું,   પાળ્યુ તમો પસાય
સ્ત્રીને મળિયા માનમા,   પોતી મનની આશ,
આસુને મેળો થયો,   હરખ્યાં દાસિ દાસ
સસરા કેરા હાથમા,   સુવર્ણું કેરી થાળ,
મોના પુષ્પ વધાવિયા,   ઉરમા આણી વહાલ
બાથ ભીડીને ભેટિયા,   નર મઉ આણી નેહ,
શીતળ મન મઉના થયા,   અમૃત વુઠયા મેહ
સુદર મહેલ સોહામણો,   જોતા પોત્યા કોડ
પદ્માવતી ઉતારિયા   સુલોચનાની જોડ
માસુને પાયે નમી,   પદ્માવતી તજી ગર્વ,
વહુવર પુત્ર ઘણા હજો,   સુખમા રહેજો સર્વ
પદ્માવતીના મહેલમા,   સુલોચના પછિ જાય,
આદર કીધો અતિ ઘણો,   આપ્યા બહુ પસાય
પદ્માવતી પછી બોલિયાં,   સાભળ મેન સુજાણ
વાતો કરો વિનોદની,   બોલી અમૃત વાણ
મારો તાત વેતાળિયો,   તમોતણો રાજન,
તમને આચરવુ ઘટે   મોનો પ્રથમ વચન

પ્રશ્ન.

એક નરિ આ વિશ્વમા,   પાડે મઉને નામ,
આઠ માસ છાનિ રહે,   આલે ચારે માસ

ઉત્તર

અહિયર મારિ સુલક્ષણી,   તને હજો કલ્યાણ
પદ્માવતી કહે, પુછિયુ,   ટાઢ તેહ તુ જાણ

પ્રશ્ન.

એક નારી સંસારમાં, રાય રંક ઘેર જાય;
જે ઉપર કરૂણા કરે, મૃતક તુલ્ય તે થાય.

ઉત્તર.

સુલોચના કહે, ધન્ય તું, કોઈ ના તુજ તોલ;
નિદ્રા તેનું નામ છે, બોલી તું જે બોલ.

પ્રશ્ન.

નારિ એક નવ ખંડમાં, લાગે સહુને અંગ;
સબળાને નિર્બળ કરે, કરે રંગનો ભંગ.

ઉત્તર.

સુલોચના કહે, સત કહું, દિલે ન ધરશો દુઃખ;
શામા જે સમશા કહી, ભુંડી તે તો ભૂખ.

ચોપાઇ.

માંહોમાંહી વાતો કરે, ચતુરાઇ શું મનડું હરે;
મારા સમ નિત્યે આવજો, કામ કાજ રૂડું કહાવજો.
પદ્મા કહે, પ્રથમથી વર્યાં, માટે મુજથી મોટાં ઠર્યાં;
શિષ્ય માગીને થયાં વિદાય, મહા હરખથી મહોલે જાય.
નારિ બે રહે પિયુની પાસ, કપટ નહિ, મનમાંહી ઉલ્લાસ;
રોજ મળી બે બેનો રમે, ભેળી બેશી ભોજન જમે.
સાથે બેશી તાત ને તન, પ્રીતેશું કિધું ભોજન;
પાન સોપારિ ચર્વણ કર્યાં, આપ આપ મોલે પરવર્યાં.

દોહરા.

શામળ ભટ કહે, વર્ણવ્યું, પુષ્પકનું આખ્યાન;
ભણે ગણે ને સાંભળે, કૃપા કરે ભગવાન.
સલવાદિ સતિયો તણો, ગાય ગુણે મહિમાય;
વિજોગ ભાગે તેહનો, આશા પૂરણ થાય.
ખોડ ન દેશો મુજને, સર્વ કવિનો રાંક;
જાણ અજાણે મેં કહ્યું, ક્ષમા કરો મુજ વાંક.

પ્રચંડ બુદ્ધિ ચાતુરી, સાહસિક સુખ ધામ,
સમશા ચોપાઈ દોહરા, કિધ પરમારથ કામ
સવત મતર સુવોતરે, માહ શુક્ત પક્ષ સાર,
કટી કથા દિન પાચમે, મળતો મગળ વાર

સંપૂર્ણ

દ્વારકોભક્ત.

સવત્ ૧૮૦૦, સન ૧૭૪૪ માં હતો.

ચેતવાણી

છંદ રૂચિરા

ચેતી લે ચેત્યાનો અવસર, ફરી ફરી કયા મળશે રે,
જોબન જાતા વાર ન લાગે, જરા આવિને ઢળશે રે,
ઢળશે, ત્યારે નહિ રહે ધારણ, ઘર ઘર કામ સૂજે રે,
માયાની અધારી નાખી, તેમા કઇ નવ સૂજે રે
સૂજે ક્યાથી? સમજણ નથી, કુટુબ કબીને વાહ્યા રે,
અવળે સવળે બધે બાંધ્યો, હાથે શુ બધાયો રે,
કહો, બાઇયો એને શુ કહીયે, મૂરખ મન નવ આણે રે,
દુર્મતિ આગળ કાઈ ન સૂજે, આપે આપ વખાણે રે
મોહે ભરિયો મત્સર ભરિયો, અજ્ઞાને અજાયો રે,
નારિ સાથે નેહ ઘણો ને, ધણા ધણાને ધાયો રે,
ધાયો, તે તો ધુળ મળ્યુ ને, ગાઠે ન મળે કોડી રે,
ઠાલા હાથે ઠાલા જાવુ, શીદ મરોછો દોડી રે
સસારી સુખ જોવા માતર, અતે સઘળુ ખોટુ રે,
આગળ અવસર એવો આવે, દારણુ દુખ છે મોટુ રે,
એ ગામાથી ખરૂ કરી લે, તે તુ બાધને તાણી રે,
સાધુ જનની સેવા સજ ને, ભજ ને સારગપાણી રે
એ શીખામણ માન્યા સરખી, માની લેજો કોઈ રે,
આવ્યા છો તો લાભ કમાવા, જાશો મૂડી ખોઈ રે,

ખોઈને જાશો, ખત્તા ખાશો, કેમ કહ્યું નથી કરતા રે?
અન્ન માટે આથડ્યા હીંડો, પેટ પાપથી ભરતા રે ૫
પર નિંદા ખાડો છે પૂરો, કેમ પડે છે જાણી રે?
જાણીને તેં બાંધ્યું તાણી, જૂઠી વાત વખાણી રે,
એક ઘડી એકાંતે બેશી, હરિનું નામ ન લીધું રે,
અમરિતનો રસ અળગો મૂકી, ઝેર હળાહળ પીધું રે ૬
પીતાં પૂરણ તું ન ધરાયો, જોયું નહીં વિચારી રે,
કહે દારકો, હરિ ભજી લો, નહિ તો જાશો હારી રે,
સંવત અઢાર સેં પૂરામા, કારતક વદી દશમી રે,
શિખામણ ગૂંથિ હરિજન હરખે, વિમુખ જનને વસમી રે ૭

શીખામણ

ચોપાઈ

માત પિતાને વાહું બાળ, રમવા જાય કરે બહુ આળ,
વઢવાઢો તો લાવે ઘણી, નિશાળેથી નીસર્યો ભણી ૧
એટલે આવ્યું વેવીશાળ, પરણ્યો વર થયા જ્યાં બાળ,
સોળે વર્ષે આવી સાન, વીસે વર્ષે વળિયા વાન ૨
નારી સાથે માન્યું મન, રળવાને તું લાગ્યો વન,
પરણાગીમાં વાંકો ફરે, નવા નવા બહુ વાકમ કરે ૩
ડાહ્યો ડહાપણ સમજૂદાર, બાંધ્યા ઘરના માથે ભાર,
વેપાર વણજ કરિયા બહુ, લાગ્યું છે ઓળખવા સહુ ૪

* * * * *

પચાસે તો આવ્યા પળિયા, મોતા ડાચા સર્વે મળિયા,
ફૂલી જેમ કરમાયે ફૂલ, થયું છે તન તો તેની તુલ્ય. ૫
સાઠે વર્ષે નાઠી સાન, કાંઈ થયા છે બહેરા કાન,
ઘરને લોકે સર્વે કહ્યું, "ડોસાનું તો ડહાપણ ગયું" ૬
સીતેર વરસ વીત્યા મહી, ગતિ બોલવાની નવ રહી,
તોય ઉદરમાં જોઈયે અન્ન, માયામાં લલચાયું મન ૭

લેખુ લેશે રાજા ધર્મ, કહે અલ્યા, "શા કીધા કર્મ?"
મરણતણી છે માથે ખોડ, માટે પ્રીત પ્રભુથી જોડ.
સભારે તે સુખમા રહે, સાધુજન શીખામણ કહે;
પાણી પેલી બાધી પાળ, દારકા તુ તારૂં સભાળ.

જીવન.

સંવત્ ૧૮૦૦ સન ૧૭૪૪ માં હતો.

પદ ૧.

તૃષ્ણા કોની નવ ભાગી ત્રિલોકમા, તૃષ્ણા કોની નવ ભાગી,
રાજા ને રક ને જોગી ને ભોગી, આશા ઉમેદ સૌને લાગી, ત્રિલોકમા ટેક
કોઇ તન દુખિયા, કોઈ ધન દુખિયા, અન-દુખિયા રહે અભાગી,
પુત્ર પરિવારની આશા સમારમા, વિશ્વ રહ્યુ છે સૌ માગી; ત્રિલોકમા ૧
આશા પૂરણ કોની નથી જગતમા, તૃ'ષ્ણા બાધી છે આધી આધી,
ભરનિદ્રામા ભૂલા ભમે છે, કોઈએ ન જોયુ જાગી, ત્રિલોકમા ૨
અપરમ વેપારનો પાર ન આવ્યો, કાળની તો નોબત વાગી;
લેવુ દેવુ ધન માલ મૂકીને, તત્ક્ષણ ચાલ્યા ત્યાગી, ત્રિલોકમા ૩
સત ચીરોમણ મોટા કહે છે, સમજે મવારા સોહાગી,
દાસ જીવન પ્રભુ મહાપદ પામ્યો, ભક્તિ ભૂતળ લીધિ માગી, ત્રિલોકમા ૪

પદ ૨

પર સ્ત્રીનો સગ ન કરવા વિષે.

પારકી સ્ત્રીનો સગ નવ કીજીએ, નામ લેતા નર નરકે જાય;
જોગ જગ્ન જપ તપ બહુ આચરે, તોય તેથિ મુક્તિ નવ થાય, પારકી ૧
સુંદરીના મુખથી શુળી ચઢવુ ભલુ, શુળી તો એક જ પ્રાણ હરતી;
કઇ જુગકેરા સુકૃત જો હોય, તે તે તરિયા તરત દૂર કરતી, પારકી ૨
સ્નાન ને દાન ને માન ને જ્ઞાન ને, ધ્યાન સહિત એ પાચે કહિયે,
કુળવત હોય, તેનુ કુળ જાતુ રહે કામની કેરે જો સગ રહિયે, પારકી ૩
દાસ જીવન કહે, આશ છે તાહરી, મારી કર્યું હુ એ કર્મ કાણી,
વનિતાના સગથી રાખજો વેગળો, દીનબધુ મને દીન જાણી પારકી ૪

જીવરામ ભટ.

ધોળકાનો ઔદીચ દોળકીઓ.

સવત્ ૧૮૦૦, સન ૧૭૪૪ મા હતો.

જીવરાજ શેઠની મુસાફરી.

હીરજીની ચાલ

હીવરાજ શેઠ પુત્ર જીવરાજને, મોકલે વિદેશમા કહી સુકાજને;
જાઓ મૃત્યુ લોકમા ગુમાસ્તા લેઇને, માલ વોરજોજિ પુત્ર શુદ્ધ જોઇને. ૧
સાથ રાખજો દલાલ સંત કોઇને, લેવરાવશે ગુમાન સારો જોઇને,
આગવો સુસગ લેઈ રાખજો કને ધીરશો મા કામ ક્રોધ લોભ ચોરને. ૨
મૂકજે કુસગ ફાસીયાતણી પૂરી, આવશે અપાર મોહની નદી ખરી,
બેસજો વૈરાગ્ય નાવમા ફરી ફરી, ચાલજો સુવાટ પેલી પાર ઊતરી ૩
વિકટ છે અવાટ બીજી વાટ ચૂકશો, જાણુ દેશ રહિ જશો અજાણમા જશો,
વિષય ધૂર્ત મધ્ય જાળમાહિ ડુબશો, કામ રૂપ ઠગ ત્યાં વિવેક ભૂલશો ૪
પારખ્યા વિના પ્રપચ માલ વોરશો, લાભ કાળ વહિ જશે દેવાણુ ફૂકશો,
તો ત્રસાએ ખોટ દેખી પોક મૂકશો, કોઈ ધીરશે નહિ વિદેશ ચૂકશો ૫
દેશ દેશ કાઢજો દુકાનો ધર્મની, છાડજો પ્રપંચ વાત કૂર કર્મની,
ધારશો ન કર્ણ વાત વિષય ઘાતની કાવજો ભલાઈ આપ સારી વાતની ૬
યત્ન રાખજો શરીર વાટ ઘાટમા તાપમા ન આવશો કુકર્મ સાથમા
જ્ઞાન યોગ ભક્તિ માલ જો તને ગમે, ખોટ લાભ પૂછશો ન વોરજો તમે ૭
એટલી વિવેક વાત ચિત્ત રાખશો, તો ભનાટવી ફરીને ઘેર આવશો,
એક વાર સર્વ વસ્તુ લેઈ આવશો, તો પ્રદેશ પરહરી સ્વધામ બેસશો ૮
શીખ લેઈ શેઠજી પ્રદેશ સચર્યા, નાત જાત નગરલોક સર્વને મળ્યા,
નગરશેઠ પુત્ર જીવરાજ નીકળ્યા, રામનામ જેગોપાળ શબ્દ કહી વળ્યા. ૯
જીર્ણ મૂકીને નવા પોશાક પેરિયા, દેખતા પિતાયે નેત્ર નીર ખેરિયા,
ત્યા કુટુબ નાત લોક તો રહી ગયા, જીવરાજ શેઠ ત્યા થકી વિદા થયા ૧૦
શેહેર બહાર સર્વ સાથ એકઠો થયો, શીવરાજ શેઠ ત્યા વળાવવા ગયો,
પુત્રને વળાવિ શીવરાજ ત્યા રહ્યો, જીવરાજ ત્યા થકી વિદેશમા ગયો. ૧૧
જીવરાજ વ્યસનના તરગમા ચઢયો, મનો વેગ તુર્ત મૃત્યુલોકમા પડયો,
કર્મયોગ ત્યા ભવાબ્ધિ પાર ન જડ્યો પણિકવાર જીવરાજ તીર્થ આથડ્યો ૧૨

દૈવ યોગ એક દેહ નાવ સાંપડ્યું, દ્વારસપ્ત ઉર્ધ્વ કાળ-શિલ્પિનું ઘડ્યું;
પંચ પાટિયા પ્રપચ લોહનું જડ્યું, જે ભવાબ્ધિ નાળ પંકજાળમાં ખડ્યું ૧૩
સ્ત્રી જુવાન એક બેઠિ દીઠી નાવમાં, બુદ્ધિ આંગળી સ્વરૂપ હાવભાવમાં;
મંદહાસ ચતુર છે વિચાર વેણમા, મધુરી વાણિમાં અને મૃગાક્ષિ નેણમા.૧૪
શેઠ પાસ આવિ વાત પૂછિ માનમા, કોણ માત તાત કોણ નાત જાતમા;
કોણ નામ ઠામ વાસ કોણ દેશમા, કેમ છો ઉદાસિ આ ભવાબ્ધિ ઘાટમા ૧૫
શીનરાજ છે વિદેહિ નગર શેઠિયો, પુત્ર તેમનો હું જીવરાજ વેઠિયો;
ઉધમાર્થે અર્થે મૃત્યુલોક આવિયો, ભૂલમાં હું આ ભવાબ્ધિ મધ્ય ભટકિયો.૧૬
પાર ના જડ્યો હું દેખતો જ આંધળો, ભૂલમા ભમ્યો હું ચાલતો જ પાંગળો,
જાત નાત તાતથી થયો હું વેગળો, તાત છે સમીપ તેમને હુ ના મળ્યો. ૧૭
આશરા વિના થયો ઘણો હુ આકળો, વાત ઠામ તુ મળી થયો હુ મોકળો,
ધણિક નાર મેં કરી તથાપિ એકલો, દુ ખ શોચનાથકી થયો હું દૂબળો. ૧૮
ના મટે થનાર વાત કર્મની લખી, આજ દુ ખ વીસર્યુ થયો ઘણો સુખી;
ગુહ્ય વાત મેં કહી તને ન ઓળખી, મેં કહ્યું તને તમે મને કહો સખી ૧૯
તે નિવૃત્તિ નાર શેઠને કહે કથી, ઓળખો મને પવિત્ર માત તાતથી,
મન-પિતા સુબુદ્ધિ ને કુબુદ્ધિ માતથી, ત્રૈણ બેન નીપની બને ન મૂળથી. ૨૦
મનપિતાનું હેત ઝાઝું મા કુબુદ્ધિથી, મારિ મા સગી સુબુદ્ધિ તેથકી નથી;
હુ નિવૃત્તિને તમે સ્વયંવરે હરી, શેઠ જે વિદેહ નામ શેહેરે જઈ વરી ૨૧
માત તાત પાસ હું નિવૃત્તિને ધરી, શેઠ મૃત્યુલોકમા ગયા તમે ફરી;
ત્યાં ગયા પછી પ્રવૃત્તિઆતિને વર્યા, તેમનું સ્વરૂપ જોઇને તમે ઠર્યા ૨૨
લપટિ કુબુદ્ધિ સાસુના કહ્યાગરા, મૂળથી ખરી સુબુદ્ધિ સાસૂ વીસર્યા,
તે સુબુદ્ધિ માત મારિ પાસે આવિયાં, માત દીકરી વિદેહ શેહેરમાં રહ્યાં ૨૩
શીનરાજ શ્વશુર આશરે સુખી થયા, શ્વશુર સાસૂનાં પવિત્ર ચરણ સેવિયા;
ત્યા તમારી શાંતિ મા રડી રડી મરે, શીનરાજ તાત તે ઉદાસમાં ફરે ૨૪
દેહે વસ્તુ સાક્ષિરૂપ ગર્વ ના ધરે, રોજગાર ના કરી વૈરાગ્ય આદરે,
સમર્પણ ધર્યું હશે નવુ ન સંઘરે, આગલી કમાઈ સતને મુખે ધરે. ૨૫
ગુણથી અતીત પંથ એકલો ફરે, ખાય ના પિયે ન પુત્ર પુત્ર ઊચરે,
એક વાર હું નિવૃત્તિ ઘેર આવિયા, શ્વશુરજી અમારિ પાસ ગળગળા થયા.૨૬
કહે વહુજી તમ ધણી વિદેશમાં ગયા, કોટિ કલ્પ વહિ ગયા હજુ ન આવિયા;
કયમ થયું હશે? મળ્યુ શુ વિષય ફાંશિયા? કામ ક્રોધ લોભ તસ્કરે શું લૂટિયા? ૨૭

કે શ લેવુ દેવુ અધિક ન્યૂનથી રહ્યા, કે કુસગ ધૂર્ત સગથી વહી ગયા,
જાવદ્ નિવૃત્તિ પાપ મૃત્યુલોકમે, વૃદ્ધ આ મુનીમ સુસગ માય લો તમે ૨૮
સાથ લો દયા સખિથી વાટ નિર્ગમે, તુ ગયા વિના ન થાય કામ આ સમે,
લઈ આગના થયા મવાર તે સમે, આ દયા મખી સુમગ સાથ બે અમે ૨૯
મૃત્યુનો આવિયા ભવાબ્ધિ તીરમે, દેશ દેશ ખોળિયા મળ્યા નહિ તમે,
ઘણિ વાર ખોળિ ખોળિ થાકીયા અમે હાલુ નાવ દેખીયુ ભવાબ્ધિ નાળમે ૩૦
પૂછિયુ ન કોઇને હું બેઠી આ સમે, તેટલે જ શેઠ દષ્ટિયે પડ્યા તમે,
ઓળખુ તમોને મને ન ઓળખી તમે, શીદ ઓળખો? ગરીબ નાર છુ અમે ૩૧
હું વિના અનેક નાર ઇશમ્ને ગમે, આજ કુન ભ્રાતિ નારમા રમો તમે,
ક્યા ગઈ પ્રવૃત્તિ વાનિ નાર આ સમે, માત તાત ચીમર્યા નવૃત્તિ નારમે ૩૨
હું નિવૃત્તિ વીસરિ ભવીજ ભ્રાતિમે, આવડા અજાણુ શેઠ કયમ થયા તમે,
અમ જેવી ત્યાની વાત કાનમા ધરો, મુનીમ વૃદ્ધ આ સુમગનુ કહ્યુ કરો ૩૩
પૂર્ણ નાર હુ નિવૃત્તિ ચિત્તમા ધરો, શીવરાજ શાતિ માની સેવના કરો,
ભ્રાતિને પ્રવૃત્તિ નારી વેગળી કરો, તો ભવાબ્ધિ આ શરીર નાવથી તરો ૩૪
ઘાટ ઘાટ ફેરવા સુમાલથી ભરો, વસ્તુ મારિ નેઇને સ્વદેશ સચરો
ઉછુ વેલુ શેઠજી ચઢો શરીર વાણુ હું નિવૃત્તિ નાર હાથમા ગ્રહુ સુખાણુ ૩૫
આશુગ ભવા દયા સુમગ છે પ્રમાણુ, પૂર્ણ દેશ જાના વાગ રોકનાર કોણુ,
જીવરાજજી થયા પ્રસન્ન ચિત્તથી, હાથ સાહિ નારનો ચઢ્યા સુમાનથી ૩૬
પચ માસનુ કહેલ વાણુ નાળથી, હાલતુ થયુ તથાપિ નીકળ્યુ નથી,
જીવરાજ ફેરવે ઘણું ઘણુ મથી, નાળ સાકડેથી લાગ લાગતો નથી ૩૭
તે સમે અનેક બદગી કરે કથી, કાઢ વાણુ કાઢ વાણુ નાથ નાળથી,
વાણુ નીકળ્યા પછી છ માસે દૂધ પીશ, ચાર પાંચ વર્ષ પાઘડી વિના ફરીશ ૩૮
વર્ષ એક બેઉ મુની વૃત્તને ધરીશ, કાઢ વાણુ કાઢ વાણુ હે કૃપાળુ ઇશ,
મુનીમ વૃદ્ધ આ સુસગનુ કહ્યુ કરીશ, મનસ્વશુરથકી સુબુદ્ધિ સાસૂ મેળવીશ ૩૯
શ્રી નિવૃત્તિ સગ પત્નિ નત આચરીશ, શીવરાજ શાન્તિ માની સેવના કરીશ,
આ દયા મખીનિ વાત કાનમા ધરીશ મનસ્વશુરથકી કુબુદ્ધિ સાસૂ પરહરીશ ૪૦
ભ્રાતિને પ્રવૃત્તિ નાર વેગળી કરીશ, આજથી પરાગનાને દૂરથી તજીશ,
એક વાર વાણુ સાથ બહાર નીકળીશ, તો ફરીથિ રોજગાર વાણુનો તજીશ ૪૧
દૂરથકી કુસગ કાશિયાથકી ડરીશ કામ ક્રોધ લોભ ચોગ વેગળા કરીશ,
એ પ્રકારે જીવરાજ બદગી કરે, શ્રીનિવૃત્તિ સાથ ભક્તિ ભાવને ધરે ૪૨

તે સમે પ્રસૂતિ કાળ વાયુ સંચરે, દેહ વાણુ નાળમા અહી તહીં ફરે,
નાળમા નવેક માસ એકલુ ખડ્યુ, સૂતિકા પ્રચંડ વાયુ ડોલમા પડ્યુ ૪૩
સા થકી મહા-ભવાબ્ધિ પૂરમા અડ્યું, મોકળુ થયુ અનેક સાથ આથડ્યુ,
પૂર્વના ગુમાસ્તા શીવરાજના હતા, એ નવાણુ શેઠજીનિ ખબર પૂછતા ૪૪
જીવરાજ કહે, હુ એઝપુછુ લૈ જતા, નિર્વિકારને લઈ વિકાર મૂકતા,
શુદ્ધ અર્થ સમજિયા વિવેકી રીઝિયા, દેહ સાધના કરી વિદેહમા ગયા ૪૫
બુદ્ધિ હીન મૂર્ખ લોક તે ન સમજિયા, વિષય તુચ્છ લોભથી ભવાબ્ધિમા વહ્યા,
એ કથા રહી પછી વિચાર શા થયા, મૃત્યુ લોક વાયુ જેટલે જ લાગિયા ૪૬
ક નેક માસ વાણુ ચાલતુ કરે, બાર વર્ષ બાળપણુમા જઈ ડરે,
તે પછી પલાણુ જોબન અશ્વનું કરે, નવનવા પોશાક ખાનપાન શ ભરે ! ૪૭
કુ ગમો કુસગ મિત્ર સાથે મચરે, તેવિ વાત ચીત કરણુ દેશમા કરે,
ભ્રાંતિને પ્રવૃત્તિ નારિ ચિત્તમા વરે, મનસ્વશુર કુબુદ્ધિ સાસથી ઘણુ ડરે. ૪૮
ણુ ફેરવે જુવાનિ અશ્વ ખેનવે, ઘાટ ઘાટથી પ્રપચ દ્રવ્ય મેળવે,
શ દેશમા નવી દુકાન ખુપવે, સામુનીમ છે, ઘણુ હિસાબ ચૂકવે ૪૯
ાત શેઠ પારકી લડાઈ શાજવે, કારમૂ કુટુબ માત તાત રીઝવે,
ુખ્ય શાહુકાર લાખે લેખુ લેખવે અન્યનિ લખેલી હુડિ પાછી નવ ફરે ૫૦
શપાળ હાથમા દીવાન જઇ નમે, અમલનો છકેલો સર્વ લોકને દમે
ર્મિ લોભિયાની વાત આપને ગમે, દ્રવ્યને મદેથી સાધુ સતને દમે ૫૧
વમે અજાણ પલક નિર્ગમે વૃથા, ધર્મ વાસના ન થાય કૃષ્ણુની કથા,
મ સાહેબીનુ અભિમાન સર્વથા, સ્વાર્થમા ખુશાલ પરમાર્થમા વૃથા. ૫૨
નવી મીઠાઇ દૂધ ૂરશુ જમે, રગ મહેલમા પ્રવૃત્તિ નારીશુ રમે,
લોભ લાભ પુત્ર પામ લેઈને ભમે, ભ્રાત હીન અપકીર્તિ સર્વથા ગમે. ૫૩
જરકશી પોશાક કિનખાબ ખોળિયા, પામરા રૂમાલ રગ ચોળ ઓળિયા,
રૂ વાકડા અમૂલ્ય કર્ણુ ચોકડા, હીમ રૂ ગલેચા શેઠ ગાદીએ પડ્યા ૫૪
ગ તાન નાચ થાયછે ખડા ખડા, થયા ભાઈ સાહેબ તો અમ નથી બડા,
ગ તાયફા અખડ નાચતા નડા, પ્રેમથી વેચાય રોજ પાનના પડા ૫૫
ચો માળની હવેલિ ખુબ બગ ના હીંચકે પલગ ત્યા સુવર્ણુ સાખ્યા,
ભાગ્ય પાંશરેથી સર્વ વૈભવો મળ્યા, વાકડુ થતાજ વૈભવે ચડી ટળ્યા ૫૬
લ કોપતા જ દેશપાળ કોપિયો, સેજ વાકમા અનત માલ લૂટિયો,
દેશ દેશની દુકાન સર્વ અટકિયો, માલ ખોટ જોઈ જીવરાજ ફટકિયો ૫૭

ઊધરાણિ બંધ કરજ તો ખરૂ થયુ, કોઈ ધીરનાર નહિ નામ ડૂબિયુ;
કરજદારે ઘેરિયો દેવાળું ફૂકિયુ,   એ પ્રકારે પાપ દ્રવ્ય બ્યસ્ત થઈ ગયુ   ૫૮
હાય દૈવ ! હાય દૈવ ! કાઈ નવ રહ્યુ, છપન ઉપર ભેરતાન ભૂગડું ગયુ,
નાત શેઠ તે હવે ન મા કરે કહ્યુ,   બ્રહ્મભોજ્ય દાન પુન્ય કાઈ ના થયું   ૫
ભાગની દશાયે તોલ ભાગતો ગયો, મહા દરિદ્રતામા આહાર ચોગણો થયો,
ભનેખરાબદસ્ત કારભાર ના રહ્યો,   માન હીન બાપડો ફરે વધ્યો વહ્યો   ૬૦
એ હૈચાલમા જુવાનિ ઘોડિ ગૂજરી, શ્રી પ્રવૃત્તિયે જણી ખરાબિ દીકરી,
લોભ લાભ પુત્ર તે સમે ગયા મરી, મહા દુ ખ માહી આભર્યા જ શ્રીહરિ.   ૬૧
કુ ગ પૈંગરોચિ વૃદ્ધ ઘોડલે ચડયો,   ટેક લાકડી લગામ શ્વેત કાઠડો,
વેગન્હીન ચાનતો તે જો કદી પગો, માન ચાબખાનિ ચોપથી કરે ખડો.   ૬૨
કાળનું ભરેલ દેહવાણ પૂરિયુ,   આ ભવાબ્ધિ તીર નામ નર્મદા ગયુ,
ચક્રપાણિ ઓરસગ ઘાટ છીપિયુ,   શ્રી કુબેર સોમનાથ ભેટવુ થયુ.   ૬૩
તીર્થવાથી વિષ્ણુ ભક્તને મળ્યો જઈ, તેમને સમાગમે કથારૂચિ થઈ,
તે સમે સુમગ મિત્ર તે મળ્યો તહી, ભેટતા પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિ વેગળી રહી.   ૬૪
નગ્ન વેશ ફેરવ્યો નવો ધર્યો લહી, વૃદ્ધ જેઠ જોઈ લાજ પુરમા વહી,
તે વધ્યા પછી પટતરો ગ્યો નહિ,   તે પછી સુસગ મિત્ર ઓળખ્યો સહી. ૬૫
ઓળખ્યા પછી ફરી મળ્યો હથી ધશી, ભેદ ભાગતા પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિ ગઈ ખશી,
પૂર્વની વિવેક વાત ચિત્તમા વશી,   સાભરી નિવૃત્તિ નાર ને થયો ખુશી   ૬૬
મિત્ર મેળવો નિવૃત્તિ નાર આ સમે   શીવરાજ શાતિ-માત ભેટવો તમે,
દેહમાથી લઈ જશો વિદેહમા કયમે, તો તમારો પાડ ખૂબ માનશુ અમે   ૬૭
એ પ્રમરે જીવરાજની ફરી મતિ,   તે સમે સુસગ તે થયો દયાપતિ,
ઘણુ બોધ જીવરાજને થઈ ગતિ,   બ્રહ્મ ભાવથી જડી પ્રમાશ પદ્ધતિ   ૬૮
મનશ્વશુર સુબુદ્ધિ સાસૂ એકઠા કર્યા,   પૂર્વની નિવૃત્તિ શાણિ ચિત્તમા ધર્યા,
કોટિ વર્ષના વિયોગ રૂશણા હર્યા,   અસનનુ મળ્યુ કુટુબ દુ ખ વીસર્યા   ૬૯
નિવૃત્તિ નાર સગે પ્રીતડી થઇ ઘણી   જીવરાજ વશ કર્યો નિવૃત્તિયે ઘણી,
પ્રથમ ભક્તિ દીકરી નિવૃત્તિયે જણી   જીવરાજ શેઠને ગઈ વધામણી   ૭૦
તે સમે આનંદ ચિત્ત શેઠનું થયુ,   કાઈ ન રાખિયુ કને સહુ સમર્પિયુ,
નવ પ્રકાર ભક્તિનુ સ્વરૂપ સાધિયું   તે સ્વરૂપ જોઈ પ્રેમરૂપ વાધિયુ   ૭૧
પ્રેમનો ભરેલ શેઠ નાચતો ફરે,   રોમહર્ષ થાય, ગાય ગદ ગદ સ્વરે,
પાય ઘૂઘરા સતાર વાજતા કરે,   સપ્ત સ્વર ભલાથી તાન ગાન ઊચરે   ૭૨

સંકિત પાચ વર્તી થતા પિતા કરે, શ્રી નિવૃત્તિથી વૈરાગ્ય પુત્ર અવતરે,
હર્ષનો ભર્યો વધાઈ મસ્તકે ધરે, વણ સુમગ વાત ચીત કાઈ ના કરે ૭૩
જ્ઞાન પુત્ર તે પછી થયો નિવૃત્તિને, ગઈ વધામણી વિવેક શેઠની કને,
સમર્પણે કર્યું મહુ તદા વિવેકને વિધિ નિષેધના વિવેકની થઈ બને ૭૪
જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય પુત્ર હાથમા ધરે શ્રી નિવૃત્તિ ભક્તિ પુત્રિ સાથ સચરે,
યોગ માર્ગમા સુમગ આગુવો કરે, લિંગ દેહ ત્યાગિને વિદેહ પરવરે ૭૫
જીવરામ ભટ્ટ નામ ગામ ધોળકુ, ટોળક દ્વિજ જાત સામણોલનુ પણ
તે નરે વિવેક વાત જોઇને લખ્યુ, આ અધ્યાત્મ દીપ જીવ શીવ પારખુ ૭૬
આ વળી નવીન ગ્રથથી વિચારજો, ઘણીક વાતનો પગતરો ખુલી જશે,
લિંગ દેહ જીવને વણિક પ્રમાણજો શેઠને વણિક વિદે ન ભેદ આણજો ૭૭
મન મળે કુબુદ્ધિ સાત કામ લીન થાય મન મલિનમા પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિ જે ભરાય,
તે પ્રવૃત્તિ ભ્રાતિથી કુકર્મ માઇ કરાય તે કુકર્મ બાધિ જીવ દેહમા ભરાય ૭૮
ભ્રાતિ તામસીથિ ભ્રમણતા અજ્જાણ થાય રજગુણી પ્રવૃત્તિથી વિચારમા પડાય,
મન મળે સુબુદ્ધિમા ન કામ લીન થાય નિર્મળી નિવૃત્તિ શુદ્ધ સાત્વિકી જણાય ૭૯

કાળિદાસ.

સીતાને સાસરે વળાવવા વિષે

કડવુ ૧ લુ. વસંત

જાન સાથે તે કરીને તૈયારી જી, ઘેર પધાર્યા જનકકુમારી જી,
સાથે ત્રણે બેનડી સારી જી, જનની નયણે ને વરસે વારી જી ।~

ઊથલો.

જનની નયણે વારી વરસે, થયા ગ ગ કર
તેડી ચાલ્યા સાસરે, ફરી મગ્યાની ઉતકર
સવકુટુબ મેળું ચયું બહુ સ્નેહે મીના સાથ
દશરથ કૌશલ્યા પ્રતિ વદે, ભલામણ કરી હાથ

રાગ ધનાશ્રી

સર્વ કુટુંબ થયુ ત્યા ભેળુ, સીતાને સાસરે વળાવે જી;
કૌશલ્યા આગળ કર જોડીને, ભાવે કરીને ભળાવે જી
જાન જોડી દશમા દહને, વર વધુ તેડીને વળીઆ જી,
રાજા દશરથ ને જનક પરસ્પર, ઉરેઉર મેળવી મળિયા જી.
મુનિવરને જેમ મુનિવર ભેટે, સાધુને જેમ સાધુ જી,
તેમ વેવાઇને વેવાઇ મળ્યાછે, મોહી રહ્યુ વિશ્વ બાધુ જી.
ચાલી જાન સજજ થઇ સાથે, જાન વળાવા માટે જી,
જોજન એક રહ્યા ત્યા ભેળા, વેવાઈ સાથે વાટે જી
શીખામણ સીતાને દીધી, માતાજીએ બહુ ભાત જી,
દાસી સખિ અણિમાદિક સરખી, સહસ્ર આપી સાથ જી
સાસુનુ મુખ રાખજ્યે રૂડી, કરજ્યે શ્વશુરની સેવા જી;
ઘુઘટ પટ પટશાળે ન તજિયે, તજિયે હસના હેવા જી
જેઠ જેઠાણીને દિયર દેરાણી, નણદીને નમતા રહિયે જી,
સુખ અવગુણ સાસરિયા કેરા, કથ આગળ નવ કહિયે જી.
પ્રોહિત કુળ ગુર સ્વામી શ્વશુરનુ, ચરણોદક નિત્ય લીજે જી,
સર્વ કુટુંબમા ભળતા રહિયે, મનમા તો ગર્વ ન કીજે જી.
એણી રીતે સીતાજીને જનનિયે, દીધી શીખામણ સારી જી,
માતપિતાને સુજશ આપજ્યે, હોય સકુળની કુમારી જી
પછે અવધપતિ પ્રીતે કરીને, રાય જનકને વાળ્યા જી,
જાણિયે દ્વાદશ રાશિ ભુવનથી, જ્યોતિષમા ગ્રહ ચાલ્યા જી.
વશિષ્ઠ વિશ્વામિત્રને જનકે, કનકને પુષ્પે વધાવ્યા જી,
માગી શીખ ચરણે શીશ નામી, મૈથિલાપુરમા આવ્યા જી.
ત્યાયથી હળી મળી સૌ કોય વળિયા, પુરવાસી વૃદ્ધ બાળ જી,
જાન વૈમાનતણી પેર ચાલી, ધમ ધમતી ઘુઘરમાળ જી.
લટકતા ચટકતા ચાલે, હાથી તે હારોહાર જી,
ડોલે ધરણી પડ ઉત્તર દક્ષિણ, નાવે ભર્યા જેમ ભાર જી
હણહણતા અવની પગ ખણતા, ઉછળતા કેકાણ જી,
ખળભળ ફાળ ભરંતા ચાલે, રૈવત રાણોરાણ જી.

સાજ સુવર્ણ નાના વિધ વરણે, શોભે તે અંગ તુરંગ જી,
સ્વચ્છ રંગ ભર ઉંફકતા અને, કૂદતા જાણે કુરંગજી.
એણી પેર જાન અયોધ્યા પહોચી, વાજિત્ર વાજે અપાર જી,
મંગળ ગીત રથે રથ ગાયે, ચંદ્રમુખી બહુ નાર જી. ।

* * * * *

જાન લઈ પરવરિયા પુરમાં, દશરથ બહુ બડ ભાગી જી,
નગરના વાસિતણી જગમાંહી, જૂની તપશા જાગી જી.
ઉડે અબિલ ગુલાલ સુગંધી, નભ લગી ધુમસ ધાઈ જી,
વાદળ રાતુ થયું તેને રંગે, અરુણ રહ્યો છે લજાઇ જી.
સધ્યા સમે પ્રભુ ઘોડિયે ચઢયા, દશો દિશ પ્રગટી દીવી જી,
જન્મો જન્મ તેના જશ બોલે, તેણે તે જાણ્યું જીવી જી.
પાવક પુષ્પતણી બહુ રમત, જ્વાળા માળાનું જાણું જી,
ગધક પાત્ર પ્રકાશ કરે જેમ, અર્કતણું અજવાળું જી.
ત્રણે ભ્રાત ચઢયા પ્રભુ સાથે, વાસે વધુ મૃગનેણી જી,
ચદ્રમા શિર સુધા ઘણું સીંચે, રસ વરસાવે રેણી જી
પુષ્પ કનક મુક્તાફળ લેઇને, નગર નિવાસી વધાવે જી,
ચારે વરણ જે ચરણે ચાને તે, આવીને શીશ નમાવે જી
ત્રણે માતા તતક્ષણ હરખી, ઝારીઁ ભરી જળ લાવ્યા જી,
અતરમા અતિ ઉલટ આણીને, વર કન્યાને વધાવ્યા જી.
દંપતિ શીશ લઈ જળ ઝારી, વારવાર ઉતારે જી,
મંદિરમા પધરાવ્યા પ્રીતે, જન્મ સફળ કરીં મારે જી.

* * * *

વળતુ રાયે નગર નોતર્યું, વેદિયા વિપ્ર જમાડ્યા જી,
ચારે વરણને પ્રસન્ન કરીને, પરમાનંદ પમાડ્યા જી
વશિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર રૂષિને, પ્રેમે કરીને પોષ્યા જી,
ઘણા દિવસ લગે મુનિવર રાખ્યા, સેવા કરી સતોષ્યા જી.
કૌશિક રૂષિને ચરણે લાગી, પાઠ ચઢાવે છે રાણી જી,
પરણ્યા પુત્ર તમારે પ્રસાદે, જનકનંદની આણી જી.
ગુણ ઓશિંગણ ગુરુજી તમારી, જનમો જનમ શુ કહિયે જી,
જાણજો હેત ધરીને મનમા, અમો તમારા છીએ જી

જોડી કર દશરથ રાજાએ, સ્તુતિ રૂચિની કીધી જી,
પછે પ્રસન્ન થઇને સવ, ચાલવાની આજ્ઞા લીધી જી
સર્વ સર્વને ધામ પધાર્યા, દ્વિજવર આનંદ પામ્યા જી,
પૂર્ણ થયો પ્રભુજીનો વિવા, ઓઘ આનંદના જામ્યા જી
જે કોઈ ગાય સુણે શ્રવણેથી, જનકિ રઘુવર વિવા જી,
જાણિયે તે જન મેદનિ માહે, આવ્યા હરિરસ પીવા જી
કાળિદાસ કહે કર જોડી, સીતા સ્વયંવર લીલા જી,
જનક સુતા રઘુવરનો વરણન, સાભળશે જન શીળા જી
તેને ફળ થાયે મન વાછિત, બુદ્ધિતણું બળ વાધે જી
તેને અમંગળ પાસે ન આવે, લૌકિક સ્વપ્ન ન લાધે જી
કરૂણાસાગરના રસમાહે, મગન થઇને ઝીલે જી,
દુર્મારગ ન પડે પગ તેનો, જેણીપેર રથ વણુ ચાલે જી

પૂર્વછાયો.

ચીલા વણુ ચાલે નહિ, ભૂતળમા રથચક્ર,
તેમ વસમે કોઈ વાળી ન શકે, કળિયુગમા કાઇ વક્ર
કહી કથા રઘુનાથની, શૂણજો સજ્જન સાથ,
અલ્પમતિ શુ ઓચર્યો, કરજો ક્ષમા અપરાધ
વેપારી કોડીતણો, નિયે કોદી ધ્વજ માલ,
કાખડિ વર્ણી જાણે નહિ, પીતાબર ચડાવે શાળ
તેમ સીતાનો સ્વયંવર, કહેતા કર્યો આભાસ,
ઉદ્યોતમા ખદ્યોત જેમ, કવિમા કાળિદાસ
અનંત શાખા વર્ણ ઉપર, લક્ષણનો મહિમાય,
આશ્વિન માસ મહોછવે, કહયો જનકિ વિવાય
આમ વસોનગરને વિષે, વડનગરા નાગર જાત,
ગુજરવાણીમા વખાણી ગામ સીતાની ખ્યાત

ઊથલો

ખ્યાત સીતા રઘુનાથની, યથા બુદ્ધિયે વિસ્તરી,
કહે કાળિદાસ શ્રોતા સર્વ, એકવાર બોલો હરિ

૧ સંવત ૧૮૭૭

માને આંસુ આવિયાં ત્યારે, થંભિને શપ્યાં નીર;
મારી જીભે કેમ કહું વળિ, વનમાં વિચરે વીર;
વીર વચન કોનાં નવ ધરશો, તપ કરતાં માયા નવ કરશો;
તપથી તમને મળશે હરિ, વીરા વેગે પધારજો ફરી; જે જે૦ ૧૫
ફેરા ફરિયે માતાને રે, ફરિને લાગ્યો ચર્ણ;
આજ્ઞા માગીને સાંચર્યો, વંદીને શુકન;
શુકને મળી સવત્સી ગાય, સુવાસણી બેડું ભરિ જાય;
વર કન્યા પરણીને વળ્યાં, વેદ ભણંતા વિપ્ર જ મળ્યા; જે જે૦ ૧૬
મળ્યા શકુન સઉ હર્ખના ધ્રુવજી, નીકળ્યા નગર બાહાર;
આગળ જાતાં ધ્રુવજીને રે, મળિયા બ્રહ્મ-કુમાર;
બ્રહ્મ-કુમાર ભગવાનને ચહાતા, હરિગુણ ગાતા વેણુ સુવાતા;
કરજોડી કહે છે ભૂપ-તન, ક્ષમા કરો તમે નારદ મુન્ય; જે જે૦
નારદ કહે, શીદ જાઓ છો? શું છે તમારે કામ?
કોણ તમારાં માતા પિતા ને, શું છે તમારૂં નામ?
મારૂં નામ છે ધ્રુવ નિર્ધાર, મારા પિતાને બે છે નાર;
રાવ રાણી બેઠા સારંગ, ઉત્તમને તેડ્યો ઉછંગ; જે જે૦
ઉછંગે બેસવા હું ગયો મારી, ખાંત હૈયાની ખોલિ;
દૃષ્ટિએ મુજને દેખિને ત્યારે, અપરમા એમ બોલિ;
અપર કહે, અભાગણિ કુંખ, જો સુખ વાંછો વન જાઓ વે'લ

તાપ કુંવર નહિ આણીયે મની, સુખ દુખનું કોય સરિગત નથી;
હરિયે નિર્મ્યું તેમ જ હોય, કર્યાં કરમ છેડાવે નહિ કોય; જે જે.૨૨

(નારદ.) કો કાળે શુદ્ધિ હાણુ છે તેનો, ન ધરો હર્ષ ને શોક;
અણુ ચિતવ્યું જે આવી મળે, તેના ધર સંતોષ,
અતોપિ કુંવર ઘેર પધારો, અપરમાના બોલ વીસારો;
આવ કુંવર, તારા બાપને કહું, રાજ અપાવું ને માને મહુ; જે જે. ૨૩

(ધ્રુવ) અભાગ્યમાં શું દેખાડિયે, સીંકામાં વળિ નાક;
નભાગ્યમાં જ્યારે શોભશું, મન પૂરશે અભિલાખ;
લાખ લાખેણો કરશે હરિ, ત્યારે મંદિર આવિશ ફરી;
તપ કરતા જો હરિ નહિ મળે, તો મુજ પ્રાણુ તજીશ હુ બળે; જે જે.૨૪

(નારદ.) બળ કીધે હરિ નહિ મળે, માનો માગ તન,
જન્મથકી જોગી દેહ દમે, સ્વપને નહિ દરશન,
દર્શન તમને કેમ આપશે, વન જેને વીમાસણુ થશે;
વાઘ વરૂ વનમાં બહુ હશે, તે દેખી તુજ તન ધ્રૂજશે, જે જે. ૨૫
જાશે ચિત્ત સસારમાં ત્યારે, સાંભરશે રગ ભોગ,
ભૂખ તરશ જ્યારે લાગશે, ત્યારે કુંવર મૂકશો જોગ;

(ધ્રુવ.) જોગ રૂષિ નહિ મૂકું સ્વામ, મન ઇંદ્રિયો રાખીશ ઠામ,
મેરૂ ચળે પણુ ચૂકું નહિ, રૂષિજી તમ પરતાપે સહી, જે જે. ૨૬

(નારદ) રૂષિ કહે તુ નીમર્યો ત્યારે, જાને મધુવન માય,
જમુનાજીમાં નાહિને તુ, તપ આદરજે ત્યાય,
ત્યા જઈ કરજે અલ્પાશન, જળ પત્ર ને ફળ પ્રાશન;
વળિ તુ ભજજે હરિનું નામ, સ્વરૂપ સમરજે શ્રી ઘનશ્યામ, જે જે.૨૭
એ કરતા ખટ માસમાં તુજને, મળશે વૈકુંઠ નાથ,

(કવિ.) આશીર્વાદ દેઈ દાસને, મસ્તક મૂકયો હાથ,
હાથ જોડી ધ્રુવ લાગ્યો ચરણુ, આજ્ઞા માગી વિચર્યો અરણ;
એહ કથા રહિ એણે ઠામ, રૂષિ પધાર્યા રાયને ગામ, જે જે. ૨૮
મુનિ આવ્યા મહારાજને જોવા, રાયતણું સુખ મન;
માન દિધા બ્રહ્મ પુત્રને, વળિ આપ્યા આસન,
આપ્યા આસન બેઠા રૂષિ, આશા ઉત્તમ તાતને વશી;

(રાજા) આ શાં રે રૂષિસુખના રાજ, ધ્રુવ વિના ચિંતા અતિ આજ, જે જે.૨૯

આજ સભામાં રૂષિજી મારે, ઉત્તમ ખોળામાંય;
ધ્રુવજી હોય, તો આજ વધે બહુ, ઉછંગની શોભાય;
ઉછંગે બેસવા ધ્રુવજી આવ્યો, તેને તો મેં નવ બોલાવ્યો;
સ્ત્રીને વરાંસે વીસર્યું બાળ, અપરમાયે દીધી ગાળ; જે જે. ૩૦
રૂષિ એ વચને નીસરિયો રે, વીરો ગયો છે વન;
વનમાં વાઘ વરૂ હશે તેને, દેખી ધ્રુજશે તન;
તન ધ્રુજશે રે તડકે ટાઢે, મંદિરમાં માલંતો લાડે;
વાયુ વૃષ્ટિ કેમ સહેશે કુમાર, એની કાયા કોમળ સાર; જે જે. ૩૧
કોમળ પટકૂળ પહેરતો કેમ, ઓઢશે મૃગચર્મ તેહ;
મરતક બાંધતો મોળિયું કેમ, જટા રાખશે એહ;
એહ આનંદે હરતો ફરતો, ઘોડાની અસવારી કરતો;
કાંટામાં કેમ સૂશે બાળ, એની સજ્યા અહિં છે સાર; જે જે;૩૨
સારાં અન્ન આરોગતો તે, ફળ પત્રો કેમ ખાશે;
પાણી પીતો પળે પળે તે, જળ વિણ કેમ રહેવાશે;
તેનિ વતી ગ્હેવાશે કેમ, તેહ વિના હું દાઝું એમ;
સુધ વિનાનો થયો શરીર, વીસરતો નથિ તેહજ વીર; જે જે.૩૩
વળિ વીરો અહિયાં આવતો, રમતો રંગ અપાર;
ભૂખ તરસ જ્યારે લાગતી, સુખડિ માંગતો સાર;
સારી સુખડી સુંદર મેવો, કાલું કાલું બોલતો એવો;
તેણે અમને કીધાં તાજ, પુત્ર વિના શું કરવું રાજ; જે જે. ૩૪
શુ કરિએ વડિ સાહેબી, ચિત્ત ઠરતું નથી કોઈ ઠામ;
શું કરિયે આ રાજ અને શું, કરિયે ધન ને ધામ;
ધન ગયું અમારૂં આજ, પુત્ર વિના સૌ સર્યાં કાજ;
પુત્ર વિના હું દુર્બળ દુખી, મારા પ્રાણ જશે રે રૂખી; જે જે. ૩૫
રૂષિ કહે, તમે મા રૂવો મને, મત્યુ હતું તે બાળ;
આશીર્વાદ દેઈ મોકલ્યો, ભજવા શ્રીગોપાળ;
ગોપાળ ભજશે દિવસ થોડે, કુંવર ઘેર પધારશે કોડે;
માંડો રાજ ને છાંડો દુઃખ, એવું કહિને વળિયા રૂખ; જે જે. ૩૬
રૂષિને ચરણે લાગીને ધ્રુવ, ચિમપાવન મોઝાર,
મધુવન પોહોંચ્યો પ્રેમથિ ફરીને, ત્યાં જૈ તપ વિચાર;

ત્યાં જઈ માસ કીધા ઉપવાસ, બીજે માસે ફળ કદ ગ્રાસ,
ત્રીજે માસ છઠે દિન એમ, ચોથે માસે જળના નેમ; જે જે ૩૭
નેમ ધરીને નેહથકિ ભજે, ઈશ્વર અશરણ શરણ,
પાચમે પ્રાણજ રૂધિયા ધ્રુવજી, ઊભા રહ્યા એક ચરણ,
ચરણ ચતુર્ભુજ ચિતના ધર્યા, દ્વાદશ અક્ષર મનમાં ભણ્યા;
એમ કરતાં વીત્યા ખટ માસ, રૂદિયામા ઓળખ્યા અવિનાશ; જેજે.૩૮
અવિનાશીને ઓળખિયારે, એમ ઊભો રાજન,
પૃથ્વી લાગી ડોલવા ત્યારે, ડોલ્યુ ઈંદ્રાસન,
ઇંદ્ર અમર સૌ એકઠા થયા, વેગે કરિ વૈકુઠે ગયા,
જઈ કેશવને લાગ્યા પાય, મધુવનમા કોઈ કષ્ટે કાય; જે જે. ૩૯
(દેવતા.) કાયા કષ્ટી વશ રાખવી એ, ઇદ્રી મન અચેત,
અચરત એ તો અતિ ઘણું, એમ બોલ્યા અમર ધરિ હેત,
અમર કહે અમને બીક લાગી, રખે લિયે ઈંદ્રાસન માગી;
(વિષ્ણુ) વિષ્ણુ કહે સાભળો સુરપતિ, રાજભોગ એ ઇચ્છતો નથી, જેજે ૪૦
નથી ઈછતો સપત્તિને કે, નથિ ઇચ્છતો સુખ તેહ,
ચરણ ધર્યો ચિતે મારા ક્ષણ, અળગો ન મુજથી એહ,
મુંજથકી અળગો નહિ એહ, એણે દમી છે પૂરણ દેહ;
સદા સ્મરણ રાખે છે મારૂ, કહો જિ એને કેમ વીસારૂ, જે જે ૪૧
વીસાર્યો વીસરે નહિ એને, આપિશ અવિચળ અર્થ,
નામ નહિ લે તે તમતણું, કાય બીઓ છો વ્યર્થ;
(કવિ) ઇંદ્રતણી આસવાસના કરી, સુર થાનક મોકલિયા ફરી,
ગરૂડે ચઢી ચાલ્યા શ્રીહરિ, વનમા આવ્યા વેગે કરી, જે જે. ૪૨
(ધ્રુવ.) દાસ દયાળને વિનવે તમો, સર્વ જગતના ભૂપ,
અકળ તમારી ગતિ છે ન્યારૂ, અકળ તમારૂં સ્વરૂપ,
સ્વરૂપ નામ તમારા જેહ, ગણુતા પાર ન પામુ તેહ,
સઘળી વાતે છો તમે શ્યામ, પ્રાણી માત્ર કરે પરણામ, જે જે.૪૩
પરણામી પરમાત્મા શ્રીહરિ, સારંગપાણિ હોય,
અદ્ભુત શક્તિ આપની તારો, પાર ન જાણે કેય;
પાર ન જાણે કોય લગાર, હું કેમ પામિશ તારો પાર;
એવુ શૂણિ હરખ્યા નરહર, કુવર કંઇ એક માગ તુ વર, જેજે.૪૪

વર કેમ માગું વિઠલા હું તો, કરીશ તમારી સેવા,
વિષય ભોગ સંસાર છે એ તો, સુપનાના સુખ જેવા,
સુપના જેવી કાચી કાયા, સંસારની શી ધરવી માયા,
માયામા ન મને મોકલો, વાહીને ન કરો વેગળો, જે જે ૪૫
(વિષ્ણુ) વેગળો વીરા ક્ષણ ન કરૂં વળિ, તુ વેહેલો આવીશ,
જે ફળ દુર્લભ દેવને મળતુ, તે ફળ તુ પામીશ,
તે ફળ તુજને આપુ આજ, સંસારમા તારિ ન રહે લાજ,
લોક કહે, રઝળીને મુઓ, રજનોમાથી પળ્યો જૂજવો, જેજે ૪૬
પળો રજનથી જૂજવો ત્યારે, સુરતીને દુ ખ થાય,
ઘેર જાને વીરા તુ તારી, વાટ જુએ છે માય,
માને બાપતણા દુ ખ કાપો, ઇહાયિ જે સૌને સુખ આપો,
મારી આજ્ઞા પાળ જ આજ, છત્રિસ હજાર વર્ષ ભોગવ રાજ, જે જે ૪૭
ગજ ભોગવી તુ આવજે તને, મોકલીશ એક વિમાન,
તેમા બેશી તુ આવજે તારૂં, થશે જગતમા જાણ,
જાણ જગતમા થાશે રાય, તેણે વધશે તુજ મહિમાય,
(કાવ.) આપી વચન વળ્યા ગોપાળ, જમુનાજીમા નાહ્યુ બાળ, જે જે. ૪૮
બાળકને મારગમા જાતા, ઊપજ્યો મન વિચાર,
જે ફળ દુર્લભ દેવ ગણે, તે, મને મળ્યા મોરાર,
મળ્યા મોરાર પણ હું નહિ ફાવ્યો, હરિ ભજીને માયા લાવ્યો,
આગળ રૂષિજી કહેતા એમ, તમને ત્રીકમ મળશે કેમ, જેજે. ૪૮
મુજને ત્રીકમજી મળ્યા મેં તો, જાવા દીધા ફોક,
ફરી જઈશું સંસારમા મને, હસશે દુરીજન લોક,
લોક કહેશે એનિ બુદ્ધિ થોડી, રત્ન આપીને લાવ્યો કોડી,

રાય તમારો તન ઘણું જીવો, એ કુળમાં પ્રગટ્યોછે દીવો;
(કવિ) વચન સૂણ્યું રીઝ નરપતિ, વળતિ વધામણી આપી અતિ; જેજે.પર
વધામણીમા આપ્યા રૂડાં, રાયે એકાવળ હાર;
રથે બેશિનેગ્રાચરિયા ને, સાથે સુત બે નાર;
નારીને શિરે સુવરણ ઝારી, ભેટ ભલી લીધીછે ભારી;
રાય રથેથી ઉતરયા જ્યારે, પુત્રે પરણામ્યા તે વારે; જે જે. પ૩
(ધ્રુવ) પ્રથમ પ્રણામ અપરમાને, તેં બેટાજા શ્રીપત્ય,
(સુમતી.) વળતી માતા એમ બોલ્યા હુ, વાણી બોલ્યો સત્ય,
વાણી બોલ્યો તે સત્ય સહી, આપથી આશા પૂરણ થઈ;
(સુરતી) વીરા હુ જોતી હુતિ વાટ, તેં મારો ટાળ્યો ઉચાટ; જે જે. પ૪
(કવિ) ઉચાટ મનનો ટાળ્યો કુવર, તેઓ આનંદ ભેર,
હેતના આસુ આવ્યા ત્યારે, દૂંધની ચાલી સેર,
સેર ચાલિ તે કુવરે પીધી, માતાયે ઘણિ આશિષ દીધી;
(સુરતી) ઘણા વર્ષ જીવોરે તન, તમે કર્યાછે કુળ પાવન, જે જે. પપ
પાવન કરિયા કુળ આપણા, વંશે વધાર્યાં નામ,
મહિમા વધાર્યો જગતમાં તે, તેં ભજીને શ્રીરામ,
(કવિ) રામ ભગત તડકામા દીઠા, ઉત્તમે ત્યા છાયડા દીધા;
બન્ને ભાઈની પોતી રળી, હેતના આસુ આવ્યા વળી; જેજે પ૬
વળી રોપાવ્યા બારણા આગળ, કોમળ કેળના થભ;
અક્ષતઅકુર કુમકુમ ને જળ, ભરી ચઢાવ્યા કુભ,
કુંભ ઉપર અક્ષર લખિયાજ, ધ્રુવને અવિચળ હોજો રાજ;
ઢોલ દદામા ભેરી નાદ, ધ્રુવ પધાર્યાં નિજપ્રમાદ, જે જે. પ૭
પ્રાસાદમાહિ પધાર્યા ત્યારે, હરખ્યો સઘળો સાથ;
ભાવતા ભોજન પિરશા ત્યારે, કાઢિ વિવાની વાત,
વિવાહ કિધો અહલ્યા સાથે, પ્રેમે કરિ પરણાવ્યા નાથે,
ઇંદ્રનિ કુવરિને રાજ કુમાર, ધ્રુવજીપરણ્યા બીજી નાર; જે જે. પ૮
નારી સાથે રગે રમે, સુખમા કાઢે દન,
રાજાયે વળિ તેને આપ્યું, પોતાનું આસન;
આસને બેઠા ધ્રુવજી જાણ, વરતાવી પોતાની આણ;
શાસ્ત્ર પ્રમાણુ કરી નિર્ધાર, વરતાવે વર્ણાશ્રમ ચાર; જે જે. પ૯

વર્ણાશ્રમના ધર્મ બધાને, સમજાવે સુગ્નણ,
(ધ્રુવ) આપ આપના ધર્મ પાળિયે, જે લખ્યુ હોય ગીર્વાણ,
ગીર્વાણ શાસ્ત્ર ભણેરે બ્રહ્મ, આયુધ બાધવા ક્ષત્રી ધર્મ,
વૈશ્યને કરવા ખેતિ વેપાર, શૂદ્રને સેવાનો અધિકાર , જે જે ૬૦
એવા તે સઘળી વરણને, હરિ ભજોને નિત્ય,
વરણ ધરમ સૌ પાળિયે સાચુ બોલિયે તે શુભ રીત,
સાચુ બોલિ સતોષ વાળિયે, મોહ માયા મત્સર ટાળિયે,
ન કરો કૂડ કપટ અન્યાય, એટલી શીખામણ દેછે રાય, જે જે ૬૧
(કવિ.) છત્રિસ હજાર વર્ષ નહિ ગયા, ત્યારે આવ્યુ વિમાન પાસ,
વિમાને બેશીને સચર્યા ધ્રુવજિ ગયા આકાશ,
આકાશમા ધ્રૂવબેઠા જઈ, અવિચળ પદ તો પામ્યા તહીં;
જે ગાયે ધ્રુવનુ આખ્યાન તે તો પામે અવિચળ સ્થાન જે જે ૬૨

પ્રીતમદાસ.

સોેસરનો ભાટ

સવત્ ૧૮૩૮ , સને ૧૭૮૨મા હતો

ઘોળ ૨

રાનો ઘોડો રણપાખરિયો, શ્વેત ધર્યાં શણગાર જોને
એ રાગ છે

હરિનો મારગ છે શૂરાનો, નહિ કાયરનુ કામ જો ને,
પરથમ પેહેલુ મસ્તક મૂકી, વળતી લેવુ નામ જો ને, ૧
સુત વિત દારા શીશ સમરપે તે પામે રસ પીવા જો ને,
સિંધુ મધ્યે મોતી લેવા, માહિ પડ્યા મરજીવા જો ને ૨
મરણ આગમે તે ભરે મૂઠી, દિલની દુગ્ધા વામે જો ને,
તીરે ઊભો જુએ તમાશો, તે કોડી નવ પામે જો ને ૩
પ્રેમ પથ પાવકની જ્વાળા, ભાળી પાછા ભાગે જો ને,
માહિ પડ્યા તે મહાસુખ માણે, દેખનારા દાઝે જો ને ૪

માયા માટે મોંઘી વસ્તુ, આંપડવી નહિ સેલ જો ને;
મહાપદ પામ્યા તે મરજીવા, મૂકી મનનો મેલ જો ને. ૫

ઘોળ ૫.

સત કૃપાથી છૂટે માયા, કાયા નિર્મળ થાય જો ને;
શ્વાસોશ્વાસે સ્મરણ કરતાં, પાપે પાતક જાય જો ને. ૧
કેસરીકેરા નાદે નાસે, કોટી કુન્જર જૂથ જો ને;
હિંમત હોય તો પોતે પામે, સઘળી વાતે સૂથ જો ને. ૨
અગનિને ઉધેઈ ન લાગે, મહામણિને મેલ જો ને;
અપાર સિંધુ મહાજળ ઊંડા, મરમીને મવસેલ જો ને; ૩
બાજીગરની બાજી તે તો, જમુરો મહુ જાણે જો ને;
હરિની માયા બહુ બળવતી, સત નજરમા નાણે જો ને ૪
સંત સેવતા સુકૃત વાધે, સહજે સીજે કાજ જો ને;
પ્રીતમના સ્વામીને ભજતા, આવે અખંડ રાજ જો ને. ૫

ઘોળ ૬.

ચુંદડી વિના શું આવ્યો રે જગતરના છૈયા

એ રાગ

ભજન કરી લે ભાવે રે; ભવ ભટકણ ભાગે,
સંસારસાગર તરતા રે, ક્ષણ વાર ન લાગે ૧
માયા મોહ નિદ્રામા રે, ગાફલ શુ ઘોરે,
પાંચ ચોર વસે પાસે રે, આતમ ધન ચોરે. ૨
અચેત શુ ઊંઘેછે રે, જોને આખ ઉઘાડી;
વેગે વણશી જાશે રે, કાયાની વાડી ૩
ચેત ચિદાનંદ મળશે રે; ટળશે અધારૂં.
આ અવસર છે રૂડો રે, હોય કારજ તારૂં. ૪
મહાપુરૂષનો મારગ રે, તે પગલુ સહાજે;
પ્રીતમ પ્રેમ ધરીને રે, હરિના ગુણ ગાજે. ૫

ઉપદેશ વિશે. પદ ૧.

દેહ મનુષ્ય ધરી, હરિ ના જાણ્યા તેણે સરવસ ખોયું;
મારા વાહાલાજી, મહામણી મૂકીને પથ્થર ચિત્ત પ્રોયું; ટેક.

તેં અમૃત ઢોળી વિષ પીધું, તેં હાથે કામ કૂંડું કીધું,
તેં મિથ્યા માતને દુઃખ દીધું, દેહ મનુષ્ય ધરી. ૧
તને જાળવિયો જઠરા માંહી, તારૂં રક્ષણ કર્યું પ્રભુએ ત્યાંહી;
તેને સંભાર્યો સુપને નાહિં, દેહ મનષ્ય ધરી ૨
તેં જગતપતિને નવ જોયો, કલ્પવૃક્ષ તજી બાવળ બોયો;
તેં ઉત્તમ જન્મ એળે ખોયો, દેહ મનુષ્ય ધરી ૩
એની દેહ અશુદ્ધ અશુદ્ધ વાણી, જેણે પ્રીત પ્રભુશું નવ આણી,
એ અધમ જાત પામર પ્રાણી, દેહ મનુષ્ય ધરી ૪
એને કૃતઘ્ની સરખો કહિયે, તેના સંગે તે સરખા થૈયે,
કહે પ્રીતમ એથી અળગા રહિયે, દેહ મનુષ્ય ધરી ૫

આખીઓ

હીરા મોતી નામ હરિનું, પથ્થર બીજી વાતો,
કહે પ્રીતમ મૃગજળ દેખીને, રખે તુ પીવા ધાતો.
ધાયા તે તો ધૂળ કમાયા, ડાહ્યા થઈ દડાયા;
કહે પ્રીતમ માયાને મૂશળ, ખૂબ તરે ખડાયા.
ખડાયા તે ખોળ્યા ન જડ્યા આરો થઈને ઊડ્યા,
કહે પ્રીતમ સંસારસિંધુમાં, બહુ વાર તે બૂડ્યા.
બૂડ્યા તેને કોણ બચાવે, આપે અવળા ચાલે,
કહે પ્રીતમ, પોતાને હાથે, ફાંસી ગળામાં ઘાલે.
મહા-માયાના મોટા ફાંસા, તે તોડ્યા નવ તૂટે
કહે પ્રીતમ, હરિ દયા કરે તો, જગત જાળથી છૂટે

* * * * *

આથડતાને કોણ ઉગારે, કર્મતણો કૂટારો,
કહે પ્રીતમ, સેવો સદ્ગુરૂને, એ તરવાનો આરો.
જ્ઞાન વિનાનો ઘેલો થૈને, નહિ કરવાનું કીધું,
કહે પ્રીતમ, અમૃત ઢોળીને, ઝેર હળાહળ પીધું.
અમૃત તે ઉપદેશ ગુરૂનો, ઝેર અવિદ્યા જાણો;
કહે પ્રીતમ, પરમારથ મૂકી, સ્વારથને શીદ તાણો.

ચેતવણી છંદ

ચેત મન ચેત મન, ચાલવાની ચાલ છે;
કેડા મોરે સૌ કો ચાલે, કોણ બુઢ્ઢ બાળ છે?

દિવસમાં ત્રણ વાર તાકે, શિર બીચાળો કાળ છે;
તેને વામે મોંકો કપે, ભલા ભલાને ફાળ છે;
કાયાનો છે કાચો પાયો, ધરતી વસમો ઢાળ છે;
ઘરધંધામાં મોં ગુચવાયું, માયાની મધલાળ છે;
આજ માયા મીઠી લાગે, અંતે તો જંજાળ છે;
દાતરડાં ગળતાં તો ગેલાં, વળતાં તો વિકરાળ છે

લજ્જારામ.

અમદાવાદનો ઔદીચ્ય સહસ્ર બ્રાહ્મણ.

સવત્ ૧૮૪૩ સને ૧૭૮૭ મા હતો

કોશયુદ્ધમાથી

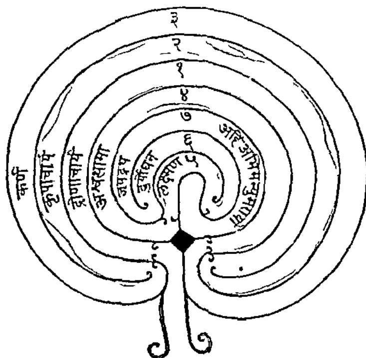
અભિમન્યુ પરણે છે, તે સમાનું ગીત.

ભાગો રૂશણા રે.

એ રાગ.

સમે વરને સહુ સાવધાન, શોભા ઘણેરી રે,
ત્યાં તો વૈરાટ દે કન્યાદાન, શોભા ઘણેરી રે. ૧
દાન લેછે અર્જુનકેરો તન, શોભા ઘણેરી રે;
પાસે બેઠા છે જગજીવન, શોભા ઘણેરી રે. ૨
ત્યાં તો પેહેલુ મંગળ વરતાય, શોભા ઘણેરી રે;
ત્યાં તો હસ્તીના દાન અપાય, શોભા ઘણેરી રે. ૩
પછી બીજું મગળ વરતાય, શોભા ઘણેરી રે;
ત્યાં તો શાં શાં દાન અપાય. શોભા ઘણેરી રે. ૪
આપ્યાં આપ્યાં અશ્વનાં દાન, શોભા ઘણેરી રે;
દાન લે અભિમન્યુ રાજન, શોભા ઘણેરી રે ૫
ત્યાં તો ત્રીજું મગળ વરતાય, શોભા ઘણેરી રે;
ત્યાં તો રથના દાન અપાય, શોભ ઘણેરી રે.
ત્યાં તો ચોથુ મંગળ વરતાય, શોભા ઘણેરી રે;
વર કન્યાને હરખ ન માય, શોભા ઘણેરી રે.

ચોથો તાતે આપ્યા કન્યા-દાન; શોભા ઘણેરી રે,
આપી હરખ્યો વૈરાટ રાજાન, શોભા ઘણેરી રે ૮
ત્યા તો સુદર્શના બોલાવે; શોભા ઘણેરી રે,
રાણી ક્સાર પીરસવા આવે, શોભા ઘણેરી રે ૯
ક્સાર પીરશ્યો છે ચાર વાર, શોભા ઘણેરી રે,
પીરશી શાકર ને ઘૃત ધાર, શોભા ઘણેરી રે. ૧૦
અભિમન્યુ ઉત્તરાને આરોગાવે, શોભા ઘણેરી રે,
વરને કન્યા ખત્રાવે, શોભા ઘણેરી રે. ૧૧
સુદર્શના લેવરાવે શુદ્ધાચમન, શોભા ઘણેરી રે;
પટ ગ્રહ્યો અભિમન્યુ રાજન, શોભા ઘણેરી રે. ૧૨
સુદર્શના પટ મૂકાવે, શોભા ઘણેરી રે,
હેમ કડા આપીને મનાવે, શોભા ઘણેરી રે ૧૩
વર કન્યા પરણીને ઊઠ્યા, શોભા ઘણેરી રે;
ત્યાં તો સૌનેયે મેઉવા વૂઠ્યા, શોભા ઘણેરી રે. ૧૪

અભિમન્યુના આખ્યાનમાંથી.

પાંડવો દુર્યોધન સાથે જુગટું રમતાં રાજ્ય વિગેરે બધુ હાર્યા પછી છેલ્લો ઠરાવ એવો કર્યો કે, ૧૨ વર્ષ વનમાં રહેવું, અને ૧૩ મુ વર્ષ ગુપ્ત રહેવું. જો ૧૩ મા વર્ષમાં કોઇને મ લુમ પડે તો વળી બીજી વાર તેટલાં વર્ષ વનમાં રહેવું. એવી શરતમાં પણ હાર્યા; એટલે બાર વર્ષ સુધી વનમાં રહ્યા, તેરમે વર્ષે વેશ બદલીને વૈરાટ નગરના રાજાના દરબારમાં કોઈ ઓળખે નહિ, તેવી રીતે રહેવાનો વિચાર કર્યો, તે વિષે.

કડવું ૯ મું.

વૈશંપાયન એણીપેર બોલ્યા,	શુણ જનમેજય રાય;
વિસ્તારી તુજને સભળાવુ,	ભારતનો મહિમાય
અર્જુન વાણી બોલિયા,	સાભળો ધર્મકુમાર[1];
તમે જ કહો, કયમ છાના રહેશો,	ત્રણ લોક મોઝાર?
દેશ દેશના રાજા આવી,	નમે તમારે પાય;
તમે કોઇને નવ નમો,	અનમ્ર તમારી કાય
ધર્મ વાણી એણી પેર બોલ્યા,	સાભળિયે અર્જુન,
મેં મારિ જે વાત વિચારી.	તમને કહું વચન.
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી વૈશ્ય વહુને,	ઉપવીતનો અધિકાર;
બ્રાહ્મણ વેશ ધરીને રહીશું,	રાજસભા મોઝાર.
સર્વ લોક તે મુજને નમશે,	દઉસઉને આશીષ.
મુજ શિર અવરને નહિનમે,	મેં પૂજ્યા શ્રી જગદીશ.
કંક નામ પ્રસિદ્ધ હું કહાવું,	રાયતણું મન રંજુ;
મન ગમતી ત્યા કરૂ વારતા,	સભારાડ હું ભંજુ
એણી પેરે હુ દિવસ નિર્ગમુ,	તારૂ દુખ અર્જુન;
રથે બેસારી લાડ લડાવ્યાં,	સારથી દેવકીતન.
શીશ નથી નામ્યુ તેં કોઇને,	એક વિના ભગવંત;
પરાધીન થઈ પેટ જ ભરવું,	એ દુખ નાવ્યો અંત.
વચન સુણી વડ વીર તણાં રે,	કહે અર્જુન સત્ય વાણી;
ધર્મધુરધર દુ:ખ ન આણો,	સમર્થ પ્રભુને જાણી.

[1] યુધિષ્ઠિર.

વર્ષ એક ત્યાં વ્યંઢળ[1] થાશું, સંગીત વિદ્યા જાણું,
વૈરાટ રાયની પુત્રી ભણાવું, વિદ્યા સર્વ વખાણું
ભીમ અર્જુન મળીને બેઠા, બોલ્યા માહોમાહી,
બહુ આહારી છે ભીમ મહા ભડ, કહો, તે રહેશે ક્યાંહી ?
અટક બોલો ક્યાંઈ ગમે નહિ, સાખે નહિ એક બોલ,
પરાધીન થઈ પેટ જ ભરવું, નહિ બળ બુદ્ધિ તોલ
વાત કરે ને સામુ જુએ, વૃકોદર[2] રહ્યો વિચારી,
આગળ આવીને બોલ્યો, શિ વાત કરો છો મારી
બહુ આહારી જે કહો છો મુજને, તે મનમાં નવ ધરશો,
સુખે દાહાડા અમે નિર્ગમું, ચિન્તા કાંઈ ન કરશો
પ્રભુયે જ્યારે વેલા પાડી, સઘળું ક્યાંથી સુખ?
દુર્યોધને પુઠ ન મેલી તો, અર્દ્ધી વેઠિશ ભુખ
વૈરાટ રાયનો થાઉં રસોઇયો, અન્ન સર્વ ત્યાં રાધું
સઉને જમતાં શેષ રહે, તે અન્ન જમું હું બાધું.
એ રીતે હું દિવસ નિર્ગમું, ચિંતાતુર ન થાશો;
ઘડો ઘડાનો કામ જ કરશે, પેટ ભર્યે શો સાસો
ભીમ ભડ કહી, રહ્યા સાસતા, તવ પુછ્યા સહદેવ,
તમે કહો, કેમ છાના રહેશો ? પર ઘેર કરવી સેવ
વણ પુછે કોઇને નવ કહેવું, એહ લોક શું જાણે,
માગ્યા પાખી માત ન પીરસે, તમ દુખ કો ઉર આણે
વિમાસીને કહો ગતિ મનની, પરાધીન થઈ રહેવું;
ભુખ તરશ ને સુખ દુખ સહેવું, વચન કવચન વહેવું,
એવાં વચન શુણીને બોલ્યા, સહદેવ તેણી વાર,
જે રીતે જગદીશ રાખશે, વિશ્વતણો આધાર
એક અમો મન વાત વિમાશી, તે તમ આગળ કહિયે,
જે રીતે સુખે દિન લઈયે, ચરણ તમારે રહિયે
વણ પુછે ઉત્તર નવ દેવો, તે એહ જ કામ કરીશું,
જોશ વિચારું ગૌધન ચારૂં, એમ જ પેટ ભરીશું

---

[1] નાજર અથવા બોજો જનાનખાનાનો ચાકર [2] ભીમ

વૈશંપાયન ઋષિ જનમેજયને કહે છે, જણ માગે વૃત્તિ આપે;
કહીશ, ગોપ હું પાંડવ કેરો, ગોપસહ કરી થાપે.
સહદેવ કહીને રના સામના, કહો નકુળ શી પેર ?
ગતિ તમારી કોઈ નવ જાણે, જઈ રહેવું પર ઘેર.
પર ભૂમિ પર ભૂપતિ આગળ, પરગમતુ જ કહેવું;
પર ઓશિયાળે પેટ જ ભરવું, પરને દિલ ન દેવું.
વિનય વચન સુણીને બોલ્યો, નકુળ વચન મહાશૂર;
શા માટે દુઃખ મારું આણો, તજવું કઠણ ગતિ ક્રૂર.
મન શુદ્ધેથી સેવા કરશું, જેવી તમને ગમશે;
તમે જાણો મહા સુખી તન, એવડું દુખ કયમ ખમશે.
વિકટ અશ્વ હું કરું પાધરા, ખરા ખેલવી જાણું;
અશ્વ શાસ્ત્ર આવડે છે મુજને, હું શું આપ વખાણું.
તુરીતણા જે સકળ રોગ છે, ઔષધ એનાં કરશું;
વૈરાટ રાયના ઘોડા ફેરવું, એણી પેરે પેટ ભરશું.
એવું કાજ કરીશું ભાઈ, જેમ કોઈ નવ જાણે;
દૈવ તણી તો ગતિ કઠણ છે, દૈવ દયા નવ આણે.
સમાધાન સંતોખી બેઠા, નકુળ તેણી વાર;
ધર્મ તણું મન વિસ્મય પામ્યું, ઉપન્યો વળી વિચાર.
દ્રુપદીને દેખીને રાજા, આણે આંસુપાત,
ઘડા જેવડું માણેક માનની, કયમ રહે છાની જાત ?
પુરુષ તણી સહુ વાત પાધરી, જ્યમ ત્યમ કરી નિર્વહેશે;
પરભૂ પતિવશ પડી પ્રેમદા, કેઈ પેરે દિન લેશે
અમો અણછતા અળગા રહીશું, નહિ બોલાયે વાણ;
કન્દર્પ કોટી કળા કામની, મુખ શોભા શશિ ભાણ
તે દુખમાહે વળી દુખ મોટું, છાનિ કેમ રહેશે ?
સુજે તેમ કહે લોક બહિરમુખ, કપટ બોલ કેમ સહેશે ?
એવું જાણી દુઃખ જ આણ્યું, મુક્યો મુખ નિશ્વાસ;
નયણે ધારા નિરખી રાણી, આવ્યા રાયની પાસ;
કર સંપુટ કરી ઉભી નારી, કેમ થયા ઉદાસ ?
દાસિરૂપ થઇને રહેશું, સૈરંધ્રી મુજ નામ.

રાણીને શણગાર પહેરાવું, કરું એટલું કામ;
એવું રાણીને પાયે ઉઠ્યા, પાંડુ તણા કુમાર,
શમ આગારે શમિયે બાંધ્યા, આયુધ તેણી વાર,
કેડા મોરે ચાલી આવ્યા, પુર વૈરાટ મોઝાર,
અછતા થઈને ત્યાં રહ્યા, તેનો કોઇ ન જાણે પાર

સાખી.

જે યુધિષ્ઠિર યજ્ઞ કરી, દિધા કનકના દાન,
બ્રાહ્મણ થઈ આશિશ દે, રહ્યા જ્યારે ભગવાન
નિકુળ ઘોડા ફેરવે, સહદેવ ચારે ગાય,
ભીમ ઉદરને કારણે, રહ્યો રસોડા માંય
ચંદ્ર સૂર્યને વશ કરે, નામ જેનું પાંચાળી,
દાસિ થઇ દિન નિર્ગમે, વેળાયે હદ વાળી.
સકળ છત્રપતિ વશ કર્યા, જીત્યો જરાસંધ રાય,
નર પીગી નારી થયો, કર્મગતિ કહેવાય
સુખ કેડે દુઃખ પામિયે, દુઃખ કેડે સુખ હોય,
સરખા દિન આવે નહિ, વૃક્ષ છાય સમ જોય

ત્રણ તાળની ચોપાઇ.

વૈશંપાયન બોલ્યા વચન, શુણ જનમેજય રાજન,
ત્યારે પુઠે નિપન્યું જેહ, તુજને સંભળાવું તેહ.
વૈરાટપુરમાં પાંડવ રહ્યા, દ્રુપદી સુદ્ધા સુખિયા થયા,
દૂત કૌરવ કેરા જેહ, હીંડે પાંડવને ખોળતા તેહ
દુર્યોધન મન હરખ અપાર, રાજે હસ્તિનાપુર મોઝાર;
સભા ભરી બેઠો રાજન, હરખ વાધ્યો પોતાને મન
ભીષ્મ કરણ દ્રોણ પાવન, અશ્વત્થામા આદિ મહાજન,
સુભટ શકુનિ તે ત્યાં હોય, રાત ભ્રાત પોતાના સોય
દેશ દેશના રાજા જેહ, સભામાંહી બેઠા છે તેહ,
જોઈ સભા હરખ્યો રાજન, એવે આવ્યા નારદ મુન
દૂર થકી દીઠા જેટલે, પ્રણમ્યો રાય જઇ તેટલે,
અમ પર કૃપા કરી મહારાજ, ઘણે દિવસે પધાર્યા આજ.

વળતી બોલ્યા નારદ મુન, તો તું સાંભળ રે રાજન,
માસ માત તો વહીને ગયા, સમાચાર તેં તો નવ લહ્યા
વર્ષ પુરૂં એક જ્યાં થશે, છતા થઇને પાંડવ આવશે,
સભા જોઇ શું રીઝ્યો આજ, તેથી વેગે તારૂં રાજ
ભીમ ભડ સામો કોણ ભડે, સેના તારી તો રડવડે
અર્જુનશું લેગે કોણુ ગડ, એવો જોદ્ધો એક દેખાડ,
નિકુલ સહદેવ ધનુષ સહાય, છે કોઈ જોદ્ધો જે સામો થાય ?
તે માટે તું ગર્વ મા આણુ, દેખ સેન તારૂં નિર્વાણુ
મેળી ધાડે તો ન સરે કાજ, ખોઈ બેસશો વેગે રાજ,
શુણી નારદ કેરા વચન, જુએ સેન પોતે રાજન,
ચેત ચેત કહે નારદ મુન, તું તો દુર્યોધન રાજન,
જોતરાવો જે છે કિયે ગામ, તો તો થાય તારૂં કામ
ફરિ ભોગવે તે વનવાસ, સુખે રાજ કરે આવાસ,
તેણે સેવ્યા છે ભગવાન, ગાજ્યા નવ જાય તે રાજાન
કદી રહે જીવતા તે રાય, દીવસ ચાર વેગે વહી જાય,
ખોળી કઢાવો કરીને ભાળ, નહિ કર જાણજે તારો કાળ
પોતાનો માટે તુજને કહ્યું, નહિતર મનમા જાણી રહ્યું,
એમ કહી પામ્યા અંતરધાન, પડ્યો વિચારમા રાજાન
હવે કરૂં તેના ઉપાય, જે થકી તેઓ પ્રગટ થાય

ઢાળ.

વૈશંપાયન એણી પેર બોલ્યા, શુણુ જનમેજય રાય,
ત્યાર પુઠે જે નીપન્યું, હું કહું તેનો મહિમાય
રાજા વળતો બોલિયો તે, હરખ ધરિને મન,
કર ગ્રહીને બિડું મુકિયું, સભામાહિ રાજન
કો છે લેનાર તેહનો, પણ પાકીને જાય,
પાંડવ ક્રી શુદ્ધ લઈ આવે, સભા માહરિમાય
રાજ તેહને અર્ધું સોંપુ, હય ગજ રથ કહેવાય,
નરપતિ સઘળા રહ્યા નિહાળી, કોઈને બેઠો થાય
બિડું લઇને બધે ફેરવ્યું, કો ન કરે ઉંચો હાથ,
કરણ આદિક યોદ્ધા બેઠા, મળીને સર્વે સાથ

એવામાં [1]ભીમૂત આવ્યો, જ્યાં બેઠો છે ભૂપ,
ભીમ સમાન પરાક્રમ બળિયો, તેવડું તન સ્વરૂપ
આવી ઉભો રહ્યો આગળે, નૃપને નામ્યું શીશ,
મેના ઉપર ધર્યું છે બિડું, રાય ચડાવી રીસ
મલ્લ કેરા બોલ થકી, તે હરખ્યો રાય અપાર,
કટક મારામાંહે જોદ્ધો, તુજ દિસે સાર
શત્રુ પાંડવ ગયા મહાવન, વર્ષ વહી ગયાં બાર,
નષ્ટ ચરચા જઈ રહ્યા છે, કેણુ દેશ મોઝાર
છતા થાય જો તમ થકી તો, નિશ્ચત કીજે રાજ,
તેર વરશ વન ભોગવે વળી, સરે અમારૂં કાજ
કહ્યું રાયનું શુણી મહામલ્લે, ગ્રહ્યું બિડું પાણ,
કછ ભીડીને ઉભો રહ્યો વળી, ઉચર્યો મુખથી વાણ
ગુફા ગિરિ શોધું નવ ખંડે, નગર પરા ને ગામ,
સરોવર સરિતા સિંધુ, શોધું, અગમ્ય અગોચર ઠામ
રાય અતિ રંગિયાત થયો, જવ સુણિયાં મલ્લવચન;
વિશ્વાસ તારો છે મુજને, માન્યું મારૂં મન
તું નિશ્ચે એની સુદ્ધ લાવીશ, વીર વહેલો જાય,
બહુ પસાય કરી શિખ દીધી, ચલાવિયો ક્ષણમાંય,
અવનિતળ પડ સાતે શોધ્યા, આવ્યો અવનીમાંય
પશ્ચિમ દિશમાં પરવર્યો ને, જીત્યા રાણા રાય
ઉત્તર દક્ષિણ પુરવ ચાલ્યો, અનંત પંથે એહ,
પર્વત મોટા રાય જીતિયો, અભંગ કહાવે દેહ
સઘળી પૃથ્વીમાંયે પેખ્યાં, નગર દેશ પરમાણ,
ઉદયાચળથી અસ્તાચળ, જહાં લગી ભોગવે ભાણ
એમ ફરતાં આવી કીધો, વૈરાટ વિશે વિશ્રામ,
એકાંતે રહી લોકને પુછ્યો, પાંડવકેરો ઠામ
પછી પુરપતિને જઈને મળિયો, કહ્યાં મુખ વચન,
દેશે દેશ વિશે હું ફરિયો, જીત્યા કઈ રાજન

---

[1] એક મલ્લનું નામ છે

એવુ સુણીને ગર્જન બોલ્યો, તે કહ્યુ, તે મલ્લ;
ભૂમિ બડ મેં જીત્યા, બોત્તેર દેશ અધિપત્ય
ક્યાહા વમો છો કોને શરણે, કહો તમારૂં નામ,
પૃથ્વી સકળ વર્ગો તુ બોળો, કોણ મગાતે કામ.
મલ્લ જીમુત નામ માહુર, થયું બિંદુ મેં પાણ્ય;
પાહુતન વન ગ્રામ રહ્યા છે, નટ ચરચા જાણ્ય
દુર્યોધન મુખ વચન શુણી મેં, જીત્યા બોતેર દેશ,
કહીં ન વાધ્યા મુજને તે તો, જોઈ તુજ સભા નરેશ
હાર્યો કહે, તો પુતળુ આપો, નહિ તો તુ કચ્છ વાળ,
*સભામાહીથી બોલ્યો સાળો[1], બોલતા મુખ સભાળ
મુજ મધાતે પ્રથમ લડીને, મહાબળ તુજ દેખાડ,
અવર મલ્લ છે પોઢા તે શુ, મળીને કરજે રાડ
એમ કહીને ધાઈ વળગ્યો, મલ્લને તે જોધ,
ઊઠ કોટે અજન બાઝી, કરી શકે શું ક્રોધ?
ઘડી બે ઘડી જુદ્ધ જ કીધુ, ઝુમ્બ્યો રુમ્બ્યો તેહ;
પછી પકડીને ભિજ્યો તેને, કચરૂ કીધો દેહ
વળતી ગયે કંકને પુછ્યુ, શિ કરવી હવે પેર;
બો'તેર તેમ આપણુને જીત્યા, વધાર્યું તેશુ વેર
એવુ શુણીને કંકરૂપી કહે, તેડાવ્ય વાનુઓ સાર,
બોહાર તારા કીધા ખાલી, નિત કરી બહુ આહાર
તા વૈરાટે કહ્યુ રૂપિજી, એ શુ બોલ્યા આપ,
પર ભૂમિમા વાત જશે, પરોણાપે મરાવ્યો સાપ
એમ કહી મોકલિયો સેવક, વાનુઆ કેરી પાસ,
તમને નૃપ વૈરાટ તેડે એક, મલ્લને કરવા નાશ
કહેતા તે તતખેવ ઉઠિયો, વડો વૃકોદર વીર,
મુખ પખાળી પાઘ બાંધી, પીધુ શીતળ નીર.
જીમુત કેરૂ નામ સાભળ્યુ, ચઢિયો ક્રોધ અપાર,
વેગ ધાઈને આવિયો તે, રાજસભા મોઝાર

[1] વૈરાટ રાજાનો સાળો કીચક

આસેરી રાગની ચોપાઈ

વીર સભા ભણી સાચરિગો, રીસે પૃથ્વી ઉપર પગ ધરિયો.
રખે બે પડ થાયે એક, ભૂમિ ભાર લાગે છે વશેક
ચાલી સભા સમીપે આવ્યો, રાય વૈરાટને મન ભાવ્યો,
મહામલ એ પ્રૌઢજ દીસે, સર્વે સભા તણું મન હીસે
આંખ્યો દિસે છે વન્હિ સમાન, તન મેઘ છે શામળવાન,
વીર ભુજા દંડ ભલા સોહે, કર ચરણ દેખી મન મોહે
ભલા યોદ્ધ રહ્યા બળ કળિયા, વીર આવી સભા માંહે મળીયા:
આવી કક પાયે શિર નામ્યુ, પછિ જોયુ જીમુતના સામુ
આ યોદ્ધ તે ક્યાયથી આવ્યો, ક્યાથી પૂતળા બાંધી લાવ્યો,
ત્યારે વૈરાટ રાય એમ બોલે, નથી બળિયો કોઈ એને તોલે
એણે બો'તેર દેશ વશ કીધા, જિતીને જશ મોટા લીધા,
પછી આણી સભાએ પધાર્યો, કૈયો કીચક મોકમ માર્યો
દેશ જોવા દુર્યોધને મોકલિયા, એને પાડવ કહિ નવ મળિયા,
તેને મલ્લ હીંડે છુ જોતો, મોટા મહીપતિની પત ખોતો
એવુ સાભળતા ચઢી રીસ, પગથી જ્વાળા લાગી શીશ
તુ તો ઘણે ઠામે જીતી આવ્યો, કયેમ અહીંથી જાઇશ ફાવ્યે,
પગે પુતળા છોડી નખાવુ, કહેશે બીજી વાર નહિ આવુ,
ત્યારે જીમુત બોલ્યો વાણી, ભડ તારી વાત મેં જાણી
ઘણી વાર તુ આપ વખાણે, મલ્લવિદ્યા તે તુ શુ જાણે,
ઘણુ ખાઈ તેં તન વધાર્યું, તે તુ જાણજે સુખ પધાર્યું
આવી ઉભો રહ્યો શુ ત્રાડે, શુ મહીપ આવ્યો છે ભાડે,
અમે જોધ મોટા વશ કીધા, મોટા રાય જીતી યશ લીધા
કૈયા કીચકને પુછો વાત, જેણે દિઠા છે મારા હાથ
તુ આવુ લિખાણ્યો શુ જાણે, હજી હાથે તુ ન ચઢ્યો આણે,
વકારતા તો વીર રિસાવ્યો, હો હો કહીને તે સામો આવ્યો,
હાથે મુષ્ટિકા ગ્રહી મુકાવે, મુખે કોશિયા કહી બોલાવે
મત્રે લીધુ દુર્યોધન નામ, વાતુઓ કહે વૈરાટનું કામ,
એમ કહેતા બેઉ ભડ ભડિયા, ગર કોટે કોશીસા પડિયા

પગ પ્રહારે પૃથ્વી ધ્રુજે, ઊંટ જેમ નિર્નિમખ ન સુઝે,
ગડદા પાટુ કેણી વાજે, તે દેખી કાયર ચિત ભાજે
માથા મેંઢા તણી પેરે મારે, મરડી ભાગતા કાંઈ તજ્ગારે,
જાણે જેમ ગજ મત્ત આફળિયા, લોક જોવાને ટોળે મળિયા.
ભડ વઢતા જેની રિશ જાય, ભાજે લોક નાશાનાશ થાય,
વાજે ઢોલ નિશાન મે પામ, તેનો શબ્દ ગાજે છે આકાશ
વઢતા વીર વાજુઓ વાંધ્યો, મત્ર જીમુતને તાણી બાંધ્યો
ભીમે કીધો મનમા વિચાર, હવે મારૂ એને આ હાર
એમ કહીને મેલીને દોટ, ઝાલી મલ્લ તણી તો કોટ
માથે ફેરવી ભૂમિ પધાડે, વળનો આખલા આકારે નાડે
મલ્લે વિચારિયુ તે ઠામ આ તો ભીમ તણુ છે કામ,
મોત મારૂ છે એને હાથ, એમ વિચાર્યું રૂદના સાથ
હવે પ્રગટ લેઉં એનુ નામ, મરતા કરૂ એટલુ કામ
એ તો પાછો ભોગવે વન રાજ ભોગવે દુર્યોધન
એવુ જાણીને બોલે જ્યારે ભીમે ઝાલ્યો તેને ગળે ત્યારે
ભકાર મુખથી નિસર્યો ઉચાર મકાર ભૂલિ ગયો તેણી વાર
પછે વાનુએ કીધુ કામ મલ્લ મારિ•નાખ્યો તે ઠામ

ઢાળ

ઠામ ઠામ તે વાતો ચાલી, વેગે તેણી વાર,
હસ્તિનાપુરમા જઈ સેવકે કહ્યો સર્વ પ્રકાર
અનુચર ચાર દિશાથી આવ્યા તેણે સુદ્ધ કહી સારી,
પાડવ અમે ન જાણ્યા કહિં, પણ સાભળ વાત અમારી
વૈરાટ નગર માહી હવો છે એક મોટો ઉતપાત,
જીમૂત મલ્લ માર્યો મહામલ્લે એક જણે સાક્ષાત
સુણતા દુર્યોધન ચમક્યો પાડવ નામ પ્રમાણ,
ધડકો વીર કટક સજ્જ કીધુ વજડાવ્યા નિશાન.
ભીમ વપુ જીમૂતને મારણ જીતે શત કૈચક રણ માર્યા
શુ કરિયે વર્ષ થયા પુરણ દૈવે દીન ન ઉગાર્યા
હવે ત્યા જઈ ગોધનવાળુ કરિયે એહ પ્રકાર,
પાડતન એ પત્તન[1] હશે તો મુકાવે નિર્ધાર

1 ચોકેર

મેન લઇ દુર્યોધન આવ્યો, નેનટ કેરે ગામ,
પછી તેહની ગાયો વાળિ, કીધુ મોટુ કામ
બાર વરશથી અધિક કહાવે, પુરૂષ જે કહેવાય,
મકડો રાજા સાથે ચાલ્યા, સગ્રામે તે જાય
કકરૂપિને વાનુઆને, તંતિપ ને[1] ગોકર્ણુ[2],
મકડાને સત્રાને લીધા, જેના રૂપ આચર્ણુ
મેન નેઇને રાજા ચાલ્યો, ગોધી કીધી માર,
નરપતિનુ ગોધન મુકાવ્યુ, વાનુએ તેણીવાર
પૂર્વ દિશાથી ગોધન વાળ્યુ, વળિ દુર્યોધન રાય,
રાજકુવર લઈ વારે ધાયો, અર્જુન બાકરા થાય
ધનુષ બાણ કરમાહી ધરીને, કીધુ રૂડુ જુદ્ધ,
ગોધન મુકાવીને આવ્યા, નગર વાત થઈ શુદ્ધ
કુવરને અર્જુન કહે છે, ન લહીશ મારૂ નામ,
દિવસ હવે થોડા રહેલુ છે, અમારે તારે ગામ
રાજકુવર આવિને નમિયો, પિતા કેરે પાય,
ઓવારણા લીધા માતાયે હઈડે હરખ ન માય
એમ કરતા તે વાત વિતી, દિન પુઠે દિન જાય,
વરશ એક પરિપુરણ થયુ ને, રીઝ્યા રૂપ્યા માય

રાગ સામેરી

વૈશંપાયન બોલ્યા વચન, સુણ પરીક્ષત રૂગ તન,
ત્યાર પુઠે નિપન્યુ જેહ, તને કહી સભળાવુ તેહ.
વરસ એક ત્યા પુરણ થાય, પછિ વિચારીયુ મનમાય,
એવે નિશા પડી છે જ્યાર, ઉઠયા પાચે પાડુકુમાર
સાથે તેડી દ્રૌપદી નાર, આવ્યા કોટ કને નિર્ધાર,
પછે નિકળ્યા નગરથી બહાર, આવ્યા શમી વૃક્ષને દ્વાર
ધ્યાન ઈશ્વરનુ ધરી મન, આયુધ ઉતાર્યા પાવન,
પે'રી વસ્ત્ર ને તત્પર થાય, એને ઉલટ અંગ ન માય
કાને કુડલ હીરે જડિયા, તેના મૂલ ન જાયે ગણીયા,
કંઠે મુક્તાફળની માળ, દીસે ઓપતી ઝાક ઝમાળ

1 ઘોડાનો રાખનાર નકુળ 2 ગાયો પાળનાર સહદેવ

હીરા માણકી ને સોન દોરો, કેડે બાંધ્યો સુંદર કદોરો,
પોચી જડીત્ર સોના સાકળિયે, વેઢ વિટિયો છે આગળિયે
પહેર્યાં આભરણ ઓપતા સાર, ઉપર બાંધિયા છે હથિયાર,
બાથા ભિડિયા છે કટિ માથ, ધનુષ ગદા ઝાલિ છે હાથ
સુંદર કિધો ચોતરો એક, માંડી પાટચ ત્યાં ટગી વિવેક
વિજયા દશમી કેરે દન કીધુ શમી તણુ પુજન
પછી જોઇને શુભ લગન, પટાભિષેક કીધો રાજન,
અર્જુન ધરે શિરપર છત્ર, દેવતા વજાડે વાજિંત્ર
રાજ બેઠા સુધષ્ટિર રાય, પુ પવૃષ્ટિ કરે દેવતાય
વન નષ્ટચર્યા પુરિ થાય, મોને ઉલ્લર અગ ન માય
એટલે ગોવાળિયા ત્યાં આવ્યા ચારવાને ગોધન લાવ્યા,
સુભટ બેઠા દીઠા જ્યાય, ત્રાસ પામીને નાઠા ત્યાય
ગોવાળા રાજદ્વારે આવ્યા ગજા વૈરાટને જગાવ્યા,
કરિ મજરોને બોલ્યા વાત, રાય સાંભાળોને સાક્ષાત
કંક બ્રહ્નલ ને પાકશાન, તતીપાળ ગોકણ ને નાર,
એ તો તમારે ઘેર હતા જેહ, વનમા રાજા થઇ બેઠા તેહ
છત્ર ચામર ઢોળે વાય, એવો નર દીઠો કોઈ રાય
બેઠા આયુધધારિ તે યોધ, કહ્યા એવો એણે પ્રતિબોધ.
એવી વાત તે સાભળી જ્યારે, રાજા વિસ્મય પામ્યો ત્યારે
ત્યારે કુંવર બોલ્યો વાણુ રાજા પ્રત્યે જોડી પાણુ.
એ તો પાંડવ કહેવાય જેહ હતા આપણે ઘેર જ તેહ;
માર્યો જીમૂતને તો કામ તે તો ભીમ તણુ છે કામ.
કંકરૂપિ યુધિષ્ઠિર રાય, બ્રહ્નરૂપ અર્જુન કહેવાય,
નિકુળ તતીપાળ તનખેન ગોરૂપ થયા સહદેવ
સૈરંધ્રી દ્રપદીનુ નામ સેવક થઈ કર્યા છે કામ,
કૌરવે ગયો વાળિ જ્યારે, તે તો વારે ધાયા ત્યારે
નહિ તો મહારૂ તે ત્યા શુ જોર, કેમ મુકાવી લાવુ ઢોર?
એવી વાત તે સાભળી જ્યારે, રાજા વૈરાટ ઉઠ્યો ત્યારે
દંડવત કરતો ચાલ્યો ધગણુ, જઇને સાહ્યા રાયના ચરણુ.
મસ્તક મૂક્યુ જઇને બેઠે. વચન દીન થઇને બોલે

હું તો ઝુઝ્યો તમારો રાક, ક્ષમા કરો અમારો વાક,
નવ ઓળખ્યા મા । ગામ, સેવક જાણી કરાવ્યા કામ
ત્યારે બોલ્યા યુધિષ્ઠિર રાય, ધન્ય ધન્ય તમને કહેવાય;
અમો રહ્યા તમારે ઘેર, સુખ પામિયા રૂડિ પેર
બાર વરસ તો કાઢ્યા વન, એક વરસ તમારે ભવન,
હવે પુરણ થયો વનવાસ, ઈશ્વર પુરશે અમારિ આશ.
માટે જાઓ તમારે ઘેર, સુખ પામજો રૂડી પેર
એવી વાત તે સાભળિ જ્યારે, રાજા વૈરાટ બોલ્યો ત્યારે
દાસપણું કરાવ્યું તમને, મોટો દોષ બેઠો છે અમને,
મારે ગુણ ઓશિકળ થાઉં, મારી કન્યા આપી ઘેર જાઉં
ઉત્તરા કુવરિ આણી જેહ, મુકી અર્જુનને ખોળે તેહ,
ત્યારે અર્જુન બોલ્યા વાત, રાજા સાભળ તૂ સાક્ષાત
પુત્રિને મેં ભણાવી સાર, માટે એમ કરૂ અંગીકાર,
એ પુત્રિ નહિ પરણીએ અમો, એક વાત કહું માનો તમો,
સુભદ્રાતન અભિમન્યુ સાર, તેને પરણાવો એ નાર,
એવી વાત તે સાભળી જ્યારે, રાજા વૈરાટ હરખ્યો ત્યારે.
હાથ્યે રાય એ અરજ કરે, પુત્રિ મારી એ પેરે વરે,
અભિમન્યુ વેરે તિલક કર્યાં, શ્રીફળ રૂપૈયો કરમા ધર્યાં
જય જય શબ્દ બોલ્યા તે ઠામ, ત્યાર પુઠે શુ કીધુ કામ
(પછી જાન તેડાવીને, અભિમન્યુને પરણાવ્યો)

ઢાળ

અભિમન્યુ પરણિ ઉઠ્યા ને, વર્ત્યાં જેજેકાર
જનમેજય નૃપ સાભળો હવે, પછિનો કહું પ્રકાર
યુધિષ્ઠિર કહે વૈરાટને, તમે સાભળો મહારાજ,
ઉત્તરા કુવરી તેડાવશુ જ્યારે, અમે બેસશુ રાજ.
એમ કહીને પાડવ ચાલ્યા, હસ્તિનાપુર મોઝાર,
બાર વરસમા ફરીને આવ્યા, ક્ષણ ન લાગી વાર
આવી સિવાડિમા ઉતરિયા, પાડુ રાયના તન,
તેણે અમે સભારિયા ત્યા, વસુદેવના નન્દન

યુધિષ્ઠિર કહે કૃષ્ણને, તમે જાઓ દુર્યોધન પાસ;
વિષ્ટી જઇને કરજો વેગે, બોલ્યા મુખ પ્રકાશ.

(કૃષ્ણે જઇને દુર્યોધનને કહ્યું કે)

અર્દ્ધ રાજ્ય જે એનુ છે તે, એને આપો સોય;
એના બાપનું રાજ ભોગવો, મન વીમાસી જોય

(દુર્યોધને કહ્યું કે સોયની અણી જેટલી પણ પૃથ્વી આપુ નહિ,)

એમ કરતાં જો માગે કરગરી, આપુ ગામ બે ચાર;
પણ ક્ષત્રીવટથી પૃથ્વી નવ, પામે પાંડુકુમાર.
આટલા ભડ વન રડવડિયા, ક્યાં ગઇ હતી મગાઇ;
લડશુ કે જેમીને સેશું, એ છે અમારા ભાઈ.
કૃષ્ણ ત્યાંથી પરવરિયા, જ્યાં પાંડુ રાયના તન,
લડયા વિના પૃથ્વી નહિ આપે, રાજા દુર્યોધન
યુધિષ્ઠિર કેહે છે હરિને, જાઓ કરો એટલુ કામ;
પાંચ ગામડા અમને આપે, રેહેવા કેરા ઠામ.
ત્યારે બોલ્યો ભીમ બક તમે, એવું બોલ્યા વીર;
એમ આપણી બુડી બાલશી, કાયર થયા અધીર
કઇક તણી રાંડો રડાવુ, કઈ બાંધુ ઘરસૂત્ર;
દુર્યોધનને ઝબો ગણુ તો, પાંડુ ગયનો પુત્ર.

(કૃષ્ણની વિષ્ટી સફળ થઈ નહિ, ને લડાઈ ચાલી)

કુરૂક્ષેત્રમાં યુદ્ધ મચાવ્યું, ક્ષોહણી કટક અઢાર,
સાત ક્ષોહણી ધર્મ કને, અધર્મી કને અગિયાર.
દશ દહાડા તો યુદ્ધ કર્યું છે, ગંગા કેરે તન[1];
પાંચ દહાડા દ્રોણે વાળ્યું, યુદ્ધ કર્યુ પાવન
ત્રણ દાડા તો થયા દ્રોણના, નિપન્યો કેવુ પ્રકાર;
ચક્રવ્યૂહ રચનાર હરિ નહિયો, અર્જુનનો કુમાર

એમાંથી એક બીજી વાત થઈ તે એ કે–

રાગ આસેરી

આવી બાલકે ઝીલ્યો પોકાર, કોઈ ક્ષત્રી કરો મ કિ વાર;
અમને દેવાને આપો ઠામ, એક દુષ્ટનો કેરો ઠામ.

---

1 ભીષ્મપિતા

ત્યારે કૃષ્ણ ત્યાં બોલ્યા વચન, કોણ દુષ્ટ છે તે રાજન,
જાલધરનું લીધું નામ, બેઉ અર્જુન તેણે ઠામ.
મારી દુષ્ટનું તોડું ગામ, કરૂ બ્રાહ્મણ કેરૂં કામ,
કૃષ્ણ ને અર્જુન બે ગયા, સમાચાર દુર્યોધને લહ્યા
દુર્યોધન કહે સાધુ કામ, અભિમન્યુને મારૂં ઠામ,
સંજય શકુની વિષ્ટિયે ગયા, જુધિષ્ઠિર પાસે જઈને રહ્યા
કહે જીતો ચક્રાગઢ પાસ, નહીંકર જાઓ પાછા વનવાસ,
રાજાયે અર્જુન પુછિયા, ગયા સાંભળી વિસ્મય થયા
વાણે તો જુદ્ધ કરશું સહી, એવું પરઠીને ઉઠિયા તહીં,
રાયે તેડાવ્યા ત્રણે ભ્રાત, પાસે બેસારીને પુછી વાત
સહદેવ કહે અવિધાર, મેં જોયણી જીતી સંસાર,
જાણું ચારે વેદના ભેદ, ચક્રાગઢ નવ્ય જાણું છેદ
ત્યારે બોલિયા નિકુળ વચન, સાંભળો યુધિષ્ઠિર રાજન,
પૂર્વે પડને પશ્ચિમ કરૂં, પશ્ચિમ પડને પૂરવ ધરૂં
કોઠા સાત તણો જે મર્મ, નવ જાણું હું રાજા ધર્મ,
તત્ક્ષણ ભીમ મહા ભડ ભણે, શીવ જીત્યા મેં પરાક્રમ ઘણે
ગદાયે કરી પાડું પહાડ, ચક્રાગઢ નવ જાણું ખડ,
દુર્યોધનને ઊભો ગળું, પૃથ્વી બાંધી પરસે કરૂં
કોઠા સાત તણો જે મર્મ, નવ જાણું હું રાજા ધર્મ,
ત્રણે ભાઈ એમ કહી રહ્યા, રાય યુધિષ્ઠિર દુખિયા થયા
હવે શો કરવો ઉપાય, શોકાતુર થઈ બેઠા રાય,
ચિંતાતુર થયા જેટલે, અભિમન્યુ આવ્યો તેટલે
ઉઠી કુંવર સભા સચરે, પગ મુકે ધરતિ થરથરે,
ચાલી સભા મધ્યે આવિયો, માન દઈ નવ બોલાવિયો
સઉ મો નીચું નિહાળી રહ્યા, આવકાર ન કોઇએ કહ્યા;
કોપે ભરાણો તેણી વાર, સઉને મારૂં આણે ઠાર
નથી ઘેર પિતા અરજુન, નવ બોલાવ્યો તો રાજન,
પિતા ઘેર હોય જે વારે, લાડ લડાવે સૈ કો ત્યારે
પિતા વણ નવ બોલાવે હશી, એવી વાત તેને દિલ વશી;
દૃષ્ટિ ભરી સભા સામું જોય, કરમાયા મુખ દીઠાં સઉ કોય

ન સુએ ચાકર ન સુએ ચોર, ન સુએ ધન ગાજતે મોર

ન સુએ જેને પુનિયો ધણી, ન સુએ બે નારિનો ધણી

ન સુએ નિર્ધન ને ધનવંત, ન સુએ રાજા રાજ કરંત,

ન સુએ જેને સુખ નહિ ઘેર, ન સુએ જેને માથે વેર

ન સુએ જેનો ગો ગ્રામ, ન સુએ રણથી પડ્યો ગ્રામ,

સુખે સુએ મણિધર સાપ, સુખે સુએ જેને માથે બાપ

સુખે સુએ જોગી અવધૂત, સુખે સુએ રાજાનો પૂત,

સુખે સુએ સુદામા સતી સુખે સુએ ચિંતા જેને નથી

આજ રોગ નથી ભગવાન સુખે સુએ ત્યાગી અભિમન

ત્યારે અભિમન્યુ એણી પેરે બોલ્યો, સાંભળ મારી માત રે;
દુર્યોધને કોઠાજુદ્ધ રચિયું, મને કહ્યું સાક્ષાત રે.
તે જુદ્ધ તો કોઇ નથી જાણતું, તુજને કહું નિર્ધાર રે;
જાણેછે મુજ પિતા તે તો, ગયા રણ મોઝાર રે.
૭ કોઠાનું જુદ્ધ હું જાણું, ઘાલી છે મેં હામ રે;
સાતમો તો ભીમ ભાગી નાખશે, રાખુ પિતાનુ નામ રે.
ત્યારે સુભદ્રા એણી પેરે બોલ્યા, સાંભળ મારા તન રે;
તેં તો જવાની હામ જ ઘાલી, ઉત્તરા નથી ભવન રે.
ઉત્તરા ઉત્તરા શુ કહે માડી, સાંભળ તુ નિર્ધાર રે,
તેડાવવી હોય તો તેડાવજે, રહી છે આડી સવાર રે.

સાખી.

ઉત્તરા ઉત્તરા શું કરે, સાભળ મારી માત,
રણમા, જ્યારે ઘા પડે, ત્યારે નહિ રે ઉત્તરા હાથ.
ઉત્તરા ઉત્તરા શુ કરે, ઘેલી થઇ મુજ માત;
દેવનુ તેડું આવશે, નહિ આવે ઉત્તરા સાથ.

રાગ કાલિંગડો

સુભદ્રા વળીની ચાલી આવ્યા, યુધિષ્ઠિરની પાસ રે;
કુંવર મારાને યુદ્ધે મોકલો, તેડાવો ઉત્તરા વાસ રે.
રાજસભામાં રાજા બેઠા, રાયકડા તેડાવ્યા રે;
રતનો, રૂપો, રાજો, કાજો, રાયકડા સઉ આવ્યા રે.
શુ છે રાજા શું છે રાજા, શું છે અમારૂ કામ રે;
શાને કાજે શા કરવાને, તેડાવ્યા આ ઠામ રે.
વળતી રાય યુધિષ્ઠિર બોલ્યા, રાયકા પ્રત્યે વાણી રે;
કોઇ એક પહોરમા તેડી આવે, અભિમન્યુની રાણી રે.
રાજો રાયકો એણી પેર બોલ્યો, રાજાજી અવધાર રે;
ચાર હજાર ખાડેરૂ મારે, કહેતા નાવે પાર રે.
સ્વામી સુરજને પરતાપે, પિયે પાતાળનું પાણી રે;
કહો તો ચાર પહોરમાં તેડી લાવુ, અભિમન્યુની રાણી રે.
ત્યારે કાજો રાયકો બોલ્યો, રાજાજી અવધાર રે,
આઠ હજાર ખાડેરૂ મારે, કહેતા ન આવે પાર રે

તે ઉલળી આકાશ શું આસે, પિયે પાતાળનું પાણી રે;
ત્રણ પહોરમાં તેડીને લાવું, અભિમન્યુની રાણી રે.
રૂપો રાયકો એણી પેર બોલ્યો, રાજાજી અવધાર રે;
બાર હજાર ખાંડેરૂં મારે, કહેતાં ન આવે પાર રે.
સ્વામી સુરજને પરતાપે, પીએ પાતાળનું પાણી રે;
બે પહોરમાં તેડીને લાવું, અભિમન્યુની રાણી રે.
રતનો રાયકો એણી પેર બોલ્યો, રાજાજી અવધાર રે;
સોળ હજાર ખાંડેર મારે, કહેતાં ન આવે પાર રે
સ્વામી સુરજને પરતાપે, પિયે પાતાળનું પાણી રે,
એક પહોરમાં તેડીને લાવું, અભિમન્યુની રાણી રે
રાજાયે તેને આપ્યો તેડયો ને, દીધા આદર માન રે;
સુંદર વાઘા પહેરણ આપ્યા, આપ્યાં ફોફળ પાન રે.
સાંઢ લઇને સાંચરિયો તે, પવન વેગે જાય રે,
તેણે સમે ઉત્તરા રાણીને. સ્વપ્નું કેવું થાય રે.
આજનો દાડો ધુંધળો દીસે, અવળાં વહે નદી નીર રે;
આજ સપનામાં પડયો દીઠો, જોદ્ધો બાવન વીર રે.

સ્વપ્ના દોહલા રે ટેક

હવે સ્વપ્ના પછીની વાત.

રાગ કાલિંગડો.

સાંઢે ચડીને રાયકો આવ્યો, પુછે સમાચાર રે;
પાંડવ રાજા કુશળ કહાવે, કુશળ અર્જુનકુમાર રે.
ત્યારે રાયકો મુખવાણી બોલ્યો, સાંભળને તું નાર રે;
કૌરવ પાંડવને જુદ્ધ મંડાણું, હસ્તિનાપુર મોઝાર રે.
અભિમન્યુ રાજા રણવટ સાંચરે, તેડાવી પુત્રી તમારી રે;
રાયકા કેરાં વચન સુણીને, ધરણી ઢળી તે નારી રે.
મારી ઉત્તરા નાનું બાળક, ક્યમ જાશે અવતાર રે;
મોટાંનાં રાંક્યાં વેઠવાં દોહલાં, કુંવરી છે સુકુમાર રે.
ઉત્તરા કુંવરિ વાણિ બોલ્યાં, સાંભળ મારી માય રે;
મારા કરમના કાળા ઉધડ્યા, હવે રોયે શું થાય રે.

મવા લાખનો આસન વાગો, કરની રૂદન કરે માડીરે,
અધલાખનો મારો રહી જાવે, આગળી રહે ઉઘાડી રે
ઉત્તર કુંવર એણી પેરે બોલ્યો, સાભળ મારી માય રે,
દીકરિયોના ન પડે પુરા, લખેશરી જો થાય રે
ઉત્તરા સાથી પરનરી, તે પરન વેગે જાય રે,
અર્દ્ધ પથ તો જ્યારે પોલ્યા, ચિંતાતુર બહુ થાય રે
અભિમન્યુ મુખથી બોલિયો, તુ સાભળ મારી માય રે,
ઉત્તરા તો આવી નહી મારે, જુદ્ધની વેળા જાય રે
મારે દુર્યોધન જીતવો રણે, ચઢ હનુ ચક્રસુર રે,
ઉતાવળ અધળી જોગ માગે રણમા થાય અસુર રે
ત્રાંબાકુંડી જળ ભરીને નાય અભિમન્યુ બાળ રે,
સોના કેરો બાજઠીયોને રૂપા કેરી થાળ રે
ખાજા લાડુ અને જલેબી, મગદળ અને મોતીચૂર રે
ધન વિશેષ મુકે માડિ માતા, કરમલડો ને ફુર રે
ત્યારે અભિમન્યુ મુખથી બોલ્યો, સાભળ મારી માત રે
છેની તારેનુ ભોજન કીજે, પાસે બેસી સાક્ષાત રે
ત્યારે સુભદ્રા મુખથી બોલ્યા, સાભળ મારા તન રે,
પુત્ર જાતા ની ન નાવે, એમ જમુ ભોજન રે
છેની વાગના હાથે કોળિયા, કરી જમાડે માય રે,
વીજણુંનો જરમાહી ગ્રહીને, માતા ઢોળે વાય રે
જમી કરીને ઉઠ્યા અભિમન્યુ, રથે થયા અસ્વાર રે,
તે આર પઈરે ચાલતો તેણે અશ્વો જોડ્યા ચાર રે
શસ્ત્ર થકી ભેદાય ન એવું, બખતર પેર્યુ શરીર રે,
ભભકદાર ત્યા બથ લીધા, જોદ્ધે બાવન વીર રે
છત્રિશ આયુધ ભરી કરીને, રથે થયો અસ્વાર રે,
તેને સુભદ્રા નગીનના ચાની નેત્રે જળની ધાર રે
સુભદ્રામુખ વાણી બોલ્યા સાભળ મારા તન રે,
લાડકવાયા ક્યાર આવશો કહોને મુજ વચન રે
અભિમન્યુ મુખથી એણી પેરે બોલ્યો સાભળ મારી માત રે,
જુદ્ધ કરવાને નાચરૂ રાય દુર્યોધન સઘાતરે

માતાજી દુર્યોધન ઉતવો, ચક્ર હતું ચકચૂર રે;
દુધનાં કુડાં ભરિને મુકજો, આવું આથમતે સૂર રે.

ઢાળ ૨ જો.

ત્યાંથી આજ્ઞા માગવાને જાય રે, જ્યાં હતાં કુંતી માય રે;
કુંતીજી બોલ્યાં વાણ્ય રે, કુંવર માનજો પરમાણ રે
તારે નગ્રામે સિદ્ધિ થાય રે, ઘેર કુશળે આવો રાય રે

ઢાળ ૧ ની દેશી.

હવે રાયકો કહે રાણીને, હેઠા ઉતરો ધણું;
પેલા તમારી સાસુ ઉભા, જઈ નમો ને ચર્ણ
ઉત્તરા કુંવરી હેઠા ઉતરી, નમ્યા સાસુને પાય;
દ્રૌપદીજીને વેગે નમિયા, નમિયા કુંતા માય.
સુભદ્રા કહે વહુઅર મારી, ઓ પેલો ભરથાર;
મારો વાર્યો નવ રહે તે, ચડિયો રણ મોઝાર
હાવ ભાવ કટાક્ષ કરની, મનાવ તુ સ્વામીન,
ઉત્તરા ત્યાંથી પરવરી ત્યાર, ઊભો છે રાજન.
અભિમન્યુ કહે, ધન્ય પુરૂષ, જેની હશે આ નારી,
કા રાજા તમે નથી જાણતા, વૈરાટની કુમારી.
ઉત્તરા કુંવરી કહે, ધન્ય નારિ, જેને આ ભરથાર;
કાં રાણી તમે નથી જાણતા, અર્જુનનો કુમાર.
ઉત્તરા તેને આવી મળીને, બોલી મુખથી વાણ;
મારા સ્વામી, રણ વિયગે, તો, ઈશ્વરની છે આણ.

રાગ પરજની સાખી.

ઉત્તરા મુખથી ઉચરી રે, સાભળ મુજ ભરતાર;
જો તમે રણવટ સંચરો તો, મારો મુજને હાર.
ઉત્તરા મુખથી ઉચરી રે, સાભળ મારા નાથ;
તમે તો રણવટ સાચર્યા, મને સોંપો કેને હાથ.

રાગ વેરાડી.

તમે ચાલો, તો રાવટની આણ રે, હો સુભદ્રાના જાયા;
તમે ચાલો, તો કાઢુ મારા પ્રાણ રે હો સુભદ્રાના જાયા; ટેક.

વૈરાટ મારો પિતા કહિયે, સુદર્શના મારી માત,
મેં તો તમને ઓળખિયા, જ્યારે આગ્યો યોગિમા હાથ રે હો સુભ૦
અર્જુન સરખો સસરો મારે, સુભદ્રા સરખા માનુ
કૃષ્ણ મમા મામોજી મારે, રણવટ જાણો તે શાનુ રે. હો સુન૦
અર્જુનના તનજ કહાવો, વસુદેવના પુત્રી જ,
કૃષ્ણના ભાણેજ કહાવો ભીમ તણા ભત્રીજ રે હો સુન૦
સોળ કળાનો ચંદ્ર શોભે, તેવી શોભા તમારી,.
જેવુ હસ્તિનાપુર એમણુ તેવી, હું અર્ધાંગા નારી રે હો સુભ૦
રાજહંસ તમને જાણી મેં, કર્યો તમારો સંગ,
જો જાણત બગ બાપડો, તો કેમે ન અર્પત અંગ રે હો સુભ૦

રાગ બેરાડી દેશી બીજી.

ગોરી સેનો ઘોડીલાની વાગ રે, કુવરી રાવતણી,
ખસો રથ તણો દો માગ રે, કુવરી રાવતણી રે-
માઈ મામ શિયાળ નખાય રે, કુવરી૦—
ગોરી હવે રહ્યુ કેમ જાય રે, કુવરી૦—
તો અર્જુન કેરો તન રે, કુ૦ કેમ યુદ્ધથી ફેરવુ મન રે કુ૦
મારો લાજે અર્જુન તાત રે, કુ૦ મારી લાજે સુભદ્રા માત રે કુ૦
મારે શુકને કોઇ ન જાય રે, કુ૦ ગોરિ લોક ઉપહાસ્ય થાય રે, કુ૦
મારી જાણત આવી નાર રે, કુ૦ નવ જાત હું રણ મોઝાર રે કુ૦
એક વાર લાવે જગદીશ રે, કુ૦ હું તો છેદુ મામા કેરૂ શીશ રે, કુ૦
મને ખોટી કહીતી નાર રે, કુ૦ આપણુ મળશુ પેને અવતાર રે કુ૦

રાગ પરજિયો.

મને મારીને રથડા ખેડ રે, બાળા રાજા રે
મને જુદ્ધ સાથે તેડ રે, બાળા રાજા રે
આપણુ સરખા સરખી જોડ રે બા૦ મને જુદ્ધ જોયાના કોડ રે, બાળા૦
લાવો હુ ધારૂ હથિયાર રે, બા૦ કરૂ કૌરવનો સંહાર રે, બાળા૦
ગાડી જુદ્ધ વળો ઘેર આજ રે, બા૦ મારા બાપનું અપાવુ રાજ રે, બાળા૦
નારિ કેશ સમુળા કહાડે રે, બા૦ રથ ઉપર દેહ પછાડે રે, બાળા૦
મારૂ જોબનીયુ ભરપુર રે, બા૦ મને મેલીને ચાલ્યા દૂર રે, બાળા૦
મેં તો શો રે કીધો અધર્મ રે, બા૦ મારે કિયા જનમના કર્મ રે, બાળા૦

ત્યારે તો અભિમન્યુ બોલિયો, રાખશે શ્રીજગદીશ રે,
એમ કહીને સાચરિયો પછી, વેગે નમાવી શીષ રે
રથ ઉપર આવીને બેસો, પારથનો કુમાર રે
ચતુરંગી સેના સજ થઈ તેનો, ગણુતા ન આવે પાર રે
મતવાલા મલપતા હીંડે, મુખ ચાવ્યા તંમોળ રે,
મદમાતા ને હોડે ધાતા, રંગે રાતા ચોળ રે.
આભરણુ પેર્યાં ઓપતા ને, માથે રાતી મોળ રે,
માથી દીસે શોભતા તેને, ગર્વ થયા છે મોળ રે.
જુદ્ધે શૂરા રણે પુરા, ચાલે અટપટી ચાલ રે,
ધનુષ્ય બાણુ કરમા ધારિયા ને, ઝગકતી મુકી ઢાલ રે
કટારી કેડે વાંકડી ને, વળી કરમા બાણુ કમાન રે,
સાગ ફરશી ખંજર ગુપ્તી, દીસે શોભાયમાન રે
ભાથા ખડગ કટિમા ધરિયા, તરકસ તાતા તીર રે,
છત્રીસ આયુધ અંગે સજિયા, જોદ્ધા બાવન વીર રે
હાથી ઘોડા રથ પાલખી, કહેતા નાવે પાર રે,
ઇરાની કછી મુલતાની, શોભિતા હય સાર રે
ખુરાસાની ને વિલાયતી વળી, બંગાળી કહેવાય રે,
પાણીપંથા ને પાખરિયા, ઉજ્જ્વળ જેની કાય રે
દેવનશી ને દાનવનશી, ઉપમા ઓળા ઓળ રે,
લીલા ઘોળા કાળા કાબરા, રંગે રાતા ચોળ રે
ચાકડિયા વેગે ચડિયા, સજી સર્વ હથિયાર રે,
ઠામ ઠામથી જોદ્ધા આવ્યા, કહેતા નાવે પાર રે
જુદ્ધ કરવાને અભિમન્યુ આવો, હઇડે હરખ ન માય રે,
ધજા ફરકે ને તેજ ઝળકે, નીશાને વગિયા ઘાય રે
અભિમન્યુ કહે છે સારથીને રથ હાંક આગે સાથ રે,
ચક્રવ્યૂહ ગઢ ભેદવો છે જ્યા, દ્રોણગુરુ છે સાથ રે

ચોપાઈ ત્રણ તાળની

અભિમન્યુને આવ્યો જોષ, સૌ ગૌરવ વિસ્મય હોષ,
માહોમાહ્ય કરે છે વાત, આવ્યો અર્જુન એ સાક્ષાત

ચક્રવ્યૂહ તણો જે છેદ, તેનો સઉ લે છે એ ભેદ;
આપણ સર્વને એ તો સંહારે. પડતાં કોઇને નવ ઉગારે.
પછિ જુએ ધારીને ચિત, ધજાપે ન દિસે હનુમંત;
એ તો અર્જુન સરિખો દીસે, કોઈ આવેછે બળિયો અતીસે.
કર્યું છે ત્યાં અદ્દભુત કામ, કોઠા સાત છે તેણે ઠામ;
દ્રોણગુરૂ છે બળિયા જેહ, પ્રથમ કોઠે મુક્યા તેહ.
બિજે કૃપાચાર્ય ત્યાં હોય, ત્રિજે કોઠે કર્ણ જોય;
ચોથે અશ્વત્થામા સાર, પાચમે કોઠે લક્ષ્મણ[1] કુમાર.
બીજા બળિયા રાજકુમાર, સુત દુ:શાસનના[2] ચાર;
છઠ્ઠે છે દુર્યોધન રાય, સાતમે જયદ્રથ કહેવાય.
અગ્યાર ક્ષોણી જોદ્ધા જેહ, ગઢને કાંગરે ઉભા તેહ;
પચ શબ્દ વાજિત્ર વજાડે, અભિમન્યુ ઉપર તે ત્રાડે.
ગુર્જ ગુપ્તી ગદા છે હાથ, ફરશી ત્રિશળ મૂશળ સાથ;
ખડ્ગ કાતી કટારી પાશ, દેખી શત્રુ પામે ત્રાસ
નમ્ર આયુધ તે ત્યાં કરી, ઉભા જોદ્ધા કરમાં ધરી;
એવે આવ્યો અભિમન્યુ જોધ, આણી અતઃકરણમાં ક્રોધ;
પ્રેર્યા અશ્વ ચારને સગ, જાણે પડિયા દીપ પતગ.

સાખી.

પડે દીપ પતંગ તેમ, અભિમન્યુ રણ ગાજી રહ્યો;
નમસ્કાર ગુરૂને કર્યો, તેણે આશિર્વાદ હેતે કહ્યો.

ઢાળ.

ગુરૂદ્રોણ મુખથી બોલિયા, સાંભળ અભિમન્યુ વાત;
રીસાઇને શું આવિયો, ઘેર વાટ જુએ તુજ માત.
માતે વોળાવ્યો આવિયો, હું કહાવું અર્જુન તન;
ગુરૂ જાણીજ પિતાતણા, કરવા આવ્યો પૂજન.
વૈશપાયન એણી પેર બોલ્યા, શુણ જનમેજય રાય,
વિસ્તારી તુજને સંભળાવું, ભારતનો મહિમાય.
પેહલે કોઠે ચાલી આવ્યો, અર્જુન કેરો તન;
સાથે સાથી એવા ચડિયા, જાણે ચડિયો ઘન

---

[1] દુર્યોધનનો પુત્ર [2] દુર્યોધનનો ભાઈ.

દુર્યોધનના જોદ્ધા સર્વે, ધારે ચિંતા મન,
શું અર્જુન આવિયો, કે અર્જુન કેરો તન
દ્રોણગુરૂને મનમાં આવી ઉભો અભિમન,
પારથસુતને જોઇને પછી, બોલ્યા દ્રોણ વચન
તું બાળકને જોઈ ત્યાં આવે ઓસરૂ મનમાંય,
યુધિષ્ઠિરને શું થયું જે તને મોકલ્યો હોય.
જા બાળક બાહુઆ તું, મોકલ તારો તાત,
અહિં રમતનું કામ નહિ હું કરીશ તારી ઘાત
એવી વાણી સાંભળતાંમાં, કોપ્યો અભિમન,
બાળક તો નવ જાણિયે હું ક્ષત્રી કેરો તન
કૈરવરૂપી કાષ્ટ કેરાં, વૃક્ષો ઉગ્યાં વન
તેમાં હું અગ્નિરૂપ થઈને, સર્વે કરૂં દહન
તે માટે હું તમને કહું છું, સાંભળિયે મહારાજ,
હું બ્રાહ્મણ જાણી ઓસરૂ છું, નહિકર લોપું લાજ
પહેલો ઘાવ કરો મુજ ઉપર, હરખ આણી મન
દ્રોણગુરૂ કહે એમ કરૂં હું, તું છે નાનો તન
અભિમન્યુએ એક બાણ કાઢ્યું જોતાં તેણી વાર,
મંત્ર ભણી ગુરૂ ઉપર મેલ્યું, આણી હરખ અપાર,
બીજું બાણ વેગે કાઢીને, મેલિયું રણમાંય
બાણે બાણનું છેદિયું તે ક્રોધ આણી ત્યાંય
દ્રોણે વળતિ બાણ મેલિયાં, વેગે કાઢી ચાર,
આવતાં તે છેદિને નાખ્યાં, પારથને કુમાર.
મનો અન્ય લઢે બે એ પણ, કોઇને ન વાગે બાણ
સમર્થ ત્યાં જોદ્ધા ઉભા, આશ્ચર્ય થયા નિર્વાણ
વૈશંપાયન બોલિયા તું, સુણ જનમેજય રાય,
અભિમન્યુએ સંભારી ત્યાં, કૃષ્ણ તણી સિંહાય
ક્રોધ કરીને કરમાં લીધાં, વેગે માતંજ બાણ
મંત્ર ભણિ ગણ મદ મેલ્યાં, પારથ પુત્ર સુજાણ
અર્જુન કહેતા તે આવ્યાં, ક્ષણ ના લાગી વાં
આવી રણમાં ભેદિયા છે, તેણે જોધ અપાર

અશ્વ ગજ રથ છેદિયા સારે, દ્રોણ કોપ્યા મન;
દશ બાણ કાઢીને મેલ્યાં, રક્ત કરી લોચન.
અભિમન્યુના સારથિને, રથ સહિત કર્યો પતન,
બિજે રથ મગાવી બેસે, પારથ કેરો તન.
તેણે સમે ત્યાં અભિમન્યુને, ચઢી અભિશે રીસ;
કોપ કરીને બાણ મેલ્યાં, વેગે કાઢી વીશ.
દ્રોણ કીધા આકળા ને, દીધો છે ઓસાર;
અભિમન્યુ આવી ભડિયો, તે કરતો મારોમાર.
શોણિતની સરિતા વહે ને, હય ગજ પાડે ચીસ;
હાથેથી હાથીને ઠેલે. છેદે જોધનાં શીશ.
તેણે સમે દુર્યોધન આવી, નમ્યો દ્રોણને પાય;
કહો ગુરૂજી કેવી રીતે, કરશું શો ઉપાય.
દ્રોણ કહે છે જયદ્રથને તમે, તેડાવો ને ત્યાંય;
જયદ્રથને તેડીને લાવ્યો, એક પલકની માંય.
સામાસામું જુદ્ધ મંડાણું, કેતા નાવે પાર;
અશ્વે અશ્વને ગજે ગજ ત્યાં, કોઇ નવ દે ઓસાર.

રાગ ચોપાઈ ત્રણ તાળની.

પ્રથમ ગઢ કરીને હાથ, બોલ્યો ભીમસેનને સાથ;
કાકા જુઓ પરાક્રમ મારૂં, ગુરૂજીનું તો માન ઉતારૂં.
ભલો ભલો તું અભિમન, નામ રાખ્યું તેં અરજુન;
એમ કહેતાં ચાલ્યા ત્યાંય. આવ્યા બિજે ગઢ છે જ્યાંય.
રહ્યા કૃપાચાર્ય તે ઠામ, કરવાં માંડ્યાં ત્યાં સંગ્રામ,
આવ્યો દુર્યોધન ત્યાં રાય, કૃપાચાર્યને લાગ્યો પાય.
બોલ્યો મુખથકી તે વચન, તમો કરજો એ બાળ પતન;
ગઢ દ્વાર પાસે તતકાળ, મુકો જયદ્રથને રખવાળ.
પછે બીજે દ્વારે રાડ માંડી, ભય ખસે નહિ જાગા છાંડી;
માંહોમાંહી દે છે માર, કોઇ દે નહિ ત્યાં ઓસાર.
મેલ્યું અભિમન્યુએ એક બાણ, લેવા શત્રુ કેરા પ્રાણ;
કૃપાચારજે આવતું છેદ્યું, બાણે તો કોઇને નવ ભેદ્યું.

રૂષિયે કરી ક્રોધ અપાર, કાઢી મેલિયાં ત્યાં બાણુ ચાર;
અભિમન્યુએ ગ્રહી શર પાણ, આવતાં જ હર્યાં નિર્વાણ
પછે ચક્રને કરશી સાહી, આવ્યો અભિમન્યુ ત્યા ધાઈ,
પગ પ્રહારે જોદ્ધા નાસે, અભિમન્યુ તણો ધરિ ત્રાસે.
કૃપાચાર્ય અભિમન કુમાર, માહોમાહિ ત્યા દેતા માર,
યોદ્ધા કઈક કર્યા પૃથ્વીપાત, તે તો ચાલિયા જમ સઘાત
માર્યું અર્દ્ધચંદ્ર તે બાણ, કીધા શત્રુ કચરઘાણ,
વાધ્યો જુદ્ધ વિષે અભિમન, કૃપાચારજ ઓસર્યા મન.
ગઢ બીજો લીધો તેણી વાર, ગાજી રહ્યો અભિમન્યુ કુમાર,'
કોદા બેયનું કીધુ કામ, આવ્યા ત્રીજા કેરે ઠામ
કર્ણ ઉભો દીઠો તે ઠાર, કુવરે કર્યો નમસ્કાર,
તમો અમારા પૂજ્ય છો સ્વામ, ધરો અર્જુન કેરે ઠામ
પ્રહાર પહેલો કરોજી તમો, ઘણું શું મુખે કહિયે અમો,
પછે જો માને મારૂ મન, તો હુ સેવા કરૂં રાજન
કર્ણે કથન એવા સાભળી, અંતઃકરણ ગયુ પરજળી,
કર્ણે બાણુ મેલ્યુ થઈ ક્રૂર, અભિમન્યુએ કીધુ ચૂર
અર્જુન સુતની કરવા ઘાત, કર્ણે બાણુ મેલ્યા પછી સાત,
પારથસુતે સાચવ્યો દેહ, કર્યાં રજ રજ કટકા તેહ
બાણુ કાઢી મેલ્યા પછી સોળ. અભિમન્યુએ જોયું જોર,
આવતા તે અભિમન્યુ છેદે, એકે બાણુ તેને નવ ભેદે.
બોલ્યો અભિમન્યુ ત્યા તતકાળ, મુકવી મેં તારી ત્રણ ફાળ,
હવે જોજે પરાક્રમ મારૂ, વૃદ્ધપણું ઉતારૂ તારૂં.
એમ કહીને મેલિયું બાણુ, આવ્યુ કર્ણ ઉપર નિર્વાણુ,
કર્ણ ઉછળીને પડ્યો ધર્ણ, જાણિયે તે તો પામ્યો મર્ણ.
પાછો સાવધાન તે થઈ, અભિમન્યુ સામો ઉભો જઈ,
આવ્યુ નેત્ર વિષે બહુ ઝેર, બાણુ મેલિયુ રૂડી પેર
આવી ભેદિયુ અશ્વને કાય, ત્યા રૂધિર ખલકે જાય,
બાણુ તે સમે મેલ્યાં કર્ણ, અશ્વ ચાર પમાડ્યા મર્ણ
વાહન વિના અભિમન્યુ કોપે, માણુ સારથીનો ત્યા લીધો
અર્જુન સુતને ચડી ત્યા રીસ, બાણુ મેલ્યાં છે ત્યાં બીસ

મારીૌ કર્ણ તણો માતગ, રથ તણો ત્યા કીધો ભગ,
કર્દમ રૂધિર ચર્ણ ચપાય, દેખી કાયર નાશી જાય
કુદે ફરે અર્જુન કુમાર, દેતો શત્રુઉપર માર,
કીધી બાણતણી ત્યા વૃષ્ટ, કર્ણ પામિયો મનમા કષ્ટ
કૃષ્ણ તણી જેને વિધાય, કેમ એ થકી હાર્યો જાય,
કર્ણ ગયો નીમરી ત્યાય, અભિમન્યુ ગયો ગઢમાય

ઢાળ.

ત્રીજે ગઢનો હાથ આવિયો, ગયો તે ચોથે ઠામ,
રથ વિના અભિમન્યુ પાળો, કરે મહા સગ્રામ
ભીમસેન પાછળ થકો તે, રક્ષા કરે નિર્વાણ,
એની દોટમા જે ચડી આવે, તેના તે લે પ્રાણ
એમ કરતા ચાલી આવ્યા, ચોથા ગઢને દ્વાર,
અશ્વત્થામા દેખી કુવરે, કીધો નમસ્કાર
વૃદ્ધ જાણી દયા આણી, બોલ્યો મુખથી વાત,
બ્રાહ્મણ જાણી મન ઓસરૂં, કેમ કરૂ પેહેલી ધાત
અશ્વત્થામા કહે અભિમન્યુ, શો કરે વિચાર,
બાળક માટે ઓસરૂ છુ, નહિકર કરૂ પ્રહાર
એમ કહીને બાણ જ મેલ્યુ, અભિમન્યુ ઉપર એક,
આવતુ તે છેદિયુ, અભિમન્યુએ કરી વિવેક.
પારથપુત્રે બાણ મેલ્યા, કાઢીને ત્યા ત્રણ,
કધકની છેદી નાસિકા ને, કધના છેદ્યા કર્ણ
હાથ ચરણ વિના કર્યા કઇ, મુખથી પાડે ચીસ,
ઉન્નતા મારગ ધસે કે, ધડવિનાના શીર
અશ્વત્થામા કહે અભિમન્યુ, રહેજે આણી હાર,
દશ બાણો કાઢીને મેલ્યા, વેગે તેણી વાર
આવતા અભિમન્યુએ દીઠા, ચઢી અતિશે રીસ,
પાર્થપુત્રે છેદિયા કાઇ, બાણ મેલી વીશ.
અશ્વત્થામા ઓસર્યા ને, કરે તે ચિંતા મન,
ચોથે ગઢ તે ગાજિયો, અર્જુન કેરો તન

ચોપાઈ ત્રણ તાળની.

ગઢ ચાર અભિમને લીધા, શત્રુ શીર પર પાયજ દીધા.
ઘણા મૃત્યુ પમાડ્યા જોધ, અંત કરણમા આણી ક્રોધ.
પછે પાચમે ગઢ તે આવ્યો, સેન સહીત રૂડેરો લાવ્યો;
દુર્યોધનસુત તે ઠામ, લક્ષ્મણ કુવર છે નામ.
મહા પરાક્રમી બળિયો કહાવે, અભિમન્યુ સામો તે આવે,
મળ્યા સરખાસરખી જોડ, પોતા મનડા કેરા કોડ.
દેખી જોદ્ધ કરે હકારા, મ' માતા કરે ખુખારા;
નેણ રક્ત કર્યા બહુ રીસે, કરડે દાત અધર બહુ પીસે
બોલ્યો લક્ષ્મણ મુખથી વાણ, અભિમન્યુ છેદિશ તારો પ્રાણ,
તુ તો જોજે મનમા વિચારી, હવણા તને નાંખું છુ મારી.
એકલો આવ્યો આણે ઠાર, કેમ જાઈશ અહિંથી બહાર;
હવણા બાણે મારી પાડું, જમપુરી તને દેખાડુ.
તુ તો જીત્યો ચારે કોઠ, ત્યા તો હતા વૃદ્ધ મોટા;
મનમા જાણી નાનો બાળ, મુકિયો જીવતો તત્કાળ.
હવે આવિયો મારે નાથ, કેમ મુકું આણે હાથ,
તુ તો જોજે પરાક્રમ મારૂ, ભીમ સહિત તને સંહારૂં.
ત્યારે બોલ્યો અભિમન્યુ જોધ, આણી અતઃકરણમા ક્રોધ;
તુ તે શુ રહ્યો આપ વખાણે, હાથ નથી ચઢયો તુ આણે.
ડાંગરરૂપી કાષ્ટ છો તમે, તેમા વજ્રકુઠાર તે અમે,
ખોદી કાઢુ હું સૌનાં મૂળ, ઘાત મોઢામા ઉડાડું ધૂળ.
ડાંગરરૂપી કાષ્ટ અબાર, બાળી ભસ્મ કરૂં નિર્ધાર,
હસ્તીનાપુરને મોઝાર, રાજ કરશે પાડુકુમાર
પાપી જાણજે સુખ પધાર્યું, હવે તારૂં તો માન્ય ઉતાર્યું;
એવી વાત તે સાભળી જ્યારે, લક્ષ્મણ કોપ્યો તે વારે
કરમા લઈ ધનુષ ને બાણ, મેલિયા છે ત્યા નિર્વાણ,
બાણ મેલિયુ કરમા સાધ, અભિમન્યુ ઉપર આવ્યુ ધાઈ.
અભિમન્યુએ આવતુ છેદ્યું, તેણે સાધીને નવ બેધુ;
લક્ષ્મણ ઉપર મેલ્યુ એક, અભિમન્યુએ કરી વિવેક

પાચમે ગઢ અભિમન્યુ ગાજે, કૃષ્ણ ચિંતાતુર થાય,
રખે ગઢ સાતે જીતીને, આવે જીવતો ક્ષય
જદુપતિએ મનમા વિચાર્યું, ભીમસેન છે પાસ,
ત્યા સુધી તે અભિમન્યુ તો, નથી પામવો નાશ
એવુ ધારી પરવરિયા, જ્યાં પાંડુ કેરા તન,
મદોન્મત્ત માતગ બળિયો, છોડિયો પાવન
પુરમા જઇને છોડિયો, માતગ બળિયો જેહ,
પ્રજા લાગ્યો પીડવા રહ્યો, ભવન ભાજે તેહ
હાહાકાર થઈ રહ્યો ત્યા, લોક નાઠા જાય,
કો બળિયો જોદ્ધો નહિ જે, ગજને જઇને સાહાય
જુધિષ્ઠિર કહે ભીમ હોય તો, વેગે એહ ઝલાય,
સેવકને દીધી આજ્ઞા ત્યા, ભીમને તેડવા જાય
અભિમન્યુ કહે, કાકા મારા, શું હશે સેના માય
સબળ સોર ત્યા થઈ રહ્યો, આક્રંદ કરે સૌ ત્યાંય
સેવક ત્યાથી પરવર્યો તે, આવ્યો ભીમસેન પાસ,
સ્વામી તમને તેડે છે ત્યા, યુધિષ્ઠિર આવાસ
અભિમન્યુને ભીમસેન કહે કહો હવે કેમ કીજે,
યુધિષ્ઠિરે તેડુ મોકલિયુ, શો ઉત્તર ત્યા દીજે
અભિમન્યુ કહે કાકા મારા, રહ્યો છે કોઠો એક
સાતમો તો હું નથી લેતો, તમને કહું વિવેક.
માટે કુવર કહે, કાકાજી, પડશે હવે તમારૂ કામ,
વેગે જઈ વેલા આવો, અહીં થશે મહા સગ્રામ
ત્યારે વૃકોદર કહે કુવરને આવીશ ક્ષણુ એક માય,
નિશ્ચે કરિને માનજે તુ મારો પ્રાણુ છે ક્ષાય
આજ્ઞા માગી નિસરિયો, ભીમસેન તેણે ઠાર,
કૃષ્ણે એમ પ્રપચ કરીને, કાઢ્યો તેને બહાર
છઠ્ઠે કોઠે ચાલી આવ્યો, અર્જુનનો કુમાર,
દુર્યોધન ત્યા સામો આવ્યો, કર ગ્રહી હથિયાર
સામાસામુ યુદ્ધ મડાણું, ક્ષણુ ન લાગી વાર
સેન સહિત મચગો વરે ત્યા, કૌરવનો કુમાર

અભિમન્યુએ કાઢી મેલ્યું,   ક્રોધ કરી એ બાણ,
દુર્યોધનની સેના માહે,   કર્યો તે કચરઘાણ
દુર્યોધન મુખ બોલિયો,   તમે સાંભળો સઉ વાત,
અર્જુનસુત છે એકલો,   તમે કરોને એની ઘાત
એવી વાણી સાભળીને,   યોધ ધસ્યા ચોપાસ,
અભિમન્યુ ઉભો નથી ગણતો, હ્રદયે કોનો ત્રાસ.
ચોપાસેથી સબળ મારે,   કુંવર વચમા એક;
સર્વે મળી કૌરવો ચઢ્યા પણ, ન ગણે કોને છેક.
કુવર સર્વને પડિયો પુરો,   સમુદ્ર પેરે જાણ,
આવતા સર્વે ચુકાવે,   ફરીને મારે બાણ
શલ્ય મૂર્છિત થઈ પડ્યો,   ને પડિયો તેનો ભ ત,
અભિમન્યુએ બાણુ મેલીને,   કીધી તેની ઘાત
ત્રણ વાર સામો ધશ્યો તે,   આણિને મન રીસ,
ખડ્ગ લઇને અભિમન્યુએ,   દુષ્ટનુ છેદ્યુ શીશ.
અભિમન્યુ ભેદાયો થકો પણ, ઉપન્યો મહાક્રોધ,
બાણ ત્યા અસખ્ય મેલી   નસાડ્યા સર્વ જોધ
ધશીને અતકની પેરે,   પ્રાણ લે છે એહ,
સિહથકી જેમ શેર[1] નાસે,   તેમ નાસે તેહ
અશ્વ ગજ રથ સારથી,   ચોપાસ નાશા જાય,
સર્વે સુભટ તે જાય નાશ,   અભિમન્યુ પુંઠે ધાય
નીર સહિત જ્યમ કમળ શોભે, પડ્યા પૃથ્વીમાય;
તેમ મસ્તક રડવડે છે,   મુગટ સહિત ત્યાય
વૈશંપાયન બોલિયા,   તું શુણ જનમેજય રાય
દેશદેશના નૃપ હતા તે,   સર્વે પંથ પળાય.
પારથપુત્રે સેન સંહાર્યું,   કર્યો તે અવની રોળ,
રૂધીરની ત્યાં નદી ચાલીને,   ગીધ કરે કલ્લોલ
સાતમે ગઢ કુવર આવ્યો,   કરે મહા સગ્રામ,
સુભટ સર્વે રહ્યા છાના,   કોઈ ન ઘાલે હામ

---

[1] વાઘ

મસ્તક મુગટ ઢળી પડે,   હથિયાર ન થભે પાણ,
શરીરની શુદ્ધિ વિસરી તે,   મુખે ન બોલે વાણ

સાખી.

એવે વખાણે ત્યા કને,   અભિમન્યુ ગર્જી રહ્યો,
દુર્યોધન તે દેખીને   ક્રોધ મન માથે ગ્રહ્યો

ચોપાઈ

૭ કોઠા કીધા છે હાથ   પછી આવિયો સાતમા સાથ;
ભીમસેન તણી જુએ વાટ   મન માથે કરે ઉચાટ
૭ કોઠાની હું તેનો વાત,   તે તો છીલા કરી મેં ઘાત,
મને આપ્યુ તુ વચન જેહ   સાતમો તો આવ્યો તેહ
એવો મરેછે ચિત્ત વિચાર   દુર્યોધન આવ્યો તે ઠાર,
દીઠુ દુર્યોધને કરી પાત,   તેઓ પોતાન શત ભ્રાત
અરે વીરા સઉ આ સમે,   કરો યુદ્ધ એક થઈ તમે,
સોળ વર્ષનો બાળક એહ   ગણ જશ લઇ જારો તેહ
ગ્રહી ગદા ને મારો પ્રહાર,   નહિ તો રાજ ગયુ આણે હાર;
શત બાંધવ રણમા રહી,   યુદ્ધ કરતા અધર્મે મહી
વિસારે દુર્યોધન રાય   નાખ્યા કુંવરને વ્યુહમાય,
અરજુનસુત મેલે દોટ,   કરે કૌરવ ઉપર ચોટ
પડ્યા સુભટના હથિઆર   થઈ અભિમન્યુ મારે તે ઘર,
પ્રાણ તજિયા ને પડિયા શરીર,   ચારે પાસે નાઠા વીર
પદ જોદ્ધા છે મહાબળી,   તેણે ઘર્યો અભિમન્યુ વળી,
છુગ પ્રહાર ગદાના કરે   એકી વારે સો સો પડે
અભિમન્યુ કહે પાપી સાભળો   તમે સો અને હુ એકલો,
એવુ શુણી દુર્યોધન રાય   મારે ગદા અભિમન્યુ કાય
પડ્યો મૂર્છા થઈ શુદ્ધ ટળી   પડ્યા મુગટ માથેથી ઢળી,
શત બધુ દુર્યોધન તણા,   પાપી તે તન મારે ઘણુ
સ્વામ હતુ ઉત્તરાને જેમ,   અભિમન્યુને ત્યા હતુ તેમ,
વળી ઉઠ્યા અરજુન કુમાર,   ધરી ક્રોધ તે અપરમપાર
મેં કૌરવના હરૂ પ્રાણ,   કરૂં મારીને ચરખાણ
તેનો મનમા આણીને ત્રાસ,   કૌરવ કોઈ ન આવે પાસ.

રાગ મારૂ.

સાતમે ગઢ અભિમન્યુ આવ્યો, જુએ ભીમની વાટ;
શા માટે આવ્યો નહિ, એમ કરે ઉચાટ કાકા આવોને રે ટેક
વચન દઈ મુજને ગયા, જુધિષ્ઠિરની પાસ;
સાતમે ગઢ મને ઘેરિયો, ત્યા હતી તારી આશ. કાકા૦
માતાયે મને વારિયો, વાર્યો ઘરની નાર,
વેર હતુ શુ કાકા મારા, લાવ્યો આણે હાર. કાકા૦
યુધિષ્ઠિરે ના કહી, કહી નીકુળ સહદેવ;
વચન દઈ ઉઠાડિયા, ભીમ બળો તુજ ટેવ કાકા૦
કોણ જનમનું વેર હતુ જે, મનમા રાખ્યો આગ,
એકલો મૂકીને ગયા નાશી, કઢાવ્યો મારો કાટો કાકા૦
કાલ જાલંધર જીતી આવશે, પીતા મુજ અર્જુન;
ત્યારે તમને પૂછશે, કયા ગયો સુત અભિમન. કાકા૦
ત્યારે ત્યા શો ઉત્તર દેશો, મને મરાવી હાય,
આવી તમને પૂછશે જે, કુંવર મારો ક્યાય કાકા૦

સાખી.

કાકા કાકા કહી રૂએ, મુકે મુખ નિશ્વાસ,
પડ દાદરે જડે નહિ, જીવ્યાની ની આશ
કુડ્ડ કીધુ ભીમડા, મને નાખ્યો અરિ દળ પાસ,
વચન દીધુ કર માહરે, અતિ આહારીનો શો વિશ્વાસ.
આહારી વ્યસની આળસુ, લપટ હરામી જેહ,
પરદુખે દાઝે નહિ, તેને વાલો નિજ દેહ

ચોપાઇ ત્રણ તાળની

અભિમન્યુ કરે વિચાર, ગઢ મધ્યે તેણી વાર,
નીકળવાને ઘણુ તરફડે, મધ્ય કોઠાનુ દ્વાર ન જડે,
આરો પરો થઈ ગોખે દ્વાર, દેખે નહિ જે નીસરે બાર.
અકળાયો મેલી મન આશ, હવે ભીમનો શો વિશ્વાસ
મેં તો જાણ્યું વેલો આવશે, આમ શુ એ કાટ વાળશે,
કેમ ગમ્યું કામ તને સત્ય વચન આપ્યુ જે મને

વળી મનશું આણી ધીર, બાંધ્યાં આયુધ બાવન વીર;
ચક્રાગઢ તલપવાનું કરે, પોંચે નહીં જે ડગલું ભરે.
કૃષ્ણે એનો મર્મ નવ કહ્યો, અભિમન્યુ ગુંચાઈને રહ્યો;
ભીમ ભીમ કહી પાડે સાદ, કૌરવ ઘણા વજાડે નાદ.
જેરે ભીમ સાંભળશે એહ, તો ત્યાં વારે ધાશે તેહ;
ત્યારે નથી આપણુનો હાર, કરે કૌરવ એવો વિચાર.
પચ શબ્દ વજાડે સહી, કાન પડ્યું સંભળાય નહીં;
દુઃખ પામિયો મનમાં ઘણું, હવે બળ કશું બિજા તણું
પોતાના વિના જૂઠી આશ, એવું કહી મેલ્યો નિશ્વાસ;
પછે ધાલીને મનમાં હામ, અભિમન્યુ ઉઠ્યો તે ઠામ.
ધનુષબાણુ લેઇને હાથ, વઢવા ઉઠ્યો કૌરવ સાથ
ધર્યો અવનીમાં અવતાર, મરવું છે એકજ વાર.
હવે થનાર હોય તે થાય, શે અર્થે આવે આ કાય;
શૂરો થઇને જે મામો મરશે, તેને ઇંદ્રની અપ્સરા વરશે.
એવી ધાલીને મનમાં હામ, અભિમન્યુ કરે સંગ્રામ;
આમમામાં બાણુ ત્યા મારે, કૌરવ જોધાને સહારે.
નાસે ધાલીને દાતે તર્ણું, જોદ્ધા જાણે જે આવ્યુ મર્ણું;
અભિમને માર્યું મોહ બાણુ, કૌરવ મોહ પામ્યા નિર્વાણુ
હતા દુર્યોધનના ગત ભ્રાત, પડ્યા મૂર્છાયે પૃથ્વી પાત;
જોદ્ધા જ્યાં ત્યાં નાઠા જાય, અભિમન સામો કોઈ ન થાય
કૌરવને નમાડી ત્યાય, અભિમન્યુ ઉભો ગઢમાંય,
આ ગઢ કેરો નવ જાણુ મર્મ, ન ભાગ્યો ભેદ ને પડ્યો ભર્મ
અરે દૈવ હવે શું કરૂ, ક્યા થઇને બાર નીસરૂ;
એવો મનશું વિચાર જ કરે, વાટ ન સુઝે ચિંતા ધરે
ધનુષ એક છેડો મેટ્યો ઘર્ણું, બીજો ગ્રીવા આગળ કર્યું.

એવામા દૈવયોગે પણુચ તૂટી, તેથી ધનુષનો છેડો ગળામા પેશી ગયો, તેથી અભિમન્યુ મરણુ પામ્યો)

જયદ્રથ કેરૂ પ્રેરાયું મન, આવ્યો ખડ્ગ લઈ જ્યા અભિમન;
તેણે મનમા આણી રીસ, છેદ્યુ અભિમન કેરૂ શીશ

દુંદુભિ નાદ હવો તે દન, હરખ્યો મન દુર્યોધન,
કસો વિશેશ કોલાહા થયો, સાભળી ભીમ ધાઇ ગયો
ગદા લઇ આવ્યો ગદ્રમાય, દીઠો નહી તે વહતા સાય,
વાત શુણી અભિમન્યુ તો જ્યો, દીગમૂઢ થઈ પાછો વળ્યો
આવ્યો ભીમ યુધિષ્ટિર પાસ, શુણી વાત મૂકયો નિશ્વાસ,
સ્વામિ સુતનો આણ્યો અંત, મ્હેતા આહી મેલ્યો કલ્પાંત
જુધિષ્ટિર દુખ પામ્યા ઘણું, શુણી મર્ણ અભિમન્યુ તણું,
વાક નહિ તેં કુવર તણો, ચઢયો દોષ આપણને ઘણો
હાથે કરીને મરાવ્યો બાળ, આપ્યો ઓત ન લીધી સભાળ,
ચારે વીરા કુતાના તન, દુખ આણીને કરે રૂદન

ઢાળ

વૈંશપાયન બોલિયા, શુણુ જનમેજય રાજન
સુભદ્રા કુતા આવિયા, જ્યાં પડિયો અભિમન
ઉત્તરાયે સાભળીયુ જે, રણ ઢળિયો ભરથાર
શરીરની શુદ્ધ વિસરીને, ચાલી તેણી વાર
રૂદન કરતી સાચરી, અબળા તે બાળે વેશ,
આક્રદ કરે અવની ઢળે ને કાઢે સઘળા કેશ
ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય મુખથી કરે, આવી અભિમન્યુ પાસ
મ્રતક શબ પડિયું દેખીને, મુકે મુખનિશ્વાસ
નગર સમીપે અર્જુન આવ્યા, શબ્દ શુણ્યો તત્કાળ
વાત શુણી અભિમન્યુ ઢળીયો, ઉઠી અરજુનને ઝાળ
ઉતાવળો ધશીને આવ્યો જ્યા, હતો પોતાનો તન,
અર્જુન દુખ પામ્યો ઘણું, જોઇને કરે રૂદન
મૂર્છાશુ અવનિ ઢળ્યો, નહિ શુદ્ધ શરીર લગાર
હાથેશુ હઇયુ હણે ને રૂદન કરે અપાર
પુત્ર પુત્ર મુખથી કરે ને, અવની પછાડે અગ,
આળોટે અવની વિષે ને, થયો છે ગતિભગ
રૂદયા સાથે ચાપીને, આક્રદ કરે અપાર,
શા માટે નથી બોલતો, મુજ પ્રાણ તણા આધાર

કાળ ચડયો અર્જુનને, રહ્યો પણુ[1] કરે માં માંય;
આજ હણું એ દુષ્ટને હું સંધ્યા પેલી ત્યાંય.
નહીકર મારી દેહ પ્રજાળું, અગ્નિમાં કેમાય;
ઉગને દીન સંધ્યા સુધી, જો દુષ્ટને નવ મરાય.
જયદ્રથનેં મારૂં નહિ તો, નવ બાંધુ હથિયાર;
અર્જુને ત્યાં એમ કહીને, પણ કર્યું તે વાર.

ચોપાઈ.

દિહો દિવસ ઘટિકા ચાર, અર્જુને બાંધ્યાં હથિઆર;
વિકાર્યો જયદ્રથ રણમાંય, ફરિ યુદ્ધ મંડાણુ સાંય.
અર્જુને મન આણી રીસ, મેલ્યું બાણ જઈ છેદ્યું શીશ;
દુંદુભિ નાદ હવો પાવન, હર્ષ્યા યુધિષ્ઠિર રાજન.
સુભદ્રાયે કીધું સ્નાન, પ્રતિજ્ઞા પાળી ભગવાન.

ઢાળ.

વૈશંપાયન એણી પેર બોલ્યા, શુણ જનમેજય રાય;
વિસ્તારી તુજને સંભળાવ્યો, ભારતનો મહિમાય.
આદ્ય કવિ મોટા રૂષિયો, હું તેને નમું કર જોડ;
અક્ષર કે પદબંધ નવ લહું, કોઈ ન દેશો ખોડ.
ઉદીચ્ય બ્રાહ્મણ સહસ્ર જ્ઞાતિ, અમદાવાદ નિવાસ;
સુખરામ સુત લજ્જારામ, કહાવે હરિનો દાસ.

મોહનું સેન મહા વિકટ લડતા મમે, મરે પણ મોરચો નવ ત્યાગે,
કવિ ગુણી પંડિત બુદ્ધે બહુ આગળા, એ દળ દેખતા સર્વે ભાગે, ધીર ૨
કામ ને ક્રોધ મદ લોભ દળમા મુખી, લડવા તણો નવ લાગ લાગે;
જોગિયા જંગમ તપી ત્યાગી ઘણા, મોરચે ગયે ધર્મદ્વાર માગે; ધીર ૩
એવા એ સૈનશુ અડી ખમ આખડે, ગુરુમુખી જોગિયા જુક્તિ જાણે,
મુક્તાનંદ મોહ ફોજ માર્યા પછી, અખંડ સુખ અટળ પદ રાજ માણે; ધીર ૪

ઉધવગીતામાથી

કડવાં ૩૦.

ઓધા વળી બોલ્યા ભ્રુરાય, કરવા પ્રથમ વચનની સહાય,
જેની અતિશે અકીરતી થાય, તે તો નિશ્ચે નરકમા જાય ૧
સૌને કીર્તિ આભૂષણ ભારી, ધડે કીર્તિને સૌ નરનારી,
કીર્તિ સ્વર્ગલોક સુખ આપે, મહા કર્મના બંધન કાપે ૨
સર્વે આરંભ કીર્તિને કાજ શિર જાતાં ન ખોવી લાજ,
મૃત્યુલોક કીર્તિથી ભાઈ પામે સુખ સંપત પ્રભુતાઈ ૩
આપે ઉભય લોક સુખ એહ, રાખી કીર્તિ ને ત્યાગવો દેહ,
કાં હુ મરૂં ને કાં સીતાને મારૂં, લોપો વચન તો તમને સહારૂં ૪
મારે લોકનિ લાજ અપાર પડ્યો શોકના સિંધુ મોઝાર,
મને ખટકે છે એ દુઃખ ભારી, લેજો લક્ષ્મણજી ઉર ધારી ૫
કરો રથને સવારે તૈયાર માનો વચન થઇ હુશિઆર,
તમે સીતાને રથમા બેસારી, જાજો વનમા વચન દૃઢ ધારી ૬
મુનિ વાલ્મીક દૃઢ મતિ જેહ, ગંગાપાર વસે છે તેહ,
મુક્તાનંદ નો નાથ કહે પ્યારી, ત્યાં જઈ મૂકજો સમજિ વિચારી ૭

માગિ તો તમે મોટમ જાણી, જો ન લેપ કરા મારિ વાણિ
મારો જનકિ આતિથિ જ્યારે, માનું વચન મહુ દઢ ત્યારે ૪
એવું વચથિ આવતા તાત, મને નભળાવ્યુ નાક્ષાત,
મારું રૂચિને પૂજ્યાતિ ૃ જ્ઞાન જ્યાર હુકમ થશે અવિનાશ ૫
એવું પૂછ્યુ તુ જનકિ જેહ આજ આ તો છે અવસર એહ,
તેવું મન ગમતુ કરિ આજ, મ । જુક્તિથિ અ પણું કાજ ૬
એવા વચન કહી રઘુવીર, પાણા ફૂટ વહે દગ નીર,
મુક્તાનંદ તો ના તો કહે બોન, ઓ ર તે મન આ રઃ મનોન ૭

કડવા ૩૨

પ્રાત થાતે તે લક્ષ્મણ વીર, તેડ્યા સુમન સારથિ ધીર,
વાતો માગથિ રથ તતકાળ, આજ્ઞા આપિ છે દીન યાળ ૧
ના મા રથમા તે આસન નારં, રા અશ્વ જોતનિ તૈયાર,
સીતા રાજભવન થકિ આજ, જશે મહામુનિ પૂજવા કાજ ૨
દેશે સારથિ સાંભળી વાત ના તો જોતરિ રથ સાક્ષાત,
બોલ્યો સુમન જોડીને હાથ, થયો તયાર રથ પૃથ્વીનાથ ૩
સુણી લક્ષ્મણ શીઘ્ર સિધાવ્યા, તેગે રાજભવન માં । આવ્યા,
કહ્યા સીતાને પૂજ્ય પ્રમાણી, કર જોડીને બોલિયા વાણી ૪
ગંગા તીરે મુનિ વિખ્યાત, તમને ત્યા પહોંચાડવા માત,
[illegible] રામનિ આજ્ઞા છે એહ, તેમા નેશ નહિ સંદેહ ૫
વેહેલા તૈયાર થાઓ સુકુમારી પૂ ન સાજ તે લેજ્ય સભાગી,
મુક્તાનંદને સાસે કહ્યુ જેહ કરવુ આપણે હરખશુ તેહ ૬

કડવા ૩૩.

સીતા સૂંણિને દેવરિયાની વાણી, વણુ સમજ્યે ઘણુ હરખાણી;
લીધા આભરણ વસ્ત્રના ભ ર, લીધી પૂજવા સામગ્રિ સાર ૧
રૂષિ નરી ને મુનિવર કાજ, લીધા અતિશે અમૂલીક સાજ,
સીતા બોલ્યા લક્ષ્મણ સંગ લીધા આભરણ વસ્ત્ર સુરંગ ૨
વીરા સાથે લીધુ છે મેં જેહ ઋષિ પત્નિને આપિશ તેહ
મ રે આશ હતી મન એજ, પુવીરે પુરી કરી તજ ૩
સૂંણિ લક્ષ્મણ બોલ્યા ન કાંઈ સાંને રત જુદી મનમાંઈ,
પછે સીતાને રથમાં બેસારી [illegible] ચલાવ્યા તયારી ૪

ગણી ચાડ ને હાંકયા તોખાર, ચાલ્યો રથ કરિ અતિ ઝણકાર,
સીતા વાટે જતા કહે વાત, મને અશુભ શકુન થાય ભ્રાત ૫
મારૂં ધ્રુજે છે થર થર અંગ, મારા ઉરમાંથિ ભાગ્યો ઉમંગ,
મારૂં જમણું નયન કરું જોય, ફરકે દુ:ખદાયક થૈ સોય ૬
મારા મનમાં તે સુખ નથિ લેશ, થયા રોમાંચિત તન વેશ,
મુક્તાનંદના પ્રભુ સંગ પ્યાર, એવા જાનકી ડર્યા અપાર ૭

કડવાં ૩૪

ઓધા અશકુન દેખી અપાર, સીતા ડરપે છે વારવાર;
બોલી લક્ષ્મણું મંગ વચન, મારૂં ભયથકિ દાઝે છે તન. ૧
મને સુનો લાગે છે સંસાર, મારો જીવ થયો નિરાધાર,
તેનું કારણ પરમ સુધીર, મને બોલ્યે મળ્યું નહિ વીર ૨
એ અવધનગરમાં ભાઇ, આવી પીડા અચાનક ધાઈ,
મને અશુભ જણાય છે આવું આદરણું નિશ્ચે ભુંડું થાવું ૩
સીતા એમ કહિ જોડીયા હાથ, રૂડું કરજો ત્રીલોકના નાથ,
એવા આતુર જાનકી જાણી, વદી બોલિયા લક્ષ્મણ વાણી ૪
માતા સૌનું વિચારો છો સારૂં, તેણે અતિ શુભ થશે તમારૂં,
એવિ કરતા પરસ્પર વાત, આવ્યા ગોમતિ તટ સાક્ષાત ૫
રહ્યા ગોમતિ-તટ એક રાત, જોડ્યો રથ આતશીઘ્ર પ્રભાત,
હાંકયા રથને બે પોર તે જ્યારે, પોહ્યા ભાગીરથ તટ ત્યારે ૬
દેખી ગંગા વધ્યો ઉર તાપ, રોયા લક્ષ્મણ કરી સંતાપ,
મુક્તાનંદને વાલે કહ્યું જેહ, સાલે લક્ષ્મણને ઉર તેહ. ૭

કડવા ૩૫

ઓધા એણી પેર લક્ષ્મણ વીર, રોયા દીન થઈ તજી ધીર,
તન કંપે ને વ્યાકુળ ભારી, મુખ સુકે વહે દગ વારી ૧
દીઠા લક્ષ્મણ દુખિયા અપાર, બોલ્યા જાનકિ કરિને વિચાર,
જોઈ જાન્હવિ-તટ સાક્ષાત, કહો કારણ દુ:ખ મેરૂં ભ્રાત. ૨
બહુ કાળથિ ઇચ્છતા જેહ, પામ્યા ગંગાનું દર્શન તેહ,
અતિ હરખ સમે ભય આવો, તેનું કારણ કહિ સમજાવો ૩
નિત્ય રહો છો તમે પ્રભુ સાથ, આજ દૂર જાણી રઘુનાથ
આવા દુખિયા થયા હશો તાત, કહો દુખના જાણું મેરિ વાત

મને પ્રાણથિ વા'લા શ્રીરામ તોય જાણિ઼ુ આનંદનુ ઠામ,
ન કરૂં શોક હું બાળની પેર રૂષિ પૂછી જાશુ કાલ ઘેર. ૫
તમે બાળપણુ તજિ ભાઇ, રાખો ધીરજ રહો સુખદાઈ,
ગંગા ઊતરી મહામુનિવૃંદ, વેગે પૂજિયે થૈને સ્વછંદ ૬
વેગે નાવ મગાવો ઉદાર જૈયે શીઘ્ર વીરા સામે પાર,
મુક્તાનંદને વા'લે કરી વાત નથી જાણતી જાનકી વાત ૭

સત સમાગમ વિષે ઘોળ

સોનાની સળિયે માડવો એ રાગનું

સુખદાયક રે સુખદાયક રે, સાચા સતનો સંગ
સત સમાગમ કીજીયે ટેક
જી રે સત સમાગમથી ટળે,
આશા તૃષ્ણા રે આશા તૃષ્ણા રે, ઈરિયા અભિમાન;
મોહ મત્સર મમતા બળે,
પ્રગટે ઉરમા રે પ્રગટે ઉરમા રે, પ્રભુનું દૃઢ જ્ઞાન સત

* * * * *

જી રે સિદ્ધ થયા સત સંગથી,
શુક આદિક રે શુક આદિક રે, મુનિવર સુખરૂપ,
ચિત્ત ચોટ્યુ હરિ રૂપમા,
જાણ્યો સતથિ રે જાણ્યો સતથિ રે, મોટો મર્મ અનુપ સત
જી રે મહિમા મોટો છે મહાતનો,
જેને સેવ્યે રે જેને સેવ્યે રે, છૂટે માયાનું જાળ
પ્રીત વધે પરિબ્રહ્મમા,
મુક્તાનંદ કહે રે, મુક્તાનંદ કહે રે, તજી આળપંપાળ સત

ઘોળ ૨

બડ ભાગી રે બડ ભાગી રે, પામે સતનો સંગ
સતથિ મહાસુખ પામીએ, ટેક
જી રે સત બડા પરમારથી,
ટાળે ઉરથી રે ટાળે ઉરથી રે, અવિદ્યા અભિમાન,
જનમ સુફળ કરે જનતાા,
આપે અનુભવી રે આપે અનુભવી રે, પ્રભુ પ્રગટનું જ્ઞાન સતથિ

૭ રે પ્રભુ સગ પ્રીત વધારવા,
ફરે જગમાં રે ફરે જગમાં રે, આચા સત સુજાણ,
પરમાત્મા પ્રીછાડવા,
પરમારથિ રે પરમારથિ રે, આપે પદ નિરવાણ; સંતથિ.
૭ રે સંતવચન જે ભાવે શ્રણે,
તેનાં પાતક રે તેના પાતક રે, પામે સર્વે નાશ;
પ્રીત વધે પરિબ્રહ્મમાં,
મુક્તાનદ કહે રે, મુક્તાનંદ કહે રે, પામે પદ અવિનાશ સંતથિ

પદ.

જ્યા લગી જાત ને પાંત જંજાળ છે, ત્યા લગી આતમા જાણ અળગો;
જેહને હરિ વિના અન્ય અળખામણું, સત્ય સ્વરૂપ નર તેજ વળગ્યો; જ્યાં. ૧
ઊલટ્યા અજની સેજ ઇચ્છા ટળી, દેખતા ઊબકો સૌને આવે;
તેહને જે ભખે મનુષ્યમા નવ ખપે, શ્વાન શૂકર તણી જાત કહાવે; જ્યાં. ૨
જ્યા લગી દેહને હું કરી જાણશે, ત્યા લગી સોગ વિલાસ ભાવે;
શ્વાન શૂકર તે મનુષ્યમાથી ટળ્યો, હરિ તણો જન તે કેમ કહાવે, જ્યાં. ૩
હરિના જન હરિને ગુણે જુક્ત છે, મુક્ત તનનું નહિ માન જેને;
મુક્તાનંદ તે સત જન શ્રરમા, પ્રગટ પરિબ્રહ્મ રહે પાસ તેને. જ્યાં. ૪

પદ.

વેષ ને ટેક વર્ણાશ્રમ પામતા, ઊલટો એજ જજાળ થાયે;
ગાડર આણીએ ઊનને કારણે, કાતેલા કોકડા તેજ ખાયે, વેષ ૧
જે જેવો થૈ રહે, સાર તેને કહે, એજ આવર્ણ તણું રૂપ જાણો;
પથરમા રાખી વિશ્વાસ પારશ ગણ્યો, તેમા તે શુ તુ નવલું કમાણો વેષ. ૨
તજે ત્રય ઇષણા તેજ વિચક્ષણા, જહદા જહદનો મર્મ જાણે;
ભાગ ને ત્યાગનો ભેદ ગુરુમુખ ગ્રહે, પિંડબ્રહ્માડ ઉરમા ન આણે; વેષ. ૩
એજ સન્યાસ શ્રીપાત તેણે કરી, શ્રી તણુ કૃત્ય નવ સત્ય દેખે;
ભિક્ષુક તે ખરા ભર્મ મનનો તજે, સત્ય મુક્તાનંદ પ્રભુજ પેખે વેષ. ૪

નિષ્કુળાનંદ.

કાઠિઆવાડ, ગઢડાનો સાધુ સંવત ૧૮૭૭, સન ૧૮૨૧ મા હતો.

વૈરાગ વિષે. પદ ૧.

જનની જીવો રે ગોપીચંદની, પુત્રને પ્રેર્યો વૈરાગ જી,
ઉપદેશ આપ્યો એણી પેરે, લાગ્યો સંસારીડો આગ જી, જનની. ૧
ધન્ય ધન્ય માતા રે ધ્રુવ તણી, કહ્યાં કઠણ વચન જી,
રાજ સાજ સુખ પરહરી, વેગે ચાલિયા વન જી, જનની ૨
ઊઠી ન શકે રે ઊઠિયો, બહુ બોલાવ્યો બાજંદ જી,
તેને રે દેખી ત્રાસ ઊપનો, લીધિ ફકીરી છોડયો ફંદ જી, જનની. ૩
ભલો રે ત્યાગ ભરથરી તણો, તજી સોળસેં નાર જી,
મંદિર ઝરૂખા મેલી કરી, આસન કીધલાં બહાર જી, જનની ૪
એ વૈરાગવંતને જાઉં વારણે, બીજા ગયા રે અનેક જી,
ભલા રે ભૂંડા અવની ઉપરે, ગણતા નાવે છેક જી, જનની. ૫
ગ્યા ગયુ કુળ રાવણ તણું, સગરસુત સાઠ હજાર જી,
ન રહ્યું તે નાણું રાજા નંદનું, મર્યે સૂંપન વેચાર જી, જનની. ૬
છત્રપતિ ચાલી ગયા, રાજ મૂકી રાજન જી,
દેવ દાનવ મુનિ માનવી, સર્વે જાણે સુપન જી, જનની. ૭
સમજી મુંકો તો સારૂ ગણું, જરૂર મુકાવશે જમ જી,
નિષ્કુળાનંદ કહે નહિ મટે, સાચું કહું ખાઈ સમ જી જનની ૮

પદ ૨.

જંગલ વસાવ્યું રે જોગીએ, તજી તનડાની આશ જી,
વાત ન ગમે આ વિશ્વની, આઠે પહોર ઉદાસ જી, જંગલ ૧
સેજ પલંગે રે પોઢતા, મંદિર ઝરૂખામાંય જી,
તેને નહિ તૃણ સાથરો, રહેતા તરુતળ છાંય જી, જંગલ ૨
શાલ દુશાલા ઓઢતા, ઝીણા જરકશી જામ જી,
તેણે રે રાખી કંથા ગોદડી, સહે શિર શીત ઘામ જી, જંગલ. ૩
ભાવતા ભોજન જમતા, અનેક વિધિના અન્ન જી,
તે રે માગણ લાગ્યા ટૂકડા, ભિક્ષા ભવન ભવન જી, જંગલ. ૪

ક્યાં છે કહેતા હજારો ફિરતા, ચાલતા લશકર લાવ જી;
તે નર ચાલ્યા રે એકલા, નહિ પૈજાર પાવ જી; જંગલ ૫
રહ્યો તો રાજા રસોઇ કરે, જમતા જાઓ જોગીરાજ જી;
ખીર નિપાવું ક્ષણ એકમા, તે તો ભિક્ષાને કાજ જી, જગલ, ૬
આહાર કારણ ઉભો રહે, એકની કરી આશજી,
તે જોગી નહિ, ભોગી જાણવો, અતે થાય છે વિનાશ જી, જગલ ૭
રાજ સાજ સુખ પરહરી, જે જન લેશે રે જોગ જી,
તે ધન દારામા નહિ ધમે, રોગ સમ જાણે ભોગ જી, જગલ ૮
ધન્ય તે ત્યાગ વૈરાગને, નહિ તનધની આશ જી;
કુળ રે તજીને નિષ્કુળ થયા, તેનુ કુળ અવિનાશ જી; જગલ ૯

પદ ૩

હુ બલિહારી એ વૈરાગને, ઊપનો જેને અગ જી,
ચૌદ લોક ને ચતુરધા, ગમે સુપનો સગ જી; હુ બલિ ૧
સુખ ન છઉે સસારના, સમજે સુપન સમાન જી,
વાત ગમે એક વૈરાગની, તન સુખ ત્યાગવા તાન જી, હુ બલિ ૨
દુ ખીરે દેખે આ દેહને, રહે રાજી તે મન જી,
અનરથનુ આગાર છે, જાણી ન કરે જતન જી, હુ બલિ. ૩
રાત દિવસ રહિયા વિષે, વરતે એમ વિચાર જી,
આ હુ રે કોણ ને જઈશ ક્યા, કરૂ તેનો નિરધાર જી, હુ બલિ ૪
કરૂ ઉપાય હવે એહનો, કાળ દીશ વિદીશ જી,
કોય રે ઊગારે મને કાળથી, સોંપુ તેને લૈ શીશ જી, હુ બલિ ૫
રહે આતુરતા અતરે, દેખી દેહ અનિત્ય જી,
સુખ ન માને આ સસારમા, ન કરે કોઈશુ પ્રીત જી, હુ બલિ. ૬
એવી દશા આવ્યા વિના, ન હોય તન સુખ ત્યાગ જી,
ઉપરનો લાગે રે લજ્જભણો, વગોણા સરખો વૈરાગ જી, હુ બલિ ૭
હરિગુરૂ દેવ દયા કરે, આપે એહ વિચાર જી;
નિષ્કુળાનંદ નિશંક થઈ, મેલે તારે સસાર જી, હુ બલિ ૮

પદ ૪.

ત્યાગ ન ટકેરે વૈરાગ વિના, કરિયે કોટિ ઉપાય જી;
અંતર ઊંડી ઈચ્છા રહે, તે કેમ કરિને તજાય જી; ત્યાગ. ૧

વેર લીધો વૈરાગનો, દેશ રહિ ગયો દૂર જી,
ઉપર વેશ આછો બન્યો, માહિ મોહ ભરપૂર જી, ત્યાગ ૨
કામ ક્રોધ લોભ મોહનું, જયા લગિ મૂળ ન જાય જી,
સગ પ્રસગે પાગરે, જોગ ભોગનો થાય જી, ત્યાગ ૩
ઉષ્ણ રતે અવની વિષે, બીજ નવ દિસે બહાર જી,
ઘન વરસે વન પાગરે, ઇદ્રી વિષય આકાર જી, ત્યાગ ૪
ચમક દેખીને લોહ ચળે, ઇદ્રી વિષય સજોગ જી,
અણુ ભેટે રે અભાવ છે, ભેટે ભોગવશે ભોગ જી, ત્યાગ ૫
ઉપર તજે ને અતર ભજે, એમ ન સરે અરથ જી,
વણસ્યો રે વર્ણાશ્રમથકી, અતે કરશે અનરથ જી, ત્યાગ ૬
ભ્રષ્ટ થયો જોગ ભોગથી, જેમ બગડ્યુ દૂધ જી,
ગયુ ઘૃત મહિ માખણથકી આપે થયુ રે અશુદ્ધ જી ત્યાગ ૭
પળમા જોગી રે ભોગી પળમા પળમા ગૃહી ને ત્યાગ જી,
નિષ્કુળાનદ, એ નરનો, વણ સમજ્યો વૈરાગ જી, ત્યાગ. ૮

મનોહરદાસ.

ભાવનગરનો વડનગરો નાગર સન્યાસી
સવત્ ૧૮૮૦, સને ૧૮૨૪ મા હતો
મનોહર કાવ્યમાંથી

પદ

જે કોઇ સદ્ગુરુ શરણે જાય, તેના સશય દૂર પળાય,
કામ ક્રોધ મદ મોહ મત્સર, આશા તૃષ્ણા લય થાય,
અતિશયિતાદિક દોષવિસરના, ઉરમા નવ દેખાય જે કોઈ ૧
તેથી દૃઢ વૈરાગ ઉપજે, સત્યાનૃત જણાય,
શમ દમ ઉપરતિ સહન શક્તિથી, દૃઢ વિશ્વાસ બધાય, જે કોઈ. ૨
સમાધાન સ્વરૂપમા જાણી, ઇચ્છા અતિશય થાય,
વાક્ય વિચાર નિરતર કરતા, બ્રહ્મરૂપ દરશાય, જે કોઈ ૩

અગ્નપણું તત્કાળી આળસે, નિત્યાનંદ જમાય;
માયિક ભેદ બુદ્ધિ મેલિને, નિજ-પદ માંહે સમાય; જે કોઈ. ૪
સમરેમ વ્યાપક સચ્ચિદ આનંદ, રૂપ થઈ વિલસાય;
મનોહર, મરણતણો ભય ભાગે, જીવનમુક્ત કહેવાય; જે કોઈ. ૫

પદ.

મન તું મેલ્ય જૂઠ જંજાળ, માથે ભમે અચાનક કાળ; ટેક.
માત પિતા દામ સુત બંધુ, મિત્ર શિષ્ય રખવાળ;
પ્રાણ સને સહુ સગું જણાયે, વૃદ્ધ યુવા ને બાળ; મન તું. ૧
પ્રાણ ગયા પર પળ ન રખાયે, ફોગટ કરે કતાળ;
બાળી જાળી ખાખ કરીને, વાંસે નાખે વાળ; મન તું. ૨
કાળતણા મુખથી નવ છૂટે, જો પેસે પાતાળ;
જ્યમ આવે ત્યમ ચાલ્યો જાયે, શું બૂઢો શું બાળ; મન તું. ૩
ભવસાગરમાં ચાર ખાણના, જંતુ લઘુ વિશાળ,
અગણિત પ્રગટે અગણિત મારે, કાળ પાથરી જાળ; મન તું. ૪
કાળતણો જે કાળ નરહરિ, તે સાચો રખવાળ;
વેગે શરણ ગ્રહે તે હરિનું, લેશે શીઘ્ર સભાળ, મન તું. ૫
ચેત, ચેત રે, ચેત શીઘ્રથી, મૂકી આળપપાળ;
મનોહર મૃત્યુ થકી મૂકાવે, ચિદઘન દીનદયાળ. મન તું. ૬

રાગ જંગલો. પદ.

કપટી પાપ આપનો, હીંડે ઠારો ઠાર; ટેક.
ચપટી ચોખા લૈ ફરે, સર્વે દેવના દ્વાર,
કર જોડીને વિનવે, મારાં પાપ નિવાર; કપટી. ૧
એકાંતે પૂજા કરે, ગંધ પુષ્પ બહુ પેર,
કાલો થઇને કરગરે, જાણે આણે મેહેર; કપટી. ૨
નીચો થઈ પાયે નમે, બહુ નાચે બહુ ગાય;
આંખો મીચે પ્રેમથી, મન માગે ન ધરાય; કપટી. ૩
કામ ક્રોધ ઉરમાં અમિત, ધન માટે બહુ ધાય,
ચોરી ચાડી કપટ છળ, જ્યમ ત્યમ કરીને કમાય; કપટી ૪
મન જાણે કહેવાથકી, પાપ થાયછે નાશ;
પાપ મૂળ પસરી પગ્માં, ફેલ્યું રદયાકાશ; કપટી. ૫

પાપતણા તો મૂળ છે કામાદિક મનમેલ,
ત્યાંસુધી નહિ સાંભળે, દેવ ગણે કે કેન, કપટી ૬
પાપ ટાળવા ચાહે તો કામાદિકને ટાળ,
સત્ય દયા સતોષની, આડી કરને પાળ, કપટી ૭
નિર્મળ થૈ હરિ ભજન કર, રાખી દૃઢ વિશ્વાસ,
મનોહર સત્ય મૂકાવશે, કાપી પાતક પાશ કપટી ૮

૫૦

મૂરખ પાપ ટાળવા વીણે રગવા ક્રોડ, ટેક
કાશીમા ખટમાસ જૈ, રહેવા રાખે કોડ,
નિત્ય જૈ નાહે ગોમતી સેવે શ્રી રણછોડ મૂરખ ૧
ભર બાધો ભટક્યા કરે, અડસઠ તીરથ નહાય,
પગને પગને પાપનો, અધિક ઉમેરો થાય; મૂરખ ૨
ગોમય માટી લેપણુ, માધવટા બહુ નહાય
ચડચડ બોલે ચાબડી કડકડ જાડ થાય; મૂરખ ૩
પચાગ્નિ સાધન કરે ઊનની ત્વચા દઝાય;
ધુમ્રપાન તપ આદરે મુખમા ધુમ્ર ભરાય, મૂરખ ૪
કૃચ્છ્રાદિક બહુ વ્રત કરે, તેથી તન સૂકાય,
લાલચ ઘાણ ચાલતી, તે પણ નવ મૂકાય, મૂરખ ૫
દેવ વિવિધ વિધિ વિનવે, પૂજા કરે અખડ,
દશે આગળા ઋત કે પાપ પડે જયમ વડ, મૂરખ ૬
એણી પેર ધારે અતિ ઘણો, ન લહે પાતક અ ।
ખીનો કામે સ્યમ મટે, અશ્વ ઉદરનું શૂળ, મૂરખ ૭
શાત સવત્સગ તુબડી, જળમા ડબકા ખાય,
અતર ગોયા રાખ્ડી કડુતાઈ નવ જાય મૂરખ ૮
ત્યમ અતરથી પાપનુ, મૂળ ક્યાવશુ દૂર
કાય કલેશ વૃથા કરે, મમતા તજ્યા મગરૂર, મૂરખ ૯
કામાદિક મનથી તજે, સત્ય દિલને મહે;
અતરયામી ઈશનું, ધ્યાન ધરે મનમાહે. મૂરખ ૧૦
એ રદિન હરિને ભજે નમો હરિ દરશાય,
તો માધવ મગ્ને હશે પાતક દૂર પળાય મૂરખ ૧૧

દેહાદ મતિ ત્રીમરે, શુદ્ધ સ્વરૂપ પમાય;
મનોહર માયા આસવા, દેખત મિથ્યા થાય મૂરખ ૧૨

ગરબી ૫

નાથને, નાથને, નાથને રે અમે ભજિયે નિરજન નાથને, ટેક
જે બધાણેલ તે કયમ છોડે,
બીજાના બાધેલ હાથને રે અમે ભજિયે ૧
મમતા મોહમા જે ભૂલ્યા ભટકે,
રોધે તે કામના સાથને રે, અમે ભજિયે ૨
રોગ અવિદ્યાનો અમને ન આવે
પીધો છે જ્ઞાનના કવાથને રે, અમે ભજિયે ૩
ચૈતન્ય કલ્પતરુ તજી કરમ ભરિયે
જૂઠ જડ બાવળે બાથો રે, અમે ભજિયે ૪
સચ્ચિદાનંદ કહે બ્રહ્મ વગુ બીજી,
અન્ય ન ગાઈએ ગાથને રે, અમ ભજિયે ૫

કલ્યાણદાસ

ડાકોરનો સાધુ

સવત ૧૮૮૩, સન ૧૮૨૭ મા હતો

રાગ પ્રભાતી પદ ૧.

સગપણ સાચુ શાન ભાઈ શુ માયાને વળગુ રે,
ગરજ ગરજે સહુ મળ્યુ છે, અતે રહેશે અળગુ રે સગપણ ૧
ધનને કાજે તન પીલીને, ભૂમિ ભેળુ ભળવુ રે,
ઘડી એક તો પ્યારી જાય છે, તારે તો છે મરવુ રે, સગપણ ૨
ઊંચા ઊંચા મેહેલ બનાવી, ફૂલ્યા ફૂલ્યા ફરવુ રે,
એ મદિરમા કોણ માનશે તારે તો છે મરવુ રે, સગપણ ૩
ભચકે બાધ્યા વસ્ત્ર ને નાધા, ઘણુ ઘરેણુ ગરવુ રે,
પટોળા તારા કોણ પેરશે, તારે તો છે મરવુ રે, સગપણ ૪
ઘોડા હાથી માન ખજાના, સુખપાલમા ફરવુ રે,
એમા જોને કોણ માનશે તારે તો છે મરવુ રે, સગપણ ૫

ભજન કરી લે મન વૈરાગી, ફટ હઈયાના ફૂટા રે,
કહે કલ્યાણ, કહ્યું નવ માને, એમ દિવસ તને રૂઠયા રે, સગપણ ૬

પદ ૨.

કઇક કરમનો કરનારો તે, શરણ તમારે આવ્યો રે,
મહા જાળમા બાધી નાખ્યો, હવે હરિ છોડાવો રે, કઈક
પાપ કરતા પાછુ ન જોયુ, હરિનું નામ હું ભૂલ્યો રે,
દુરિજનની સગત મેં કીધી, દેવાળામા ડૂલ્યો રે, કઈક
અનાથ જતુ રાક બાપડા, તેમા મે કીધા વાસા રે,

* * * * *

આ દુનિઆમા નથીંજ ગમતુ, મળવા આતુર હું છુ રે, કઈક.
નામ તણો મહિમા મોટો છે, કઈ પાપી નર તર્યા રે,
એવુ જાણીને દાસ કલ્યાણે, પ્રભુ પ્રેમે પોકાર્યા રે, કઈક

ધીરોભકત.

વડોદરા જિલ્લાના, સાવલી ગોઠડા ગામનો ભાટ

સવત ૧૮૮૪, સન ૧૮૨૮ મા હતો

રાગ કાફી પદ ૧

તરણા ઓથે ડુગર રે, ડુગર કોઈ દેખે નહીં,
અજા યૂથ માહે રે, સમરથ ગાજે સહીં, ટેક
સિંહ અજામા કરે ગરજના, કસ્તૂરિ મૃગ રાજન,
તનને ઓથે જેમ તેન રહ્યુ છે, કાષ્ટમા હુતાશન,
દધિ ઓથે ઘતજ રે, વસ્તુ એમ છૂપી રહી, તરણા ઓથે ૧
માને કહું ને કોણ સાભળશે, અગમ ખેલ અપાર,
અગમ કેરી ગમ નહિ રે, વાણિ ન પોહોચે વિસ્તાર,
એક દેશ એવો રે, બુદ્ધિ થાકી રહે તહીં તરણા ઓથે ૨
મન પવનની ગતિ ન પોહોચે, અવિનાશી રે અખડ,
રહ્યો સચરાચર ભર્યો બ્રહ્મપુરણ, જેણે રચ્યાં બ્રહ્માડ
દાસ નહિ દાસો રે, એક અણુ માત્ર કહીં તરણા ઓથે ૩

સદ્ગુરૂજીએ કૃપા કરી ત્યારે, આપે થયા રે પ્રકાશ,
શા શા દોડી સાધન સાધે, પોતે પોતાની પાસ,
હામ ધીરો કહે છે રે, જ્યાં જોઉં ત્યાં તુહીં તુહીં તરણા ઓથે ૪

પદ ૨

મન તુહીં તુહીં બોલે ર આ સુપના જેવુ તન તારૂ,
અચાનક ઊડી જાશે રે, જેમ દેવતામા દારૂ, ટે૰
ઝાકળ જળ પળમા વળિ જાશે, જેમ કાગળ ને પાણી,
કાયા વાડી તારી એમ કરમાશે, થઈ જાશે ધુળ ધાણી,
પાછળથી પસ્તાશે રે, મિથ્યા કરી મારૂં મારૂં, મન તુહીં તુહીં ૧
કાચનો કૂપો કાયા તમારી વણસતા નહિ વાર,
જીવ કાયાને સગાઈ ત્ટની, મૂકી ચાલે વન મોઝાર,
ફોગટ ફૂલ્યા ફરવુ રે, ઓચિંતુ થાશે અધારૂં, મન તુહીં તુહીં ૨
જાયુ, તે તો સર્વે જાવાનુ, ઊગરવાનો ઉધારો,
દેવ ગાધર્વ રાક્ષસ ને માણસ, સઉને મરણનો મારો,
આશાનો મેહેલ ઊંચો રે નીચુ આ મચ્યુ કારભાર, મન તુહીં તુહીં ૩
ચચળ ચિત્તમા ચેતીને ચાલો ઝાલો હરિનું નામ,
પરમારથ જે હાથે તે સાથે, કરો રહેવાનો વિશ્રામ,
ધીરા, ધરાધરથી રે, નથી કોઈ રહેનાર, મન તુહીં તુહીં ૪

પદ ૩

અતે સતને તેડાવે રે હરિનુ ભજન કરવા,
કરમા માળા ઝાલી રે, મૂરખ જ્યારે સૂતો મરવા, ટે૰
નાનપણે ઘરધધામા ધાયો, વૃદ્ધપણે હરિગુણ ગાય
ઘર લાગ્યુ, ત્યારે કૂવો ખોદાવે, એ અગ્નિ કેમ ઓલવાય,
જીતી બાજી હાર્યો રે, પથ્થરને નાવે બેઠો તરવા, અતે સતને ૧
અતે સમે છાપ તિલક બનાવે, ભૂલી ગયો જ્યારે ભાન
એરણની ચોરી સોયનુ દાન એમ, કેમ આવે વૈમાન,
શુ જ્ઞાન નાખ્યુ રે બુદ્ધિ તારી ગઈ ચરવા, અતે સતને ૨
જુવતિ નારીને જેવી પુત્રની આશા, એમ હરિ ભજે ફળ થાય,
વૃદ્ધ નારીને નહિ પુત્રની આશા, એનો એળે જનમ વહી જાય,
હરિને બેરો હરવા રે, એવા વરે ર વરા અંતે સતને ૩

નૌમ વર્ષ વિશ્વંભર ગળે, ભક્તિ કરે ભય જાય,
હરિ શું ધાયા તે બહુ કમાયા તેને, મળિયા નિરંજન રાય,
એમ ધીરો કહે છે રે મટ્યા ચોરાશી ફરવા અંતે સતને ૪

પદ ૪

ખબરદાર મનસુબાજી, ખાંડાની ધારે ચડવું છે
હિંમત હથિયાર બાંધિ રે, સત્ય લડાઈએ લડવું છે ટેક.
એ [1] ઉમરાવને બાર[2] પટાવત, એક એક નીચે ત્રીસ ત્રીસ
એક ધણિને એક એક ધણિયાણી એમ, વિગતે[3] સાતસેં ને વીસ,
સો સરદારે ગઢ ઘેર્યો રે, તેને જીતી પાર પડવું છે, ખબરદાર ૧
પાંચ પ્યાદલ તારી પૂઠે ફરે છે, ને વળી કામ ને ક્રોધ
લોભ મોહ ને માયા મમતા એવા, જૉલમી જોરાવર જોધ,
અતિ બલિષ્ટ સ્વારી રે, એ સાથે આખડવું છે ખબરદાર ૨
ઉપશમ બાણ ધરી જ્ઞાન ઘોડે ચઢી, સદ્ગુરુ શબ્દ લગામ
શીલ સંતોષ ને ક્ષમા ખડગ ધરી, ભજન ભડાકે રામ,
ધર્મ ઢાલ ઝાલી રે, નિર્ભે નિશાને ચઢવું છે, ખબરદાર ૩
સુરત નુરત ને ઈડા પિંગળા, સુષમણા ગંગાસ્નાન કીજે,
મન પવનથી ગગનમંડળ ચઢી, ધીરા સુધારસ પીજે
રાજ વરૂ રીઝ રે, ભજન વડે ભડવું છે, ખબરદાર ૪

ગિરધર.

સંવત ૧૮૮૩ મા વડોદરાના દશા લાડ વાણિયા, કવિ ગિરધરે
રામાયણનું પુસ્તક રચી પૂરૂં કર્યું

ગિરધરકૃત રામાયણમાંથી

દશરથ વિરે

રાગ સનાશ્રી

દશરથ રાજા પુણ્ય પવિત્ર જી, કહું સહેજે તેના ચરિત્ર જી,
જેણે મુક્યા[4] બન્યો ત્યાહે જી વિધિયે પોહોચાડ્યા અવધપુર માંહ જી

[1] મન [2] માસ [3] દિવસ તથા રાત્રિઆ મળીને [4] દશરથ તથા તેની રાણી

(ઢાળ) અવધપુરમા રાય દશરથ રાણી કૌશલ્યા સતી,
તેના આનંદમાં દિન જાય છે નિજ ધરમ પાળે મહામતી
પછે પુત્રને નિજ રાજ સોંપી અજ ગયા વન વાસ;
તપ સાધના કરી થોડે દિવસે પામ્યા સ્વર્ગ નિવાસ.
ત્યારે રાય દશરથ રાજ કરતા નીતિ ધર્મે વિવેક,
પુત્રની પેરે પ્રજા પાળે, દયા સત્ય વિશેક.
એક કૈકૈ કન્યા રાયની શુભરૂપ કપટી મન,
બલવાન નિરદૈ અતિઘણી તે પરનિયા રાજન.
વળી નાગકન્યા સુમિત્રાને પરણ્યા પોતે ભૂપ,
બીજી સાત શત કન્યા વરયા, જેનુ મહા મનોહર રૂપ.
જ્ઞાનકળા તે કૌશલ્યા સુમિત્રા ભક્તિ અનૂપ,
કૈકૈ નિશ્ચે જાણુજો એ કપટ વૃત્તિ રૂપ
ત્રિગુણ રૂપ વિવેક મુરતિ માન દશરથ રાય,
તેના પાવન જશ અદ્‌ભુત પ્રાક્રમ કેહેતા પાર ન થાય
ધનુર વિદ્યા વિશારદ રણપંડિત શસ્ત્ર પ્રવીણ,
શબ્દવેધી વિચક્ષણ સહુ શત્રુ કીધા ક્ષીણ
પણ પ્રજા નવ થઈ રાયને કંઈ પુત્ર પુત્રી રૂપ,
જોબન પણ ચાલ્યુ વહી ચિંતા કરે છે ભૂપ.
શાસ્ત્ર પંડિત એમ કહે પુત્ર વિના ધિક નમાર.
શુન્ય મંદિર સુત વિના જેમ દીપ વિણ અંધાર,
પ્રજા જેમ રાજા વિના ધૃત લવણુ પાખે અન્ન,
નાકા વિધુ તરૂ ફળ વિના સસાર સુખ નિરધન.
એમ રાય દશરથ કરે ચિંતા પુત્ર ન થયો પેટ,
એક દિવસ નૃપને નિદ્રામાહે સ્વપ્ન આવ્યુ નેટ.
જાણે મે પુરૂષ એક સ્ત્રીને મારી સ્વપ્નમા નિરધાર,
ઝબકી જાગ્યા રાવજી કરતા તે મન વિચાર.
પ્રાત કાળે વસિષ્ઠ ગુરૂને કહી રાયે વાત,
મેં ત્રણ જણની સ્વપ્નમાહે કરી શસ્ત્રે ઘાત
ત્યારે ગુરૂ કહે, એ ભવિષ્ય આગળ થવાનુ છ જાણુ,
પછે શાંતિ અરથે રાય દશરથ કર્યુ પુણ્ય પ્રમાણ

કેટલા દિન વીત્યા પછી, મૃગયા ગયા વન રાય;
કોઇ મૃગ હાથે નવ ચઢ્યો, ત્યારે દૂર પંથે જાય.
તે વન માહે નિશા પડી, ત્યારે વિમાશ્યું મન માંહે;
એક સરોવરથી દૂર, તરૂવર તળે બેઠા ત્યાહે
તે સમે બ્રાહ્મણ શ્રવણ નામે, વૃદ્ધ અંધ માત પિતાય;
તે ફરે તીરથ અટણ કરતો, ધરી કાવડ કાય.
ત્યારે તમ નિશામા તૃષા, લાગી વૃદ્ધને તેણી વાર;
ત્યારે કાવડ સર ઉપકંઠ મુકી, ગયો ભરવા વાર.
કમંડળમા જળ ભર્યું, તે શબ્દ પ્રગટ્યો ત્યાહે,
ત્યારે રાયે જાણ્યું, મૃગ કો આવ્યો સરોવર માહે
રાયે તતક્ષણ બાણ મુકયું, શબ્દવેધી જેહ;
તે શ્રવણને વાગ્યુ તદા, કહી રામ પડિયો તેહ
ત્યારે ધશયા દશરથ, ગયા પાસે, દ્વિજ પડ્યો જે ઠામ;
દીન થઇ કહે શ્રવણને, મેં કર્યું અઘટિત કામ.
ત્યારે શ્રવણ કહે, જઇ પાઓ જળ, મુજ માત પિતાને જાણ;
એ વૃદ્ધને તમો પાળજો, એવું કહેતામાં ગયા પ્રાણ.
ત્યારે કમંડળ લેઈ રાય, આવ્યા વૃદ્ધ કેરી પાસ.
બોલ્યા વિના જળ આપિયું, ત્યારે થયા ચિત્ત ઉદાસ
અરે શ્રવણ, કેમ નથી બોલતો, તને ક્રોધ નહિ કોઈ દીન;

એવું કહી ધરણી ઢળ્યાં, મુચ્છા થઈ તત્ર આપ;
અતકાળે રાયને, બે જણે દીધો શાપ.
પુત્ર વિજોગે પ્રાણ તારા, જજો સત્ય વચન;
એવું કહી બે મરણ પામ્યા, રાય કપ્યા મન
દાહક્રિયા કીધી તે તણી, દશરથે તેણી વાર;
પછે અશ્વ આરૂઢ થઈ, પોતે આવ્યા નગર મોઝાર.
ઉત્તર ક્રિયા કરી વૃદ્ધની, આપ્યા અપરિમિત દાન;
રાય હરખ્યા મન વિશે, મારે થશે સતાન.

સીતાના સ્વયંવર વિષે.

રાગ સોરઠ.

રામ જનકપુર આવિયા, વિશ્વામિત્રની સાથ.
તેને કરી તેડી જાય છે, મિથુલા નગરીનો નાથ રામજનકપુર આવિયા
મુનિમંડળમા મહાલતા, શાન્તતા બે ચતુર,
શોભે જેમ સાધન વિશે, જ્ઞાન વિવેક પુર રામ જનક૦
સુદર પુર શણગારિયુ, શેરી ચૌટા ને પોળ,
મનોહર મદિર શોભતા, સામા સામી ઓળ. રામ૦
ઝળકે છે ઊચી અટારિયો, સપ્ત ભૂમિના માળ,
છજા ઝરૂખા ગવખી, બોલે કીર મરાળ રામ૦
ધ્વજા પતાકા ફરફરે, જાણે તડિતાકાર,
શિખરે શીખડી નાચતા, કચનકલશ અપાર રામ૦
ઘરઘર કેરે આગણે, મગળ ઉપચાર,
પુરણ કુભને સાથીયા, મોતી તોરણ દ્વાર રામ૦
એવી રચના રઘુવર નીરખતા, આવે નગર મોઝાર,
રૂપમા જાણે કોટિને, મોહ્યાં સહુ નર નાર રામ૦
એવી મોહનરૂપની મોહની, મોહી નગરની નાર,
જાણે પુતળિયો ચિત્રની, એમ થઈ તદાકાર રામ૦
કોઈ અબળા લેતી ઓવારણા, કોઈ દેતી આશીશ,
નેત્ર ભરીને નિરખતી, કોઈ વીનવે ઈશ રામ૦

એ વર સીતા પરણજો, છે સરખી જોડ,
જો વિધિ જોગ એ મેળવે, ત્યારે પોહોચે કોડ. રામ૰
ત્યારે એક સખી સખીને કહે, સુણ બેની વચન,
આવા રૂપાળા રાજવી હશે કોના તન ? રામ૰
ગૌર શ્યામ ગુણવત છે કામરૂપ કીશોર,
ધનુષ બાણ કર શોભતા નેત્ર ચપળ ચકોર રામ૰
સખી શ્યામ ઘણો સકુમાર છે ચાલે લટકતી ચાલ,
એ વર સીતા જોગ છે નિશ્ચે પરણશે કાલ રામ૰
ત્યારે બીજી કહે, બાઈ સાભળો, સીતા સુકીતવાન,
અણ ચિતવ્યો આવી મળ્યો ગુણ રૂપે સમાન. રામ૰
ત્રીજી ત્રિયા બોલી તદા, શુ જાણો તમો આજ ?
જનકે તેડાવ્યા હશે, વરવાને કાજ રામ૰
ચોથી ચતુરા કહે સખી, ઘણ ધનુષ્ય કઠોર,
તેહને કેમ ચઢાવશે સકુમાર કીશોર રામ૰
ત્યારે પાચમી કહે, પણ પાળશે, રાખો ધીરજ મન,
તેજસ્વી ગણીયે નહિ, લઘુ કોમળ તન રામ૰
એમ પચે મળી પરમાણિયુ, નિશ્ચે વરશે રામ,
સુકૃત ફળશે સીતા તણુ, પોંહોચશે મન કામ. રામ૰
એવી નગરની નારી વાતો કરે, ધરે નેહ અપાર,
સ્તુતિ વિધિ ઉભયાની કરે, મનાવે ત્રિપુરાર રામ૰
સુકૃત કઇ જે અમે કર્યાં, ધરીને આ શરીર,
તે પુન્યે કરી જાનકી, વરજો રઘુવીર રામ૰
એ રીતે રઘુનાથજી આવ્યા રાજદ્વાર,
મિથિનેશે મુનિ પૂજીયા કરી સેવા અપાર. રામ૰
એક મદિર સુદર શોભતુ આપ્યુ દઈને માન,
રામ સહિત મુનિ ઉતર્યા, કર્યા ભોજન પાન રામ૰

વલણ

ભોજન કરિયા ભાવતા સતોષ્યા મુનિજન રે,
કહે દાસ ગિરધર, એ કથા પાવન, શ્રોતા ધરજો મન રે.

રાગ ધન્યાશ્રી

જનકે તેડાવ્યા રાય અનૂપ જી, દશે દિશાના આવ્યા ભૂપ જી,
આપ્યા આસન ભોજન પાન જી, સહુને ઉતાર્યા કરી સનમાન

ઢાળ.

સનમાન કરી સૌને ઉતાર્યા, મિથિલપતિયે ત્યાંહે,
અપાર સેના સકળ નૃપની, ભીડ થઈ પુર માંહે
કેટના રાજા નગર બાહેર, ઊતર્યા ઉપવન,
ત્યાં જનકના પરધાન ફરતા, આપે તૃણ જળ અન્ન
રથ અશ્વ હસ્તી પદાતી દળ ચતુરંગ સેના ત્યાંહે,
તેણે જનકપુર વીંટ્યું સકલ જેમ નાવ સાગરમાંહે
નિમંત્રણ ગયું હતું અવધપુરમાં, સ્વપરનું જેહ,
છે દુ:ખી રામવિજોગે દશરથ માટે ન આવ્યા તેહ
મંડપ રચાવ્યો જનકરાયે અતિ ઘણો વિસ્તાર,
મણિથંભ કંચન કળશ ઝળકે, શોભાનો નહિ પાર
વિતાન બંધન જરી ઝાંઝર દુલીચા બહુ રંગ,
જાળી મુક્તાફળ તણી મણિ રત્ન તેજ તરંગ
સિંહાસન સોનાતણા તે મુક્યા હારોહાર
માંહે ખંડ જૂજૂ કર્યા છે મંડપ ઘણો વિસ્તાર
તે મધ્યમાં ત્ર્યંબક રહ્યું છે છૂટ ચારે પાસ
જનકે ધનુષપૂજા કરી શુભ લગ્નમાં ઉલ્લાસ.
દુતને આજ્ઞા કરી ભૂપે તેડાવ્યા સહુ રાય,
તે સભામાંહે આવિયા ત્યાં થઈ ઘણી શોભાય
સિંહાસન બેઠા સકળ નૃપ જ્યહાં જેનો અધિકાર
રૂષિમંડળ સહિત આવ્યા દશરથ રાજકુમાર.
ગૌર શ્યામ કીશોર તન મનહરણ મોહન રૂપ
[1]શ્રવણારિસુતને જોઇને મોહ પામિયા સહુ ભૂપ
જેમ તારામંડળ ક્ષીણ પામે ઉદય રવિનો થાય,
એમ ભૂપ સૌ ઝાંખા થયા, જ્યારે આવ્યા શ્રીરઘુરાય.

---

[1] દશરથ

એક દીર્ઘ સિંહાસન સુભગ　છે અધિક સહુથી સાર,
શ્રીરામ લક્ષ્મણ મુની કૌશિક　બેઠા તેણે ઠાર.
અન્ય મુનિજન સરવ બેઠા　સકળ પૃથ્વીરાય,
રૂપ જોઈ રઘુવરતણું નવ　નેત્ર તૃપ્તિ થાય
સરવે મળીને એમ વિચાર્યું　ધનુષનું મિથ્યા નામ,
એ રામને પરણાવશે　કન્યા જનક અભિરામ.
તે મંડપના એક ખંડમાં　શોભા અધિક છે જ્યાંહે,
સિંહાસન ઉપર બિરાજે　જનકતનયા ત્યાંહે
ઇંદ્રાણિ જેવી અનુચરી તે　અનેક ઉભી દાસ,
રત્નડાંડી તણા ચમર　કરે છે બે પાસ
પુષ્પમાળા હાથ ઝાલી　બેઠી અદ્ભુત રૂપ,
ચપળ નેત્રે કરી જોતી　સકળ પૃથ્વીભૂપ

રાગ સામેરી

આવી રહ્યા સહુ ભૂપતિ　સ્વયવરમાં જેણી વાર,
ત્યારે જનક રાયનો ભાટ ઉઠી　બોલિયો તેણી વાર
સાંભળો સરવે નરપતી　જનકે કર્યું પણ જેહ,
જે આ સમે ત્ર્યંબક ચઢાવે,　વરે કન્યા તેહ
માટે શૂર વીર પરાક્રમી　શુભ હોય ક્ષત્રીરાજ,
તે ઉઠો તતપર થઈ કરી　ત્ર્યંબક ચઢાવો આજ.
ઘણું કઠીણ ત્ર્યંબક જોઈને　ગતબળ થયા રાજન,
વળે પરસ્પર વાતો કરે છે　રાય અન્યોઅન્ય
એ શરાસન જે ચઢાવે,　એવો નથી કો રાજ
બીજો કહે, અમો આવ્યા છુ　જોવા સ્વયવર કાજ.
એક કહે, મારે જનક સાથે　ઘણો મિત્રાચાર,
તે માટે આવ્યા અમો　કરવા ગૃહસ્થનો વેહેવાર
કેટલાયે આવી હલાવ્યું　ન હાલ્યું તે ચાપ,
તે પાછા બેઠા માન મૂકી　પામ્યા મન પરિતાપ
કેટલા કહે, અભિમાનથી　જો ઉઠીશું આ વાર,
અપમાન થાશે આપણું,　એમ કરે મન વિચાર

એટલે દ્વિજવર આવિયો છે સભામાં તે દીશ;
રાયને કર કંકોતરી તે આપી દેઇ આશીશ.
શ્રીરામ લક્ષ્મણ કુશલ છે, રાજે જનકપુર માંહે;
નરપતિ જોતાં સરવ રામે ધનુષ ભાગ્યુ ત્યાંહે
જાનકીએ વરમાળ ઘાલી થયુ રૂડું કાજ;
જાન સરવે લેઈ તમને તેડ્યા જનકે આજ.
મિથિલાપતિયે કહ્યો છે પરણામ અતિ આહ્લાદ,
ઘણો કરી તમને કહ્યો કૌશિકે આશિરવાદ.
એવું સાંભળતાંમાં રાય દશરથ પામ્યા હરખ અપાર,
રામે સ્વયવર જીતિયો સુણી થયો જયજયકાર
પછે દશરથે કંકોતરી આપી ગુરૂ કરમાંહે,
સહુ સભા સુણતા વસિષ્ટ વાચે ઉકેલીને ત્યાંહે.
સ્વસ્તિ શ્રી મહા શુભ સ્થાનક અવધપુર પાવન,
પૂજ્ય મૂર્તિ પાવન જશ નૃપ મુગટ મણિરાજન.
અખંડ લક્ષ્મી અલંકૃત ગુણુ સકલ બળ મહિમાય;
કેતુવત્ રવિકુળ વિશે મહારાજ દશરથ રાય.
લખીતગ મિથિલાપુર થકી સેવક જનક અભિરામ;
ચૂડામણિ મહિપતિ મારો માનજો પરણામ
શુભ કામ કારણુ લખ્યાનું તે સાભળો નૃપનાથ,
તમ પુત્ર મુજ પુર વિશે આવ્યા મુનિ કૌશિક સાથ.
તે સ્વયવરમા ધનુષ ભાગ્યુ, પાળ્યુ મુજ પણ રામ,
મમ પુત્રીએ વર માળ ઘાલી થયા પુરણ કામ.
માટે પરણાવા રઘુવીરને શુભ લગ્ન કરવા કાજ,
સહુ સાથને તેડી તમો, વેહેલા પધારો આજ.
તમો સદા જશરત છો શોભાસહિત રાજન;
તે માટે વેહેલા પધારજો મુજને કરો પાવન,
એ વિનતિ સેવક તણી, લખ્યુ, તેહ ધરજો ચત,
કોટિ ગણું કરી માનજો ભૂપતિ ભાગ્યવત.
એમ પત્ર વાચ્યો વસિષ્ટે, તે સુણ્યો દશરથરાય,
થયા મમ આહ્લાદમા અતિ હરખ અંગ ન માય

સહુ સભાને ભૂપે કહ્યું જાને જવાને કાજ;
પ્રધાનને કહે સકળ સેના કરો તતપર આજ.
વીર બન્યો હરખિયા જે ભરત શત્રુઘન;
અહુ અવધપુરમાં વાત ચાલી લોક કહે છે ધન્ય
રાણીવાસમાં જઇ રાણિયોને કર્યું રાયે જાણ;
જનકપુરનો પત્ર તે સભળાવિયો નિરવાણ.
રાણિયો સહુ આનદ પામી ઉલટ અંગ ન માય;
થયો કૌશલ્યાજીને તદા તે હરખ નવ કહેવાય.
દ્વિજવર તણી સેવા કરી સતોખિયો બહુપેર;
ગીત મગળ ગાય વરવે થઈ લીલા લેહેર.
પછી અશ્વ ગજ રથ પાલખી શણગારીયાં વાહન;
વસ્ત્ર આભૂષણ ધરી તતપર થયા સહુ જન
અવધપુરની પ્રજા સહુ વેહેવારિયા શ્રીમંત;
જવા જનકપુર થયા તતપર જાન શોભાવત.

વલણ.

શોભાવંત થઈ જાન સરવે વાજે બહુ વાજિત્રરે;
સૈન્ય સકળ શણગારિયું તે ચળકે ચિત્રવિચિત્રરે.

રાગ સામેરી.

દશરથ રાજા હરખ્યા અપાર, જનકપુર જાવા કરિયો વિચાર,
પડો વજડાવ્યો પુર મોઝાર, જાન જવા સહુ થાઓ તૈયાર.

ઢાળ.

તૈયાર થાઓ જવા જાને, જનકપુર મોઝાર;
માટે જેને ઇચ્છા હોય તે, નીકળો નરનાર
એવું સાંભળી પુરજન સકળ, અતિહરખ પામ્યા મન,
વૃદ્ધ બાળક વિના સરવે, થયા સત્વર જન
ગજ ઉપર બેસાડ્યા પ્રથમ, ગુરૂ વસિષ્ટને તેણી વાર;
રથ માહે બેઠા રાય દશરથ, જોડિયા હય ચાર.
અશ્વ ઉપર ચડ્યા બન્યો, ભરત શત્રુઘન;
સહુ રાણિયો બેઠી સુખાસન, સંગ દાસી જન.

અનેક રથ હય ગજ પદાતી સુખાસન અપાર;
ચતુરંગ સેના નીકળી તે અવધપુરની બહાર.
વાજિત્ર વાજે અતિ ઘણા થઈ ગ્યો જયજયકાર;
હણહણે કેકાણ કદી ગજ કરે ચીકાર,
હસ્તી ઉપર વિપ્ર બેઠા બદીજન બહુ ગ;
રઘુકુળ તણી કીરતિ વખાણે, પામે હરખ ઉમગ.
નેજા અબાડી ધ્વજ ઝળકે કનક મણિમય સાર;
છત્ર ચામર ચળકતા ઝળકતા તડિતાકાર
વીર શૂરા વેશ પૂરા ચાલ્યા ચઢી કેકાણ;
આભૂષણ શુભ શસ્ત્ર ઝળકે રત્નજડીત પલાણ.
શુભ શુકન વંદી નીકળ્યા ચાલ્યા જનકપુરની વાટ,
સરિત વન આવે બહુ ઓળઘતા ગિરિઘાટ
વાટે જ્યા વાસો રહે દશરથ સહિત સમાજ;
સુરલોક જેવુ સ્થળ ભજે જાણે ભૂપતિ સુરરાજ
એવી શોભા સહિત આવ્યા મિથિલ દેશ મોઝાર,
જનકપુરની બહાર ઉપવન ઉતર્યા તે ઠાર
નીશાન નોબત ગડગડે શોભા સહિત રાજન;
રૂપક બાંધે તે તણું શ્રોતા સુણો એકમન
પાયદળ શમદમ તણું માહે સદવિવેક તુરંગ,
તે ચાલે આગળ મનપતા, રક્ષા કરે નિજ અંગ
તેની પુઠે નિજબોધના કુંજર વિરાજે સાર;
રામનામ તણા મુખે કરતા ઘણા ચીકાર
નિજાનુભવના દિવ્ય રથમાહે બેઠા મોટા સત,
તે રામરૂપને નીરખવા અનુભવ ચઢયા માહાનત.
પ્રયાણ પ્રથમે જાગૃતી પુરગ્રામ સ્થૂળ નીવાસ;
ત્યા રહી દશરથ રામને સંભારતા સુખરાશ
સ્વપ્રામા અનરયા ગામડા સૂક્ષ્મ ત્યા નથી રેહેતા રાય.
અઘોર વન માટે ઘણા તે સુષુપ્તિ કહેવાય.
એમ કરતા જનકપુરને આવિયા ઉપવન;
ત્યા લક્ષ કરી રહ્યા રાય, જણાયા રામપ્રાપ્તિ ચિન્હ

વિદેહને તવ ખબર થઇ જે પધાર્યા મહારાજ,
સામા આવ્યા વાજિત્ર વાજતે સાથે ઘણા પૃથ્વીરાજ
ગુરૂ વસિષ્ઠને ચરણે પ્રથમ નમીયા જનક રાજન,
પછી રાય દશરથને મળ્યા ભેટિયા અન્યોઅન્ય
ભૂપની પાસે પુત્ર છે, જે ભરત શત્રુઘ્ન,
રાય જનક તેને જોઈને સ્થિર થયા છે લોચન
પડ્યા વિદેહ વિચારમા બે પુત્ર જોઇને ત્યાંહે
રામ લક્ષ્મણ મુજ ઘેર છે, શુ રીસાવી આવ્યા આહે
એમ તન બે તદ્વત જોઇને, વિચારે મન વિદેહ,
વસિષ્ઠને પુછ્યુ તન, ત્યારે નિવરત્યો સદેહ
ઘણુ માન દેઇને જાય તેડી રાય નગ્ર મોઝાર,
સુમતે સેના સકળ પછે ઉતારી તે ઠાર
જનક પુરમા ગયા દશરથ શોભાનો નહિ પાર,
સહુ લોક જોઈ વિસ્મે થયા, વળી ગોર શ્યામ કુમાર
એક સુન્દર મદિર શોભતુ રહેવને આપ્યુ ત્યાહે
સહુ સાથશુ નરનાથ પોતે ઉતર્યા તે માહે,
પછી રામ લક્ષ્મણ મળ્યા આવી લાગ્યા ગુરૂને પાય,
પિતાને ચરણે નમ્યા તવ હરખિયા જોઇ રાય
રાયે ચાપ્યા રૂદે સાથે રામ લક્ષ્મણ તન,
સતોષ પામ્યા રાયજી જેમ પામે ધન નિરધન
કૌશલ્યા કૈકૈ સુમિત્રાયે બેસાડ્યા ઉત્સગ,
રૂદે ચાપી સુંઘે શિર, જેમ વત્સ ધેનુ સગ
સહુ સભા સાથે રાય દશરથ ગુરૂ બ્રહ્મકુમાર[1],
તે મડપ જોવા ચાલિયા સીતા સ્વયવર સાર
ભૂપને સરવે દેખાડયા જે ચાપકેરા ખડ,
આ જુઓ નરપ શ્રી રામજીયે ભાગીઓ કોદડ
તે જોઈ દશરથ થયા વિસ્મય અતિપ્રચડ કઠોર,
એ કેમ ભાગ્યુ પ્રાણવલ્લભ કોમળ રામ કીશોર.

---

૧ વસિષ્ઠ

પછી વિદેહે આદર કરી; બેસાડિયા આસન;
રાય દશરથ પાસ બેહા, ચારે પુત્રરતન
વસિષ્ઠ ગુરૂ આદે સભા સહુ બેઠા થઈ નિશ્ચિત;
અન્ય પૃથ્વીરાય બેઠા હરખ પામી ચિત્ત
પુત્ર ચારે સહિત દશરથ શોભતા શ્રીમત;
તે સમે જનકે માનિયા ભૂપતિ ભાગ્યવત.
પછે જનક રાજા બોલિયા, સુણો ભૂપતિ કહુ પેર,
પુત્ર ચારે તમારા તે, પરણાવો મુજ ઘેર.
બે કન્યા છે માહરી, ઉર્મીલા સીતા નામ;
માલતી શ્રુતકીરતી બે, મુજ બધુની અભિરામ
રામને સીતા વરે ઉર્મીના લક્ષ્મણવીર,
માલતી ભરતને શ્રુતકીરતી શત્રુસૂદન[1] ધીર.
એવુ સાભળી સહુ સભા હરખી, આનધા ભૂપાળ;
પછે સામા સામી રચ્યા મડપ અતિ વિચિત્ર વિશાળ.
વાજિત્ર બે મડપ વિશે વાજતા અતિ ઘનઘોર,
ગાય મગળ ગીત સુંદર, સુંદરી ચિત્ત ચોર

વલણ

ચિત્ત ચોર ચતુરા ચોળે પીઠી, વર કન્યાને તેણી વાર રે,
સહુ કરે ભોજન ભાવતા, મન પામે મોદ અપાર રે.

રાગ ધોળની દેશી.

શુભ મહુરત માહે લગ્ન લીધુ, કરી મુનિયે વિચાર,
માર્ગશિર શુદ પંચમી, શુભ જોગ ગ્રહ ચદ્રવાર.
ગણપતિ પધરાવિયા, જે સકળ મંગળરૂપ,
ગોત્રજ કેરી સ્થાપના, કરી પુજ્યા દશરથ ભૂપ.
ચાર કન્યા ચાર વરને, પીઠી ચોળે અગ;
સ્નાન વિધિયે કરાવિયાં, ધર્યા અનકાર ઊમગ
રાય જનકને ઘેરથી, આવી લેઇ કનુવો નાગ;
તે ગીત મગળ ગાય છે, આનદ હરખ અપાર.

---

1 શત્રુઘન

તે કેવી શોભે કામની, કવિ ઉપમા દે સાર;
જાણે શાંતિ કરૂણા દયા, ક્ષમા ધૃતિ ઉન્મની અવિકાર
સદબુદ્ધિ સદવિદ્યા તિતિક્ષા, સમાધિ શ્રદ્ધા વિનીત;
મુમુક્ષુતા તુરીયા ઊપરતી, સદગતિ સુનીત પુનીત.
એવી રામમંદિરમા પ્રવેશી, સુંદરી શુભ કામ,
ત્યારે વરઘોડાનો સમે હવો, તતપર થયા શ્રીરામ.
તે સમે જનકે તેડવા, મોકલ્યા નિજ પ્રધાન,
તે આવિયા શ્રીરામ પાસે, સકલ શોભામાન.
જાણે સદવિવેકને બોધ, આનંદ જ્ઞાન તપ વૈરાગ્ય;
પરમારથ નિષ્કામ નિશ્ચે, સતોષ ને અનુરાગ.
વરરાયને શણુગારિયા, જરકશી જામા અંગ;
તિલક મૃગમદનાં કર્યાં, કુમકુમ અક્ષત સંગ.
મેશ બિંદુ દીધા આંખ આંજી, કરમા શ્રીફળ પાન,
વરરાય વરઘોડે ચડયા, તતપર થઈ સહુ જાન

વરઘોડાની દેશી.

તતપર થઇને ઉઘલિયા શ્રીરામજી, મુનિવરને લાગ્યા પાય રઘુવરજી ઘોડે ચડયાં.
તીખો તોરંગ ચાલેરે નાચતો, નીજ બધુ સહિત રઘુરાય. રઘુ૦
અંગોઅંગની શોભા રે શી કહું રે, જોતાં લાજે કોટીક કામ. રઘુ૦
લક્ષણવતા લઘુ વેશે વીરાજતા, ત્રણ બંધુની આગળ રામ રઘુ૦
તોરા કલગી મુગટ પર ઝળકતી, ઉપર મુક્તાફળના ઝુમ રઘુ૦
ચાકે વરણવતા શેષ શારદા, શુ વિખાણું સુંદર રૂપ. રઘુ૦
શોભે દશરથ સહુ જનસાથમાં, ગ્રહી ચાલે ગુરૂને હાથ રઘુ૦
જોઈ શોભા ચારે રે પુત્રની, બ્રહ્માનંદ માને નૃપનાથ. રઘુ૦
મોડ બાંધી માતાઓ રે ચાલતી, ગ્રહી નામણદીવો હાથ. રઘુ૦
મંગળ મધુરાં ગાય છે, ચાલે સંગ્વ રાણીને સાથ. રઘુ૦
વાજિત્ર નાના પ્રકારના, નાચે અપ્સરા ગાંધ્રવ ગાય રઘુ૦
દીજન બહુ કીર્તિ વખાણતા, જયજયકાર મંગળ ધુનિ થાય રઘુ૦
નભ દેવોના દુદુભી ગડગડે, સુર જોતા ચઢીને વિમાન રઘુ૦
દેઈ આશીશ પુષ્પ વર્ષાવતા, સુરઅંગના કરતી ગાન રઘુ૦
નરનારી મોંઘે નમની, વધાવે ભરી મોતીડે થાળ. રઘુ૦

હરખી નરખીને લે છે ઓવારણા, ઘણું જીવજો દશરથબાળ. રઘુ૦
આગળ સાબેલા સરવે શોભતા, છેલ છબીલા રાજકુમાર. રઘુ૦
જરી જીન મણીના મોહોરડા, રત્નજડીત પલાણ તોખાર. રઘુ૦

ચાલ ચાતુરિયોની.

વરરાય તોરણ આવિયા, તે અશ્વ ઉપરથી ઉતર્યા;
મણિ બાજઠ પર ઉભા રહ્યા, આવ્યા આચારજ હરખે ભર્યા
સુનેના રાણી જનકની, સુમતી જે કુશકેતુ તણી;
તે બન્યો આવી પોંખવા, ગાય ગીત ગોરી અતિઘણી.
શતાનંદ વસિષ્ઠ કૌશીક, આદે મુનિવર આવિયા;
વિધિયે કરી પૂજન કરાવ્યુ, ચારે વર પોંખાવિયા.
મધુપર્ક વિધિ વેહેવાર સરવે, આરતી વરની કરી,
એમ પુરૂષોત્તમને પોંખિયા, રાણિયો અતિહરખે ભરી.
ત્યાં મડપમાં છે માહેરૂં, બાજઠ કનક મણિના ધર્યા;
વરરાયને પધરાવિયા, આચાર કુળરીતે કર્યા.
સહુ ભૂપને બેસાડિયા તે, મડપમા આદર કરી,
એક ખંડમાં મરજાદથી, ત્યાંહા બેસારી સહુ સુંદરી.
પુરજન પુરીજન જ્ઞાતિ, ગુરૂજન બેઠા મંડપમા મળી;
સહુ લગ્ન રચના જુવે છે, વાજિંત્ર બહુ વાજે વળી.
કનકઝારી જળભરી, લાવી રાણી સુમેધા વહાલમાં,
પગ પખાળ્યા વરના વિદેહે, કનક કેરી થાળમા.
યજ્ઞોપવીત પેહેરાવિયા, તે વેદમંત્રે અનુસરી;
જનકે તે વરને પૂજિયા, પછે ષોડશ ઉપચારે કરી
લગ્નઘટિકા સાધે ગણક, ઘડીયાળ બાંધીને તદા;
પછે પધરાવી ત્યહાં ચાર કન્યા, શણગારીને સરવદા.
સાવધાન વાણી વિપ્ર બોલે, અંતરપટ આડા ધર્યા;
મગળાષ્ટક ઉચ્ચાર કરતા, મુની મન હરખે ભર્યા.
જ્યારે લગ્નઘટિકા પુરણ થઈ ત્યારે, વેદ આચાર જ ભણે,
મગળાક્ષત મંત્રીને કર, આપ્યા વરકન્યા તણે.
કન્યાકેરે શીશ ચરણે, વરે મુક્યા તે જદા;
પછે વરતણે પદશીશ અક્ષત, કન્યાયે મુક્યા તદા.

એમ વેદવિધિયે લગ્ન થાય, કર્યો હસ્તમેળાપ,
સ્વસ્તિવાચન બોલતા, વરમાળ ઘાલી આપ
એમ ચાર કન્યા કરી અરપણ, જનક ભૂપે ત્યાંહે,
મંગળ તુરી વાજિત્ર જયજય, થાય મંડપ માંહે
રામ સીતા પરણિયા, ઉર્મીલાને લક્ષ્મણ વર્યા,
શત્રુઘન શ્રુતકીરતીને, માંડવી ભરત હરખે ભર્યા.
મંગળ ફેરેછે વર, કન્યા હરખે અતિ ઘણું,
શેષ નાગ ન કહી શકે, અતિશોભા સુખ તે સમે તણું
મણિથંભમાં પ્રતિબિંબ ભાસે, ફરે વરકન્યાય,
અલંકાર અંગે ઝળકતા, શી વરણવું શોભાય
જાણે, ચાર અવસ્થા શોભિયે, અભિમાની સાથે જેમ,
એમ ફેરા ફરતા તે સમે, વરકન્યા શોભે તેમ
ચાર મંગળ વરતિયા, જનકે કર્યાં બહુ દાન,
વળી જાચકને આપ્યું ઘણું, ધન વિપ્રને દેઈ માન
[1]શાખોચ્ચાર કરે પરસ્પર, આચારજ તેણી વાર,
કુળરીતથી વર કન્યા વળતા, આરોગ્યાં કંસાર.
હોમ હુતાશનમાં કર્યો, ગોત્રજ પૂજા પરસન,
એમ વરકન્યા પરણી રહ્યા, પછે કરાવ્યું ધ્રુવ દરશન.
ગુરૂ ચરણ નમિયા ભાવશું, રઘુવીર સાથે ભ્રાત,
પછે પિતાને પાયે નમ્યા, પદવંદના કરી માત
મિથિલાપતિના મોડ પોહોંચ્યા, હરખ્યા દશરથ ભૂપ,
વખાણે છે જન સકળ જોઈ, વરકન્યાનું રૂપ

વલણ.

વરકન્યાનું રૂપ જોઈને હરખે સહુ નર નારે રે,
દુંદુભિ વાજે દેવના થઈ રહ્યો જયજયકાર રે

અયોધ્યાકાંડમાંથી.

હાવે શ્રોતાજન સહુ ભાવે સુણજો અયોધ્યાકાંડ વિચાર,
રાજ્ય તજી રઘુવીર નીકળ્યા વનમાં એ વિસ્તાર

[1] ગોત્રોચ્ચાર

શ્રીરામ લક્ષ્મણ ભરત શત્રુઘ્ન, પરણીને આવ્યા ઘેર,
ઉત્સવમાં દિન જાય સરવના, સહુને લીલા લહેર.
ત્રણ વીર રઘુવીરને સેવે ભક્તિ શ્રદ્ધા સહિત;
માતા પીતાની આજ્ઞા પળે, અધરમ કપટ રહિત.
ચાર બંધુની ચાર વધુ તે, પાળે પતિવ્રત ધરમ;
સુરપતિ સુખથી કોટી ગણુ, સુખભોગ ભોગવે પરમ
સાસુ તણી આજ્ઞામા રહેતા, કુળવધુ ધર્મ સમેત;
ભેદ રહિત માતાઓ સરવે, સહુનું સરખુ હેત
એમ ઘણા દિવસ વીત્યા મહાસુખમા, આચરતા નિજધર્મ,
પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે કરતા, રાજ કાજનું કર્મ
હવે કેકૈ કેરો બંધુ કહીએ, સગ્રામજીત એવુ નામ.
તે એક સમે આવ્યો પુર મધ્યે ભૂપતિ કેરે ધામ
તે ચાર માસ રહી નિજ પુર જાવા, થયો તતપર જેણી વાર
ત્યા રે કેકૈ સાથે બોલ્યો વચન, સંગ્રામજીત તેણી વાર
ભરત શત્રુઘ્ન બન્યો બાધવ મોકલ મારી સાથ
થોડા દિવસ હું રાખીશ સાથે, એની સાભળ વાત
ત્યારે કેકૈ કહે, હું હા કહું છુ પણ રાયને પૂછો પેર,
જો ભૂપતિ આજ્ઞા આપે તો, તેડી જાઓ તમારે ઘેર
ત્યારે મામાએ કહ્યુ મહિપતિને, સુણો ભૂપતિ મુજ વચન,
આજ્ઞા આપો તો તેડી જાઉં, હું ભરત ને શત્રુઘ્ન
મોસાળ માહે ગયા નથી કોઈ, દિન માટે મનોરથ મન,
એક માસ રાખીને વળતા, સોપીશ તમને તન
એવા વચન સુણીને દશરથ રાયને, જળ ભરી આવ્યુ નેણ,
ભરત શત્રુઘ્ન પાસે તેડાવીને, રાજા બોલ્યા વેણ
સુણો પુત્ર આ મામો તમારો, આગ્રહ કરે છે અપાર,
માટે થોડા દિવસ જઇને રહિ આવો, મોસાળમા નિરધાર.
જો ના કહિયે તો તમારી માતને, દુઃખ લાગે મન માહે,
મામો તમારો રીસાવે માટે, જઇ આવો સુત ત્યાહે
એવુ કહી રાયે રુદેશું ચાપ્યા, ગદગદ થઇ બહુ પેર,
જાઓ બાપ સુખે એક માસ રહીને, આવજો પાછા ઘેર

ભરતને ભાન જવાનો નથી, મુકી રામ તણી સેવાય,
પછે માત પિતાશુ ભરતજ બોલ્યા, કર જોડી નામી પાય.
શ્રીરામની સેવા સમાગમ પાખે, મુજને રૂચે નહિ અન્ન,
રામ વિજોગે એક ક્ષણુ તે, કોટી કલ્પ સમાન
શ્રીરામચંદ્ર હુ ચકોર ચાતક, રઘુપતિ જળધર રૂપ,
મુજ મન કંજ સદા પ્રફુલિત, રહે રાઘવ દિનકર ભૂપ
રામ સુરભી હુ વત્સ કહો તે, વિજોગ કેમ કરી સહેશે;
કલ્પવૃક્ષના વિહગમ તે વળી, બબુન ઉપર ન બેસે.
એવુ ગદગદ કંઠ થયા ને, આસુ આવ્યા લોચન,
ત્યારે કૈકેયે કહ્યુ, એક માસ રહી, વહેલા આવજો તન
ત્યારે ભરતે માતપિતાનું વચન, તે લોપાયુ નહિ ત્યાહે,
પછે સત્વર થઇ બે વીરજ આવ્ય, રઘુપતિ બેઠા જ્યાહે,
શ્રીરામચંદ્ર ચરણે લાગ્યા, ભરત ને શત્રૂઘન,
ત્યારે રામે ઉઠીને રૂદેશુ ચાપ્યા, દીધુ આલિંગન
મોસાળ જવાની આજ્ઞા લીધી, સાથે ઘણી સેનાય,
માતુળ સાથે રથમા બેશીને, ભરત શત્રૂઘન જાય
એમ બન્ને વીર મોસાળ ગયા પણ, મન રઘુવરનું ધ્યાન,
રામલક્ષ્મણ તે ઘેર રહ્યા છે, વીર બન્ને બળવાન

વલણ

બળવાન બન્ને રહ્યા મંદિર, રામ લક્ષ્મણ વીર રે,
નીતિ ધરમને ચલાવે છે, ધરમ ધોરીધર ધીર રે

રાગ સામેરી.

મોસાળ માહે ગયા બન્ને ભરત શત્રૂઘન.
શ્રીરામ લક્ષ્મણ રહ્યા મંદિર વરતે નિરમળ મન
નિત્ય સેવતા ગુરૂચરણપંકજ ધરમ પંથ પળાય,
વસિષ્ઠ મુનિના મુખથકી સુણતા પુરાણ કથાય
સભા કરી એક સમે બેઠા રાય દશરથ ભૂપ,
રામમંડપ માહે બેઠા ગુરૂ મંદિત અનૂપ
ત્યારે જોવા વિદ્યાની પરીક્ષા તેડ્યા લક્ષ્મણ રામ,
પછે કળા જુદ્ધની દેખડી નાથ પોતે પૂરણકામ.

અસ્ત્ર શસ્ત્ર અનેક વિદ્યા સકળ મંત્રજ જેહ;
મહ્ય મેષ મહિષનું જુદ્ધ કરી દેખાડયું તેહ.
પ્રસન્ન થયા ઘણું રાયજી જોઇ પુત્રનો પરતાપ;
ત્યારે સકળ ગુણસંપૂર્ણ જાણ્યા રઘુવરને આપ;
એ પ્રકાર આનંદમાં દિન જાય છે સુખ માંહેઃ
રઘુવીરને સેવતાં ભાવે જનક તનયા ત્યાંહે;
એક વાર બેઠા મંદિરમાં [1]અજપાળ નંદન જેહ;
નિજ મુખને અવલોકતા આદર્શમાંહે તેહ.
ત્યારે કરણ આગળ કેશ શિરનો શ્વેત દીઠો રાય;
ઉદાશી આવી અતિ ઘણી મન માંહે થઇ ચિંતાય.
જાણ્યું જરા આવી વાત કહેવા ચેતાવા નરદેવ;
એમ વિચારી વસિષ્ટ ગુરૂને તેડાવ્યા તતખેવ.
ગુરૂને કહે, હું છતાં હવે કરે રઘુવર રાજ;
સંકલ્પ મારે મન થયો તે કરો ગુરૂમહારાજ.
અભિષેક રઘુવરને કરી શુભ લગ્ન જોઇ આજ;
રામને દેખું રાજ કરતાં થાય મારૂં કાજ.
ગુર કહે તમો રૂડું વિચાર્યું ધટે એમજ ભૂપ.
સાહિત્ય સરવે કરાવો એ જથાજોગ્ય અનૂપ.
ત્યારે દશરથે તેડાવિયા રઘુવીરને એકાંત;
પાસે બેસાડીને કહ્યું નિજ મન તણું વરતાંત.
હે રામ, મુજને એમ ભાસ્યું, કહું સત્ય વચન;
થોડા દિવસમાં, જાણું, હવે પડશે માહારૂં તન.
મુજ મરણ ચિન્હ જણાય છે માટે રામ કરય તું રાજ;
તમે તમારૂં સંભાળો પુર દેશ ઘરનું કાજ.
એહેવાં વચન શુણીને ભૂપચરણે નમ્યા શ્રીરઘુરાય.
માહારાજ, જે કહો, તે કરૂં શિર ચહાવી આજ્ઞાય;
પછી રાજાયે સહુને તેડાવ્યા પોતાના પરધાન;
સાહુકાર સરવે નગરના તે બોલાવ્યા દેઈ માન.

---

[1] દશરથ.

દરબારના અષ્ટ અધિકારી આદે સરવ સભાય,
તે સરવ સાભળતા પછે બોલિયા દશરથ રાય
ભાઈ સહુ સભાજન સાભળો મે મન વિચારયુ આજ,
માટે પચ સહુને ગમે તો રામને આપુ રાજ,
એહેવુ સુણી સરવે હરખીયા ધન્ય ધન્ય હે રાજન,
એ કાજ તો રૂડુ વિચારયુ અરે રિપુનાશન
વસિષ્ઠ આદે સરવ ઋષિયે મહુરત આપ્યુ સાર,
ચૈત્ર સુદી સપ્તમી શુભ ગુરૂ પુષ્ય યોગ વિચાર
સાહિત્ય સહુ તતપર કરાવ્યુ વશિષ્ઠે તેણી વાર,
ઉપલક્ષણ આણિ મેળવ્યા અભીષેકનો ઉપચાર
ચાર દતનો ઉજ્જવળ હસ્તી શ્વેત હય શુભ અગ,
નવિન સિંહાસન કનકનુ છત્ર ચામર સગ
સપ્ત પલ્લવ, પચ મૃત્તિકા, ચાર સમુદ્રનુ વાર,
મોહટા વિપ્રને જપ કરવાને બેસાડયા નિરધાર
સહુ નગરને શણગારિયુ ઘર ચૌટા શેરી પોળ,
નર નારી અતિ હરખે ભરયા થઈ રહ્યો રગ ઝમાળ
પેહેલે દિવસે વસિષ્ઠ ગુરૂએ આજ્ઞા આપી તાસ
શ્રીરામ સીતા બને જણને કરાવ્યો ઉપવાસ
કૈકેઈ કૌશલ્યા સુમિત્રા મન હરખનો નહિ પાર,
સુખવત સરવે રાણીયો આપતી દાન અપાર
બારણે મડપ રોપિયો ગુણીજન કરે છે ગાન,
બહુરગ તોરણ બાધિયા ઝળકે વિચિત્ર વિતાન
એમ કરતા નિશા થઇને સૌજ પામ્યો અસ્ત,
ત્યારે કુશાસન પર રામ સીતા પોઢિયા થઈ સ્વસ્થ
સિંહાસન ઉપર પ્રભાતે બેસશે રઘુરાય
આ લોક આનદ પામિયા દેવને થઈ ચિંતાય,

રાગ સોરઠની ચોપાઈ

શુણો શ્રોતા એક ચીત્ત ધરી, થઈ રજની દિવસ ગયો અનુસરી,
ત્યારે રાજા દશરથ તેણી વાર, આવ્યા કેકેયીના ભોવન મોઝાર

દાસી મંથરાને પુછ્યુ કથી, ક્યાંહાં ગઇ રાણી દેખાતી નથી;
ત્યારે કુબજા બોલી રીસે ચડી, એ પેલી તમારી રાણી પડી.
રાજા દશરથ આવ્યા પાસ, ઇહાં કેમ બેઠી છુ થઇને ઉદાસ;
મીઠે વચન બોલાવે રાય, તેમ તેમ રાણી અવળી થાય.
હસ્ત સ્પરસવા માંડ્યો જદા, રાણીયે કર તરછોડ્યો તદા;
પછે રૂદન કરવા માડ્યુ ઘણું, ન જાણ્યું કપટ ગયે તે તણું.
બોલ સાચું તુંને મારા સમ, તુ રીસાઈને રડે છે કેમ;
આસુધારાયે ભીંજે રૂદે, રૂદન કરતી રાણી વદે.
હું નહિ બોલુ તમારી સાથ, જાઓ શું કરવા આવ્યા નાથ;
હેત તમારૂ જાણ્યુ રાય, તમને હુ આપીશ હત્યાય.
ત્યારે રાજા કેહે આવડુ કાં કરે, શા માટે દુખ મનમા ધરે
જો કોયથિ દુખી હોય તુને, તો દેઉં દંડ સાચુ કેહે મુને.
માગ્ય માગ્ય જે માગે તુય, સત્ય વચનથી આપું હુંય;
હું સરખો સ્વામી તાહરે, નથી ન્યૂન વસ્તુ માહરે.
વળતી કેકૈ બોલી વચન, કયેમ જાઓ છો ભુલી રાજન:
ગયા જુધ કરવા શંબરવા સાથ, હું તમ સગ આવી નાથ.
ત્યારે આપ્યા છે જુગલ વચન, તે આજ મુજને આપો રાજન;
રાજા કહે માગી લે સુખે, સત્ય વચન ના નહિ કહું મુખે.
ત્યારે કેકૈ કેહે વનમા જાય રામ, ચૌદ વરસ લગી રહે તે ઠામ,
માહારા ભરતને આપો રાજ, એ બે વચન માગુ છુ આજ.
એવુ વચન સુણ્યુ જેટલે, વ્યાકુળ રાય થયા તેટલે;
જેમ વજ્રવીજળી આવી અડે, જેમ શિર પર પર્વત તુટી પડે.
જેમ વેહેરે કાળજુ કરવતધાર, એમ દશરથને દુખ થયું અપાર;
પ્રલય અગ્નિ કેકૈનું વચન, બળી ગયું રાયનુ આયુશવન.
પડયા ભૂપતિ પૃથ્વી માંહે, આખ્યે આસુધાર ચાલી ત્યાંહે;
અગ મોડીને બેઠા થાય, બોળા પાથરી કેહે છે રાય
અરે પ્રીયે, કંઈ બીજું માગ્ય, એ વિન આપુ ધરી અનુરાગ:
માહારો રામ કોમળ સકુમાર, શીદ મોકલે વન મોઝાર.
નહી કરે રામ રાજવેહેવાર, ભરતને સોપુ સહુ દરબાર,
એ રાજ ભરત કરે અર્ચના, રામ ઘેર બેશી રેહે મના.

એ બાળકને શીદ કાઢે વન, છે ઘણું રામનું કોમળ તન;
એમ દીનવચન કહ્યાં રાયે જદા, ત્યારે કેકૈ ધ્રુરકી બોલી તદા.
શું અધરમી હો રાજન, લાગશે રવીકુળમાં લાંછન:
સત્ય વચન નહીં પાળો સાર, તો પુરવજ પડશે નરક મોઝાર.
કેકૈવચન તે વાગ્યું બાણ, ભેદું રૂદે જેમ જાય પ્રાણ;
મુરછીત થઈને પડિયા રાય, નેત્ર થકી જળ ચાલ્યું જાય.
એમ સ્ત્રીવશ રાજા થયા, વચનબંધમાં આવી ગયા;
અચેત થઈ પડિયા રાજન, નવ જાણે બીજું અન્ય.
રજની તે મહાદુ:ખમાં ગઈ, અરૂણ ઉદેની વેળા થઈ;
ગુરૂ વસિષ્ઠ વેહેલા ઉઠિયા, સભા માંહે સત્વર આવિયા.
સુમંતને કહે જા ઘર માંહે, તેડી લાવ્ય રાજાને આંહે,
સુમંત ચાલ્યો તેણી વાર, આવ્યો કેકૈના ભોવન મોઝાર
દશરથ રાજા પડિયા જ્યાહાં, સુમંત આવી ઉભો ત્યાહાં;
પ્રધાને ચરણ વંદ્યા નૃપ તણા, દીઠા રાયને દુખિયા ઘણા.
વિકળવેશ મુકે નિશ્વાસ, નેત્રે જળ અતિ વદન ઉદાસ;
મંત્રી બોલ્યો કરી વિનતી, સભામાંહે ચાલો ભૂપતિ.
સરવ સાહીત્ય તત્પર કર્યું આજ, તમને બોલાવે ગુરૂ મહારાજ;
વચન સુમંત તણાં સાંભળી, રાયે રડવા માંડ્યું વળી.
અરે સુમંત, સુણ્ય, કહું આ દીશ, મારૂં મરણ આવ્યું છે શીશ;
તે માટે ઉતાવળો જઇ આવ્ય, તું અહીં રામને તેડી લાવ્ય.
સુણી રાયનાં શોક વચન, સુમંતને દવ લાગ્યો તન;
પડ્યો ત્રાસ મુખ ઉડી ગયું, ન જાણે રાયને શું દુખ થયું.
ચિંતાતુરે થઇ મંત્રી એહ, રામધામ ભણી ચાલ્યો તેહ;
જેમ કળાહીન ગ્રહણે રવી થાય, એમ થઈ નિસ્તેજને સુમંત જાય;
સંસાર તાપે તપિયો જન, જેમ આવે મુમુક્ષુ સંતસદન.

વલણ.

સંતસદન આવે મુમુક્ષુ, આત્મપ્રાપ્તિ સુખ કાજ રે;
એમ સુમંત આવ્યો ઉતાવળો, જ્યાં બિરાજે શીરઘુરાજ રે.

(વનમાં જતી વેળા માની મુલાકાત.)

રાગ ગોડી.

ત્યારે માત કૌશલ્યાજી બોલીયા, હો વાલા રે,
તુને નહી જાવા દેઉં વન, કુંવરજી કાલા રે,
ઘણી કોમળ છે તાહરી દેહડી; હો વા૦
મારા લાડકવાયા તન. કુંવર૦
તુને ગુપ્ત રાખુ મારી વાડીમા; હો વા૦
બીજુ અવર ન જાણે જેમ. કુવર૦
મેં તો તુજ વિના રે રેવાય નહીં, હો વા૦
મુને મુકીને જાશો કેમ કુવર૦
પાયે કંકર કટક ખુચશે, હો વા૦
નહીં ચવાયે વનની વાટ. કુવર૦
વેઠવી શીત આતપ ને તૃષા; હો વા૦
કેમ ઓળગશો ગીરીઘાટ કુવર૦
વ્યાઘ્ર સિંહ વનમા ઘણા; હો વા૦
સર્પ [1]શૌકર ને વૃક રક્ષ. કુવર૦
રજનીચર સાથે જુધ થશે, હો વા૦
કોણ કરશે તમારી પક્ષ, કુવર૦
વનમા વનકુળ કેમ પેહેરશો; હો વા૦
તજી વસ્ત્ર આભૂષણ માર કુવર૦
ઇહાં જમતાં ભોજન ભાવતા; હો વા૦
કેમ કરશો વનફળ આહાર. કુવર૦
તજી સજ્જા ભમર પલગની; હો વા૦
કેમ પોહોડશો પૃથ્વી માહે. કુંવર૦
તાહારે બાળપણામાં વન કશું; હો વા૦
મારૂં વચન માની રહો આંહિ. કુવર૦
મારે કીયા જનમનાં કરમ હશે; હો વા૦
તે આવીને નડિયાં આજ. કુવર૦

---

[1] સુવર

તે દૈવે રંગમાં ભંગ કર્યો; હો વા૦
દીધું વન, તજીને રાજ. કુંવર૦
વાત સાંભળી વન જવા તણી; હો વા૦
વેહેરે કરવત કાળજા માંહ. કુંવર૦
દવ લાગ્યો મારા અંગમાં; હો વા૦
હવે નાશીને જઇએ ક્યાંય. કુંવર૦
મારો પાપી પ્રાણ જતો નથી; હો વા૦
હશે કોણ કરમના ભોગ. કુંવર૦
એમ કહીને રૂવે રૂદે ફાટતે; હો વા૦
કેમ સેહેવાય પુત્રવિજોગ. કુંવર૦
એવાં વચન શુણી બોલ્યા રામજી, હો માતા રે;
તમે ધીરજ રાખો મન, શુણો સુખદાતા રે.
પાછો આવીશ થોડા દિવસમાં; હો મા૦
આપો આગ્ના હું જાઉં વન. શુણો૦
મારે આગ્ના પિતાની પાળવી; હો મા૦
રેહેવું ચૌદ વરશ વન માંહે. શુણો૦
અવધ વીત્યા પછી નહીં રહું; હો મા૦
વેહેલો આવીશ નીજ પુર માંહે. શુણો૦
નવ વચન મિથ્યા કરૂં તાતનું; હો મા૦
જો પશ્ચિમ ઉગે સૂર. શુણો૦
જે માતા પિતા ગુરૂ દેવનું; હો મા૦
નવ પાળે આગ્ના વચન. શુણો૦
તે પ્રાણી જીવતાં મુવાં જાણજો; હો મા૦
અજા કંઠે જેવો સ્તન. શુણો૦
તેનો મિથ્યા ધરમ સહુ જાણજો; હો મા૦
જેવું કપટી કેરૂં ધ્યાન. શુણો૦
જેમ અદાતાનું ઉચું મંદીર; હો મા૦
જેમ લોભિયાનું તત્વગ્નાન. શુણો૦
એમ મનુષ્ય દેહ તેહનો મિથ્યા; હો મા૦
જેવો ઉંદર માંહે કમીજંત. શુણો૦

જેણે માતપિતાની આજ્ઞા પાળી, હો મા૦
શુભ પુત્ર તે સુકતવત શુણો૦
તે માટે મેં રે રેહેવાય નહી, હો મા૦
જાય તાતનુ સત્ય વચન શુણો૦
હવે આશિષ દેઈ આજ્ઞા આપો, હો મા૦
નિશ્ચે જાવુ મારે વન શુણો૦

વલણ.

વનમા માહરે નિશ્ચે જાવ, આજ્ઞા આપો માત રે,
એહેવુ સાભળી કૌશલ્યાયે, કરવા માડ્યો આસુપાત રે

તમ વિના મદિરમા નહીં રહુ સ્વામી સુણો સુખરાશી,
તે માટે મુને સાથે તેડો સેવા કરવા નાગી
ત્યારે રામ કહે, તમો આવ્યેથી મને થાય ઘણો જનગ;
કોમળ ચરણે ચતારી નહિ, વળી વનમા સિંહ ને વ્યાળ
આતપ શીત તૃપાગીરી કંટક કેમ મેહેવારી દુ ખ ?
સીતા કહે, તમને દુખ સ્વામી, તો મારે ક્યાથી સુખ?
મન મારૂ મધુકર છે, તે તમ ચરણમ્મગ અનુરાગ,
જો સ્વામી, સાથે નહિ તેડો ગ, હુ કરીશ દેહનો ત્યાગ
સીતાનાં એવા વચન સાભળી સતોષ્યા મન રામ,
અરે પ્રિયા, તમો પુછો ગુરૂને જો આજ્ઞા કરે અભિરામ
ગુરૂઆજ્ઞાએ તેડી જાઉ તો, કોઇ ન કરે નિંદાય,
લોક તણો અપવાદ ન લાગે, કારજ સિદ્ધિ થાય
ત્યારે ગુરૂને કહાવ્યુ જનમ્સુતાએ, આવ્યા તતક્ષણ મુન્ય
આસન પૂજન ચરણે નમીને, સીતા બોલ્યા વચન
હું સ્વામી સાથે વનમા જાઉં છુ, કરવા પતિ સેવાય,
માટે આજ્ઞા આપો ગુરૂ, નાથ વિજોગે મે એકલા નવ રેહેવાય,
એવુ સ ભળીગદગદ કંઠે થયા ગુરૂ, આસુ આવ્યા લોચન,
પછે મુનિ વસિષ્ઠ રઘુવરની પ્રત્યે બોલ્યા પરમ વચન.
અહો રામ, તમો તેડો નિશ્ચે જનકસુતાને સાથ
લક્ષ્મણને તેડી જાઓ નિજ સગે શ્રીગુરૂનાથ

(પછી ત્રણે જણને વનમા મૂકીને સુમત નામે સારથી પાછો વળ્યો)

રાગ વેરાડી

સુમત સચર્યો રે મારગે કરતો જાય રૂદન,
રથ હાકી વળ્યો રે, પરતાય છે અતિ ઘણુ મન
અરે હુ અભાગિયો રે, વનમા મૂકીને આવ્યો રામ,
મુને જનનીએ જનમ્યો વૃથા રે, કરવા આવુ નિરદય કામ
દેખશે રથ રામ વિના રે, પામશે માત પિતા ઘણુ દુઃખ;
જ્યારે મને પૂછશે રે, ત્યારે હુ શુ દેખાડીશ મુખ
સુમત એમ શોચતો રે રોઈ રોઈ રાતા થયા લોચન
અશ્વ ઝુરે ઘણુ રે, પગ પાછા પડે દુરબળ તન

અવધપુર આવીયુ રે, દીઠી નગરી પ્રેત સમન,
શોક બહુ રૂદન કરે રે, જે જ્યાં તે ત્યાં મુકી ભાન.
જ્યારે રામ વન ગયા રે, પુરમાંહે પડી છે દડતાળ;
દેહ જેમ પ્રાણ વિના રે, એમ થઇ અવધપુરી તે કાળ.
પ્રધાન પરવર્યો રે, પુરમાં ઢાંકી પોતાનું મુખ;
દેહને આંગણે રે. રથ છોડ્યો થયું અતિ ઘણું દુઃખ
મંદિરમાં મત્રી ગયો રે, જ્યાં છે દશરથ ભૂપ સુજાણ;
સહુ સાથ વિંટી વળ્યો રે, રાયના કંઠે આવ્યા છે પ્રાણ
સુમંને ત્યાં જઇ રે, કીધો રાયજીને પરણામ,
ભૂપતિ બોલિયા રે. સુમંત કયા મુકી આવ્યો રામ
લક્ષ્મણ જાનકી રે, પ્રાણવલ્લભ મારો રઘુવીર,
મારૂં સરવસ ધન ગયુ રે, હવે હું કેમ કરી રાખુ ધીર?
સુમંત તેં શું કર્યું રે, રામને શીદ મુકી આવ્યો વન?
મંદિર મારૂં ઊજડ થયુ રે, કોણે ફોડ્યા મારા લોચન.
હું અધની લાકડી રે રામને ચોરી ગયુ કોણ આજ?
દૈવે દુઃખ દીધુ ઘણુ રે. મેં શા કીધા હશે કુડા કાજ?
મુને મુકી કયાં ગયા રે. આવો મારા રામ કુવર સકુમાર;
મારી આજ્ઞા કોણ પાળશે રે? કોણ ચલાવશે રાજવેહેવાર?
વૈદેહી કયા ગઇ રે, સુંદર ચપકળી સુકુમાર?
આવો મારી માવડી રે, મેં તને દીધુ દુઃખ અપાર.
હવે મુખ નથી દેખતો રે, લાડકવાયા લક્ષ્મણ વીર,
આવો ડાહ્યા દીકરા રે, મારૂં તન મન ધન રઘુવીર
હે વિધિ તેં શું કર્યું રે, હરી લીધુ દેખાડીને સુખ,
આવું કોને થાય નહિ રે, હા હા દૈવે દીધુ ઘણુ દુખ
બાળક બાળપણે રે, મેં પાપીએ કાઢ્યા વન,
સુમંત સાચું કહે રે. કયા મુકી આવ્યો પ્રાણજીવન
કયાં લગી સંગ કર્યો રે, કયાંથી તુ પાછો આવ્યો ઘેર,
રામે ત્યા શુ કર્યું રે, તે માંડી કહે સુજને પેર.
સુમંત થયો ગળગળો રે, નેત્ર સજળ થઈ બોલ્યો વાણ;
મહારાજ મેં ઘણુ કહ્યુ રે, પણ પાછા ન વળ્યા પુરષપુરાણ.

હું શૃંગવેલ સુધી ગયો રે, ત્રણ દિવસ લગી રહ્યા નિરાહાર;
મુને પાછો વાળિયો રે, ગુહકે ઉતાર્યા ગંગા પાર.
દક્ષિણ દિશા ભણી રે, ગંગા ઉતરીને ગયા રામ;
તમને ઘણા કરી રે. રઘુપતિયે કહ્યા છે પ્રણામ.
સુણી એવું ભૂપતિયે, રઉ રઉ લાગ્યો હુતાશન;
ગાઢે સ્વર થકી રે, રાયે કીધું શોક રૂદન.
કંઠ ભળી ગયો રે, અંગ પછાડે અવની માંહે;
રામ વિજોગનો રે, અગે અગ્નિ લાગ્યો ત્યાંહે.
આરત નાદથી રે, પોકાર્યું રાયે રામનું નામ;
દેહ મુકી દશરથે રે, પ્રાણ ગયા કહેતાં હે રામ.

વલણ.

રામ રામ રઘુવીર કહેતાં, તજ્યા ભૂપે પ્રાણ રે;
હાહાકાર હવો તદા, સહુ રૂદન કરે નિરવાણ રે.

રાવણ સાથે યુદ્ધનું વર્ણન.

રાગ સોરઠ.

છતવા રાવણ રાયને રઘુવીર ચઢ્યા તેણી વાર;
સહુ કપિ તણો સરદાર સુગ્રીવ સૈન્યનો નહિ પાર.
હનુમંત સ્કંધે રામ ચઢિયા પાંચ શર ગ્રહી હાથ;
જેમ ગરૂડ ઉપર શ્રીપતી એમ શોભતા રઘુનાથ.
અંગદ કેરે સ્કંધ બેઠા લક્ષ્મણજી તેણી વાર;
જેમ ઐરાવત પર ઇંદ્ર શોભે નંદી પર ત્રિપુરાર.
વિશાળ વૃક્ષ ઉપાડીને કપીએ ગ્રહ્યાં કર માંહે;
તે છત્ર કરતા રામને નવ પલ્લવ ચમર ત્યાંહે.
જય બોલાવી રઘુનાથની દળ ચાલ્યું દક્ષિણ દેશ;
ચિ.કાર કરતા ચાલતા ગિરિ સમ કપીના વેશ.
ભુભુકાર નાદ હુંકાર કરતા કૂદતા બળવાન;
કર માંહે ગિરિ ઉછાળતા તે કુસુમ ગેંદ સમાન.

કેટલા કપિયે વૃક્ષ લાવ્યા કટના પાષાણ,
કેટલા કર નખ ક્ત કરડે, કરે મહા ઘુઘાણ
જય જય ધ્વની કહી ગર્જતા પદપ્રહાર ધ્રુજે ધર્ણ,
સિંધુજળ ઉછળ્યા સુરજ થયો ધુંધળ વર્ણ
દિગ્ગજ ડગ્યા, ને શેષ સળકો, ભુમિ ન સહે ભાર,
એમ ચાલી સેના રામની કહેતા ન આવે પાર
જોજન દશ વિસ્તાર પોહળી કપીસેના જાય,
મારગ તણા પાષાણ તરૂ તે ભાગી ભૂકા થાય
એક એકના ગિર વિષે પગ દેઇ કૂદતા કપીતાશ,
કો પૃથ્વી ઉપર હિંડતા કો ઉડતા આકાશ
જયરામ જયજયરામ કહીને ગર્જતા મહા વીર,
એમ કપિસેના સહિત આવ્યા રામ સાગર તીર
દશ યોજનમા ઉતરી સેના સોર થાય અમીત,
ભુભુકારે વ્યાપ્યો દશ દિશા, સિંધુ થયો ભયભીત
તે ખબર થઈ લકા વિશે જ્યા બેઠો રાવણ રાય,
શ્રીરામ આવ્યા સાગર તીરે લેઇ કપિસેનાય
એવુ સાભળીને દશાનન તવ ચમકિયો મન માં
સભા વિશે તેડાવ્યા સહુ, જે અધિકારી ત્યાહે
ઇંદ્રજીત આદે પુત્રને વળી પ્રહસ્ત આદિ પ્રધાન,
એ વિના અન્ય અસુર તેડાવ્યા સભામા દેઇ માન
તે સન્ન સાથે વિચારવા લાગ્યો રાવણ ભૂપ,
ભાઈ આપણે હવે શુ કરવુ? તે કહો સમે અનુરૂપ
દશરથ તણા સુત આવિયા ઉતર્યા સાગર તીર,
કપીસૈન્ય તે સાથે ઘણુ હનુમત સરખા વીર
શત્રુ સપ ને અગ્નિ ત્રણ્યે નવ ગણવા લઘુ એહ
કરે વિઘ્ન તે ક્ષણમાત્રમા માટે ધારિયે નહિ તેહ
એક વાનરે લકા પ્રજાળી અક્ષે આદિ અસુર,
તે હણી નિરભે ગયો પાછો, મળ્યુ કપીદળપૂર
તે માટે બુધ્ધ સર્વને કહો હવે કરવુ કેમ?
નિશ્ચે વિચાર કહો સહુ મુજ કુશળ થાયે જેમ

એવાં વચન સુણી રાવણ તણા પછે બોલ્યા પુત્ર પ્રધાન,
મહા ક્રોધ આણી કહે વાણી, કરી મન અભિમાન
અરે રાય શુ ચિંતા કરો? એ રામના શા ભાર?
શું જુદ્ધ કરશે કપી? એ નર વાનર આપણો આહાર
રામલક્ષ્મણ મનુષ્ય બે, કરી તપ થયા કૃશ કાય,
કપી ભાલુ રીંછ મરકટ તેથકી શું થાય?
આજ દૈવે મોકલ્યું ઘેર બેઠાં ભક્ષ આપણું એહ,
તમે નિરભે થઈ રહો, ભૂપતિ ચિંતા ન કરશો તેહ
એમ શક્રજીત અતિકાય, દેવાંતક નરાંતકની આદ,
વજ્રદૃષ્ટિ મહોદર કરતા ઘણો બકવાદ
તે સમે સભામાં વિભીષણ બેઠા હતા તે ઠાર,
રામની નિંદા શ્રવણ સુણી જન થયો ક્રોધ અપાર
એવા વિભીષણ જે વિચક્ષણ તેણે સુણ્યાં અસુર વચન,
પછે સભા માહે બોલિયા ઘણું ક્રોધ આણી મન

વલણ

મન માહે આણી ક્રોધ બોલ્યા વિભીષણ તેણી વાર રે,
તે શ્રોતાજન, સહુ સાંભળજો કરૂં સંક્ષેપે વિસ્તાર રે

રાગ બિભાસ.

હે મુરખ રાવણ તુજને કાઢ્યો ધનુષ તળેથી જેણે,
સર્વ નૃપનો દર્પ હરીને કોદંડ ભાગ્યું તેણે
તે રામને તું સીતા સોંપી, જઈને ચરણે લાગ્ય,
કરી વીનતી દીન વચનથી અભેદાન તું માગ્ય
શરણાગત વત્સલ છે રઘુપતિ, નહી જુવે અવગુણ તારા;
માટ સુણ રાવણ એ પરમ હિતકારી બોલ માનજે મારા
જેમ ઔષધ કડું લાગે પણ ટાળે મૂળ રોગ નિરવાણ
એમ હમણાં કઠીણ લાગ મુજ વાક્ય પરિણામે કલ્યાણ
આ સર્વે સજના છે કુબુદ્ધિ, તને કરશે વિપરિત પેર;
અલ્યા જાણી જોઈને મુરખ રાવણ, શીં ખાય છે ઝેર
એમ ઘણાં વચન વિભીષણે કહ્યાં તે નીતિનાં જેણી વાર,
ત્યારે પ્રધાન આદે ઇંદ્રજીતને ચડીઓ ક્રોધ અપાર

અસ્યા વિભીષણ, તું બોલ્ય વિચારી, ડાહપણ જાણ્યું તહારૂં;
શું કરિયે, જો રાજબંધુ છે, નીકર હવડાં મારૂં.
અસ્યા, વાહાલો થઇને વેર વધારે, જા તું તારે ઘેર;
જીવનો મુકિયે જાણીજોઇને, નહિતો હણિયે ઠેર.
રાવણને કહે, જુઓ, તમ બંધુ કેવળ કહે છે કુડું;
શત્રુની પક્ષ કરીને બોલે, આપણું ઇછે ભુંડું.
ત્યારે કહે વિભીષણ, તમે સર્વ મળીને, રાવણને કર્યો ભ્રષ્ટ;
રાજ બોળવા બેઠા છો, ઉપજાવી કુબુદ્ધિ સ્પષ્ટ.
અસ્યા, પ્રધાન રાયને નિયમે રાખે, ગજને અંકુશ એક;
મંત્ર નાગને જ્ઞાન ચતુરને જ્ઞાનીને વિવેક
સ્ત્રીને લજ્જા, સાધકને ગુરૂ, સમુદ્રને મરજાદ;
એમ રાયને નિયમે રાખે નિત્ય પ્રધાન રહિત પ્રમાદ.
હવે તારૂં રાજ નહિ રહે, રાવણ, નિશ્ચે સાચુ માન;
તુને સગી સર્વે દુષ્ટ મળ્યા, જેમ વ્રકની પાસે શ્વાન
એવાં વચન સુણીને રાવણ, ઉઠ્યો ક્રોધ કરી નિરધાર;
ડાબા પગની પાટૂ મારી, વિભીષણને તેણી વાર
અસ્યા મુરખ, રામની પક્ષ કરે તો, જા તુ તેની પાસ;
બાધો, મારો, એવુ કહીને, દેખાડ્યો બહુ ત્રાસ.
ત્યારે તેણે મમે મુકાવ્યો આવી રાવણ કેરી માત;
અરે પુત્ર, તુ રામ શરણ જા, નહિ તો કરશે ઘાત
ત્યારે રાવણ કહે, જા અહીંથી, તારૂં નથી અમારે કામ;
ચઢાવી લાવજે સૈન્ય, જા, શું કરશી તારો રામ?
એવું સાંભળી વિભીષણ ઉઠ્યા તતક્ષણ તેણી વાર;
ચાર પ્રધાન પોતાના સગે લીધા તે નિરધાર.
રાવણને કહે વિભિષણ, તું છે મારો ભ્રાત;
માટે તુજ આજ્ઞાથી અમો જાઉં છું, રામ શરણ સાક્ષાત.
એવુ કહી વિભીષણ ચાલ્યા, લેઇ પોતાના પ્રધાન;
જેમ કાયા છોડી પંચ પ્રાણ, તે જાય જયા અવસાન.
કલ્પાંતે મહાભૂત મળે જેમ, સ્વરૂપમાં નિરધાર;
એમ વિભીષણ ત્યાંથી ઉઠી, ચાલ્યા સાથે મંત્રી ચાર

જેમ વાયન કરા મેળામાથી ઉડી જાય મરાગ;
ખળ નિંદક કેરી મડળીમાંથી ઉડે માધુ દયાળ
એમ ચાર મંત્રીશુ ચાચ્યા વિભીષણ રામ શરણ નિરધાર;
ઉરધ પથ ઉજા, પાંચે જણ આવ્યા સિંધુપાર
પૃથ્વી ઉપર ઉતરી ઊભા સેના તણે પ્રદેશ,
પચે રાક્ષમને જોઇને ભય પામ્યા કપી અશેષ

વળણ.

અશેષ વાનર ભય પામ્યા જોઈ રાક્ષસ દેહ દીરઘ ઘણી;
પછે વિભીષણ કર જોડીને ઊભા કરે વિનતિ કપિવરતણી.

ઢાળ.

એવા વિભીષણના વચન સુણી — થયા ચકીત કપીવર માત્ર;
તતકાળ આવ્યા ખબર કહેવા, — જ્યા છે સામળગાત્ર
સમુદ્ર કાઠે સભા કરીને — બેઠા શ્રીરઘુવીર,
આઠ જૂથપતિ સુગ્રીવ આદે — સુમિત્રી ગણધીર
મહારાજ રાવણ તણો બધુ — કનિષ્ઠ વિભીષણ જેહ,
અતિ દીન થઈ કરે વીનતી, — તમ શરણ આવ્યો તેહ.
એવુ સુણી જોયુ સુગ્રીવ મામુ — રઘુવીરે તેણી વાર;
વિચાર કરી રઘુવીર સાથે — બોલ્યો અર્કકુમાર.[1]
એ રાવણબધુ કપટ કરી — અહીં આવ્યો હોય આજ;
કાઈ દગો આપણુશુ કરે, — ત્યારે શુ કરિયે મહારાજ.
જાબુવાન કહે, પ્રભુ શરણ — આવ્યો શુદ્ધ ચિત્તે જેહ,
ત્યારે પોતાનો તેને કરો છો, — બર્હૈ તમારૂ એહ
અગદ કહે, એ વાત ખરી પણ, — તેડાવો એને પાસ,
એને બોલાવી લ્યો પરીક્ષા, — પછી કરો ચરણનો દાસ
સુષેણ કહે, સમો કઠિણ છે, — માટે કરો વિચારી કામ;
એ રાક્ષસ રાવણ તણો બંધુ — આવ્યો અણે કામ
એમ કરતા માઆ તર્ક બહુ — બુદ્ધિ તણે અનુસાર,
પછી શેવગિરે કરી ગરજના — ત્યા બોલ્યા પવનકુમાર

હનુમંત કહે, હું ગયો હતો લંકામાં એને ઘેર,
આચરણ શુભ છે એ તણા, હું જાણું સરવે પેર
તમો અસુર દેખો ઉપરથી, માંહે પરમ સાધુ ઇષ્ટ,
જેમ શ્રીફળનું કટકનું ભર્યું, અંતર મધુર સ્વાદિષ્ટ.
શ્રીરામચંદરે કરી આજ્ઞા અંગદને નિરધાર,
ત્યારે તેડી લાવ્યા વિભીષણને કર ગ્રહી તેણી વાર.

યુદ્ધકાંડમાંથી.

રાગ બીલાવર

સભા કરીને રઘુપતિ બેઠા પાસે લક્ષ્મણ હનુમત,
સુગ્રીવ વિભીષણ પાસે બેસાડ્યા જે રાજનીતિ ગુણવંત
શ્રીરામચંદ્ર છે ચતુર શીરોમણિ સમરથ રાજધીરાજ,
રાજનીતિના ધર્મજ પાળે લોક તણા હિતકાજ
સુણો વિભીષણ જુદ્ધ કર્યા વિણ રાવણ તે નહિ માને,
એ રામની સીતા નહિ આપે, માટે વિનય કરીએ શાને
ત્યારે વિભીષણ કહે, મહારાજ સુણો, કંઈ ધીરજ મનમાં ધરિયે
સામ દામ દંડ ભેદ કરીને, શત્રુને વશ કરિયે
સામ તે શત્રુને સમજાવી, વાત ન્યાયની કહિયે,
કોઈ શાણા પાસે શીખજ કહાવી, ધીરજ ગ્રહીને રહિયે
તે ન માને તો, દામ દેખાડી કરિયે લાલચથી લાચાર,
તે લોભ થકી વેર જાય વીસરી, વશ વરતે નિરધાર
તે દામ થકી વશ થાય, નહિ તો, કરિયે કંઈ છળ ભેદ,
તે માયા જાળમાં મોહજ પામે, શત્રુ વશ થાય વેદ
એમ કરતી વાતમાં ભેદ ન આવે, ત્યારે દેઇયે દંડ
તે માને નહિ પછે માર વિના જે મુરખ લંપટ લંડ
સભા જીતે જેમ પંડિત તેની જુક્તિનું બળ ધરિને
આપણું નીચે કર આવે તે કાઢિયે કંઈ કરીને
માટે સામ ભેદ કરીને સમજાવો રાવણને નિરધાર;
વકિલ મોકલો જે હોય ચતુર શિરોમણિ સાર
વાયક એવા સુણી વિભીષણના રાઘવ થયા પ્રસન્ન,
પછે સુગ્રીવ સામું જોઇને બોલ્યા પ્રેમે હેત વચન

અરે સુગ્રીવ જુવો આપણા સાથમા   હોય ચતુર ગુણવંત,
તતક્ષણ તેને ખોળી કહાડો,   જે જાણે કળા અનંત;
લંકામા તેને મોકલીએ   શિટાઈ કરવા ધીર;
એકલો જઇને પાછો આવે,   એવો છે કો વીર
જેમ હનુમંત સિંધુ ઓળગી   સીતાની શુધ લાવ્યો,
અનેક વિઘ્ન ટાળીને વાટે   ઋષિમુખ ઉપર આવ્યો.
એમ વષ્ટી કરી રાવણની સાથે   તુરત આવે આ વાર;
આપણા સાથમા હોય એવો   તેને દેખાડો આ વાર
પછી સર્વ પરસ્પર જોવા લાગ્યા   વાનર રહેતા જેહ,
ત્યારે વિભીષણે દીઠો વાલીપુત્રને   અંગદ બેઠો તેહ.
જેમ રતનપરીક્ષક ખોળી કહાડે   ભારે હળવુ નગ,
તેને જોઇને વિભીષણ બોલ્યા,   સાભળિયે શ્રીરગ
અંગદને મોકલો સર્વથા   શિટાઈ કરવા ત્યાહે
એ બળ લક્ષણ ગુણ સપુરણ છે,   જાણે નીતિ માહે.
જેમ નવગ્રહમા દિનકર તેજસ્વી   શસ્ત્રમા સુદરશન;
વિષધરમા ધરણીધર જેવો   ખગમા હરીવાહન
એમ વાનર માહે ચતુર છે અગદ   નિશ્ચે જાણો રામ,
વિભીષણના એવા વચન સાભળી   હરખ્યા પૂરણકામ.
પછી અગદને આજ્ઞા કરી   પોતે ઉઠયો તેણી વાર,
રઘુવર સનમુખ કર જોડીને   વચન બોલ્યો નિરધાર.
મુને રાવણ સાથે વષ્ટી કરવા   મોકલો છો તે કામ,
પ્રભુ એમા તે શુ મુજને બતાવ્યુ   ભારે મોટુ કામ
મહારાજ રજા આપો તો   બાધી લાવુ રાવણને આહે;
લંકા ઉપેડી ઉધી કરીને   નાખુ સાગર માહે
ત્યારે શ્રીરઘુવીર હસીને બોલ્યા   થઈ ચિત્ત માહે પ્રસન્ન.
રાવણ પાસે વષ્ટી કરવા   જા તુ વાલીતન
જો માને રાવણ તો સારૂ   કહેતા નીતિ વિચાર.
નહિ તો જુદ્ધ કરીને મારીશુ   અને એ નિરધાર.
એવુ સાભળી અગદ ચાલ્યો   નમિ રઘુપતી પાય,
ઓચિતો લકામા આવ્યો   વાલીપુત્ર મહાકાય.

સભા ભરીને રાવણ બેઠો, ત્યાં આવ્યો બળવંત,
અંગદને જોઇને સહુ સભા ખળભળી શું આવ્યો હનુમંત

વલણ.

હનુમંત જાણી ભય પામ્યા સર્વે, રાવણ ડરપ્યો મન રે,
સભા સ્થંભ પુંઠે રાખી અંગદ કરી બેઠો પુચ્છાસન રે.

રાગ આશાવરી.

રાવણ કેરી સભા મધ્યે આવ્યો વાલીકુમાર,
તે જોઈ સહુ ભય પામિયા રે માહોમાંહે વિચાર
દન મુજુર એકે પાખ્યા બાળ્યું નગર હનુમંત,
વળી આ બે ત્રીજો વાનર આવ્યો દીસે છે બળવંત
ત્યારે અંગદ કહે અસ્યા પરજન આને મળવાને વિખ્યાત,
તે સભા મુરખ જાણજો, જે ન પુછે આદરે વાત
એમ કહીને રાવણ સનમુખ બેઠો વાલીતન,
સ્તંભ પૂંઠે રાખીને કર્યું [illegible] પુચ્છાસન
રાવણના કરતા ઉંચે આસન બેઠો થઈને ધીર,
તૃણમાત્ર લેખવતો નથી એ અસુરને મહાવીર
ત્યારે રાવણ હસીને બોલિયો, હે [illegible], છે તું [illegible]?
કોણે મોકલ્યો? તું કેમ આવ્યો સભામાં નિરભય?
વાલીસુત કહે દશાનનને, મુજ નામ અંગદ આજ,
[illegible] દૂત શ્રી સુગ્રીવનો આવ્યો [illegible] કાજ
હવે સીતા આપી રામને જો મળો લંકારાય,
મૃત્યુ તમારૂં ઉગરે [illegible] ગજ નીરખે થાય.
હે દશાનન આ દેહ પામી [illegible] તે નિર્મળ મન,
વિસ્તાર પામે જગતમાં જશ તેવું [illegible] ધન
સદ્‌બુદ્ધિએ મનવિવેકે ધરિને તે અંતર ધ્યાન,
સતપુરુષોનો સંગ કરીએ, [illegible]
નવ કરિયે કોઇને દુષ્ટ વચન, ન કરિયે હેલન,
અરવે [illegible] ચીનવિયે, જેમ સુખી હોય જન
પરાયા ગુણને [illegible], [illegible] કીજીયે પર ઉપકાર,
આત્મા જોઇએ એક સહુ કરિને નગસર વિચાર

પરનિંદા પરહિંસા સુપને   ચીતવીયે નહિ મન;

પરદારા પરધન વિશે ચિત   નવ રાખિયે રાજન.

સદગુરૂવચન વિશ્વાસ ધરિયે,   રાખિયે સદભાવ;

સતસમાગમ નીત સેવિયે   ભવસિંધુ તરવા નાવ.

ક્લેશ કાળ દુખ આવે પણ,   નવ મુકીએ સ્વધર્મ;

યથા ન્યાયે રાજ કરિયે,   રાખિયે શમ દમ

દયા ક્ષમા ઉપરતિ શાંતિ   ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ;

આનંદ સદવિદ્યા સમાધી   રાખિયે અનુરાગ.

વિદ્યા ધન તન રૂપ યૌવન   ન કરિયે અભિમાન,

કાળે કરીને ભોગ મરવે   નાશ થાય નિદાન

કોઇ સમે મહાસુખ પામીને,   ત્યારે ગરવ ન કરિયે

કો સમે દુખ કદીક આવે,   મુકીએ નહિ ધીર

તે માટે હો લંકાપતિ મુજ   વચન માનો મત્ય,

રઘુનાથ સાથે કરો પ્રીતી   એજ સાચી મત્ય.

છે રામ કેવળ ગુણનિધિ   વળી દીનવત્સળ એહ;

ગુણ દોષ શરણાગત તણા   મન લાવશે નહિ તેહ.

માટે કરો મૈત્રી સરલ ભાવે   ધરી મનમા ધીર;'

એક બાણ ને એક પત્નિવ્રત   એક વચન શ્રીરઘુવીર

તે માટે આપો જાનકી,   કરો રામ સાથે પ્રીત,

નીરભે થકી રહેનો, પછે   ભોગવો રાજ અમીત.

એવા વચન સુણી અંગદ તણા   બોલિયો રાવણરાય,

અલ્યા કપી, હું સર્વજ્ઞ છુ,   મને શા કરે શિક્ષાય?

ઘણી રામની મોટમ કરી   તુ વખાણે શુ કીશ?

પણ ત્રિભુવનમા મુજ સમો   કેણ છે બળિયો ઈશ?

મેં વૈર બાંધ્યુ રામ સાથે,   લઇ આવ્યો સીતા નાર,

હવે જઇને હું મળું તો,   કરે સહુ ધિક્કાર.

કહેશે, ડર્યો એ રામથી,   જઈ મળ્યો રાવણ રાય;

જો પશ્ચિમ ઉગે સૂર પણ   કપી કામ એ નવ થાય.

જેમ દંત ગજના નીકળ્યા   ન ચોટે ફરી દામ;

મેં વેર કીધુ રામ સાથે,   શીશ મટે કામ.

એમ કૃપણધન ભોરીંગમણિ િસંહમુછ કેરો વાળ;
તે જીવતાં કર નવ ચઢે એમ જાણજે કપી બાળ.
જઈ કહે તારા રામને, કરગરે નહિ થાશે કામ;
હું જીવતાં સીતા તણું મુખ દેખશે નહિ રામ.

વલણ

એમ નહિ દેખે મુખ સીતનું હું જીવતાં નિરધાર રે;
એવાં વચન સુણી રાવણ તણાં પછે બોલ્યા વાલીકુમાર રે.

અલખ બુલાખી.

અમદાવાદનો સાઠોદરો નાગર.
સંવત્ ૧૮૯૫, સન ૧૮૩૯ માં હતો.
આ કવિની પાવડીઓ પૂજાય છે.

રાગ વેલાવર પદ ૧.

પરપંચ પડદો પરહરો, નેહ નાથથી જોડો;
સદગુરુ સાન બતાવશે, ભવસાગર છોડો. પરપંચ ૧
તમે રે તમારૂં વશ કરો, તનનાં તાળાં તોડો;
ઇછો ભલું જો આપનું, માઠી સંગત છોડો. પરપંચ ૨
આજ્ઞા ગુરૂની ઓળંઘિને, આગળ નવ દોડો;
કોલ કરાર કર્યો ઘણો, માની લેજો થોડો. પરપંચ ૩
સદગુરૂને કરો વિનતિ, ફંદ ભવનો ફોડો;
અલખબુલાખી કરી ખરા, ખોડો સદગુર મોડો. પરપંચ ૪

પદ ૨.

હરિ ભજનથકી, છોટા હોય, તે મોથી મોટા થાય
એ રાગનું છે.

ગુરુ સંગ વિના મોહ માયાને મનનો પર ન આવે;
શી શોધ કરૂં, અજાણુ નરને અંધારે કેમ ફાવે. ટેક.
મન મોહ માયા એક થઈ ચાલે, મહીં ભ્રાંતિ થઈને મંદિર મહાલે;
એને સદગુરૂ વશ કરીને ઝાલે. ગુરુ સંગ વિના. ૧

ધન તન આમુ જોઈ મન લાવે, એને વણી ઊંત્ર ભોજન ભાવે,
કહો, પૂરણપદ એ કેમ પાવે ? ગુરૂ સગ વિના ૨
મન ગુરૂને ધર્મે નવ ધાવે, તે ધણે ફેર ફરે ભાવે;
મન ગમતુ પોતાનુ ગાવે, ગુરૂ સગ વિના ૩
મન ગુરૂ સગે ઘરમા આવે પછી ખરૂ ધન પોને ખાવે?
મન અતખણુનાખી ગુરૂ તાવે. ગુરૂ સગ વિના ૪

ઘોળ

તુ રે સૂનો મન અળમ આણી, હરિને ભજવાની વેળા ન જાણી,
આળસ કાયા કેમ ભરાણી, વાદ વિવાદને પૂરે તણાણી, ગુરે ૧
હરિ ન ભજ્યા તે ભવમા ઝૂર્યા, જાય ન જાણે, જે હોય અધૂર
પ્રભુને ભજે તે શૂરા પૂરા, સાર શબ્દ તમે જુઓ છાણી, ગુરે ૨
માન લજ્જાથી કાંઈ ન સૂઝે, સતનો મારગ કોઈ વિરલા બૂઝે,
બળી આશા રોપથી ઝૂઝે, માયા મદિરા તુ પિયે પાણી, ગુરે ૩
આ અવસર જો ગયો મન હારી, પછી નથી તારી એકે બારી
તને ગમે તેમ જો તે વિચારી, થઇશ કાયા નગરનો દાણી, ગુરે ૪
ગુરૂરાજ ભાગતિ પ્રતાપ પ્રમાણી આપી આતમની અમૃત વણી,
અતખમુનાખિો પિંડમા નણી, મ્હી કર્મની એ પૂરી કહાણી ગુરે ૫

હરિભટ.

વરોદનાનો આદીચ ટોળકીઓ.

સાત ૧૮૮૫, સન ૧૮૩૯ મા હતો
તેણે દાતાહરિનો પથ ચલાવેલો છે

રાગ હાલરડાનો.

માતા જશોદા બોલવે જમવા લાલને,
ચરો લાડકવાના લાડુ તમને પાય,
તેમ તેમ રીસાઇને રંગરસિયો છે આવે નહિ,
પહેલા દોડે તેમ તેમ નગર નરી જાય માતા જશોદા ગોતાવે

કાના કેમ સંતાપે મુજને ઘરમાં કામ છે,
વાટ જુએ છે કાના બેસી રહ્યા બળવીર;
તમને શીખામણ દેઉં છું તે કેમ નથી લાગતી,
શા માટે શામળિયા ભરો નેત્રમાં નીર. માતા જશોદા બોલાવે.
આવા ઢંગ ધુંતારા જે કોઈ તુજમાં જાણશે,
ત્યારે પરણ્યાની શી થાશે હરિજી પેર;
કોઈ કન્યા નહિ આપે કાના કહું છું તુજને,
રાખો ડહાપણ ચાલો રાડ તજીને ઘેર. માતા જશોદા બોલાવે.
* * * * *
એમ તેમ સમજાવી લૈ ચાલ્યાં સુંદરશ્યામને,
કટિયે બેસારીને ચુબન કીધું ગાલ;
મુખડાં નરખી હરખી રંગમાં રીઝ્યા ઘણું;
લાવી મુખડા આગળ મૂકી કનકની થાળ! માતા જશોદા બોલાવે.
માંહે પકવાનો પીરશાં છે ભલી ભલી ભાતનાં,
માંહે ખાજાં જલેબી બરફી બૂરા ખાંડ;
પેંડા પુરી કચોરી પડસુલીની પાતળી,
લો લો મારા સમ એમ મુખથી કેતા માંડ. માતા જશોદા બોલાવે.
ઘેબર સુતરફેણી આણી અતિશે ઊજળી,
બીજા નાના વિધના પવિત્ર કીધા પાક;
અતિ આનંદે જમાડે માતા લાલને,
તળ્યાં તાતાં લાવી તરત મૂક્યા શાક. માતા જશોદા બોલાવે.
મેસુર મગદળ તે લાવ્યા માતા જશોમતી,
શક્કરપારો શીરો તેમાં શાકર બહુ;
મારા અલબેલા હો લાલજી શે નથી બોલતા,
મારા સમ જો હવે કશું તને નહિ કહું. માતા જશોદા બોલાવે
મારા સમ જો તુજથી વાહલું મુજને કોઈ નથી,
મારી આંખડિયેથી રખે વેગળા થાઓ;
મારાં આગણિયાં રૂડાં દીસે છે તમ વડે,
સમ ખાધા શામળિયા હવે ન આઘા જાઓ. માતા જશોદા બોલાવે.
* * * * *

બાપુ.

સવત ૧૮૯૯, સન ૧૮૪૩ માં હતો
તેના પદ, ગરબીઓ, પ્રસિદ્ધ છે

રાગ કાફી પદ ૧.

નામ જેણે જાણ્યુ રે તે તો વેદ ચારે ભણ્યો,
ભેદ જેણે જાણ્યો રે, તે તો ખરો તરત બણ્યો ટેક
બતરીસ આભ્રણ અંગે ધરે નારી નાક વિના શો શણગાર,
કવિએ જો આપતું આપ ન જાણ્યુ, તે કેમ કરી ઉતરે પાર;
સાર કયાથી મળશે રે, ભણ્યો ખરો પણ ન ગણ્યો, નામ જેણે ૧
વાંઝણી નારીને સુપનું આવ્યું છે, પુત્ર નથી રે એની પાસ;
એમ ભજન દેખાદેખી કરે છે તેની, કેમ પૂંરી થાશે આશ,
કેને બાપ કહેશે રે, વેશ્યાએ પુત્ર જણ્યે, નામ જેણે ૨
નામ ગુણ ને રૂપ ને નાશ વળી, ચોથુ પદ અવિનાશ,
એ ચોથા પદનો જે ભેદ જાણે તેને, કહિયે હરિ તણો દાસ,
નાશ કરી કર્મનો રે, સશે એક પળમા હણ્યો; નામ જેણે ૩
ગરીબી રાખી તમે ગુરૂજીને સાહો, કરો શબ્દનો તોલ,
આપણુ થકી જો અદકો મળે તો તેનો, ધારણ કરજો બોલ,
ગુરૂને સગ બાપુ રે, અનામી નામ પોતે ભણ્યે નામ જેણે ૪

પદ ૨.

કૈવલ્યપદ સાચુ રે, પડિત હૃદેમાં આણો,
જેને વડે બોલે રે, તેને તો તમે નવ જાણો ટેક
ખત વાંચે તો પાર ન આવે ને, વસુલ કરે વસુન થય,
કુરાણ પુરાણ સૌ વાચીને થાકયો પણ, આત્મા સમજે તો દુખ જાય,
સુખ થાય ઝાઝુ રે મત તમે શીદ તાણો, કૈવલ્ય પદ ૧
પીયુ પરદેશે ગયા ને મૂકી ગયા, પોતાના ધારનો રંગ,
મન મનોરથ ત્યારે રે થાય જ્યારે, સ્વામી મળે અભગ,
આપ નવ શોધ્યુ રે, તો જ્ઞાનદીવો કિધો રાણો, કૈવલ્ય પદ ૨

લાજ મૂકીને છેડો રે નાંખ્યો, તેને સ્વામીનો નહિ પાર,
પતિવ્રતાસ્વામીની વાતો કરે છે સૌ, વચલીને આવે ખાર;
એક આંખવાળો રે, દુખી થાય કહેતા કાણો, કૈવલ્ય પદ. ૩
તાંબાનો રૂપિઓ કદિયે ન ચાલે, ગમે તેવી પાડો છાપ;
જડને જાચે કર જોડીને તોય, ન મટે ત્રિવિધ તાપ;
બાપુ નામ સાચું રે, સત તમે સત માણો; કૈવલ્ય પદ ૪

ભોજોભકત.

કાઠીઆવાડ અમરેલીના ભાર.

સવત ૧૯૦૦, સન ૧૮૪૪ મા હતો.

ચાબખો ૧

મૂરખો રળી રળી કમાણો રે, માથે મેલશે મોટો પાણો, ટેક.
ધાઈ ધૂતીને ધન્ય ભેળુ કીધુ, કોટિધ્વજ કહેવાણો;
પુણ્યને નામે પા જે ન વાર્યો, અધવચથી લૂંટાણો રે, મૂરખો ૧
ભર્યા કોઠાર તારા ધર્યા રહેશે; નહિ આવે સાથે એક દાણો;
મમાણુની રાખમા રોળાઈ ગયા કંઈક, કોણ રંક ? ને કોણ રાણો રે ? મૂરખો ૨
મંદિર માળિયાં મેલી કરીને, નીચે જઈ દેરાણો,
ભોજો ભગત કહે મુઆ પૂંઠે જીવ, ઘણો ઘણો પસ્તાણો રે, મૂરખો. ૩

ચાબખો ૨.

મૂરખો માની રહ્યો મારૂં રે, તેમા કાંઈએ નથી તારૂં, ટેક.
સાત સાયર જેની ચોકી કરતા, કરતુ નીર ખારૂં,
ચૌદ ચોકડીનુ રાજ્ય ચાલ્યુ ગયુ, રાવણાદિક વાળું રે; મૂરખો ૧
દુખને તો કોઇ દેખે નહિ ને, સુખ લાગે સારૂં-
વેળા વેળાની છાંયડી તારી, વળી જાશે વારૂ રે, મૂરખો ૨
હરિ ભજનમા હેતજ રાખો, સમરણ કરો મારૂં,
ભોજો ભગત કહે રાખો હૃદેમા, પ્રભુનું ભજન પ્યારૂં રે, મૂરખો ૩

ગાળખો ૩.

ભગતી શીશ તણું સાટું રે, આગળ વસમી છે વાટું,
એક દિવસ તો આવ્યો મની રાજા, મૂરધ્વજને માથે,
કાશિયે જેને કરવત મૂકાવ્યું, હરિજનને હાથે રે, ભગતી. ૧
સત્યને કાજે ત્રણે વેચાયા, રોહિદાસ ને રાણી,
રૂપિને વાસ્તે રાજા વેચાણો, ભરવાને પાણી રે, ભગતી ૨
પેરો પગાળા પ્રેમના રે તમે, શૂરવીર થઈ આવો;
ઓઝે ભગત કહે, ગુરુ પરતાપે, અમરાપર આવો રે

વળી નપુંસકની નરી કહાવે, તેને પુત્ર તણું સુખ નવ આવે,
તેને ગત દિવસ દુખમા જાવે, શુ સમજીને ૩
તેમ ખોટા ગુરૂને શરણે જાય, તેનું કલ્યાણ કયારે નવ થાય,
મજ્જુકેશાનંદ એ સત્ય ગાય, શુ સમજીને ૪

પદ ૨.

જોને જાગીને, અંતરમા અંધારૂ મૂરખ તારે,
માયા મન હરિ, ઓળખીને તુ હૈડામા નવ ધારે
તુ દેહમાય પ્રભુને ગોધે, તે કપટી ગુરૂકેરે બોલે,
તેમા તારૂ મનડુ નવ રોધે, જોને જાગીને ૧
વળી નાગ પાચમ આવે જ્યારે, મરી સર્પ લીટા પૂજે ત્યારે,
સાચા નાગને લાકડિયે મારે, જોને જાગીને ૨
જેમ ધુડ નદિને નવ દેખે, તેમ અજ્ઞાની પ્રભુ નવ પેખે,
તેનો મનુષ્યા દેહ જાય અલેખે, જોને જાગીને ૩
તને જમડા લેઇ જશે તાણી, તારે મુખથી નહિ બોલાય વાણી,
મજ્જુકેશાનંદ કહે સત્યવાણી, જોને જાગીને ૪

પદ ૩

નર તન પામી, હાર્યો છની મૂઢ બાજી અજ્ઞાની,
ખોટા સંત તણી, શીખામણ તેં અંતરમા સત્ય માની ટેક
કામી ક્રોધી ગુરૂ તુને એમ કહે છે, તારા દેહ મંદિર પ્રભુ રહે છે,
તુ બહાર તે શુ શોધે છે, નર તન પામી ૧
એમની પરનારી સંગ કરે, કરી એના તેનુ દ્રવ્ય હરે
તેનું પાપ હૈયામા નવ ધરે નર તન પામી ૨
કેઇ કહે છે મન મારો ભાઇ, મેણુ છે ભગી પુની માઇ,
તેનો સંગ કરે મહાતમ ગાઇ, નર તન પામી ૩
એમ દૈત્યગુરૂ શિક્ષા દે છે, તેને મૂરખ સત્ય માની લે છે,
મજ્જુકેશાનંદ સાચુ કહે છે, નર તન પામી ૪

હું તો અવગુણની ભરી, અવગુણ છે ગાસાં લાખ રે;
જેમ કોઈ વાયુના જોગથી, બગડી આંબાની સાખ રે; વાંચજો. ૧૨
મુજ અવગુણ જોતાં થકાં, ન આવે તમને મેહેર રે;
પણ વાલા ગંભીર છો, જેવી સાયર લેહેર રે, વાંચજો. ૧૩
ગરૂવા સેજ ખમણાં કરે; કંઇમા કારણ જાણ રે;
જગ સિંચે સરોવર ભરે, મેઘ ન માગે ગણ રે; વાંચજો, ૧૪
પથરા મારે છે તેહને, ફળ આપે છે અંબ રે;
તેમ તમ સરીખા વાલહા, ગરૂઆ ગુણની લુંબ રે; વાંચજો ૧૫
કાપે ચંદન તેહને, આપે વાસ ઉદાર રે,
મુજ અવગુણ છે ઘણા, ધન્ય ધન્ય તમ અવતાર રે વાંચજો. ૧૬
મુજ સરખી કોઈ પાપણી, દીસે નહિ આ સંસાર રે;
અન્યુ સાસૂ કેરૂ કહ્યું, છેતરિયો ભરથાર રે, વાંચજો. ૭
મે જાણ્યું નહિ એહેવુ, હું તો ભોળી છુ નાર રે;
સાસૂની વાતો કાને ચઢી, સમજી નહિ લગાર રે, વાચજો ૧૮
મે આગળથી લહિ નહિ, સાસૂ એવી છે નાથ રે,
ખાવી ગાડની ખીચડી, જાનુ ઘેલાની સાથ રે, વાચજો ૧૯
કોઇક કાચારે પુણ્યથી, સુબુદ્ધિ પલટાય રે,
જેમ રાણીને ખોળનું, ખાધાનુ મન થાય રે, વાચજો. ૨૦
કરી પરપંચ એ સાસૂએ, ઘણો દેખાડ્યો રાગ રે,
પછી તો વાત વંડી ગઈ, ચયો પીંજતો કાગ રે, વાચજો ૨૧
ક્યા આભા[1] વિમળાપુરિ, જોયા તેવા તમામ રે,
હામીથી રે ખાસી થઈ, કરવી પડી વિમાસ રે, વાચજો. ૨૨
તમે મેંઢણની વાતડી, મુજને કહી પરભાત રે,
જો તે ઠેકાણે દાટતી, તો આવડી ન થાત રે, વાચજો ૨૩
પરણ્યાની સહુ વાતડી, મે કહી સાસૂને કાન રે,
પછી તો ઢાંક્યું નવિ રહ્યું, પ્રગટ્યુ વીન્તુ તાન રે, વાચજો. ૨૪
મારૂં કર્યું મુજને ફળ્યુ, ના આવ્યુ આડૂ કોય રે;
ચોરની માતા કોઠીમા, મોઢો ઘાલી જેમ રોય રે, વાંચજો. ૨૫

1 ગામના નામો

પરણાવો ગો કરવો હવે, કહયુ કોઇને નવ જાય રે;
પાણી પીને ઘર પૂછતાં, લોકમા હાંસી થાય રે; વાંચજો. ૨૬
જે કાંઈ ભાવી ભાવના, જે વિધે લખિયા લેખ રે;
તે સહુ ભોગવવા પડે, તેમા મીન ન મેખ રે, વાંચજો. ૨૭
પણ કુરકટથી જે નર થયા, તે વિસ્તરે છે વાત રે;
સારૂં સાભળીને જો કહે, વળી કરશે ઉતપાત રે; વાચજો ૨૮
તે માટે સાવધાનથી, જોજો ધારી હુલાસ રે;
જેવા તેવા રે લોકનો, કરશો નહિ વિશ્વાસ રે; વાચજો ૨૯
સાસુને કહેવરાવજો, અહિયાં આવ્યાના ભાવ રે;
પછે જેવા પાસા પડે, તેવા દેજો છો દાવ રે, વાંચજો. ૩૦
મુજ અરજુની આંકડી, નાખજો ખારે નીર રે;
નિજદાસી કરી જાણજો, મુજ નણદીના વીર રે, વાંચજો. ૩૧
કાગળ લખજો ફરી ફરી, કિરપા કરી મુજ મન રે;
વેલા દરશન આપજો, શરીરના કરજો જતન રે, વાચજો ૩૨
મુજ બેહેનની વાલી ઘણી, પ્રેમના લખી જેહ રે,
તેને બહુ હેતે કરી, બોલાવજો ધરી નેહ રે; વાચજો ૩૩
વાધાપતિને જો કરસે, પંચમ અક્ષર સોજે રે.
પ્રથમ અક્ષર દૂરે કરી, નમે તે મુજને દેજો રે; વાચજો ૩૪
જ્યાં આવે સરજ કુલથી, વિરન થયું વિકરાળ રે,
તે મધુ પુષ્પ પમાયથી, ફળશે મગળ માળ રે. વાચજો ૩૫
એમ લખી લેખ સુધારની, મોકલો પિયુની પાસ રે,
દીપવિજય કહે સંખી, હવે ફળશે આશ રે વાચજો. ૩૬

દેવાનંદ.

કાઠીઆવાડ મૂળીના સાધુ.

સંવત ૧૯૦૪, સન ૧૮૪૮ માં હતો.

પદ ૧.

દુનિઆમાં ડાહ્યો ડાપણમાં દુખ પામે;
ભવતારણ ભગવાન વિસારી, ચઢિયે હાયે ભામે રે; દુનિઆમાં. ૧
મનુષ્ય દેહ મળ્યો અતિ મોટો, ખોટો જાણી ખોયો;
ચોરે ચૌટે જૂઠું બોલ્યો, ના હક નીર વલોયો રે; દુનિઆમાં. ૨
હરિ હરિજન સંગ હેત ન કીધું, પીધું વીખનું પાણી;
સુખ સંભારી પામ્યા મારૂ, મુઆ લગી ધર તાણી રે; દુનિઆમાં. ૩
હરખ શોકની નદિયો મોટી, તેમાં જાય તણાણો;
દેવાનંદ કહે, હરિ ભજ્યો નહિ, ઘણે દુખે ઘેરાણો રે, દુનિઆમાં. ૪

પદ ૨.

અજ્ઞાની તારા અંતરમાં દેખ વિચારી;
અંત સમે કોઈ કામ ન આવે, સગા કુટુંબ સુત નારી રે; અજ્ઞાની.
જોબન ધનનું જોર જણાવે, ફાટી આંખે ફરતો;
કાળ કરાળ કઠિણ શિરવેરી, દિલમાં કેમ નથી ડરતો રે; અજ્ઞાની,

* * * * *

આજ અમૂલક અવસર આવ્યો, હરિભજવાનુ ટાણું;
દેવાનંદ કહે દેહ મનુષ્યનો, ન મળે ખરચે નાણું રે, અજ્ઞાની.

રણછોડ ભક્ત.

રાગ કાફી. પદ ૧ લું.

શરીરરૂપી અગરખા વિષે.

અંગરખું એક તારૂં રે, બનાવ્યું બહુ જુગતિ કરી;
શિરનારો દરજી ડાહ્યો રે, કિધી છે મહા કરીગરી.
કારીગરી માંહિ કેની રે કીધી તેનો, કહેતાં નાવે પાર;
બારિક કામ બહુ કીધું ઝિણું તેના, ઉપર તાક્યા છે તાર;
ટાંકા તો નજરે નાવે રે, દેખેને અર્થે સુરત ધરી; અંગરખું.

ભાત્ય બનાવી દોરી વાળિ રે નાંખી તેમાં, બખિયા મુકયા છે બહુ સાર;
વાળ્યુંવળે છે અકડ નથિ એનો તેમાં તાણા નથી એકે તાર;
સાર શિવ્યું સગે રે, આવ્યું છે અંગે બરાબરી; અંગરખું. ૨
કમરપટો કોઠો ને કૂણી, પુંચેચિ પાનિ પ્રમાણ;
તેમાં કલોચડી કયાંઈ નથી વળિ, શિવનારો ચતુર સુજાણ;
પ્રમાણ કેવું કીધું રે, બેસતું છે બરાબરીઃ અંગરખું. ૩
અંગરખું બહુ રંગી બનાવ્યું. પૂરણ પ્રેમ પ્રકાશ;
ચોંપ દેખો ને દરજીની કેવી, શિવતાં કર્યા નવ માસ;
દાસ રણછોડને રે, પહેરાવ્યું પ્રભુ ખરાખરી; અંગરખું. ૪

ગરબી.

દિલમાં દીવો કરવા વિષે.

દિલમાં દીવો કરો દીવો કરો, કૂડા ક્રોધ કામને પરહરો રે, દિલમાં. ટેક.
દયા દીવેલ પ્રણાઈયું પ્રેમ લાવો, મહી સુરતી દીવેટ બનાવો;
મહિ બ્રહ્મ અગ્નિ ચેતાવો રે, દિલમાં દીવો કરો, દીવો કરો. ૧
સાચ દિલનો દીવો જ્યારે થાશે, ત્યારે અંધારૂ મટી જાશે;
પછી બ્રહ્મલોક તો ઓળખાશે રે, દિલમાં દીવો કરો, દીવો કરો. ૨
દીવો અણભે પરગટે એવો, ટાળે તનનાં તિમર તેવો;
તેને નયણે નરખી લેવો રે, દિલમાં દીવો કરો, દીવો કરો ૩
દાસ રણછોડે ઘર સંભળ્યું, જડી કુંચી ઊઘડ્યું તાળુ;
થયું ભૂમંડળમાં અજવાળુ રે, દિલમાં દીવો કરો, દીવો કરો. ૪

રાગે વેળાવર. પદ ૧.

વનચર વીરા વધામણી, કહેને કયાં થકી આવ્યો,
આ રે મુદ્રિકા શ્રીરામની, કહેને કયા થકી લાવ્યો; વનચર વીરા ૧
આ રે મુદ્રિકા શ્રીરામની, કોઈને જોવા ન જડતી;
તે તારે હાથ આવી ચઢી, મુને કળ નથી પડતી; વનચર વીરા. ૨
બોલજ બોલ્યને બંધવા, સાચી સમજાવે વાત;
ઝળ બોલવજો જાનકી, કુશળ છે રઘુનાથ· વનચર વીરા. ૩
કોપ કરી મારે કંથજી, કેમ હાથે ન મરી;
મેઘ આલ્યું કાગને, મારે વહાલે વિંમરી; વનચર વીર. ૪

નાથ નમેરા કરમ થયા, હૈડા કાણુજ કીધા,
સતીને મેલીને સાધુ થયા, મુખ મુનિવ્રત લીધા, વનચર વીરા ૫
જોગ લીધો એ બધવે, બેઠા આસન વાળી,
શ્રીપાત થયા સઉ દેખતા, પીધા ઉપવીત બાળી, વનચર વીરા ૬
આજ કાન રામજી આવશે, તો તો અબળા ઉગરશે,
નાથ વિજોગે ટળવળી, નારી નિશ્ચય મરશે, વનચર વીરા ૭
પંથ ન્યાળતા નેત્ર ગળ્યા, કર્મનો પાર નાવ્યો,
રણુછોડના સ્વામીને જૈ કહેજો, સતીએ સદેસો કહ વ્યો, વ ા ર વીરા ૮

પદ ૨

હર્ષીને બોલ્યા હનુમાનજી, માતા આગના પાઉ
કહો તો, રાવણને રોળિ દઉં, કહો તો લકા પ્રજાળુ, હર્ષીને ૧
કહો તો, રાક્ષસના કુળને, ખરી ખાતેથી ખાઉં,
કહો તો, ખાંધે બેસારિને, પેલી પાર લઇ જાઉં, હર્ષીને ૨
વિપત પડે નવ ખુટિયે, રામજી છે રૂડા,
નથિ સતીપતિ સાધુ થયા, નથી દિલના રે કૂડા, હર્ષીને ૩
રામ લક્ષ્મણ આરોગ્ય છે, સમાચાર છે સારા,
મારિ માતાનું દુખ જોઇને, આવે આસુની ધારા, હર્ષીને ૪
તમે કહ્યુ, માનો મારી માતાજી, કશી ચિંતા ન કરિયે,
સાચે મને કરી સાધવી, ધ્યાન ધણિનુ ધરિયે હર્ષીને, ૫
આ આવે રૂડા રામજી, ટાળવા દુ ખ તારૂ,
શુદ્ધ લેવા મને મોકલ્યો, કહ્યુ માનજો મારૂ, હર્ષીને ૬
આ આવે રઘુનાથજી, જાણિયે જોગમાયા,
રાજા રાવણને મારશે, ગુણ રણછોડે ગાયા, હર્ષીને ૭

પદ ૩

હવે રાવણ મદોદરી, પ્રત્યે કહે છે

રાવણ કહે રે મદોદરી, હારશો નહિ હૈ રે,
લકા ગઢ કેમ લેવાશે, દશરથને છૈ રે, રાવણ.
સેના એની જુઓ શોભતી, માહિ વનચર વાર,
રાજા રાવણને જીતશે, એ તો શા બળ સાર, રાવણ.

થાળી વગાડે હું નવ બીહું રહ્યા ત્રબાળુ ગાજી,
અમ આગળે શો આશરો, જક મા કરો ગ્રાજી, રાવણ
અજાણ્યો મારો એ નથી, માનની અતિ પાઇ,
જોર કરીને આવિયો, જો જનકનો જમાઈ, રાવણ
ત્રણ ભુવનમા તારૂણી, નથી નરપતિ એવા,
રાજા રાવણશુ આથડે, યુદ્ધનો લાવ લેવા, રાવણ

* * * * *

નારી નહિ આલું નરપને, બરદ મ્હારૂ જાય,
થનાર હશે તે થઈ રહેશે, ગુણ રણછોડ ગાય

અન્નદેવનુ પદ ૪.

તમને આરાધુ અન્ન દેવ, પ્રથમ કરૂં તમારી સેવ, ટેક
સવા પહોર સૂતા ઉઠે, બકોર કરતા બાળ,
માતા પાસે ખાવા માગે, પેહોને પ્રાત કાળ, તમને
પહોર દહાડામા આવી મળે તો, કાયા કરે કલોલ,
માણસ થાય છે મરવા જેવુ, ઘડી થાય જો સોળ, તમને
વાત કરતા વઢી પડે છે, ભણતા જાયછે ભૂલી
આખડિયે અધારા આવે, કાયા થઇ જાય લુલી,

* * * * *

બળિયામા જે બળિયો કહાવે જે છે સઉથી બળિયો,
તે જો પામે ત્રીજે પહોરે, ધૂળ થઇને ઢળિયો તમને

દેવાનંદ.

સવત ૧૯૦૪ મા હતો

પદ ૧ લુ

કાળ તારી કેડે રે, આયૂષને ઓછિ કરે,
મમતામાં મૂરખ રે, ખુચ્યો તોય ખબર ન રહે ટેક.
બાળપણું જોબન ગયું જોતા, ઘરડો થયો તું ગમાર,
આજ કાલ કરતા આવ્યો તારો વાયદો, માથે છે જમના માર,
વાર નથિ ઝાઝી રે, દિલમા ન ડર્જી કરે, કાળ તારિ

લવ નિમિષ ઘડી મૂરત માપે, પોર દિવસ પરમાણુ,
પક્ષ માસ કરિ વર્ષ કહાવે, સઇકે જૂગ સુજાણુ,
માથે તારે મોહુ રે, ફરતુ એવુ ચક્ર ફરે, કાળ તારિ ૨

* * * * *

કરે કર સત સમાગમ માચો, અવસર આવ્યો અમુલ,
દેવાનંદ કહે દેખ વિચારી, આ તકરણુ અનુકૂળ,
ભજ્યા વિના ભૂંધર રે જીવ બહુ જન્મ ધરે, કાળ તારિ ૩

પદ ૨ જુ. રાગ કાફી

પ્રભુને વિસર્યા પ્રાણી રે, મનુષાતન પામીને રે, પ્રભુને
લોકનિ લાજમા, કામ બગાડ્યુ તારૂં,
વિવેકનિ વાત ન જાણી રે, મનુષાતન પામિને રે, પ્રભુને ૧
કૂડ કપટ કરી માયા મેળિને, ક્રોધિ સર્વે ધૂળ કમાણી રે, મનુ ૨
માલ ને મિલકત જુવતિમા મોહ્યો, પ્રેમ તારિ અકલ વેચાણી રે, મનુ ૩
દેવાનંદ કહે દેખ વિચારી, મુરખ તેં મુવા સુધિ તાણી રે, મનુ ૪

પદ ૩ જુ

સ્ત્રીઓને શીખામણ

સધવા નારીને સ્વામીની સેવામા રેહેવુ,
જે જે વચન કહે વ્યવહારિક, તે કારજ કરિ લેવુ રે, સધવા
ખાતા પીતા સૂતા બેઠા, કહે પતી તેમ કરવુ,
હરખ શોક ને હાણુ લાભમા, ફિકર તજીને ફરવુ રે સધવા ૧
રીસ કરીને રાતે નયણે, બળતા વેણુ ન બોલે,
શમતા શીળ સ્વભાવ સયાણી તે નારી સતિ તોલે રે, સધવા ૨
જોબન વાન રૂપ ગુણુ જાતી, નર કોઈ નજરે દેખે,
હાડ માસનો લોચો જાણી, પતિ વિનાનો પેખે રે, સધવા ૩
હાસી ખ્યાલ હરામી સોબત, ભાડ ભવાઈ ન ભાળે,
દેવાનંદ કહે, શુભ કુળવાળી, સમજી સઉ અઘ ટાળે રે, સધવા ૪

પદ. ૪ થુ

હરિજન નારીને કુલટાનો, સગ ન કરવો,
પાસે બેઠે લાછન લાગે, પાપરૂપ પરહરવો રે, હરિજન

કુનટા નારી કામણગારી, લઢકારી વ્યભિચારી,
અતર ઉંડી ભાવે ભુંડી, ભોગવે ભવ દુખ ભારી રે, હરિ ૧
રાત દિવસ ઘર બાહર રઝળે, કુળ મરજાદા મેલી,
જૂઠા બોલી જના ત્યા જાયે, અરધી રાત એકેલી રે, હરિ ૨
સાસુ ખોટુ જાણ્યા સારૂ, અધરમથી ઉપજાવી,
ધર્મ લોપ કરવા સારૂ એ, આ કળિજુગમા આવી રે, હરિ ૩
વેરાગણનો વેપ ધરીને, ગામે ગામે ગાવે,
દેવાનદ કહે, ચાર વરણને, વાત કરી વટલાવે રે, હરિ ૪

રૂપવિજય.

અમદાવાદનો જતી.

સવત ૧૯૦૫, સન ૧૮૪૮ મા હતો

રહનેમી સજાય

આછા ઘુઘટ વઢુને વાનેરા લાગે
એ દેશી

કાઉસગ ધ્યાને મુનિ, રહનેમી નામે,
રહ્યા છે ગુફામા શુભ પરિણામે રે, દેવરિયા મુનિવર ધ્યાનમા રહેજો,
ધ્યાનથકી હોય ભવનો પાર રે, દેવરિયા મુનિવર આકણી.
વરસાદે ભીના ચીવર મોકળા કરવા.
રાજુલ આવ્યા તેને ઠામ રે, દેવરિયા મુનિવર ૧
રૂપે રતિ રે વસ્ત્રે વરજીત બાળ
દેખી ખોભાણો તેણે કામ રે, દેવરિયા મુનિવર.
દિલ ખોભાણું જાણી રાજુલ ભાખે,
રાખો સ્થિર મન ગુણના ધામ રે, દેવરિયા મુનિવર ૨
જાદવ કુળમા જિનજી નેમ નગીનો,
વમન કરીછે મુજને તેણ રે, દેવરિયા મુનિવર
બંધવ તેના તમે સિવાદેવી જાયા,
એવડો પટતર કારણ કેણ રે, દેવરિયા મુનિવર ૩

પરદારા સેવી પ્રાણી નરકમાં જાય,
દુર્લભ બોધી હોયે પ્રાય રે, દેવરિયા મુનિવર.
સાધવી સાથે ચૂકી પાપ જે બાંધે,
તેનો છૂટકો કદિયે ન થાય રે; દેવરિયા મુનિવર. ૪
અશુચિ કાયા રે મળ મૂત્રની ક્યારી,
તમને કેમ લાગી એવડી પ્યારી રે, દેવરિયા મુનિવર.
હું રે સંજમિ તમે મહાવ્રત ધારી,
કામે મહાવ્રત જશો હારી રે, દેવરિયા મુનિવર, ૫
ભોગ વમ્યા રે મુનિ મનથી ન ઇચ્છે,
નાગ અંગધન કુળ જેમ રે; દેવરિયા મુનિવર,
ધિક્ કુળ નીચા થઈ નેહવી ચાવે,
ન રહે સંજમ શોભા એમ રે ; દેવરિયા મુનિવર. ૬
એવા રસિલા રાજુલ વયણ સુણીને,
બૂઝ્યા રહેનેમી પ્રભુજી પાસ રે, દેવરિયા મુનિવર.
પ્રાય આલોઈ ફરી સંજમ લીધું,
અનુક્રમે પામ્યા શિવ આવાસ રે, દેવરિયા મુનિવર. ૭
ધન્ય ધન્ય જે નર નારી શિયળને પાળે,
સમુદ્ર તર્યાં સમ વ્રત છે એહ રે, દેવરિયા મુનિવર.
રૂપવિજય કહે, તેના નામથી હોજો,
આમ મન નિર્મળ સુ ર દેહ રે દેવરિયા મુનિવર ૮

રવિવિજય.

અમદાવાદનો જતી.

સંવત ૧૯૦૫, સન ૧૮૪૯ માં હતો.

તેના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ.

ધમિલનો રાસ; શિયળવેલ.

હિતશિક્ષા.

સાંભળજે તું સુજની મોરી.

એ દેશી

સાંભળજો સજ્જન નર નારી, હિત શીખામણ સારી જી રે;
રીસ કરે દેતાં શીખામણ, ભાગ્ય દશા પરવારી શૂણજો સાજનો રે.
લોક વિરૂધની વાર, શૂણજો જગત પડ્યો વ્યવહાર; શૂણજો. ૧
મૂરખ બાળક જાચક વ્યસની, કાર ને વળી નારૂ જી રે;
જો સંસારે સદા સુખ વંછો, ચોરની સંગત વારૂ; શૂણજો. ૨
વેશ્યા સાથે વણુજ ન કરિયે, નીચશું નેહ ન કરિયે જી રે;
ખાપણ આવે ઘર ધન જાવે, જીવિતને પરહરિયે; શૂણજો. ૩
કામ વિના પરઘર નવ જૈએ, આળે ગાળ ન રીજે જી રે;
બળિયા સાથે બાથ ન ભરિયે, કુટુંબ કલેશ ન કીજે; શૂણજો. ૪
દુશમનશું પરનારી સાથે, તજીએ વાત એકાંતે જી રે;
માત બેનશું મારગ જાતાં, વાત ન કરિયે રાતે; શૂણજો. ૫
રાજા રમણી ઘરનો સોની, વિશ્વાસે નવ રહિયે જી રે;
માતપિતા ગુરૂ વિણુ બીજાને, ગુજની વાત ન કહિયે; શૂણજો. ૬
અજાણ્યાશું ગામ ન જૈએ, ઝાડ તળે નવ વસિયે જી રે,
હાથી ઘોડા ગાડી જાતાં, દુર્જનથી દૂર ખસિયે; શૂણજો. ૭
રમત રમતાં રીસ ન કરિયે, ભય મારગ નવ જઈએ જી રે.
બે જણુ વાત કરે જ્યાં છાની, ત્યાં ઊભા નવ રહિયે: શૂણજો. ૮
હૂંકારા વિણુ વાત ન કરિયે, ઇછા વિણ નવ જમિયે જી રે:
ધન વિદ્યાનો મદ નવ ધરિયે નમતા સાથે નમિયે; શૂણજો. ૯

ગુરૂ જોગી રાજા પંડિતને, હાંસી કરી નવ હસિયે જી રે;
હાથી વાઘ સરપ નર વઢતા, દેખીને, દૂર ખસિયે; શૂંણજો. ૧૦
કૂવાકાંઠે હાંસી ન કરિયે, કેફ કરી નવ ભમિયે જી રે;
વૈરો ન કરિયે ઘર વેચીને, જુગટડે નવ રમિયે; શૂંણજો. ૧૧
ભણતાં ગણતાં આળસ તજિયે, લખતાં વાત ન કરિયે જી રે;
પરહસ્તે પરદેશ દુકાને, આપણું નામ ન ધરિયે; શૂંણજો. ૧૨
નામૂં માંડો આળસ છાંડી, દેવાદાર ન થઈએ જી રે;
કષ્ટ ભયાદિક સ્થાનક વરજી, દેશાવર જઈ રહિયે; શૂંણજો. ૧૩
ધનવંતનો ને વેષ મલિનતા, પગ શું પગ ઘશી ધોવે જી રે;
નાપિક ઘર જૈ શિર મુંડાવે, પાણીમાં મુખ જોવે; શૂંણજો. ૧૪
નાવણ દાતણ સુંદર ન કરે, બેઠો તરણાં તોડે જી રે;
સોંઈ ચિત્રામણ નગ્ન સૂએ તો, તેને લક્ષ્મી છોડે; શૂંણજો. ૧૫
માતાચરણે શીશ નમાવી, બાપને કરો સલામો જી રે;
દેવ ગુરૂનાં દરશન કરીને, કરો સંસારના કામો; શૂંણજો. ૧૬
બે હાથે માથું નવ ખણિયે, કાન નહી ખોતરિયે જી રે;
ઊભા કેડે હાથ ન દેઈયે, સામે પૂર ન તરિયે; શૂંણજો ૧૭
તેલ તમાકુ દૂરે તજિયે, અણગળ જળ નવ પીજે જી રે;
કુળવંતી સતીને શીખામણ, આના ભેગી દીજે, શૂંણજો. ૧૮
સસરો સાસૂ જેઠ જેઠાણી, નણદી વિનય ન મૂકો જી રે;
શાણપણે શેરી સંચરતાં, ચતુરા ચાલ ન ચૂકો; શૂંણજો ૧૯
નીચ સાહેલી સંગ ન કીજે, પર મંદિર નવ ભમિયે જી રે;
રાત પડે ઘર બહાર ન જૈએ, સૌને જમાડી જમિયે, શૂંણજો. ૨૦
ધોબણ માળણ ને કુંભારણ, જોગણ સંગ ન કરિયે જી રે;
સેજે કોઈક આળ ચઢાવે, એવું શીદ આદરિયે; શૂંણજો. ૨૧
નિજ ભરતાર ગયો દેશાવર, તવ શણગાર ન ધરિયે જી રે;
જમવા નાત વચે નવ જૈએ, દુરિજન દેખી ડરિયે; શૂંણજો. ૨૨
પરશેરી ગરબો ગાવાને, મેળે ખેલે નવ જૈએ જી રે;
નાવણ ધોવણ નદી કિનારે, જાતાં નિર્લજ થૈએ; શૂંણજો. ૨૩
ઊપડતે પગ ચાલ ચાલિયે. હુનર સહુ શીખીજે જી રે;
સ્નાન સુવસ્ત્રે રસોઈ કરીને, દાન સુપાત્રે દીજે; શૂંણજો. ૨૪

શોક તણા લઘુ બાળક દેખી, ખેદ ન ધરશો હૈયે જીરે,
તેની સુખ શીતળ આશિષે, પુત્ર તણા ફળ લહિયે, શૂંણજો. ૨૫
બાર વરસ બાળક સુરપડિમા એ બે સરીખા કહિયે જી રે,
ભક્તિ કરે સુખ લીલા પામે, ખેદ કરે દુખ લહિયે, શૂંણજો ૨૬
નર નારી બેઉને શીખામણ, મુખ લવરી નવ હસિયે જી રે,
નાત સગાના ઘર છોડીને, એકલડા નવ વસિયે, શૂંણજો ૨૭
વમન કરીને ચિતા ઝાળે નમળે આસન બેશી જી રે,
વિદિશ દક્ષિણ દિશ અધારે, બોટ્યુ પશુએ પેશી શૂંણજો ૨૮
અજાણ્યે રતુવતી પાત્રે પેટ અજીરણ વેળા જી રે,
આગાસે ભોજન નવ કરિયે બેજણ બેશી ભેળા, શૂંણજો ૨૯
અતિશે ટૅનું ખાટુ ખાઈ, શાક ઘણું નવ ખાવુ જી રે,
મૌનપણે ઓડીગણ વરજી, જમતા પેલા નાવુ શૂંણજો ૩૦
અણવખાણી વખોડી ન ખાવુ, તડકે બેશી ન જમવુ જી રે
મારા પાસે રાત તજીને, નરણા પાણી ન પીવુ શૂંણજો ૩૧
કદ મૂળ અભક્ષને બોલી, વાસી વિદળ તે વરજો જી રે,
જૂઠ તજો પર નિંદા હિંસા, જો વળી નર ભવ સરજો શૂંણજો ૩૨

નરભેરામ.

પેટલાદ પરગણે, પીજનો ચાતુર્વેદી મોઢ બ્રાહ્મણ.

સંવત ૧૮૦૮, સન ૧૮૫૨ મા હતો.

તેની પ્રસિદ્ધ કવિતા

નરસિંહ મહેતાના દીકરાનો વિવાહ, બોડાણાની મૂછના પદ્

છપ્પા, પદ, ધોળ, ગરબીઓ, વિગેરે

છૂટક છપ્પા

મેગળ નિસરી બજાર, ચાલતો મદા સુખ માણે,
નહિ શત્રુ, નહિ મિત્ર, વિશ્વને સરખુ જાણે,

પૂરે ભાગે બહુ શ્વાન, કેટલાં બેશિ રહે છે;
મેગળને મન નહિ, માન અપમાન દે છે;
એમ હરિજન મેગળ રૂપ છે, જેને હરિનું ધ્યાન છે;
કહે નરભેરામ ગુરૂથકી, દુરિજન સઘળા શ્વાન છે;
જે જગે ઉધાર સાથે થયું, તેના ધરૂં હું શોકને;
કહે નરભો હાથ ધરી સદ્, સાધન સોંપું લોકને.
કોઈ કહેશે એમ, હાથ તો શીદને ધરિયે;
હાથ ધર્યે જીવાય, નહિતો પેટ ન ભરિયે;
ધરિયે નહિ જો હાથ; નવરાં કેમ ફરાય;
હાથ ધર્યો પરતાપ, ટાઢ તડકો તે જાય;
જે હાથ ધર્યો વણ મહેનતે, જીવવું તે તો ઠીક છે;
જાન નરભે તો નિશ્ચય કર્યું, હાથ ધર્યાંમાં ધિક છે.
વગર મેનતે ખાય, પારકા માગી મેવા;
વગર મેનતે ખાય, હનાયા સાઢો જેવા;
જીવે પારકું ખાઈ, એહ અવતાર ન મારો,
જોતો નથી વિચારી, લાભ લૂટાયે મારો,
જે માલ પારકો ખાઇને, મૂર્ખ હૈયે હરખાય છે,
કહે નરભો લાભ બધો ખુએ, નાગો શું લુટાય છે.
ખારતણી ભૂમિમાં, સોમણ બાજરિ વાવી;
ખાર બધું ખાઈ ગયો, પાછિ પાશેર ન આવી,
વિવેક સમજ્યો નહિ, પાત્ર કુપાત્ર ન જોયું,
ખાધું તેને પચ્યું, ખરાબ્યું તેણે ખોયું;
સઘળી ભૂમિ સરખી નથી, કઈ છાયા કઈ તાપની;
કહે નરભો, કુપાત્ર થાય તો, દસુંદ આવે પાપની,
જાચક જીવન ધીક, વગર મેનત જે જીવે;
જાન જાચકે થાય, જુઓ દેખાડુ દીવે,
માગે સાકર ગોળ, તતુજને ટપલી મારે,
જાચકને નોંતરી, જમાડે ઘીની ધારે;
જાચક તો તે નથિ જાણતો, જાન અતિશે થાય છે;
કહે છે નરભો મોટમપણે, લાખો જર લૂંટાય છે

લૂટાયા વિષે. ધોળ ૧.

રાતો ઘોડો રણુપાખરિયો, શ્વેત ધર્યો શણુગાર જોને એ રાગ
ધરમે ધોળા નિત્યે ગાઇએ, ઠાકોરવાળો ડાહ્યો વાલા
આબા તળેથી બે જણુ ઊઠ્યા, બ્રાહ્મણુ દેખી ધાયો વાલા ૧
ઊભો રે અલ્યા બ્રાહ્મણુ તુ તો, ત્યારે લાગી બીક વાલા,
જુગત કરીને જોડો લીધો, ઠાકોરને છે ઠીક વાલા, ૨
ભાજ આપ્યને, ભાજ આપ્યને, એવુ આવી કહે છે વાલા;
અચરજ મરખુ મુજને ભાસ્યુ, લૂગડાં તો લે છે વાલા ૩
પાઘડીને પહેલી લીધી, માથુ કરિયુ બોડુ વાલા,
હીંડી હાલી ઠાકોર આવ્યા, પાસે નોતુ ઘોડુ વાલા ૪
દોગીમા શુ એવુ કહીને, પછેડી પણુ લીધી વાલા
જૂના લઇને નવા આપશે, કૃપા હરિએ કીધી વાલા ૫
જે જોઈએ તે માગી લ્યોને ના કહ્યાનો નેમ વાલા,
હાથ પગને દોરી તુબડી, રહિ છે કુશળ ખેમ વાલા ૬
ચોખાનીનો કડકો પેર્યો, સર્વે દાન કરીને વાલા,
ઊમળકો આણીને સોપ્યુ, નરભે તો હરિને વાલા ૭
જૂના પૂના વસ્તર મારા, લાજ રહીં તે માટે વાલા,
રામકૃષ્ણુ ગોવિંદ કરતા, ચાલ્યા ઊભી વાટે વાલા ૮
લોક મળે તે એવુ પૂછે, કહે બ્રાહ્મણુ ક્યા લૂટયો વાલા,
જિવ્હા મુખમા સાજી છે તો, છોગાળે જી ત્રૂઠયો વાલા ૯
નાહાનાને ભડકે દીવાળી ને, મોટે ભડકે હોળી વાલા,
જન નરભાના વસ્તર લીધા, લોક કહે છે ભોળી વાલા ૧૦
'પણુસોરા' ને ચોરે આવ્યા, ખબર કરી છે ખાંતે વાલા,
બ્રાહ્મણુ પટેલ દેશાઇ કહે, ભજત રહો નિરાતે વાલા ૧૧
દ્વારકા દેશાઇને જોરે, ભાઇએ કરિયું જોર વાલા,
-ઘો રજ્જુશિંગુ વહાર કરોને, ઝલી લાવો ચોર વાલા ૧૨
નરભો કહે એવુ નવ કરવુ, અમજાવ્યા નિરવાણુ વાલા
નિત્યે પૂન્યમે મારે જાવુ, ખોવયો મારા પ્રાણુ વાલા, ૧૩
પછેડી તો તુર્ત મગાવી, હાથ ભરીને લીધી વાલા;
જૂનાં લેઇને નવા આપ્યા, કૃપા હરિએ કીધી વાલા ૧૪

બે ચાર દિવસ જો રહો તો, બાજરી લખાય વાલા,
જન નરભાને હેતે રાખ્યો, ગુણ હરિના ગાય વાલા ૧૫
પાચે દિવસ કિરતન કરિયા, બાજરી થૈ મણ બાર વાલા,
વેઢિયાના મન દુખાયાં, નરભે મે ગો પાર વાલા ૧૬

થોભણદાસ.

તેની રચેલી કવિતા પદ, ગરબીઓ, પ્રસિદ્ધ છે.

ચોપાયા છંદ.

સાભળને શીખામણ મારી, પાપી પ્રાણી અભાગી,
સુખ મેલીને દુખના દાડા, મરના લેછે માગી,
માથા ઉપર મરણ ભમેછે, એ લીધો કે લેશે,
આખે તો અધારી બાધી, મોગમ મારજ દેશે ૧
સાત પેઢિનું સગું સાગવુ, કોઈ ન આવે આડે,
બેઠા બેઠા જોશે રોશે, જાણે લુટયા ધાડે,
પ્રાણ ગયા તે કોઇ ન જાણે, સૌ પડયુ રહેશે,
વાલા હશે તે વેરી થઇને, કાઢો કાઢો કહેશે ૨
સોધુ શણનુ સાદરડું ને, કાચનીકેરો કડકો,
આવ્યા માંગે એજ આવશે, દેશે બહાર ધબડકો,
ખડકે જઈને ખડકશે ને, ચોરિ બાધશે ચણી,
ગોઠવણી તો ઘણિ ગોઠવશે, બધી કરશે ઘણી. ૩
સોડ તાણિને સુવારશે ને, હઇએ મુકશે ખોડ,
મોઢેથી પરજાળશે ને, વાના બાધશે ઓઢ,
કચન સરખી કાયા ઉપર, ભડકે હોળી બળશે,
માત પિતા ને દારા બધુ, વળાવિને તે વળશે. ૪
કાગારોળજ કરતા કરતા, જૈને જળમા નાશે,
પૃથી વા આવશે, તે ભભૂત ઊડી જાશે,
મુઆ પૂઠે ચોથે દહાડે, ક્રિયા કરવાની પેર,
સવાધા કે દોઢા કાઢી, નાત તેડશે ઘેર. ૫

કરશે એની લાજ ઇજતને, તારૂં તારી સાથે,
પુન્ય હશે કીધુ તે પામીશ, હેત સહિત નિજ હાથે;
શ્રદ્ધ સરાવી સગાં સનેહી, કરશે વડી વડાઈ,
ચોરે ચૌટે બેઠાં હાકે, બહુ ખરચ્યાનિ બડાઈ. ૬
ગયા ખાતે વાવરિયુ ને, રહ્યા ખાતે તે રહિયુ,
દૂખ લાગે તો વેલુ લાગો, કેહેવુ હતુ તે કહિયુ;
તેથી પૂછો દિવાકરને, ઉપજ્યા ખપ્યા અનત,
કહે ધોભણ સેવો હરિગુરૂને, સત્ય સગા તો સંત.

ગોપાળદાસ.

બુદ્ધિ વહુને શીખામણવિષે

રાગ ધોળ.

એછા ઘુંઘટ વહુને વહાલેરા લાગે.

એ રાગ

સાચી સમજણ બુદ્ધિને ખોટી રે લાગે,
સત મનાવે તો મનાવું, હો લોલણી,
સાચી સમજણ બુદ્ધિને ખોટી રે લાગે. ટેક
શીલ સતોષ કહો તો કલા ઘડાવુ,
કરુણાની કાબિયો પેરાવુ હો લોલણી. સાચી સમજણ.
વિવેક વિચાર કહો તો વિંછુવા ઘડાવુ,
હર્ષના ઘુઘરા બધાવુ, હો લોલણી સાચી સમજણ ૧
સાધન સપતિ કહો તો ચૂડલો પેરાવું,
ક્ષમાની ચાપો મઢાવું; હો લોલણી સાચી સમજણ.
જ્ઞાન વૈરાગ્ય બાજુબધ સોવરાવું,
શાતિનું રતન જડાવું, હો લોલણી. સાચી સમજણ. ૨
પ્રેમના પુષ્પો ગળામા નખાવુ,
લક્ષનો દોરો પ્રોવરાવુ, હો લોલણી. સાચી સમજણ

ટેક રૂપી કહો તો તુશિયો ઘડાવું,
દયાની દામણી બંધાવું; હો લોલણી. સાચી સમજણ ૩
સત સંગત રૂપી ઘુઘર ઘડાવું,
લગનનું લોળિયું પેરાવું; હો લોલણી સાચી સમજણ.
ભક્તિ રૂપી કહો તો વાળી ઘડાવું,
મુક્તિની ચુનિયો મેલાવું; હો લોલણી. સાચી સમજણ. ૪
નેહનું નયણે કહો તો કાજળ સરાવું,
હેતની આડો કરાવું; હો લોલણી. સાચી સમજણ
સીધી સમજણ કહો તો સેંથો પુરાવું,
જોગનો ચાંદલો ચોઢાવું; હો લોલણી સાચી સમજણ ૫
ધીરજ રૂપી કહો તો વેણો ગૂંથાવું,
ચુરૂગમ ગોફણો લટકાવું; હો લોલણી. સાચી સમજણ.
ચોખી ચાલની તમને ચોળી શીવડાવું,
ચૈતનની ચુંદડી પેરાવું, હો લોલણી સાંચી સમજણ. ૬
સાચી કરણીનો કહો તો કંચુવો શીવડાવું,
ભાવનું ભરત ભરાવું; હો લોલણી સાચી સમજણ.
દાસ ગોપાળ કહે, એ સમજણ સાચી,
દક્ષનો લક્ષ બતાવું, હો લોલણી. સાચી સમજણ ૭

મૂળદાસ.

પદ ૧.

હરિને હાથ સૌ રહે છે, વરધ હાણુ હરિને હાથ સૌ રહે છે; ટેક.
કર્મ પ્રધાન કહાવે ને સર્વને સમજાવે, પાપ પુણ્યનાં ફળ લખે છે;
જેવિ હોય કરણી એવી પાર ઊતરણી, જેને ઘટે તેવાં સુખ દે છે; વરધ. ૧
દયા ધર્મ હોય તેનું લેઈ ન શકે કોઈ, રચ્યું આપ આપણું જમે છે;
ઓહડશે તે પડશે પરવશ થૈ રડબડશે, કરયાં કર્મ પોતાનાં દમે છે; વરધ. ૨
પરમારથ ન પ્રીછે ને દિલમાં સુખ ઇછે, ગજની અંબાડિયે ચઢે છે;
રૂડે રથે જોડ્યા ફૂટડિયા છે ઘોડા, પૂંઠે નગારાં નિશાન ગડગડે છે; વરધ. ૩

લોભે લાવ લાગે પુણ્યની પાળ ભાગે, વગર ન્યાયે અન્યાયે લડે છે;
કહે મૂળદાસ લાંચડિયા પર નિંદક, એ નિશ્ચે નરકમાં પડે છે. વરધ ૪

પદ ૨.

હરિ ન ભજ્યો શા માટે, આ અવસર હરિ ન ભજ્યો શા માટે; ટેક.
ધંધામા ધાયો ને લોભે લપટાયો, ને જતન કરીને માલ દાટે;
અગ્નિ જળ બે છે ચોર કપટે લૂંટિ લેછે, હરિ હીરો ખોયો તે કોડિ સાટે; આ. ૧
રાવણનો જોડો તેનો અન્ન થયો થોડો, બેઠા વિભિષણ પાટે;
પાપે ખેજણાશે ને ધર્મની જે થાશે, તમે હીંડો વિચારીને વાટે; આ. ૨
દેશપતિ કહાવે માલ ખજાને ભરાવે, ને હીંચે હીંચોળાખાટે;
જે ગયા ઊડિ તેની રાખ મૂકી, કાં કુંડિ મરો ઊચાટે; આ. ૩
શાહુકાર બારે ને હુંડિયો શકારે, ને બેઠા વાણોતર હાટે;
કહે મૂળદાસ કર હાથે તે સાથે, કોઇ કોડી ન બાંધે તારિ સાટે; આ. ૪

પદ ૩

મનુષ્યા જનમ શીદ ખુએ, આવો રૂડો મનુષ્યા જનમ શીદ ખુએ; ટેક.
સંસારી જન કહે, અમે જ સુખિયાં, દારા ધન પુત્રને જુએ;
હેતે હુલાવે, ને પ્રીતે પરણાવે પછી, મરતાને ધ્રુસકે રૂએ; આ.વો.

* * * * *

કીર્તિ દાન કીધાં જતિને જશ લીધા, ને કાદવમાં કર ધુએ;
કારણ કરાવે, ને પારાયણ પઢાવે, એનું ધૂતીને લીધું ભૂએ, આવો.
કુડ કપટ કીધાં ધૂતીને ધન લીધાં, વિચારી ન જોયુ મુએ;
કહે મૂળદાસ એવા ઊધા અજ્ઞાની, એ તો દેખી પેખીને પડે કૂવે, આવો.

પુરીબાઈ.

ઉમરેઠની.

સીતામંગળ કડવુ ૧ લું.

રાગ ધોળ.

સતી સીતાને ચરણે લાગુ જી, નિર્મળ વાણીને શુદ્ધ બુદ્ધ માગુ જી;

ઢાળ.

* * * *

સિવરા-મંડપ રચ્યો જ્યારે ને, તેડાવ્યા બહુ ભૂપ;
રૂષિ સાથે રાઘવ આવ્યા એનું, મહા મનોહર રૂપ.
પાતાળના રે પંનગ તેડ્યા ને; આવ્યા ગગન મુનિદેવ;
રાવણ કહે, હું ધનુષ ભાગું ને, કન્યા વરૂં તતખેવ.
સતી જાનકિયે સામું જોયું ને, દીઠા શ્રી મહારાજ;
સ્વામી ભવોભવ હું પદ-સેવક, કેમ વીસારી આજ.
સતી તે કેરાં વચન સુણી ને, હસ્યા શ્રી રઘુવીર;
ક્ષણમાં વરૂં રે હું જાનકી, તું રાખ મનમાં ધીર.
કરજોડી પુરી ભણે જેનો, ઉમરાપુરિમાં વાસ;
સ્વામી સૌ સંતનો દાસ છું, રઘુનાથ રાખો પાસ.

કડવું રજું. ઢાળ.

રતનાળિ સીતાજીએ વેણુ વછોડી, શેષ નાગ સળકી રહ્યા કર જોડી.
સુખની છબી અતિ બુદ્ધિ શોધયેજી માંહિ, રોહિણી પતિ દરશને આવ્યોજી બાઇ.
નાસિકા શુકચંચુ અધરરસ શોહે, દંત દેખીને માનવિનાં મન મોહે.
શણગાર સજે રાજા જનક-કુંવારી, તેની શોભા બની ત્રણ લોકથી ન્યારી.
કર કોમળ ને રાતા કુમકુમ જેવા, ચુડલો રતનાળો બાજુબંધ તેવા.
કોદંડને ભાગતાં હાથ ચંપાણા, મોટા ભૂપતિ માંય પડ્યા ખશિયાણા.

* * * * *

સાં તો ધનુષ્ય ભાગીને સાત ખંડ કર્યા રે, પછી જનકની કુંવારીને રામ વર્યા રે.
સારે ચઉદલોક માંહિ ચાલી વધાઇ, કરજોડીને એમ કહે પુરીબાઈ.

કડવું ૩ જું. ઢાળ.

જાન લઈ ચાલ્યા રે દશરથ રાય, હસ્તી ઘોડા બહુ કલ્યા નવ જાય.
કાળા કાબરા ને રાતા રે ઘણા, સુંદર તે મહારાજા રે તણા,
લીલા પીળા ને ધોળા જેહ, ઘોડા પાખરિયા પલાણ્યા તેહ
રથ સુખપાલોની રચના રે બણી, જાન વખાણું રે રાઘવતણી,
ભારે શેષ પાતાળે ગયો, રજે સુરજ ઝાંખો રે થયો.

મેર ભુંગળ બહુ નાદ જ થાય, જાનની શોભા કહી ન જાય.
ક્ષણમાં પોંચ્યા રે દશરથ રાય, સામઇએ રાજા જનકજી જાય.
મેટ્યા વેવાઇને મળિયાં મન, રાજા જનક કહે, દિવસ ધન્ય ધન્ય.
એળચિએ વાસ્યાં રે જળ આણ્યું, ખાંડ ઘોળીને પાયાં રે પર્ણી.
જાન જોઇને રાજા જનકજી હરખ્યા, એ આગળ આપણ રાજા રે કશા.
ચંદનના ઓરડા ઊઘડ્યા દશરથ રાજા ત્યાં રે ઊતર્યા.
પાલખડી મેલો રે પરશાળ, જોતાં સામી દીસે રે રસાળ.
જાનરડીઓની રે જુક્તિજ ભણી, પાથરણાં રે આપ્યાં પાથરી.
ઘોડાની રે ઘોડારો ધણી, વળી વિધિ કરી રૂડી આફાતણી.
ભાવી જનકજી બોલ્યા વાયકા, કલુઓ લેઈ ચાલો નાયકા.
નાગરી સૌ મળી નારી જેહ, કલુઓ લેઇને ચાલી તેહ.
ગાતી તે વાતિ જાનિવાસે જાય, ઘણું સંતોક્યા રે રાઘવરાય.
કોશલ્યા બાઇએ રે દીધાં માન, સઉકોને આપ્યાં શ્રીફળ પાન.
જનક રાજાની જે વહુ દીકરી, તેને તે શ્રીફળ આપ્યાં ફરી.
માતા તે નયણે અંજન કરે, કંકુ ચંદન રઘુપતિને ધરે.
માતા તે મનમાં એવુ ભણે, રખે કુંવર કોની દષ્ટે પડે. ॥૨
ભરત શત્રુઘ્ન લક્ષ્મણ ધીર, વર પાસે બેઠા ત્રણ વીર.
માતાજી ચિંતા ન કરશો તમો, રક્ષા કરીશું રે રાઘવ અમો.
એ તો કહિયે રે કારણ રૂપ, સૂરજ વંશમાં મોટો ભૂપ.
ધનુષ તો એણે ભાગિયું, ઘણા અસુરનું કુળ લજિયું.
તોરણે ને છજે નાચે મોર, મંડપમાં દીસે ઘનઘોર.
મંડપમાં રે ઊભાં મહામતિ, તેણે નવરાવ્યાં મહાસતી.
ગોત્રજ આગળ બેઠાં સીત, રાઘવજીશું પૂરણ પ્રીત.
ગોત્રજ માંય રે વર આવિયો, રૂદે કમળમાં તે ભાવિયો.
દશરથના જાગી ગડગડ્યા, રઘુનંદન વરઘોડે ચડ્યા.
કર જોડીને કહે પુરી સહી, લગન સાધવાની વેળા થઈ.

કડવુ ૪ થું. ઢાળ.

ચંચળ અરવે ચડ્યા રઘુનંદન, ઢોલ દદામા ગાજે જી;
શીનાનો વર શોભે તોરણ, જોઇ કોટી કામ લાજે જી.

કડી કેમળ ત્યા મેખના મોહ્યે, પાયે નેપુર વાજે છ
બાહે બાજુબધ બાધ્યા છે, કોટે કૌસ્તુભમણિ છાજે છ
નનરડી વરની માડી અવાને, ગીત મધુરા ગાય છ
બાસુ પ્રેમે પનોતા ધાઈ, વરને પોખવા જાય છ

કડવુ ૫ મુ ઢાળ

* * * * *

સીતા પહેલું મગળ વરત્યુ રઘુરાય, ત્યાનો મુદ્રિકે કેરા દાન અપા।
સીતા બીજુ મગળ વરત્યુ રઘુરાય, ત્યાનો મુદ્રિકા કેરા દાન અપા।
સીતા ત્રીજુ મગળ રામની સાથ કીધા ત્યારે રઘુનાથે મહાદાન દીધા
સીતા ચોથુ મગળ વરત્યુ રઘુરાય, ત્યાનો કન્યા કેરા દાન અપા।
યા બુરાનપુરની બાજેઠી મગાવે ત્યા નીમળનગરની થાળી આણ્યા ।।
ત્યા ડુંગરપુરની ઝારી રે આણી કંસાર પીરસે રાજા જનકની નારી
કમાગ પીરસ્યો તે રૂડી રે રીતે ગીના રામ જમ્યા તે પૂરણ પ્રીતે
ત્યા પાન સોપારી ને છાબ જ છેડી, સીતા રામ રહ્યા છે મેડી જોડી
કરજોડી પુરી કહે જે જે રે કીજે, ત્યા જમ્યા મનેડાના ભામ ।। સીતે

કડવુ ૬ ઠુ ઢાળ.

ઉત્તમ જળ ઉષ્ણોદક મેલા તે જાનને નાવણુ કીજે છ
પાટ પીરોજા ને સોના આડણિયો તે જાનને આસન દીજે છ
નીસળનગરની થાળિયો અણાવો ને, ડુંગરપુરની ઝારી છ
લાડકડા વીજાપુરી મેલે તો સુવરણ લોટા શુભકારી છ
કાહા ઘઉંની લાપસિ પીરસો તો ગાડુ માળવિયો ગોળ છ
ઘી તો ગવરી ગાયના પીરસો ને, દહીં દૂધ કેરી છોળ છ
શાક તો સૂરણના પીરસો તો રાઇતાનો નહિ પાર છ
ળ ચપાના છોડશાં પીરસો ને, વિધ વિધ માહિ વઘાર છ
સેવ સુંવાળી સુંદર પીરસો ને, પાપડ પૂનમ ચાદ છ
ભાત કમોદ તણા પીરસો તો ઓબને પીરસો ખાડ છ
ભોજન રૂડા ભાવથી કીધા સતોષી સર્વે જાન છ
શુદ્ધાચમન લેઈ બાર પધાર્યા ને આપ્યા ફોફળ પાન છ
પેરામણીનો સમય થયો છે, માગી લ્યો જે જોઇએ છ
દશરથ રાયને સોનાનું ટીલું તો, રઘુનન્દનને જનોઈ છ

પાચે વસ્ત્ર આપ્યા રઘુન નને, રગ કસુમે બોળી જી
પરશાડી ધરચોળા આપાવો ને, પાટણની પટોળી જી
જાનરડીને ઝુલતી સાડી ને, માડવે આવીને પેરે જી,
ઝાલ ઝુમખું ને નાકે વેસર, સીતાબાઈ કેરે જી
સીતાબાઈ સાસરે ચાલ્યાને, દાદાના દેશ મુકયા જી,
સીતા વિના તો સનુ લાગેને, તુળસીના કયારા સુકા જી,
પાછુ વાળી જુએ સીતા પનોતાને, દાદાને આશિર દેય જી,
ઘણું જીવજો દાદાજી મોગ ને, રાજ અવિચળ રહેય જી
ઘણુ જીવજો વીરજી મોરા ને, ભાભીના નવરગ ઘાટ જી,
સીતાબાઈને પાસે બોલાવીને, કહે છે પોતાની માત જી

* * * *

જે મારી સીતા તુ કહ્યુ કરજે ને, લાજ વધારજે તારી જી,
મકડા રળિયામણા આલ્યા ને, દીધી શિખામણ સારીજી.
સીતાબાઈ સખિયોને મળીને, પછી સાસરિયે જાય જી,
પરી બાઇ [illegible] ને, પ્રીતે પૂરણ થાય જી

મીરાબાઈ.

સતભામાનુ રૂશણુ

જાણ્યુ જાણ્યુ [illegible] તમારૂં જાણવારે લોલ,
હેત જ હોય તો હઇડામા વરતાય જો,
અમે તમારી આખડિયે અળખામણા રે લોલ,
વાલપ હોય તો નયણામા ઝળકાય જો, જાણ્યુ જાણ્યુ.
પારિજાત તુ ફૂલ ર નારે લાવિયા રે લોલ,
જે સોપ્યુ રાણી રૂકમણી ને દરબાર જો
એક પાખડલી માં મદીર નવ મોકલી રે લોલ,
કીધી સુજથી એ અદકેરી નાર જો જાણ્યુ જાણ્યુ
અચરત પામ્યા ને આનદ ઊતર્યો રે લોલ,
જાઓ જાઓ જાઓ, નહિ બોલુ સુદર શ્યામ જો,

રૂક્મણીને મંદિર જઈને રંગે રમો રે લોલ,
હવે તમારે અમ સાથે શું કામ જો; જાણ્યું જાણ્યું.
અળગા રહો અલબેલા મને અડશો નહિ રે લોલ,
તમ સાથે નહિ બોલું નંદકુમાર જો;
મોલે ને પધારો માનેતી તણે રે લોલ,
આજ પછી આવશો મા મારે દ્વાર જો; જાણ્યું જાણ્યું.
નારદે કહ્યું સતભામા સાંભળો રે લોલ,
એ નિર્લજ્જને નથી તમારૂં કામ જો;
કાલા ને વાલા કરતો તે આવશે રે લોલ,
મોટા કુળની મૂકશો મા મામ જો; જાણ્યું જાણ્યું.
ઊતાર્યાં આભ્રણ રે સર્વે અંગથકી રે લોલ,
લો શામળિયા તમારો શણગાર જો;
મારા રે પીયરની ઓઢું ઓઢણી રે લોલ,
બીજું આપો માનેતી દરબાર જો; જાણ્યું જાણ્યું.
ચરણા ચીર ઉતારી ચોળી સુંદડી રે લોલ,
ઉરથકી ઉતાર્યો નવસર હાર જો;
કાંબી ને કડલાં રે ત્રોટી કામણી રે લોલ,
સર્વ સંભાળી લેજો નંદકુમાર જો; જાણ્યું જાણ્યું.
આગળથી નવ જાણ્યું મેં તો એવડું રે લોલ,
સરર્યાં ન જાણ્યો ધુતારાનો ઢંગ જો;
બાળાપણની પ્રીત અમારી પાલટી રે લોલ,
એ નિર્લજ્જને શાનો દીજે રંગ જો; જાણ્યું જાણ્યું.
ધીરજની વાતો ધરથી જાણી નહિ રે લોલ,
પ્રીત કરીને પરવશ કીધા પ્રાણ જો;
કાળજડાં કોરીને બીતર ભેદિયાં રે લોલ,
સીટલીમાં માર્યાં મોહનાં બાણ જો; જાણ્યું જાણ્યું.
પ્રીત કરી પરહરવું નોતું પાધરૂં રે લોલ,
થોડા દિવસમાં શું દીધાં મને સુખ જો;
સ્વપનાનાં સુખડાં રે સ્વપને વહી ગયાં રે લોલ,
દેહડલીમાં પ્રગટ્યાં દારૂણ દુઃખ જો; જાણ્યું જાણ્યું.

પૂરણ પાપ મળ્યા રે એ અબળાતણા રે લોલ,
જેનો પરણ્યો પર ઘેર રમવા જાય જો,
અમોલડા લીધા રે બાજે વેપથી રે લોલ,
તે નારીનું જોબન ઝોલા ખાય જો, જાણ્યું જાણ્યું
પાણીડા પીને રે ઘર શુ પૂછિયે રે લોલ,
વેરી પિતાએ પૂરણ શોધ્યા વેર જો,
ઊછેરી આપી રે એના હાથમા રે લોલ,
ગળથૂથીમા ઘોળી ન પાયા ઝેર જો, જાણ્યુ જાણ્યું
શોક્ડલીના વેણ મને બહુ સાભરે રે લોલ,
નયણાથી છૂટે જળની ધાર જો,
હૈડુ નવ ફાટ્યુ રે હજુએ અમતણુ રે લોલ,
ઉર ઉપર કાઇ ઉઠ્યા મેઘ મલાર જો, જાણ્યુ જાણ્યું
એવાને મેણા શુ બોલો મુખથકી રે લોલ,
ભોળા મનની શુ આણો છો ભ્રાત જો,
નારી મન શુ રાખો નારદને કહે રે લોલ,
કુળવતી તમે કેમ કરો ઉત્પાત જો, જાણ્યું જાણ્યું
પટરાણી તમથી બીજી પ્યારી નથી રે લોલ,
શુ મતભામા ફૂડો ચઢાવ્યો ક્રોધ જો,
કપટી નારદિયાના કહેણુ ન માનિયે રે લોલ,
ઘણો વધારે ઘેર ઘેર જઈ વિરોધ જો, જાણ્યુ જાણ્યું
સાચુ જે કહું તો તમે નવ સાભળો રે લોલ,
કહો સતભામા ખાઉં તમ આગળ સમ જો,
કાળુડા નાગને આપુ આગળી રે લોલ,
તોએ તમારૂં મન નવ માને ક્યમ જો, જાણ્યુ જાણ્યું
મોહનજી કહે રે સતી તમે સાભળો રે લોલ,
કહો તો મગાવુ પારિજાતકનું ઝાડ જો,
આણીને રોપાવુ તમારે આંગણે રે લોલ,
રાણી રોષ તજીને મૂકો રાડ જો. જાણ્યુ જાણ્યું

* * * * * *

કુમકુમ ને કસ્તુરી બેહુકે ભરો રે લોલ,
ચુવાચદન ઊડે અબિલ ગુલાલ જો,
આનંદ ઉત્સવ રે થાય અતિ ઘણો રે લોલ,
ઘોર ભુગળ ને વાજે મૃદંગ તાળ જો જોવ્યુ જાયુ
રૂપાળું ગાયુ રે રૂડી રીતે શુ કે લોલ,
સતભામાના મનાવ્યાં છે મન જો
મીરાંના સ્વામી રે મોન પધારિયા રે લોલ,
સતભામના છેવ્યમ કીધાં ધંન્ય જો જોવ્યુ જાયુ

કૃષ્ણરામ.

કળિકાળનુ વર્ણન ગરબા છંદ

(આજ મને આનંદ વાધ્યો અતિ ઘણો મા) એ દેશી

કુમિત મતિ વિપરીત	વેહવા લાગી સહુની
પરમારથની પ્રીત,	બંહાર ખશી ગંઈ બહુની
ઉત્તમ ચારે વરણ	ઉત્તમતાને મૂકી
કરે અધર્માચરણ,	ચિંતન હરિનુ ચૂકી
વાડવ વિદ્યાવાન,	થઈ પણ ઘરઘર ડોલે
શુદ્રતણા સનમાન,	નહિ પણ આશિષે બોલે
વાચે જે વેદાંત,	કણ લોભે કંઈ ધરમા
સમજે નહિ સિદ્ધાંત,	અંટકે ભવસાગરમા
વિપ્ર પરસ્પર વેર,	કામે કારણે કરતા
જરને માટે ઝેર,	મમતામાં નિત્ય મરતાં
વિદવત થઇને વ્યાજ,	ગરીબ જનનુ ગમિયું
કરે અઘટતા કાજ,	ભ્રાતે મનકુ ભમિયુ
સાધુતણી નહિ સામ	વામ મારગે ચાલે
કરિને મદિરા પાન,	મોટા થઇને મ્હાલે
આરણ મોહન જંર,	ઉચ્ચાટન આરાધે
ઉત્તમ થઇ અભિચાર,	સુવર્ણ માટે સંધે

ઉન્ધાં અડદ ઉપાન, મધુ મહિષી ને મહિનું;
દારુણ લેછે દાન, કાળ સમે કંઇ કઇનું.
શુદ્રાદિકને ઘેર, શાસ્ત્ર શીખાડે જઈને;
પરમ ધર્મની પેર, વિપતણી ગઇ વહિને.
એકાદશાનું અન્ન, બ્રાહ્મણને પણ ભાવે,
ધણિને નોય જો ધન, ઘર ઘરેણું વેચાવે.
મળ લઘુશંકા લીંટ, દેખતાં જ્યાં દિસે;
એ ઠેકાણે ઈંટ, માંડિ પત્રાળી પ્રીસે.
રામા કરે રૂદન, હાથ વાળતી હઈયે;
આરોગે ત્યાં અન્ન, કોણ કોણને કહિયે.
રકતા રાજદ્વાર, પંડિત થઈને પક્ષ;
દેવડિયે છડીદાર, સહિ લે તેના ધક્ક.
તોપણ નાવે લાજ, કિંકર મૂકે કાઢી;
વર્ષાશનને કાજ, દરબારે જાય દહાડી.
નાત નાતની નિત્ય, બદી કરે બડબડતા,
વર્ષા ઉષ્ણ ને શીત, વેઠી વાટે વહતા.
અન્નતણો સુખ આસ, તો પણ બોલે ગાળી;
દામતણા થઈ દાસ, પેટે મારે પાળી
વૈશ્વદેવ નૈવેદ, બ્રહ્મયજ્ઞ કે તર્પણ;
ભૂત બળિનો ભેદ, જાણે નહિ બ્રહ્માર્પણ.
સસરા કહિને ગાળ, પુત્ર પૌત્રને દેતા;
એજ ચલાવી આળ, લાંચ પરેલ ઘૈ લેતા.
એક નોતરે ચાર, જમવા કાજે જાતા;
ન જુએ વરણા ચાર, સૌને ઘેર ઘેર ખાતા.
એવા લક્ષણ ભરાઇ, પરનું આવે પ્રાશી,
રાન બધી રજપાઇ, વાણે નાંખે વાશી.
પલાંડુ લશુણ કલીંગ, મધુ-પુષ્પ ને ગાજર,
અફિણ તમાકુ ભંગ, વ્યસન કર્યામાં હાજર.
બેઠા નિત્ય બજાર, બ્રાહ્મણ નિંદા સાધે;
સગા સગાંમાં ખાર, કલહ કરીને બાંધે.

પર નાતિની રાંડ, નિજ નાતોમાં ઘાલે;
દામે ડળકી દાઢ, મનને માને ચાલે.
ઘરમાં ક્ષિપ્રા ખાય, સરખા થઇ સંબંધી;
કુલીન જમવા જાય, ત્યાંદ ધાકની બંધી.
તજી સ્નાન સંધ્યાય, ભાવે ખાવ્યું ભમવું;
ચિત્તમાં નિત્ય ચહાય, પૂર્વજિયાવું જમવું.
વારે વારે વ્યાસ, થઇને માણ વજાડે;
પાંચે બેઠાં પાસ, તેક તાળીઓ પાડે.
શ્રુતિ સ્મૃતિની વાત, કાળ જીવ ઈશ્વરની
જાણે નહિ કાંઇ જાત, રાગ તાલ કે સ્વરની.
પીંગળ રીતે છંદ, કવિના કર્યા ન જાણે
પોતાતણા પ્રબંધ, રચી રાગડા તાણે.
નાંનરિયાની વાત, કેરી ને રૈંટીડા,
ગાતાં સ્યામા સાથ, કરે કટાક્ષે ક્રીડા.
અંગુળિયે અંગુઠ, બંધી ગાય ઉછળતા,
મોટા થયા તો મૂઢ, બીજા મરે છે બળતા
જજમાનોથી રીશ, કરિને દાપૂ લેતા,
નહિતર ફાડી શીશ, રૂધિરે હાથા દેતા.
કંઈ ધન કાજે થાય, વોહોરાના વાણોતર;
કંઈ ફારાદિયે જાય, કંઈ ભીખંતા ઘર ઘર.
કઇક નાંખતા રેલ, કઈ વીંટણિયો વીંટે.
કંઈ હાંકતા બેલ, શકટ ભરીને ઈટે.
કેઇક કરંતા રાસ, નારી રૂપ થઈ નાચે.
મશકરિયોથી હાસ, કેઇક કરાવે સાચે.
કંઈ પાણી ભરનાર, કઇક રસોઇ કરતા-
કંઈ હોય નાકાદાર, કેઇક કરોડે ફરતા.
કંઈ લે ભરિને દામ, સરપણ શકટ ઈજારે;
કંઈ શેઠોનાં કામ, બેઠા કરે બજારે;
એક નાતમાં નાત, કળિયે બીજી કીધી;
ગૃહસ્થ ભિક્ષુક જાત, દીકરીઓ નવ દીધી.

નમસ્કારની રીત, તજી સલામો કરતા,
પર નાતીની પ્રીત, મનમાં કદી ન ધરતા
વડવા થયા વકીલ, ઘર ઘર કેશ હાંકે;
દિવ્ય વધારે દિલ, ધનતણા થઈ ચાકર
ફારશિયોના દરેક, વગ્યા વિપ્રની વાસે;
ગઝલ રેખતા દરેક, ગમતા દીસે ગાશે
દીકરિયોના દામ, રૂદણે વાચ્યા રશિયા,
કરે કારમા કામ, કેશ ધરે મનરશિયા
બેસે બજિને બેશ, ચકલે ઉમર હાંકે,
અરધ ઉઘાડે કેશ, તારુણિયોને તાકે
કંઈક કીધા કામ, વેગા જોઈને વળી,
નીચ જનોને નામ, આપી/ બાપે કરી;
કંઈક પૂજતા પીર, અનેક જઈ ઓરસ,
પયમાં નાખી નીર કઈ વેચતા ગોરસ.
કંઈ પરણેલી નાર, પ્રહાર કરે ત્યાં પેખી,
કંઈક કરે વ્યભિચાર, દાર પારકી દેખી
સાઠે વર્ષે સાન, કઈક મૂળ ધરેણે
વાઉ થઈ વિદ્વાન ફરી ફરીને પરણે
નાખે કાઢ્યો નરક પોતે પાછો પેસે
ગઢાઇમાં ગરક, બાધા થઈને બેસે
તાડવ ઉપર વેર, આવડું તે કયમ આરયું.
કળિયે કીધો કેર, કારણ કાંઈ ન જાણ્યું

* * * *

આ અવસર અનોપ, થઈ જળમાં કયમ ઝીલો
કરીને કરડો કોપ, કળિયે લીધો કિલ્લો
નરપતિ થઈને ન્યાય, પૂછી જોઈ ન પીછે
ધન લેવાને ધાય, અનર્થ કઈનો ઇચ્છે
વિપ્રને વપુનો દંડ, દેતા દયા ન આવે
પેખે પણ પાખંડ લાચો લ૦ લવઆવે

કેઈક વધારી કર,   રાક લોકને રગડે,
જ્યા જ્યા દેખે જર,   બુદ્ધિ ત્યાં ત્યા બગડે.
પર દારાનો સગ,   રાતે તેથી રમતા;
ધારી ન જુએ ઢગ,   દક્ષ જનોને દમતા.
કૂડી ધરતા કાન,   સુગક્ષ જનોની આડી,
ઘટવા લાગ્યુ જ્ઞાન,   દંભી સગે દહાડી.
વેદ શાસ્ત્રની વાત,   કદી ધરે નહિ કને,
રાજી રહે દીન રાત,   ગુણકા કેરે ગાને
ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ,   કદી કરે નહિ કૂડા;
રાખે નહિ સભાળ,   ભક્ત જનોની ભૂંડા
શાક ભાજીઓ ફળ,   એપર અત ઇજારા,
વગી બતાવે બળ,   ઝોળીવાળા ન્યારા
કાઠ શકટથી કાઢ,   કેટલાક તો કાઢી,
કડક ભાગે સાઢ,   દરવાનાદિક દહાડી.
વર્ષે વર્ષ સવાઈ   ઇજારદારો વધારે;
રઇયત રૂવે રગડાઈ.   કો આગળ પોકારે?
ચોરે જણુવે સોર,   દોડાવીને ઘોડા,
રાતે આવે ચોર,   ઘર ઘર પડે દરોડા;
ચોરોના અસવાર,   બાન પકડતા લૂંટે,
દરવાજેથી બહાર,   વહારે કરે નહિ પૂંઠે
દરવાજે દરવાન,   રાક જનોને રોકે;
કોઈ ધરે નહિ કાન,   રડે બિચારા પોકે
અન્યાયના દામ,   લેઈ હરાવે સાચા,
ન્યાયિયા લે જો નામ,   તોનો હણે તમાચા,
રાજ્ય તણાં સતાન,   રાય આપણુને માને;
દુશ્મન થઈ દીવાન,   કેદ કરે રાજાને
થોડો જોઈ અપરાધ,   મંદીરોઆને મારે,
બળવતોનો બાધ,   કરી શકે નહિ કયારે
વરતાવે નહિ ધર્મ,   રક્ષિત જનનો રીતે;
પોતે પણુ સત કર્મ   કદી કરે નહિ પ્રીતે;

ઉત્તમ જનને આંચ, વિપ્રથી નિત્યે દમના;
વર્ષે ચાર કે પાંચ, એટલામાં આથમતા.
કળિયે કીધો કેર, જેમ શશિ ને રાહુ;
માધવ કરિયે મેહેર, જોઇ પોતાના બાહુ.
વેરથ કરે વિપરીત, તોલ ન સાચા તોળે;
પરમારથની પ્રીત, મૂકી મગદળ ચોળે
બાર પાણુનો માલ, વીસ પાણે વેચંતા,
દોડ દોડ દલાલ, કળહળ કેક કરતા
કહે ધર્મના સમ, ધર્મ ધમરડે ધૂજે
તોયે ત્યમનું ત્યમ, મરડી નાખે મૂજે
હેતસ્વી થઇ હાણ, કરીને લે જો ખશિયે;
વરે પરસ્પર વાણ, પોતાની પારશિયે
દમડી માટે ગાળ, મુખથી માને દેતા;
એક એકની આળ, જઈ દરબારે કહેતા.
શાણા થઇને શેઠ, પાન તમાકુ ચાવે,
વાડવ પાસે વેઠ, કાયાતણી કરાવે;
લેઈ આપ્યાની આશ, મનમાં ફરી ન રાખે;
કામતણા થઈ દાસ, ભૂંડુ મુખથી ભાખે.
જતિ ગુરૂ બ્રાહ્મણ દેવ, ગોસાઈ વિધવાનાં ધન;
સંઘરવાની ટેવ, અને ઓળ-પાનું મન.
ચાર ગમની ઘર, થઇને કરતા કાગુ,
જિગરી કઇના જર, દેખાડે દેવાણુ
મનમા રાખે મેલ, મુખ જણાયે મીઠા,
ઘતમા ઘાલી તેલ, દેતા કઈને દીઠા
કહી બતાવે કાંય, આપે વસ્તુ બીજી,
મગન થયે મનમાય, તાળી આપે રીઝી.
વૈષ્ણવ થઈને વેષ, અબળાને આરાધે,
કરે ધર્મનો દ્વેષ, શિવની નિંદા સાધે.
સમર્પણી થઈ સ્વાદ, શીરાપૂરી જમતા,
ગુરૂનો લેઈ પ્રસાદ, રામા સંગે રમતા.

વિપ્ર અડે જો અંગ, છુવાઈ જઈને થૂંકે,
ઉરમા અતિ અનંગ, માની જણી ન મૂકે
સાચા મનથી શરણ, ગુરુ ચરણે નવ ગ્હેત,
કરે અધર્માચરણ, કલ્પી કઈ મત કહેત.
અજ મૂકાવી ધન, હિંસકને ચવરાવે,
માણુસ લાયક અન્ન, શ્વાનોને ખવરાવે
જીવદયા પ્રતિપાળ, થઈને કરે ઇજારા,
કઈનો આણે કાળ, શ્રાવક થઇને સાગ
ધર્મ એટલો લાભ, બોને પણ નવ પાળે,
ગર્ભિણીઓના ગાભ. ઓષધ આપી ગાળે
પર ધનથી પરતંત્ર, સમજે નહિ શીખામણ,
જપે મૂઠના મંત્ર, ઇને કરતા કામણ
પરનારિને સંગ, પ્રીતિ મનમા પેસે
અલંકારથી અંગ, મરસ સમારી બેસે

* * * * *

દભી જનનો દાસ, થઇને શીશ નમાવે,
વિદ્વતણો વિશ્વાસ, શ્રદ્ધાને મન ભાવે.
ઉત્તમના આચરણ, કનિષ્ઠ થઇને કરતા
સજ્જન જનનું શરણ, ઓળખિ નવ આચરતા.
રાજ-સેવાની રીત, જાણે નહિ પણ રાખે
મુખમાહેથી નિત્ય, મમ્મો ચચ્ચો ભાખે
દેખે પરની નાર, રૂપાળી મનમાની
દડ ભરી દરબાર, તે છડાવે છાની
સતાનોના સહિત, અષ્ટ મંગળે આણે,
નારી પામે નીત, જગ જીવો એમ જાણે.
ગરીબ કેરૂં ઘર, ઊલાળાને એ લે
છાનો વાધે છર, મેવા થાયે મેરે
નવ ઠેકાણે જાય, આવે દશમે ઠાગે,
દાતા તેને કહી. સુવરણથી શણગારે

પાપી પડ પ્રણામ, બ્રાહ્મણને નર કરતા;
દુખે જોડી દામ દરબારોમા ભરતાં
લેખી ન જુએ લેશ, નિર્મળ જનને નાગા,
નિત્ય બનાવે બેશ, દેવ મંદિરે વાગા
જાત્રા જાતા સગ, જબરા બેન જોડાવે
જ્યમ વળગ્યુ હોય વગ, ત્યમ ગાડી દોડાવે
મલીન મેલું મન, સતસગતિ નવ સૂજે,
કલ્પિત ગાય કીર્તન, જાત જાતને પૂજે
શો બ્રાહ્મણને દાસ, કરિને ધર્મે ધાવે,
સેવા બ્રાહ્મણ પાસ, કણબી થઈ કરાવે
ઋણ હોય જો જર, તોતો તાણા તણાવે
વળી ઘણેરા ઘર, ચાનક કરી ચણાવે
શુદ્ધ ધર્મની નાત, હઠથી ઘાલી હેડે,
જમે જમાડે જાત, જણવા જમાઇ તેડે
કૌતુક સરખુ કામ, કળિયે કીધુ ભારી,
રક્ષા કરજો રામ, પ્રજા પોતાની ધારી
કડીઆ સુતાર મજૂર, વચન પ્રમાણુ ન ચાલે
જોખમ કરે જરૂર, ઘર કરતાં ઘર ઘાલે
સોની દેઇ વિશ્વાસ, કાલને વાયદે ફૂલું,
આપે આઠે માસ, સોનાનુ કરી સૂતુ
ધોબી સાળવિ સઈ ફૂડી વસ્તર સાધે
રોક મજૂરી લઇ, પણ પોતાનું રાધે
વૈદ થયા વાલદ શાસ્ત્ર વાત સંતાણી;
સર્વયિદ કરી સણંદ, પાય મંત્રિને પાણી
બ્રાહ્મણ વિનાઅનત, ગૃહસ્થ થઈને ભીખે
શેરિયે શેરિયે સત, ટેલ નાખવી શીખે
વૈરાગી ગોસાંઈ, શસ્ત્ર અંગ પર ધરતા;
મારે માહોમાંઈ, મમતા માની મરતા
અતરમા અભિમાન, બાનું હરિનું બહિને,
માંડે દ્વિજનું માન, બ્રાહ્મણ પાસે બહિને

કેસરી વરણુ અફાર, વૈરાગીને વેશે;
ગામ ગામને બહાર, આસા થઈને બેસે.
કરિને ચારે ધામ, પૂજા કરે પૂજારી;
રૈવતગો લેઇ દામ, નીકર્યાં જાય લે નારી
દેઈ બ્રાહ્મણને ધન, બારે વિદ્યા ભણતા,
વળીના વ્યાસાસન, બેસે સિદ્ધજ બણતા.
તિલક છાપ ને માળ ધરિને કરથી ખેંચે;
કણીક ચોખા દાળ, કઈના લાવી વેંચે
કરમા લે નહિ નામ, મોટમ ગણે માઝ
લેઈ પુસ્તકનું નામ, જર લે કઈના ઝઝ.
માડીને ધરબાર, લોટ માગતા રહાળે,
વાવી લાકડા ચાર, જમિ આરે જ્યા જાણે
વિઠ્ઠલજીનો વેષ, હીંડે વિકળ વગોતા,
મૂડાવીને કેશ, જરને હીંડે જોતા
ફકીર થઈને ફળ, બાવાનું કર પકડે
પૈના લે કરિ બળ, રાક જનોને રગડે.
ગો બ્રાહ્મણને ત્રાસ, વર્ણનો હિનથી વાધે;
રૂડી વસ્તુની આસ, સાતે સાને સાધે
અંબુ વરસે અલ્પ, તે પણુ નહિ સુખ માગ્યુ;
સત્ય ગ્લુછે સ્વરૂપ, તે પણુ જાતા લાગ્યુ.
બના પુરૂષને બાઈ, બાવે છળ્યાઈ કેરા,
ડહાયા ડહાપણમાંહ, થઇને કરે અનેરા.
પૃથ્વી પણુ ગળિ જાય, ધન દાટ્યું કર નાવે,
રગડે નિચે રાય, જ્યમ જે જનથી ફાવે.
પિતા પુત્રમાં વેર, ભાઈ ભાઇને ભાડે,
જાત જાતમા ઝેર, સુખ કો કોયિ ન ત્માડે.
નગા સહોદર સાથ, વાધે વેર વધારે
નર દે નારી હાથ, મિત્ર પિતાને મારે.
પૂરણુ પાપે તન, આ અવસરમા આવે;
લઈ તાતનું ધન. અંતે બહુ અથડાવે.

લાગે નરને અંગ, કામનિયોનાં કામણ;
માને મન થઈ દંગ, સાળાની શીખામણ.
સ્નેહી સગાં સમસ્ત, કટ કાળજુ કોરે;
હાવે દેખી વસ્ત, આપ આપમાં ચોરે.
મુખ તંબોળે લાલ, પહેરે જામા નીમા;
જૂઠો જકડી માલ, સત્ય કરાવે વીમા.
રાખીને વેવાર, ગાળી નાંખે નામું;
માગે જો દેનાર, જુએ ન તેના સામું.
કરતું આપ્યું શેક, નાણું તે પણ નાપે;
સમજે કરતું શોક, વળી ઉલટું શાપે.
મેળે મેળે જાય, ડાહ્યા કામને દરદે;
કામનિયોની કાય, મંદીરમાં પણ મરદે.
પીતળના શણગાર, સુવરણ સરખા કરિને;
વેચે મધ્ય બજાર, ધન લેઈ જાય હરીને.
રૂપૈયામાં રોળ, ત્રાંબું ઘાલે પેખી;
કોરી ભરતા તોલ, મારે ઉપર મેખી.
હામે કળકે હાડ, મનુષ્ય મનુષ્યને મારે;
ખોદી ઘાલે ખાડ, અલંકાર ઊતારે.
માત પિતાનું ધન, મૂકયું ચોરી જાતા;
માનની કરી મગન, ખાતિ ખાતું ખાતા.
ગમે ગરેના જોશ, પોમલિયો કર જોતી;
નિર્મળ જનનો દોષ, કજ્યો ન જાયે કોથી.
દુનિયા સઘળી ડહાઈ, પોત પોતાના મનથી;
સંત રહ્યા સંતાઈ, ઝેર ભરેલા જનથી.
કળિ કરે કલ્પાંત, કદ જનોને કરડે.
સધાય નહિ સિદ્ધાંત, સાખિ શોધી ને બરડે.
પતિવ્રતાની પેર, નારી જનની નાડી;
મરદાઈ ગઈ મેહેર, માનનીઓ થઈ માડી.
દશ એકાદશ બાર, વર્ષે ગર્ભજ ધરતી;
વસ્ત્રળ દર્પ વ્યભિચાર, કામનિયો બહુ કરતી.

ચવા વામણા વેશ, આ' હાથની આડી,
લાજ રહી નહિ લેશ, તરુણી ઉડે તાડી
ફરી ન બેશે ઠામ, ઘરોઘરે અથડાતી
દીવમા ધારી દામ, પર પુરુષોને ચહાતી
જીભે ભરિયુ ઝેર, બખેર કરતી બોલે
તેથી રાખે વેર, ડાકણ સરખી ડોલે
સાસુને કહે શોક, વહુ સામી રહી રડતી,
પછી મૂકતી પોક, રાંડ સરખી રડતી
મારે જો ભરથાર, સામુ બોલે મડતુ,
ખમે ધણીનો માર, કૂવે મૂકે જઈ પડતુ
સાસૂ પણ વહુ સાથ, કહે બાપની બડપન,
લાબા કરિને હાથ, શૂણતા સઘળી મડપન.
નાગી થઈને નહાય, વખાણ ત્યા પણ વાચે,
શૌચ જવાને જાય, એક કળશિયે પાચે.
મળી કોયને ગેમ, ત્યા પણ બડબડ કરતી.
જેમ સાભળે લોક, એ રીતે ઉચરતી
વાટે કરતી વાત, કહીકે મળીને કળવળ
જાણી જાય ન જાત, ખસે ન કતી ખળભ ૧
કલ્પિત કીધા એમ, ધર્મ દિવસ ધોવાના,
નિરખે નહિ કઈ નેમ પરવ દિવસ ગેવાના
કરે કમોતે મરણ, જો દિલમા એ રૂ'
નગળ સરખા વરણ, પુરુષ પોમા' પુરે.
એક એકથી એક, આગળ પડે ઉજાતી
અબળા મળી અનેક, પ્રૌઢ પરજિયા ગાતી
રે કઈ કપાળ, મૂકી ઉર ઉવાડા
જણાય નહિ જજાળ, સુઘટ પેર ાડા
આય પ્રાતકાળ, મુખ વાળીને રડતી
નીર આશુ ને લાળ દેઇ જીવોને નડતી
એજ સવારથ કાજ, પતિ પુત્રોને નાખે
દિલમા રાખે દાઝ, હ પોતે નવ હ

અપર માત થઈ આપ, દાસ પુત્રને દમતી,
પ્રૌઢ થાય જ્યા બાપ, ત્યા જઇ છાની જમતી
ખાય શેર બેયેક, તોય કહે નવ ભાવે
નડે તજીને ટેક, પોળો ચાર જગાવે.
તેલ સરશિયુ રાઈ, ખાતી એવું રાડુ
શિક્ષાથી રીસાઈ, અબળા બોલે આડુ
છાની લેઇ જાય વસ્ત, મહિયરમા મનમાની,
આડે જુદ્ધ થઇ મગ્ત, પાછી ન ધરે પાની
કાઈને સાટે કાઇ, વસ્તુ બતાવે બીજી,
ઘરના જન ધરમાઇ, ખરૂ કહેતા રહે ખીજી
પીટ્યા કહિને ગાળ, શિશુને દેઈ પછાડે
પતિતણી પ્રતિપાળ, કરે નહિ પણ ત્રાડે
નગ્ન નદીને નીર, નરનેતનુ નિરખાવે,
પતિને નિજ મદિર, નિત્ય કરડવા ધાવે
હાય હાય કહિ આધ, વાત કરે વિસ્તારી,
મૂકી નિજમર્યાદ, નિર્લજ થઇ કુળનારી
વિવાહ મંગળ દિન, ભુડુ ગાતી ભામા,
જાત જાતના જન માબળવા રહે સામા
હોળીની પણ પેર, હદી ખસે જ્યમ હારી,
ગાય ત્યમ પૂરણ પેર, નરનેશૂંણુતા નારી
નરધનને ધનપાત્ર, સુભાગવતી કે રાડી,
મળી માનની માત્ર, માતે ચરખા માડી
ગોરિયે કરતી સોર, શ્યામા શરમ ન આણે
દિવસ ચઢે જ્યા પહોર, ઘરમાં ઘટી તાણે
ઘરમા હોય જો દુ ખ, ગમતા ન મળે ઘરેણા
મરડીને કહે મુખ, પાપે તમને પરણ્યા
છડે ન વીણે ધાવ, તરત ન દેતી તડકા,
રસોઈમાં પણ હોય, કાંપલા કેરા કકા
ચકતે ચકતે ગાય, ગરબા મળીને ઘર્ણાએ,
જાર જોવાને જાય, બામા એવુ બર્ણાએ

આસૂ વહુને શીશ, પ્રથમ પેરાવે વાડી;
અંતે કરતી રીશ, કહે પોડાની લાડી.
સાસૂ જોઇને સુખ, વહુ કેરૂં મન ખીજે;
વહુનું જોઇને દુખ, સાસનું મન રીઝે.
અપરમાત કે માત, સુતના ઘરમાં આવી,
જે કાંઈ આવે હાથ, તે તે જાય સધાવી.
દીકરિયો થઈ દૂત, ફોમવાવી લે માનું,
શાળી ન પામે સુત, કરવા કાર્ય પિતાનું
મરે ઉંરે ભરથાર, વગોવિ વિનતા વગ્ને;
નીકળી જાય કુળનાર, લેઈ પારકા નરને
શ્યામા સુતને કાજ, વીર્ય ધરે કઇ કઇનું
મૂકે કુળની લાજ, જયમ પાક્ષ હોય ક્ષત્રનુ
પિતા પુત્ર ભરથાર, સમ ખાવાને જૂઠે
ચઢે ઘડી દિન ચાર, આંખ ચોળની ઊઠે
પતિનુ કરે ન માન, માનનીઓ મન માન્યુ,
સ્વારથની નહિ સાન, કળિમા સઘુ કહ્યાન
કુથ પામ બહુ દામ, ઘરના નિત્ય કરાને
વગ્નો કરી ગુનામ, અહર નિશા અથડાવે
વિધવાપણુ જાણુઁ બાળ, જઈ ટાકામા નાખે
ગુણવતી થઈ ગાળ, સર્વ જનોની સાખે.
પર પુરૂષોથી વાત, હસિ હસિ વાટે કરતી
ઊઠી અરધી રાત, અબળા નવ ઓસરતી
દેવ મંદિરે જાય, નિત્ય રઝળતી રામા,
અન્ય પુરૂષ અથડાય, સુદરીઓના સામા
ન કરે કદિયે નાર, સેવા નિજ સ્વામીની,
વાત કરે વ્યભિચાર, કાતાજન કામીની
ભાગે પર વરસુત, તેવી વાનો સ્ણુતી,
થાય પુત્રને પુત, તોપણ પોતે જણુની
બાળા યુવતી વૃદ્ધ, ચડબડતી નવ ચૂકે,
ખડખડ કરતી એપ,' મમતા મનથી ન મૂકે.

સાચી જૂઠી વાત, શૂંણી લડાઈ લઢતી,
સમ ખાતી સાક્ષાત, રગડે રામા રડતી
વાધા પાડીં વિશેક, સબળ અવળુ સમજે
એક એકથી એક, ટક્કર લેવી ન તજે
જ્યા જાય ત્યા જાન, પરનું થતુ ન જાણે,
કરી એકઠુ ધાન, ઝાડે શરમ ન આણે
કૃષ્ણ કથામા નાત, એક એકથી કરતી,
કરે આપની ધાત કાન કથા નવ ધરતી
મનમા જાણે ડાહાઈ, વરણુન નિજનું ભાવે
રૂડુ કહે ગૉસાઈ, જાય કથામા નાવે
કેટલા કરૂ વખાણુ, કળિના જનના કરે,
ભજન પડે ભગાણુ, વાણી વળતી વરે
સર્વ જનોને સાથ, નમસ્કાર છે મારો,
જોડીને કહું હાથ, હુ છુ રંક તમારો
કોય ન કરશો રોષ, સૌથી હુ બહુ પાપી,
આવા સૌના દોષ વાણી જ્યારે આપી
કળિમા છે બે ગુણ, દારા તણા નિદાલક
કળી શકે તે કૂણ પોતાના પ્રતિપાળક
મન ચિંતવ્યા સતકર્મ, શીઘ્ર સફળ તે થાશે
અણ કર્યા અધર્મ, મનન કર્યે મરદાશે
કૃષ્ણ તણા કીર્તન, ગાવા સુણવા ગમશે,
થાશે પાપ પતન, સંકટ સઘળાં શમશે
માટે શ્રીમહારાજ, મુજ સામુ કાઇ જોઈએ
અનાદિકને કાજ, ખોટિ થવુ તે ખોઇએ
નાથ દાસને નીત, અથડામણુ ન ઘટે,
પ્રભુ કરો તો પ્રીત સાચી મનમા પ્રગટે,
કોને કહું કરતાર, આતુર થયો અતિશે,
શ્રીધર કીજે સાર, દિન માસ જયમ દિસે
નરતનુ કેરૂં નૂર, રહી ન જાય વિશ્રમ,
હરિજી રાખો હજુર, બાપડાનો મા ઈશ્વર

દેવ ન જોઇએ દોષ,	દાસતણાં મન ધારી,
રંક ઉપર શો રોષ,	મહેર કરો મોરારી.
અન્ય જનોની આશ,	કરવી લાગે કરડી;
જોઇયે જગત નિવાસ.	પ્રભુજી પાસુ મરડી.
પતિત પાવન નાથ,	શરણાગતના વત્સલ;
મેં માન્યું મન સાથ,	બિરદ તમારાનું બળ.
સત્ય સચ્ચિદાનંદ,	વચન તમારૂં જાણી,
આવ્યો ધરી આનંદ,	શરણે સારંગપાણિ.
વિટંબણાની વાત,	દૂર કરો દામોદર;
જદુપતિ જાણો જાત,	સંકટ કાપો સત્વર.
પ્રભુજી રૂડી પેર;	ડગતું મન સ્થિર કરીએ,
માધવ કરિયે મેહેર,	અરજી શ્રવણે ધરીએ,
શ્રી બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ,	આશરે રાખો અમને;
કૃષ્ણ રામ કૃપાળ,	ચરણ શરણ છે તમને.

બ્રહ્માનંદ.

આ કવિ આબુ પાસે ખાણગામનો ચારણ.
એનું અસલ નામ લાડુ બારોટ હતું.

ગરબી ૧

સર્વે જૂઠું રે સર્વે જૂઠું, સગુ કુટુંબ શરીર.
જગપતિ માયા જાણજે, સર્વે.
અંતે ન કરે અંતે ન કરે, તારી કોઈ ભીર,
ભાર વૃથા નવ તાણજે, સર્વે.
જમ જડશે રે, જમ જડશે, પગે લોહજંજીર,
ભાર જોઈ સુખ માણજે, સર્વે.
તારે આગે રે, તારે આગે, ઊઠી ગયા રે અમીર,
રહ્યા ન રાજા, રાણા જે, સર્વે.

બ્રહ્માનંદ કહે રે, બ્રહ્માનંદ કહે, ધારી અંતર ધીર,
ભજને ભરૂસો આણજે, મન.

ગરબી ૨.

મરી જાવું રે, મરી જાવું; મેલી ધન માલ,
કોઇ સગું નહિ કોઇને; મરી.
શાને કાજે રે, શાને કાજે, તું થાય છે બેહાલ,
ચિત્ત માયામાં પ્રોઇને, મરી.
નથી છેટે રે, નથી છેટે; જાવું આજ કે કાલ,
પગલાં તું ભરજે જોઇને: મરી.
કામ નાવે રે; કામ નાવે; હીરા મોતી ને લાલ
મૂઠ રહ્યો શું જોઇને; મરી.
બ્રહ્માનંદ કહે રે બ્રહ્માનંદ કહે; જમ પાડશે ખ્યાલ,
રહેશે સગાં સર્વે રોઇને; મરી

ધોળ ૧.

પ્રભુ ભજ્યા વિના ગાફલ પ્રાણી, અમે ઉમરે ખોઇ જી
મેડી મંદિર માલ ખજાના, કામ ન આવે કોઈ જી
માયા માયા કરતો મૂરખ, તૃષ્ણા માંહિ તણાણો જી;
લોકતણી લજ્જાનો લેઇને, કોટે બાંધ્યો પાણો જી
* * * *
જીવતણું કાંઈ જતન ન કીધું, મન માયામાં મોહ્યું જી:
રાત દિવસ તત્પર થઇ રળિયો, ધણું નીર વલોયું જી
લોક કુટુંબમાં મોટો થાવા, કામ બગાડ્યું તારૂં જી,
બ્રહ્માનંદ કહેરે પ્રાણી, હજી સમજ તો સારૂં જી,

મનમાં જાણે મુજ સરીખો, રસિયો નહિ કોઈ રાગી જી;
બહારે તારી રહી બિલાડી, લેતાં વાર ન લાગી જી.
આજ કાલમાં હું તું કરતાં, જમડા પકડી જાશે જી;
બ્રહ્માનંદ કહે, ચેત અજ્ઞાની, અંત ફજેતી થાશે જી.

ધોળ ૩.

મનુષ્ય દેહ ધરીને મૂરખ, કહે શી કરી કમાણી જી;
શ્વાનતણી પેર ફરતો ડોલ્યો, બોલ્યો મિથ્યા વાણી જી.
પેટ ભર્યાનો ઉદ્યમ કીધો, રાત દિવસ ધન રળિયો જી;
નરતનનું મહાતમ નવ જાણ્યું, પશુ જાતિમાં ભળિયો જી.
માત પિતા સુત બંધવ મેરી, અંતે નહિ કોઇ તારાં જી;
આવરદા હરવાને કાજે, સર્વ મળ્યાં ધૂતારાં જી;
સગાં કુટુંબી સર્વ મળીને, લૂંટી ચૂંટી લીધો જી;
છેલી વારે સ્વારથ સાધી, જમને આગે દીધો જી.
કાગળ ઘડી ઘડીના કાઢી, લેખાં જમડા લેશે જી;
બ્રહ્માનંદ કહે, સૌ વાંસેથી, કાંઇ ન માણ્યો કહેશે જી.

ધોળ ૪.

જે તન દેખી છાકો ડોલે, તે તું દેખ વિચારી જી;
નખ શિખ સુધી નિંદા જેવું, શી માંહિ વસ્તુ સારી જી.
માંસ રૂધિર તે માંહિ ભરીને, ઉપર મઢિયું ચામું જી;
મોહતણે વશ થઇને મૂરખ, દેખે છે રૂપાળું જી.
હાડતણા પગ હાથ બનાવ્યા, કટકા કટકા સાંધી જી;
તેમાંઇ દૃઢ મમતા તુજને, એ શી આવી આંધી જી.
ઉદરમાંઈ આંતરડાં ભરિયાં, આવે ગંધ નઠારી જી;
રગ રગમાં રોગે વીટાણું, મળ મૂતરની ક્યારી જી.
ટળતાં એને વાર ન લાગે, આદ્ય અંતનું ખોટું જી;
બ્રહ્માનંદ કહે, એ સારૂ તેં, કામ બગાડ્યું મોટું જી.

ધોળ પ.

બાળાપણ તેં જીવ અજ્ઞાની, ખબર વિનાનું ખોયું જી;
સારૂં ભૂંડું કાંઈ ન સુજ્યું, રમતમાંહિ મન મોહ્યું જી.

બ્રહ્માનંદ કહે રે, બ્રહ્માનંદ કહે, ધારી અંતર ધીર,
ભજને ભરસો આણજે, મરી.

ગરબી ૨.

મરી જાવું રે, મરી જાવું; મેલી ધન માલ,
કોઇ સગું નહિ કોઇને; મરી.
શાને કાજે રે, શાને કાજે, તું થાય છે બેહાલ,
ચિત્ત માયામાં પ્રોઇને, મરી.
નથી છેટે રે, નથી છેટે; જાવુ આજ કે કાલ,
પગલાં તું ભરજે જોઇને; મરી.
કામ નાવે રે; કાંમ નાવે; હીરા મોતી ને લાલ
મૂઠ રહ્યો શું જોઇને; મરી.
બ્રહ્માનંદ કહે રે બ્રહ્માનંદ કહે; જમ પાડશે ખાલ,
રહેશે સંગાં સર્વે રોઇને, મરી

ધોળ ૧.

પ્રભુ ભજ્યા વિના ગાફલ પ્રાણી, અમે ઉંમરે ખોઇ જી
મેડી મંદિર માલ ખજાના, કામ ન આવે કોઈ જી
માયા માયા કરતો મૂરખ, તૃષ્ણા માહિ તણાણો જી,
લોકતણી લજ્યાનો લેઈને, કોટે બાંધ્યો પાણો જી.

* * * * *

જીવતણું કાંઈ જતન ન કીધું, મન માયામાં મોયું જી-
રાત દિવસ તતપર થઇ રળિયો, કાલુ નીર વલોયું જી
લોક કુટુંબમાં મોટો થાવા, કામ બગાડ્યુ તારૂં જી;
બ્રહ્માનંદ કહેરે પ્રાણી, હજી સમજ તો સારૂં જી,

ધોળ ૨.

આ તન રંગ પતંગ સરીખો, જાતાં વાર ન લાગે જી
અસંખ્ય ગયા ધન સંપતિ મેલી, તારી નજરો આગે જી.
અંગે તેલ ફુલેલ લગાવે, માથે છોગાં ઘાલે જી,
જોબન ધનનું જોર જણાવે, છાતી કાઢી ચાલે જી
જેમ ઉદરકે દારૂ પીધો, મરનાનો [ચઈ ડોલે] જી,
મગરૂરીમા અંગ મરોડે, જેમ તેમ મુખથી બોલે જી-

દયારામ.

રાધિકાના વખાણ વિષે

ધોળ ૧.

(મામેરા ચેળા નદી જાગે રે,—એ રાગ.)

રૂખ્મણી કાલિંદીજી પૂછે રે, કુંવરી ક્યાં ગઈ રે;
મારી લાડકડી ક્યાં લાગી આવડી વાર; મારી લાડસ પેલી લાડલી રે
હું તો વ્રજ પાસે ઘર આંગણુલું કરતી હતી રે;
મારી રાધા મારાં લોચનનો શણગાર; મારી લાડસ. ૧
તારી વેણુ જોતાં વાસુકી પાતાળે પેઠો રે;
તારૂં ભાળ જોતાં ભાગે દુખ પરચંડ; મારી લાડસ.
કીર ચંચુને લજાવે તારી નાસિકા રે.
તારી ભૃકુટી લજાવે છે કોદંડ; મારી લાડસ. ૨
તારા મુખડા ઉપર વારી કોટી ચંદ્રમા રે;
તારા નેત્ર ઉપર વારૂ મૃગને મીન; મારી લાડસ. ૩
તારા અધર પ્રવાળ બિંબ ફળ જેવા રે,
તારો કંઠ સુણી કોકિલા થઇ દીન, મારી લાડસ
તારૂં હસવું જાણે વરસે મીઠડાં ફૂલડાં રે,
દીસે કુંદકળી સરખા તારા દંત, મારી લાડસ. ૪
તારૂં ગળસ્થળ સઉ શોભાનું સદન છે રે,
તારૂં ચિબુકનું ટપકું ચોરે ચંત, મારી લાડસ. ૫
તારી ગ્રીવાએ કપોત કણ્ઠ રેખા રાજે રે,
તારૂં ઉદર જાણે પીપળીનું પાન, મારી લાડસ ૬
કરત મૃનાળ ને ચંપકકળી આંગળી રે,
તારી કટિ જાણે કેસરી સમાન, મારી લાડસ.
જંઘા કદળી થંભ સરખી જાણે શોભતી રે,
પરમાનંદ-કંદ પાવન પંકજ પાય, મારી લાડસ
તારી નખશિખ શોભા તે શી વરણવું રે,
તારી સમોવડ કોઈએ નવ કહેવાય, મારી લાડસ. ૭
રવીશેક સુંદર વપુ ચંપક વરણ છે રે;
એની ઉપમા આપું સૌમાં દીસે ખોડ મારી લાડસ.

જુવાનપણું જુવતીમાં ખોયુ, ધનને અરથે ધાયો જી;
મનમાં સમજે મુંજ સરીખો, નથી જગતમા ડાહ્યો જી
વૃદ્ધપણામાં ચિંતા વાધી, હાથ પાય નવ ચાલે જી;
ઘરના માણસ કહ્યું ન માને તે દુખ અંતર સાલે જી.
ખાટે નહિ રોગે ભેળાણો, પડિયો લાંબો થઇને જી;
જમના કિંકર ગરદન ઝાલી, ચાલ્યા જોરે લઈને જી
ઠાલો આવ્યો ભૂલો ભૂંડ્યો, કાંય ન લૈ ગયો સાથે જી,
બ્રહ્માનંદ કહે જમપુરિ કેરે, મહા દુખ લીધુ માથે જી

ગરબી

ટેક ન મેલે રે, તે મરદ ખરા જગમાંહિ;
ત્રિવિધિ તાપે રે, કદી અંતર ડોલે નહિ.
નિધડક વરતે રે, દૃઢ ધીરજ મનમાં ધારી;
કાળ કરમની રે, શંકા દેવે વીસારી.
મોડુ વેહેલું રે, નિશ્ચે કરી એક દિન મરવુ;
જગસુખ સારૂ રે કદી કાયર મન નવ કરવુ;
અંતર પાડી રે, સમજીને સવળી આંટી,
માથુ જાતાં રે, મેલે નહિ તે નર માંટી.
કોઈની શંકા રે કેદી મનમા નવ ધારે,
બ્રહ્માનંદના રે, વાલાને પળ ન વીસારે

ગરબી

પેટ કટારી રે. પેહેરી સનમુખ ઝાલ્યા,
પાછા ન વળે રે, કોઈના તે ન રહે ઝાલ્યા
આમા સામા રે, ઊડે ભાલા અણિયાળા,
તે અવસરમા રે, રહે રાજી તે મતવાળા.
સાચા શૂરા રે, જેના વેરી ધાવ વખાણે,
જીવત જૂઠુ રે, મરવુ તે મંગળ જાણે
તેની પેરે રે, હરિજન પણ જોઇએ તીખા,
અંતર શત્રુને રે, લાગે અતિવજ્ર સરીખા
માથુ જાતા રે, મુખનું પાણી નવ જાવે,
બ્રહ્માનંદ કહે રે, તે સત હરિને મન ભાવે.

રમતાં રમતાંમાં પરસ્પર પ્રેમ ઊપનો રે;
મુજને ઘણો વાલો લાગ્યો એ ગોપાળ; માતા પ્રત્યે.
એની કંઠે મેં પેરાવી સુવરણ સાંકળી રે;
એણે મુંજને આરોપી મોતી માળ; માતા પ્રત્યે. ૬
એવું જોતાં જશોદાએ અમને ઘરમાં તેડ્યાં રે;
બન્ને બેસાર્યાં છે પોતાને ઉછંગ; માતા પ્રત્યે.
નંદજીને કહ્યું, જુઓ જોડી કેવી શોભે રે;
નંદે નીર્ખ્યાં અમને રાખી બેઉને સંગ; માતા પ્રત્યે. ૭
રોહિણીજી આદે અડોશી પાડોશી આવ્યાં રે,
સહુ કહે, એ કાનને કન્યા જુક્તિ જોડ; માતા પ્રત્યે.
ઉપનંદે કહ્યું, કહાવો વૃષભાનને રે;
ઘટીત છે એ વાત રખે કરતાં મોડ; માતા પ્રત્યે. ૮
નંદરાણિયે રૂદિયાશું અમને ચાંપિયાં રે;
મેવા મીઠાઈ આપી જોયા મારા હાથ; માતા પ્રત્યે.
રોહિણીજીયે મા મુજને હેતે ચુંબન કીધું રે;
ત્યાંથી હું અહિં આવી સખિયો મારી સાથ; માતા પ્રત્યે. ૯
એવું સાંભળી કીર્તિએ વૃષભાન તેડ્યા રે;
સાંભળો, આ સહુ માંડી કીધી વાત, માતા પ્રત્યે.
વૃષભાને કહ્યું, મુજને પણ એ તો ગમ્યું રે;
નંદજીને હું બે સમોવડ વિખ્યાત; માતા પ્રત્યે. ૧૦
વર્ષે બે એક મોટી છે રાધા એટલું રે;
બાકી તો છે સઘળી હળતી મળતી રીત; માતા પ્રત્યે.
કીર્તિજી કહે, તેની નહિ ચિંતા આવી મળશે રે;
પણ છે પુત્રીની દયા પ્રીતમ શું પ્રીત. માતા પ્રત્યે. ૧૧

પદ રાગ ખમાચી.

ગર્બેડાની ગાય થાય નહિ.

સાધુ શ્રમ ન કરશો રે, કોટી પ્રયત્ને ગર્ધવ ગાશે નહીં ગાય;
કહણ બોલી કાળજું બાળે હરિ ભજન ભુલાય; સાધુ શ્રમ. ટેક.
કાંબળાકેરી કાળપ સો મણ, સાબુથી નવ જાય;
શ્વાનની પુંછડી થાય ન સોધી, કરે અનેક ઉપાય; સાધુ.

ગુણ રૂપનો સમુદ્ર મારી રાધિકા રે,
નથી વિશ્વ મધ્યે વર કોઇ તારી જોડ, મારી લાડક ૭
મુજને એ ચિંતા છે મોટી મારા મન મહિં રે,
તારી તુલ્યનો દેખું વર તો હરખે મન, મારી લાડક.
એવું શુણી બોલ્યાં દાસ દયાનાં શામની રે,
હસતાં મરખ્યાં થઈ ગર્ભિત વચન, મારી લાડક. ૮

રાધિકા પોતાની માતાને કહે છે.

ઘોળ ૨.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

હુ તો આજ સખિયો સંગે રમતી ગોકુળ ગઈ રે,
ત્યા મેં રૂડો દીઠો નંદનો કુમાર, માતા પ્રત્યે રાધા એમ બોલ્યા રે
માડી સ્વરૂપ તેનું તે તુજને શુંય કહું રે,
ઘણો ચતુર શિરોમણિ ગુણ ભંડાર, માતા પ્રત્યે ૧
માડી મુખડું, જાણે, શરદનો ચંદ્રમા રે,
ભાગ્યશાળી મોટું દીપતુ કપોળ માતા પ્રત્યે.
માડી રતનાળી રઢિયાળી મોટી આંખડી રે,
એના અધર અરૂણ રંગચોળ; માતા પ્રત્યે ૨
દીપક શિખા સરખી દીપે નિર્મળ નાસિકા રે,
દંતપંક્તિ, જાણે, દાડમના છે બીજ, માતા પ્રત્યે.
ચાર ચિબુક ઉરસ્થળ અનુપમ અતિ રે,
કુરકટ પદ જોતા ઉપજે રીજ, માતા પ્રત્યે ૩
ઘનશ્યામ કાંતિ રવિ કરતા ઘણી રે,
કોટી કંદર્પ લજાવે નટવર વેષ, માતા પ્રત્યે.
મીઠા અમૃત કરતાં વચન સોહામણાં રે,
ઘુઘરવાળા મુખ ઉપર ઝુમે કેશ, માતા પ્રત્યે. ૪
મન મોહન છબીલી છબી છેલડી રે,
એની સામુ જોતાં સેજે ઉપજે વહાલ, માતા પ્રત્યે.
એવો જશોદાના આગણિયામાં દીઠડો રે,
મુજને દેખી સગે રમવા આવ્યો લાલ, માતા પ્રત્યે ૫

કુમુદચંદ્ર.

પુરૂષને શીખામણની
સઝાય.

સુણ, સુણ કંથા રે, શીખ સોહામણી, પ્રીત ન કીજે રે પર નારીતણી.

ત્રુટક

પર નારી સાથે પ્રીત પિયુડા, કહો કેણિ પેર કીજીએ,
એક ઉંઘ વેચી આપણી, ઉજાગરો કેમ લીજીએ,
કાછડી છૂટો કહે લંપટ, લોકમાંહે લાજીએ,
કુળ વિષે ખાંપણ નિખર લાગે, સગામાં કેમ ગાજીએ.

ઢાળ.

પ્રીત કરતાં રે પેહેલાં બીજીએ, રખે કોઈ જાણે રે મનમાં ધ્રૂજીએ.

ત્રુટક.

ધ્રૂજીએ મનશું ઝૂરિયે, પણ જોગ મળવો છે નહી,
રાત દિન મન ઝુરતાં જાય, અવટાઈ મળવું છે સહી;
નિજ નારીથી સંતોષ ન વળ્યો, પર નારીથી શું હશે;
જો ભર્યે ભાણે તુમ ન વળ્યો, એઠું ચાટે શું થશે. ૧

ઢાળ

મૃગતૃષ્ણાથી રે તરસ નહીં ટળે, વેળુ પીલ્યે રે તેલ ન નીકળે. ૨

ત્રુટક.

નવ નીકળે પાણી વિલોવતાં, લેશ માંખણનો વળી;
બુડતાં બાચક ભર્યો ફીણે, તર્યા વાત ન સાંભળી,
તેમ નારી રમતાં પરતણી, સંતોષ ન પણે એક ઘડી;
ચિત ચટપટી ઉચાટ લાગે, નેણે નાવે નિંદડી ૩

ઢાળ.

જેવો ચટકો રે રંગ પતંગનો, તેવો લટકો પર સ્ત્રી સંગનો.

કુલક્ષણુથી શિયળ પચ્યો, પુરૂપ પુરૂપ થાય
વ્યંઢળ મરદ હોય ન કદા, સો મણુ ખારો ખાય, સાધુ શ્રમ
કસ્તુરી ક્યારે વાવો તોયે, લસણુ તો ગધાય,
ઓપડ આખડી માનતા માને, વાંઝણી કદી ન વાય, સાધુ શ્રમ
ફળે નહીં, ફૂલે નહિ નેતર, સુધા જો સિંચાય,
આઠે પ્હેર ઉકાળીએ તોય, ગાગડુ નવ બફાય, સાધુ શ્રમ.
વાંસ એરંડો થાય ન ચંદન, મળયાચળને વાય
જેને કાજે જે સરજ્યા છે, તે તેમા લોભાય, સાધુ શ્રમ.

* * * * * *

પદ ૧૧ મું

મનજી મુસાફર રે, ચાલો નિજ દેશભણી,
મુલક ઘણા જોયા રે, મુસાફરી થઇ છે ઘણી ટેક
સ્વપુર જવાનો પથ આવ્યો છે, રખે ભૂલતા ભાઇ
ફરીને આ મારગ મળશે નહિ, એવી છે અવળાઇ,
મમજીને ચાલો સુધારે ન જાશો ડાબા કે જમણી, મનજી મુસા
વચે ફાંશિયા વાટ પાડવાને, બેઠા છે બે ચાર,
માટે વળાવા રાખો બે ત્રણેક, ત્યારે તેનો નહિ ભાર,
મળ્યો છે એક ભેદી રે, કહેલી ગતિ સઉ તેતણી, મનજી મુસા
માલ વહોરો તો વહોરો શેઠના નામનો, થાય ન ક્યાંઇ અટકાવ,
આપણો કરતા જોખમ આવે, ફાવે ધણીનો દાવ,
એટલા સારૂ રે ન થાવુ વહોરતના ધણી મમજી મુસાફર
જો જો જુગતથકી જાવુ છે, કરજો સંભાળીને કામ,
દાસ દયાને એમ ગમે છે હવા, જઇયે પોતાને ગામ
સુજે છે હવા એવુ રે, અવધ થઈ છે આપણી મનજી મુસાફરરે

ત્રુટક.

નિર્મળ ભાવે નેહે સમજી, પર વધુ સંગ પરિહરો;
ચાંપિયો કીચક ભીમસેને, શિલા હેઠે સાંભળ્યો;
રણ પડ્યાં રાવણ દશે મસ્તક, રવડતાં ગ્રંથે કહ્યાં;
મુંજપતિ અતિ દુઃખ પામ્યો, અજશ જગમાંહે રહ્યાં. ૮

ઢાળ.

શીળ સલૂણા રે માનવ મોહીએ, વિણ આભરણે રે જગમન મોહીએ.

ત્રુટક.

મોહીએ સુર નર કરે સેવા, વિષ અમૃત સાયર ભરે;
કેસરીસિંહ શિયાળ થાય, અગ્નિ અતિ શીતળ કરે;
સાપ થાયે ફૂલમાળા, લક્ષ્મી ઘેર પાણી ભરે;
પર નારી પરહર શિયળ મનધર, મુક્તિ-વધુ હેલા વરે. ૯

ઢાળ.

તે માટે હું રે વાલમ વીનવું, પાયે લાગી રે મધુર વચન ચવું.

ત્રુટક.

વચન મારૂં માનજો, પર નારીથી રહો વેગળા;
અપવાદ માથે ચડે કૂડા, નરકે થાયે દોહિલા;
ધન્ય ધન્ય તે નર નારી જગમાં, શિયળ પાળે ઊજળો;
તે પામશે જશ જગતમાંહે, કુમુદચંદ્ર કહે સમજ લો. ૧૦

જશવિજય.

પાપ સ્થાનની સઝાઓ.

પ્રાણાતિપાત, પાપસ્થાન ૧ લું.

"કપુર હોય અતિ ઉજળો રે" એ દેશી.

પાપ થાનક પેહેલું કહ્યું રે, હિંસા નામ દુરંત;
મારે જે જગજંતને રે, તે લહે મરણ અનંત રે.
પ્રાણી જિન વાણી ધરો ચિત્ત. ૧
માતપિતાદિ અનંતનાં રે, પામે વિજોગ તે મંદ;
દારીદ્ર દોહગ નવિ ટળે રે, મળે ન વલ્લભ વૃંદ રે પ્રાણી. ૨

ત્રુટક.

પર સ્ત્રી કેરો સંગ પિયુડા રખે મન જાણે ખરો,
દિન ચાર રહેશે રગ રૂડો. પછે રહે નહિ નિરધરો,
જે ઘણાં સાથે પ્રીત માંડે. છાડો તેશુ વાતડી,
એમ જાણિ નવિ કર નાહલા, પર નારી સાથે પ્રીતડી ૪

ઢાળ.

જે પતિ વહાલો રે છાડી પાપણી, પરેશુ પ્રેમે રે રાચે સાપણી.

ત્રુટક.

સાપણી સરખી વેણુ નિરખી, રખે શીળથકી ચળે,
નયણ લટકે મુખને મટકે દેવ દાનવને છળે,
મને કાળી અતિ રસાળી, વાણી મીઠી શેલડી,
સાભળી ભોળા રખે ભુલો, જાણજે વિષવેલડી. ૫

ઢાળ

સગ નિવારો રે પર રામાતણો શોક, ન કીજે રે મન મળવાતણો.

ત્રુટક.

શોક શાને કરો ફોગટ, દેખવો પણ દોહલો,
ક્ષણ મેડીએ ક્ષણ શેરીએ, ભમતા તે લાગે સોહલો,
ઉસાસ ને નીસ.સ આવે, અંગ ભાગે, મન ભમે,
વળી કામ વ્યાપે દેહ દાઝે, અન્ન દીઠું નવિ ગમે. ૬

ઢાળ.

એકલડો થઈ મન શુ કળપવે, ઉન્મત્ત થઇને રે વળિ આફળ લવે

ત્રુટક.

લવે એલફેર એમ અજાણે, મોહે ઘેલો મન રડે,
મદન વેદન કઠિણ જાણે, મરણ વારૂ ત્રેવડે,
દશ અવસ્થા કામ કેરી કથ કાયાને દહે
એમ જાણી નારી પારકી, જે તજે તે બહુ સુખ લહે. ૭

ઢાળ

પર નારીના રે પરભવ સાભળો, કથા કીજે રે ભાવશુ નિર્મળો.

ત્રુટક.

નિર્મળ ભાવે નેહે સમજી, પર વધુ સંગ પરિહરો;
ચાંપિયો કીચક ભીમસેને, શિલા હેઠે સાંભળ્યો;
રણ પડ્યાં રાવણ દશ મસ્તક, રવડતાં ગ્રંથે કહ્યાં;
મુંજપતિ અતિ દુઃખ પામ્યો, અજશ જગમાંહે રહ્યાં ૮

ઢાળ.

શીળ સલૂણા રે માનવ મોહીએ, વિણ આભરણે રે જગમન મોહીએ.

ત્રુટક.

મોહીએ સુર નર કરે સેવા, વિષ અમૃત સાગર ભરે;
કેસરીસિંહ શિયાળ થાય, અગ્નિ અતિ શીતળ કરે;
સાપ થાયે ફૂલમાળા, લક્ષ્મી ઘેર પાણી ભરે;
પર નારી પરહર શિયળ મનધર, મુક્તિ વધુ હેલા વરે. ૯

ઢાળ.

તે માટે હું રે વાલમ વીનવું, પાયે લાગી રે મધુર વચન ચવું

ત્રુટક

વચન મારૂં માનજો, પર નારીથી રહો વેગળા;
અપવાદ માથે ચડે કૂડા, નરકે થાયે દોહિલા;
ધન્ય ધન્ય તે નર નારી જગમાં, શિયળ પાળે ઊજળો;
તે પામશે જશ જગતમાંહે, કુમુદચંદ્ર કહે સમજ લો. ૧૦

જશવિજય.

પાપ સ્થાનની સઝાઓ.

પ્રાણાતિપાત, પાપસ્થાન ૧ લું.

" કપુર હોય અતિ ઉજળો રે "એ દેશી

પાપ થાનક પેહેલું કહ્યું રે, હિંસા નામ દુરંત;
મારે જે જગજીવને રે, તે લહે મરણ અનંત રે.
પ્રાણી જિન વાણી ધરો ચિત્ત.
માતપિતાદિ અનંતનાં રે, પામે વિજોગ તે મંદ;
દારીદ્ર દોહગ નવિ ટળે રે, મળે ન સ્વજન વૃંદ રે

હોય વિપાકે દશગુણું રે, એકવાર કર્યાં કર્મ;
શત સહસ્ર કોડે ગમે રે, તીવ્ર ભાવના મર્મ રે. પ્રાણી. ૩
મેર કહેતાં પણ દુખ હોવે રે, માર્યે કિમ નવિ હોય;
હિંસા ભગની અતી બુરી રે, વિશ્વાનરની જોય રે. પ્રાણી. ૪
તેહને જોરે જે હુઆ રે, રૌદ્રધ્યાન પ્રમત્ત;
નરક-અતીથિ તે નૃપ હુઆ રે, જિમ સુભૂમ બ્રહ્મદત્ત રે. પ્રાણી. ૫
નૃપ વિવેક કન્યા ખિમા રે, પરણવે જશ સાથ;
તેહથકી દૂર ટળે રે, હિંસ નામ બલાય રે. પ્રાણી. ૬

મૃષાવાદ, પાપસ્થાન ૨ જું.

" લાછલદે માત મલ્હાર " એ દેશી.

બીજું રે પાપનું સ્થાન, મૃષાવાદ દુરધ્યાન; આજ હો;
છાંડો રે ભવિ માંડો રે, ધર્મશું પ્રીતડી જી. ૧
વૈર ખેદ અવિશ્વાસ, એહથી દોષ અભ્યાસ, આજ હો;
થાય રે નવિ જાય રે, વ્યાધી અપથ્યથી જી. ૨
રહેવું કાલિક સૂરી, પરિજન વચન તે ભૂરી, આજ હો;
સહેવું રે નવિ કહેવું જૂઠ ભયાદિકે જી. ૩
આસન ધરત આકાશ, વસુનૃપ હુઓ સુપ્રકાશ, આજ હો;
જૂઠેરે સુર રૂઠે, ઘાલ્યો રસાતળે જી. ૪
જે સત્યવ્રત ધરે ચિત્ત, હોય જગમાંહિ પવિત્ર, આજ હો;
તેને રે નવિ ભેદે, શુર વ્યંતર જક્ષથી જી. ૫
જે નવિ ભાખે અલીક, બોલે સાચું ઠીક, આજ હો;
ટેકે રે સુવિવેકે સુજશ ને સુખ વરે જી. ૬

અદત્તાદાન, પાપસ્થાન ૩ જું.

" નિંદ્રડી વેરણ હુઈ રહી રે " એ દેશી.

ારી વ્યસન નિવારીએ, પાપસ્થાન કહ્યો ત્રીજું કહ્યું ઘોર કે;
હ ભવે પરભવે દુખ ઘણાં, લહે પ્રાણી હો, એથી અતિ જોર કે; ચોરી ૧
ાર તે પ્રાયે દરીદ્રી હોય, ચોરીથી હો, ધન ન રહે નેટ કે;
ારનું કોઇ ધણી નહીં પ્રાયે ભુખ્યું હે, રહે ચોરનું પેટ કે; ચોરી. ૨
ભ જળમાંહે નાંખિયું, તળે જાયે હો જળને અપગોળ કે;
ાર કઠોર કરમ કરી, જાય નરકે હો તિમ નિપટ નિટોળ કે; ચોરી. ૩

ગાંડે પડ્યું વળી વીસર્યુ, રખે રાખો હો થાપણ કર્યુ જેહ કે;
તૃણ તુષ માત્ર ન લીજિયે, અણદીઠું હો કિહાં કોઇનું તેહ કે; ચોરી. ૪
દૂરે અનર્થ સકળ ટળે, મળે વહાલા હો સગળે જશ થાય કે,
સુર-સુખનાં હોય ભેટણાં, વ્રત ત્રીજું હો આવે જશદાય કે; ચોરી. ૫
તજી ચોરપણું દેવતા, હોય નિશ્ચે હો રોહિણીયા જેમ કે;
એ વ્રતથી સુખ જશ લહે, વળી પ્રાણી હો વહે પૂણ્યશું પ્રેમ કે, ચોરી. ૬

અબ્રહ્મચર્ય, પાપસ્થાન ૪ થું

"તુમે બેહુ મીત્રી રે સાહીબા" એ દેશી.

પાપથાનક ચોથું વરજીએ, દુર્ગતિ મૂળ અબ્રમ;
જગ સવિ મૂઝ્યો છે એહમા, છાંડે તેહ અચબ; પાપ. ૧
રૂડું લાગે રે એ ધુરે, પરિણામે અતિ ક્રૂર,
ફલ કઈ પાકે તે સારિખો, વરજે સજ્જન દૂર, પાપ. ૨
અધર વિદ્રુમ સ્મિત પુલક, કુચફળ કઠિન વિશાળ;
રામા દેખી ન રાચિયે, એ વિષયવેલી રસાળ; પાપ. ૩
પ્રબળ જ્વળિત અય પુતળી, આલિંગન ભલું તત;
નરક દુઆર નિતબની, જઘન સેવન દૂરંત; પાપ. ૪
દાવાનળ ગુણ વનતણો, કુલ મસિ ક્રૂર ચક એહ,
રાજધાની મોહરાયની, પાતક કાનન મેહ; પાપ. ૫
પ્રભુતાયે હરિ સારિખો, રૂપે મયણ અવતાર;
સીતાએ રાવણ યથા, છાડો પર નર નાર; પાપ. ૬
દશ શિર રજમાંહે રોળ્યાં, રાવણ વિવશ અસંભ;
રામે ન્યાયે રે આપણો, રોપ્યો જગ જયથંભ; પાપ ૭
પાપ બંધાય અતી ઘણાં, સુકૃત સકળ ક્ષય જાય;
અબ્રહ્મચર્યે ચિંતવ્યો, કદિય સફળ નવિ થાય; પાપ. ૮
મત્ર ફળે જગ જશ વધે, દેવ કરે સાનીધ;
બ્રહ્મચર્ય ધરે જે નરા, તે પામે નવનીધ; પાપ. ૯
શૂળ સુદર્શનને ટળી, થળી સિંહાસન હોય;
ગુણ ગાય ગગને દેવતા, મહિમા શીળનો જોય; પાપ. ૧૦
મૂળ ચારીત્રનુ એ ભલું, સમકિત વૃદ્ધિ નિદાન;
શીળ સલીલ ધરે જિકે, તસ હોય સુજશ વખાણ; પાપ. ૧૧

પરિગ્રહ મમતા. પાપસ્થાન ૫ મું

"સુમતિ સદા દિલમેં ધરો" એ દેશી

પરિગ્રહ મમતા પરિહરો, પરિગ્રહ દોષનું મૂળ સલૂણે,
પરિગ્રહ જેહ ધરે ઘણુ, તસ તપ જપ પ્રતિકૂળ સલૂણે. પરિગ્રહ. ૧
નહિ પલટાયે રાશથી, માર્ગે કદીય ન હોય સલૂણે;
પરિગ્રહ ગ્રહ છે અભિનવો, સહુને દુખ નિયે સોય સલૂણે પરિ ૨
પરિગ્રહ સદગુરૂયતણે, ભવમાંહિ પડે જંત સલૂણે;
યાનપાત્ર જિમ સાયરે, ભાગંઠાન અત્યંત સલૂણે. પરિ ૩
ગ્યાન ધ્યાન હય ગય વરે, તપ જપ શ્રુત પરિતંત સલૂણે,
છાંડે સમ પ્રભુતા લહે, મુનિ પણ પરિગ્રહવંત સલૂણે પરિ ૪
પરિગ્રહ ગ્રહ વશિ લિંગિયા, લેઈ કુમતિ રજ શીશ સલૂણે,
જિમ તિમ જગ લવતા ફરે, ઉન્મત્ત હોય નિશ દીશ સલૂણે. પરિ. ૫
તૃપની ન જીવ પરીગ્રહે, ઇંધણથી જિમ આગ્ય સલૂણે,
તૃષ્ણા દાહ તે ઉપશમે, જળ સમ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સલૂણે. પરિ ૬
તૃપતિ સગરસુત થઈ નહીં, ગોધનથી કુચિકર્ણ, સલૂણે,
તિલક શેઠ વળિ ધાન્યથી, કનકે નંદ સુકર્ણ સલૂણે પરિ ૭
અસતુષ્ટ પરિગ્રહે ભર્યા, સુખીઆ ન ઇંદ નરિંદ સલૂણે
સુખી એક અપરીગ્રહ, સાધુ સુજશ સમકંદ સલૂણે પરિ. ૮

ક્રોધ, પાપસ્થાન ૬ ઠું.

"રિષભનુ વંશ રયણાયરૂ" એ દેશી.

ક્રોધ તે બોધ નિરોધ છે, ક્રોધ તે સંજમ ઘાતી રે.
ક્રોધ તે નરકનું બારણું, ક્રોધ દુરિત પક્ષપાતી રે
પાપ સ્થાનક છઠ્ઠુ પરિહરો. ૧
પાપ સ્થાનક છઠ્ઠુ પરિહરો, મન ધરો ઉત્તમ ખંતી રે,
ક્રોધ ભુજંગની જાગુળી, એહ કહી જયવંતી રે, પાપ ૨
પૂરવ કોડિચરણ ગુણે, ભાવ્યો છે આતમ જેણે રે,
ક્રોધ વિવશ હુતો દોય ઘડી, હારે ફળ સવિ તેણે રે. પાપ ૩
બાળે તે આશ્રમ આપણો, ભજના અન્યને દાહે રે,
ક્રોધ કૃશાનુ સમાન છે, ટાળે પ્રશમ પ્રવાહે રે, પાપ ૪

આક્રોશ તરજના ઘાતના, ધર્મભ્રંશમાં ભાવે રે;
અગ્રિમ અગ્રિમ વિરહથી, લાભે તે શુદ્ધ સ્વભાવે રે પાપ. ૫
ન હોય ને હોય તો થિર નહી, થિર રહે તો ફળ છે હો રે,
સજ્જન ક્રોધ તેણુ હવો, જે હવો દુર્જનને નેહો રે પાપ. ૬
ક્રોધી મુખે કટુ બોલણ્યા, કટકીઆ કુટભાખી રે,
અધિક કલ્યાણ કરા કલા, દોષના તરૂ શત સાખી રે. પાપ ૭
કૂર ગડૂચો તપકરા, ચરિત સુણી મન આણો રે,
ઉપશમ સાર છે પ્રવચને, સુજશ વચન એ પ્રમાણો રે. પાપ ૮

કવિના નામવિનાની કવિતા.

સીતાજીની કાંચળી.

પંચવટીમાં સરોવર પાસે, રમતા સીતા શ્રીરામ રે,
કનકતણો કુરંગ રાવણનો આવ્યો તેણે ઠામ;
હો રમતા રઢ લાગી રાણીને ૧
સોનાનાં શૃંગ ને ત્વચા કનકની, નાભી કસ્તુરી બહેકે રે,
ડમરો ચરતા દીઠો જાનકીએ, નાચે નૌતમ લેહેક, હો રમતા ૨
સીતા.—તે દેખી સીતાને રઢ લાગી, રામ એ મૃગ મારી લાવો રે,
આપણે જ્યારે અયોધ્યા જઇશું, કામળડી શીવડાવો, હો રમતા ૩
રામ—સરોવર તીરે મૃગલો ઊભો, દીસંતો ઘણો રૂડો રે,
ઘેલી સીતા ઘેલુ શુ બોલ્યો, મૃગ છે હૈયાનો કૂડો, હો રમતા ૪
બ્રહ્માએ જ્યારે સૃષ્ટિ રચી ત્યારે, સોનાનો નથી ઊપજાવ્યો રે
નથી દીઠો નથી શ્રવણે સાંભળ્યો, કોઈક કારમો આવ્યો; હો રમતા ૫
સીતા.—પ્રત્યક્ષ પારખુ મારા પિયુજી સાચો હશે તો સહારો રે
કૂડ કપટથી આવ્યો હશે તો, હમણા શીદી જાશે, હો રમતા ૬
રામ.—સાચો હોય તેને કયમ હણિયે, ક્યાં ગયું? તમારૂં જ્ઞાનં રે
પોતાના સ્વારથને માટે, લો છો પશુના પ્રાણ; હો રમતા ૭
સીતા.—સીતા કહે સાંભળો રઘુનંદન, વિદ્યા તમારી કાચી રે
ઊભાતો મારી લાવો મૃગનો, તો જાણું, વિદ્યા સાચી, હો રમતા ૮
રામ—બીજી વિદ્યાના કામ ઘણાં છે, શાખા પત્ર ફળ ફૂલ રે
પોતાનો સ્વારથ સરતો હોય તેમ, પાપ ન કરીએ મૂળ, હો રમતા. ૯

સીતા —સીતા કહે, એક મૃગને હણતા, શાનું બેસે કર્મ રે
મહા રાજાને મૃગયા રમવુ, ખરો ક્ષત્રીનો ધર્મ, હો રમતા. ૧૦

રામ – મૃગયા માટે અમે નથી આવ્યા, અમને શાની આશ રે,
જ્યા જેવે આશ્રમે રહેવુ, ત્યા તેવો અભ્યાસ હો રમતા ૧૧

સીતા —સાધુ પણા જ્યારે એવા આદર્યાં, ધનુષ બાણુ શાને ઝાલો રે,
સાધુ થઈને રહો એકાતે, ધર્મ પોતાનો પાળો, હો રમતા. ૧૨

રામ —રામ કહે એ રાજપુત્રને, લખિયાછે એંધાણ રે,
કદાપી કોઈ બળિયો દુખ દે તો, તેના લેવા પ્રાણ હો રમતા ૧૩

સીતા.—શૂર્પનખા ભગની રાવણની, તેનો શો હતો વાક રે,
વણ અપરાધે તે અબળાના છેદ્યા કર્ણ ને નાક હો રમતા ૧૪

રામ —શૂર્પનખા કહે મુજને પરણો, તે મારે મન નવ ભાવે રે
એકથકી અમે વાજઆવ્યા, તોબીજીને કોણ લાવે, હો રમતા ૧૫

સીતા —સંસારમા જ્યારે રહેવુ કંથજી, કાયર થયે કેમ ચાલે રે,
સસારનો લાવો મારા કથજી, નારી માગે તે આલે, હો રમતા ૧૬

રામ —ઘેર બેઠા માગો તે આલું, કાયર થાઉં કયમ રે,
વનમા આવીને લેવા રૂપણા, નહિ સતીનો ધર્મ, હો રમતા ૧૭

સીતા —એવો કમખો મેં નથી પેહેર્યો, કોઈ ઉપાયે કંથ રે,
જાત ભલી ને ભાત અનુપમ, ઉજ્વળ અગ અનંત, હો રમતા ૧૮

રામ —એથી રૂડો કમખો શીવડાવુ સોનાના તાર-નંખાવુ રે,
વારૂ ફૂલ ઉપર વેલ ફરતી, વચ્ચે મોતી ટંકાવુ, હો રમતા ૧૯

સીતા —નીપજાવી જે વસ્તુ નીપજે, તેમા તે શી વડાઈ રે
અણનીપજી ને અમૂલ્યક જેની, જગમા દીસે જુગતાઈ હો રમતા ૨૦

રામ —એવા સ્વાદ હતા જ્યારે તમને, શીદ આવ્યા હતા સાથે રે
ઘેર બેઠી નવ રહી રે ઘેલી, ઓઢન પહેરત ખાતે હો રમતા ૨૧

સીતા —પતિવ્રતા મારૂં વ્રત પાળવુ, પિયુ વિના કેમ રહેવાય રે,
એક ઘડી જે નવ દેખું તો, બ્રહ્માડ વહીને જાય, હો રમતા ૨૨

રામ —પતિવ્રતા જે હોય પ્રેમદા, પિયુનું માને વચન રે,
સુખ ન માગે હૈયામા દાઝે, ધીરજ રાખે મન હો રમતા ૨૩

સીતા —સીતા કહે, સાભળો મારા પિયુજી, ઝાઝૂ કહે શુ થાય રે,
જે આને માન નહિ પિયુનું તે, વાગે લીધી જાય હો રમતા ૨૪

દેખ્યા પાખે શાનું દાઝે, નજર પડે મોહ લાગ્યો રે;
થોડું કામ ને આળસ કરવું, હજી નથી ગયો આઘો; હો રમતાં. ૨૫
રામ.—એ અણુસરજ્યું દુખ કોણ ભોગવે, થોડા સુખને વાસ્તે રે;
વ્યાજ વધારતાં જાય મુળગા, ત્યારે રહિયે હાથ ઘસતે; હો રમતાં ૨૬
સીતા.—વસ્તુ રાખીને દામ આપીએ, ત્યારે જાયે કયમ રે;
રળીયે તો મળીએ મેહનજી, નિષ્ફળ ન હોય ઉદ્યમ; હો રમતાં ૨૭
રામ.—ઓછું હોય તે ઉદ્યમ માડે, આપણે સરવે સુખ રે;
જળ કાંઠે રહીને જે કુવો, ખોદે તે મૂરખ; હો રમતા. ૨૮
સીતા.—સરિતાનાં જળ હોય ત્યારે ને, કૂપનાં ઉત્તમકારી રે;
ગદા જોગિયે મૃગત્વચા ગ્રહી, જો દીઠી કાંઈ સારી, હો રમતાં ૨૯
રામ.—તેને તે વસ્તુ વારુ વિનતા, જેને જે આવે ભોગ્ય રે;
ગૃહસ્થને રાજ રિધિ રૂડી ને, જોગીને રૂડો જોગ; હો રમતાં. ૩૦
સીતા.—ભલી ભુંડી અમારે ભાગ્યે તે, જેવી શરીરે શોહિયે રે,
એવી કચુકી આજ ન મળે, તે માટે મન મોહિયે; હો રમતાં. ૩૧
રામ.—એવડો મોહ ન ધરીએ માનની, મનમાં સંતોષ સાહીએ રે;
જ્યારે જેવું મળે તે અનુભવીએ, ઝાઝાને નવ ધાઇએ; હો રમતા. ૩૨
સીતા.—સીતા કહે શા માટે ન કરીએ, સ્વાદ નવો નવો લેવો રે;
જોબનનો લાહો જગજીવન, દિવસ ચારનો છે એવો; હો રમતાં ૩૩
રામ.—અવસર કાંઈ ઓળખતી નથી, જેવો વેષ તેવું રમવુ રે;
આપણે રાજ્યનાં રિદ્ધિ તજીને, આજ આ વનમાં ભમવું, હો રમતાં ૩૪
સીતા.—દુખના દિવસ કાલે વહી જાશે, વહાણે પામશો રાજ્ય રે;
સવેળાનું સંઘર્યું હોય તો, અવસરે આવે કાજ; હો રમતા. ૩૫
રામ.—રાજ્ય બેસીશું ત્યારે મળશે, જેવી જોઇયે તેવી જાત રે;
ચૌદ વરસ વનમાં ભમવું તો, ગત આડીની શી વાત; હો રમતાં. ૩૬
સીતા.—સીતા કહે, શા માટે ન માગું, તમ સરખો પિયુ જ્યારે રે;
લક્ષ્મણ સરખો દિયર મારે, લાડ કરું પછે ક્યારે; હો રમતાં ૩૭
રામ.—રામ કહે, તને એ શી લલુપતા, અબળાનો અવતાર રે;
વનમાં રહીને જે લોભ કરવો, ન હોય એ ધર્મ લગાર; હો રમતાં ૩૮
સીતા.—સીતા કહે, સાંભળો મારા પિયુજી, ઝઝું કહે શું થાય રે;
જે સ્ત્રીને નહિ માન પિયુનું, તે પાએ સીધી જાય; હો રમતાં. ૩૯

રામ —રામ કહે, તુ વાલી ન હોય તો, શિવનુ ધનુષ્ય શાને ભ જ્યુ રે,
ફરશુરામ સાથે જુધ કરીને, અયોધ્યામા ગાજ્યું, હો રમતા ૪૦
સીતા.—મનસા વાચાએ વાલી હજી, તો કહ્યુ કરો મુજ કંથ રે,
ઘડી અધઘડી જો વિલમ કરશો, તો પ્રાણનો આણીશ અંત, હો રમતા ૪૧
રામ —રામ કહે, હેવે નવ હાગે, આટનો હા રમીં જઇશિ રે,
તમને જ્યારે તેડી લાગો, જે કહેશો તે સહીશ, હો રમતા ૪૨
સીતા —એ સોગરા હવે કારે રમ શે, હું નહિ હાગુ પાસા રે
ઘડી અધઘડીનો વિલમ કરશો તો, કાઇકિ જોશો તમાસા, હો રમતા ૪૩
પાસા પછાડી ધરણીધર ઊઠયા ભાઈને ભળાવી નારી રે
લક્ષમણ બાપ તુ મઢીએ રહેજે, મૃગને લાવુ મારી, હો રમતા ૪૪
ધનુષ્ય લેઈને ધાયા ધરણીધર કુરગ ઉપર દાઢ પીસે રે,
જેમ જેમ જઈ જગજીવન, તેમ તેમ વેગળો દીસે હો રમતા ૪૫
ચાપ ચડાવી મૃગનો માર્યો, મેલ્યુ કશીને બાણ રે,
મરતે મૃગને ચીસ નાખી જે, લક્ષમણ જાએ પ્રાણ, હો રમતા ૪૬
શબ્દ સીતાએ સાભળ્યો લક્ષમણ, રામ તેડે છે તમારે રે,
હ ણને હણતા કષ્ટ પડ્યુ છે શીઘ્ર થઇને સધાવો, હો રમતા ૪૭
લક્ષ્મણ —લક્ષ્મણ કહે એક હરણને હણતા કષ્ટ પડે તે શાનુ રે,
રઘુનાથ સરખા ચીસ નાખે તે, વાતનો હું નવ માનુ હો રમતા ૪૮
સીતા.—દક્ષિણ દિશે દૈત્યનિયા માગ, ઝાઝા રાક્ષસ દળ છે રે,
[illegible] જાણીને જાઓ મેએ બાવીસનુ બળ છે, હો રમતા ૪૯
લક્ષ્મણ —એક જ બાણે ચૌદ મદનને, મારે એનો મારો ભ્રાત રે,
ચૌદ મ [illegible] આવે તો નવ હારે રઘુનાથ, હો રમતા ૫૦
સીતા —દૈત્યનિયા વેગા વેળાના ફળ છે, એ [illegible] ન ધરીએ, રે
ક્યારે હારીએ ને ક્યારે જીતીએ, તે માટે સાંચરીએ, હો રમતા ૫૧
લક્ષ્મણ —લક્ષમણ કહે બાંધો ન ક્યુ હશે તો, મહાએ પાણી ન થાય રે,
[illegible] એકના મેલીને, ડગલું નહિ ભરાય, હો રમતા ૫૨
સીતા.—સીતા કહે, તને શાનું [illegible] જૂઠ્ઠી માતા માટે રે,
[illegible] ભ્રાત સહુધન હોય તો, હમણાં દોડે ઉચાટે, હો રમતા ૫૩
લક્ષ્મણ —મુજને ગમતુ સાના ન હોય તો, શીદ આવુ હું સાથ રે,
[illegible] આવે [illegible], જાણી જોઈ જગ ભ્રાત, હો રમતા ૫૪

સીતા —ભક્તિ કરે, તે મુજને ન ભાવે, મીઠું બોલે નહિ મીઠું રે,
મુજ દુઃખનો વિશ્રામ ન કરિયે, આજ પરખું દીઠું, હો રમતા ૫૫
લક્ષ્મણ —ભલી સીતાજી બુદ્ધિ તમારી, મુજને એવો પ્રમાણો રે
રાત દિન મેં સેવા કીધી, એ ગુણ નવ જાણ્યો હે રમતા ૫૬
સીતા —સીતા કહે તારા ગુણનું લક્ષણ, પડી વેળા પરમાણ્યું રે,
મારું સાંભળીને સામો કીધો, ત્યારે હેત જાણ્યું હો રમતા ૫૭
સીતા કહે, તને શાનું દાઝે, વાલા નહિ શ્રીરામ રે,
બાન્ધવ હોય તો, રણમાં દોડે, કરવાને સંગ્રામ, હો રમતા ૫૮
લક્ષ્મણ —તમને અહિયા મેં સારૂ મેલ્યું, સામો કરું છુ તેણે રે
તમને જે લાઝ લાગે તો, વગતા મરીએ મેહેણે હે રમતા ૫૯
સીતા - તેના ભોળાં અમે નહિ દિયરિયા, મન વસિયા મહાર જ રે
અવર પુરૂષ સાથે બોલું તો, લાગે કુળને લાજ હો રમતા ૬૦
લક્ષ્મણ —કેટલું બળ તમ અબળા કરૂં [illegible] તાન તે હેના રે
ગર્ભ્યુ ધાન્ય ને પ્રેમદા સરખી, વણસતાં નહિ વેળાં હો રમતા ૬૧
સીતા - સીતા કહે, તું શું સમજાવે સાસુ તણા સુત કાલા રે
એકનો ઊજડમાં શાને જાએ, પ્રાણ તને તારા વાલા હો રમતા ૬૨
લક્ષ્મણ —મુજને પ્રાણ જો વાલા હોય તો શીદ જાઉં હું વન રે
ફળ ફળ મેવા વીણી લાવુછુ મેહા કરોછો ભોજન હો રમતા ૬૩
સીતા સીતા કહે તું શું દિયરિયા, મુજને રાખે વારી રે
તું જાણે છે રામ પડે તો હું ભોગવું આ નારી હો રમતા ૬૪
લક્ષ્મણ —ભલી સીતાજી બુદ્ધિ તમારી, મુજને એવું ન કહીએ રે,
એક દહાડે હશે હું તો, સઘવે સાચું લહિયે હો રમત ૬૫
સીતા કપટી હોય તે કોઈ હશે નહિ, રાખે મનમા જાણી રે
જળ કાંઠે બગ ધ્યાન ધરે તે, મછને લેવા તાણી હો રમતા ૬૬
કવન —વચનબાણ લાગ્યા લક્ષ્મણને તાપ ઊપનો તનમા રે
બહુ એ પેર પડી લક્ષ્મણને, ઝૂરણ લાગી મનમા હો રમતા ૬૭
વિવિમુખ રેખા કીધી લક્ષ્મણે, દીધી રામની આણ રે
ભૂંડે કપટે જે કોઈ આવે, તેના જાશે પ્રાણ હો રમતા ૬૮
એમ કહી લક્ષ્મણજી ગયા, તારૂણીને લાગ્યો તાપ રે
કુવચન વચન કહ્યા દિયરને, તેનું લાગ્યું પાપ હો રમતા

લાગ જોઈ લંકાપતિ આવ્યો, પાપીએ ચલાવ્યાં ચરણ રે;
પરદારાને હરવા કારણ, માથે લાવ્યો મરણ, હો રમતાં. ૭૦
ભગવાં વસ્ત્ર ને ભેખ સંન્યાસી, કરમાં કમંડળ ધરિયું રે;
ક્ષુધાર્તાને ભિક્ષા આપો, આવી એમ ઉચરિયું, હો રમતાં. ૭૧
આવો પ્રભુજી બેસો ઋષિજી, અમૃત બોલ્યા વાણી રે,
ઊઠીને આસન ત્યાં આપ્યું, ધર્મ ગૃહસ્થનો જાણી, હો રમતાં. ૭૨
રાવણ—કોણ પિતા કોને ઘેર પરણ્યાં, કોણ તમારો કંથ રે,
ઊજડમાં એકલડાં મેલીને, ક્યાં ગયા બળવંત, હો રમતાં. ૭૩

સીતા – જનક પિતા ને દશરથ સસરો, કૌશલ્યાજી સાસૂ રે,
તાતતણાં વચન પાળવાને, અમે ત્રણે વન વાસ્યું હો રમતાં
સોનાના શૃંગનો મૃગ આવ્યો તો, કંચુકીની થઈ અભિલાખા રે,
મૃગલો મારવા પિયુજી ગયા છે, કરીને શિલિમુખ રેખા, હો રમતા ૭૫

કવિ.—શિલિમુખરેખા ઉપર મેલી પાવડી, પાપી બોલે મર્મ રે;
એ પર પગ મેલી ભીખ આપો, રેહેરો તમારો ધર્મ, હો રમતા. ૭૬
પાપીનો પરપંચ ન પ્રીછ્યો, ભામિની થઈ હઈયે ભોળી રે,
પોતાની વાત જે પરને કહેશે, તે રેહેશે આંખો ચોળી, હો રમતાં. ૭૭
સીતાએ સીતાફળ આપ્યાં, પગ પાવડીએ ધરિયો રે,
ઊપાડી લીધી અબળાને, હરણ કરી સાંચરયો, હો રમતા. ૭૮
ત્યારે તરૂણીને ત્રાસજ પડ્યો; ધાજો લક્ષમણ રામ રે,
આ પાપી કોઈ હરી જાય છે, કરીને દુષ્ટનું કામ, હો રમતાં ૭૯
તે શબ્દ સાંભળી પંખી આવ્યો, દશરથનો તે મિત્ર રે,
સીતાને મૂકાવા કારણ, માંડ્યું જુદ્ધ વિચિત્ર, હો રમતા. ૮૦
રાવણે એક કપટજ કીધું, પર્વત પાછળ રહીને રે,
રૂધિરાળા પાષાણ ગીરાવ્યા, ભારે પડિયો થઈને, હો રમતા ૮૧
લાવી રાવણ લેઈને ગયો, લંકાના ગઢમાંય રે,
મૃગ મારીને રામજી વળિયા, જે જે રાઘવરાય, હો રમતાં ૮૨
નથી રે સીતા નથી રે સીતા, નથી રે મઢૂલી માંય રે,
કાગારોળ ત્યાં થઈ રહ્યો છે, ચકડોળ વાતે ત્યાંય, હો રમતાં ૮૩
પગને પગલે શોધતા તેને, ગયા તે બેઉએ ભાઈ રે,
રૂષિમુખ પર્વત આદિ પહોચ્યા, જ્યાં છે વાદરનો રાય, હો રમતાં. ૮૪

સુગ્રીવ સાથે કરી મૈત્રી, વાલીને નાંખ્યો મારી રે,
વાલીનું રાજ્ય સુગ્રીવને આપ્યું, ઉપર આલી નારી; હો રમતાં. ૮૫
નર વાંદર એકઠા કરીને, સાગર બાંધી પાજ્ય રે;
રાવણને મારી કરીને, વિભીષણ આપ્યું રાજ્ય; હો રમતાં ૮૬
જુદ્ધ કરી સીતાને લાવ્યા, ઢોલ નિશાન વજડાવી રે;
સીતાજીનાં લાડ પાળ્યાં ને, કાંચલડી શીવડાવી; હો રમતાં. ૮૭
જે કો ગાએ ભણે સાંભળે, તેહતણાં દુખ વામે રે;
ધર્મ અર્થ ને કામ મુક્તિ ફળ, ચાર પદારથ પામે હો રમતાં. ૮૮

સુભદ્રાની કંકોતરી.

રાગ ધોળ.

કંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલે, કોડે કહાવે સુભદ્રા બેહેન, વીરા વેહેલા આવજો.
શ્રીકૃષ્ણ બળદેવ બે બંધવા, તમ આવ્યે થશે સુખચેન, વીરા. ૧
ભાઈ ભત્રીજા સરવે શોભાવે છે, છે પવિત્ર પિતા વાસુદેવ; વીરા
જગતજનેતા દેવકી ને રોહિણી, આવજો સરવે મળી તતખેવ; વીરા. ૨
પનોતો પીયર પરિવાર છે, જોતાં વાધે છે ઝાઝો સ્નેહ, વીરા
દુખ જાગે સૌ દેહનાં દેખતાં, દેશ દેશમાં વખાણાશે તેહ; વીરા ૩
ભયભંજન મારી રે ભાભીઓ, સોળ સહસ્ત્ર એકસો આઠ, વીરા
રૂડી રૂક્મીણી ને રે રેવતી, જુઓ ઠાકોરજી કેરો ઠાઠ; વીરા. ૪
વેદવંતા વિપ્ર સાથે લાવજો, બીજી વરણ ઉત્તમ તે અપાર; વીરા.
સગે જાદવ સરવેને લાવજો, ભવજળના તારણ તરનાર; વીરા ૫
મેં તો પ્રેમેશું પગરણ માંડિયાં, રૂડો જગન રચ્યો રાજસોય, વીરા
પાચ પાંડવ છે વીરા તમતણા, તેનું જેમ કલ્યાણ જ હોય, વીરા. ૬
તમ વગર મારે તો કોઇ નથી, ધર્મવ્રતને ગુણના છો ધામ; વીરા
વીરા વેગે વેહેલેરા પધારજો, તમ આવેથી સરશે કામ વીરા. ૭
એક જિહ્વાએ કેમ કરી વરણવું, શેષ સરખા ન પામે પાર; વીરા.
એવું કહાવ્યું ઘણું કરી આવજો, શ્રી જી રાધારાંણા આધાર, વીરા. ૮
વાંચી પત્રિકા વેહેલા પધારજો, કોડે કુટુંબ લેઈને સાથ; વીરા.
કંકોતરી લખીને કાગળ લખિયું, આપ પવિત્ર છો વિશ્વના નાથ, વીરા. ૯
મારા સસરાને ડગલા ને ટોપીઓ, મારી સાસુને દખણીનાં ચીર, વીરા
મારા જેઠને લાવે જોડ ધોતીઆં, જેઠાણીને ચાદરનાં ચીર, વીરા. ૧૦

મારા દિયરને લાવે વીરા પામરી, દેરાણીને છાયલની જોડ, વીરા.
મારી નણદીને લાવે વીરા ચુંદડી, નણદોઈને પેહેરવા ઝુલ; વીરા. ૧૧
મારી ઘેડીને લાવે વીરા ઢીંગલાં, કુંવરિયાને રાતડી મોળ; વીરા.
મારા કુટુંબને લાવે વીરા કાંચળી, પાડોશીને નાળિઅેર જોડ; વીરા. ૧૨
મારે અરથે લાવે ઘરચોળડાં, માથે બતરીસ બમરીનો મોડ; વીરા
વીરા ધરમા ધણીને ઘોડો હંસલો, જેનાં મોતીડે જડિત્ર પલાણ; વીરા. ૧૩
વીરા એટલી સપત હોય તો, આવજો, નહિનો રેહેજો તમારે ઘેર, વીરા
મારા જેઠ આવ્યા રે જેઠાણી સોતા, એક નાવ્યો માડી જાયો વીર; વીરા ૧૪
હું તો ઊંચી ચઢું, ને હેઠી ઊતરૂં, હું તો જોઉં મારા વીરાની વાટ; વીરા
વીરો ક્યારે ગાજ્યો ને ક્યા ગરગડ્યો, ક્યાં વરશ્યો અશાડો મેહ; વીરા ૧૫
મારી નણદી તે મમરકાં બોલિયાં, બાળી નાવ્યો તમારો વીર, વીરા
મારો દિયર વધામણી લાવિયો, ભાભી આવ્યો તમારો વીર, વીરા ૧૬
વીરો દ્વારકા ગાજ્યો ને ગોકુળ ગરગડ્યો, હસ્તિનાપુર વરશ્યો મેહ, વીરા.
હવે રણમા તે ભાલા ઝળકિયા, વળી ઝળકયાં ધોરીડાનાં શીંગ, વીરા ૧૭
હવે ઝળકયાં વીરા માથે મોળીઆ, હવે ઝળકી ભાબી માથે છાબ, વીરા.
વીરો આવ્યા, ને વાડીએ રે ઊતર્યા, મારી બેહેનીને તેડવા જાઓ, વીરા ૧૮

રનાદેનુ ધોળ.

શીરોઈના રે સુલતાન, પાટણના રે પરધાન,
ઓરશીઓ ઘડી લાવ્ય રે, આરસપાણનો રે ૧
એરે ઓરશીએ રે, સવામણ સુખડ, અધમણ કેસર,
રાણી રે રનાદેનાં વરને છાંટણાં રે. ૨
રાણી રે, રનાદે રે હાર સોવરાવો રે,
તમ પેડો લાલ છડે રમે રે ૩
લાલ છડે રમતા રે, પામલા ઢાળ્યા રે,
રતન કચોલે દીવડો ઝગમગે રે. ૪

વધાવાનું ધોળ

ભમરા પેહેલો વધાવો મારે આવિયો, મેં તો મોકલ્યો મારા દાદાને દરબાર રે;
વાડીના ભમરા દ્રાખ મીઠી રે ચાપાનેરની.
મારી માતાએ હરખે વધાવિયો, મારા દાદાએ ઝાલ્યા પાલવ છેડા રે, વાડી. ૧
ભમરા બીજો વધાવો મારે આવિયો, મેં તો મોકલ્યો મારા વીરાને દરબાર રે; વાડી
મારી ભાભીએ હરખે વધાવિયો, મારા વીરાએ ઝાલ્યા પાલવ છેડા રે, વાડી ૨